

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΤΡΙΚΟΥΠΗ *

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ ΑΘΗΝΑΙ

ΤΟΜΟΣ Γ'

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

«Καλλίστην παιδείαν ἡγητέον πρὸς ἀλη-
θινὸν βίον τὴν ἐκ τῆς πραγματικῆς ἱστορίας
προϋγνόμενην ἐμπειρίαν· μόνη γὰρ αὕτη
χωρὶς βλάβης ἀπὸ παντὸς καιροῦ καὶ περι-
στάσεως κοινὰς ἀληθινὸς ἀποτελεῖ τοῦ βελ-
τίουτος.»

Ἐκ τῶν τοῦ Πλάτωνος.

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ ΤΡΙΚΟΤΠΗ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΟΣ
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ

ΜΕΤΑ ΠΡΟΛΟΓΟΥ ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΤΟΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ ΑΘΗΝΑΙ
1926

Ἡ Ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου.

Εἰκὼν Βρυζάκη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΑ.

Θάνατος τοῦ Δράμαλη καὶ τελευταῖα παθήματα τῶν ἐν τῇ Κορινθίᾳ ἀπομειναρίων τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατοῦ.—Πολιτικὴ κατάστασις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας.—Στάσις τῶν γενιτσάρων καὶ πιῶσις τοῦ Χαλέτι-ἐφέντη καὶ τῶν ὁμοφρόνων του. - Τὰ περὶ τοῦ τουρκοπερσικοῦ πολέμου.—Τὰ μετὰξὺ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας καὶ ἡ περὶ αὐτῶν γνώμη τῶν ἄλλων Αἰσλῶν.—Διάθεσις τῶν εἰς Βερώνην συνελθόντων πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν καὶ ἀποστολὴ πρὸς αὐτοὺς καὶ τὸν Πάπαν ἑλληνικῆς πρεσβείας.—Μεταβολὴ ἐπὶ τὸ εὐμενέστερον τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς, ὑπουργήσαντος τοῦ Γεωργίου Κάννιγγος, καὶ πολιτικὴ τῶν ἄλλων Αἰσλῶν.—Ἐπιθέσεις τῆς πρώτης κυβερνητικῆς περιόδου.....σελ. 1

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΒ.

Συγκρότησις τῆς δευτέρας τῶν Ἑλλήνων ἐθνικῆς συνελεύσεως.—Μετάβασις τοῦ νέου βουλευτικοῦ εἰς Τριπολιτσάν.—Νέαι διαρρέσεις.—Ἐκπλοὺς τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου.—Κατορθώματα τῶν Ψαριανῶν κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν.—Εἰσβολὴ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Ἰσούφπασαν Μπερχόφτσαλην.—Καταστροφὴ τοῦ κατὰ τὴν Εὐβοίαν καὶ καθ' ὅλην τὴν Θεσσαλομαγνησίαν ἑλληνικοῦ ἀγῶνοςσελ. 22

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΓ.

Μετάβασις τῶν μελῶν τοῦ νομοτελεστικοῦ, τῶν μὲν εἰς Σαλαμῖνα τῶν δὲ εἰς Πάτρας.—Τὰ περὶ προεδρίας τοῦ βουλευτικοῦ καὶ μετάβασις αὐτοῦ εἰς Σαλαμῖνα.—Εἰσδρομὴ τῶν ἐχθρῶν εἰς Ἀττικὴν καὶ ἀναχώρησις αὐτῶν.—Ἐπάνοδος τοῦ νομοτελεστικοῦ καὶ τοῦ βουλευτικοῦ εἰς Πελοπόννησονσελ. 33

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΔ.

Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Σκόδρας Μουσταῖην εἰς Ἀντικὴν Ἑλλάδα.—Ἀφίξις Κωνσταντίνου Μεταξᾶ εἰς Μεσολόγγι ὡς γενικοῦ ἐπάρχου.—Κατάστασις τῆς Ἀντικῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ περὶ συνοικισμοῦ Σουλιωτῶν ἐν Ζαπαντίῳ. Ὁ Μάρκος Μπίτσαρης σφίζει τὸ δίπλωμα τῆς σιγατηρίας του.—Ἀπόβασις ἐχθρῶν εἰς Γαλατῖν καὶ ἀποτυχία αὐτῶν.—Ἐφόρμησις νυκτερινῇ Σουλιωτῶν εἰς τὸ ἐν Καρπενήσιῳ ἐχθρικὸν στρατόπεδον καὶ θάνατος Μάρ-

κου Μπότσαρη.—Μάχη Καλιακούδας καὶ θάνατος Ζηγούρη Τσα-
βέλλα καὶ Νικολοῦ Κοντογιάννη.—Πολιορκία Ἀνατολικοῦ καὶ λυ-
σις αὐτῆς.—Ἀφίξεις Μανρωκορδάτου εἰς Μεσολόγγι ὡς γενικοῦ
διευθυντοῦ.—Παράδοσις Κορίνθου.—Ἐκστρατεία εἰς Εὐβοίαν
ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά σελ. 38

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕ.

Στρατόπεδον Πατρῶν.—Ῥῆξις νομοτελεστικοῦ καὶ βουλευτικοῦ.—
Καθαίρεσις τοῦ ὑπουργοῦ Περρούκα καὶ τοῦ νομοτελεστοῦ Μεταξᾶ.
—Ἐμφύλιοι ταραχαὶ καὶ συγκρούσεις.—Τὸ βουλευτήριον πατεῖ-
ται ὑπὸ στρατιωτικῆς δυνάμεως ἐν Ἀργεὶ καὶ οἱ βουλευταὶ μετα-
βαίνουν εἰς Κρανίδι.—Νέον νομοτελεστικόν.—Τὰ μεταξὺ Ῥωσ-
σίας καὶ Τουρκίας καθ' ὅλον τὸ ἔτος σελ. 49

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΣΤ.

Ἀνάπλους τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου εἰς Κωνσταντινούπολιν.—Ἐκ-
πλους τοῦ ἑλληνικοῦ.—Ναυμαχία.—Τὰ περὶ Κρήτης καθ' ὅλην
τὴν ἄρμωστίαν τοῦ Τορπάζη σελ. 56

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΖ.

Ἐξωτερικὸν δάνειον.—Γερμανικὸς λεγεὼν εἰς ἀντίληψιν τῆς Ἑλλά-
δος.—Φιλελληνικαὶ ἐταιρίαι.—Συνθήκη εἰς ἀνόρθωσιν τοῦ τάγ-
ματος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλήμ.—Ἀφίξεις τοῦ λόρ-
δου Βύρωνος καὶ τοῦ συνταγματάρχου Σιάνωπος εἰς Ἑλλάδα.—
Ἀπόπειρα εἰς ἄλωσιν Κοριῶνης.—Διάλυσις τοῦ ἐν Εὐβοίᾳ ἑλλη-
νικοῦ στρατοπέδου σελ. 66

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΗ.

Τὰ δύο νομοτελεστικά.—Ἐμφύλιος πόλεμος.—Διαγωγή τοῦ Βύρω-
νος ἐν Μεσολογγίῳ καὶ ἀποβίωσις αὐτοῦ. - Καταδίκη Καραϊσκάκη
ὡς ἐπιβούλου.—Τὰ κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.—Παράδοσις
Ναυπλίου καὶ εἴσοδος τῆς νέας Κυβερνήσεως σελ. 74

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΘ.

Ἀποστολὴ μέρους τῶν δανείων εἰς Ἑλλάδα.—Ἐκπλους τοῦ ὀθω-
μανικοῦ στόλου.—Σχέδια τοῦ Σουλτάνου καὶ τοῦ σαιράπου τῆς
Αἰγύπτου Μεχμέτ—Ἀλῆ εἰς ἀναδούλωσιν ὅλης τῆς Ἑλλάδος.—
Καταστροφή Κάσσου καὶ Ψαρῶν.—Νίκαὶ κατὰ θάλασσαν τῶν
Ἑλλήνων παρὰ τὴν Σάμον καὶ ματαίωσις τῶν κατ' αὐτῆς κινή-
μάτων.—Ἐκστρατεία κατὰ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα.—Πολεμικὰ κι-
νήματα ἐν Πελοποννήσῳ σελ. 88

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ν.

Αἰγυπτιακὴ ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Ἰβραήμπασαν καὶ ἐνδόσεις αὐτῆς

εἰς Κρήτην.—Αἱ ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ναυμαχίαι.—Φροντὶς τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως περὶ τακτοποιήσεως τῆς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ὑπηρεσίας.—Ἔταξις τῆς γ' κυβερνητικῆς περιόδου.—Δωρήματα Βαυβάρη. - Φιλανθρωπικὴ Ἐταιρία ἐν Ἑλλάδι σελ. 107

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΑ.

Δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος.—Χαρακτὴρ αὐτοῦ καὶ τοῦ πρώτου.—Συνέλευσις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀνατολικῷ. σελ. 118

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΒ.

Ἐξωτερικὴ πολιτικὴ ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα.—Συνδιαλέξεις ἐν Πετροπολίει τῶν ἀντιπροσώπων τῶν πέντε Δυνάμεων περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος, καὶ σχίσμα Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας. . . . σελ. 126

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΓ.

Σχέδιον τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως κατὰ τῶν ἐχθρῶν.—Ἀπόβασις τοῦ Ἰβραήμπασα εἰς Μοθώνην.—Ἐκστρατεία τοῦ Κουντουριώτου προέδρου τοῦ νομοτελεστικοῦ.—Πολεμικὰ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν συμβάντα καὶ παράδοσις τῶν Παλαιῶν Ναβαρίνων καὶ τοῦ Νεοκάστρου.—Ἐμπρησμός ἐχθρικοῦ πλοίου ἐν Μοθώνῃ.—Ναυμαχία παρὰ τὸν Καφρηέα. σελ. 131

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΔ.

Ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας Κουντουριώτου.—Ἀμνηστία ἀνταρτῶν.—Μάχη παρὰ τὴν θέσιν Μανιάκι.—Κινήματα Ἰβραήμη εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου καὶ συγκρούσεις.—Ὁ Χρυσιλὼν ἐν Ναυπλίῳ.—Παθήματα Ἑλλήνων καὶ ἐπάνοδος Ἰβραήμη εἰς Μεσσηρίαν.—Ὁ Φαβιέρος ἀρχηγὸς τοῦ τακτικοῦ.—Κατορθώματα Ἑλλήνων.—Ἀτυχὴς ἀπόπειρα εἰς ἄλλωσιν Τριπολιτσᾶς. Ἀνταλλαγὴ αἰχμαλώτων.—Ἀπόπειρα δολοφονίας Ἰβραήμη. . . . σελ. 144

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΕ.

Προδοσία Ὀδυσσεύς.—Αὐτομόλησις πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ θάνατος αὐτοῦ.—Τὸ σπῆλαιόν του.—Κινήματα Τούρκων κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.—Ἀναζωπύρωσις τοῦ ἀγῶνος κατὰ τὴν Κρήτην.—Ἀπόπειρα ἐμπρησμοῦ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐχθρικοῦ στόλου σελ. 157

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΣΤ.

Περὶ τοῦ δευτέρου δανείου καὶ τοῦ λόρδου Κοχράνου.—Ἀὔξουσα εὐμένεια τῶν λαῶν πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα.—Περὶ ἀναγορεύσεως βασιλέως.—Διάθεσις τῶν μεγάλων Δυνάμεων πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ σύστασις κομμάτων ὑπὸ ξένην ὀνομασίαν.—Σχίσμα τῶν μελῶν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας ἐπὶ τῶν ἐν Πετροπολίει συνδιαλέξεων καὶ λύσις τῆς συμμαχίας.—Περὶ τῆς ἀγγλικῆς προστασίας.—Τὰ

μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας.—Ἀποβιώσεις τοῦ αὐτοκράτορος
Ἀλεξάνδρου.—Σχέσεις τῶν Ἀδελῶν πρὸς ἀλλήλας ἐπὶ τῆς ἀποβιώ-
σεώς του σελ. 170

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΖ.

Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.—Περίοδος πρώτη σελ. 187

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΗ.

Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.—Περίοδος δευτέρα..... σελ. 213

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΘ.

Ἀποτυχία τῶν εἰς ἄλλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τῆς Καρύστου καὶ
εἰς λεηλασίαν τῆς Βηρυτοῦ κινήματων τῶν Ἑλλήνων.—Ἐκστρα-
τεία τῶν ὑπὸ τῶν Φαβιέρων τακτικῶν εἰς Εὐβοίαν καὶ ἀποτυχία
αὐτῶν.—Καταστροφὴ τῶν γενιτσάρων καὶ εἵσαξις τῆς εὐρωπαϊ-
κῆς τακτικῆς εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὀθωμανικοῦ
κράτους σελ. 241
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ σελ. 250

ΕΙΚΟΝΕΣ

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΑΙ ΟΛΟΣΕΛΙΔΟΙ

Ἡ Ἑξοδος τοῦ Μεσολογγίου.	Σελ.	ε'
Ἡ Ἑλλάς ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ Μεσολογγίου	»	1
Ὁ Κανακάρης εἰς τὰς Πάτρας	»	17
Ὁ Μπότσαρης θνήσκων	»	33
«Στοῦ Μάρκου τὴν πλάκα καθίζει.»	»	40
Ὑποδοχὴ τοῦ Βύρωνος ἐν Μεσολογγίῳ.	»	65
«Λευθεριά, γιὰ λίγο πάψε-νὰ κτυπᾷς μὲ τὸ σπαθί»	»	97
Ἡ ἡρωϊκὴ ἔξοδος τοῦ «Ἄρεως».	»	129
Ὁ Πανουργιᾶς εἰς Ἀκροκόρινθον.	»	145
Κεφαλὰς ἀπελπισμέναις-μὲ τὰ μάτια πεταχτά	»	177
Ὁ τάφος τοῦ Μπότσαρη ἐν Μεσολογγίῳ.	»	193
«Στέκει ὁ Σουλιώτης ὁ καλὸς παράμιερα καὶ κλαίει»	»	209

ΕΝΤΟΣ ΤΟΥ ΚΕΙΜΕΝΟΥ

Τύπος Ἑλλήνων ἀγωνιστοῦ.	Σελ.	3
Ὁ Ἰππόδρομος τῆς Κωνσταντινουπόλεως	»	6
Τὸ Σεράϊ-Μπουρνὺ	»	7
Νεσελρόδος.	»	9
Γεώργιος Κάννιγγ	»	18
Ἑλλήνες ναῦται.	»	20
Ὁδυσσεὺς Ἀνδρουτσος	»	23
Νικήτας.	»	28
Ἰωάννης Κωλέττης	»	30
Ὁ Ἄνω Βόλος καὶ τὸ Πήλιον.	»	31
Ἡ Σκίαθος	»	32
Ἰωάννης Μαμούρης	»	36
Μάρκος Μπότσαρης	»	40
Ὁ θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη (σχέδιο γρ. Δ. Μπισκίνη)	»	42
Ὁ Οὐγγροβλαχίας Ἰγνάτης	»	45
Ἡ Ἰθάκη	»	47

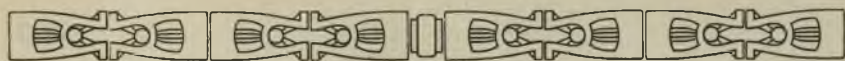
Σισίνης.	Σελ.	51
Γ. Κουντουριώτης	»	52
Π. Μπότσης	»	53
Ἡ Τήνος	»	57
Μεχμέτ Ἀλῆς	»	65
Γυνὴ ἐξ Ἀστυπαλαίας	»	68
Προτομὴ τοῦ Βύρωνος	»	69
Τρελλῶν	»	70
Βύρων	»	71
Κατοικία τοῦ Βύρωνος ἐν Μεσολογγίῳ	»	72
Χατζῆ-Χρήστος	»	77
Τὸ Μνημεῖον τοῦ Βύρωνος ἐν Μεσολογγίῳ	»	83
Καραϊσκάκης	»	85
Γεώργιος Σαχτούρης.	»	91
Ι. Βαρβάκης.	»	92
Ἡρώσιμὸς Ἑλληνίδος.	»	94
Ἀκρόπρωρον ναυαρχίδος Μιαούλη.	»	96
Ἀγαλμα τοῦ Κανάρη διὰ τὴν Χίον.	»	99
Τζαμί τῶν Ἀθηνῶν.	»	102
Ἡ Ἀλεξάνδρεια.	»	107
Γ. Ἀνδροῦτσος.	»	108
Ν. Ἀποστόλος.	»	109
Ἡ Μυτιλήνη.	»	112
Κ. Νικόδημος.	»	113
Ἰβραήμ πασάς.	»	115
Σφραγὶς Ἀρμοστοῦ Κρήτης (1823).	»	117
Γυνὴ ἐκ Κορίνθου.	»	123
Γεώργιος Δ' βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας.	»	128
Ἡ καρδιά τοῦ Μιαούλη.	»	130
Τὸ βρίκιον «Ἄρης».	»	135
Ἀν. Τσαμαδός.	»	137
«Παναγιά μου!...» (σχεδιογρ. Δ. Μπισκίνη)	»	140
Ἡ Σύρα.	»	143
Ἡ Σύρα (ἀποβάθρα).	»	147
Ἐρείπια Τύρινθος.	»	149
Κάρολος Φαβιέρος	»	153
Ὁ Ἀλφειὸς ποταμός.	»	156
Τὸ Κωρύκιον ἄντρον.	»	159
Ἀραχωδίτισσα.	»	164
Τὸ Γαλαξείδιον.	»	166
Ὑπογραφή τοῦ Μάρκου Μπότση.	»	169

Λόρδος Κόχραν.	Σελ.	171
Ἐυνάρδος.	»	174
Λάζαρος Κουντουριώτης.	»	175
Ἐδρα τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτη.	»	177
Ὑπογραφὴ τοῦ Μαυροκορδάτου.	»	185
Χάρτης ὁχυρωμάτων Μεσολογγίου.	»	186
Νότης Μπότσαρης	»	189
Τὸ Μεσολόγγιον.—Ἡ λιμνοθάλασσα	»	201
Τὸ Μεσολόγγιον.—Ἀποψὺς Τουρλίδος.	»	203
Τὸ Μεσολόγγιον—Μία ἀποβάθρα	»	207
Ὑπογραφὴ τοῦ Μάγερ	»	212
Ἡ ὁχύρωσις τοῦ Μεσολογγίου ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου	»	214
Ὅμοιότυπον τῆς ἐν Μεσολογγίῳ ἐκδιδομένης ἐφημερίδος.	»	218
Ἡ Ἐξόδος τοῦ Μεσολογγίου (κατὰ φιλελληνικὴν λιθο- γραφίαν τῶν Παρισίων).	»	221
Ἡ Ἐξόδος τοῦ Μεσολογγίου (κατὰ ἑτέραν φιλελλη- νικὴν λιθογραφίαν).	»	224
Ἡ νῆσος Κλείσοβα	»	228
Κίττος Τζαθέλλας	»	229
Αἱ γυναῖκες τοῦ Μεσολογγίου (κατὰ παλαιὰν χρωμο- λιθογραφίαν).	»	231
Ἡ μονὴ τοῦ Ἁγίου Συμεῶνος.	»	233
Ἡ θυσία τοῦ Καφάλη	»	236
Ὁ τύμβος τῶν πεσόντων ἐν τῇ κήπῳ τῶν Ἡρώων τοῦ Μεσολογγίου	»	238
Ὁ Κήπος τῶν Ἡρώων.	»	239
Μετάλλιον τῆς Ἐξόδου τοῦ Μεσολογγίου	»	240
Μαρμάρινος πύργος τῶν χερσαίων τειχῶν τῆς Κων- σταντινουπόλεως	»	247
Ὁ ναὸς τοῦ Παντεπόπτου.	»	248
Διώροφος στοὰ Ἀγίας Σοφίας	»	249

Ἡ Ἑλλὰς ἐπὶ τῶν ἔρειπῶν τοῦ Μεσολογγίου.

Εἰκὼν Δελακρά εἰς τὸ Μουσεῖον τοῦ Βορδῶ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΑ.

Θάνατος τοῦ Δράμαλη καὶ τελευταῖα παθήματα τῶν ἐν τῇ Κορινθίᾳ ἀπομειναρίων τοῦ ὑπ' αὐτὸν στρατοῦ.—Πολιτικὴ κατὰστασις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Τουρκίας.—Στάσις τῶν Γενιτσάρων καὶ πτώσις τοῦ Χαλὲτ-ἐφέντη καὶ τῶν ὁμοφρόνων του. Τὰ περὶ τοῦ τουρκοπερικοῦ πολέμου.—Τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας καὶ ἡ περὶ αὐτῶν γνώμη τῶν ἄλλων Αὐλῶν.—Διάθεσις τῶν εἰς Βερώνην συνελθόντων πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν καὶ ἀποστολὴ πρὸς αὐτοὺς καὶ τὸν Πάπαν ἑλληνικῆς πρεσβείας.—Μεταβολὴ ἐπὶ τὸ εὐμενέστερον τῆς ἀγγλικῆς πολιτικῆς ὑπουργήσαντος τοῦ Γεωργίου Κάννινγος, καὶ πολιτικῇ τῶν ἄλλων Αὐλῶν.—Ἐπιθεώρησις τῆς πρώτης κυβερνητικῆς περιόδου.

ΛΓΘΕΙΣΗΣ δὲ τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα παρεφύλατταν τὸν Κορινθιακὸν κόλπον, ὥστε τὰ ἐν τῇ Κορινθίᾳ ἐχθρικά στρατεύματα πάλιν ἐλίμωτταν· ὁ δὲ ἐπικρατῶν λοιμὸς ἐθέριζε δέκα καὶ εἴκοσι καθ' ἡμέραν. Θῶμα τοῦ λοιμοῦ καὶ τῆς βαρυθυμίας του Ἰωῶς ἔπεσε περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου (α) ὁ ἀτυχὴς Δράμαλης ἀκμαζούσης τῆς ἡλικίας του. Μετὰ δὲ τὴν πτῶσιν τοῦ Νκυπλίου ἡ ἐν Κορινθίᾳ περαιτέρω διαμονὴ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ ἦτον ἀνωφελής, καὶ εἰς ἀποφυγὴν τῆς παντελοῦς κατ' ὀλίγον φθορᾶς του διὰ τὸν ἐνσκηψαντα πρὸ πολλοῦ λοιμὸν καὶ τὴν ἐπισυμβᾶσαν ἐσχάτως πείναν ἀπεφασίσθη νὰ μεταβῇ εἰς Πάτρας πρὸς ἀλλαγὴν ἀέρος καὶ εὗρεσιν τροφῶν· καὶ οἱ μὲν ἐπιζήσαντες πασάδες, ἀφήσαντες τὴν ἀναγκασίαν φρουρὰν ἐν τῇ Ἀκροκορίνθῳ, μετέβησαν μετὰ 1000 διὰ θαλάσσης εἰς Πάτρας, οἱ δὲ λοιποί, ὡς 3500, κατέλαβον ἀρόδω καὶ ἀνυπόπτως τὴν 4 Ἰανουαρίου τὴν πρὸς τὰς Πάτρας ὁδόν, ὅπου δὲν ἦσαν Ἕλληνες εἰς ἐμπόδιον τῆς πορείας των ὡς ἄλλοτε· ἀλλ' ἔπαθον ἐκ περιστάσεως ὅσα δὲν ἔπαθον ἐκ προνοίας τῶν ἐχθρῶν.

Ἀντεφέροντο πρό τινος καιροῦ ὁ Χαραλάμπης καὶ οἱ συνεπαρχιωταὶ τοῦ ἐπὶ ἀρχηγοῦ Πετμεζᾶδες περὶ ἐπαρχιακῶν συμφερόντων καὶ κατήντησαν εἰς φανεράν ῥῆξιν. Ἐκεῖναις ταῖς ἡμέραις ὁ Χαραλάμπης ἐστράτευσε μετὰ 500 ἐπὶ τοὺς Πετμεζᾶδας ἐστρατοπεδευμένους κατὰ τὸ τμήμα τῶν Χασῶν. Μαθὼν τοῦτο ὁ Ἀσημάκης Ζαήμης παρέλκθεν ὄσους ἐδυνήθη ἐκ τοῦ προχείρου καὶ ἔτρεξεν ὅπως προλάβῃ, μετὰ λαδῶν ἐνόπλιως, τὴν ἀλληλομαχίαν.

Διὰ τὸν αὐτὸν ἀξιέπαινον σκοπὸν ἐκινήθησαν καὶ ὁ Θεοχαρόπουλος καὶ ὁ Σολιώτης. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν συνήλθαν τὰ ὑπ' αὐτοὺς στρατεύματα εἰς τὸ ὑπερκείμενον τῶν Καλυβίων τῆς Ἀκράτας ὀροπέδιον, συνέπεσε νὰ προχωρῶσι πρὸς τὰ κάτω οἱ ῥηθέντες Τούρκοι, οἵτινες, φθάσαντες εἰς τὸν ποταμόν, οἱ μὲν ἐπέρασαν οἱ δὲ ἀπέμειναν, μὴτ' αὐτοὶ ὑποπτεύοντες ὅτι ἐφίσταντο Ἕλληνες, μὴτ' ἐκεῖνοι ὅτι ὑφίσταντο Τούρκοι. Πέραν τοῦ ποταμοῦ πρὸς τὴν Βοστίτσαν ἐν τῇ κάτω ὁδῷ οἱ Ἕλληνες εἶχαν κτίσει κατὰ τὴν εἰς Πελοπόννησον εἰσβολὴν τοῦ Δράμαλιν τοῖχον, ὃν οἱ προχωρήσαντες ἔως ἐκεῖ Τούρκοι δὲν ἔκριναν ἀναγκαῖον νὰ καταλάβωσιν ἀγνοοῦντες ὅτι παρεπορεύοντο ἐχθροί. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, ἰδόντες ἀπροσδοκῆτως αὐτοὺς, ἀπεκοίμισαν τὰ πάθη των, ἠνώθησαν, ἔτρεξαν εὐθύς καὶ κατέλαβαν τὸν τοῖχον. Κατέλαβαν συγχρόνως καὶ τὴν ἐπὶ τῆς πλευρᾶς τοῦ παρακειμένου ὄρου στενὴν διόδον καὶ τὴν ἔφραξαν. Οἱ Τούρκοι ὥρμησαν τὴν ὁ Ἰανουαρίου ἵνα τὴν ἀνοίξωσιν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ τινες αὐτῶν ἐφονεύθησαν. ὥρμησαν καὶ ἐκ δευτέρου, ἀλλ' ἔπαθαν καὶ κατὰ τὴν δευτέραν ὁρμὴν ὅ,τι καὶ κατὰ τὴν πρώτην. Ὅχι δὲ ὀλιγώτερον τῶν ὀπλαρχηγῶν ἐφάνησαν προκινδυνεύοντες οἱ πολιτικοί, ὁ γηραιὸς Ζαήμης καὶ ὁ Χαραλάμπης. Οἱ Τούρκοι δις ἀποτυχόντες ὠπισθοδρόμησαν καὶ ἐκλείσθησαν ἐν τῇ περιοχῇ τοῦ ξενοδοχείου τῆς Ἀκράτας μῆτε πολεμοῦντες μῆτε πολεμούμενοι. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας ἔφθασεν ἐκεῖ ἄλλη ἐλληνικὴ δύναμις ὑπὸ τὸν Ἀνδρέαν Ζαήμην, τὸν Λόντον καὶ τὸν Ὀδυσσεά μεταδάντας ἐκ Μεσολογγίου μετὰ τὴν λύσιν τῆς πολιορκίας τῆς πόλεως ἐκείνης εἰς Πελοπόννησον καὶ μαθόντας τὰ κατὰ τὴν Ἀκράταν, ἐν ᾧ ὠδεύαν πρὸς τὸ Ἄστρος. κατέλαβε δὲ ἡ δύναμις αὕτη τὰ νῶτα. Οἱ δὲ τρισάθλιοι Τούρκοι μῆτε νὰ πόλεμῇσιν πλέον ἐτόλμων, μῆτε ὑπόσπονδοι νὰ παραδοθῶσιν ἀσφαλὲς ἐνόμιζαν, ἐπέμεναν δὲ λιμοκτονοῦντες καὶ σφάζοντες τοὺς ἵππους εἰς τροφήν. ἀλλὰ καὶ αἱ σάρκες τῶν ἵππων κατήντησαν μετ' ὀλίγον καὶ αὗται ἄχρηστοι δι' ἔλλειψιν ξύλων εἰς ἐψῆσιν. τόσῃ δὲ ἐπείνῳ, ὥστε οἱ ἐφιστάμενοι Ἕλληνες ἔβλεπαν τοὺς μὲν πίπτοντας κατὰ γῆς, ἐν ᾧ ἐπεριπάτουν, τοὺς δὲ ἀνοίγοντας τὰ κράνια των καὶ ροφῶντας τὸν μυελόν. Τοιαύτη ἐλεεινὴ κατάστασις τοὺς ἠνάγκασε νὰ ἔλθωσιν εἰς λόγους συμβιβασμοῦ ἐπὶ παραδόσει ὅπλων καὶ παντὸς ἄλλου πράγματος, καὶ ἐπὶ ἀσφαλείᾳ μόνῃς τῆς ζωῆς (β). Ἀφ' οὗ δ' ἔγεινε γνωστὴ τοῖς ἐν Πάτραις ἡ ἀθλία κατάστασις των, ἀπέπλευσεν ὁ ὑπὸ τὸν Ἰσοῦφην στολίσκος εἰς παραλαβὴν των, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθη νὰ προσεγγίσῃ τὴν δυσπροσόρμιστον ἐκείνην παραλίαν διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν κακοκαιρίαν καὶ ἐπανάπλευσεν εἰς Πάτρας ἀπρακτος. ἀπέπλευσε καὶ δεύτερον, εὐδίας γενομένης, συγκείμενος ἐκ 15 πλοίων μικρῶν μεγάλων, ἐν οἷς καὶ 3 εὐρωπαϊκὰ ἐμπορικὰ ὑπὸ τὴν σφοδρὰν δὲ κανονοβολήν του καὶ ὑπὸ τὸ ἀδιάκοπον πῦρ τῶν Ἑλλήνων παρέλαβε τοὺς ἐπιζήσαντας καθ' ἣν ὥραν ἐσυνθηκολόγουν καὶ τοὺς μετέφερεν εἰς Πάτρας.

Τοιοῦτον τὸ τέλος τῆς ὑπὸ τὸν Δράμαλιν πολυκρότου ἐκστρατείας, ἱκανῶς πρὸ ὀλίγου ὑποληφθείσης εἰς ἀναδούλωσιν τῆς Πελοποννήσου.

Ἄλλ' ὅσον ἔνδοξα καὶ εὐτυχῇ ἦσαν τὰ κατορθώματα τῶν Ἑλλήνων καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν, τόσον ἀθλία ἦτον ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῶν. Πολλαχοῦ τῆς Πελοποννήσου ἀντεφέροντο καὶ ἀλληλομάχουν πολιτικοὶ καὶ πολεμικοὶ περὶ ἐξουσίας. Κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὁ Ὀδυσσεὺς κατέτρεχε μέχρι θανάτου τινὰ τῶν μελῶν τοῦ Ἀρείου Πάγου καὶ ἐθάρρυνε, ὡς εἶδαμεν, τοὺς ἀντιπάλους τῆς Ἀρχῆς ἐκείνης νὰ τὴν καταργήσωσι καὶ ἀντικαταστήσωσιν ἄλλην, παρὰ τὰς διατάξεις τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ συνελεύσεως

Τύπος "Ελληνος ἀγωνιστοῦ.

Κατὰ σχεδιογράφημα περιηγητοῦ.

καὶ παρὰ τὴν γνώμην τῆς Κυβερνήσεως· ὥστε τὸ φθινόπωρον ὑπῆρχαν ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι δύο Ἀρχαί, ἣ μᾶλλον εἰπεῖν οὐδεμία, κατατρέχουσαι ἀλλήλας καὶ προσπαθεῖσαι νὰ στηριχθῶσιν ἢ μία ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τῆς ἄλλης. Ὁ δὲ ἀδυσώπητος ἐχθρὸς τοῦ Ἀρείου Πάγου Ὀδυσσεὺς ὄχι μόνον ἦτο φανερὰ ἐναντίος τῆς προστατευσούσης τὴν Ἀρχὴν ἐκείνην Κυβερνήσεως, ἀλλ' ἠγωνίζετο καὶ εἰς τελείαν ἀνατροπὴν τῆς Ἡ δὲ Ἰερουσία τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος διελύθη καὶ αὕτη μετὰ τὴν εἰσβολὴν τοῦ Βρυῶν, καὶ αἱ ἐπικρα-

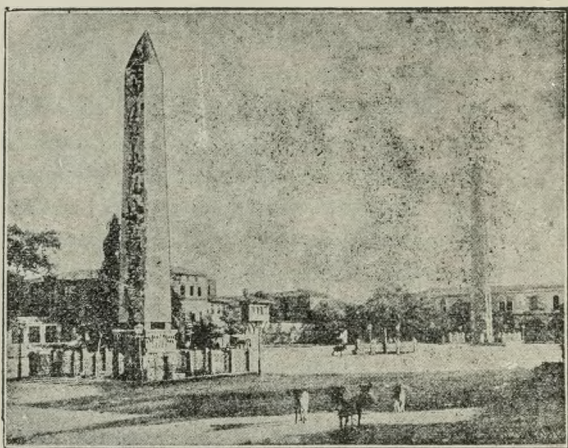
τοῦσαι διαιρέσεις καὶ ζηλοτυπίαι μεταξὺ τῶν κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἰσχυόντων ἦσαν τόσον δειναί, ὥστε εἶχαν σώσει, ὡς εἶδαμεν, αὐταὶ μόναι τὸν ἐχθρικὸν στρατὸν ἀπὸ τοῦ παντελοῦς ὀλέθρου. Τὰ δὲ μεταξὺ τῆς πελοποννησιακῆς Γερουσίας καὶ τῆς Κυβερνήσεως ἦσαν ἀθλιώτερα. Ἡ μὲν Κυβέρνησις ἐφοβεῖτο τοὺς ἀντιπάλους τῆς ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ κατέφυγεν εἰς τὰ πλοῖα· ἡ δὲ Γερουσία ἴσχυε καὶ ἐνῆργει δραστηρίως ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Πελοποννήσου. Ἡ Κυβέρνησις, συναισθανομένη τὴν ἐξηυτελισμένην ὑπαρξίν τῆς, ἐπροσπάθησε νὰ τὴν καλητερεύσῃ διὰ τινος συμβιβασμοῦ μετὰ τῶν ἀντιπάλων τῆς, ὧν ἀρχηγὸς ἦτον ὁ Κολοκοτρώνης· ἀλλ' οἱ δυνατοὶ ἀντίπαλοι ἐζήτουν ὡς ἀντίτιμον τοῦ συμβιβασμοῦ τὴν αὐτοχειρίαν τῆς, διότι ἀπότην τὴν ἐξωσιν μελῶν τινων τοῦ νομοτελεστικοῦ καὶ τινων ὑπουργῶν. Ἐγείναν δὲ καὶ ἀπόπειραι συμβιβασμοῦ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς πελοποννησιακῆς Γερουσίας καὶ ἐπροβλήθη ἐξ αἰτίας τῆς παντοτεινῆς καὶ δεινῆς συγκρούσεως τῶν δύο τούτων Ἀρχῶν νὰ καταργηθῇ ἡ Γερουσία, καὶ συμπαραληφθῶσι τὰ μέλη αὐτῆς ἐν τῇ Βουλῇ· καὶ ἡ μὲν Κυβέρνησις, ὡς ἀδύνατος, συνήνεσεν, ἀλλ' ἡ Γερουσία, ὡς δυνατή, ἀπεποιήθη ὑποστηρίζουσα τὴν ἀποποίησίν τῆς· δι' ὅλων τῶν λόγων τῆς νομιμότητος, οὓς παρῆχαν ὅσα περὶ αὐτῆς ἐνομίθηται ἡ ἐν Ἐπιδαύρῳ συνέλευσις. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, ἀντιπολιτευόμενος τὴν Κυβέρνησιν ἐξ ἀρχῆς τῆς συστάσεώς τῆς, ἔλαβεν ἐσχάτως αἰτίαν σφοδρᾶς ἀποστροφῆς ἐνεκα τῆς ἀρχιστρατηγίας, ἣν τῷ ἀπένειμε μὲν ἡ Γερουσία, ἀλλὰ δὲν ἐπεκύρωσεν ἡ Κυβέρνησις, ἵνα μὴ προξενήσῃ νέας ταραχὰς ὑσαρεστοῦσα τὸν Πετρόμπεην λαβόντα ἄλλοτε τὴν ἀξίαν ταύτην καὶ προκαλέσαντα ἤδη διαμαρτυρήσεις τῆς Μάνης κατὰ τοῦ διορισμοῦ τοῦ Κολοκοτρώνη. Ἐν τοσοῦτῳ ὁ Κολοκοτρώνης καὶ ἐκαλεῖτο καὶ ὑπεγράφετο ἀρχιστράτηγος· μνησικακῶν δὲ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τὴν ἐθεώρησεν ἐπὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ναυπλίου ὡς μὴ ὑπάρχουσιν, ἐνεργήσας ἀφ' ἑαυτοῦ τὰ πάντα καὶ διορίσας φρούραρχον τὸν Πλαπούταν συναινέσει μόνῃς τῆς Γερουσίας.

Ἡ δὲ Βουλὴ ἀντεφέρετο καὶ αὕτη δεινῶς πρὸς τὸν πρόεδρόν τῆς Ὑψηλάντην. Ἐκεῖνη τὸν ἐκάλει εἰς τὰ πλοῖα, καὶ οὗτος τὴν ἐκάλει εἰς τὴν ξηράν· ἡπεῖθει ὁ Ὑψηλάντης εἰς τὰς διαταγὰς τῆς Βουλῆς, ἀλλ' ὠφέλει μεγάλως ἐν τῇ ἀπειθείᾳ του τὴν πατρίδα προκινδυνεύων.

Ἡ δὲ Κυβέρνησις διέμεινεν ἐν τοῖς πλοίοις ἀπὸ 6 Ἰουλίου μέχρι 12 Αὐγούστου· ἔκτοτε ἤρchiσε νὰ ἐξέρχεται εἰς τοὺς Μύλους, καὶ μετὰ 8 ἡμέρας μετέβη εἰς τὰ ἐν τῷ Ἀργολικῷ κόλπῳ Ἀγιαννήτικα Καλύδια, ὅπου συνήχθησαν καὶ τινα ἄλλα μέλη τῆς Βουλῆς ἀπόντα· ἀνεχώρησε δὲ καὶ ἐκεῖθεν τὴν 1 Ὀκτωβρίου καὶ μετέβη εἰς Ἐρμιόνην (Κάστρι) ἐπὶ τῆς πελοποννησιακῆς παραλίας ἀντικρὺ τῆς Ἰόρκας. Δὲν ἔπαυσε δὲ ἡ βουλευτικὴ ἐπιτροπὴ προσκαλοῦσα τὰ ἀπόντα τῆς Βουλῆς μέλη καὶ τὸν πρόεδρόν τῆς· μὴ εἰσακουσμένη δὲ παρ' αὐτοῦ καντήνησεν εἰς ψανεράν ῥῆξιν καὶ διεμαρτυρήθη. Ἐπλησίαζε καὶ τὸ τέλος τῆς ἐνιαυσίου κυβερνητικῆς περιόδου, καὶ ὅλοι ἐπεθύμουν μεταβολήν. Ἐπεθύμει μεταβολήν καὶ αὕτῃ ἡ Κυβέρνησις διὰ τὸν

ἐξευτελισμὸν εἰς ὃν ὑπέπεσεν. Ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἐξεδόθη νόμος τὴν 9 Νοεμβρίου περὶ ἐκλογῆς ἀντιπροσώπων καὶ συγκαλέσεως αὐτῶν περὶ τὰ τέλη τοῦ Δεκεμβρίου, ὅπου διέτριβεν ἡ Κυβέρνησις, εἰς ἔναρξιν νέας βουλευτικῆς περιόδου καὶ εἰς ἐγκατάστασιν νέου νομοτελεστικοῦ. Ἐπέστη ἡ προθεσμία, ἀλλ' οἱ ἀντιπρόσωποι δὲν συνήλθον· ἐξεδόθη ἄλλος νόμος τὴν 12 Ἰανουαρίου νομιμοποιῶν τὴν ἐξ ἀνάγκης παράτασιν τῆς ὑπαρχούσης Ἀρχῆς μέχρι 15 Φεβρουαρίου καὶ ἐπιταχύνων τὴν συνάθροισιν τῶν ἀντιπροσώπων. Τὴν δὲ 14 ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ, ὁ φιλόπατρις καὶ ἀφιλοκερδὴς Θά- νος Κανακάρης, ὁ πρῶτον ἀεροδιαίτως καὶ πολυτελῶς ζῶν, μετέβη εἰς τὴν ἄλλην ζῶν ἐπὶ ψάθης ἀποθανὼν χάριν τῆς πατρίδος του· τὸν διεδέχθη δὲ ὡς ἀντιπρόεδρος αὐθημερὸν ὁ Ὀρλάνδος. Τὴν δὲ 18 ἀπεφάσισεν ἡ Κυβέρνησις νὰ μεταβῇ εἰς Ναύπλιον καὶ στήσῃ ἐκεῖ προσωρινῶς τὴν ἔδραν τῆς, καὶ ἐξεδόθη περὶ τούτου νόμος. Τὴν δὲ 22 ὁ Ἄρειος Πάγος, οὐτινος αἱ τελευταῖαι ἡμέραι ἦσαν ὁδύνης καὶ σπαραγμοῦ, ἔστειλε πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ἐκ Ξηροχωρίου, ὅπου διέτριβε, τὴν παρτίκην του. Πρὶν δὲ ἀναχωρήσῃ ἡ Κυβέρνησις εἰς Ναύπλιον, ἐξέδωκεν ἡ βουλευτικὴ ἐπιτροπὴ δύο εὐχαριστήρια, τὸ μὲν πρὸς τὸν πρόεδρον τοῦ νομοτελεστικοῦ, Μαυροκορδάτον, ἐπαινοῦσα τὸν πατριωτισμὸν του, τὰς ἀρετάς του, τὰς πρὸς τὴν πατρίδα ὑπηρεσίας του καὶ ἰδίως τὴν κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα διαγωγὴν του, τὸ δὲ πρὸς τὸν ἀρχιγραμματέα, Νέγγρην, ἐπαινοῦσα αὐτὸν ὡς πολλὰ μοχθήσαντα, ὡς δειξάντα διακαῆ ζῆλον ὑπὲρ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος, καὶ ὡς ἀναδειχθέντα διὰ τῶν ὑπηρεσιῶν του ἄξιον τῆς εὐνοίας καὶ ὑπολήψεως τοῦ ἔθνους· τὸν ἐκήρυξε δὲ καὶ «ἄξιον τοῦ καρποῦσθαι πάντων τῶν δικαιομάτων τῶν τῆς ἐλευ- «θέρως Ἑλλάδος Ἑλλήνων.» Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲ κατὰ τὴν δευτέραν προθεσμίαν συνήλθον οἱ ἀντιπρόσωποι, παρετάθη καὶ αὖθις ἐξ ἀνάγκης διὰ νόμου ἡ διάρκεια τῆς Κυβερνήσεως. Τὴν δὲ 6 Φεβρουαρίου τὰ μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ καὶ τῆς βουλευτικῆς ἐπιτροπῆς ἐπέβησαν εἰς τὸ πλοῖον, Πάραλον, καὶ κατέπλευσαν τὴν 9 εἰς τὸν λιμένα Ναυπλίου. Ἀλλ' ὁ Πλαπούτας δὲν τὰ ἐδέχθη ἐν τῇ πόλει λέγων, ὅτι ἡ ἐξουσία των ἔπαυσε, διότι ἔληξεν ἡ δὴ ἡ κατὰ τὸν νόμον τῆς Ἐπιδαύρου ἐνιαύσιος κυβερνητικὴ περίοδος. Ἡ Κυβέρνησις διέμεινεν ἐν τῷ πλοίῳ διαπραγματευομένη τὴν εἰς τὴν πόλιν εἰσόδον τῆς· ἀλλ', ἂν οὐ ὅλαι αἱ διαπραγματεύσεις τῆς ἀπέβησαν ἀνωφελεῖς, ἐμελέτησε νὰ μεταβῇ εἰς Αἴγιναν, ἐκάλεσεν ἐκεῖ τοὺς νέους ἀντιπροσώπους εἰς ἔναρξιν τῆς β' περιόδου καὶ εἰδοποίησε καὶ τοὺς ἀπόντας βουλευτάς νὰ συνέλθωσι καὶ αὐτοὶ ἐκεῖ. Ἀλλά, μεταβαλοῦσα γνώμη, μετέβη τὴν 28 εἰς τὰ Ἀγρινήτικα Καλύδια, ὅπου ἔστησε τὴν ἔδραν τῆς ἐκ νέου. Συνελθόντων ἐπὶ τέλους τῶν ἀπόντων μελῶν τῆς Βουλῆς, παρέδωκε τὴν 17 Μαρτίου ἡ ἐπιτροπὴ τὰ πρακτικὰ τῆς κατὰ τὸν ἐν Ἀργεῖ ἐκδοθέντα τὴν 5 Ἰουνίου νόμον, καὶ ἐπανέλαβεν ὅλον τὸ βουλευτικὸν τὰς ἐργασίας του· τὴν δὲ ἐπιούσαν διεκήρυξε πανδημίως τὴν ἄκραν του εὐαρέσκειαν δι' ἣν τὰ μέλη τῆς βουλευτικῆς ἐπιτροπῆς καὶ τῆς νομοτελεστικῆς Ἀρχῆς ἐδειξαν φρόνησιν

καὶ καρτερίαν κατὰ τὰς δεινὰς περιστάσεις τῆς πατρίδος, διασώσαντα τὴν Κυβέρνησιν ἀπὸ τοῦ πολιτικοῦ κλύδωνος, ἐμποδίσαντα τὴν ἀναρχίαν, φροντίσαντα περὶ κατευνασμοῦ τῶν ἐσωτερικῶν θορύβων, διατηρήσαντα ἀξιοπρεπῶς τὸν ἐθνικὸν χαρακτήρα πρὸς τοὺς ἔξω, φυλάξαντα τὴν παρακαταθήκην τῶν νόμων ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ, καὶ πιστὰ φανέντα πρὸς τὰς φιλελευθέρους ἀρχὰς τοῦ συντάγματος. Τὴν δὲ 24 διώρισεν ἐπιτροπὴν ἐκ βουλευτῶν πρὸς ἐξέλεγχιν τῶν πληρεξουσίων ἐγγράφων τῶν νέων ἀντιπροσώπων. Τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἐγένετο καὶ πράξις, δι' ἧς ἐδίδετο ἄδεια νὰ στείλωσιν αἱ ἑξ μεγάλαι ἐπαρχίαι Καρυταίνης, Μιστρά, Κορίνθου, Καλαβρύτων, Γαστούνης καὶ Ἀρκαδίας ἀνὰ δύο ἀντιπροσώπους ἀνθ' ἑνός, ὡς ἔστελλαν μέχρι τοῦδε· πᾶσα

Ὁ Ἱππόδρομος τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

δὲ φροντίς κατεβάλλετο πρὸς ταχεῖαν ἑναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῶν ἀντιπροσώπων.

Καὶ πολλὴν ὑπόληψιν ἐντὸς τοῦ τόπου εἶχαν, καὶ τὴν ἀπαιτουμένην ἱκανότητα ἔδειξαν τὰ πλείεστα τῶν συνιστῶντων τὴν Κυβέρνησιν τῆς α' περιόδου μελῶν. Ἄλλ' ὅ,τι τὴν ἑρρύψεν εἶναι ὅ,τι ρίπτει πᾶσαν Κυβέρνησιν, ὅσον ἀξία καὶ ἂν ἦναι, ἡ ἀπορία. Ἀμισθοὶ καὶ στρατιωτικοὶ καὶ ναυτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ἠπιέθουν καὶ δὲν τὴν ἐσέβοντο· ἡ δὲ Κυβέρνησις, μὴ ἀνεχομένη τὰς ἐκ τῆς τοιαύτης καταστάσεως στρατιωτικὰς καταχρήσεις, παρῳργίζε τοὺς καταχρωμένους· ἐφάνη ὅμως παντὸς ἐπαίνου ἀξία διὰ τὸν θερμὸν πατριωτισμὸν τῆς καὶ τὸν εἰλικρινῆ ὑπὲρ τοῦ γενικοῦ συμφέροντος ζήλὸν τῆς. Ἐγκαταλελειμμένη ἐν μέσῳ κρίσιμων περιστάσεων ἀντέταξεν ἄκραν καρτερίαν, διετήρησε τὴν ὑπαρξίν τῆς μέχρι τέλους, ἂν καὶ ἐπὶ ψιλῇ ὀνό-

ματι, καὶ ὑπὸ τὴν ἀσθενὴ ἀσπίδα τῆς ἀπέκρυσεν ὅπως οὖν τὴν ἐπικρατοῦσαν ἀναρχίαν. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα τῷ καιρῷ ἐκείνῳ.

Ἡ δὲ Τουρκία, ἐκτὸς τῶν ἐξωτερικῶν παθημάτων τῆς, ἔπαθε μεγάλα καὶ ἐσωτερικῶς.

Ἐμελέτα ἀπὸ τίνος καιροῦ ὁ Σουλτάνος νὰ διαλύσῃ τὰ τάγματα τῶν Γενιτσάρων καὶ συστήσῃ τακτικὰ στρατεύματα. Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ σκοποῦ τούτου κατετάραξε τοὺς Γενιτσάρους, ὧν τάγματά τινα ἐστασίασαν περὶ τὰ τέλη τοῦ βραμαζανίου καὶ ἔφεραν ἄνω κάτω τὴν βασιλεύουσιν, ἐπάτησαν

Τὸ Σεράϊ-Μπουρνου.

οἴκους καὶ ἐργαστήρια, ἤρπασαν γυναῖκες καὶ περιουσίας, ἔσφαξαν Χριστιανούς καὶ Ἑβραίους, ἔσφαξαν καὶ Τούρκους, οὓς ὑπώπτευαν ἐναντίους τῶν, καὶ ἐφόβιζαν καὶ αὐτὰς τὰς ὑψηλὰς Ἀρχάς. Ἄν καὶ τὰ ἄλλα τάγματα τῶν Γενιτσάρων διέμειναν ἡσυχά, ὁ τότε ἀρχιεπίσκοπος δὲν ἔκρινε συνετὸν νὰ τὰ μεταχειρισθῇ κατὰ τῶν στασιαστῶν, διότι ὑπώπτευεν, ὅτι ὅλοι εἶχαν τὰ αὐτὰ φρονήματα, ἀλλὰ μετέφερεν εἰς Κωνσταντινούπολιν τὰ ὑπὸ τὸν Ἰβραήμπασαν κατὰ τὸν Βουγιουκδερεὺν Ἀσιανὰ στρατεύματα. Ἄναψε τότε δεινὴ ἀλληλομαχία ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμούς τοῦ Σουλτάνου, τρέμοντος μὴ ὑπερσχύσωσιν οἱ ἀποστάται καὶ πάθῃ καὶ αὐτός· ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὑπερίσχυσαν οἱ Ἀσιανοί, καὶ ἐπνίξαν τὴν στάσιν ἐν τῷ αἵματι τῶν στασιαστῶν. Διακόςιοι Γενίτσαροι ἐφρονεύθησαν κατὰ τὴν ἀλληλομαχίαν ἐκείνην, πολλοὶ ἀπεκεφαλίσθησαν μετὰ τὴν μάχην, πάμπολλοι ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἄλλοι ἐξωρίσθησαν εἰς Ἀσίαν, καὶ αἱ φυλακαὶ ὅλαι τῆς βασιλευούσης ἐγέμισαν. Ἐκτοτε τὸ σῶμα ὅλων τῶν Γενιτσάρων, τὸ ἀτάραχον διακμείναν, ἔπνεεν ἐκδίκησιν κατὰ τῶν ὑψηλῶν Ἀρχῶν, δι' ἣν ἔδειξαν τοῖς συναδέλφοις τῶν ὑπέρμετρον σκληρότητα καὶ διὰ τὴν πρὸς τοὺς ἰδίους αὐτοὺς δυσπιστίαν καὶ τὴν χρῆσιν ἄλλων στρατευμάτων κατὰ τῶν στασιασάντων. Ἐπειδὴ δὲ ὅσα συνέδησαν ἀπεδίδοντο εἰς τὸν ὑπερχαπητὸν τοῦ Σουλτάνου Χαλέτ-ἐφέντην, ἐψιθύριζαν πολλὰ ἐν πρώτοις κατ' αὐτοῦ οἱ Γενίτσαροι, καὶ μετ' ὀλίγον κατεβόων καὶ ἀφόβως. Μεσοῦντος δὲ τοῦ Ὀκτωβρίου, ὑπέγραψαν οἱ ἐγκριτώτεροι αὐτῶν ἀναφορὰν πρὸς τὸν Σουλτάνον λέγουσαν, ὅτι ὁ Χαλέτ-ἐφέντης καὶ οἱ ὁπαδοὶ του ἦσαν οἱ αἴτιοι ὅλων τῶν ἀπειλούντων τὴν αὐτοκρατορίαν κακῶν, καὶ ἐπεκαλοῦντο τὴν πτώσιν αὐτῶν. Φοβηθεὶς ὁ Σουλτάνος εἰσήκουσε τὴν αἰτησίαν των, καὶ τὴν 28 ἐκάθηρε τὸν ἀρχιεπίσκοπον καὶ τὸν μουφ-

τήν, ὁμόφρονας τοῦ Χαλὲτ-ἐφέντη καὶ τοὺς ἀντικατέστησεν ὑπὸ φιλογε-
νιτσάρων· ἐστάλη δὲ τὴν ἐπαύριον ἐξόριστος καὶ ὁ Χαλέτης εἰς Προῦσαν· ὁ
δὲ ἀρχικουρεὺς τοῦ Σουλτάνου καὶ ἄλλοι ἀξιωματικοὶ τοῦ παλατίου ἐξωρί-
σθησαν εἰς Ἀσίαν ὡς χαλετίζοντες. Εὐτυχήσαντες οἱ Γενίτσαροι ἐν τῇ πρώ-
τῃ των αἰτήσῃ, ἐθρασύνθησαν ἔτι μᾶλλον καὶ ἀπήτησαν νὰ παραδεχθῇ ὁ
Σουλτάνος ἀντιπροσώπους αὐτῶν ἐν τῇ συμβουλίῳ του· εἰσακουσθέντες καὶ
ὡς πρὸς τοῦτο ἀπήτησαν νὰ θανατωθῶσιν οἱ πρωταίτιοι· τῆς μελετωμένης
καταστροφῆς τοῦ σώματός των· ἔγεινε καὶ τοῦτο, καὶ εἰς ἐξιλέωσίν των
ἐστηλώθησαν ἐπὶ τῶν πυλώνων τοῦ παλατίου αἱ κεφαλαὶ τοῦ Χαλὲτ-ἐφέν-
τη, τοῦ ἀρχιδεξίρη, τοῦ ἀρχιτελώνου καὶ ἄλλων. Ἡ ἀπλή καὶ σύντομος
αὕτη διήγησις τῶν συμβάντων ἀρκεῖ νὰ δείξῃ ὅτι ἡ ἐσωτερικὴ κατάστασις
τῆς Τουρκίας ἦτον ἐπίσης ἀθλία ὡς καὶ ἡ τῆς Ἑλλάδος, ἂν ὅχι καὶ ἀθλιω-
τέρα.

Διήρκει ἐν τούτοις ὁ τουρκοπερσικὸς πόλεμος, καὶ ἡ Πύλη εἶχεν ἀπο-
στείλει τὴν πκρελθοῦσαν ἀνοιξιν πρὸς τὰ ὅρια στρατεύματα· ἀλλ' οἱ Πέρσαι
ἐπρόλαβαν τὴν ἐκστρατείαν τῆς, ἐπάτησαν ἐκ δευτέρου τὰ ὅριά της καὶ
ἐκυρίευσαν τὸ Κάρσιον· ὁ δὲ διάδοχος τοῦ θρόνου ἐξεστράτευσεν ἐκ Ταυρί-
δος τὴν 19 Ἰουνίου, προσέβαλε καθ' ὁδὸν τὰ πρὸς τὰ ὅρια ὁδεύοντα τουρ-
κικὰ στρατεύματα, τὰ ἔτρεψεν, ἐπῆρε τὰς σκηνάς των καὶ ὅλην σχεδὸν τὴν
ἀποσκευὴν των καὶ τὰ ἀπώθησε πρὸς τὴν Ἑσερόν· ἐξ αἰτίας δὲ τοῦ ἐπιπε-
σόντος εἰς τὸ στρατόπεδον θανατικοῦ ἐπανήλθεν εἰς Ταυρίδα. Ἀλλ' ὁ πόλε-
μος οὗτος ἦτον, ὡς προεῖπαμεν, μικρὸς, διότι μόλις ἀπησχόλει δέκα ἢ δώ-
δεκα χιλιάδων τουρκικὸν στράτευμα.

Ἐκτὸς δὲ τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν τούτων δυστυχημάτων τῆς
Πύλης, ἐπέσκηψαν καὶ ἄλλα. Συνέβη τὴν 17 Φεβρουαρίου φρικτὴ πυρκαϊὰ
ἐν Κωνσταντινουπόλει· δωδεκακισχίλια οἰκίαι, οἱ στρατῶνες, τὰ κανονοχυ-
τεῖα καὶ πολλὰ τζαμιά ἐκάησαν καὶ χιλιάδες οἰκογενειῶν ἐδυστύχησαν· καὶ
ἐπειδὴ ἡ πυρκαϊὰ περιωρίσθη ἐντὸς τῆς συνοικίας τῶν Τούρκων, οἱ Τοῦρ-
κοι ἐξέλαβαν τὸ συμβᾶν ὡς θεομηνίαν. Ἀνήγγειλε δὲ καὶ τις σέχης, ὅτι,
προσευχόμενος ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Μωάμεθ, εἶδε τὸν προφήτην, καὶ ἔλαβεν
ἐντολὴν νὰ ἐλέγξῃ πικρῶς ἐξ ὀνόματός του τοὺς πιστοὺς ὡς παραβάτας τῶν
θεῶν παραγγελμάτων τοῦ κορανίου, καὶ ὡς ἐκ τούτου δυστυχοῦντας. Τὸ
ὄραμα τοῦτο ἔφερε μεγάλην ἀθυμίαν, καί, ἐπειδὴ ὠφέλει πολιτικῶς ἡ γνῶ-
σις αὐτοῦ, ἡ Πύλη ἐφρόντισε νὰ διαδοθῇ καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειάν της.
Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὴν Τουρκίαν.

Κατ' ἐκεῖνον δὲ τὸν καιρὸν δύο συστήματα ἀντεμάχοντο ἐν τῇ αὐτῇ
τῆς Ῥωσσίας· καὶ τὰ δύο ἤθελαν τὴν διάλυσιν τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατο-
ρίας, ἀλλὰ τὸ μὲν τὴν ἤθελε ταχεῖαν διὰ τοῦ πολέμου, τὸ δὲ βραδεῖαν διὰ
τῆς φυσικῆς της ἀγωνίας· καὶ τὸ μὲν φιλοπόλεμον ἀντεπροσώπευεν ἐν τῇ
συμβουλίῳ ὁ Καποδίστριας, τὸ δὲ φιλειρηνικὸν ὁ Νεσελρόδος. Ἐπὶ τῆς ἐνάρ-
ξεως τῶν ῥωσσοτουρκικῶν διενέξεων ἀδηλον ἦτο ποῖον θὰ ἐπεκράτει, διότι

ὁ Αὐτοκράτωρ ἐταλαντεύετο· ἀλλ' ὁ φόβος μὴ διαλυθῇ ἡ ἱερὰ συμμαχία καὶ θριαμβεύσῃ τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα ὑπερίσχυσεν ἐπὶ τέλους· καὶ ὁ μὲν φιλοπόλεμος Καποδίστριας, ἐντίμως πολιτευόμενος, ἀπεμακρύνθη τῶν αὐτοκρατορικῶν συμβουλίῳν λόγῳ πασχούσης υἱείας, ἀπαξιῶν νὰ ὑπηρετῇ πρὸς ἐνίσχυσιν πολιτικῆς, ἣν ἀπεδοκίμαζεν· ὁ δὲ Αὐτοκράτωρ ἐζήτει διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν συμμάχων τοῦ εἰρηνικῆν ἐξίσασιν τῶν πρὸς τὴν Πύλην διαφορῶν τοῦ. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ἐσχεδίασε πρωτόκολλον ὅπως ἀπαιτήσωσιν αἱ Δυνάμεις ἐκ συζήτου παρὰ τῆς Πύλης τὴν παντελῆ κένωσιν τῶν ἡγε-

Νεσελρόδος.

μονειῶν, τὴν ἐπανόρθωσιν τῶν ἐκεῖ πραγμάτων, τὴν εἰρήνευσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν εἰς τινα ῥωσικὴν πόλιν ἀποστολὴν πληρεξουσίου Τούρκου πρὸς συνδιάσκεψιν μετὰ τῶν πληρεξουσίων τῶν Δυνάμεων. Ἐπρόκειτο δὲ κατὰ τὸ πρωτόκολλον τὸ μὲν βλαχομολδαυικὸν ζήτημα νὰ θεωρηθῇ ὡς ῥωσσοτουρκικόν, τὸ δὲ ἑλληνικὸν ὡς εὐρωπαϊκόν· ὅ,τι δὲ ὥρίζετο περὶ τοῦ ἐλληνικοῦ ν' ἀσφαλισθῇ ὑπὸ τὴν ἐγγύτησιν τῶν μεγάλων Δυνάμεων· νὰ διακόψωσι δὲ αὗται τὰς πρὸς τὴν Πύλιν σχέσεις των, ἂν παρηκούοντο, ἢ νὰ κηρύξωσιν ὅτι δίκαιον εἶχεν ἡ Ῥωσσία ν' ἀπαιτήσῃ ἐνόπλιως τὴν παραδοχὴν τῶν προτάσεών της. Καὶ ἡ μὲν Ῥωσσία ὑπέγραψε τὸ πρωτόκολλον τοῦτο

ἀνεπιφυλάκτως, τὸ ὑπέγραψε καὶ ἡ Γαλλία ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς προσυπογραφῆς καὶ τῶν ἄλλων· ἡ δὲ Αὐστρία καὶ ἡ Ἀγγλία δὲν προσυπέγραψαν· διέταξαν ὅμως τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις τῶν νὰ συστήσωσι τὰς ῥωσικὰς προτάσεις. "Απασαι δὲ αἱ Αὐλαὶ ἀνεξαιρέτως ἐφάνησαν πρόθυμοι νὰ στείλωσι πληρεξουσίους εἰς τινὰ ῥωσικὴν πόλιν πρὸς συνδιάσκεψιν, καὶ ν' ἀσχοληθῶσι καὶ εἰς τῆς Ἑλλάδος τὴν εἰρήνευσιν, περὶ ἧς ἐκονοποίησε σχέδιόν τι ὁ Μεττερνίχος, προτιθέμενος δι' αὐτοῦ νὰ κατασιγάσῃ τὴν Ῥωσίαν καὶ παρατείνῃ διὰ τῶν διαπραγματεύσεων τὸν ὀδυνηρὸν ἀγῶνα τῆς Ἑλλάδος εἰς ἀναδούλωσίν της. Ἐστερξεν ὁ Ἀλέξανδρος ὅτι ἐπραξαν καὶ ἐβουλεύθησαν οἱ σύμμαχοι ἐπὶ τῶν προτάσεων του καὶ ἐνέδωκε νὰ συνέλθωσιν οἱ πληρεξούσιοι εἰς Βιέννην, καί, συμπαραλαβόντες καὶ τὸν τῆς Πύλης, νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν ῥωσικὴν πόλιν Kamenetz-Podoleky.

Ἐν τούτοις οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις ἡγωνίζοντο κατὰ τὰς διαταγὰς τῶν Αὐλῶν νὰ φέρωσι τὴν Πύλιν εἰς αἵσθησιν τοῦ μεγάλου κινδύνου της· ἄλλ' αὕτη ὄχι μόνον δὲν ἤθελε νὰ κενώσῃ τὴν Βλαχομολδαυῖαν, ἢ νὰ διορίσῃ τοὺς αὐθέντας τῶν ἡγεμονιῶν ἐκείνων, ἢ νὰ μὴ ἐνοχλῇ τὸ ῥωσικὸν ἐμπόριον καὶ νὰ ἐνεργῇ κατὰ τοὺς ὁρους τῶν συνθηκῶν, ἀλλ' ἀπῆλθει ἀνευδότης τὴν παράδοσιν τῶν εἰς τὴν Ῥωσίαν προσφύγων καὶ τὴν ἐκπλήρῳσιν τοῦ στ' ἄρθρου τῆς συνθήκης τοῦ Βουκουρεστίου, καθ' ὃ ὤφειλεν ἡ Ῥωσσία ν' ἀποδώσῃ φρουρίά τινα ἐπὶ τῆς ἐν Ἀσία ὀροθετικῆς γραμμῆς κατασχεθέντα ἐπὶ τοῦ πολέμου καὶ κρατούμενα· δὲν ἐυστέλλετο δὲ καὶ νὰ ἐπαινῇ τὴν πρὸς τὴν Ῥωσσίαν μακροθυμίαν της. Μόλις δὲ τὴν 4 Ἰουλίου ἀνήγγειλεν ἐπισήμως ὅτι, ἐπειδὴ ἦλθεν ἡ ὥρα, διώρισε τοὺς αὐθέντας τῆς Βλαχίας καὶ Μολδαυίας, ὅχι ὅμως Ἑλληνας ὡς ἄλλοτε, ἀλλ' ἐντοπίους, τὸν Ἰωάννην Στούρτζαν τῆς Μολδαυίας, καὶ τὸν Γρηγόριον Γκίχαν τῆς Βλαχίας. Ἡ ἐνεστῶσα πολιτικὴ ἀνάγκη ἀρκούντως ἐδικαιολόγει τὸν τοιοῦτον νεωτερισμόν· ἀλλ' ὁ νεωτερισμὸς ἀντέβαινε πρὸς τὰς μετὰ τῆς Ῥωσσίας συνθήκας, καὶ ὤφειλεν ἡ Πύλη νὰ ζητήσῃ τὴν συγκατάθεσίν της. Ἀλλὰ μηδὲ καὶ νὰ τὴν προειδοποιήσῃ ἠξίωσεν ἀπῆλθει δέ, δι' οὗ ἀνήγγειλε τὸν διορισμόν ἐγγράφου της πρὸς τοὺς πρέσβεις, ὡς καὶ ἄλλοτε, τὴν παράδοσιν τῶν προσφυγόντων εἰς τὴν Ῥωσσίαν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν περὶ ὧν ἀνεφέραμεν φρουριῶν. Ἄν δὲ καὶ ἔγραψεν, ὅτι διέταξε τὴν κένωσιν τῶν ἡγεμονιῶν, μέρος μόνον τῶν στρατευμάτων της ἀνεκάλεσεν ὥστε ὁ τόπος δὲν ἔπαυσεν ὑποφέρων τὰ πάνδεινα· καὶ οἱ μὲν αὐθένται ἦσαν διόλου ἀνίσχυροι ἐν ταῖς ἡγεμονείαις των, οἱ δὲ ἐνδιατρίβοντες Τούρκοι καὶ οἱ διοικούντες τὸ Γιούργεβον, τὴν Σιλιστρίαν καὶ τὴν Βραΐλαν πασάδες ἐξουσίαζαν πραγματικῶς αὐτάς. Παρώργισε δὲ ἡ Πύλη τὴν Ῥωσσίαν καὶ διὰ τῆς ἐξῆς πράξεως, ἐν ᾗ αἱ Δυνάμεις κατεγίνοντο νὰ τὴν καταπραῶνσι.

Πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως δὲν ἐπετρέπετο ὁ μεταξὺ τῆς Μαύρης καὶ τῆς Ἀσπρης θαλάσσης διάπλους παντὸς πλοίου· διέπλεον ὅμως ἀνεξετάστως ὑπὸ τινὰς προνομιοῦχους σημεῖα ὅλων τῶν ἐπικρατειῶν τὰ πλοία. Μετὰ δὲ τὴν

ἐπανάστασιν ὑποπεύσασα ἡ Πύλη ὅτι ἐναυτοπόρουν ὑπὸ τὰς προνομιούχους σημαίας καὶ ἑλληνικά, διέταξε γενικὴν νηοψίαν εἰς διάκρισιν τῶν ἐχόντων καὶ μὴ τὸ προνόμιον τοῦ διαπλου. Ἐπειδὴ καιρία ἦτον ἡ ἐντεῦθεν βλάβη τοῦ ἐμπορίου τῆς Μαύρης θαλάσσης, ἀπήτησαν ἐντόνως οἱ πρέσβεις ἐλευθερον τὸν διάπλου ὡς καὶ πρότερον, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθησαν· δὲν εἰσηκούσθησαν ἐπίσης μὴδ' αἰτήσαντες τὴν ἀποστολὴν πληρεξουσίου εἰς συνδιάσκεψιν. «Δὲν καταδέχομαι», εἶπεν ὁ ἀγέρωχος Σουλτάνος, «νὰ ὑποβάλω τὰ μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τῶν βασιλέων μου εἰς συζήτησιν καὶ ἀπόφασιν ἄλλων, ἀλλ' οὐδὲ δίδω πληρεξυσιότητα νὰ συμβιδάσῃ ἄλλος τὰς μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ «Αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας διαφοράς». Τοιαύτη ἦτον ἡ διαγωγὴ τῆς Πύλης πρὸς τὴν Ῥωσσίαν καὶ τὰς ἄλλας Αὐλὰς ταῖς ἡμέραις ἐκείναις.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν οἱ ἐν Λαυδάχῃ συνελθόντες σύμμαχοι ἐχωρίσθησαν, ἀπεφάσισαν νὰ συνέλθωσι τὸ ἀκόλουθον ἔτος καὶ θεωρήσωσιν ὅποια ἡ κατάστασις τῆς Ἰταλίας, καὶ ἂν ἦτον ἀναγκαία ἡ περαιτέρω ἐνδιαμονὴ ξένων στρατευμάτων πρὸς κατάθλιψιν τοῦ ἐπαναστατικοῦ πνεύματος. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἄλλα πολιτικὰ συμβάντα παρεμπεσόντα ἦσαν ἄξια ἐπίσης τῆς προσοχῆς των. Τὰ πράγματα τῆς Ἰσπανίας κατετάρατταν τὴν γείτονά της Γαλλίαν, ἥτις, φοβουμένη μὴ τὸ ἐπικρατοῦν ἐκεῖ πνεῦμα διαδοθῇ καὶ εἰς αὐτήν, εἶχε διαθέσιν νὰ τὸ σβέσῃ διὰ τῶν ὅπλων ἐντὸς τῆς Ἰσπανίας. Κατετάρατταν τὰς Αὐλὰς καὶ τὰ τῆς Ἑλλάδος, ὅχι τόσο αὐτὰ καθ' ἑαυτά, ὅσον διὰ τὸν πάντοτε ἐξ αἰτίας αὐτῶν ἐπικείμενον τουρκοβόρρωσικὸν πόλεμον· διὰ τοῦτο ἐπρόκειτο νὰ συσχεθῶσι καὶ περὶ αὐτῶν. Ἄλλ', ἐν ᾧ ἀναγκαστοὶ καὶ ὑπουργοὶ ἀπῆρχοντο εἰς τὸν τόπον τῆς συνελεύσεως, ὁ ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς τῆς Ἀγγλίας, Λονδονδεῖρβήρ, γνωστότερος ὑπὸ τὸ ὄνομα Καστλερῆχος, ὁ μέλλων ν' ἀντιπροσωπεύσῃ τὴν Αὐλὴν του ἐν τῇ συνελεύσει, ἔγεινεν ἀπροσδοκίτως αὐτόχειρ, καὶ τὸ συμβὰν τοῦτο ἀνέβαλε τὴν ἐναρξιν τῶν ἐργασιῶν τῆς συνελεύσεως εἰς τὴν 8 Ὀκτωβρίου.

Οὐδέποτε κινήματα ἔθλους παρεξηγήθησαν τόσο ὅσον τὰ τῆς Ἑλλάδος. Ἐθελοκακοῦντες ἢ ἐθελουφλώττοντες δὲν ἔπαυαν κηρύττοντες οἱ σύμμαχοι παρρησίᾳ, ὅτι αἱ φλόγες τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως ἐκ τῆς αὐτῆς ἐχύθησαν ἐστίαις, ἥτις ἐφλόγισε καὶ τὰς ἄλλας δύο εὐρωπαϊκὰς χερσονήσους· ἡ δὲ ἀνακάλυψις ὅτι ἡ Φιλικὴ Ἐταιρία δὲν εἶχε τι κοινὸν πρὸς τὸν καρθοναρισμόν, οὐτινος καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα ἡγροεῖτο ἐν Ἑλλάδι, τὰ δεινὰ καὶ πολυειδῆ συμβάντα μέχρι τοῦδε, ἡ ἔκτασις τῶν ἱκετηρίων χειρῶν τῆς Ἑλλάδος πρὸς αὐτοὺς, ἐν ᾧ αἱ δύο ἄλλαι ἐπαναστατήσασαι χερσονήσοι τοὺς ἀπεστρέφοντο, ἡ βεβαιότης ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔδραξε τὰ ὅπλα ὑπὲρ χριστιανικῆς καὶ ἀνεξαρτήτου μόνον ὑπάρξεως, καὶ ὅτι, ἂν καὶ δημοκρατουμένη, ἔστεργε νὰ ὀργανισθῇ μοναρχικῶς, δὲν ἥλλαξαν ποσῶς τὴν πρὸς αὐτὴν ἀμειλικτον διάθεσιν τῆς ἱερᾶς συμμάχιας. Κωφὴ αὕτη εἰς τὰς ἐλεεινὰς φωνὰς τῆς ἐνώπιον τῶν πρέσβεων τῆς ἐξυδριζομένης ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος, ἀφιλότιμος ὡς πρὸς τὴν παρρησίαν καταπα-

τουμένην τιμὴν τῶν σημαιῶν τῆς, ἀνεκτικὴ ὡς πρὸς τὰ βλαπτόμενα συμφέροντα τῶν ὑπηκόων τῆς, τυφλὴ καὶ ἀπαθὴς ὡς πρὸς τὴν καταστροφὴν τῶν ἁθῶν χριστιανικῶν λαῶν δὲν ἔπαυσε νὰ θεωρῇ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Ἑλλάδος ὡς τόλμημα ἀσύνητον καὶ ἀξιόποινον. Ἡ δυστυχὴς Ἑλλάς, αἰσθανομένη πόσον ψευδὴς ἦτον ἡ περὶ τῆς ἐπαναστάσεώς τῆς ἰδέα τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, καὶ θέλουσα ἡ ἀλήθεια νὰ ὑπερισχύσῃ τοῦ ψεύδους, ἔκρινεν ὠφέλιμον, μαθοῦσα τὴν συνέλευσιν τῶν ἀνάκτων, νὰ στείλῃ πρεσβείαν, ἣ, καθὼς ταπεινοφρονοῦσα τὴν ὠνόμαζεν, ἱκεσίαν· παρήγγειλαν δὲ τὴν ἀποστολὴν τῆς πρεσβείας ταύτης καὶ διάσημοι ὁμογενεῖς ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος· Ἡ ἀποστολὴ ἀπεφασίσθη, καὶ μετὰ πολλὰς συζητήσεις καὶ λογομαχίας ἔπενεν ἡ ψῆφος ἐπὶ τὸν Ἀνδρέαν Μεταξᾶν, ὅστις καὶ ἀπέπλευσεν εἰς Ἀγκῶνα τὴν 18 Σεπτεμβρίου φέρων δύο ἐπιστολάς τῆς Κυβερνήσεως συντεθείσας παρὰ τοῦ ἐν ὑπηρεσίᾳ τῆς Ῥωσσίας φιλέλληνος Στούρτζα, καὶ ἐπιγεγραμμένας τὴν μὲν πρὸς ὅλους τοὺς συνελθόντας ἀνακτας, τὴν δὲ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον· καὶ ἡ μὲν πρὸς τοὺς ἀνακτας ἔλεγε τάδε.

«Δεκαοκτὼ μῆνες παρῆλθαν ἀφ' οὗ ἡ Ἑλλάς μάχεται κατὰ τῶν ἐχθρῶν «τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόματος· ὅλαι αἱ δυνάμεις τῶν Μωαμεθανῶν κατευθύνθησαν ἐναντίον τῆς, καὶ ἡ Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία, ἡ Ἀσία καὶ ἡ Ἀφρικὴ «ἐξοπλίζονται ἀμιλλώμεναι πρὸς ἀλλήλας διὰ νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν σιδηρὰν «χεῖρα τὴν καταπίεσασαν τοσοῦτον χρόνον τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος καὶ τείνουσαν «ὅλως εἰς τὸ νὰ τὸ ἐξολοθρεύσῃ. Ἀφ' ἧς ἤρχισεν ὁ πόλεμος, ὕψωσε τὴν «φωνὴν ἡ Ἑλλάς διὰ τῶν νομίμων ἀντιπροσώπων τῆς ἐξαιτουμένη τὴν βοήθειαν, ἣ τοῦλάχιστον τὴν οὐδετερότητα τῶν χριστιανικῶν Δυνάμεων. Τὴν «σήμερον δὲ ὅτε συνέρχονται εἰς τὴν ἰταλικὴν χερσόνησον οἱ δυνατοὶ διὰ νὰ «δάλωσιν εἰς τάξιν τὰ τῆς Εὐρώπης καὶ συμβουλευθῶσι πασιφανῶς διὰ τὰ «μεγάλα συμφέροντα τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ὅτε ὅλα τὰ ἔθνη προσμένουσιν «ἀπ' αὐτοὺς τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης, τὴν ἐγγύησιν τοῦ δικαίου τῶν «ἔθνων, καὶ τὴν διανομὴν τῆς δικαιοσύνης, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἠθελε «παραβῇ τὸ χρέος τῆς, ἂν δὲν ἐξέθετε καὶ αὐτὴ εἰς τοὺς αὐγούστους συμμάχους μονάρχας τὴν κατάπτωσιν τῆς Ἑλλάδος, τὰ δίκαιά τῆς καὶ τὰς «νομίμους ἐπιθυμίας τῆς, καθὼς καὶ τὴν σταθερὰν ἀπόφασιν ὅλων τῶν πολιτῶν τῆς τοῦ νὰ τύχωσι δικαιοσύνης ἀπὸ τὰς ἀνθρωπίνους Δυνάμεις, καὶ ὅς εὖρον χάριν ἐνώπιον τοῦ οὐρανοῦ Βασιλέως τοῦ διέποντος τὰ βασίλεια «τοῦ κόσμου, ἣ ν' ἀποθάνωσιν ὅλοι χριστιανοὶ καὶ ἐλεύθεροι. Ἦδη ἐχύθησαν ποταμοὶ αἱμάτων· ἀλλ' ἡ σημαία τοῦ σταυροῦ νικητρία πανταχοῦ κυματίζει εἰς τὴν Πελοπόννησον, εἰς τὴν Ἀττικὴν, εἰς τὴν Εὐβοίαν, εἰς τὴν Βοιωτίαν, εἰς τὴν Ἀχαρνανίαν, εἰς τὴν Αἰτωλίαν, εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος «τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἡπείρου, εἰς τὴν Κρήτην καὶ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους. Τοιαύτας προόδους ἔκαμε τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος, καὶ αὕτη «εἶναι ἡ κατάστασις του, ὥστε εἶναι πασίδηλον εἰς ὅλους τοὺς ἔχοντας γνῶσιν τῆς Τουρκίας, ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἵμποροῦσι ν' ἀφήσωσι τὰ ὅπλα πρὶν

«κατακτήσωσιν ἢ πρὶν ἀπολαύσωσι τὰς ἐγγυήσεις ὑπάρξεως χωριστῆς, ἀνε-
 «ξαρτήτου καὶ ἐθνικῆς, εἰς τὴν ὁποίαν καὶ μόνην θὰ εὕρωσι τὴν ἀσφάλειαν
 «τῆς λατρείας, τῆς ζωῆς, τῆς ιδιοκτησίας καὶ τῆς τιμῆς των· καὶ ἂν ἡ Εὐ-
 «ρώπη, διὰ τὰ φυλάξῃ τὴν εἰρήνην, συγκατατεθῇ νὰ διαπραγματευθῇ μετὰ τὴν
 «ὀθωμανικὴν Πόρταν ἐπὶ σκοπῷ τοῦ νὰ συμπαραλάβῃ καὶ τὸ ἑλληνικὸν
 «ἔθνος εἰς τὸ αὐτὸ σύστημα τῆς γενικῆς εἰρηνοποιήσεως, ἢ Ἑλληνικὴ Κυ-
 «βέρνησις σπεύδει νὰ δηλοποιήσῃ ἐπισήμως διὰ τῆς παρούσης, ὅτι δὲν θέλει
 «στέρξει καμμίαν συνθήκην, ὅσον καὶ ἂν ἤθελεν εἶναι ὠφέλιμος κατ' ἐπι-
 «φάνειαν, εἰ μὴ ἂν οὐ γέινωσι δεκτοὶ ἀντιπρόσωποι παρ' αὐτοῦ ἀπεσταλ-
 «μένοι διὰ νὰ ὑπερασπισθῶσι τὴν ὑπόθεσίν του, νὰ ἐκθέσωσι τὰ δικαιολογῆ-
 «ματά του, καὶ νὰ καταδηλώσωσι τὰ δίκαιά του, τὰς ἀνάγκας του καὶ τὰ
 «προσφιλέστερα συμφέροντά του· ἂν δὲ παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα ἤθελεν ἀποβῆ-
 «ναι ἡ αἰτήσίς του, ἢ παρούσα δηλοποιήσις θέλει ἐπέχει τόπον τακτικῆς
 «διαμαρτυρήσεως, τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλλάς ἰκετεύουσα ὑποβάλλει σήμερον εἰς
 «τοὺς πόδας τοῦ θρόνου τῆς οὐρανίου δικαιοσύνης, καὶ τὴν ὁποίαν χριστια-
 «νικὸς λαὸς διεθύνει θαρρύντως εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ εἰς τὴν μεγάλην οἰ-
 «κογένειαν τῆς χριστιανωσύνης. Ἄν δ' ἐγκαταλειφθῶσιν οἱ Ἕλληνες, ὄντες
 «μὲν ἀδύνατοι θὰ ἐλπίσωσιν εἰς τὸν Θεὸν τῶν δυνάμεων, ἀλλὰ καταρτιζόμε-
 «μενοι ἀπὸ τὴν παντοδύναμον χεῖρά του δὲν θέλουσι κλίνει τὸν αὐχένα ἐνώ-
 «πιον τῆς τυραννίας ὄντες χριστιανοὶ καὶ καταδιωκόμενοι, διότι ἐμείναμεν
 «πιστοὶ εἰς τὸν Σωτῆρά μας τὸν Βασιλέα καὶ Κύριόν μας· θέλομεν δὲ ὑπε-
 «ρασπίσει ἕως ἐνὸς τὴν Ἐκκλησίαν μας, τὰς ἐστίς μας καὶ τοὺς τάφους μας·
 «εἶναι δὲ εὐτυχία μας ἢ νὰ καταθῶμεν εἰς αὐτοὺς ἐλεύθεροι καὶ χριστιανοί,
 «ἢ νὰ νικήσωμεν, καθὼς ἄχρι τοῦδε ἐνικήσαμεν, διὰ μόνης τῆς θείας δυνά-
 «μεως τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ τῆς θείας του βοηθείας.»

Ἐν Ἀρχαί τὴν 29 Αὐγούστου ἔτους 1822, καὶ β' τῆς ἀνεξαρτησίας·

Ἡ δὲ πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Ἀλέξανδρον ἐπιστολὴ εἶχεν οὕτως.

«Τολμᾷ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις νὰ πλησιάσῃ εἰς τὸν θρόνον τῆς Ἱμε-
 «τέρας Αὐτοκρατορικῆς Μεγαλειότητος διὰ νὰ προσφέρῃ εἰς αὐτὴν τὴν εὐ-
 «γνωμοσύνην τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους διὰ τὰς εὐεργεσίας της. Βασιλεῦ· ἐδώ-
 «κατε ἄσυχον εἰς τὸ κράτος σας πρὸς τοὺς δυστυχεῖς ἀδελφούς μας ἀπει-
 «λουμένους ἀπὸ τὴν ἐξολοθρευτικὴν μάχαιραν τοῦ ἀσεβοῦς· ἡ ἀνεξάντλητος
 «ἀγαθότης τῆς Ἱμετέρας Μεγαλειότητος, ἂν οὐ τοὺς ἔσωσεν ἀπὸ τὸν θάνα-
 «τον, παρατείνει καὶ διατηρεῖ τὴν ὑπαρξίν των· τὸ ἐνδοξον τοῦτο παρά-
 «δειγμα ἐμιμήθησαν οἱ ὑπήκοοί της, τοὺς ὁποίους οὐράνιος δεσμὸς συνάπτει.
 «με ἡμᾶς. Ὅντες τέκνα τῆς αὐτῆς ἐκκλησίας ἔσπευσαν νὰ βοηθήσωσι με-
 «τὰ ἡμᾶς. Ὅντες ἀδελφικὸν τοὺς συμπατριώτας μας, οἵτινες ἐδεκατίσθησαν ἀπὸ τὴν
 «μάχαιραν, περιπλανῶνται, καταδιώκονται ἀπὸ φοβεράς ἀναμνήσεις, καὶ
 «ἐφαίνοντο ἐγκαταλελειμμένοι ὥς καὶ ἀπ' αὐτὴν τὴν ἐλπίδα. Ἀλλ' ἐκάματε
 «καὶ ἄλλο Βασιλεῦ· ἀπερρίψατε μεγαλοψύχως καταφρονήσαντες τὰς ἀξιώσεις
 «τῶν ἐχθρῶν μας, οἵτινες, ἂν οὐ ἐμέθυσαν ἀπὸ ἑλληνικὸν αἷμα, ἐτόλμησαν

«ν' ἀπαιτήσωσιν ὅσα θύματα διέφυγαν τὸν θάνατον. Αἱ εὐλογίαι ἐνὸς ὁλο-
 «κλήρου ἔθνους, τὸ ὅποιον εἶναι μὲν ἔμπροσθεν τοῦ θανάτου πάντοτε, ἀλλ'
 «εἶναι πιστὸν εἰς τὴν ἀληθινὴν θρησκείαν, προσφέροντι εἰς τὴν Ὑμετέραν
 «Μεγαλειότητα ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ἐξ ὀνόματός του. Τὰ αἰσθη-
 «ματα, τὰ ὅποια ἐνέσπειραν εἰς τοὺς Ἑλληνας αἱ εὐεργεσίαι τῶν αὐγού-
 «στων προκατόχων σας, καὶ τὰ ὅποια διεδόθησαν ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν
 «κατὰ κληρονομίαν, ἔγειναν ζωηρότερα καὶ μᾶς ἐμψυχόνουσιν ὅλους ὑπὲρ
 «τοῦ ἱεροῦ προσώπου τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος· ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ ἑλ-
 «ληνικοῦ ἔθνους δὲν θὰ παύσει εἰ μὴ μετ' αὐτοῦ. Καταδέχθητε, Βασιλεῦ,
 «νὰ τὸ ἐνθυμηθῇτε εἰς τοιαύτην δεινὴν περίστασιν· καὶ ἐν ᾧ σκέπτεσθε διὰ
 «τὴν τύχην τόσων ἔθνων μετὰ τῶν συμμάχων σας, ἔχετε καὶ τὴν Ἑλλάδα
 «καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, τῆς ὁποίας εἴσθε τὸ στήριγμα, ὑπ' ὅψιν. Ἡ Ἑλλάς
 «ὀπλισθεῖσα ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ ἔχει δικαίωμα νὰ ἐλπίσῃ ὅτι ὁ
 «ἀπόγονος τόσων ὀρθοδόξων μοναρχῶν, ὁ ἐλευθερωτὴς τῶν κατὰ πολὺν και-
 «ρὸν καταθλιβομένων δὲν θὰ θελήσῃ ποτὲ τὴν ἐξόντωσιν καὶ τὴν ἀτιμίαν της.
 «Παρακαλοῦμεν τὸν Θεόν, Βασιλεῦ, νὰ φυλάττῃ τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα
 «ὑπὸ τὴν ἀγίαν του σκέπην διὰ τὴν εὐτυχίαν τῆς Εὐρώπης καὶ διὰ τὴν δό-
 «ξαν τῆς ἀγίας ἡμῶν πίστεως.»

«Ἐν Ἀργεὶ τῇ 29 Αὐγούστου 1822, καὶ β' τῆς ἀνεξαρτησίας.»

Καὶ ταῦτα μὲν ἔγραψεν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις πρὸς τοὺς μονάρχας, ὁ
 δὲ φέρων τὰς ἐπιστολάς Μεταξᾶς κατευδῶσθαι εἰς Ἀγκῶνα τὴν 12 Ὀκτω-
 βρίου· καὶ ἐπειδὴ ἔμελλε νὰ καθαρισθῇ ἡμέρας ἱκανάς καὶ ἀναμείνῃ ἐκεῖ
 τὰς τῶν ἀνάγκων διαταγὰς περὶ τῆς περαιτέρω πορείας του, ἀπέστειλε τὴν μὲν
 πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον δι' ἰδιαιτέρας ὁδοῦ, τὴν δὲ πρὸς ὅλους τοὺς ἀνακτας
 διὰ τῆς αὐλῆς τῆς Ῥώμης. Ἔσπευσεν ὁ ἀξιολοβίστας Πίος, ὁ συμπαθὴς
 καὶ πρὸς τὸν χριστιανικὸν ἀγῶνα καὶ πρὸς τοὺς καταφυγόντας εἰς τὴν ἐπι-
 κράτειάν του δυστυχεῖς Ἑλληνας, νὰ δώσῃ χεῖρα βοηθείας εἰς εὐόδωσιν τῶν
 σκοπῶν τῆς ἑλληνικῆς πρεσβείας, συστήσας τὴν ἐπιστολὴν τῇ παρὰ τῇ συ-
 νελεύσει ἀντιπροσώπῳ του καρδινάλῳ Σπίνᾳ καὶ ζητήσας δι' αὐτοῦ ἄδειαν
 τῆς ἀπελεύσεως τοῦ Μεταξᾶ εἰς τὸν τόπον τῆς συνελεύσεως. Ἀλλ', ἂν ὁ
 Πίος εἶχε τὸν χριστιανικὸν ζῆλον τῶν ἐπὶ τῶν σταυροφοριῶν προκατόχων
 του, δὲν εἶχεν ἐπὶ τῶν ἡγεμόνων τοῦ καιροῦ του, ἦν οἱ προκατόχοί του
 εἶχαν ἰσχὺν ἐπὶ τῶν συγχρόνων αὐτῶν. διὸ ἡ μεσιτεία του οὐδαμῶς εἰση-
 κούσθη, καὶ ὁ Ματαξᾶς εἰδοποιήθη ἐν Ἀγκῶνι μετ' ὀλίγας ἡμέρας παρὰ
 τῆς Αὐλῆς τῆς Ῥώμης ὅτι ἀπηγορεύετο ἡ περαιτέρω πορεία του.

Κατόπιν τοῦ Μεταξᾶ ἔφθασεν εἰς Ἀγκῶνα ὁ Π. Πατρὼν Γερμανὸς καὶ
 ὁ Γεωργάκης Μχυρομιχάλης κομιστὰς πρὸς τὸν Πάπαν τῆς ἀκολούθου ἐπι-
 στολῆς.

«Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις μαρτυρεῖ πρὸς τὴν ὑμετέραν Ἀγιότητα τὴν
 «εὐγνωμοσύνην της διὰ τὴν ὁποίαν ἐδείξατε ἀγάπην εἰς τὰ τέκνα τῆς Ἑλλά-
 «δος. Πολλοὶ συμπατριῶταί μας καταδιωγμένοι ὑπὸ τῶν ἀσεβῶν καὶ κατα-

«φυγόντες εἰς τὴν ἐπικράτειαν τῆς Ὑμετέρας Ἀγιότητος μᾶς ἐβεβαίωσαν ὅτι «ἡξιώσατε νὰ τοὺς ὑποδεχθῆτε μ' εὐαγγελικὴν εὐσπλαγχνίαν καὶ προστασίαν «ὅλως πατρικὴν» αἱ ἀρεταὶ αὐταὶ τῆς Ὑμετέρας Ἀγιότητος εἶναι συνήθεις· ὁ «ἀποστολικὸς χαρακτήρ, τὸν ὁποῖον ἐδείξατε εἰς τοιαύτην δεινὴν περίστασιν, «εἶναι γνωστὸς εἰς ὅλον τὸν χριστιανικὸν κόσμον· καὶ μ' ὅλον ὅτι τὰ ἔθνη «τῆς Εὐρώπης διαιροῦνται κατὰ διαφόρους λατρείας, ὅλα ἠνώθησαν διὰ νὰ «θαυμάσωσι καὶ ἐκθειάσωσι τὰς ἀρετὰς ταύτας, αἱ ὁποῖαι προξενούσι δόξαν «εἰς τὴν θρησκείαν καὶ εἰς τὸν θεὸν αὐτῆς θεμελιωτὴν. Ἐκ τούτων δὲ θαρ- «ρυνόμεθα νὰ διευθύνωμεν πρὸς τὴν Ὑμετέραν Ἀγιότητα τὴν ταπεινὴν μας «ταύτην παράκλησιν. Ἐμάθαμεν ὅτι οἱ χριστιανοὶ μονάρχαι, ἐξ ὧν οἱ πλειό- «τεροι ὑπάγονται εἰς τὴν ἐκκλησίαν, τῆς ὁποίας ἡ Ὑμέτερα Ἀγιότης εἶναι ὁ «ἄρχηγός, θὰ συνέλθωσι διὰ νὰ ἀποφασίσωσι περὶ τῶν συμφερόντων τῆς Εὐ- «ρώπης. Ἀξιώσατε, Ἀγιώτατε Πάτερ, νὰ μεσολαβήσῃτε ὑπὲρ ἡμῶν διὰ ν' «ἀπαλλαγῶμεν τέλος πάντων ἀπὸ τὴν ἀθλίαν κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποίαν μᾶς «κατεδύθισαν οἱ ἐχθροὶ τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόματος, βοηθούμενοι ἀπὸ τοὺς «βασίλεις τῆς χριστιανωσύνης ὅτε ἀγωνιζόμεθα ν' ἀποσείσωμεν τὸν βάρβα- «ρον καὶ αἰσχρὸν ζυγὸν τοῦ ἀσεβοῦς· ὑπηνέγκαμεν ἤδη πολὺν καιρὸν τὸ «μαρτύριον διὰ τὴν πίστιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τέσσαρας ἡδη αἰῶνας ἔδα- «πίσθημεν εἰς δάκρυα καὶ εἰς ἀδικίας. Ἄς ἐπιλάβῃς τέλος καὶ εἰς ἡμᾶς ἡ «ἡμέρα τῆς εὐτυχίας ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Ὑμετέρας Ἀγιότητος. Ἡ ἡμέρα «αὕτη θὰ χαροποιήσῃ ἔλους τοὺς πιστοὺς καὶ θὰ ἐπισφραγίσῃ τὴν δόξαν «τοῦ Πίου. Ἡ εὐαίσθητος καὶ γενναία ψυχὴ σας, Ἀγιώτατε Πάτερ, θὰ σᾶς «ἐμπνεύσῃ φωνὰς πολὺ παρκαπονετικὰς ὑπὲρ ἡμῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ κατανύξωσι «τὰς καρδίας τῶν χριστιανῶν βασιλέων, οἵτινες ἄλλως τε εἶναι διατεθειμένοι «ν' ἀντακουφίσωσι τὰ δεινὰ μας.

«Θαῤῥοῦντες εἰς τὴν ἀγαθότητα καὶ εἰς τὰ φῶτα τῆς Ὑμετέρας Ἀγιο- «τητος σᾶς παρκαλούμεν, Ἀγιώτατε Πάτερ, νὰ δεχθῆτε τὸ σέβας μας καὶ «τὴν εὐγνωμοσύνην μας καὶ νὰ μᾶς χαρίσῃτε τὰς εὐλογίας σας».

«Ἐν Ἀργεὶ τῇ 29 Αὐγούστου 1822, καὶ β' τῆς ἀνεξαρτησίας».

Ἀναγνώσας ὁ Πάπας τὴν ἐπιστολὴν ταύτην, ἀπεποιήθη νὰ δεχθῇ ἐν τῇ καθέδρᾳ τοῦ τοὺς ἀπεσταλμένους, ὅχι ἐκ θελήσεως, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς αὐστριακῆς ἐπιβρόχης, εἰς ἣν ὑπέκειτο. Ἐσχόπευε δὲ ὁ Π. Πατρὼν νὰ πα- ρενερίγῃ, κατ' εἰσήγησίν τινων τῶν ἐν τοῖς πράγμασι, πρὸς εὐόδωσιν τοῦ πο- λιτικοῦ σκοποῦ, τὴν ἔνωσιν τῶν ἐκκλησιῶν· ἀλλ', ἀπαγορευθείσης τῆς εἰς Ῥώμην ἀναβάσεώς του, οὐδὲν εἶπε τοιοῦτον οὐδ' ἐνήργησεν.

Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς κακῆς διαγωγῆς τῆς Πύλης πρὸς τὴν Ῥωσσίαν ἡ ὑποψία τοῦ μεταξὺ τῶν δύο τούτων δυνάμεων πολέμου ἀνησύχιζε πάντοτε τὰς ἄλλας. Ἐπροσπάθουν αὐταὶ νὰ ἐμβρατεύωσι τοὺς διαλογισμοὺς τοῦ Ἀλε- ξάνδρου πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν συνεδριάσεων τῆς συνελεύσεως. Ὁ Ἀλέξαν- δρος, ὅστις ἐθεώρει τὴν διατήρησιν τῶν ἀρχῶν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας ἀξίαν πάσης πολιτικῆς θυσίας, καὶ ἤξευρεν ὅτι ἐπὶ τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων

πολλοὶ δὲν τὸν ἐπίστευαν εἰλικρινῇ πρὸς αὐτάς, δὲν ἔκρυπτε τοὺς διαλογισμούς του· καὶ διατρίβων ἐν Βιέννῃ ἐπὶ τῆς εἰς Βερώνην μεταβάσεώς του πρὸς συγκρότησιν τῆς συνελεύσεως, εἶπε τῷ πρώτῳ πληρεξουσίῳ τῆς Γαλλίας Μοντιμορενσῇ τὰ ἐξῆς· «Οὐτ' ἄλλο ὠφελιμώτερον οὐτ' ἄλλο κατ' ὅλην «τὴν Ρωσσίαν ἐπιθυμητότερον εἶναι παρὰ τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας θρησκευτικὸν πόλεμον. Παρέχει τὴν εὐκαιρίαν ἢ ἐπανάστασις τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' «ἐνόμισα ὅτι ἐν μέσῳ τῶν ταραχῶν τῆς Πελοποννήσου ἐφαίνετο τὸ ἀνatre-«πτικὸν τῶν κοινωνικῶν σημείον, καὶ διὰ τοῦτο παρητήθη· τί δὲν ἐνέργη-«σάν τινες πρὸς διάλυσιν τῆς συμμαχίας; ἐπροσπάθησαν νὰ πειράξωσι τὴν «φιλοτιμίαν μου· μὲ ὕβρισαν παρρησίᾳ· δὲν μ' ἐγνώριζαν βεβαίως, ἂν ὑπέ-«θεταν ὅτι κινεῖσθαι ὑπὸ κενοδοξίας ἢ πάθους· ὅχι· ποτὲ δὲν θ' ἀποχωρισθῶ «τῶν ἀνάκτων μεθ' ὧν συνεδέθη. Ἄς ἔχωσι καὶ οἱ ἀνακτες τὴν ἀδειαν νὰ «συμμαχῶσι φανερᾷ ὑπερασπίζοντες ἑαυτοὺς κατὰ τῶν μυστικῶν ἐταιριῶν».

Ταῦτα εἶπεν ὁ Ἀλέξανδρος ἐν Βιέννῃ. Ἄλλ', ἂν καὶ ἀκριβῇ φύλακα τῶν ὅρων τῆς ἱερᾶς συμμαχίας τὸν ἀπεδείκνυσαν οἱ λόγοι του, γνώμη ἐπεκράτει, ὅτι ἐπρωτίθετο ν' ἀπαιτήσῃ ἐπὶ τῆς προκειμένης συνελεύσεως τὴν συνδρομὴν τῶν συμμάχων παρὰ τῇ Πύλῃ εἰς ἡμιαυτόνομον ἀποκατάστασιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ δὲ Ἀγγλία, θέλουσα νὰ προλάβῃ τὴν πρόθεσιν τῆς Ῥωσσίας, διέταξε τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυν τῆς λόρδον Στραγγφόρδον ν' ἀσχοληθῇ ἐκ νέου εἰς εἰρηνοποίησιν τῆς Ἑλλάδος πρὸς καθυσύχασιν τῆς Ῥωσσίας. Εἰρηνοποίησιν δὲ ἐνόουν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ καὶ ἡ Ἀγγλία καὶ αἱ ἄλλαι Αὐλαὶ ἀπλὴν ἀμνηστείαν ὑπὸ τὴν ἐγγύσιν ἢ ἐπίδωκεν αὐτῶν. Ἀπήντησεν ἡ Πύλη ἐπὶ τῇ προτάσει ταύτῃ, ὅτι δὲν ἔπαυσε διατάττουσα τοὺς ὑπαλλήλους τῆς νὰ πολιτεύωνται φιλανθρωπῶς πρὸς τοὺς Ἕλληνας, καὶ ὅτι ἐν διαστήματι τριῶν μηνῶν χιλιάδας τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει Τούρκων, παρηκόντων τῆς διαταγῆς ταύτης, ἐξώρισε καὶ πεντακοσίους ἐθανάτωσεν, ἀλλὰ κατ' οὐδένα τρόπον καὶ ὑπ' οὐδένα τύπον ἐδέχετο ξένην παρέμβασιν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν ὑπηκόων τῆς· κατέκρινε δὲ εἰς ἐπήκοον τοῦ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας τὴν Ῥωσικὴν κυδέρνησιν ὡς πρωταίτιον τῶν ταραχῶν. Ἠγανάκτησεν ὁ Ἀλέξανδρος μαθὼν ὅτι δὲν ἔπαυεν ἡ Πύλη ἐνοχοποιοῦσα τὴν Κυβέρνησιν του δώσασαν τόσας ἐναργεῖς ἀποδείξεις τῆς ἀπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἀποστροφῆς τῆς· ἐμέμψθη δὲ πικρῶς καὶ τὸν πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας, μεταδάντα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὴν συνέλευσιν, ὡς μὴ ἀποκρούσαντα τὴν φανεράν ταύτην συκοφαντίαν· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἡ μηχανοθυμία τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐνίκησε τὴν ἀγανάκτησιν του.

Μεταδάντων δὲ τῶν ἀνάκτων καὶ τῶν πληρεξουσίων ἐκ Βιέννης, ὅπου τὸ πρῶτον συνήχθησαν, εἰς Βερώνην, καὶ ἀρξαμένων ἐκεῖ τῶν συνεδριάσεων, ἐγένετο λόγος καὶ περὶ τῶν μεταξὺ τῆς Πύλης καὶ τῆς Ῥωσσίας διαφορῶν, καὶ τὴν 9 Νοεμβρίου ὤρισθη διὰ πρωτοκόλλου ἡ παντελής καὶ ἀνυπέρθετος ἀπὸ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων κένωσις τῶν ἡγεμονειῶν, ἡ κατ' εὐθείαν κοινοποιήσις τῆς Πύλης πρὸς τὴν Ῥωσσίαν τοῦ διορισμοῦ τῶν ἡγε-

Ὁ Κανακάρης εἰς τὰς Πάτρας.

μόνων, ὁ μεταξὺ τῶν δύο κυβερνήσεων συμβιβασμὸς πάσης ἐμπορικῆς διαφοράς, ὁ ἀκώλυτος πλοῦς παντός ὑπὸ πᾶσαν ἐμπορικὴν σημαίαν πλοίου διὰ τοῦ Βοσπόρου, καὶ ἡ διὰ τῆς φιλικῆς μεσολαδήσεως καὶ ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν Ἀλλῶν ἀπλὴ εἰρήνευσις τῆς Ἑλλάδος· συναπεφασίσθη δὲ νὰ συνδεθῶσιν ἐκ νέου αἱ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας διπλωματικαὶ σχέσεις πληρωθέντων τῶν ὅρων τούτων· παραβλέψας δὲ καὶ ὁ Ἀλέξανδρος τὸ πρὸς αὐτὸν πλημμέλημα τοῦ λόρδου Στραγγφόρδου, τὸν ἐδέχθη εὐμενῶς καὶ τῷ ἐνεπιστεύθη τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει δικπραγμάτευσιν τῶν διαφορῶν τοῦ εἰπῶν αὐτῷ, ὅτι τὸν ἐθεώρει ὡς ἓνα τῶν ὑπουργῶν του.

Ἄλλ' ἀρχοῦντα δὲν ἐθεώρει ὁ Ἀλέξανδρος ὅσα ὠρίσθησαν περὶ τῆς ἐλληνοτουρκικῆς διαφοράς, καὶ ἐν τοῖς ἐξῆς λόγοις τοῦ πρὸς τὸν λόρδον Στραγγφόρδον, ἐπανερχόμενον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀνεκάλυψε τί διελογίζετο καθ' ἑαυτόν. «Εἶμαι πεπεισμένος» (εἶπεν) «ὅτι ἡ κοινὴ γνώμη τῆς Ἀγγλίας θ' ἀναγκάσῃ τὴν Κυβέρνησιν τῆς ν' ἀσχοληθῇ σπουδαίως εἰς τὰ «τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅτι τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα θὰ θεωρηθῇ παρὰ τοῦ ἀγγλικοῦ λαοῦ ὅπως καὶ τὸ τῆς ἀνθρωποεμπορίας· ἔνεκα τούτου, ἀντὶ νὰ προβάλλω ἐγὼ τοῖς συμμάχοις μου σχέδιον εἰς βελτίωσιν τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος, προτιμῶ ν' ἀναμείνω τὸ τῆς ἀγγλικῆς Αὐλῆς. Χιμαιρικῇ εἶναι ἡ περὶ ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος ἰδέα. ὁ ἔσχατος ὅρος τῆς ἐπιθυμίας μου εἶναι ν' ἀπολαύσῃ ὁ τόπος ἐκεῖνος κυβερνητικὸν σύστημα «ὅποιον ἐπικρατεῖ ἐν Σερβίᾳ ἢ ἐν Μολδοβλαχίᾳ.»

Ἡ δὲ συνέλευσις τελειώσασα τὰς ἐργασίας τῆς ἐξέδωκε τὴν 2 Δεκεμβρίου ἐγκύκλιον περὶ ὧν ἐδουλεύθη, καὶ εἰς μόνας τὰς ἀρχάς τῆς ἱερᾶς συμβαχίας ἀποβλέπουσα παρεμόρφωσεν ὡς πρὸς τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα τὴν ἀληθῆ φύσιν τῶν πραγμάτων κηρύξασα τὰ ἐξῆς.

«Μέγα πολιτικὸν συμβᾶν ἐξεῖργάγη περὶ τὰ τέλη τῆς τελευταίας συνελεύσεως (τῆς ἐν Λαυδάχῃ). Ὅτι τὸ ἀνατρεπτικὸν τῶν κοινωνιῶν πνεῦμα ἤρχισεν ἐν τῇ δυτικῇ χερσονήσῳ, ὅ,τι ἐδοκίμασε νὰ πράξῃ ἐν Ἰταλίᾳ τὸ «κατάρθωσεν ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς ἐσχατιαῖς τῆς Εὐρώπης. Καθ' ὃν καιρὸν «κατευνάσθησαν αἱ ἐν τοῖς βασιλείοις τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Σαρδηνίας «στρατιωτικαὶ ἐπαναστάσεις διὰ τῆς δυνάμεως, ἐβρίφθη ὁ ἐπαναστατικὸς δαυλὸς ἐν μέσῳ τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Ἡ σύμπτωσις τῶν συμβάντων «ἀπέδειξεν ὅτι μία καὶ ἡ αὐτὴ ἦτον ἡ ἀρχὴ των. Τὸ αὐτὸ κακόν, ἀναφαι-
«νόμενον πολλαχόθ, ἀλλὰ πάντοτε ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς τύπους, ἂν καὶ ὑπὸ διά-
«φορα προσχήματα, ἐπρόδιδε τὴν κοινὴν ἐστίναν ὅθεν προήχθη. Οἱ διευθύ-
«νοντες τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἡλπίζαν νὰ εὕρωσι τὴν εὐκαιρίαν νὰ διασπεί-
«ρῳσι τὴν διχόνοιαν εἰς τὰ συμβούλια τῶν Δυνάμεων καὶ οὐδετερώσωσιν
«αὐτάς, ἃς νέοι κίνδυνοι ἐκάλουν πρὸς ἄλλα μέρη τῆς Εὐρώπης, ἀλλ' ἡπα-
«τήθησαν. Οἱ ἄνακτες ἔχοντες σταθερὰν ἀπόφασιν ν' ἀπωθῇσιν τὴν ἀρχὴν
«τῆς ἐπαναστάσεως καθ' ὅποιον μέρος καὶ ἐν ὁποίᾳ μορφῇ καὶ ἂν ἐφαίνετο,
«ἔσπευσαν νὰ τὴν καταδικάσωσιν ἐκ συμφώνου· ἀσχολούμενοι δὲ ἀμεταθέ-

«ὥς εἰς τὸ ἔργον τῆς κοινῆς φροντίδος των ἀντέκρουσαν πᾶν ὅ,τι ἐδύνατο
«νά τοὺς παρεκτρέψῃ τῆς ὁδοῦ των· ἀλλ' ἀκούοντες ἐν ταύτῃ καὶ τὴν φω-
«νὴν τῆς συνεδρήσεως καὶ τοῦ ἱεροῦ χρέους συνηγόρησαν ὑπὲρ των θυμά-
«των ἀσυνέτου καὶ ἐγκληματικοῦ ἐπιχειρήματος. Αἱ πολλαὶ καὶ φιλικαὶ τῶν
«πέντε Αὐλῶν πρὸς ἀλλήλας διακοινώσεις, διαρκούσης τῆς ἐποχῆς ταύτης,
«μῖας τῶν σημαντικωτέρων τῆς συμμαχίας των, ἔφεραν εἰς σύμπνοιαν ὅλας
«ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς Ἀνατολῆς· ἀπέκειτο δὲ εἰς τὴν ἐν Βερώνῃ συνέ-

Γεώργιος Κάννινγκ.

«λευσιν νά καθιερώσῃ καὶ ἐπιβεβαιώσῃ τὰ ὀρισθέντα.
«Αἱ δὲ σύμμαχοι τῆς Ῥωσσίας Αὐλαὶ ἐλπίζουν ὅτι
«διὰ των κοινῶν προσπαθειῶν θὰ ἐξομαλυνθοῦν τὰ
«μέχρι τοῦδε ἐμπόδια εἰς εὐδωσιν των εὐχῶν αὐτῶν.»

Ἐπικρατούσης δὲ τῆς δυσμενεστάτης ταύτης
πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα διαθέσεως των συμμα-
χων, μέγιστον εὐτύχημα ἐφάνη ἡ μετὰ τὴν αὐτοχει-
ρίαν τοῦ Λονδονδεῖρβη ἀπροσδόκητος ἀνύψωσις τοῦ
Γεωργίου Κάννινγκος εἰς τὴν ὑπουργικὴν ἔδραν των
ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων τῆς Ἀγγλίας. Ἡ Ἀγγλία
δὲν ἦτο μέλος τῆς ἱερᾶς συμμαχίας οὐδ' ἡσπάζετο
τὰς ἀρχάς της· ἀλλὰ τὸ ὑπουργεῖόν της, καὶ

ιδίως ὁ Λονδονδεῖρβης, ἐν πολλοῖς συνεταυτίζετο διὰ τῆς πολιτικῆς του·
Βροντῶδῃ φωνῇ ἀφήκεν ἐπὶ τοῦ ὑπουργείου τούτου ὁ λόρδος Ἑρσχίνος
ἐν τινι πρὸς τὸν πρωθυπουργὸν Λιθερπούλνι ἐπιστολῇ του ὑπὲρ των δει-
νοπαθούτων Ἑλλήνων· θερμοὶ συνήγοροί των ἐφάνησαν ταυτοχρόνως καὶ
τινες των βουλευτῶν· πολλὰ των ἐφημερίδων ἐφιλελλήνιζαν, ἀλλ' οὐδὲν
κατάρθωσαν, κωφεύοντων των ὑπουργῶν. Ὁ δὲ Κάννινγκ, οὕτινας τὸ πο-
λιτικὸν δόγμα ἦτο «πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ ὅλων των λαῶν ἐλευθερία,»
ἐδήλωσε κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τοῦ διορισμοῦ του, ὅτι ἐπροτίθετο νά τρο-
πολογήσῃ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς πατρίδος του, διότι ἐρωτηθεὶς παρὰ
τοῦ βασιλέως ἐπὶ τῆς πρώτης συνεντεύξεώς των ἂν ἐσχόπευε νά βαδίσῃ τὴν
ὁδὸν τοῦ προκατόχου του, ἀπεκρίθη, «ὁ προκατόχος μου αὐτοχειρίσθη.»
Μόλις ἐφηβος καὶ μαθητὴς τοῦ λυκείου ἐμοιρολόγησε τὴν δούλην Ἑλλάδα·
ἡ ᾧδὴ αὕτη, ἐπιγραφομένη «ἡ δουλεία τῆς Ἑλλάδος» ἐδειξεν ἔκτοτε τὸν
φιλελληνισμόν του. «Ὡ ἐξαισία μεταβολὴ (ἔλγαν οἱ τελευταῖοι στίχοι της)·
«τὰ τέκνα σου, ὦ Ἑλλάς, στενάζουν σήμερον ὑπὸ ἐπρονειδίστον ζυγόν· οὐδεὶς
«τὰ κρηγορεῖ μοχλοῦντα, οὐδεὶς τὰ κλαίει· ἀποθνήσκοντα· καταναλίσκονται
«ἡ ἀθλία ζωὴ των ὑπὸ τὰ ἔλκη τῆς βαρείας κωπηλασίας, ἣ ἐν τῷ σκοτει-
«νοῖς λατομείῳ· ἡ καταπληκτικὴ τυραννία των Μωαμεθανῶν καὶ ἡ φρικώ-
«δης πομπή· ἡ περιστοιχοῦσα τὸν θρόνον αὐτῶν κατέθλιψαν διὰ τῆς φρίκης
«τὰ πνεύματά των· τὰ τέκνα σου, ὦ Ἑλλάς, γονυπετῶν τρέμοντα ἐνώπιον
«των περνεύζοντων αὐτά· οἱ κόποι τῆς ἡμέρας, αἱ πικραὶ καὶ αὔπνοι ὥραι
«τῆς νυκτός, ἡ θαρῆα μάστιξ αὐθαρέτου ἐξουσίας, ἡ αἰμυχὰ φρίκης τῆς

«ὄξείας μαχαίρας, τὸ βδελυρὸν σουβλίον, ὃ κατασπαράττων τὰς σάρκας τρο-
 «χός, ὁ βρόχος, τὸ δηλητήριον, ὅλα ἐξασθενοῦν τὸν νοῦν των καὶ χαυνώ-
 «νουν τὴν καρδίαν των φρικτὴ εἰμαρμένη! Οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν, ὦ Ἑλλάς,
 «εἶναι πάντοτε πλήρεις δακρύων· πικροὶ στεναγμοὶ ἀναβαίνουν πάντοτε ἐκ
 «θάβους τῶν καρδιῶν, ὅταν ἀνακαλῶμεν τὴν ἀρχαίαν σου δόξαν καὶ βλέπω-
 «μεν τὴν σημερινήν σου ἀδοξίαν· ὁμοιάζεις, ὦ Ἑλλάς, τὸν ὑπερήφανον θρά-
 «χον, οὐτινος ἡ γυμνὴ κορυφή, ὑπερυψουμένη τῆς γῆς, μυκτηρίζει τὰς κα-
 «ταιγίδας· τὰ σκυθρωπά νέφη χύνουν ἐπὶ τῆς μεγάλης κορυφῆς του τὰ ῥαγ-
 «δαία ρεύματά των· δρέμεται πρὸ τῶν ποδῶν του ὁ παταγῶδης ὠκεανός· ὁ
 «γυγαντιαῖος καὶ ὀγκώδης οὗτος κολοσσός ῥίπτει γύρω ἐν τῇ δικαίᾳ ὑπερο-
 «ψίᾳ του ἡγεμονικὸν βλέμμα καὶ ὀλιγωρεῖ πάσαν καταιγίδα· ἀλλὰ ψθεύρεται
 «ὑπὸ τοῦ χρόνου, τὸ δόλιον κῦμα ὑποτρίβει τὴν θάσιν του, καὶ τότε πίπτει·
 «καὶ πίπτων διαῤῥιγγύνει τὴν κλονουμένην γῆν καὶ διαχέει πέριξ θύελλαν
 «καταστροφῆς.»

Τοιαῦτα φρονήματα ἐφανέρωσεν ὁ Κάννιγκ περὶ Ἑλλάδος ἐπὶ τῆς νεα-
 ρᾶς του ἡλικίας ἐπὶ δὲ τῆς ὑπουργίας του εἶδεν ὅτι δὲν ἤθελαν νὰ ἴδωσιν
 οἱ πολιτικοὶ τῆς ἱερᾶς συμμαχίας· εἶδεν ὅτι τὸ παρακμάζον ὀθωμανικὸν κρά-
 τος ἀνίκανον ἦτον ἐξ αὐτῆς του τῆς φύσεως ν' ἀνορθωθῇ, καὶ ὅτι ἔτρεχεν
 ἀνεπιστρεπτί εἰς τὴν ἀπώλειάν του ἐπ' ὠφελείᾳ ἄλλης κραταιᾶς Δυνάμεως
 καὶ ἐπὶ βλάβῃ τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας· εἶδεν ὅτι εἰς θεραπείαν τῶν δει-
 νῶν τούτων ἀνεφύετο προνοητικῶς πῶς ἐκ τῶν κόλπων τοῦ πίπτοντος τού-
 του κράτους νέον κράτος, ἄξιον νὰ τὸ διαδε/θῇ ἐν καιρῷ διὰ τὰς προγονι-
 κάς του ἀναμνήσεις, διὰ τὴν εὐφυΐαν του, διὰ τὴν φιλομάθειάν του καὶ διὰ
 τὴν πρὸς τὸν εὐρωπαϊκὸν ῥοπὴν του. Εὐτύχημα ἐνόμισε τὸ συμβᾶν τοῦτο,
 καὶ ἠθέλησε, παρὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν πολιτικὴν καὶ τὰς κοινὰς προλήψεις
 τῶν Αὐλῶν, νὰ ἐπιβλέψῃ ἱλαρῶς ἐπὶ τὸν ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι πα-
 ραγόμενον τοῦτον λαὸν καὶ νὰ τὸν θαρρύνῃ. Διὰ τοῦτο, καθ' ὃν καιρὸν ἡ
 ἱερὰ συμμαχία κατηράτο τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, ἀνεγνώρισε τοὺς παρὰ τῆς
 Ἑλλάδος ἀποκλεισμοὺς τῶν ὑπὸ τουρκικὴν σημαίαν τόπων· ὃ ἐστὶν ἀνεγνώ-
 ρισε τὴν Ἑλλάδα Δύναμιν ἐμπόλεμον. Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἶχε
 κηρύξει τὴν 13 Μαρτίου τοῦ ἔτους τούτου, ὅτι ἀπέκλειεν ὅλους τοὺς τουρ-
 κικοὺς λιμένας τοῦ Αἰγαίου, τῆς Κρήτης καὶ τοὺς μεταξὺ Ἐπιδάμνου καὶ
 Θεσσαλονίκης· ἀλλὰ τὸ κήρυγμά της εἰς οὐδὲν ἐλογίσθη ὑπὸ τῶν Δυνάμεων,
 ὥστε μέχρι τῆς σήμερον ὅσα πλοῖα ὑφ' ὁποιαδήποτε χριστιανικὴν σημαίαν,
 φέροντα τροφὰς εἰς τὰ ἀποκλειόμενα φρούρια, συνελαμβάνοντο ὑπὸ τῶν Ἑλ-
 λήνων, ἀπελύοντο· ὁσάκις δὲ οἱ Ἕλληνες ἐλάμβαναν τὰ φορτία εἰς χρῆσιν
 των, ἀπεξημίωναν πάντοτε τοὺς ἰδιοκτήτας ἐπὶ τῇ ἀπαιτήσῃ καὶ πολλάκις
 ἐπὶ τῇ ἀπειλῇ τῶν διοικούντων τὰς ἐν τῷ Αἰγαίῳ ναυτικὰς μοίρας. Τοιαῦτα
 πλοῖα συνελήφθησαν ἐν τῷ Κορινθιακῷ κόλπῳ, ἐμπροσθεν τῆς Χαλκίδος,
 τοῦ Νευπλίου, καὶ ἄλλων ἀποκλειομένων φρουρίων καὶ ἐξεφορτώθησαν,
 ἀλλὰ μέχρι λεπτοῦ ἀπεξημιώθησαν, ἐνίστε δὲ καὶ οἱ συλλαβόντες ἐτιμωρή-

θησαν. Ἀπὸ τοῦ νῦν δέ, χάρις εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ Κάννιγγος, ἔμελλαν νὰ καταδικάζωνται καὶ νὰ δημεύωνται τὰ ὑπὸ ἀγγλικὴν σημαίαν συλλαμβανόμενα καὶ τοιοῦτον ἐμπόριον μετερχόμενα πλοῖα οἷοιδήποτε καὶ ἂν ἦσαν ἰδιοκτησία. Ἀλλ' ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἰς δείγμα εὐγνωμοσύνης διέταξε νὰ μὴ δημεύωνται τὰ τοιαῦτα πλοῖα, ἀλλὰ μόνον ἡ ἐν αὐτοῖς ἐχθρικὴ ἰδιοκτησία. Ἰδοὺ δὲ πῶς ὁ Κάννιγκ ἐδικαιολόγει τὴν πρὸς τὴν Ἑλλάδα πολιτικὴν του. «Ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις» (ἔλεγεν) «ῥῥεῖλε νὰ θεωρήσῃ τοὺς «ἐξοπλίσαντας τὰ πλοῖά των Ἑλλήνας ἢ ὡς πειρατὰς ἢ ὡς ἐμπολέμους» καὶ

Ἑλληνες ναῦται.

«ἐπειδὴ ὁλόκληρον ἔθνος, ἐξανιστάμενον κατὰ τῆς Ἀρχῆς του, δὲν ἤμπορεῖ «νὰ θεωρηθῇ ὡς πειρατικόν, ἀνάγκη πᾶσα νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐμπόλεμον ἐφ' «ᾧσον φυλάττει τοὺς κανόνας, καὶ ἐνεργεῖ ἐντὸς τῶν ἐν τοιαύτῃ περιστάσει «παραδεδεγμένων ὅρων».

Πολιτευόμενος δὲ τοιοῦτοτρόπως ὁ Κάννιγκ πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἡγωνίζετο ταυτοχρόνως τὴν μὲν εἰς τὸν πόλεμον ῥέπουσαν Ῥωσσίαν νὰ καταπραῦνῃ, τὴν δὲ ἀσύνητον Πύλῃν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς μετριότητος νὰ ἐπαναφέρῃ, ἀλλ' ἐν πνεύματι πάντοτε φιλειργητικῷ καὶ ἀνευ ἐνόπλου παρεμβάσεως. Τρία δὲ ἦσαν κατ' αὐτὸν ἀναγκαῖα εἰς δικαιολογίαν ἐνόπλου παρεμβάσεως· «νὰ ἦναι ὁ πόλεμος δίκαιος· νὰ δύναται ἡ Ἀγγλίς ν' ἀναμιχθῇ εἰς τὸν δίκαιον τοῦτον πόλεμον δικαίως· νὰ μὴ βλάβῃ ὁ δίκαιος οὗτος καὶ δικαίως «γινόμενος πόλεμος τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος του». ὀνειροπόλον δὲ ἀπεκάλει τὸν πολιτικὸν τὸν παραβλέποντα τὸν τελευταῖον τοῦτον ὅρον. Ἡρέσκειτο δὲ ὁ Κάννιγκ εἰς τὴν εὐόδωσιν τοῦ ἀγῶνος τῆς Ἑλλάδος, ἂν ὁ ἀγὼν

αὐτῆς εὐωδοῦτο διὰ τῶν ὀπλων τῆς, καὶ πρόθυμος ἦτο νὰ προσενέγκῃ πᾶσαν εἰρηνικὴν συνδρομὴν εἰς εὐδωσίν του· ἀλλὰ δὲν ἤθελε οὐδ' ἡ πατρίς του οὐδ' ἄλλη τις Δύναμις ν' ἀναμιχθῇ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐνόπλως ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ. Τοιαύτη ἦτον ἡ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας ὡς πρὸς τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα, ὑπουργοῦντος τοῦ Κάννιγγος.

Ἡ δὲ τῆς Ῥωσσίας ἦτον τὸν αὐτὸν καιρὸν ὅποια καὶ πρότερον· οὔτε τὸν παντελῆ θρίαμβον τοῦ ἐλληνικοῦ ἀγῶνος ἐπεθύμει, οὔτε τὴν παντελῇ ἡνείχετο ὑποδούλῳ τῶν Ἑλλήνων. Τὴν πολιτικὴν δὲ ταύτην τῆς Ῥωσσίας παρεδέχοντο καὶ ἡ Γαλλία καὶ ἡ Πρωσσία· ἀλλ' ὅσον μετρία καὶ ἂν ἦτον ἡ πολιτικὴ αὐτῶν, ἀπραγματοποίητος ἐφαίνετο καὶ αὕτη εἰρηνικῇ τῇ τρόπῳ.

Ἡ δὲ Αὐστρία ἤθελε τὴν παντελῇ ἀναδούλῳ τῆς Ἑλλάδος· συντελεστικὴν δὲ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ποθομένου ἐθεώρει τὴν παράτασιν τοῦ ἐλληνοτουρκικοῦ ἀγῶνος· διότι καὶ οἱ ὀλίγοι πόροι τῶν Ἑλλήνων διὰ τῆς παρτάσεως ἐξηντλοῦντο, καὶ αἱ μικραὶ τῶν δυνάμεις ἐν μέσῳ μεγάλων παθημάτων ἐμνηδενίζοντο, καὶ οἱ σκοποὶ τῆς Τουρκίας ἐπὶ τέλους ἐπληροῦντο. Ἀλλ', ἀναγκασομένη νὰ οἰκονομῇ τὴν Ῥωσσίαν, δὲν ἐφαίνετο ἀποποιουμένη ὅ,τι ἐπροτείνετο παρ' αὐτῆς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος, ἂν, δυνάμενον νὰ φέρῃ ἀναβολήν, δὲν ἐδύνάτο νὰ φέρῃ ἀποτέλεσμα. Τοιαῦτα ἦσαν τὰ τῆς Ἑλλάδος ἐσωτερικῶς καὶ ἐξωτερικῶς καθ' ὃν καιρὸν συνήρχοντο οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Ἑλλήνων εἰς Ἀστρος κατὰ τὴν ἐπαναληφθεῖσαν πρόσκλησιν τῆς Κυβερνήσεως.

Φθάσαντες ἤδη εἰς τὸ τέλος τῆς πρώτης κυβερνητικῆς περιόδου, ἐρχόμεθα νὰ ἐπιθεωρήσωμεν τροχάδην ὅσα διήλθομεν μέχρι τοῦδε ἐν ἐκτάσει.

Οὔτε στρατεύματα, οὔτε στόλους, οὔτε πολεμικὰς ἢ οἰκονομικὰς προετοιμασίας εἶχεν ἡ Ἑλλάς ὅτε ἤρχισε τὸν ἀγῶνά της· μία δὲ μεγάλη αὐτοκρατορία, ὡς ἡ ὀθωμανικὴ, κατέχουσα ὅλα τὰ φρούρια τῆς Ἑλλάδος, ἐκίνησε κατ' αὐτῆς ἀναλόγως τοῦ μεγαλείου τῆς δυνάμεις καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης· καὶ ὡς ἂν δὲν ἤρκουν αἱ δυνάμεις αὗται εἰς ἀφανισμόν τῶν Ἑλλήνων, ἔσπευσαν οἱ σύμμαχοι νὰ δώσωσιν ὁμοθυμαδὸν τῇ αὐτοκρατορίᾳ ταύτῃ πᾶσαν ἡθικὴν ἀντίληψιν καταρώμενοι καὶ ἀναθεματίζοντες τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα· τινὲς δὲ αὐτῶν δὲν ἐδίστασαν νὰ τῇ δώσωσι καὶ πραγματικὰς βοηθείας· καὶ ὅμως ὁ ἀδύνατος, ὁ ἐγκαταλελειμμένος, ὁ μικρὸς οὗτος λαός, διελθὼν διὰ πυρὸς καὶ αἵματος, ἐνίστε δὲ καὶ διὰ παντελοῦς καταστροφῆς καθ' ὅλην τὴν παρελθούσαν διετίαν, καὶ στόλους χιλιαρμένους παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν κατ' ἴσχυιν, καὶ στρατεύματα πολυάριθμα κατέστρεψε, καὶ φρούρια ἀπόρθητα ἐκυρίευσεν, καὶ ἄτρωτος ὑπὸ τῶν κατατοξευθέντων ἰσόλων βελῶν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας διέμεινε, καὶ τὰς βουλὰς αὐτῆς διεσκέδασεν· καὶ ταῦτα πάντα ἐν μέσῳ παντελοῦς ἀπορίας, ἀμηχανίας, ἀταξίας, διαίρέσεως καὶ ἀναρχίας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΒ.

Συγκρότησις τῆς δευτέρας τῶν Ἑλλήνων ἐθνικῆς συνελεύσεως.— Μετάβασις τοῦ νέου βουλευτικοῦ εἰς Τριπολιτσάν.— Νέαι διαιρέσεις.— Ἐκπλους τοῦ ὀθωμανικοῦ σιόλου.— Κοτορθώματα τῶν Ψαριανῶν κατὰ τὴν μικρὰν Ἀσίαν.— Εἰσβολὴ εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὸν Ἰσούφπασαν Μπερκόφτιαλην.— Καταστροφὴ τοῦ κατὰ τὴν Εὐβοίαν καὶ καθ' ὅλην τὴν Θετταλομαγνησίαν ἐλληνικοῦ ἀγῶνος.

ΚΑΤΑ τὰ ἐν Ἐπιδαύρῳ νομοθετηθέντα καὶ τὴν πολλάκις ἐπαναληφθεῖσαν τῆς Κυβερνήσεως κλήσιν, ἐπρόκειτο νὰ συνέλθωσιν οἱ βουλευταὶ τῶν ἐπαρχιῶν εἰς ἑναρξιν τῆς β' κυβερνητικῆς περιόδου· ἀπεφασίσθη δὲ κοινῇ γνώμῃ νὰ συγκροτηθῇ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς β' περιόδου δευτέρα ἐθνικὴ συνέλευσις πρὸς ἐπιθεώρησιν τοῦ συντάγματος καὶ τῶν ἐν ἐνεργείᾳ νόμων.

Ἀνώμαλα, ἄτακτα καὶ ἐπίφοβα ἦσαν τὰ πάντα ἐν τῇ παρούσῃ συνελεύσει. Πρὶν συγκρουσθῶσι τὰ κόμματα ἐντὸς αὐτῆς, εἶχαν συγκρουσθῇ ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ἐπὶ τῶν ἐκλογῶν, μὴ διατηρηθέντος τοῦ ἐκλογικοῦ νόμου. Διπλοὺς βουλευτάς ἔστειλαν τὰ ἀντιφερόμενα κόμματα· παρευρέθησαν καὶ τινες τῶν δυνατῶν ἐν τῇ συνελεύσει ἀντιπρόσωποι αὐτοχειροτόνητοι καὶ αὐτονομιμοποίητοι· παρῆσαν καὶ ἀπεσταλμένοι ἐπαρχιῶν δι' ἄλλας ὑποθέσεις· πολλοὶ ἀντεπροσώπευαν ὄχι λαοὺς ἀλλ' ὄπλοφοροῦντας («τὰ ἄρματα»)· δεκτοὶ ἐγένοντο καὶ οἱ παύσαντες νομοτελεσταί· ὥστε οἱ ἐκ τῶν διαφόρων τούτων τάξεων συγκροτήσαντες τὴν δευτέραν συνέλευσιν ἦσαν τριπλάσιοι τῶν συγκροτησάντων τὴν πρώτην· ἀλλὰ ψῆφον εἶχαν μόνοι οἱ βουλευταὶ καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν ἐπαρχιῶν, ὅσαι τυχὸν δὲν ἔστειλαν βουλευτάς, ὡς ἀντικαθιστῶντες αὐτούς. Ὅσον δὲ ἥσυχος ἦτον ἡ πρώτη συνέλευσις, τόσον θορυβώδης ἐγένετο ἡ δευτέρα. Πάντῃ ἀνίσχυρον ἦτον ἐν τῇ πρώτῃ τῶν πολεμικῶν τὸ κόμμα· τὰ μεταξὺ ὅμως ἐκείνης καὶ ταύτης κατορθώματα αὐτῶν κατὰ τῶν ἐχθρῶν τὸ ἰσχυροποίησαν. Ἀλλ' οἱ πολεμικοὶ δὲν ἦσαν ἐπὶ τῆς παρουσίας ἡνωμένοι ὡς οὗτ' ἐπὶ τῆς πρώτης, διότι οἱ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, οἱ ὑπὸ τὴν ἐπιβροχὴν ἐν γένει τοῦ Μαυροκορδάτου, ἐκλιναν, ὡς καὶ τότε, πρὸς τοὺς πολιτικούς· πρὸς τινὰς δὲ αὐτῶν, ὡς τὸν Ζαχάρην καὶ Λόντον, εἶχαν οἱ ἐπισημότεροι καὶ στενὰς σχέσεις. Τοῦ κόμματος τῶν πολιτικῶν ἦσαν καὶ τινες πολεμικοὶ τῆς Πελοποννήσου, ὡς ὁ Πετμεζᾶς, ὁ Ἀναγνωσταρᾶς καὶ οἱ Γιατράκοι. Ἐξάρχοντες δὲ τοῦ κόμματος τῶν πολεμικῶν

ἦσαν ἐν μὲν τῇ Πελοποννήσῳ ὁ Κολοκοτρώνης, ἐν δὲ τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι ὁ Ὀδυσσεὺς· τοῦ κόμματος τούτου ἦτο πάντοτε καὶ ὁ Ὑψηλάντης.

Καὶ οὗτοι μὲν ἀφίχθησαν ἐν πρώτοις εἰς Ναύπλιον· οἱ δὲ τοῦ κόμματος τῶν πολιτικῶν εἰς Ἄστρος κατὰ τὴν κλήσιν τῆς Κυβερνήσεως. Πολλῶν δὲ λογοτριβῶν γενομένων περὶ τοῦ τόπου τῶν συνεδριάσεων, συνήλθαν ἐπὶ τέλους ὅλοι εἰς Ἄστρος διὰ τῆς ἰσχυρᾶς μεσολαβήσεως τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ναυτικῶν νήσων κλινόντων, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης συνελεύσεως, πρὸς τοὺς πολιτικούς· ἀλλὰ συνήλθαν ὡς δύο στρατόπεδα ἐπὶ λόγῳ ἀσφαλείας, διότι ἐθρυλλοῦντο ἐπιβουλαὶ καὶ συνωμοσίαι τοῦ ἐνὸς κόμματος κατὰ τοῦ ἄλλου. Ἀφ' οὗ δὲ συνήλθαν ὅλοι εἰς Ἄστρος, οἱ μὲν πολιτικοὶ προφυλάξεως χάριν κατέλαβαν τὰ Ἀγιαννήτικα Καλύδια, οἱ δὲ πολεμικοὶ τὰ Μελιγγιώτικα διεχωρίζοντο δὲ αἱ θέσεις αὐταὶ διὰ τινος ρύακος. Ἐπειδὴ οἱ πολιτικοὶ ἦσαν καὶ πολυαριθμότεροι καὶ ἰσχυρότεροι, αἱ ἐργασίαι τῆς συνελεύσεως ἐγίνοντο πρὸς τὸ μέρος ὅπου διέτριβαν, ἐκοινοποιοῦντο δὲ τοῖς ἄλλοις δι' ἐπιτρόπων. Λόγος περὶ πολιτικῶν ἀρχῶν δὲν ἐγένετο ἐπὶ τῆς συνελεύσεως ταύτης ὡς οὐδ' ἐπὶ τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ· λόγος πολὺς ἐγένετο περὶ προσωπικῶν ἢ μᾶλλον εἰπεῖν κομματικῶν συμφερόντων. Οἱ πολιτικοί, οἱ ἔχοντες ἐπὶ ῥοὴν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις των, ἱστρατολόγουν καὶ ἐζώννυν τὸ ξίφος· τοῦτο, ὡς προεῖρηται, δυσηρέσκει τοὺς ὀπλαρχηγοὺς θεωροῦντας αὐτοὺς ἄρπαγας τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν καὶ πλεονέκτας· ἐπεθύμουν δὲ οἱ ὀπλαρχηγοί, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς ἐν Ἐπιδαύρῳ συνελεύσεως, νὰ τοὺς περιορίσωσιν εἰς τὰ πολιτικὰ καθήκοντά των, καὶ κυρίως εἰς τὸ νὰ τροφοδοτῶσι τὰ στρατεύματα διὰ τῶν εἰσοδημάτων τῶν ἐπαρχιῶν· ἐπειδὴ δὲ ἐπὶ τῶν ἐπαναστάσεων, τουτέστιν ἐν καιροῖς, καθ' οὓς δὲν ἰσχύει ὁ νόμος, τὸ ξίφος διαλέγεται ἄριστα περὶ πάντων, ἤθελαν οἱ πολεμικοί, ἰδιοποιούμενοι μόνοι τὸ ξίφος, νὰ ἔχωσι τοὺς πολιτικούς ὑποχείριους των.

Ὀδυσσεὺς Ἀνδρουτσός.

Ἀφ' οὗ δὲ ἅπαντες παρεδέχθησαν ἐπὶ τῶν προκαταρκτικῶν συνεδριάσεων ὡς ὀργανικὸν νόμον τὸν τῆς Ἐπιδαύρου ὑπὸ τινος μόνον ὅρους ὡς πρὸς τὴν πολεμικὴν ὑπηρεσίαν, καὶ ἀφ' οὗ ἐκανόνισαν τὰ περὶ τῶν συνεδριάσεων ὡς καὶ ἐν Ἐπιδαύρῳ, ὠρκίσθησαν τὴν 30 Μαρτίου ἐνώπιον τοῦ ἐπὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχιερέως, καὶ ἀναλαβόντες τὰς τακτικὰς των ἐργασίας, τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, κατέστησαν πρόεδρον τὸν Πετρόμπεην, ἀντιπρόεδρον τὸν ἐπίσκοπον Βρεσθένης Θεοδώρητον, ἀρχιγραμματέα τὸν Νέγρην, καὶ φρούραρχον τὸν Γιατράκον, καὶ τοὺς τέσσαρας ἐκ τοῦ κόμματος τῶν πολιτικῶν· ὥστε ἐξ αὐτῶν τῶν προοιμίων ἐφάνη ἡ ὑπεροχὴ τοῦ κόμμα-

τος τούτου. Τούτων δὲ γενομένων, κατήργησεν ἡ συνέλευσις τὰς κεντρικὰς Ἀρχάς τῆς Πελοποννήσου, τῆς Ἀτατολικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Δυτικῆς· κατήργησε τὸν τοῦ ἀρχιστρατήγου τίτλον, ὃν ἔφερον ὁ Κολοκοτρώνης, διώρισεν ἐπιτροπὰς πρὸς ἐπιθεώρησιν τοῦ συντάγματος καὶ τῶν ἄλλων νόμων, πρὸς σύνταξιν ποινικῶν καὶ κατὰστροφῶν τοῦ ἐτησίου προϋπολογισμοῦ, καὶ διέταξε τὸν Κολοκοτρώνην νὰ παραδώσῃ τὸ Ναύπλιον καὶ τινα ἔγγραφα σταλέντα ἔξωθεν πρὸς τὰς ἑλληνικὰς Ἀρχάς καὶ κρατούμενα παρ' αὐτοῦ. Ὁ Κολοκοτρώνης παρέδωκε τὰ ἔγγραφα, ἀλλ' ἀπεποιήθη τὴν παράδοσιν τῶν φρουρίων ἐπὶ λόγῳ, ὅτι ἡ συνέλευσις δὲν ἦτο Κυβέρνησις, καὶ ὅτι ἐπὶ τῇ προσεχεῖ συστάσει ταύτης τὰ παρέδιδε. Τὴν 11 Ἀπριλίου εἰσέχθη ὁ προϋπολογισμός. Τὴν 13 ἐπεκυρώθη τὸ ἐπιθεωρηθὲν σύνταγμα τῆς Ἐπιδαύρου, γενομένων μικρῶν τιμῶν μεταβολῶν, καὶ ἐψηφίσθη ἀτόπως νὰ ἐγκαθιστῶνται οἱ ἔπαρχοι ἢ ν' ἀποβάλλωνται κοινῇ γνώμῃ τοῦ βουλευτικοῦ καὶ τοῦ νομοτελεστικοῦ. Τὴν 14 ἐξεδόθη ψήφισμα περὶ ἐκποιήσεως τῶν ἐθνικῶν κτιρίων· ἐγένετο λόγος καὶ περὶ ἐκποιήσεως γῆς, ἀλλὰ δὲν ἐνεκρίθη, καταθρουθθέντων τῶν στρατιωτῶν πιστευόντων ὅτι θὰ ἐγίνετο ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν πολιτικῶν καὶ τῶν δυνατῶν· εἰς πασιφανὲς δὲ δεῖγμα δυσαρεσκείας, τινὲς αὐτῶν ἐτουφέκισαν ἐπὶ παρουσίᾳ τῶν ἀντιπροσώπων τεμάχιον χαρτίου, ὅπου ἦτο γεγραμμένον, «ἐκποιήσις γῆς.» Τὴν δὲ 17 ἐκανονίσθη τὸ περὶ ἀποζημιώσεων τῶν ναυτικῶν νήσων, ὑπεβλήθη ἀπάνθισμα ποινικῶν νόμων καὶ ἀνετέθη εἰς τὴν ἐπιθεώρησιν τῆς βουλῆς· προσαντετέθη δὲ καὶ ἡ ἐπιθεώρησις τοῦ περὶ δικαστηρίων νόμου· καὶ οὕτως ἡ συνέλευσις ἔπαυσε τὰς ἐργασίας τῆς τὴν 18, ὀρίσασα νὰ συγκαλεσθῇ τρίτη μετὰ διετίαν εἰς ἀναθεώρησιν τοῦ συντάγματος, εὐφημήσασα τὰ ἐπὶ τριετίας κατωρθώματα τῶν Ἑλλήνων, διασαλπίσασα κατ' ἐπανάληψιν τὴν πολιτικὴν τοῦ ἔθνους ὑπαρξιν καὶ ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν σταθεράν του ἀπόφασιν νὰ χαθῇ ἐλεύθερον παρὰ νὰ ζήσῃ δοῦλον, καὶ εὐχαριστήσασα πανδήμως τὸ στρατιωτικόν, τὸ ναυτικόν καὶ τὰ μέλη τῆς παυσάσης Κυβερνήσεως, τῶν δύο Γερουσιῶν, καὶ τοῦ πλανήτου Ἀρείου Πάγου· ἔπαυσε δὲ ὅπως ἤρχισεν, ὃ ἐστὶ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ κόμματος τῶν πολιτικῶν· διὰ τοῦτο καὶ τὰ μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ ἐξελέχθησαν ἐκ τοῦ κόμματος τούτου, ἡγοῦν, ὁ Χαραλάμπης, ὁ Ζαήμης καὶ ὁ Μεταξᾶς ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Πετρόμπεη, ἀρχιγραμματεύοντος τοῦ Μαυροκορδάτου, ὃν τιμῶσα ἡ συνέλευσις διὰ τὴν ἐν Μεσολογγίῳ διαγωγὴν του ὑπήντησε προσερχόμενον· ἡ δὲ ἐκλογὴ τοῦ ἐλλείποντος μέλους εἰς συμπλήρωσιν τοῦ πενταμελοῦς νομοτελεστικοῦ ἀφέθη εἰς τὰς τρεῖς ναυτικὰς νήσους. Τούτου γενομένου, μετέβη ἡ νέα Κυβέρνησις εἰς Τριπολιτσάν κατ' ἀπόφασιν τῆς συνελεύσεως.

Δοδείσης ὅλης τῆς ἐξουσίας εἰς τοὺς πολιτικούς, ἡγανάκτησαν οἱ ἀποτυχόντες στρατιωτικοὶ καὶ ἐμελέτησαν τὴν ἀνατροπὴν τῶν ψηφισθέντων διὰ θεμιτῶν καὶ ἀθεμιτῶν τρόπων. Ὁ χαρακτήρ τοιαύτης συνελεύσεως παρεῖχεν οἰκοθεν ἱκανὰς λαβὰς διενέξεων, καὶ ἐντεῦθεν ὀρμώμενοι οἱ ἀποτυχόντες

ἐδόντων, ὅτι οἱ ὑπερισχούντες ἐδέχθησαν ὡς μέλη ὅσους δὲν ἔπρεπε νὰ δεχθῶσι, καὶ ἀπέβαλαν ὅσους δὲν ἔπρεπε ν' ἀποβάλωσιν. Ἐμείνει δὲ ἐκτὸς τῶν πραγμάτων καὶ ὁ Νέγρης, ἃν καὶ ὡς ἀρχιγραμματεὺς τῆς συνελεύσεως συνέπραξε μετὰ τῶν ὑπερισχουσάντων πολιτικῶν. Δὲν ὑπέφερεν ὁ φιλοπράγμων καὶ φιλότιμος οὗτος ἀνὴρ τὴν ἀπραγμοσύνην καὶ ὀλιγώρησιν, εἰς ἃς κατεδικάσθη ὑπὸ τῶν φίλων του, ἠνώθη μετὰ τῶν ἀντιπολιτευομένων, ὠργάνισε τακτικώτερον τὴν ἀντιπολίτευσιν ὡς σοφώτερος αὐτῶν καὶ δὲν ἐσουτάλη νὰ κηρύξῃ ἄτακτα καὶ ἄνομα ὅσα χθὲς οἰκιοθελῶς ἔγραψε καὶ ὑπέγραψεν ὡς τακτικά καὶ ἔννομα. Ὑπὸ τὴν διδασκαλίαν δὲ αὐτοῦ, προσδοκῶντος εὐμενέστεραν τύχην παρὰ τῶν χθὲς ἀντιπάλων του, καὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Κολοκοτρώνη, συνήλθαν οἱ ἀντιπολιτευόμενοι εἰς τὸ χωρίον Καρυταίνης, Σιλήμναν, πρὸς συγκρότησιν ἄλλης συνελεύσεως· παρηκολούθησαν δὲ καὶ πάμπολλοι τῶν συγκροτησάντων τὴν ἐν Ἀστρεὶ ψευσθέντες καὶ οὗτοι τῶν ἐλπίδων των. Ἀλλ' ἡ νέα Κυβέρνησις, ἐπιδεξιῶς πολιτευθεῖσα, διεσχέδασε τὸ ἐν Σιλήμνῃ ἴεφος πρὶν φθάσῃ νὰ ἐκραγῇ. Κενὴ ἦτον εἰσέτι ἡ πέμπτη θέσις τοῦ νομοτελεστικοῦ τὴν θέσιν ταύτην ἐπλήρωσεν ἀναδείξασα τὸν Κολοκοτρώνην μέλος καὶ ἀντιπρόεδρον αὐτοῦ, καὶ οὕτως ἀφήρηπασεν ἐκ μέσου τῶν ἐναντιῶν της τὸν κομματάρχην των.

Ὀλίγαις δὲ ἡμέραις πρότερον ἐφιλιώθησαν καὶ οἱ μέχρι τοῦδε διαφερόμενοι Δηληγιάνναι καὶ Κολοκοτρῶναι, καὶ εἰς θεοδαίωσιν τῆς φιλιώσεώς των ἐσυγγένευσαν ἀρβραθωνίσαντος τοῦ μόλις ἐννεαετοῦς υἱοῦ τοῦ Κολοκοτρώνη, Κωνσταντίνου, τὴν ὁμήλικόν του μονογενῆ θυγατέρα τοῦ Κανέλλου Δηληγιάννη. Διὰ τοῦ πολιτικοῦ τούτου συνοικεσίου, διαλυθέντος μετὰ ταῦτα, ὁ μὲν Κολοκοτρώνης ἐσχόπευε νὰ διαρρήξῃ τὸ ἀρχοντολόγιον τῆς Πελοποννήσου, οἱ δὲ Δηληγιάνναι νὰ ἐνδυναμωθῶσιν ἐπαμφοτερίζοντες.

Ἐν τούτοις ἡ Πύλη παρεσκευάζετο εἰς καταστροφὴν τῶν Ἑλλήνων. Ἀνεπιτήδεια εἰς μάχην διὰ τὸν στενόχωρον πλοῦν ἐντὸς τῆς ἑλληνικῆς θαλάσσης ἀπέδειξεν ἡ πείρα τὰ ὑπερμεγέθη πλοῖα διὰ τοῦτο ἡ Πύλη ἠτοίμασεν εἰς ἐκπλοῦν ὄχι πλέον δίκροτα ἀλλὰ φρεγάτας καὶ ἄλλα μικροτέρου μεγέθους· καθαιρέσασα δὲ καὶ ἀπὸ τῆς ἀρχιναυαρχίας τὸν ἀνάξιον Μεχμέτ-πασαν ἀντικατέστησε τὸν Χουσρέφ-Μεχμέτ-πασαν τὸν καὶ Τοπάλην (χωλόν)· διέταξε δὲ καὶ πάμπολλα στρατεύματα νὰ εἰσβάλωσιν εἰς Πελοπόννησον τὰ μὲν διὰ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸν Ἰσούφπασαν Περκόφτσαλην, τὸν ἄλλοτε πασὰν τῆς Βραΐλας, τὸν κυριεύσαντα τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως τὸ Γαλάτσι καὶ τὸ Ἰάσι, τὰ δὲ διὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὸν Μουσταήμπασαν, ἡγεμόνα τῆς Σκόδρας· παρήγγειλε καὶ τὸν ἐν Πάτραις Ἰσούφπασαν νὰ στρατολογήσῃ καὶ οὗτος ἐν τῇ Ἀλβανίᾳ καὶ μεταφέρῃ τοὺς στρατολογηθέντας διὰ θαλάσσης εἰς Πελοπόννησον· τὰ δὲ τῆς Κρήτης ἀνέθεσεν εἰς τὸν ἡγεμόνα τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ-Ἀλῆν.

Ἡ δὲ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀπεφάσισε πρὸς ματαίωσιν τῶν ἐκστρατειῶν τούτων νὰ συστήσῃ δύο στρατόπεδα, τὸ μὲν ἐν Μεγαρίδι πρὸς ἀπόκρουσιν

τῆς ἐχθρικῆς εἰσβολῆς εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, τὸ δὲ περὶ τὰς Πάτρας εἰς πολιορκίαν αὐτῶν, εἰς προφύλαξιν τῶν ἀρκτικῶν παραλίων τῆς Πελοποννήσου καὶ εἰς ἀποστολὴν στρατιωτικῆς βοήθειας, χρείας τυχοῦσης, κατὰ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα· πρὸς εὐδῶσιν δὲ τοῦ σχεδίου ἀπεφάσισε ν' ἀναθέσῃ τὴν ἀρχηγίαν τῶν στρατοπέδων εἰς τοὺς νομοτελεστάς, τοῦ μὲν κατὰ τὴν Μεγαρίδα εἰς τὸν πρόεδρον, τὸν ἀντιπρόεδρον καὶ τὸν Χαραλάμπην συμπααραλαμβάνοντας καὶ τὸν γενικὸν γραμματέα εἰς τακτικὴν ἐνέργειαν τῆς νομοτελεστικῆς δυνάμεως, τοῦ δὲ περὶ τὰς Πάτρας εἰς τὸν Ζαήμην καὶ τὸν Μεταξάν· νὰ διαμείνωσι δὲ ἐν Τριπολιτσᾷ παρὰ τῷ βουλευτικῷ τὰ ὑπουργεῖα· δύο δὲ μέλη μόνον τοῦ ἐπὶ τῶν πολεμικῶν τριμελοῦς ὑπουργείου νὰ παρακολουθήσωσι τὸ μὲν τὴν μίαν ἐκστρατείαν, τὸ δὲ τὴν ἄλλην. Ἐψηφίσθη δὲ καὶ ἔρανος καθ' ὅλην τὴν ἐπικράτειαν ἐνὸς ἑκατομμυρίου γροσίων εἰς συντήρησιν τῶν στρατοπέδων καὶ εἰς κίνησιν πλοίων. Ἐν ᾧ δὲ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις κατεγίνετο σχεδιάζουσα τὰ τῆς ἐκστρατείας, ὁ ἐχθρικὸς στόλος ἐκ 15 φρεγατῶν, 13 κορβετῶν, 12 βρικίων καὶ 40 φορτηγῶν, ἐξέπλευσε τοῦ Ἑλλησπόντου ὑπὸ τὸν Χουσρέφην τὴν 11 Μαΐου, καὶ παραλαβὼν κατὰ τὰ Μοσχονήσια καὶ τὸν Τσεσμεν δεκακισχιλίους Ἀσιανοὺς, καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Ἀλγερινοῦ στολίσκου, ὃν συνήνητησεν ἔξωθεν Χίου καὶ Μιτυλήνης, ἔρριψε, τὴν 23, ἄγκυραν ἔμπροσθεν τῆς Καρύστου.

Οἱ κάτοικοι τῆς Εὐβοίας χριστιανοί. ἄφ' οὗ ἀνεχώρησαν ἐκεῖθεν οἱ Ἀρειοπαγῖται, ἐσύστησαν τοπικὴν διοίκησιν καὶ διετήρουν καὶ δύο στρατόπεδα, οἱ μὲν τοῦ βορείου μέρους ὑπὸ τὸν Διαμαντὴν εἰς πολιορκίαν τῆς Χαλκίδος, οἱ δὲ τοῦ ἀνατολικοῦ ὑπὸ τὸν Κριεζῶτην εἰς πολιορκίαν τῆς Καρύστου. Ὁ ὁπλαρχηγὸς οὗτος ἐμπόδισε τὰς συχνάς καὶ ἀκωλύτους τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς Καρύστου ἐξόδους, συνῆψε τὴν 5 Μαΐου μάχην τρεῖς ὥρας μακρὰν αὐτῆς κατὰ τὸ Βατίσι, ἐνίκησε, καὶ ἔστειλε 50 κεφαλὰς εἰς Ἀθήνας καὶ 3 αἰχμαλώτους, οὓς οἱ Ἀθηναῖοι λιθοβολοῦντες ἐθανάτωσαν. Ἐκτοτε οἱ ἐχθροὶ ἐκλείσθησαν ἐν τῷ φρουρίῳ, καὶ πάσχοντες σιτοδείαν ἐκινδύνευαν νὰ παραδοθῶσιν. Ἀλλ' ὁ φανείς στόλος ἀπῆλλαξεν αὐτοὺς τῶν δεινῶν καὶ ἔματαιώσε τοὺς ἀγῶνας τοῦ Κριεζῶτη· διότι τετρακισχίλιοι ἀπκιδασθέντες διέλυσαν διὰ τῆς συδρομῆς τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον, ἔδωκαν τοῖς ἐν αὐτῷ τροφάς, καὶ οἱ μὲν διεσπάρησαν διὰ ξηρὰς εἰς τὰ χωρία, οἱ δὲ περιέπλεον τὰ παράλια καίοντες, φονεύοντες καὶ αἰχμαλωτίζοντες. Ἐστάλησαν δὲ καὶ ἐπὶ 14 φορτηγῶν πρὸς τοὺς ἐν τῇ Χαλκίδι τροφὰς καὶ πολεμεφόδια, ἀλλὰ τὸ ὑπὸ τὸν Διαμαντὴν στρατόπεδον διέμενεν ἀδιάλυτον.

Ὁ δὲ στόλος, ἐκτελέσας ὅ,τι ἐσχόπευε, διέπλευσεν ἡσύχως τὸν μεταξὺ Ἰῶρας καὶ Πελοποννήσου πορθμὸν, ἀνεχώρησεν ἔξωθεν τῆς Κορώνης καὶ Μοθώνης, ἐπεσίτισε τὰ φρούρια ἐκεῖνα, καὶ ἄφ' οὗ ἀπεκόπη μία μοῖρα καὶ ἐπλευσε πρὸς τὴν Κρήτην, ὁ λοιπὸς ἐκ 46 πολεμικῶν καὶ πολλῶν φορτηγῶν ἠγκυροβόλησε τὴν 6 Ἰουνίου ἔμπροσθεν τῶν Πατρῶν· καθ' ὅλον δὲ

τὸν πλοῦν δὲν συνήντησε τὸν ἐλληνικόν, διότι οὗτος ἐπὶ ὑποθέσει ὅτι ὁ τουρκικὸς ἐσκόπευε νὰ προσβάλῃ τὴν Σάμον ἢ τὰ Ψαρά, ἔπλεε πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη· μαθὼν δὲ ὅτι ἀφίχθη εἰς Πελοπόννησον, ἐπανέπλευσεν εἰς τὰ ἴδια.

Οἱ δὲ ἐν Πάτραις Τοῦρκοι, λυθείσης τῆς ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην πολιορκίας, περιέτρεχαν ὅλην τὴν ἐπαρχίαν ἀφόδως καὶ ἐπάτουν καὶ τὰς γειτνιαζούσας Καλαδρύτων καὶ Γαστούνης· ἀνενόχλητοι δὲ ἦσαν καὶ διὰ θαλάσσης καὶ ἐλάμβαναν ἀνεμποδίστως ἔξωθεν ὅσα ἐχρειάζοντο· διὰ τοῦτο ὁ καταπλεύσας ἐκεῖ στόλος δὲν ἐφαίνεται ἐλθὼν εἰς βοήθειαν αὐτῶν ὡς μηδεμίαν χρεῖαν ἐχόντων βοηθείας, ἀλλ' εἰς διαδίδασιν στρατευμάτων εἰς Πελοπόννησον, τῶν μὲν ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος τῶν δὲ ἀπὸ τῆς Ἀνατολικῆς.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν κατέπλευσεν ὁ στόλος οὗτος εἰς Πάτρας, 3800 ναῦται καὶ στρατιῶται ἐπιδάντες εἰς 110 πλοῖα Ψαριανά, μικρὰ μεγάλα, ἐξ ὧν 15 ἔνοπλα, ἀπέβησαν εἰς τὰ ἀντικρὺ τῆς Σάμου παράλια τῆς Ἰωνίας, ἐπάτησαν τὸ Ἀράπη-τσεφτλήκι, καὶ τὸ Ἀλήμπεη-τσεφτλήκι, παραθαλάσσια χωρία, ἔχοντα καὶ τὰ δύο 2000 κατοίκους καὶ 1000 στρατιώτας, τὰ διήρπασαν, ἔπλευσαν ἔπειτα πρὸς τὴν παραλίαν τὴν ἀντικρὺ τῆς δυτικῆς ἄκρας τῆς Μιτυλήνης, ὅπου κεῖται ἡ πόλις τοῦ Σκνταρλή 4500 περιέχουσα ψυχὰς καὶ 2000 φρουροὺς, ἐπάτησαν καὶ αὐτήν, τὴν ἔκαυσαν, ἐσκότωσαν, ἠχμαλώτισαν, ἐλαφυραγώγησαν, ἐκυρίευσαν τὸν ἐν αὐτῇ πύργον, ὅπου συνέλαβαν τὴν γυναῖκα τοῦ διοικητοῦ Καραοσμάνογλου, ἣν ἐξηγόρασαν μετὰ ταῦτα οἱ συγγενεῖς τῆς διὰ γροσίων 90000, ἐπῆραν ἐννέα κανόνια, μετέβησαν εἰς Μοσχονήσια, ἐπῆραν καὶ ἐκεῖθεν δύο, παρέπλευσαν τὰ παράλια τῆς Μιτυλήνης, ἐκυρίευσαν πέντε τουρκικὰς σκαλοέδας, ἠγκυροβόλησαν ἔμπροσθεν τῆς Ἐρισοῦ, ἀνείλκυσαν ἀγκύρας καὶ ἄλλα τινὰ τοῦ καυθέντος ἐκεῖ τὸ πρῶτον ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως δικρότου καὶ μετὰ ταῦτα ἐπκηγήλθην. Τόσον δὲ φόβον διέσπειραν εἰς ὅλα ἐκεῖνα τὰ παράλια, ὥστε οἱ ἐν Σμύρνῃ πρόξενοι τοὺς παρεκάλεσαν ν' ἀπέχῃσι πάσης ἐχθροπραξίας ἐν τῷ κόλπῳ ἐκείνῳ χάριν αὐτῶν, τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν ἐνοικούντων χριστιανῶν. «Ἀφίνομεν τὸν τόπον ἥσυχον ἀλλ' ὑπόφορον» ἀπεκρίθησαν ὑπερηφάνως οἱ Ψαριανοί. 17 Ἑλλήνες ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἐφονεύθησαν καὶ 70 ἐπληγώθησαν· οἱ δὲ Τοῦρκοι, ἀνίκανοι νὰ παιδεύσῃσι τοὺς βλάψαντας αὐτοὺς, ἐξεθύμαναν κατὰ τῶν ἀθῶων χριστιανῶν κατοίκων τῆς Μαγνησίας καὶ τῆς Περγάμου, ἀνδραποδίζοντες καὶ φρονεύοντες.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐκινεῖτο κατὰ τῆς ἐλευθερίας Ἑλλάδος ὁ στόλος τοῦ Σουλτάνου, ἐκινοῦντο κατ' αὐτῆς καὶ τὰ διὰ ξηρᾶς στρατεύματά του. Προϋπήρχεν ὁ ψευδοσυμβιβασμὸς τοῦ Μεχμέτπασα καὶ τοῦ Ὀδυσσεῶς, καὶ ἐπὶ τῷ συμβιβασμῷ τούτῳ ἀνακωχή. Ἐλθούσης δὲ τῆς προθεσμίας καὶ μὴ ἐκπληρώσαντος τοῦ Ὀδυσσεῶς ὅσα ὑπεσχέθη, ἐξεστράτευσαν 6000 Τοῦρκοι ὑπὸ τὸν Περκόφτσαλιν, πρὶν φθάσωσιν οἱ Ἑλλήνες νὰ ὀργανίσωσι τὰ στρατεύματά των ἐξ αἰτίας τῆς ἐν Ἀστρεῖ συνελεύσεως, ἥτις εἴλκυσεν εἰς τὰ πολιτικά τὴν εἰς τὰ στρατιωτικά ὀφειλομένην προσοχὴν αὐτῶν. Παρηκολούθησε

δὲ τὸν Περκόφτσαλην καὶ ὁ Σελήχπασας, ἡγεμῶν τῆς Ἀδριανουπόλεως, μετὰ 4000. Τὰ στρατεύματα ταῦτα, εὐρόντα ἐπὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος δυσδιαβάτους θέσεις ἀπροφυλάκτους, ἐπροχώρησαν τὰ μὲν πρὸς τὰς Θήβας τὰ δὲ πρὸς τὰ Σάλωνα. Τὰ πρὸς τὰ Σάλωνα ἐσκήνωσαν κατὰ τὸ παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Κηφισοῦ χωρίον Μάνεσι· τὴν δὲ 7 Ἰουνίου ἐκίνησαν πρὸς τὸ κατὰ τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασοῦ μοναστήριον τῆς Ἱερουσαλήμ· ἐκεῖ ἦσαν

Νικήτας.

Κατὰ παλαιὸν περιγητήν.

150 στρατιῶται τοῦ Ὀδυσσέως ὑπὸ τὸν Γιάννην Κομποταδίτην, οὓς ἀντισταθέντας κατ' ἀρχὰς ἔτρεψαν ἐπὶ τέλους, ἐκυρίευσαν τὸ μοναστήριον, τὸ ἔκαυσαν καὶ ἐπανῆλθαν εἰς Μάνεσι. Τὴν δὲ 10 ἐστράτευσαν κατὰ τῆς Ἀράχωβας ὅπου ἦσαν ἀντίστασιν, ἀλλ' ὑπερίσχυσαν, ἐξουσίασαν τὸ χωρίον καὶ τὸ ἔκαυσαν. Τὴν ἐπαύριον ἔκαυσαν τὸ Καστρί καὶ τὰ καλύδια τῆς Ἀράχωβας, ἔπεσαν καὶ εἰς τὸ Χρυσόν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν, καὶ μόνον δύο τρεῖς οἰκίας ἔκαυσαν· τὴν δὲ 12 κατέβησαν εἰς Δεσφίναν ἐπὶ τοῦ παραλίου τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, καὶ ἐκεῖθεν ἐπανῆλθαν εἰς Μάνεσι καὶ ἡσύχασαν.

Τὸ δὲ ἄλλο τουρκικὸν στρατεῦμα, τὸ εἰς Βοιωτίαν πεσόν, οὐδ' αὐτὸ

ἀπήντησεν ἐχθρόν. Τὰ τῆδε κάκεισε ἑλληνικά τάγματα, ἀνίκανα διὰ τὴν ὀλιγότητά των ν' ἀντισταθῶσιν, ὑπεχώρησαν· τινὰ μόνον αὐτῶν ὑπὸ τὸν Παπα Ἀνδρέαν καὶ ἄλλους κατέλαβαν τὰ στενὰ τῆς Φοντάνας εἰς ἐμπόδιον τῆς τῶν ἐν Ζητουίνῃ καὶ Λεθαδείᾳ ἐχθρῶν συγκοινωνίας. Ἐν τοσοῦτῳ, ὅλος ὁ τόπος, δι' οὗ διέβαιναν οἱ Τοῦρκοι, ἐρημοῦτο, οἱ κάτοικοι κατέφευγαν οἱ μὲν εἰς Πελοπόννησον, οἱ δὲ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, καὶ ἄλλοι εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων. Φόβος κατέλαβε καὶ αὐτοὺς τοὺς κατοίκους τῶν Ἀθηνῶν. Ὑποπεύοντες οὗτοι, ὅτι ἤρχετο τὸ στράτευμα εἰς πολιορκίαν τῆς πόλεως, μετεκόμισαν τὰς οἰκογενείας καὶ τὰ πράγματά των εἰς Σαλαμίνα καὶ Αἴγιναν. Ὁ δὲ Ὀδυσσεύς, εἰς ὃν ἤλπιζεν ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς, εὐρισκόμενος ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς ταύτης ἐν Ἀθήναις, ἐξεστράτευσεν εἰς Βοιωτίαν τὴν 11 Ἰουνίου, ἅψ' οὗ ἠνάγκασε τοὺς Ἀθηναίους νὰ τῷ πληρώσωσι χάριν τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἑνὸς μηνὸς πεντακοσίου μισθοῦ· ἀλλ' οὐδὲν κατώρθωσεν οὐδ' αὐτός. Πολυάριθμα στρατεύματα πελοποννησιακὰ διετάχθησαν νὰ στρατεύωσιν ἐκτὸς τοῦ Ἰσθμοῦ· ἀλλὰ μόνος ὁ πάντο ε πρόθυμος εἰς τὰς ἐπὶ τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος ἐκστρατείας Νικήτας ἐφάνη πρὸς τὰ Μέγαρα, ἀνίκανος καὶ οὗτος διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν ὁπαδῶν του νὰ τρέξῃ κατὰ τῶν ἐχθρῶν.

Μετὰ τὴν ἐρήμωσιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, τὰ τουρκικὰ στρατεύματα σκοπὸν εἶχαν νὰ πέσωσι διὰ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου εἰς Πελοπόννησον συνεργεῖα τοῦ στόλου, παραπλέοντος ἐπ' αὐτῷ τούτῳ τὰ ἄρκτηκα παράλια τῆς· ἀλλ' ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Καρυστίου Ὁμέρμπεη, μεταβάντος ἐκ τῆς πατρίδος του ἀντίπεραν, ἀνέβαλεν ὁ Περκόφτσαλης ὅ,τι ἐσκόπευε, καὶ παραλαβὼν τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ στρατεύματος καὶ συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Ὁμέρμπεη μετέβη εἰς Εὐβοίαν, μεσούντος τοῦ Ἰουλίου, πρὸς τελεῖαν καθυπόταξιν τῆς νήσου· ἄφησε δὲ τὸ ὑπόλοιπον τοῦ στρατεύματός του περὶ τὰς Θήβας ὑπὸ τὸν Σελήχπασαν.

Μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ εἰς πολιορκίαν τῆς Καρύστου στρατοπέδου, διέμεινεν, ὡς εἶπαμεν, ἀδιάλυτον τὸ εἰς πολιορκίαν τῆς Χαλκίδος ἐν Βρυσηκίοις ὑπὸ τὸν Διαμαντῆν ἐξ ὀκτακοσίων ἐκλεκτῶν· ἀλλὰ τὸ στρατόπεδον τοῦτο ἦτο σχεδὸν παραλελυμένον. Οἱ πρῶν ἐφόροι κατέτρεχαν τὴν τοπικὴν διοίκησιν ὅψ' ἦν διετέλει· ὁ δὲ Ὀδυσσεύς, ἀντιφερόμενος πρὸς τὸν Διαμαντῆν καὶ υποβλέπων τὴν ἀρχηγίαν του, ὑπεκίνει μακρόθεν κατ' αὐτοῦ τοὺς ἐντοπίους ὀπλαρχηγούς· τὸν Τομαρᾶν, τὸν Χαλκιᾶν καὶ τὸν Βερούσην. Τόσον δὲ εὐδοκίμησεν ἐν ταῖς ῥαδουργίαις του, ὥστε οἱ ὀπλαρχηγοὶ οὗτοι ἔπραξαν ὅ,τι μόνον οἱ Τοῦρκοι ἐδύναντο νὰ πράξωσιν· ἐπάτησαν ἐχθρικῶς τὸ Ἐηροχωρὶ ἐπὶ σκοπῷ ν' ἀρπάσωσι τὴν ἐκεῖ γυναῖκα τοῦ Διαμαντῆ, ἣν προλαβὼν οὗτος ἔσωσεν.

Ἐν τοσοῦτῳ, οἱ ἀποθάντες Τοῦρκοι, ἅψ' οὗ ἠνώθησαν μετὰ τῶν ἐντοπίων, ἄραντες τὴν ἐπὶ τοῦ πορθμοῦ γέφυραν μετέφεραν πρὸς τὰ Βρυσηκία ἑπτὰ τουρκικὰ πλοῖα. Ἐπὶ τῇ θέᾳ ταύτῃ ἔφυγαν τὰ πολιορκουντα τὴν Χαλκίδα τρία ἑλληνικά, καὶ ἐπὶ τῇ φυγῇ αὐτῶν ἄφησε τὸ στρατόπεδον τὴν θέ-

σιν τῶν Βρυσακίων καὶ ἀπεχώρησε πρὸς τὸ ἄνωθεν ὄρος, Παγώντα. Οἱ Τούρκοι βλέποντες τοὺς Ἕλληνας φεύγοντας μηδενὸς αὐτοὺς κυταδιώκοντες, ἔκασαν τὰ καλύδια τῶν Βρυσακίων, ὥρμησαν τὴν 22 πανστρατιᾷ κατὰ τῶν εἰς τὸ ὄρος ἀποχωρησάντων, καὶ συνῆψαν πολύωρον μάχην. Οἱ Ἕλληνες, κατέχοντες ὀχυρὰν θέσιν ἐνίκησαν λαμπρὰν νίκην καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἐχ-

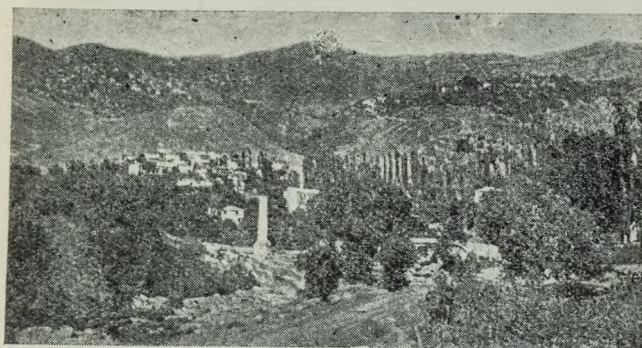
Ἰωάννης Κωλέττης.

θροὺς νὰ καταβῶσιν εἰς Βρυσάκια κατησχυμένοι. Ἀλλὰ τὴν νύκτα, ἂν καὶ νικηταί, ἐλειποτάκτησαν ἐξ αἰτίας τῆς ἐπικρατούσης μεταξὺ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν καὶ τῶν ἐντοπίων ὑποπληρχηγῶν διχονοίας, καὶ φεύγοντες συνῆλθαν τὴν ἐπαύριον εἰς τὸ μεταξὺ Παγώντα καὶ Μαντουδίου μεγάλο Δερβένι· ἀποφασίσαντες δὲ ν' ἀνθέξωσιν ἐτοποθετήθησαν οἱ μὲν ἐντὸς τῶν στενῶν, οἱ δὲ δεξιᾷ, καὶ τινες ἀριστερᾷ· ἀλλὰ, βλέποντες τοὺς Τούρκους ἐπερχομένους, διεσκορπίσθησαν· μόνοι οἱ δεξιᾷ τῶν στενῶν ἀντέστησαν· φονευθέντος δὲ τοῦ ἀρχηγοῦ αὐτῶν Λιάκου, ἀπεχώρησαν καὶ οὗτοι.

Οἱ δὲ Τούρκοι, διαβάντες τὰ στενὰ τὴν ἐσπέραν τῆς 23, διενυκτέρευσαν ἐν Μαντουδίῳ, καὶ ἐπροχώρησαν εἰς Ξηροχώρι, μηδενὸς ἐναντιουμένου· ὁ δὲ τρισάθλιος λαός, οἱ στρατιῶται, ὁ ἀρχηγός των, ὅλοι ἀπελπισθέντες καὶ κινδυνεύοντες νὰ πέσωσιν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, κατέφυγαν εἰς Σκιάθον καὶ εἰς ἄλλα πλησιόχωρα μέρη. Εἰς Σκιάθον κατέφυγε καὶ ὁ πρὸ τριῶν ἡμερῶν φθάσας εἰς Εὐδοίαν νέος ἑπαρχὸς Κωλέττης· ἔφυγε καὶ ὁ ἐπὶ τῇ τροπῇ ταύτῃ ὡς ἐπιδογηθὲς διαβάς εἰς τὴν νῆσον Ὀδυσσεύς, καὶ ἀνέμνησε μετ' ὀλίγον τὸ ἐν τῇ Δρακωσπηλιᾷ κακούργημά του δι' ἄλλου κακούργηματος· ἐφόνευσε τὸν Ἀλέξανδρον Μιγάλην προεστῶτα τοῦ Ταλαντίου. Διασκορπισθέντος τοιοιτοτρόπως τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοπέδου, ἐδκυλώθη ἡ νῆσος ἔλη. Τὸ δυστύχημα τοῦτο ἐπέφερεν ἄλλο.

Διηγούμενοι τὰ κατὰ τὴν Θετταλομαγνησίαν εἵπαμεν, ὅτι ἡ λαμπὰς τῆς ἐπαναστάσεως ἔκαιεν ἐν μόνῃ τῇ ἀνατολικῇ ἄκρᾳ τῆς χερσονήσου ἐκεῖνης· Ἕσυχοι καὶ ἀνεπηρέαστοι διέμειναν οἱ φέροντες ἐκεῖ ὅπλα Θετταλομαγνητες ἐν σχεδὸν ἔτος· ἀλλὰ πεισθέντες οἱ Τούρκοι, ὅτι ἀτελεσφόρητοι ἦσαν οἱ ἀγῶνές των ἐν ὧσιν δὲν ἀπεσβύνετο ἡ λαμπὰς ἐκεῖνη, ἐστράτευσαν ὑπὸ τὸν Κιουταχὴν, καὶ τὴν 1 Μαΐου προσέβαλαν τὴν διαμένουσιν ἐν τῇ χωρίῳ τῶν Λεχωνίων προφυλακὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ τὴν ἠνάγκασαν νὰ καταφύγῃ εἰς Ἀλατᾶν, ξηρονήσιον πρὸς τὸν μυχὸν τῆς Μλίνης· κατέστρεψαν δὲ μετὰ τὴν μάχην ταύτην τὰ Λεχώνια, τὸν ἅγιον Λαυρέντιον, τὸν ἅγιον Γεώργιον, τὰς

Πινακάτας, τὴν Βυζίτσαν καὶ ἐπροχώρησαν καὶ πρὸς τὰ Τρίκερη. Πρὸ τινος καιροῦ οἱ Τρικεριῶται εἶχαν μεταφέρει ἐπὶ μισθῷ εἰς ὑπεράσπισιν τῆς πατρίδος των δισχιλίους Ὀλυμπίους, Κασσανδρεῖς, καὶ ἄλλους ἄλλων τόπων ὑπὸ τὸν Καρτάσον, τὸν Γάτσον, τὸν Μπασδέκη, τὸν Λιακόπουλον καὶ τὸν Μπίνον, καὶ ἐδυνάμωσαν τὴν θέσιν τῆς Παναγίας διὰ τούτων καὶ διὰ τινων ἐντοπίων μεταβάντων ἐκεῖ ἀπὸ Ἀλατᾶ, ὅπου εἶχαν καταφύγει πρὸ μικροῦ. Ἐπέπεσεν ὁ Κιουταχῆς τὴν 14' καὶ ἐπειδὴ ἐκείθεν ἐκρέματο ἢ ἄλλωσις ἢ ἡ σωτηρία των Τρικέρων, ἡ μάχη ἐγένετο σφοδροτάτη. Οἱ Τοῦρκοι ἔπαθαν

Ὁ Ἄνω Βόλος καὶ τὸ Πήλιον.

πολλὴν φθοράν, ὥς ὀρμῶντες ἀπροφύλακτοι ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας μαχομένους ἐντὸς προμαχόνων, καὶ ἀνεχώρησαν ἔπεσαν καὶ ἐκ δευτέρου μετὰ τινας ἡμέρας ἐπὶ τῆς αὐτῆς θέσεως, ἀλλὰ καὶ ἐκ δευτέρου ἔφυγαν ἡττημένοι. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν οἱ Τοῦρκοι ἔπαθαν ἄλλο δυστύχημα. Οἱ Ἕλληνες ἐγκατέλειψαν τὸν Ἀλατᾶν, καὶ οἱ Τοῦρκοι κυριεύσαντες αὐτὸν ἔδωκαν 250 φρουροὺς· ἀλλ' οἱ ὑπὸ τὸν Γάτσον τὸν ἐπάτησαν καὶ ἠνάγκασαν τοὺς φρουροὺς πρῶτον μὲν νὰ κλεισθῶσιν ἐν τῇ μοναστηρίῳ, ἔπειτα δὲ νὰ παραδοθῶσι δι' ἑλλειψιν τροφῆς ἐπ' ἀσφαλείᾳ ζωῆς, ἀλλὰ παρασπονδῆσαντες τοὺς ἐφόνευσαν ὅλους, τοὺς μὲν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, τοὺς δὲ πεσόντας εἰς τὴν θάλασσαν. Τρεῖς μόνους τοὺς ἐπιστημοντέρους διετήρησαν, οὓς ἔστειλαν εἰς Σιάθον ἐπ' ἐλπίδι ἐξαγορᾶς. Νικῶντες οἱ Ἕλληνες καὶ θαρρυνθέντες ἔπεσαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τὸ ἀντικρὺ μέρος των Τρικέρων, εἰς θέσιν Γατσίαν, κατεχομένην ὑπὸ των ἐχθρῶν, καὶ ἔφεραν καὶ ἐκείθεν δέκα κεφαλὰς, δύο αἰχμαλώτους καὶ ἐν κανόνι· ἀλλ', ἂν καὶ παντοῦ εὐδοκίμουν, ἔπασχαν παντὸς εἶδους στερήσεις. Ὁ τόπος, ὅπου ἐπολέμουν, καὶ ἀβοήθητος ἦτον ἄλλοθεν, καὶ δὲν ἐπήρκει εἰς τὰς καθημερινὰς ἀνάγκας των· δέκα μίλια μακρόθεν μετεκόμεζαν τὰ πλοῖα τὰ εἰς χρῆσιν τοῦ στρατοπέδου νερόν· μύλους δὲν εἶχαν ὑπομίσθιοι ἦσαν οἱ ἀξιώτεροι καὶ οἱ πλεῖστοι των μαχητῶν, καὶ ὁ τόπος δὲν

εἶχε πῶς νὰ τοὺς μισθοδοτήσῃ. Πάντα ταῦτα ὑπεφέροντο, ἐν ὧσ' ἀντεῖχεν ἡ Εὐβοία· ἀλλὰ, πεσοῦσης αὐτῆς, ἐξέλιπε πᾶσα ἐλπίς ὑπερασπίσεως τῶν Τρικέρων. Ἐπρόβαλε καὶ ὁ Κιουταχῆς συμβιβασμὸν καὶ ὑπέσχετο πρὸς τοῖς ἄλλοις τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐντὸς τριῶν ἑβδομάδων τινῶν συγγενῶν τοῦ Κα-

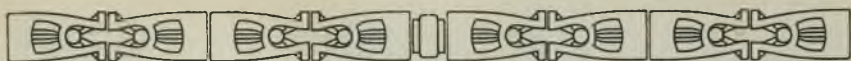
Ἡ Σκίαθος.

ρατάσου. Ἐδέχθησαν τὰ ὑπομίσθια στρατεύματα τὸν συμβιβασμὸν καὶ ἀνεχώρησαν. Οἱ δὲ τρισάθλιοι Τρικεριῶται, φορολογηθέντες παρ' αὐτῶν ἐπὶ λόγῳ καθυστερούντων μισθῶν καὶ μείναντες ἀνυπεράσπιτοι, ἐπροσκύνησαν. Ἐκτοτε ὅλη ἡ χερσόνησος τοῦ Πηλίου ὄρους διέμεινεν ὑπὸ τὴν ὀθωμανικὴν δεσποτείαν.

Ὁ Μπότσαρης θνήσκων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΓ'

Μετάδασις τῶν μελῶν τοῦ νομοτελεστικοῦ, τῶν μὲν εἰς Σαλαμίνα τῶν δὲ εἰς Πάτρας.—Τὰ περὶ προεδρίας τοῦ βουλευτικοῦ καὶ μετάδασις αὐτοῦ εἰς Σαλαμίνα.—Εἰσοδρομὴ τῶν ἐχθρῶν εἰς Ἀττικὴν καὶ ἀναχώρησις αὐτῶν.—Ἐπάνοδος τοῦ νομοτελεστικοῦ καὶ τοῦ βουλευτικοῦ εἰς Πελοπόννησον.

ΠΕΡΙ δὲ τὴν 20 Ἰουνίου ἀνεχώρησαν ἀπὸ Τριπολιτσᾶς οἱ νομοτελεσταί, ὡς προαπεφασίσθη, οἱ μὲν εἰς Μέγαρχα οἱ δὲ εἰς Πάτρας· ἀλλ' ὁ Μεταξᾶς, ψθιάσας εἰς Καλάβρυτα, ἠκολούθησε τοὺς εἰς Μέγαρχα ἀπερχομένους. Κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἀνεφύησαν ἔριδες δειναὶ μεταξὺ τῶν προσδόνων τῆς ἐπαρχίας Κορίνθου καὶ τῶν ἐπαρχιωτῶν, καὶ ἔνεκα τούτου ὁδεύοντες πρὸς τὰ Μέγαρχα οἱ νομοτελεσταὶ ὑπῆγαν εἰς Κλημεντοκαίσαρι, ὅπου διέμειναν ἡμέρας τινάς, καὶ ἐπανορθώσαντες τὰ κακῶς ἔχοντα μετέδωκαν εἰς Σοφικόν, διέτριψαν καὶ ἐκεῖ μέχρι τινός, καί, λήγοντος τοῦ Ἰουλίου, κατήντησαν εἰς Σαλαμίνα καὶ ἐκάθησαν ἐν τῇ μονῇ τῆς Φανερωμένης.

Ἄν καὶ πολλοὶ Πελοποννήσιοι διετάχθησαν νὰ στρατεύσωσιν εἰς Μεγαρίδα, δισχίλιοι μόνον ἦσαν οἱ ἐκεῖ συνελθόντες ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας τοῦ νομοτελεστικοῦ· ἠκροβολίζοντο δ' ἐνίστε μετὰ τῶν ἀπομεινάντων ἐν τῇ Βοιωτίᾳ ὑπὸ τὸν Σελήχπασαν, ἀλλ' οὐδὲν λόγου ἄξιον διὰ τὴν ὀλιγότητά των ἔπρατταν.

Ἐν τούτοις τρισάθλια ἦσαν τὰ κυβερνητικά. Ἡ σύνθεσις τοῦ νομοτελεστικοῦ ἔδιδε λαδὴν εἰς κατακραυγὴν ὡς συγκροτουμένου ἐκ τεσσάρων Πελοποννησίων καὶ ἑνὸς Ἑπταννησίου, ὥστε ἐντὸς αὐτοῦ οὔτε αἱ νῆσοι οὔτε ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ἀντεπροσωπεύοντο. Ἐκτὸς δὲ τῆς γενικῆς ταύτης κατακραυγῆς, αἱ τρεῖς ναυτικαὶ νῆσοι παρεπονέοντο ἰδιαιτέρως, διότι ἡ ἐν τῷ νομοτελεστικῷ διατηρηθεῖσα εἰς πλήρωσιν παρὰ νησιώτου κατὰ πρότασιν αὐτῶν κενὴ θέσις ἐπληρώθη παρὰ τοῦ Κολοκοτρώνη ἐν ἀγνοίᾳ καὶ παρὰ τὴν γνώμην αὐτῶν. Ἀλλ' ἡ ἀθλιότης τῶν κυβερνητικῶν πραγμάτων ἐκορυφώθη ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ προέδρου τῆς βουλῆς. Εἰς τιμὴν τῶν ναυτικῶν νήσων καὶ συνανέσει αὐτῶν ἐνεκρίθη ν' ἀναδειχθῇ πρόεδρος τῆς βουλῆς ὁ Γεώργιος Κουντουριώτης, ἀποπειρηθέντος τὴν θέσιν ταύτην τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ αὐτοῦ, Λαζάρου· ἀλλὰ, μὴδὲ τοῦ Γεωργίου τὴν προσφορὰν δεχθέντος, ἀνεδείχθη πρόεδρος ὁ γαμβρὸς τῶν Κουντουριωτῶν Ὁρλάνδος. Ἡ ἀνάδειξις αὕτη δυσηρέστησε τὰς Σπέτσας καὶ τὰ Ψάρα, δυσηρέστησε καὶ τὸ ἀντιπο-

λιτευόμενον τοὺς Κουντουριώτας κόμμα τῶν Ἰδραίων μὴ διαφιλονεικοῦν τὰ πρωτεῖα μόνον τῶν Κουντουριωτῶν· τόσον δὲ ἡῤῥηξεν ἡ δυσἀρέσκεια, ὥστε ἡναγκάσθη ὁ Ὀρλάνδος νὰ παραιτηθῇ. Ἀλλ', ἂν οἱ ἀντίπαλοί του κατώρθωσαν τὴν πτῶσίν του, δὲν κατώρθωσαν καὶ τὴν ἀντικατάστασίν του ὡς ἤθελαν· εἰς ἀποφυγὴν δὲ πάσης ἀντιζηλίας συγκατετέθησαν ἄκοντες νὰ μὴ πληρώσῃ τὴν κενωθείσαν θέσιν νησιώτης· ἀλλ' ἐντεῦθεν προήλθε ἄλλο κακὸν χειρόν τοῦ πρώτου. Ἐθῆρευε τὴν θέσιν ταύτην ὁ ἐπὶ τῆς πρώτης περιόδου νομοτελεστής, καὶ ἐπὶ τῆς ἡδὴ ἀρξαμένης βουλευτῆς, Ἀναγνώστης Δηληγιάννης. εἶχε δὲ συνεργὸν καὶ τὸν νέον συμπένθερόν του, Κολοκοτρώνην, ἐπανελθόντα πρό τινῶν ἡμερῶν ἀπὸ Σαλαμίνας εἰς Τριπολιτσάν πρὸς ἐπίσπευσιν τῆς προαποφασισθείσης ἐκστρατείας τῶν ἐπαρχιῶν καὶ πρὸς σύναξιν τοῦ ἑράνου καὶ παῦσιν δεινῶν τινῶν καὶ φονικῶν ταραχῶν μεταξὺ Μιστριωτῶν καὶ Ἀρκαδίων ἐν Τριπολιτσᾷ ἐπὶ τῆς ἐκεῖθεν εἰς τὰ στρατόπεδα μεταβάσεώς των. Ἀλλ' ἡ βουλὴ ἔστρεψε τοὺς ὀφθαλμούς της εἰς τὸν Μαυροκορδάτον διατρίβοντα εἰσέτι ἐν Τριπολιτσᾷ καὶ ἐτοιμαζόμενον νὰ μεταβῇ εἰς Σαλαμίνα. Πολλοὺ δὲ λόγου περὶ τῆς ἐκλογῆς ταύτης γενομένου ἐψηφοφορήθησαν τὴν 10 Ἰουλίου οἱ δύο οὗτοι ὑποψήφιοι, καὶ ἐξελέχθη διὰ μεγίστης πλειονοψηφίας ὁ Μαυροκορδάτος. Ὡργίσθη ὁ Δηληγιάννης ἐπὶ τῇ ἀποτυχίᾳ του, ἐξώκειλεν εἰς ἀπρεπεῖς λόγους ἐντὸς τῆς βουλῆς, ἐπεπλήχθη αὐστηρῶς παρ' αὐτῆς, ἀνεχώρησε, διαρκούσης τῆς συνεδριάσεως, παρακολούθούμενος παρ' ἐνὸς καὶ μόνου βουλευτοῦ καὶ συνεπαρχιώτου του, κατεθόρυβησε τὴν πόλιν καὶ ἠπειλόησε νὰ κινήσῃ χεῖρα ἔνοπλον εἰς ἀκύρωσιν τῆς ἐκλογῆς· συνέφασκε δὲ καθ' ὅλα καὶ συνέπραττε καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, μεμφόμενος ἀναφανδὸν ἐν ὀνόματι τοῦ νομοτελεστικοῦ τὸν Μαυροκορδάτον ὡς βραδιουργήσαντα ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς, καὶ ὡς μελετώντα τὴν καταδίωξιν τοῦ νομοτελεστικοῦ διὰ τῆς βουλῆς χάριν τῆς φιλαρχίας του. Ἡρέσκατο ἀναμφιβόλως ὁ Μαυροκορδάτος ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ του, διότι ἀπεμακρύνετο τοῦ νομοτελεστικοῦ, οὗτινος τὴν πολιτικὴν οὐτ' ἐνέκρινεν οὔτε ἤλπιζε νὰ μεταβάλῃ, καὶ διότι, ἀνίσχυρος ὡς γραμματεὺς τοῦ νομοτελεστικοῦ, καθίστατο ἰσχυρὸς ὡς πρόεδρος τῆς βουλῆς· ἀλλὰ προεῖδεν ἐν ταῦτῳ ὅτι ἡ ἐκλογὴ του καὶ τὴν βουλὴν καὶ τὸ νομοτελεστικὸν εἰς φανεράν ῥῆξιν θὰ ἔφερε, καὶ αὐτὸν εἰς μέγαν κίνδυνον θὰ ἐξέθετε διὰ τοῦτο τὴν ἀπεποιήθη ἐπὶ λόγῳ, ὅτι ἐδλάπτετο μᾶλλον ἢ ὠφελεῖτο ἡ πατρίς. Ἀλλ' ἡ βουλὴ, αἰσθανομένη τὴν ἀξιοπρέπειάν της καὶ θέλουσα νὰ δείξῃ ὅτι εἰς οὐδενὸς ὑπέκειτο ὀρέξεις ἐπέμενε εἰς ὅτι ἐψήφισεν· ἐπέμενε καὶ ὁ Μαυροκορδάτος εἰς τὴν ἀποποίησίν του καὶ δὲν ὑπήκουσεν εἰ μὴ ἂφ' οὗ ἡ βουλὴ διεμαρτυρήθη ἐν ὀνόματι τοῦ ἔθνους κατ' αὐτοῦ ὡς παρηγόου.

Ἐν τῷσούτῳ, ἡ πολιτικὴ θύελλα, ἣν προεῖδε καὶ προανήγγειλεν ὁ Μαυροκορδάτος, ἠγέρθη. Ὁ Κολοκοτρώνης, καὶ οἰκοθεν κινούμενος καὶ ὑπὸ τοῦ ἀποτυχόντος συγγενοῦς του ἐρεθιζόμενος, καὶ ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ ἀπόντος νομοτελεστικοῦ ἀποδοκιμάζοντος τὴν ἐκλογὴν ταύτην ἐνεργῶν, ἐδόξα

κατὰ τοῦ Μαυροκορδάτου. Ἡ Βουλὴ, ἥτις ἤθελε νὰ ταπεινώσῃ τὴν ὀφρὺν τοῦ βοῶντος, μυκτηρίζουσα τὰς ἀπειλάς του, τῇ ἀνήγγειλεν ὅτι ἡ ψῆφός της, ὅ,τι καὶ ἂν ἐπῆρχετο, ἦτον ἀμετάτρεπτος. Ἀλλ' ὁ Μαυροκορδάτος, φοβούμενος μὴ πάθῃ, παρητήθη, ἀκούσης τῆς Βουλῆς, μετὰ δύο ἡμέρας ἀφ' οὗ προέδρευσε, καὶ κατέφυγε νυκτοπορῶν εἰς Ἰδραν.

Ἡ δὲ Βουλὴ, ἐπιμένουσα εἰς ὅσα ἐψήφισεν, ἐθεώρει τὸν Μαυροκορδάτον καὶ παραιτηθέντα, ὡς πρόεδρόν της καὶ δὲν τὸν ἀντικατέστησεν· ἀλλ', ἐπειδὴ ἐπὶ τῇ παραιτήσει αὐτοῦ ἔτυχε νὰ λείπῃ ὁ ἀντιπρόεδρος, ἐκάθισεν ἐπὶ τῆς προεδρικῆς ἑδρας ἐπιτροπικῶς, μέχρι τῆς ἐπανόδου τοῦ ἀντιπροέδρου, τὸν Πανοῦτσον Νοταρᾶν, τὸν πρεσβύτερον τῶν βουλευτῶν. Ἀλλὰ τὸ κακὸν καὶ ἐπὶ τῇ παραιτήσῃ τοῦ Μαυροκορδάτου ἔμεινεν ἀθεράπευτον, καὶ τὰ δύο κυβερνητικὰ σώματα ἀναφανδὸν ἔκτοτε διεηρέθησαν. Ἀβουλία, ἐμπάθεια καὶ ἰδιοτελεῖς σκοποὶ παρέφεραν τὸ ἐν Σαλαμῖνι νομοτελεστικὸν καὶ τοὺς ἐν Τριπολιτσᾷ ὁμόφρονάς του εἰς τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἄτοπα. Τὸ δικαίωμα τῆς Βουλῆς νὰ ἐκλέξῃ ὅποιον ἤθελε πρόεδρόν της ἦτο βεδαίως ἱερόν, ἀπαράδιστον καὶ ἀδιαφιλονείκητον, οἱ δὲ νομοτελεσταὶ ἀσυστόλως τὸ κατεπάτουν ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἐξετρέπετο ἡ Βουλὴ τῶν καθηκόντων της, θέλουσα ν' ἀφαιρᾷ ἐκ πῶν κόλπων τοῦ νομοτελεστικοῦ τὸν ὑπάλληλόν του, ὡς ἂν δὲν ἦτον ἐλεύθερος ὁ ὑπάλληλός του νὰ μείνῃ ἢ νὰ μὴ μείνῃ εἰς ἣν ἐκλήθη ὑπαλληλίαν. Τοιαύτῃ διαγωγῇ, προσβάλλουσα τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Βουλῆς καὶ καταστρέφουσα τὴν ἐλευθερίαν τοῦ πολίτου, παρώργισε τὸ κοινόν· αἱ δὲ ἀγανακτοῦσαι κατὰ τοῦ νομοτελεστικοῦ ναυτικά· νῆσοι ἐξηγγριώθησαν ἐπὶ τῇ διενέξει ταύτῃ, ἐδέχθησαν εὐμενέστατα τὸν Μαυροκορδάτον, ἐπέστρεψαν τὸ πρόσωπόν των ἀπὸ τοῦ νομοτελεστικοῦ, καὶ ἐθεώρησαν ἔκτοτε μόνον τὸ βουλευτικὸν ἄξιον ἐμπιστοσύνης. Ἐπῆλθαν δὲ καὶ ἄλλα κακὰ ἐξ αἰτίας τοῦ συνοικεσίου Κολοκοτρώνη καὶ Δηληγιάννη· οἱ πλείότεροι καὶ γνωστότεροι τῶν πολιτικῶν φίλων καὶ συγγενῶν τοῦ Κολοκοτρώνη, οἱ μισοῦντες τοὺς Δηληγιάννας, ἀπεσπάρθησαν αὐτοῦ· ἀντεπολιτεύθησαν αὐτὸν καὶ πολλοὶ τῶν συνεπαρχιωτῶν του Καρυτινῶν τῶν ὑπὸ τὴν ἐπιβρόχην τοῦ Πλαπούτα, τοῦ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐπὶ τῇ συνοικεσίῳ ὀργισθέντος, καὶ ἤγειραν ὅπλα κατ' αὐτοῦ προσελθόντος εἰς καθυσύχασίν των· ὅπλα ἤγειραν κατὰ τοῦ Δικαίου, ὑπουργοὶ τῶν Ἑσωτερικῶν καὶ ὁμόφρονος τοῦ Κολοκοτρώνη, καὶ οἱ συνεπαρχιωταὶ ἐκείνου Λεονταρίται· δευνὰ ἠπειλοῦν καὶ αὐτὴν τὴν Τριπολιτσάν διὰ τὴν φονικὴν ἀλληλομαχίαν τῶν Μιστριωτῶν καὶ τῶν Ἀρχαζιῶν· ἡ δὲ ἐδρεύουσα ἐν αὐτῇ βουλὴ ἐκινδύνευε καὶ αὕτη νὰ πάθῃ, διότι οἱ ἐπὶ τῇ ἐκλογῇ τοῦ Μαυροκορδάτου κατ' αὐτῆς ὀργισθέντες ὑπενήργουν τὴν διάλυσίν της. Ἐκτεθειμένη δὲ τοιουτοτρόπως εἰς τὰς φανεράς καὶ μυστικὰς προσβολὰς τῶν ἐναντίων της, ποτὲ μὲν ἐξήγει εἰς ἀσφάλειάν της αὔξησιν τῆς φρουράς της, ποτὲ δὲ ἐσκέπτετο νὰ μεταπηδήσῃ εἰς Ναύπλιον, καὶ ἐπὶ τέλους ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς Σαλαμῖνα παρὰ τῇ νομοτελεστικῇ, διέκοψε τὴν 28 Ἰουλίου τὰς ἐν Τριπολιτσᾷ ἐργασίας της καὶ τὰς ἐπανέλα-

δεν ἐν Σαλαμῖνι τὴν 24 Αὐγούστου. Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις τῶν γενικῶν καὶ ἐπαρχιακῶν πραγμάτων τῆς πατρίδος τῷ καιρῷ ἐκείνῳ. Τὸ δὲ νομοτελεστικὸν διὰ τῆς ἄφρονος διαγωγῆς του τὰ ὤθει καθ' ἡμέραν εἰς τὸ χειρόν.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν μετέδῃ τὸ νομοτελεστικὸν εἰς Σαλαμῖνα, τὰ τῶν Ἀθηνῶν εἶχαν οὕτως.

Ἐφρουράρχει, ἀπόντος τοῦ Ὀδυσσέως, ὁ Γκούρας. Ζηλότυπος οὗτος τῆς Ἀρχῆς του, ἦν ἐβλεπεν ὅτι τινὲς ἐντόπιοι ἀντεποιοῦντο, ἐκίνησε χεῖρα βαρεῖαν κατ' αὐτῶν, λαβὼν πρόφασιν συμβᾶσάν τινα ταραχὴν ὡς δῆθεν ὑπο-

Ἰωάννης Μαμούρης.

κινηθεῖσαν καθ' ἑαυτοῦ, καὶ ἐκακοποίησε πολλούς· τοὺς δὲ δημογέροντας ἐκάθηρε. Καθ' ἃς δὲ ἡμέρας ἐδαιοπράγει, ἦλθεν εἰδήσις ὅτι ὁ ἐν Εὐβοίᾳ Περκόφταλῆς καὶ ὁ Καρύστιος Ὁμέρης, ἐσχάτως ἀναδειχθεὶς πασᾶς, ἐστράτευσαν εἰς Ἀθήνας. Ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ οἱ μὲν γέροντες, αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδία κατέφυγαν, ὡς καὶ ἄλλοτε, εἰς Σαλαμῖνα καὶ Αἴγιναν, οἱ δὲ δυνάμενοι νὰ ὀπλοφορῶσιν, ὡς 800, ἐπανέμειναν· ἐστάλησαν διὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Κυβερνήσεως καὶ 200 ἐκ Σαλαμίνος· ἦσαν καὶ ἐντὸς τῆς Ἀκροπόλεως 400 μισθωτοί· ὥστε ὅλοι οἱ ὑπερασπι-
οταὶ τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῆς ἐχθρι-

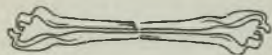
κῆς ταύτης ἐπιστρατείας ἦσαν 1400.

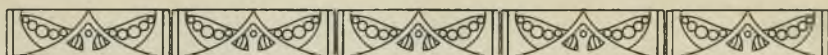
Τὴν δὲ 30 Ἰουνίου ἐξεστράτευσεν ὁ Γκούρας πρὸς τὰ ὄρια τῆς Ἀττικῆς, ἀφῆσας ἀντιφρουράρχον τὸν ἐξάδελφόν του Μιμούρηγν, καὶ τὴν 7 Ἰουλίου ἐπανῆλθεν εἰς Ἀθήνας καὶ διέταξε τοὺς χωρικοὺς νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰς οἰκίας των καὶ καταφύγωσιν εἰς τὰ ὄρη.

Τὴν δὲ 25 Αὐγούστου διεχύθησαν οἱ Τούρκοι εἰς τὴν Ἀττικὴν καρπολογοῦντες, λεηλατοῦντες καὶ αἰχμαλωτίζοντες. Πενταχόσιοι δὲ ἵππεις ἦλθαν τὴν αὐτὴν ἡμέραν πλησίον καὶ αὐτῆς τῆς πόλεως καὶ συνέλαβαν 40 γεωπόνους, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ὠπισθοδρόμησαν· ἐπανῆλθαν καὶ τὰς δύο ἀκολούθους ἡμέρας, καὶ τινες αὐτῶν διεσπάρησαν εἰς τὸν ἐλαῖωνα καὶ ἐφόνευσαν 12 Ἑλλήνας· ἀλλ' ἐπῆκαν ἐπὶ τῆς ἐπινόδου των ἀπαντήσαντες τοὺς περὶ τὸν Δημήτηρην Λέκκαν. Ἄγνωστος ἦτον ὁ σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας ταύτης, καὶ ὁ Γκούρας ὑπώπτευεν, ὅτι ἀπέβλεπεν εἰς πωλορικίαν τῶν Ἀθηνῶν διὰ τοῦτο ἀνεκρίμisen εἰς τὴν ἀκρόπολιν τὰς ἐν τῇ πόλει τροφάς. Οἱ Τούρκοι, μὴ ἔχοντες, ὡς ἐφάνη, τοιοῦτον σκοπόν, ἐπανῆλθαν πανστρατιᾷ τὴν 1 Σεπτεμβρίου εἰς

Κάλαμον δουλαγωγούντες πλῆθος γυναικῶν· διελύθη δὲ καὶ τὸ στρατόπεδόν των διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐπιδημίαν· καὶ οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Ὁμέρπασαν εἰσηλύθησαν εἰς Εὐβοίαν, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Περκόφτσαλην, ἀσθενοῦντα βαρέως, ἀνεχώρησαν εἰς Ζητοῦνι. Ἀνεχώρησαν κατόπιν αὐτῶν καὶ οἱ ἐν τῇ Βοιωτίᾳ στρατοπεδεύοντες ὑπὸ τὸν Σελήχπασαν. Ἀναχωρησάντων δὲ τῶν ἐχθρῶν, ἐπανήλθαν οἱ εἰς τὰς νήσους καταφυγόντες Ἀθηναῖοι καὶ οἱ λοιποὶ Στερεοελλαδίται εἰς τὰ ἴδια. Τοιοῦτον τὸ πέρας τῆς εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἐφεινῆς ἐκστρατείας.

Μετὰ δὲ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ἐχθρῶν ἡ Κυβέρνησις διέταξεν ἐκστρατείαν εἰς Εὐβοίαν ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά ἐλθόντα εἰς Σαλαμίνα πρὸς ἔντευξιν τῶν μελῶν τοῦ νομοτελεστικοῦ· συλλέξασα δὲ διὰ συνεισφορῶν χρήματά τινα εἰς ἔκπλουν τοῦ στόλου ἀπεφάσισε νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Πελοπόννησον, διότι ὁ σκοπὸς τῆς μεταβάσεώς της ἐπληρώθη ἐπὶ τῇ εἰς τὰ ἴδια ἐπανόδῳ τῶν ἐχθρῶν· καὶ τὸ μὲν νομοτελεστικὸν ἀνεχώρησεν εἰς Ναύπλιον τὴν 25 Σεπτεμβρίου, τὸ δὲ βουλευτικὸν διέκοψε τὰς ἐργασίας του τὴν 17 Ὀκτωβρίου καὶ μετέβη εἰς Ἄργος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΔ'

Ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Σκόδρας Μουσταῆν εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα.—Ἀφιξίς Κωνσταντίνου Μεταξᾶ εἰς Μεσολόγγι ὡς γενικοῦ ἐπάρχου. Κατάστασις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τὰ περὶ συνοικισμοῦ Σουλιωτῶν ἐν Ζαπαντίῳ.—Ὁ Μάρκος Μπότσαρης σκίζει τὸ δίπλωμα τῆς στρατηγίας του —Ἀπόδασις ἐχθρῶν εἰς Γαλατᾶν καὶ ἀποτυχία αὐτῶν.—Ἐφόρμησις νυκτερινῇ Σουλιωτῶν εἰς τὸ ἐν Καρπενησιῳ ἐχθρικὸν στρατόπεδον καὶ θάνατος Μάρκου Μπότσαρη.—Μάχη Καλιακούδας καὶ θάνατος Ζηγοῦρη Τσαδέλλα καὶ Νικολοῦ Κοντογιάννη.—Πολιορκία Ἀνατολικοῦ καὶ λύσις αὐτῆς.—Ἀφιξίς Μαυροκορδάτου εἰς Μεσολόγγι ὡς γενικοῦ διευθυντοῦ.—Παράδοσις Κορίνθου.—Ἐκστρατεία εἰς Εὐβοίαν ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά.

ΔΙ' ὃν σκοπὸν κατέπλευσε τὸ παρελθὸν ἔτος ὁ ὀθωμανικὸς στόλος εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν, διὰ τὸν αὐτὸν κατέπλευσε καὶ τὸ ἐνεστῶς, ὃ ἐστίν, διὰ τὴν ἐκ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος μεταβίβασιν στρατευμάτων εἰς Πελοπόννησον.

Εἶδαμεν, ὅτι τὰ πατήσαντα τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα στρατεύματα ὑπὸ τὸν Περκόφτσαλην ἐπανήλθαν ἄπρακτα εἰς τὰ ἴδια· δὲν εὐδοκίμησεν οὐδ' ὁ ἐν Πάτραις Ἰσούφης ἐν τῇ κατὰ τὴν Ἡπειρον στρατολογίᾳ του, διότι οἱ στρατολογηθέντες, ἅψ' οὐ συνήχθησαν εἰς Βόνιτσαν, καὶ ἐν ᾧ ἀνεμένοντο τὰ πλοῖα πρὸς μετακόμισίν των εἰς Πελοπόννησον, ἀφηνίασεν διὰ τῶν ῥαδιουργιῶν τοῦ Βρυώνη, φθονοῦντος τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ κινήματος τούτου, ἐπάτησαν τὴν σκηνὴν τοῦ ἀρχηγοῦ των καταβοῶντες, ἐπροπληρώθησαν τρίμηνον μισθὸν δι' ἀπειλῶν καὶ ὕβρεων, ἐλειποτάκτησαν ὅλοι καὶ ἐπανήλθαν διὰ τοῦ Μακρυνόρους εἰς τὰ ἴδια μηδαμῶς ἐνοχληθέντες ἐπὶ τῆς διαδόσεώς των ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων. Ματαιωθεῖσης τῆς στρατολογίας ταύτης, ἐπέκειτο μόνη ἢ ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Σκόδρας Μουσταῆν ἐκστρατεία πολυπληθεστέρα καὶ φοβερωτέρα τῶν ἄλλων, ὡς συγκειμένη ἐκ 16000, ἐξ ὧν 13000 Σκοδριανοί, Γκέγκαι καὶ Μερεδίται ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ στρατάρχου, οἱ δὲ λοιποὶ Ἀλβανοὶ ὑπὸ τὴν τοῦ Βρυώνη, ὃ ἐστὶν ὅλοι ἐμπειροπόλεμοι. Ἐσχόπευαν δὲ νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, οἱ μὲν ἀκολουθοῦντες τὸν στρατάρχην διὰ τῶν Ἀγράφων, οἱ δὲ τὸν Βρυώνην διὰ τοῦ Καρβάσαρᾶ, καὶ νὰ ἐνωθῶσιν ἔμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου, πολιορκουμένου διὰ θαλάσσης ἅψ' ὅτου κατέπλευσεν ὁ στόλος εἰς τὸν κόλπον τῶν Πατρῶν.

Ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Μαυροκορδάτου ἐτέλει ὑπὸ τριμελῇ ἐπιτροπῇ, ἣν οὗτος ἐσύστησε καὶ ἡ Κυβέρνησις ἐπεκύρωσεν. Ἀλλὰ τὸ νέον νομοτελεστικόν, διὰ τὴν πρὸς τοὺς φίλους τοῦ Μαυροκορδάτου δυσπιστίαν, ἔπαυσε τὴν ἐπιτροπὴν καὶ διώρισε τὴν 5 Ἰουνίου γενικὸν ἔπαρχον Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας τὸν τότε ἀρχηγὸν τοῦ τάγματος τῶν Κεφαλλήνων, Κωνσταντῖνον Μεταξᾶν· διὰ διατάγματος δὲ τῆς 13 τῇ ἔδωκε καὶ στρατιωτικὴν ἐξουσίαν καθ' ὅλην τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα. Διέτριβεν οὗτος τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῶν Πατρῶν μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν στρατιωτῶν, καὶ ἡ μετὰθασίς του εἰς Μεσολόγγι ἐφαίνετο ἐπικίνδυνος διὰ τὸν ἐπικρατοῦντα θαλάσσιον ἀποκλεισμόν τῆς πόλεως. Ἀλλὰ δύο ἔνοπλα πλοιάρια τοῦ Μεσολογγίου διέπλευσαν ἀβλαβῶς εἰς τὴν ἀντικρὺ πελοποννησιακὴν παραλίαν καὶ ἀβλαβῶς ἐπανέπλευσαν φέροντα αὐτὸν ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐχθρῶν.

Ἀθλίᾳ ἦτον ἡ κατάστασις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καθ' ὃν καιρὸν ἐπέκειτο τοιοῦτος κίνδυνος. Τὰ πλείστα τῶν ταγμάτων τῆς περιφερόμενα τῇδε κἀκείσε, ἔξω ἐξ ἀρπαγῆς· τινὰ δὲ ὑπὸ τὸν Μάρκον Μπότσαρη, τοὺς Τζαβέλλας, τὸν Μακρῆν καὶ τὸν Τσόγκαν διέτριβαν ἐντὸς τοῦ Μεσολογγίου καὶ τοῦ Ἀνατολικοῦ τρεφόμενα, διὰ τὴν παντελῇ ἔνδειαν τοῦ ταμείου, ὑπὸ τῶν πολιτῶν, καὶ ἐκ τούτου προήρχετο μέγας γογγυσμός, καὶ συνέβαιναν συχνὰ καὶ βαραῖαι συγκρούσεις. Ἐπεκράτει δὲ καὶ διχόνοια τῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ τῶν πολιτικῶν ὅλης σχεδὸν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος· διεφώνουν καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ πρὸς ἀλλήλους. Οἱ Σουλιῶται ἐζήτησαν νὰ συνοικισθῶσιν ἐν Ζαπαντίῳ, κώμῃ ἐθνικῇ πλησίον τοῦ Βραχωρίου, ἣ δὲ Κυβέρνησις καλῶς ποιούσα διέταξε νὰ τοῖς χαρισθῶσιν ὅλαι τῆς κώμης ἐκεῖνης αἱ γαῖαι· ἀλλ' οἱ πλείστοι τῶν πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν τῶν μερῶν ἐκείνων καὶ οἱ κάτοικοί των ἐν γένει δυσηρεστήθησαν καὶ παρήκουσαν τὴν διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως, θέλοντες νὰ οἰκιοποιηθῶσι τὰς περὶ ὧν ὁ λόγος γαίας. Μέγα δὲ ἐμπόδιον εἰς πᾶσαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐκστρατείαν ἐφαίνετο ἡ περὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης λογομαχία. Εἰς διόρθωσιν τοῦ κακοῦ τούτου καὶ εἰς κίνησιν τῶν στρατευμάτων συνεκάλεσεν ὁ γενικὸς ἔπαρχος, ἅμα φθάσας, πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν συνέλευσιν εἰς τὰ Κερασοδίτικα καλύδια, ὅπου γενομένου πολλοῦ λόγου περὶ τῆς ἐπικινδύνου καταστάσεως τοῦ τόπου, περὶ τῶν ἐπικρατουσῶν διχονοιῶν καὶ περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς κοινῆς ἐνώσεως ἐπέισθησαν ὅλοι ν' ἀγωνισθῶσι πρῶτον εἰς τὸ νὰ διατηρηθῇ ἐλεύθερος ὁ τόπος, ὃν ἡπεῖλει ἡ ἐπικειμένη ἐχθρικὴ εἰσβολή καὶ ἔπειτα νὰ λύσωσιν ἐν ἀδελφικῇ ἀγάπῃ τὸ περὶ συνοικισμοῦ ζήτημα (α). Τούτου δὲ γενομένου, ἐσυστήθησαν δύο συμβούλια παρὰ τῇ γενικῇ ἐπάρχῳ τὸ μὲν πολεμικόν τὸ δὲ πολιτικόν, καὶ κοινῇ γνώμῃ ἀπεφασίσθη οἱ μὲν Σουλιῶται καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκη, τὸν Γιολδάσην, τὸν Σαδήμαν, τὸν Κίτσον καὶ ἄλλους ὀπλαρχηγοὺς νὰ συγκεντρωθῶσι κατὰ τὸ Καρπενῆσι πρὸς ἀντίκρουσιν τῶν δι' ἐκεῖνης τῆς ὁδοῦ ἐρχομένων ἐχθρῶν, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Τσόγκαν, τὸν Μακρῆν καὶ ἄλλους κατὰ τὴν Λάσπην πρὸς ἀντίκρουσιν τῶν ὑπὸ τὸν Βρυώνην ἐρχομένων διὰ Καρθασαρά.

Ἀφ' οὗ ἐπροσκύνησεν ὁ Βαρνακιώτης, διωρίσθη ἀντ' ἐκείνου στρατηγὸς κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ὁ Μάρκος Μπότσαρης. Ὁ διορισμὸς οὗτος ἐπλήγωσε τὴν φιλοτιμίαν τῶν ὀπλαρχηγῶν τοῦ μέρους ἐκείνου. Οὐδεὶς αὐτῶν διεφιλονείκει τὰ πολεμικὰ προτερήματα τοῦ Μάρκου. ἄλλ' οὐδεὶς ἤθελε νὰ τῷ δώσῃ καὶ τὰ πρωτεῖα· ἡ δὲ Κυβέρνησις, εἴτε εἰς ταπείνωσιν τοῦ Μάρκου, ὃν ὑπέβλεπεν ὡς φίλον τοῦ Μαυροκορδάτου, εἴτε εἰς καθήσυχασιν τῶν τα-

Μάρκος Μπότσαρης.

Κατὰ σχεδιογράφημα περιηγητοῦ.

ραττομένων καὶ ταραττόντων ὀπλαρχηγῶν καὶ ἀντιπαιουμένων τὴν αὐτὴν τιμήν, ἔστειλε πρὸς τινὰς αὐτῶν διπλώματα στρατηγίας. Ὁ Μάρκος ἐξέλαβε τὴν ἀποστολὴν τῶν διπλωμάτων τούτων ὡς ὕβριν καὶ καταβιβασμόν, καὶ μὴ καταδεχόμενος νὰ ᾔῃαι ἴσος τῶν ἄλλων, ἔσχισεν, ὀργὴν πνέων, ἐνώπιον πολλῶν ὀπλαρχηγῶν τὸ δίπλωμά του εἰπών, «ὅποιος εἶναι ἄξιος λαμβάνει δί-
«πλωμα μεθαύριον ἔμπροσθεν τοῦ ἐχθροῦ.» Ταῦτα εἶπε καὶ τὴν ἐπαύριον ἐξεστράτευσεν μετὰ τῶν περὶ αὐτόν. Ἐξεστράτευσαν κατόπιν αὐτοῦ καὶ τὰ λοιπὰ στρατεύματα.

Ὁ δὲ ἐν Πάτραις Χουσρέφης, βλέπων ὅτι ἡ ἐπαρχία Μεσολογγίου καὶ Ἀνατολικοῦ ἔμεινε κενὴ στρατευμάτων, ἐξέτεινε μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὴν ναυτικὴν του γραμμὴν ἀπὸ Ναυπάκτου εἰς Κανδύλαν, ἔκαυσε τὸ Νεοχώρι καὶ τὸν Γαλατᾶν, καὶ ἀπεβίβασεν ἐπὶ τῆς παρὰ τὸν Γαλατᾶν παραλίας ἱκανοὺς στρατιώτας καὶ ναύτας καὶ ἔστησεν ἐκεῖ στρατόπεδον· ἀλλ' οἱ ἐντόπιοι, Μεσολογγίται καὶ Ἀνατολικιώται, ἐπεξήλθαν ὑπὸ τὸν ἑπαρχον, καὶ μάχης γενομένης ὑπερίσχυσαν καὶ ἠνάγκασαν τοὺς ἀποβιβασθέντας νὰ ἀναβιβασθῶσιν εἰς τὰ πλοῖά των.

Οἱ δὲ ὑπὸ τὸν πασὰν τῆς Σκόδρας ἐκστρατεύσαντες ἐπροχώρησαν, λήγοντος τοῦ Ἰουλίου, διὰ τῶν Ἀγράφων πρὸς τὸ Καρπενῆσι κατερρημούντες τὸν τόπον. Οὐδεὶς δὲ τῶν Ἑλλήνων ὀπλαρχηγῶν τοῦ Ἀσπροποτάμιου ἢ τῶν Ἀγράφων τοῖς ἠγναντιώθη, ἀλλ' οἱ μὲν ἔφευγαν ἀπέμπροσθεν αὐτῶν, οἱ δὲ ἐψευδοπροσκύνουν (β).

Τὴν 5 Αὐγούστου ἡ προφυλακὴ τῶν ἐχθρῶν, ὡς 5000, ὑπὸ τὸν Τσελενδῆμπεην, ἔφθασεν εἰς τὴν κωμόπολιν τοῦ Καρπενήσιου· καὶ οὗτος μὲν ἠβύλισθη κατὰ τὸ Κεφαλόβρυσον, τὸ δὲ στράτευμα κατέλαβε τὰ ἔξωθεν τῆς κωμοπόλεως λειβάδια καὶ ἄλλα πεδινὰ μέρη. Ἐξ ἡμέρας δὲ πρὶν στρατοπεδεύσῃ, ἐκεῖ ὁ ἐχθρὸς, οἱ ἐκστρατεύσαντες ἐξ Μεσολογγίου καὶ ἄλλοι ὑπὸ τὸν Γιολλάσην καὶ τὸν Σαδήμμαν, συνενωθέντες κατ' ὁδόν, ἔφθασαν εἰς Σοβολάκον. Ἐκεῖ συνήντησαν τὸν Καραϊσκάκη, πάσχοντα βαρέως καὶ ἀπερχόμενον πρὸς θεραπείαν εἰς Προυσόν· μαθόντες δὲ ποῦ ἐστρατοπέδευσεν ἡ ἐχθρικὴ προφυλακὴ, παρεστρατοπέδευσαν καὶ οὗτοι, 1200, οἱ μὲν περὶ τὸν Μάρκον ἐν τῷ Μικρῷ Χωρίῳ οἱ δὲ περὶ τοὺς Τσαβέλλας καὶ λοιποὺς ὀπλαρχηγούς, ἐν οἷς καὶ ὁ Βέικος καὶ ὁ Κίτσος, ἐν τῷ Μεγάλῳ Χωρίῳ.

Ἀδύνατον ἐθεώρησαν ὁ Μάρκος καὶ οἱ λοιποὶ νὰ πολεμήσωσιν εὐτυχῶς τόσον ὀλίγοι πρὸς τόσον πολλοὺς ἐκ τοῦ συστάδην καὶ παρρησία. Τολμηρά τις νυκτερινὴ ἐπιθεὶς ἐφάνετο ἡ μόνη ἐλπίς των. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ εἰσέδυσαν τὴν νύκτα τῆς 7 Αὐγούστου εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἐπὶ κατασκοπῇ ὁ Ντούσας, ὁ Μπαῖρακτάρης, ὁ Κουτσονίκας καὶ ἄλλοι, καί, ἐνδεδυμένοι ὡς οἱ ἐχθροὶ καὶ λαλοῦντες τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, περιεφέροντο ἀκινδύνως, καὶ παρατηρήσαντες τὰ πάντα ἐπανήλθαν εἰς τὸ Μικρὸν Χωρίον τὴν αὐτὴν νύκτα καὶ ἀνέφεραν ὅσα εἶδαν. Συμβουλίου δὲ γενομένου τὴν ἐπαύριον, ἀπεφασίσθη νὰ πέσωσιν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον τὴν ἐπιούσαν νύκτα, εἴ ὥραν μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Μάρκον διὰ τοῦ πεδινοῦ μέρους, οἱ δὲ λοιποὶ διὰ τοῦ ὄρειοῦ, τοῦ κατὰ τὸν Ἅγιον Ἀθανάσιον· καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Μάρκον, 350, ὅλοι Σουλιῶται, δοθέντος διὰ τῆς σάλπιγγος τοῦ συνθήματος τῆς ἐπιθέσεως, ἐπάτησαν πρῶτοι τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον ἐν τέταρτον μετὰ τὴν ὀρισθεῖσαν ὥραν, καὶ εὐρόντες τοὺς ἐχθροὺς κοιμωμένους περιεφέροντο φονεύοντες· ἀλλὰ μόνον ὀλίγοι ὑπὸ τὸν Κίτσον Τσαβέλλαν ἐπέπεσαν ἐκ τοῦ ἐτέρου μέρους, τῶν πολλῶν ἀπειθησάντων. Ἐξεπλάγησαν καὶ ἐσκοτίσθησαν κατ' ἀρχὰς οἱ προσβληθέντες διὰ τὸ ἀπροσ-

δόκητον πάθημά των, πολλοὶ δὲ ἄφησαν τὰς θέσεις των καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ζητοῦντες ἀσφάλειαν· ἂν δέ τις ἐκίνει τὸ ὄπλον του, ἡγνόμεν ἂν κατ' ἐχθροῦ ἢ κατὰ φίλου τὸ ἐκίνει. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς ἀλληλομαχίας ταύτης ὁ Μάρκος ἐπληγώθη κατὰ τὸν δεξιὸν βουδῶνα, ἀλλ' ἡ πληγὴ ἦτον ἐλαφρά, τὴν ὠλιγώρησε, καὶ προχωρῶν μετὰ τινων τῶν περὶ αὐτὸν ἔφθασεν εἰς τι χωράφιον τοιχόκλειστον, ὅπου ἦσαν πολλοὶ ἐχθροὶ ἐσκηνωμένοι· ἦτο δὲ ὁ τοίχος ἀνδρομήκης. Ὁ Μάρκος ὕψωσε τὴν κεφαλὴν του ὑπεράνω τοῦ τοίχου πρὸς παρατήρησιν, καὶ σφαιροβληθεὶς ἐν τῷ ἅμα ἐπὶ τοῦ μετώπου κατὰ τὸν

Ὁ θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη.

Σχεδιογράφημα Δ. Μπισκίνη.

δεξιὸν ὀφθαλμὸν ἔπεσε νεκρός. Ἀπέκρυψαν κατ' ἀρχάς οἱ περὶ αὐτὸν τὸν θάνατόν του καὶ ἐπέμειναν πολεμοῦντες· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ σαλπικτῆς τοῦ τάγμα-τος ἐπληγώθη καὶ αὐτὸς βαρέως, ἡγγίξε καὶ ἡ ἡμέρα, ἀπεφάσισαν νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐν τάξει. Τότε νωτοφοροῦντος τοῦ Ντούσα τὸ σῶμα τοῦ Μάρκου, νωτοφορούντων καὶ τῶν ἄλλων τοὺς βαρέως πληγωμένους, ἀπεχώρησαν ὅλοι τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἡσύχως, καὶ, μηδαμῶς διωκόμενοι δι' ὅλης τῆς πορείας των, ἔφθασαν εἰς τὸ Μικρὸν Χωρίον λαφυραγωγήσαντες 690 τουφέκια, 1000 πιστόλας, δύο σημαίας, πολλοὺς ἵππους καὶ ἡμίονους καὶ ἄλλα εἶδη. Εὐληπτος ἐντεῦθεν ἡ μεγάλη φθορὰ τῶν ἐχθρῶν, ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων 36 ἐφονεύθησαν, καὶ 20 ἐπληγώθησαν. Τὴν δὲ 10 Αὐγούστου μετεκομίσθη ὁ νε-

κρὸς τοῦ Μάρκου εἰς Μεσολόγγι, ὅπου ἐκηδεύθη λαμπρῶς· μέγα δὲ πένθος καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα διήγειρεν ὁ θάνατός του, θεωρηθεὶς δικαίως ἐθνικὸν δυστύχημα.

Ἀποθανόντος τοῦ Μάρκου, οἱ ὑπ' αὐτὸν Σουλιῶται ἐτέθησαν αὐθόρμητοι ὑπὸ τὸν ἀδελφόν του Κώσταν, καὶ ἐξ αἰτίας ὅσων ὑπέφεραν ἐπὶ τῆς μάχης κατέβησαν εἰς Βλωχὸν καὶ ἐσκήνωσαν κατὰ τὰ γεφύρια τοῦ Ἀλαήμπει. Οἱ δὲ ἄλλοι, ὑπὸ τοὺς Ὑαθέλλας, τὸν Γιολδάσην καὶ τὸν Σαδήμαν, διέμεναν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τοῦ Καρπενησίου καὶ κατέλαβαν τὴν θέσιν τῆς Καλιακούδας. Ἐν τούτοις συνήλθεν ὅλον τὸ ὁθωμανικὸν στρατόπεδον εἰς Καρπενήσι, καὶ ἐκρίθη εὐλογον νὰ μὴ προχωρήσῃ πρὶν διαλύσῃ τὸ κατὰ τὴν Καλιακούδαν. Εἶχαν ἤδη φθάσει εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦτο καὶ ἄλλοι 300 ὑπὸ τὸν Ῥοδόπουλον σταλέντες παρὰ τοῦ Λόντου· εἶχε φθάσει καὶ ὁ Νικολὸς Κοντογιάννης μετὰ 1000, ὥστε ἦσαν ὅλοι οἱ ἐν Καλιακούδῃ 2000. Δυσπρόσιτον καὶ κρημνῶδες εἶνε τὸ νότιον μέρος τῆς θέσεως ἐκείνης· διὰ τοῦτο ἐτοποθετήθησαν ὅλοι κατὰ τὸ βόρειον, τὸ καὶ ὁμαλώτερον, ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ· μόνον δὲ 100 κατέλαβαν τὸ νότιον ὑπὸ τὸν Σαδήμαν.

Τὴν 28 Αὐγούστου τετράκις ἐπέπεσεν ὁ ἐχθρὸς πανστρατιᾷ, ἀλλ' ἀπεκρούσθη καὶ ἐδλάφθη· ἐν οὐδεμίᾳ δὲ τῶν προσβολῶν ἐδυνήθη οὐδ' ἓνα Ἑλληνα νὰ μετατοπίσῃ· ἀλλὰ, διαρκούσης τῆς μάχης, ἐξεκόπησαν 400 ἐχθροί· καὶ πλήρεις τόλμης κατέλαβαν διὰ τοῦ νοτίου μέρους τὰ ὀπίσθια τῶν Ἑλλήνων, ἔτρεψαν φανέντες αἴφνης τοὺς ἐκεῖ καὶ ἐκυρίευσαν τὴν θέσιν των. Ἐμπροσθεν καὶ ὀπισθεν οἱ Ἕλληνες τότε πολεμούμενοι ἐρρίφθησαν εἰς τὸ μέσον τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ ἐπ' ἐλπίδι φυγῆς, διότι δὲν ὑπῆρχεν ἄλλη διέξοδος· 150 ἐφρονεύθησαν, ἐν οἷς καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ Ζηγοῦρης Ὑαθέλλας καὶ Νικολὸς Κοντογιάννης διακριθέντες διὰ τὰς ἀνδραγαθίας των. Μετὰ δὲ τὴν φθορὰν ταύτην διεσκορπίσθησαν οἱ ἡττηθέντες· φόβος καὶ τρόμος κατέλαβεν ὅλους τοὺς ἄλλους· οὐδαμοῦ ἔκτοτε στρατόπεδον ἐσυστήθη, καὶ τὸ ὑπὸ τὸν πασὰν τῆς Σκόδρας στράτευμα κατέβαινε πρὸς τὸ Μεσολόγγι ἀνεμπίδιστον.

Ἐν τούτοις εἰσεχώρησε καὶ τὸ ὑπὸ τὸν Βρυώνην διὰ τῆς Λάσπης καὶ ἐτοποθετήθη κατὰ τὴν Λεπενούν, μηδενὸς ἀντισταθέντος, ἀν καὶ ὀλιγάριθμον· οἱ δὲ κάτοικοι τῶν μερῶν, ὅθεν διήρχοντο οἱ ἐχθροί, οἱ μὲν ἀνέβαιναν τὰ ὄρη, οἱ δὲ διεσκορπίζοντο, καὶ ἄλλοι, κυρίως δὲ γυναῖκες καὶ παιδία, κατέφευγαν εἰς τὰ ἐν ταῖς λίμναις τοῦ Βραχωρίου καὶ τοῦ Λεσινίου νησίδας· οἱ πλεῖστοι δὲ εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Μεσολόγγι.

Ἐνωθέντες δὲ ὅλοι οἱ ὑπὸ τὸν πασὰν τῆς Σκόδρας κατ' τὸν Βρυώνην καθ' ὁδόν, κατέβησαν πρὸς τὰ παράλια τῆς Αἰτωλίας, μηδενὸς ἐναντιουμένου, καὶ κατέλαβαν τὴν 20 Σεπτεμβρίου τὴν τρεῖς ὥρας μακρὰν τοῦ Ἀνατολικοῦ Παληοσάλας, ὅπου καὶ ἐστρατοπέδευσαν. Ἡ στρατοπέδευσις αὕτη ἔδωκεν ἀφορμὴν νὰ ὑποπτεύσωσιν οἱ Ἕλληνες, ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐσχόπευε νὰ πολιορκήσῃ τὸ Ἀνατολικόν. Τῷ ὄντι ἐξ αἰτίας τῆς ἀποτυχίας τῆς περυ-

σινῆς κατὰ τοῦ Μεσολογγίου ἐκστρατείας, καὶ τῆς ἤδη ἐνυπαρχούσης πολυαρίθμου φρουρᾶς, διότι τὰ πλεῖστα τῶν φυγόντων ἀπέμπροσθεν τοῦ ἐχθροῦ ταγματῶν συνέρχοντο ἐκεῖ, ἢ πόλις αὕτη ἐπεωρεῖτο ἀπόρητος.

Ἡ μικρὰ πόλις τοῦ Ἀνατολικοῦ κεῖται ἐπὶ νησιδίου ἐντὸς τῆς λίμνης τοῦ Μεσολογγίου (γ). Ἀλιτενὲς εἶναι τὸ νησίδιον τοῦτο καὶ ἀπέχει τῆς γῆς, μεθ' ἧς ἐκοινωνεῖ τότε διὰ τῶν λεγομένων περαταριῶν, κατὰ μὲν ἀνατολὰς ἐν τέταρτον τοῦ μιλίου, κατὰ δὲ δυσμὰς ἡμισυ, ἀπέχει δὲ καὶ τοῦ Μεσολογγίου ἑξ. Δισχίλιοι ἦσαν οἱ ἐν τῇ πόλει, ἑξ ὧν 500 ἔνοπλοι, ἐν οἷς καὶ 150 στρατιῶται ὑπὸ τὸν Κίτσον Κώσταν καὶ τὸν Ἀποστόλην Κουσουρήν· ἦτο δὲ ἀνόχρος καὶ πάντῃ ἀνέτοιμος εἰς πολιορκίαν, καὶ οὔτε πηγὴν εἶχεν οὔτε δεξαμενὴν, ἀλλ' ἐλάμβανεν ὅλον τὸ εἰς χρῆσιν τῶν κατοίκων νερόν ἐξωθεν.

Οἱ Τούρκοι, ἄφ' οὗ ἐστρατοπέδευσαν κατὰ τὴν Παληοσάλτσεναν, κατέλαβαν διὰ νυκτὸς τὰ χωρία Μποχώρι καὶ Γαλατάν, τὰ ἀπέναντι τῶν Πατρῶν, πρὸς μεταφορὰν ἐκ τῆς πόλεως ταύτης ὑπὸ στρατιωτικὴν συνοδίαν τῶν εἰς τὸ στρατόπεδον ἀναγκαίων. Ἐν ὅσῳ διέμεναν οἱ Τούρκοι ὅπου ἐστρατοπέδευσαν, ἀβέδαιοι ἦσαν οἱ Ἕλληνες ποῖαν τῶν δύο πόλεων ἐμελέτων νὰ πολιορκήσωσιν· ἐπιθυμοῦντες δὲ νὰ μάθωσιν ἀκριβῶς τὰ μελετώμενα, καὶ ἰδόντες ὅτι ἤρχοντο ἐχθροὶ καθ' ἡμέραν ἀντικρὺ τοῦ Ἀνατολικοῦ καὶ παρετήρουν τὰς θέσεις, ἀπέδυσαν τινες τῶν ἐν αὐτῇ τὴν νύκτα τῆς 2 Ὀκτωβρίου εἰς τὴν ἀντικρὺ παραλίαν καὶ ἐνέδρευσαν. Τὴν ἐπαύριον ἐλθόντες 200 ἱππεῖς, ἐν οἷς καὶ τινες μηχανικοί, ἔπεσαν ἀνυπόπτως εἰς τὴν ἐνεδραν, ἐσκοτώθησαν καὶ ἐπληγώθησάν τινες αὐτῶν, ἐπληγώθη καὶ ὁ ἀρχηγὸς Ἀδδουλάχμπης καὶ ἠχμαλωτίσθησαν 7· ἐπληγώθησαν καὶ 3 Ἕλληνες καὶ ἐσκοτώθη καὶ ὁ ἀξιωματικὸς Βασίλης Σουλιώτης. Οἱ Ἕλληνες, βεβαιωθέντες παρὰ τῶν αἰχμαλωτισθέντων ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἐμελέτων νὰ πολιορκήσωσι τὸ Ἀνατολικόν, ἔσπευσαν ν' ἀνεγείρωσιν ἐν αὐτῇ κανονοστάσια ἐπιστασίᾳ τοῦ μηχανικοῦ Ἑλληνοῦ Κοκκίνῃ καὶ τινος Ἀγγλοῦ πυροβολιστοῦ, Μαρτίνου, καὶ νὰ ἐπιθέσωσιν ἑξ κανόνια ἐκ Μεσολογγίου μετακομισθέντα. Ἀνῆγειρε καὶ ὁ πολιορκητὴς ἐπὶ τῆς παραλίας τρία πυροβολοστάσια θέσας ἐπὶ μὲν τοῦ ἐνὸς δύο βομβοδόλους, ἐπὶ δὲ τῶν δύο ἄλλων τέσσαρα κανόνια, καὶ τὴν 5 ἤρχισε νὰ κανονοβολῇ καὶ βομβοβολῇ τὴν πόλιν· ἐπειδὴ δὲ ἀνάγκη ἦτο νὰ κόψῃ καὶ τὴν διὰ θαλάσσης κοινωνίαν τοῦ Ἀνατολικοῦ, ἀνῆγειρεν ἐπὶ ἁρμοδίας θέσεως τέταρτον κανονοστάσιον ἐπιθέσας δύο κανόνια. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, κανονοβολοῦντες εὐστοχώτερον τῶν Τούρκων, τοὺς ἰνάγκασαν μετὰ τρεῖς ἡμέρας νὰ τὸ ἐγκαταλείψωσι, καὶ οὕτως ἢ διὰ θαλάσσης κοινωνία δὲν διεκόπη. Μικροῦ μεγέθους ἦσαν, ἀρξαμένης τῆς πολιορκίας, τὰ κανόνια τῶν Ἑλλήνων, δι' ὃ καὶ ὀλιγοβλαβῆ· ἀλλ' ἔλαβαν μετ' ὀλίγον ἐν 48 λιτρῶν σφαλὲν παρὰ τοῦ ἐν Πίσῃ ἀρχιερέως Ἰγνατίου, καὶ δι' αὐτοῦ ἀπεμάχρυναν τοὺς ἐχθροὺς τοῦ παραθαλασίου.

Μετά τινος δὲ ἡμέρας ἐπρόβαλαν οἱ πολιορκηταὶ συμβιβασμόν, ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι τὸν ἀπέρριψαν. Βλέποντες οἱ ἐχθροὶ ὅτι ἀδύνατον ἦτο νὰ κυ-

ριεύσῃσι τὴν πόλιν ἄνευ θαλασσίῳ δυνάμει, ἐζήτησαν τὴν συνδρομὴν τῶν ἐν Πάτραις ὀθωμανικῶν πλοίων· ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῶν ῥηχῶν νερῶν ἔλαβαν ἐκεῖθεν μόνον ὕλην εἰς κατασκευὴν πλοιαρίων· μόλις δὲ κατασκεύασαν δύο, καὶ ἰδοὺ δέκα ἑνοπλα ἑλληνικὰ κατέμπροσθέν των. Ἐφοβήθησαν οἱ Ἀλδανοὶ ἰδόντες τὸν ἀπροσδόκητον ἑλληνικὸν στολίσκον, ἔκαυσαν τὴν νύκτα τὰ κατασκευασθέντα πλοιαρία των, καὶ οὕτως ἐματαιώθη ἡ τοιαύτη ἐπιχείρησις.

Ἐν τοσούτῃ ἡ πολιορκία διήρκει, καὶ οἱ πολιορκούμενοι, ἂν δὲν ἔπασχαν ἑλλειψιν τροφῶν, διότι τοῖς ἐπέλλοντο διὰ θαλάσσης, ἔπασχον λειψυδρίαν, διότι μετακομιζόμενον τὸ νερὸν ἔξωθεν ἦτο πάντοτε ὀλίγον· ἀλλ' ἐν

Ὁ Οὐγγροβλαχίας
Ἰγνάτιος.

μια τῶν ἡμερῶν ἔπεσεν ἐχθρικὴ βόμβα ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, ἔσπασε τὴν σκέπην τῆς, ἐκτύπησε τὸ πλακόστρωτον ἑδαφὸς τῆς καὶ ἀνέδλωσε πόσιμον νερὸν εἰς ἐκπληξιν καὶ χαρὰν τῶν πολιορκουμένων καὶ εἰς στηριγμὸν τῶν πιστῶν ἐκλαδόντων τὴν ἀνάδυσιν ὡς θεοσημείαν. Ἐν τούτοις, παρατηρήσεως γενομένης ὅτι αἱ εἰς χρῆσιν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου τροφαὶ καὶ πᾶν ἄλλο ἀναγκαῖον ἐπέλλοντο κυρίως ἐκ Πατρῶν εἰς Μποχώρι καὶ ἐκεῖθεν μετεκομίζοντο εἰς τὸ στρατόπεδον, 300 στρατιῶται καὶ 50 ἐντόπιοι ἐξήλθαν τοῦ Μεσολογγίου ὑπὸ τὸν Κίτσον Τσαβέλλαν τὴν νύκτα τῆς 17 Νοεμβρίου καὶ κατέλαβαν τὸ Σκαλί εἰς ἀρπαγὴν τῶν

μετακομισθησομένων τὴν ἐπαύριον τροφῶν· διότι μεταξὺ τοῦ λόφου τούτου καὶ τόπου τινὸς ἐλώδους διέρχεται ἡ ἄγουσα ἐκ Μποχωρίου εἰς Ἀνατολικόν· ἀλλ' εἰδοποιηθέντες παρὰ τῶν ἐφισταμένων σκοπῶν, ὅτι πλῆθος ἱππέων καὶ πεζῶν ἦρχετο ὅχι ἀπὸ τοῦ Μποχωρίου, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ ἐκτὸς τοῦ Ἀνατολικοῦ στρατοπέδου, ἐστράφησαν πρὸς τὰ ἐκεῖ, διέμειναν ἀφανεῖς, καὶ φθάσαντας τοὺς ἐχθροὺς ἀνυπόπτους καὶ ἀπροσέκτους εἰς τὴν ὑποκειμένην ὁδὸν τοὺς ἐκτύπησαν αἰφνίς, ἐφόνευσαν πολλοὺς, καὶ διασκορπίσαντες τοὺς λοιποὺς, ἐξ ὧν τινες ἔπεσαν εἰς τὸ ἔλος, ἐπανήλθαν αὐθήμερον εἰς τὴν πόλιν φέροντες ἥπους, λάφυρα, μίαν σημαίαν καὶ τὰς κεφαλὰς τῶν φονευθέντων.

Βλέπων δὲ ὁ παστῆς, ὅτι ἀπὴντα πολλὰ προσκόμιματ' εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ του, καὶ ὅτι ἐπροχώρει καὶ ὁ χειμὼν, ἀπεφάσισε νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν, καὶ καύσας τὰς σκηνάς του καὶ ἀποστείλας τὰ κανόνια καὶ τὰς βρομβόλους εἰς τὰ ἀποκλείοντα τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου πλοία, ὅθεν ἐστάλησαν ἐπὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας, ἔφυγεν ἐν βίᾳ πανστρατιᾷ τὴν νύκτα τῆς 3^{ης}, νύκτα βροχεράν καὶ ἀνεμώδη ὡς ἂν ἐφοδεῖτο καταδιώξιν· καὶ οἱ μὲν διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς Βονίτσης οἱ δὲ διὰ τῶν στενῶν τοῦ Μακρονόρου.

ἐπανήλθαν εἰς τὰ ἴδια, καὶ οὕτως ἡλευθερώθη καὶ τὸ ἐνεστὼς ἔτος ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς. 2000 ἔχθροι ἀπωλέσθησαν καθ' ἑλγὴν τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, ἀλλ' οἱ πλεῖστοι ἐξ ἀσθενειῶν, ἡχμαλωτίσθησαν δὲ 190· ἀπωλέσθησαν καὶ 200 Ἑλληνες, ἐξ ὧν οἱ 23 ἐθανατώθησαν ἐπὶ τῆς πολιορκίας, ἡχμαλωτίσθησαν δὲ 9· τὸ δὲ Ἀνατολικὸν ὀλίγον ἐβλάφθη, ἂν καὶ ἐπερβρίφθησαν 2000 βόμβαι.

Πρὸ τῆς λύσεως δὲ τῆς πολιορκίας ἐξήτησαν οἱ Αἰτωλοκαρναῖοι τὸν Μαυροκορδάτον ὥς διευθυντὴν καὶ θαλάσσιον δύναμιν εἰς λύσιν τῆς πολιορκίας. Ὁ Μαυροκορδάτος ἐδέχθη τὴν αἰτησίαν των, καὶ ἡ Κυβέρνησις συνήνεσεν· ἀλλ' ἐδυσκολεύετο ὁ ἔκπλους τῆς δυνάμεως. διότι ἐδυσκολεύετο ἡ συνάξις τῶν ἀναγκαίων χρημάτων. Ἐπὶ τέλους ἀπέπλευσαν 14 πλοῖα Ὑδρας καὶ Σπετσῶν· ἀλλὰ δὲν ἔφθασαν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου εἰ μὴ τὴν 30, ὃ ἐστὶ μετὰ τὸν κίνδυνον. Τὰ πλοῖα ταῦτα ἔφεραν εἰς Μεσολόγγι τὸν νέον διευθυντὴν. Ἐπὶ δὲ τῇ διάπλῳ συνέβη τὸ ἑξῆς.

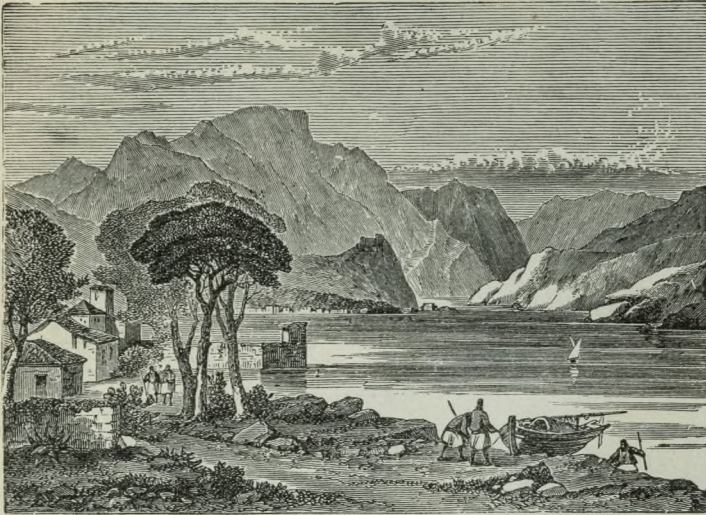
Μεταξὺ Σκροφῶν καὶ Ἰθάκης ἀπήντησαν τὰ πλοῖα ταῦτα ἐχθρικοὶν διακάταρτον πολεμικὸν ἀναπλέον ἀπὸ Πρεβέζης εἰς Πάτρας καὶ κομίζον χρήματα εἰς μισθοδοσίαν. Τινὰ ἐξ αὐτῶν τὸ ἐπολέμησαν καὶ τὸ ἐδολέψαν, ἀλλ' οὔτε νὰ τὸ βυθίσωσιν οὔτε νὰ τὸ συλλάβωσιν ἐδυνήθησαν· ὁ δὲ Κυβερνήτης τοῦ ἀπελπισθεὶς τὸ ἔρριψεν εἰς τινὰ βράχον τῆς Ἰθάκης, καὶ ὅσοι τοῦ πληρώματος ἐπρόφθασαν, ἐξερβρίφθησαν. Ἐπέδραμαν τότε καὶ οἱ Ἑλληνες εἰς κυρίευσίν του· ἀλλὰ τινὲς τῶν ἐπὶ τῆς γῆς διασωθέντων ἐτουφέκισαν τοὺς ἀναβαίνοντας εἰς τὸ πλοῖον, ἐσκότωσαν ἕνα καὶ ἐπλήγωσαν δύο. Τότε ἐπάτησαν οἱ Ἑλληνες τὴν οὐδετέραν γῆν, μὴ εἰστακουσθέντων τῶν πλοιδάρχων, καὶ κατέκοψαν ὅσους τῶν ἐχθρῶν ἐπρόφθασαν φεύγοντας, ἕως οὗ, ἐλθούσης ἐπιτοπίου δυνάμεως, ἐπανήλθαν εἰς τὰ πλοῖά των, ἀρπάζαντες τὰ ἐν τῇ συντριβέντι πλοίῳ χρήματα· καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐσυμιδύαζοντο περὶ τῆς διανομῆς, ἔφυγαν αἰφνιδίως τὰ ἔχοντα τὰ χρήματα ὑδρῶνικὰ καὶ κατόπιν καὶ τὰ ἄλλα, ὥστε ὁ λιμὴν τοῦ Μεσολογγίου ἔμεινε πάλιν ἀπροστάτετος.

Δύο δὲ ἡμέρας πρὶν πατήθῃ ἡ οὐδετέρα γῆ τῆς Ἰθάκης, ἐπατήθη καὶ ἡ οὐδετέρα γῆ τῆς Λευκάδος.

Πλοῖον ὑπὸ σημαίαν ἑλληνικὴν, συναντήσαν παρὰ τὴν Λευκάδα ἐχθρικόν, φέρον ἐπιβάτας, τὸ κατεδίωξε καὶ ἠνάγκαζε τοὺς ἐν αὐτῷ νὰ καταφύγῃσι πρὸς ἀσφάλειάν των εἰς τὴν ξηράν, ὅπου ἀπέβησαν καὶ οἱ καταδιώκοντες, καὶ τοὺς μὲν ἐφόνευσαν τοὺς δὲ ἡχμαλώτευσαν.

Μετὰ δὲ τὴν ἐν Ἀστραὶ συνέλευσιν ἐδόθη ἡ ἀρχηγία τῆς ἐπαρχίας Κορίνθου καὶ ἡ φροντίς τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροκορίνθου τῇ Ἰωάννῃ Νοταρᾷ. Ἀλλ' ἡ δι' ἐχθρικοῦν πλοίων τῆς Ἀκροκορίνθου καὶ τῶν Πατρῶν συγκοινωνία δὲν διεκόπη· διὰ τοῦτο οἱ ἐν τῇ Ἀκροπόλει δὲν ἔπασχον ἑλλειψιν τροφῶν. Μεσοῦντος τοῦ Ἰουνίου ἔστειλεν ἡ Κυβέρνησις εἰς ἐνίσχυσιν τῆς πολιορκίας τὸν Στατίκον Σταϊκόπουλον. Ἀρχομένου δὲ τοῦ Ἰουλίου μαθοῦσα ὅτι ὁ ἐν Πάτραις διατρίβων Χουσρέφης ἐμελέτα νὰ στείλῃ ὑπὸ τὴν προστασίαν πολεμικῶν πλοίων πολλὰ τροφοφόρα εἰς προμήθειαν τῆς Ἀκροκορίν-

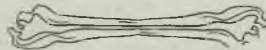
θου, προαπέστειλεν εἰς Κόρινθον πρὸς ματαίωσιν τοῦ σχεδίου τούτου 450 στρατιώτας ὑπὸ τὸν Γενναῖον, τὸν Χελιώτην καὶ τὸν Χατοση-Γιάννην, οἵτινες κατέλαβαν τὰς ἐν τῷ παραθαλασσίῳ ἀποθήκας καὶ ὠχυρώθησαν εἰς ἐμπόδιον τῆς ἀποδιδάσεως τῶν τροφῶν. Οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Σταίικον καὶ Νοταρᾶν, ὡς 800, κατέσχαν τὰς θέσεις, Ῥάχιαν καὶ Λόγκον, εἰς ἐμπόδιον καὶ οὗτοι τῆς ἐξόδου τῶν ἐχθρῶν ἀπὸ τοῦ φρουρίου. Τὴν 11 Ἰουλίου ἦλθαν τὰ προσδοκώ-

Ἡ Ιθάκη.

μενα πλοῖα, ἦσαν τὸ παράλιον κατεχόμενον καὶ ἤρχισαν νὰ κανονοῶσιν, ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθησαν νὰ μετατοπίσωσι τοὺς φυλάσσοντας αὐτό· ἐπεξήλθαν συγχρόνως καὶ οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ Τούρκοι, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἀπέτυχαν ἀποκρουσθέντες. Μετὰ διημέρους δὲ ἀνωφελεῖς δοκιμᾶς τὰ πλοῖα ἀπέπλευσαν ἐπικυβερνῶντα τὰ φορτία. Ματαιωθέντων τῶν ἐχθρικῶν σχεδίων, οἱ πολιορκηταὶ ἔλαβαν τόσον θάρρος, ὥστε οὐδεὶς τῶν πολιορκουμένων ἐτόλμα νὰ προκύψῃ τῆς πύλης. Τοιοῦτοτρόπως οἱ ἐγκλειστοὶ στενοχωρηθέντες, καὶ ἀπὸ πάσης ἐξωθεν βοήθειας ἀπελπισθέντες ἐπρόβαλαν συμβιβασμόν. Εἰδοποιηθεῖσα ἡ Κυβέρνησις ἐσπευσε νὰ στείλῃ ἐπιτρόπους, ἐν οἷς καὶ τὸν Κολοκοτρώνην, ἐσυμβιβάσθη δι' αὐτῶν καὶ παρέλαβε τὸ φρούριον τὴν 26 Ὀκτωβρίου ἐπὶ μετακομίσει τῶν πολιορκουμένων εἰς Θεσσαλονίκην φερόντων τὰ ἰδιαίτερα τῶν ὅπλα καὶ ἐνδύματα· οἱ ὅροι δὲ οὗτοι πιστῶς ἐτηρήθησαν χάρις εἰς τὴν ἐπαγρύπνησιν τῶν ἀρχηγῶν καὶ τοῦ παρευρεθέντος Νικίτα συνοδεύσαντος εἰς Καλαμάκι ἀδελφεῖς τοὺς παραδοθέντας, 300 ἀνδρας καὶ 60 γυναῖκας, οἵτινες ἐπιβιβάσθησαν εἰς δύο ὑπὸ Αὐστριακὴν καὶ εἰς ἓν ὑπὸ Ἰονικὴν σημαίαν πλοῖα ἀπεβιβάσθησαν εἰς Θεσσαλονίκην (δ). Διωρίσθη δὲ προσωρινὸς φρούραρχος Ἀκροκωρινθοῦ ὁ Χελιώτης.

Ἡ δὲ ἐν Σαλαμῖνι διπταχθεῖσα εἰς Εὐβοίαν ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Ὀδυσσεά ἐχρειάζετο θαλάσσιον δύναμιν. Ἡ ὑπηρεσία αὕτη ἀνετέθη εἰς τοὺς Ψαριανοὺς ἐπὶ συμφωνίᾳ ν' ἀποζημιωθῶσιν ἀπὸ τῶν εἰσοδημάτων τῆς αὐτῆς νήσου, καὶ νὰ τοῖς χαρισθῇ καὶ ἡ περὶ τὴν Ἑρέτριαν ἐθνικὴ γῆ εἰς συνοικισμὸν. Ἐπαρχος τῆς Εὐβοίας ἐπὶ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐκστρατείας ἦτον ὁ Κωλέττης. Οὗτος συνάξας ἔνθεν κακείθεν 500 στρατιώτας τοὺς ἔφερεν εἰς Ἀθήνας, καὶ παραδῶσας αὐτοὺς εἰς τὸν Ὀδυσσεά μετέβη εἰς Κέα ἐπὶ νέᾳ στρατολογίᾳ, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ψαρὰ πρὸς ἐπίσπευσιν τοῦ ἔκπλου τοῦ στολίσκου. Ἐξ πλοῖα ψαριανὰ φέροντα αὐτὸν καὶ ὄσους ἐδυνήθη νὰ στρατολογήσῃ κατέπλευσαν ἀρχομένου τοῦ Νοεμβρίου εἰς τὸν λιμένα τῶν Πρασιῶν (Πόρτο Ράφτη), ὅπου ἀνεμένετο ὁ Ὀδυσσεύς, διότι ἐκεῖ ἐμελλε νὰ συγκεντρωθῇ ἡ στρατιωτικὴ καὶ ἡ ναυτικὴ δυνάμις τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος ἐκστρατείας. Τὴν 7 Νοεμβρίου κατέπλευσε καὶ ὁ Ὀδυσσεύς ἐκ Πειραιῶς εἰς τὸν αὐτὸν λιμένα φέρων ἐπὶ 20 ἐνόπλων πλοιαρίων 1000 στρατιώτας· ἦλθαν μετὰ ταῦτα καὶ ἄλλοι στρατιῶται ἐξ Ἀθηνῶν διὰ ξηρᾶς· ἐστάλησαν καὶ ἐκ Ναυπλίου 8 κανόνια, μία βομβοβόλος, 150 βόμβαι καὶ κανονόσφαιραι, καὶ ἱκανὴ ποσότης μολύβδου καὶ πυρίτιδος. Τὴν δὲ 16 ἀνήχθη ὁ στολίσκος καὶ ἀπεβίβασεν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς ἐκστρατείας 3000 στρατιώτας εἰς Ἀλιθέρι· ἐκεῖ ἦλθαν καὶ 600 Εὐβοεῖς ὑπὸ τὸν περιφερόμενον εἰς τὰ ὄρη Κριεζιώτην. Ὁ στρατὸς οὗτος διηρέθη, καὶ οἱ μὲν κατέλαβαν τὰ προάστεια καὶ τοὺς κήπους τῆς Καρύστου, οἱ δὲ τὴν μεταξὺ βράχων καὶ θαλάσσης Κακὴν Σκάλαν. Τὴν 23 ἔπασαν ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὴν θέσιν ταύτην 700 Τούρκοι ἐκ τῶν ἐν τῇ Χαλκίδι καὶ ἀπεκρούσθησαν κανονοβολούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν πλοίων· ἐπέπασαν καὶ 500 ὑπὸ τὸν Ὀμέρπασαν τὴν 25, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ οὗτοι μετὰ σφοδρὰν καὶ πολύωρον μάχην· ἐσκοτώθησαν δὲ 40 ἐχθροὶ καὶ ἡχμαλωτίσθησαν 5· ἐσκοτώθησαν καὶ 5 Ἕλληνες καὶ ἐπληγώθησαν 2. Μετὰ δὲ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος μάχην οἱ κατέχοντες τὴν θέσιν ἐκείνην Ἕλληνες μετέδησαν εἰς Βρυσάκια, ὅπου καὶ ἐστρατοπέδευσαν· οἱ δὲ πολιορκοῦντες τὴν Κάρυστον ἀπεκρούσθησαν ὁσάκις ἐφώρμησαν. Μετέφερεν ἐξ Ἀθηνῶν ὁ Ὀδυσσεύς 20 ὑπονομεῖς, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῶν κατῴρωθεν οὐδὲν καὶ ἡναγκάσθη νὰ περιορισθῇ εἰς στενὴν πολιορκίαν τοῦ φρουρίου.

Στοιῦ Μάρκου τὴν πλάκα καθίζει· ἡ δόξα λαμπράδες γιομάτη.

Σολωμὸς

Σχεδιογράφημα Δ. Μπισκίνη

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕ΄

*Στρατόπεδον Πατρῶν. — 'Ρῆξις νομοτελεστικοῦ καὶ βουλευτικοῦ.
— Καθαίρεσις τοῦ Ὑπουργοῦ Περούκα καὶ τοῦ νομοτελεστοῦ
Μεταξᾶ. — Ἐμφύλιοι ταραχαὶ καὶ συγκρούσεις. — Τὸ Βουλευτή-
ριον πατεῖται ὑπὸ στρατιωτικῆς δυνάμεως ἐν Ἀργεὶ καὶ οἱ
βουλευταὶ μεταβαίνουν εἰς Κρανίδι. — Νέον νομοτελεστικόν. —
Τὰ μετὰ τὴν Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας καθ' ὅλον τὸ ἔτος.*

ΑΡΧΗΓΟΣ τῆς εἰς Πάτρας ἐκστρατείας ὑπὸ τὴν ἀνωτάτην διεύθυνσιν τοῦ Ζαήμη διωρίσθη ὁ Γιατράκος, ὅστις ἐστρατοπέδευεν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ Ὀμπλοῦ. Μικροῦ λόγου ἀξία ἀπέβη ἡ ἐκστρατεία αὕτη περὶ τὰ πολεμικά, ἀλλὰ πολλοὺ δι' ἃς ἔδωκεν ἀφορμὰς εἰς πολιτικὰς διαίρέσεις. Ἄν καὶ πολλῶν ἐπαρχιῶν τῆς Πελοποννήσου στρατιωτικὰ σώματα διετάχθησαν νὰ συνέλθωσιν εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦτο, μόνα τὰ ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Ζαήμη, τοῦ Λόντου, τοῦ Γιατράκου, τοῦ Ἀναγνωσταρᾶ καὶ τινων ἄλλων συνήλθαν· τὰ δὲ ὑπὸ τὴν τοῦ Κολοκοτρώνη, τοῦ Δηληγιάννη, τοῦ Σισίνη καὶ τῶν ἑμοφρόνων αὐτῶν δὲν ἐφάνησαν. Ὁ Κολοκοτρώνης ἤθελεν, ὥς καὶ ἄλλοτε, νὰ διορισθῇ ἀρχηγὸς πληρεξούσιος τῆς ἐκστρατείας ταύτης ὥς ἀντιπολιτευόμενος τὸν Ζαήμην καὶ τὸν Λόντον· καὶ, ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούετο, ἀντέπραττε φανερᾶ εἰς διάλυσιν τοῦ στρατοπέδου. Ἐντεῦθεν ἐκορυφώθησαν τὰ πάθη τῶν δύο Πελοποννησιακῶν κομμάτων, καὶ αἱ διαίρέσεις κατήντησαν ἐντὸς τινων ἐπαρχιῶν καὶ εἰς στρατιωτικὰς συγκρούσεις· ἐξ αἰτίας δὲ τῆς ὀλιγότητος τοῦ περὶ τὰς Πάτρας στρατοῦ, οἱ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐχθροὶ ἔμειναν ἀνενόχλητοι· βλάπτοντες μᾶλλον ἢ βλαπτόμενοι, καὶ ἡ ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τοῦ πασᾶ τῆς Σκόδρας παθοῦσα Δυτικὴ Ἑλλάς καὶ αἱ κινδυνεύουσαι πόλεις Ἀνατολικοῦ καὶ Μεσολογγίου ὑπέστησαν ὅλον τὸν ἀγῶνα ἀδοήθητοι. Διήρκει μάλιστα ἡ πολιορκία τοῦ Ἀνατολικοῦ ὅτε τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος στρατόπεδον, τὸ εἰς βοήθειαν τῶν μερῶν ἐκείνων συστηθέν, διελύθη διὰ τῶν βραδουργιῶν τῶν ἀντιπολιτευομένων, καὶ ὁ Γιατράκος ἀνεχώρησεν εἰς τὰ ἴδια. Ἀλλὰ, ἂν εὐτύχησεν ὁ Κολοκοτρώνης νὰ βλάψῃ τοὺς ἐναντίους του, δὲν εὐτύχησε καὶ νὰ ὤφελθῃ αὐτός. Ἀλλὰ ἐπροσδόκα ἐπὶ τῆς ἀντιπροεδρίας του καὶ ἄλλα γῆ-ρην· ὠλιγόστευσεν ἡ ἐπιρροή του ἀντὶ ν' αὐξήσῃ, διότι ἐπὶ τῇ μεταθέσει του ἀπὸ τῆς στρατιωτικῆς εἰς τὴν πολιτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ οἱ συγγενεῖς του ἔδυσ-

φόρησαν, καὶ οἱ πλείστοι τῶν φίλων του τὸν ἐγκατέλειπαν. Ἰσχυεν ἡ γνώμη του παρὰ τῇ νομοτελεστικῇ, ἀλλ' οὐδαμῶς παρὰ τῇ βουλευτικῇ· καὶ ὅσον ἐκείνο τὸν ἐτίμα, τόσον τοῦτο τὸν ἀπεστρέφετο. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα τὸν ἠνάγκασαν νὰ παραιτηθῇ τῆς ἀντιπροεδρίας.

Ἄλλ' ἀποχωριζόμενος ὁ Κολοκοτρώνης τοῦ νομοτελεστικοῦ προσωπικῶς, δὲν ἀπεχωρίζετο καὶ πολιτικῶς. Ὁμόφρων καὶ συμπράκτωρ αὐτοῦ ἦτον ἐπὶ τῆς ἀντιπροεδρίας του, τοιοῦτος διέμεινε καὶ ἂφ' οὗ παρηγτήθη· πρὸς μόνον δὲ τὸν συνάδελφόν του Ζαήμην, πρὸς ὃν ἀντεφέρετο καὶ πρότερον, ἀντεφέρετο καὶ παραιτηθεὶς, ἀλλ' οὕτως εἶχαν πρὸς τὸν Ζαήμην καὶ οἱ λοιποὶ συνάδελφοί του νομοτελεσταί.

Ἡ δὲ Βουλὴ μόνον τὸν Ζαήμην ἐκ τῶν νομοτελεστῶν ἐτίμα καὶ ὑπεστήριξε. Τοὺς δὲ συνάρχοντάς του ἐθεώρει ὡς φατριασάς, καὶ ὡς τοιοῦτους τοὺς ἀπεστρέφετο καὶ τοὺς ὑπώπτευε· διὰ τοῦτο καὶ ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ τῆς ἐκ Σαλαμίνος δὲν ἔστειρε νὰ ἐδρεύσῃ παρ' αὐτοῖς ἐν Ναυπλίῳ, διότι ἡ πόλις ἐκείνη ἦτον ὑπὸ τὴν ἐπιβρόχην των, ἀλλ' ἔστησε τὴν ἔδραν τῆς ἐν Ἀργεὶ εἰς πλήρη διατήρησιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς.

Ἐν ᾧ δὲ τοιαύτη ἦτον ἡ πολιτικὴ κατάστασις τῶν πραγμάτων, συνέπεσαν τὰ ἐξῆς, ὠθήσαντα τὰ δύο κυβερνητικὰ σώματα εἰς φανεράν ῥῆξιν καὶ προετοιμάσαντα δυστυχῶς τὸν ἐμφύλιον πόλεμον.

Ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν ὁ Χαραλάμπης Περούκας. Οὗτος, ἐν ᾧ ἡ ζ' παράγραφος τοῦ ὀργανικοῦ νόμου δὲν ἐπέτρεπεν ἐπίθεσιν ἢ εἰσπραξίν φόρων ἄνευ νόμου, ἐπέβαλεν ἐν Πελοποννήσῳ δι' ἀπλῆς διαταγῆς του, ἐκδοθείσης τὴν 4 Σεπτεμβρίου, μονοπωλεῖον ἄλατος. Ἐπὶ τῇ φανερᾷ ταύτῃ αὐθαιρεσίᾳ ὀργισθεὶσα ἡ Βουλὴ ἐνήργησε τὰ κατὰ νόμον, καὶ τὴν 24 Νοεμβρίου ἐκάθηρε τὸν ὑπουργόν. Εἰδοποιηθὲν ἐπισήμως τὸ νομοτελεστικὸν ἐθεώρησε παράνομον τὴν καθάρισιν ἐπὶ λόγῳ, ὅτι ἡ Βουλὴ δὲν ἦτο πλήρης· δὲν ἐπέγραψε δὲ ὡς μέχρι τοῦδε τὰ διαγγέλματά του «πρὸς τὸ βουλευτικόν,» ἀλλὰ «πρὸς τοὺς ἐν Ἀργεὶ βουλευτάς.» Τῷ ὄντι οἱ συνεδριάζοντες ἐπὶ τῇ περιστάσει ταύτῃ βουλευταὶ δὲν ἀπετέλουν τὰ δύο τρίτα τῶν μελῶν τοῦ Βουλευτικοῦ, ὅπως ἀπῆτει ἡ κθ' παράγραφος τοῦ Συντάγματος πρὸς μονιμοποιήσιν συνεδριάσεως· ἦτο δὲ ὁ ἀπαιτούμενος ἀριθμὸς ἑλλειπὴς διὰ τὴν ἐπ' ἀδείᾳ ἀπουσίαν τινῶν, καὶ τὴν κατὰ προτροπὴν τοῦ νομοτελεστικοῦ ἀποσικίρτησιν ἔνδεκα, ὁδηγὸν ἐχόντων τὸν ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς προέδρου τῆς Βουλῆς ἀποτυχόντα Δηληγιάννην, πολλάκις εἰς μάτην ἀνακληθέντων καὶ ἐπὶ τέλους καθαιρεθέντων. Ἄλλ' ὅσοι βουλευταὶ ἦσαν ἐπὶ τῆς καταδίκης τοῦ ὑπουργοῦ, τόσοι ἦσαν καὶ ἂφ' οὗ ἐπανέλαθεν ἡ Βουλὴ τὰς ἐργασίας τῆς ἐν Ἀργεὶ, ἃς τὸ νομοτελεστικὸν ἐθεώρησε νομίμους· ὅπως δὲ καὶ ἂν ἔχῃ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ζήτημα, ἡ πρᾶξις τοῦ ὑπουργοῦ ἦτο καὶ ποράνομος καὶ ἀδικαιολόγητος.

Ἐν ᾧ δὲ τοιαῦτα ἐπράττοντο ὅπου ἔδρευεν ἡ Κυβέρνησις, τὰ ἐμφύλια κακὰ ἐκορυφοῦντο ἐν ταῖς ἐπαρχίαις.

Ὁ Σισίνης ὄχι μόνον ἠπείθει εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ Ζαήμη, ἀλλὰ καὶ φανερᾶ ἀντέπραπτε. Διὰ τοῦτο ἡτοιμάσθησαν δισχίλιοι ἀρχηγούς ἔχοντες τὸν Ζαήμην καὶ τὸν Λόντον εἰς ἐπιστράτευσιν. Εἰδοποιγηθὲν τὸ νομοτελεστικὸν ἀπέστειλε δυνάμεις ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην, τὸν Πλαπούταν καὶ ἄλλους πρὸς ἀντίκρουσιν, ὥστε ὁ ἐμφύλιος πόλεμος ἐφαίνετο ἐπικείμενος· ἀλλὰ πρὶν φθάσωσιν αἱ δυνάμεις αὗται εἰς Γαστούνην, ἀνεχώρησαν ἐκείθεν οἱ κατὰ τοῦ Σισίνη κινηθέντες δόντες τόπον τῇ ὀργῇ. ὁ μὲν Ζαήμης εἰς Καλάβρυτα. ὁ δὲ Λόντος εἰς Βοστίτσαν.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ὤδευεν ὁ Πλαπούτας εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ Σισίνη, συνήλθαν πολλοὶ ἐπαρχιῶται τῆς Καρυταίνης εἰς Δημητσάνην πρὸς ἀγορὰν τῶν δημοπραττουμένων τῆς προσόδων· λογομαχίας δὲ γενομένης, ἐπιστόλι-

Σισίνης.

σεν ὁπαδὸς τις τοῦ Πλαπούτα τὸν Ἀνάστον Δηληγιάννην καὶ τὸν ἐπλήγωσεν. Ἐπὶ δὲ τῷ παθήματι τούτῳ οἱ Δηληγιάνναι ἐσχότωσαν τὸν ἔνοχον, ἔκοψαν τὴν κόμην τῆς γυναικὸς του καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τῆς Κυβερνήσεως ἐπολιόρκησαν τὸ χωρίον τοῦ Παλούμπα, ὅπου διέμενεν ἡ οἰκογένεια τοῦ Πλαπούτα, ὅστις μαθὼν ταῦτα ἐπέστρεψεν εἰς ὑπεράσπισιν τῶν πασχόντων συγγενῶν του καὶ συνῆψε μάχην μετὰ τῶν περὶ τοὺς Δηληγιάννας ἐν Ἀκόβοις. Ἐν τῇ μεταξὺ τούτῳ ἦλθεν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ὅστις συγγενὴς καὶ φίλος παλαιὸς τοῦ Πλαπούτα, συμπένθερος καὶ φίλος νέος τῶν ἄλλων, ἐμεσολάβησεν εἰς καθησύχασίν των. Κατεταράχθη τὸ νομοτελεστικὸν μαθὼν τὸ ἐν Ἀκόβοις συμβάν, διότι ἦλθαν εἰς χεῖρας δύο οἰκογένειαι τοῦ κόμματος του, καὶ ἔσπευσε πρὸς διόρθωσιν τοῦ κακοῦ ν' ἀποστείλῃ τὸν Μεταξᾶν· ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἀποστολῇ ταύτῃ ἤμαρτε πολλὰ χῶς· δὲν

ἐξήτησε τὴν ἀπαιτουμένην ἄδειαν τῆς Βουλῆς· μετὰ δὲ τὴν ἀποστολὴν ἀπέμειναν ἐν Ναυπλίῳ δύο μόνον μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ, ἐν ᾧ ὁ νόμος ἀπῆναι τοῦλάχιστον τρία πάντοτε παρόντα· τὰ δ' ἀπομείναντα δύο μέλη ἐνήργουν ὡς καὶ πρότερον, ἐν ᾧ πᾶσα ἐνέργεια αὐτῶν ἦτο παράνομος. Ἐντεῦθεν λαβοῦσα δικαίαν αἰτίαν ἡ Βουλὴ ἐνήργησε τὰ τοῦ νόμου ὡς καὶ ἐπὶ τῆς παρανομήσεως τοῦ ὑπουργοῦ Περούκα, ἐκήρυξε τὴν 25 τὸν Μεταξᾶν ἐγκληματίαν καὶ ἀνατροπέα τοῦ ὀργανικοῦ νόμου καὶ τὸν καθήρεσεν ἀντικαταστήσασα τὸν Κωλέττην. Ἐνοχοὶ ἐπίσης ἦσαν καὶ ἄξιοι τῆς αὐτῆς ποινῆς καὶ οἱ δύο ἄλλοι συνάδελφοι τοῦ Μεταξᾶ· ἀλλ' ἡ Βουλὴ δὲν τοὺς συνεκάθηρεν. Ἡ μετριοπάθειά της ὅμως αὕτη δὲν ὠφέλησεν. Οἱ μὴ καθαιρεθέντες νομοτελεσταὶ οὔτε τὸν Κωλέττην ἐδέχθησαν, οὔτε τὸν Μεταξᾶν ἐκπτωτοῖ ἐθεώρησαν. Φοβοῦμενοι δὲ καὶ τὴν ἑαυτῶν ἐκπτωσιν ἐκήρυτταν, ὅτι οἱ ἐν

Γ. Κουντουριώτης.

Ἄρχει βουλευταὶ ἐνήργουν ἐκτὸς τοῦ νόμου, ἔλλείποντος τοῦ ἀπαιτουμένου ἀριθμοῦ· ἀπέστειλαν δὲ τὴν ἐπαύριον εἰς Ἄργος τὸν φρούραρχον τοῦ Ναυπλίου Πάνον Κολοκοτρώνην, τὸν Νικήταν καὶ τὸν Τσόκρην, ἵνα διαλύσωσι τὴν Βουλὴν καὶ συλλάβωσι τοὺς πρωταίτιους ὡς ἐρεθίζοντας κατὰ τοῦ νομοτελεστικοῦ τοὺς ἄλλους βουλευτάς. Ὡς πρωταίτιοι δὲ ἐθεωροῦντο ὁ ἀντιπρόεδρος Βρεσθένης, ὁ Ἀσημάκης Φωτίλας καὶ ὁ Ἀναστάσιος Λόντος. Οἱ σταλέντες ὑπῆγαν εἰς Ἄργος ἐν συνοδίᾳ 200 στρατιωτῶν, ἐπάτησαν τὸ βουλευτήριον διαρκούσης τῆς συνεδριάσεως, ἤρπασαν τὰ ἀρχεῖα

(α) καὶ διεσχόρπισαν τοὺς βουλευτάς ὑβρίζοντες, ἀπειλοῦντες καὶ αἶροντες χεῖρα ἐπὶ τινας αὐτῶν· ἐπάτησαν δὲ διὰ νυκτὸς καὶ οἰκίας βουλευτῶν, καὶ μὴ εὐρόντες τοὺς ἐνοικοῦντας τὰς ἐγύμνωσαν. Ἄλλ' οἱ τὸσον ἀσυστόλως ἀσεβήσαντες εἰς τὸν νόμον ὤφειλαν νὰ ἐμποδίσωσι πᾶσιν συγκέντρωσιν τῶν διασκορπισθέντων βουλευτῶν, ἐξ ἧς θὰ προήρχετο ἡ πτώσις των· ἀλλ' οὐδὲν ἐνήργησαν, καὶ οἱ παθόντες βουλευταὶ ἀνεχώρησαν κρυφίως καὶ ἀσφαλῶς οἱ μὲν διὰ ξηρᾶς οἱ δὲ διὰ θαλάσσης εἰς Κρανίδι· ἐπρωτίμησαν δὲ τὸν τόπον ἐκεῖνον ὡς ἐπὶ τῆς Πελοποννήσου καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίσκεψιν τῆς Ὑδρας καὶ τῶν Σπετσῶν, ὧν οἱ κάτοικοι ἦσαν τοῦ φρονήματος αὐτῶν. Ἀφ' οὗ δὲ συνῆλθον ἔνθεν κακείθεν εἰς τὴν κωμόπολιν ἐκείνην, διεκήρυξαν ἐπισήμως τὴν 3 Δεκεμβρίου τὰ ἐν Ἄρχει συμβάντα καὶ τὰς αἰτίας δι' ἃ μετέβησαν ἐκεῖ. Ἀσμένως ἐδέχθησαν τὴν διακήρυξίν των αἱ ναυτικαὶ νῆσοι (β), καὶ τοὺς ἐθάρρυναν νὰ μὴ ἀφήσωσι τὸ ἔργον των ἀτελές, ἀλλὰ νὰ καθαιρέσωσι καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ ὡς παρὰ νόμους ἐργαζόμενα καὶ νὰ ἐκλέξωσι νέα. Ἐμψυχωθέντες οἱ βουλευταὶ ὑπὸ τῆς πανδῆμους ἐκφραθείσης τῆς γνώμης τῶν ἰσχυρῶν νησιωτῶν, καὶ βλέποντες ὅτι πᾶσα ἀπόπειρα συμβιβασμοῦ

ήτο ματαία (γ), καὶ ὅτι πᾶσα ἐλπίς ἐπιστροφῆς τῶν νομοτελεστῶν εἰς τὰ καθήκοντά των ἐξέλιπεν, ἐκάθην τὴν 6 Ἰανουαρίου 1824 καὶ τὸν πρόεδρον τοῦ νομοτελεστικοῦ Μαυρομιχάλην καὶ τὸ μέλος αὐτοῦ Χαραλάμπην.

Καθαιρέσασα ἡ Βουλὴ τοὺς νομοτελεστάς καὶ προθεμένη νὰ συστήσῃ Κυβέρνησιν ἰσχυράν ἐκάλεσεν εἰς τὰ πράγματα τοὺς νησιώτας καὶ ἀνέδειξε πρόεδρον μὲν τοῦ νομοτελεστικοῦ τὸν Γεώργιον Κουντουριώτην, ἀποποιηθέντος τοῦ πρεσβυτέρου ἀδελφοῦ Λαζάρου, μέλη δὲ τὸν Παναγιώτην Μπόττᾶσιν καὶ τὸν Νικόλαον Λόντον, διετήρησε δὲ καὶ τὰ δύο ὁμόφρονά της: τὸν Ζαή-

Π. Μπόττᾶσιν.

μην καὶ τὸν Κωλέττην, καὶ οὕτω συμπληρώσασα τὸ πενταμελὲς νομοτελεστικὸν ἐξ ἀνδρῶν τοῦ αὐτοῦ φρονήματος ἐκάλεσε τὰς ἐπαρχίας, ὧν οἱ βουλευταὶ ἀπεχωρίσθησαν καὶ καθηρέθησαν, εἰς ἐκλογὴν καὶ ἀποστολὴν ἄλλων βουλευτῶν. Οἱ δὲ ἐν Ναυπλίῳ νομοτελεσταί, μαθόντες τὴν καθαιρέσιν των, συμπρέλαβαν τοὺς ἐκεῖ ὁμόφρονάς των βουλευτάς, μετέβησαν εἰς Τριπολιττάν καὶ ἐκάλεσαν καὶ οὗτοι τὰς ἐπαρχίας τῶν ἐν Κρανιδίῳ βουλευτῶν εἰς ἐκλογὴν καὶ ἀποστολὴν ἄλλων ἀντ' ἐκείνων ἐπὶ συγκροτήσῃ νέου βουλευτικοῦ· ὥστε ἐυστήθησαν δύο Κυβερνήσεις ἐδρεύουσαι ἡ μὲν ἐν Κρανιδίῳ ἡ δὲ ἐν Τριπολιττᾷ, καὶ ἀποκαλούμεναι ἀμοιβαίως παράνομοι. Τοιαύτη ἦτον ἡ τότε κατάστασις τοῦ τόπου.

Ἐπανελθὼν δὲ εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ εἰς Βερώνην ἐκείθεν πρὸ ὀλίγου μεταβάς λόρδος Στραγγιφόρδος, εἰς ὃν ἀνέθεσεν, ὡς εἶδαμεν, ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξανδρος τὸν ἐξισασμὸν τῶν διαφορῶν του, ἡσχολήθη μετὰ πολλοῦ

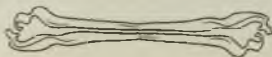
ζήλου εἰς τὰ τῆς ἐντολῆς του, ἀλλ' ἡῦρε τὴν Πύλην κωφεύουσιν καὶ μάλ-
λον ἀπαιτοῦσαν ἢ παραχωροῦσαν. Ἡ μακροθυμία τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἡ ἀπόρ-
ριψις τῶν πρὸς τὰς Δυνάμεις ἱκεσιῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἀποχή τούτων
ἀπὸ πάσης σοδαρχᾶς σκέψεως περὶ αὐτῆς ὑπερψύωσαν τὴν ἐπηρμένην τῆς
Πύλης ὀφρύν· ἀλλὰ, λέγοντος καὶ ἐπαναλέγοντος τοῦ πρέσβευς ἐξ ὀνόματος
τῆς εὐνοϊκῶς πρὸς αὐτὴν διακειμένης Κυβερνήσεώς του, ὅτι ἡ μακροθυμία
τοῦ αὐτοκράτορος δὲν ἦτον ἀνεξάντλητος, ὅτι κίνδυνος πολέμου ἐπέκειτο ἐξ
αἰτίας τῆς ἀναβολῆς καὶ παρακοῆς τῆς, ὅτι καιρὸς ἦτο ν' ἀνοιξῇ τοὺς ὀφθαλ-
μοὺς τῆς, καὶ ὅτι οἱ σύμμαχοι διὰ τῶν συμβουλῶν των δὲν εἶχαν ἄλλο συμ-
φέρον εἰμὴ νὰ τὴν ὀδηγήσωσιν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας τῆς, ἤρχισεν ἡ
Πύλη νὰ κλίνη τὸ οὖς εἰς τοὺς λόγους του, καὶ ἀνῆγγειλε κατ' εὐθεΐαν τὴν
23 Φεβρουαρίου τῇ Κυβερνήσει τῆς Ῥωσσίας τὴν ἀποστολὴν τῶν ἡγεμόνων,
ἐξέφρασε τὴν εἰς ἐπανάληψιν τῶν διπλωματικῶν σχέσεων τῶν δύο αὐτοκρα-
τορικῶν ἐπιθυμίαν τῆς, καὶ ὑποσχέθη τὴν ἄνευ περαιτέρω ἀναβολῆς παντελῆ
κένωσιν τῶν ἡγεμονειῶν. Πρὸς λύσιν δὲ τοῦ ῥωσσοτουρκικοῦ ζητήματος καὶ
ταχέαν ἐπανάληψιν τῶν προκειμένων διπλωματικῶν σχέσεων παρελείφθη
ἐπὶ τοῦ παρόντος τὸ ἐν τῇ πρωτοκόλλῳ τῆς 9 Νοεμβρίου περὶ εἰρηνεύσεως
τῆς Ἑλλάδος ἄρθρον ἐπὶ τῇ προτάσει τῆς Αὐστρίας, συναινούντος καὶ τοῦ
Ἀλεξάνδρου. Φιλικώτατον ἦτο τὸ ὕψος τῆς ἐπιστολῆς τῆς Πύλης πρὸς τὴν
Κυβέρνησιν τῆς Ῥωσσίας· ἀλλ' ὅ,τι καλὸν ἐδύνατο νὰ προέλθῃ ἐνθεῦθεν, τὸ
ἐματαιώσεν αὐτὴ ἡ Πύλη, γράψασα συγχρόνως τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει
ἀντιπροσώποις Ἀγγλίας καὶ Αὐστρίας, ὅτι ἀπῆτει ἀνενδότης παρὰ τῆς Ῥω-
σσίας τὴν παράδοσιν τῶν προσφύγων καὶ τὴν ἀπόδοσιν τῶν ἐπὶ τῆς ἐν Ἀσίᾳ
ὀροθετικῆς γραμμῆς φρουρίων κατὰ τὴν συνθήκην τοῦ Βουκουρεστίου. Τόσον
δὲ ἀπότομον καὶ αὐθαδὲς ἦτο τὸ ὕψος τῆς πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τούτους
ἐπιστολῆς, ὥστε ὁ τῆς Ἀγγλίας ἀνῆγγειλε τῇ Πύλῃ, ὅτι ἐθεώρει τὴν ἐπι-
στολὴν ὡς μὴ σταλεῖσαν· ἀλλ' ἡ Αὐτὴ τῆς Ῥωσσίας ἔλαβε γινώσκιν αὐτῆς διὰ
τῆς Αὐστριακῆς πρεσβείας, καὶ ὀργισθεῖσα ἀνέβαλε τὴν ἀπάντησίν τῆς. Ἡ
Πύλη δὲν ἐσωφρονίσθη· ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀνωτέρω φιλικὴν πρὸς τὴν Ῥωσίαν
ἐπιστολὴν, ἀφήρπασεν ἐκ Βουκουρεστίου ὡς καταχραστήν, δι' ἐνεργείας τοῦ
πασᾶ τῆς Σουλίας καὶ ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ αὐθέντου τοῦ τόπου, ἓνα τῶν ἐντο-
πίων εὐγενῶν, τὸν Βηλλαχρᾶν, ἐπανελθόντα εἰς τὴν πατρίδα του προτροπῇ
τῆς Αὐστρίας, ὅπου εἶχε προσφύγει· ἐχάρισε δὲ καὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτῆς ἐμπορικῇ
ναυτικῇ ἐξαιρετικᾷ ἐπὶ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει μεταφορτώσεως προνόμια
εἰς ζημίαν τῶν ἄλλων σημαίων καὶ εἰς καιρίαν βλάβην τοῦ ῥωστικοῦ ἐμπο-
ρίου· ἐκράτησε καὶ τέσσαρα πλοῖα ὑπὸ σημαίαν ῥωσικὴν, ὡς ἰδιοκτησίαν
ἐλληνικὴν, μὴ θελήσασα καὶ νὰ ἐξετάσῃ μετὰ τῆς Δυνάμεως, ἥς ἡ σημαία
τὰ ἐσκέπαζεν, ἂν ἦσαν ἀληθεῖς αἱ ὑποψίαι τῆς. Τόσον δὲ βαρεῖαν ἐξέλαβε
τὴν πρὸς τὴν ῥωσικὴν σημαίαν ὕδριν ὁ φιλειρηνικὸς πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας,
ὥστε ἔγραψε τῇ Πύλῃ, τὴν 13 Μαΐου ὅτι, «ἂν οἱ ὑπουργοὶ τοῦ Σουλτάνου
«εἶχαν περὶ πολλοῦ τὰ συμφέροντα τῶν ἐχθρῶν τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρα-

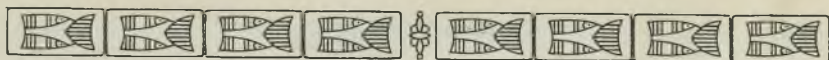
«τορίας, δὲν θὰ ἐδύναντο νὰ πράξωσι συντελεστικώτερόν τι πρὸς τὸν σκοπὸν «τοῦτον παρ' ὅ,τι ἔπραξαν κατὰ τῆς ῥωσικῆς ναυτιλίας. 40 πλοῖα προστιθέμενα εἰς τὸν στόλον τῶν ἀποστατῶν θὰ ἐβλαπταν ὀλιγώτερον τὰ ἀληθινὰ «συμφέροντα τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους παρὰ τὴν κράτησιν 4 πλοίων ὑπὸ «ῥωσικὴν σημαίαν».

Τοιαῦτα ἐτόλμα ἡ Πύλη κατὰ τῆς Ῥωσσίας, ἐν ᾗ αἱ Δυνάμεις κατεγίνοντο νὰ τὴν ἀποτρέψωσι τῆς ὁδοῦ τῆς ἀπωλείας τῆς. Μόλις δὲ μεσοῦντος τοῦ Ἰουλίου ἔφθασεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἡ ἀπάντησις τῆς ῥωσικῆς Αὐλῆς γραφεῖσα ἐν πνεύματι ὀργῆς· ἀπήτει δὲ ὡς ὄρους τῆς ἐπαναλήψεως τῶν σχέσεων τὸν ἐλεύθερον πλοῦν τῆς Μαύρης θαλάσσης, τὴν κατάργησιν παντὸς ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς ὀθωμανικῆς σημαίας ἐξαιρετικοῦ προνομίου, τὴν ἀπόλυσιν τοῦ Βηλλαρά, καὶ τὴν παντελῆ κένωσιν τῶν ἡγεμονειῶν ἀπὸ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων· εἰδοποιεῖ δὲ ἐν ταύτῃ, ὅτι ὠφείλεν ἡ Πύλη νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν τῆς καὶ εἰς τὴν εἰρήνευσιν τῆς Ἑλλάδος.

Ἐπὶ τῇ παραλαβῇ δὲ τῆς ἀπαντήσεως ταύτης καὶ τῇ ἐπανειλημμένῃ προτροπῇ τοῦ πρέσβους τῆς Ἀγγλίας, ἡ Πύλη δι' ἐπισήμου πράξεώς τῆς, ἣν συνυπέγραψε καὶ ὁ ῥηθεὶς πρέσβυς ἐξ ὀνόματος τῆς Αὐλῆς τῆς Ῥωσσίας, παρεχώρησε μὲν ὅσα ἀπήτει ἡ Ῥωσία ὑπὲρ τῆς ναυτιλίας καὶ τοῦ ἐμπορίου τῆς, ἀλλ' ἄφησεν ἐκκρεμῇ τὰ τρία ἄλλα ζητήματα, τὸ τῆς παντελοῦς κενώσεως τῶν ἡγεμονειῶν, τὸ τῆς ἀπολύσεως τοῦ Βηλλαρά, καὶ τὸ τῆς εἰρηνεύσεως τῆς Ἑλλάδος. Τὸ οὐσιωδέστερον τῶν ἐκκρεμῶν ζητημάτων ἐπὶ τῆς συνελεύσεως τῆς Βερώνης ἦτο τὸ τοῦ διαπλοῦ· ἐπῆλθε καὶ τὸ ἐπίσης οὐσιῶδες τῆς μεταφορτώσεως. Αὐθέντων τῶν δύο τούτων εὐτυχῶς, ἔσπευσαν οἱ σύμμαχοι νὰ πρᾶκινῇσιν τὸν Ἀλέξανδρον ὡς ἱκανοποιηθέντα νὰ στείλῃ πρέσβυν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὑποσχόμενοι τὴν θερμὴν σύμπραξίν των εἰς λύσιν καὶ τῶν ἄλλων. Ἀλλ' ὁ Ἀλέξανδρος, ὅστις διέτριβε τότε ἐν Κερνοβί· κίῳ, ὅπου καὶ ὁ αὐτοκράτωρ Φραγκίσκος, συνδιαλεγόμενοι περὶ τῶν αὐτῶν διαφορῶν καὶ περὶ εὐρέσεως καταλλήλου τρόπου εἰς εἰρήνευσιν τῆς Ἑλλάδος, δὲν ἐνέκρινε νὰ στείλῃ πρέσβυν, ἐπὶ λόγῳ ὅτι δὲν ἐξισάσθησαν εἰσέτι πᾶσαι αἱ μετὰ τοῦ Σουλτάνου διαφοραὶ του· ἔστειλεν ὅμως τὸν σύμβουλον τῆς ἐπικρατείας Μιντσιάκην ὡς ἔφορον τῶν ἐμπορικῶν καὶ ναυτικῶν υποθέσεων· ἀλλ' ἡ ἀποστολὴ αὕτη, ὅποιονδὴποτε χαρᾷ τῇ καὶ ἂν ἔφερεν, ἦρκε· νὰ ἐξαλείψῃ τοὺς ἐπικρατοῦντας περὶ πολέμου φόβους.

Ὁ δὲ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας, ὁ περὶ τῶν ὀθωμανικῶν συμφερόντων ἀκαμάτως φροντίζων, πρὶν ἐξισάσῃ τὰ ῥωσσοτουρκικά, ἐξίσασε τὰ τουρκοπερσικά, καὶ τὴν 16 Ἰουλίου ὑπεγράφη τῇ συνεργείᾳ του συνθήκη εἰρήνης ἐν Ἑσερῷ· ὥστε ἡ Πύλη ἀφῆκε εἰς τὸ ἐξῆς ὡς πρὸς τὴν Ῥωσίαν καὶ ἄφροντις ὡς πρὸς τὴν Περσίαν, εἶχε πᾶσαν εὐκαιρίαν νὰ ῥίψῃ ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς κατὰ τῆς ἐγκαταλελειμμένης Ἑλλάδος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΣΤ'

Ἀνάπλους τοῦ ὀθωνανικοῦ στόλου εἰς Κωνσταντινούπολιν. — Ἐκπλους τοῦ ἑλληνικοῦ. — Ναυμαχία. — Τὰ περὶ Κρήτης καθ' ὅλην τὴν ἀρμοστείαν τοῦ Τομπάζη

ΟΤΤΕ μαχημώτερος, οὔτε ἐπιχειρηματικώτερος ἐφάνη ὁ νέος Καπετάμπασας τοῦ προκατόχου του. Καταπλεύσας ὁ ὑπ' αὐτὸν στόλος εἰς Πάτρας ἐδυναμώθη καὶ παρὰ τῶν μετ' ὀλίγον καταπλευσάντων ἐκεῖ στολίσκων τῆς Ἀλγερίας καὶ τοῦ Τουνεζίου, ἀλλ' οὐδὲν γενναῖον οὔτε κατώρθωσεν οὔτ' ἐπεχείρησεν. Ἀπέτυχεν, ὥς εἶδαμεν, ἢ παρὰ τὸν Γαλατᾶν ἀπόδασις, ἀπέτυχεν ἢ εἰς Κόρινθον ἀποδίβασις τῶν τροφῶν, δις ἐκινήθη κατὰ τῆς Βοστίτης καὶ δις ἀπέτυχεν, οὐδεμίαν βοήθειαν ἐδυνήθη νὰ δώσῃ τῷ ὑπὸ τὸν πασᾶν τῆς Σκόδρας πολιορκοῦντι τὸ Ἀνατολικὸν στρατοπέδῳ, καὶ αὐτὸς ὁ θαλάσσιος ἀποκλεισμός τοῦ Μεσολογίου ἦτο τοιοῦτος, ὥστε οὔτε ἡ συγκοινωνία τῆς πόλεως ἐκείνης καὶ τῶν ἄλλων μερῶν διεκόπη, οὔτε ἡ εἰσκομιδὴ τῶν τροφίμων ἐμποδίσθη. Ὅ,τι δὲ κατὰ τὰ φαινόμενα εἶχε κυρίως ὑπ' ὄψιν ὁ Καπετάμπασας καθήμενος ἐν Πάτραις ἦτο, νὰ δίδῃ ἐπὶ ἀδραῖ τιμῇ ἀδείας διάπλου ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν εἰς ἐξαγωγὴν τῶν προϊόντων τοῦ κορινθιακοῦ κόλπου. Μετὰ δύο ἡμισυ μηνῶν ἄχρηστον διατριβὴν ἐν Πάτραις καθ' ἣν ἦλθαν εἰς ἐπίσκεψίν του ὁ κατὰ τὴν Μεσόγειον ναύαρχος Ἀγγλος καὶ ὁ ἀνθαρμοστής τῶν Ἰονίων νήσων, ἀπέπλευσε τὴν 25 Αὐγούστου ἀφήσας ὑπὸ τὸν Ἰσούφπασαν, ἀρχηγὸν ἤδη τῶν κατὰ τὰς Πάτρας, τὴν Ναύπακτον, τὸ Ῥίον καὶ τὸ Ἀντίρριον κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ὀθωμανικῶν δυνάμεων, τρεῖς φρεγάτας καὶ δώδεκα ἄλλα μικρότερα ἑνοπλὰ πλοῖα.

Τὰ δ' ἑλληνικὰ πλοῖα διέμεναν καθ' ὅλον τὸ ἔαρ καὶ θέρος τοῦ παρόντος ἔτους ἄπλοα δι' ἑλλειψιν χρημάτων. Ἀπέκαμαν οἱ πρόκριτοι τῶν ναυτικῶν νήσων συνεισφέροντες ἐξ ἰδίων, τὸ δὲ ἐθνικὸν ταμεῖον ἦτο πάντῃ κενόν. Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, καταπαταυμένη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, δὲν εἶχέ τι νὰ συνεισφέρῃ· τὰ εἰσοδήματα τῆς Πελοποννήσου τὰ μὲν ἐχρησίμευαν εἰς διατήρησιν τῶν στρατευμάτων τῆς, τὰ δὲ κατεσπαταλῶντο ὑπὸ τινων τῶν τοπαρχῶν τῆς· τὰ τοῦ Αἰγαίου ἦσαν μικρά· ὁ ψηφισθεὶς εἰς χρῆσιν τοῦ στόλου ρανος ἦτο δυσσύνακτος· ἠὔξησαν οἱ ἐπὶ τῆς ἐξαγωγῆς καὶ εἰσαγωγῆς τῶν εἰδῶν δασμοί, ἐξ αἰτίας ὅμως τῆς ἀβεβαιότητος καὶ τῆς ἐπικρατούσης ἀτα-

ξίας ὀλίγη ἢ ὠφέλεια καὶ ἐντεῦθεν. Ἀλλ' ὅποια καὶ ἂν ἦτον ἡ οἰκονομικὴ κατὰστασις τοῦ τόπου, ὅλοι ἡσθάνοντο ὅτι ἡ ἀκινήσις τῶν πλοίων ἐπροξένει καίριαν βλάβην. Ἐστάλησαν βραδέως χρήματά τινα παρὰ τῆς Κυδερνήσεως εἰς κίνησιν αὐτῶν, καὶ ἀπεφασίσθη νὰ μὴ ἀναβληθῇ περαιτέρω ὁ ἐκπλοῦς. Τὴν 10 Αὐγούστου ἦλθαν εἰς τὰ νερὰ τῆς Ὑδρας 15 ψαριανά, καὶ μὴ εὐρόντα τὰ ἄλλα ἔτοιμα, ἐπλευσαν μόνα κατόπιν τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου περιφερομένου εἰς τὸ Αἶγαίον. Ἀδύνατοι καὶ ἀπροστάτετοι αἱ νῆσοι ἐπροσκύνουν ὅπου καὶ ἂν ἐφαίνετο ὁ ἐχθρικός στόλος καὶ ἐφιλοδώρουν τὸν ἄρχηγόν του. Μόνη ἡ Τήνος, ὅπου ἐξ αἰτίας τοῦ ἐναντίου ἀνέμου ἐμετεώρισε

Ἡ Τήνος.

ὁ στόλος ὁλόκληρον ἡμέραν, ὅχι μόνον οὐδὲν τοιοῦτον ἐπραξεν, ἀλλ', ὑπὸ τὸν ἥχον τῶν ἐκκλησιαστικῶν κωδῶνων, ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας καὶ ὑπὸ τὴν πυροβολὴν κανονίων καὶ τουφεκίων, τὸν ἐκάλεσεν εἰς μάχην. Ἀτάραχος ὁ Χουρρέφης ἐπὶ τῇ αὐθαδεῖα τῶν Τηνίων, «παιδίᾳ εἶναι καὶ ἄς παίζωσιν» εἶπε γελῶν πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς του ζητοῦντας ἄδειαν νὰ τοὺς τιμωρήσωσιν. Ὁ στόλος οὗτος εἰσέπλευσε τὴν 23 εἰς Δρυόν, λιμένα τῆς Πάρου, ἀλλ' ἀνήχθη τὴν 26, φανέντων ἔξωθεν τῶν 15 ψαριανῶν πλοίων, καὶ κατέπλευσεν εἰς Μιτυλήνην. Συγχρόνως κατέπλευσαν καὶ τὰ ψαριανά εἰς Ψαρά, ὅπου ἦλθαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας καὶ τὰ τῶν ἄλλων νήσων, καὶ τότε ὅλα ὅμοῦ, 40 ἑνοπλᾶ καὶ 6 πυρπολικά, ἐξέπλευσαν ὑπὸ τὸν Μισούλην καὶ τὴν 8 Σεπτεμβρίου ἤρξαν τὰ ἐχθρικά ἐκτὸς τῆς Μιτυλήνης ἀναβαίνοντα πρὸς τὸν Ἑλλάσποντον καὶ παρηκολούθησαν. Τὴν 14, συμβάσης τρικυμίας, διεσκορπίσθησαν τὰ ἐλληνικά μεταξὺ Ἀΐμνου καὶ ἀγίου Ὁρους, καὶ τὴν

ἐπιούσαν εὐρεθέντα τὰ τοῦ Μισούλη, Σαχτούρη, Σκούρτη, Καλαφάτη καὶ ἐν πυρπολικὸν ἐν μέσῳ τεσσάρων ἐχθρικῶν φρεγατῶν, δύο κορβετῶν καὶ ἐνὸς βρικήου, ἐπολέμησαν καὶ ἐβλάφθησαν, τὸ δὲ τοῦ Σκούρτη καὶ ἐκινδύνευσεν· ἀλλ' ἀπηλλάγησαν καὶ τὰ τέσσαρα, καέντος τοῦ πυρπολικοῦ εἰς ἐκφόδισιν τοῦ ἐχθροῦ. Περὶ δὲ τὴν μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας εὐρέθησαν τὰ πλοῖα ταῦτα ἐν μέσῳ ὅλου τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου· ἀλλὰ βοηθούντος τοῦ ἀνέμου διήλθαν ἀβλαβῆ. τὸ δὲ ἐσπέρας συνήλθαν ὅλα τὰ ἑλληνικά εἰς τὰ νερά τῆς Ἀήμου καί, μὴ φανέντων τὴν ἐπαύριον τῶν ἐχθρικῶν, ἐπανήλθαν εἰς Ψαρά πρὸς ὕδρευσιν καὶ ἐπισκευήν.

Ὁ δὲ ὀθωμανικὸς στόλος, ἅφ' οὗ ἐπλευσεν εἰς Μιτυλήνην καὶ ἐκείθεν πρὸς τὸν κόλπον τοῦ Βόλου, παρέστη τὴν 9 Ὀκτωβρίου ἔμπροσθεν τῆς Σκιάθου. Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ταύτης, οἵτινες φοβούμενοι τοὺς συρρέουσιν ἐν αὐτῇ Ὀλυμπίους μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Εὐβοίας καὶ τῶν Τρικέρων, εἶχαν μετακομισθῆ ὅλοι σὺν γυναιξὶ καὶ τέχνοις εἰς τὸ φρούριον, ἔστειλαν ἀντιπροσώπους εἰς προσκύνησιν τοῦ Καπητάμπασα αἰτούμενοι τὴν συνδρομήν του καὶ πολεμεφόδια πρὸς ἀπόπεμψιν τῶν Ὀλυμπίων. Ὁ Καπητάμπσας καὶ πολεμεφόδια προθύμως τοῖς ἔδωκε, καὶ τὸν στόλον του αὐθημερόν εἰς τὸν λιμένα των ἔφερε· τὴν δὲ ἐπιούσαν ἤρχισε σφοδρὸν κανονοβολισμόν. Πολλοὶ τῶν ἐπὶ τῆς νήσου Ὀλυμπίων ἔτρεξαν ἐπὶ τῷ ἐμφανισμῷ τοῦ στόλου εἰς τὴν μὲν τῆς Εὐαγγελιστρίας μίαν ἡμισυ ὥραν μακρὰν τοῦ φρουρίου πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν γυναικῶν καὶ τῶν τέκνων, ὥστε 400 μόνον ἦσαν οἱ ἐπὶ τοῦ παραλίου μαχηταὶ ἐν' ᾧ ἐκανοδόλει ὁ στόλος. Μετὰ μίαν δὲ ὥραν ἄσθεστον πῦρ ἐπειράθη ὁ Καπητάμπσας ν' ἀποβιάσῃ στρατεύματα εἰς τὰς θέσεις· μέγαν Ἀμμον καὶ Ἀνεμομόλους· ἐπειδὴ δ' ἐπεκράτει ἄκρα νηνεμία καὶ δὲν διεσκηδάζετο ὁ πολὺς καὶ παχὺς καπνός, οἱ ἐχθροὶ ἐπλησίασαν ἀφανεῖς καὶ ἀβλαβεῖς ὅπου ἐσκόπευαν ν' ἀποδώσιν· ἀλλὰ φανέντες ἐπυροβολήθησαν σφοδρῶς, ὀλίγοι ἐπρόφθασαν καὶ ἀπέβησαν, καὶ ὅλοι οἱ ἀποβάντες κατεκόπησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπανήλθαν εἰς τὰ πλοῖα ἄπρακτοι. Ματαιωθέντος τοῦ περὶ ἀποβάσεως σχεδίου, ἠγνοίχθη ὁ στόλος μετὰ μεσημβρίαν ὅλος καὶ εἰσέπλεε τὸν κόλπον τοῦ Βόλου. Ἐφάνη τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν αἴφνης καὶ ὁ Ἑλληνικὸς ἐντὸς τοῦ κόλπου, προσέβαλε τὴν προφυλακὴν τοῦ ἐχθρικοῦ πρὸς τὸ Ἀρτεμίσιον, καὶ ἐπέρριψε δύο πυρπολικά, ἀλλ' εἰς μάτην. Μετὰ τὴν ἀβλαβῆ δὲ ταύτην σύγκρουσιν ἐξέπλευσε τοῦ κόλπου ἔρριψεν ἄκυραν εἰς τὸν λιμένα τῆς Σκιάθου, καὶ ἡσυχολήθη εἰς ἐτοιμασίαν ἐκ τοῦ προχείρου δύο πυρπολικῶν. Ἐξέπλευσε καὶ ὁ ὀθωμανικὸς τὴν ἐπαύριον, καὶ ἐπανέπλευσεν εἰς τὸν Ἑλλησποντον, ὅπου ἀναμείνας ὀλόκληρον μῆνα εἰσέπλευσε τὸν Κεράτιον κόλπον μὴ αἰσχυρόμενος νὰ ῥυμουκῇ ὡς δειγμάτων τῶν κατὰ θάλασσαν κατορθωμάτων του 15 μικρὰ πλοῖα ὅλα φορταγωγά, τῇδε κἀκεῖσε συλλεγθέντα. Ἐμείναν δὲ καὶ τινὰ τῶν πολεμικῶν παρὰ τὸν Ἑλλησποντον. Κατόπιν τοῦ ὀθωμανικοῦ ἀπέπλευσε τῆς Σκιάθου καὶ ὁ Ἑλληνικὸς, ὅστις ἀπῆλθινε πρὸς τοὺς Ὠρεοὺς ἐξερχόμενα τοῦ κόλπου δέκα ἔνο-

πλα πλοία διατελοῦντα ὑπὸ τὸν πασάν τῆς Θεσσαλονίκης, ἦτοι, ἐν τρικάρτατον, ὁκτὼ δικάταρτα καὶ μίαν γολέτταν, φέροντα ὅλα αἰχμηκλῶτους ἐκ τῶν συλληφθέντων ἐπὶ τῇ πτώσει τῆς Εὐβοίας. Οἱ Τοῦρκοι ἐξέλαχον μακρόθεν τὰ ἑλληνικά ὡς τουρκικά καὶ ἐπλεον πρὸς αὐτά· ἀλλὰ πλησιάζοντες εἶδαν τὴν ἀπάτην των καὶ ἐστράφησαν πρὸς τὴν ξηρὰν εἰς διάσωσίν των. Οἱ Ἑλληγες ἐκυρίευσαν ἀμαχητὶ τὸ τρικάρτατον καὶ τέσσαρα δικάταρτα, ἐν οἷς ἦρχαν 150 αἰχμηκλῶτους· ἡ γολέττα ἐκάη αὐτοκνδρος μὴ θέλουσα νὰ παραδοθῇ· τὰ δὲ ἄλλα τέσσαρα ἐρρίφθησαν εἰς τὴν ξηρὰν παρὰ τὴν Σηλίδα.

Κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν συνέβη τὸ ἐξῆς περίεργον. Ὁ Αὐστριακὸς μισιρραρχὺς συνέλαθεν 22 Ἑλληγας ὡς πειρατὰς καὶ τοὺς παρέδωκεν εἰς τὸν Διοικητὴν τῆς Σμύρνης, ὅστις τοὺς ἀπέστειλε διὰ ξηρᾶς ὑπὸ φρουρὰν εἰς Μουντανιά ὅπως διαβιθασθῶσιν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Δεδεμένοι οἱ ἄνθρωποι οὗτοι ἀπὸ τῶν οὐρῶν τῶν ἵππων, ἐφ' ὧν ἐκάθηντο οἱ ἀπάγοντες αὐτούς, καὶ ἐλκόμενοι ἔφθασαν εἰς Μουντανιά, ὅπου ἐμδιδοχθέντες εἰς τι πλοῖον ἔχον 17 Τούρκους ναύτας ἐρρίφθησαν δέσμοι εἰς τὴν κοίλην· ἀλλ' ἐν ᾧ ὑπνωτταν οἱ πλεῖστοι τοῦ πληρώματος, ἀνέβησαν οἱ δέσμοι αἰφνης ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἀλλήλοισθέντες, ἤρπασαν τὰ ὅπλα, καὶ τοὺς μὲν φονεύσαντες τοὺς δὲ ῥίψαντες εἰς τὴν θάλασσαν καὶ φορέσαντες τὰ ἐνδύματά των, διεξέπλευσαν ἀκωλύτως τὸν Ἑλλήσποντον, διεξέφυγαν ἐπιτηδεῖως τὰ παραλιμενίζοντα ἐχθρικά πλοία καὶ κατευδῶθησαν ἀβλαβεῖς εἰς Ψαρά.

Ἀφ' οὗ δὲ ἐφεύσθησαν, ὡς προείρηται, αἱ ἐλπίδες, ἃς συνέλαθεν ὁ ἐν Κρήτῃ Χασάνπασας εἰς ὑποταγὴν τῶν λαῶν διὰ τῆς πειθοῦς, ἐπεχείρησε νὰ κατορθώσῃ τὸ σκοπούμενον διὰ τῆς βίας, παντοῦ θύων, ἀνδραποδίζων, κατερημόνων καὶ ἱχνηλατῶν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐν σπηλαίοις καὶ ταῖς ὄπαῖς τῆς γῆς. Δισχίλια ψυχαί, ἐν αἷς καὶ 300 ἑνοπλοὶ, κατέφυγαν εἰς τι σπήλαιον παρὰ τὸ χωρίον Μιλάτον τῆς ἐπαρχίας Μυραμπέλου, καὶ δεκαπέντε νυχθήμερα δὲν ἔπαυσαν ἀμυνόμεναι. Πολλοὶ ἔδραμνεν ἔξωθεν εἰς σωτηρίαν των, ἀλλὰ καὶ οὗτοι διεσκορπίσθησαν καὶ οἱ ἐγκλειστοὶ ἀπελπισθέντες ἐπὶ τέλους καὶ διψῶντες παρεδόθησαν, καὶ οὐδεὶς αὐτῶν γύρεν ἔλεος. Μὴ δυνάμενοι δὲ πλέον οἱ κατ' ἐκεῖνα τὰ μέρη Χριστιανοὶ ν' ἀντισταθῶσιν, ἔκλιναν γόνυ ἐνώπιον τοῦ νικητοῦ· ὀλίγοι μόνον περιεφέροντο εἰς τὰ ὄρη ἑνοπλοὶ.

Ὁ δὲ Χασάνπασας, ἀφ' οὗ κατεπάτησε καὶ ὑπέταξεν ὅλας τὰς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας, ἐπανήλθε, πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν στρατιωτῶν του προχωροῦντος ἤδη τοῦ χειμῶνος, εἰς Πεδιάδα, ὅπου ἐκτραχηλίσθη εἰς τοῦ ἵππου ἀπέθανε.

Ἀλλ' ὅσον ἑχειροτέρευσαν τὰ τῶν ἐπαρχιῶν ἐκεῖνων μετὰ τὴν ἐκεῖ μετὰβασιν τῶν περὶ τὸν Χασάνπασαν, τόσον ἐβελιτώθησαν τὰ κατὰ τὰ φρούρια τῶν Χανιῶν καὶ τῆς Ῥεθύμνης, ἀπομακρυνθέντων τῶν ἐχθρῶν· διότι καταλαβόντες ἐκ νέου οἱ Χριστιανοὶ ἃς ἄλλοτε κατεῖχαν θέσεις, συχνάκις ἠγόχλουν καὶ ἐδραπταν τοὺς ἐξορμῶντας ἐχθροὺς ἐνεδρεύοντες καὶ καταδιώκοντες αὐτοὺς συνήθως μέχρι τῶν πυλῶν τῶν φρουρίων. Ἐνέπεσαν ὅμως καὶ οὗτοι ἐν τινὶ ἐνέδρᾳ κατὰ τοὺς Ἀρμένους καὶ ἀπώλεσαν τὸν ἐν πολλαῖς

μάχαις διακριθέντα καὶ καλῶς πάντοτε πολιτευσάμενον Γεώργην Δεληγιαννάκην.

Ἀρχομένου δὲ τοῦ Ὀκτωβρίου, καθ' ὃν καιρὸν κατέπλευσεν εἰς Σούδαν ὁ ἐν τῇ Ἀργολικῇ κόλπῳ παθὼν ὀθωμανικὸς στόλος, ἐπεδιβάσθησαν δισχιλίοι ἐκ τῶν πληρωμάτων εἰς Καλύδας πρὸς λεηλασίαν τῆς ἐπαρχίας τῶν Ἀποκορώνων, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν, ἔπαθαν, πολλοὶ ἔπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν πρὸς σωτηρίαν των, καὶ ὁ στόλος ἀπῆρε μετὰ τινὰς ἡμέρας ἀπρακτος. Ἐν τούτοις ἠῤῥξανεν ἡ διχόνοια τῶν Κρητῶν καὶ τοῦ Ἀφεντούλη. Οὗτος, ἐν ὧσφ ἀπελάμβανε τὴν εὐνοίαν τῶν Σφακιανῶν, διετῆρει τὴν ἐξουσίαν· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐμισήθη παρ' αὐτῶν, ἐγκατελείφθη παρὰ πάντων, ἐξυδρίσθη, ἀπεκηρύχθη, καθηρέθη, ἐφυλακίσθη, καὶ ἀπέπλευσεν ἀδελφῆς εἰς Μάλταν. Τούτου δὲ καθαιρεθέντος καὶ τοῦ γενικοῦ γραμματέως Νικολάου Οἰκονόμου τὴν διοίκησιν τοῦ τόπου προσωρινῶς τὰς ἀρχὰς Δεκεμβρίου ἀναλαβόντος, συνήνωθησαν πεντακισχιλίοι Χριστιανοί, καὶ ἀρχομένου τοῦ Φεβρουαρίου ἔπεσαν εἰς τὰς ἐπαρχίας Κισάμου καὶ Σελίνου, κατετρόπωσαν τοὺς ἐν αὐταῖς Τούρκους, ἀνέτρεψαν διὰ πυρὸς πύργους, ἤρπασαν κτήνη καὶ τὰς πολεμικὰς ἀποσκευὰς των, ἐρήμωσαν τὴν γῆν των, καὶ τοὺς μὲν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ τῆς Κισάμου ἀπέκλεισαν ὅλους ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς, τοὺς δὲ ἐν τῇ τοῦ Σελίνου περιώρισαν ἐντὸς τοῦ Κανδάνου πολιορκοῦντες καὶ τούτους καὶ ἐκείνους. Ἐπὶ δὲ τῶν συμβάντων τούτων ἀπέθανεν ἐξ ἀνθενείας ὁ πλήρης πατριωτικοῦ ζήλου, ὁ κάλλιστος καὶ φιλοκίνδυνος, Ἰωσήφ Κωνσταντουδάκης, ὁ κοινῶς καλούμενος Σήφακας ἢ Σήφης.

Μετὰ δὲ τὴν ἐν Ἄστρει ἐθνικὴν συνέλευσιν διωρίσθη παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ἀρμοστὴς τῆς Κρήτης ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν ἐνοπιῶν ὁ Μανώλης Τομπάζης, ἀνὴρ δυνάμενος διὰ τῆς ὑπολήψεως, τῆς ἀξιοτήτος καὶ τῆς ναυτικῆς ἐπιβρόχης τοῦ νὰ ἐνισχύσῃ τὸν ἀγῶνα· καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχεν ἡ Κυβέρνησις πῶς νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς τὰ τῆς ἐκστρατείας συνεισέφεράν τινες τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Κρητῶν, ἐδάνεισε καὶ ὁ ἀρμοστής, ἐστρατολογήθησαν διὰ τῶν χρημάτων τούτων ἐν Ναυπλίῳ 1200 ὅπλοφόροι σύμμικτοι, συνεστρατολογήθησαν καὶ τινες Κρανιδιώται ὡς πυροβολισταὶ ὑπὸ τὸν Χάστιγκα, καὶ ἀπαρναντες ὅλοι μετὰ τοῦ ἀρμοστοῦ ἐπὶ ὀκτῶ πλοίων πολεμικῶν καὶ φορτηγῶν μετεδιβάσθησαν τὴν 22 Μαΐου εἰς τὸν λιμένα τῆς Κισάμου, Δραπανιάν, πλησίον τοῦ πολιορκουμένου φρουρίου. Καὶ πολιορκηταὶ καὶ πολιορκούμενοι ἐξέλαβαν τὰ ἐλθόντα πλοῖα ὡς ὀθωμανικά, καὶ οἱ πολιορκούμενοι ἐμψυχωθέντες ἐξώωμησαν, ἔπεσαν κατὰ τῶν πολιορκούντων καὶ τοὺς ἀπεμάκρυναν· ἀλλὰ φανείσης τῆς σημαίας ἐγνώσθη ἡ ἀλήθεια, ἐπανήλθαν οἱ πολιορκούμενοι εἰς τὸ φρούριον, ἐπανήλθαν καὶ οἱ πολιορκηταὶ εἰς τὴν θέσιν των καὶ ἀπέκλεισαν τοὺς ἐχθροὺς ὡς καὶ πρότερον. Ἐν τούτοις ἀπέβησαν οἱ περὶ τὸν Τομπάζην καὶ ἀπεδίδασαν αὐθημερὸν καὶ τὸ πυροβολικὸν ἐκ 15 κανονίων, ἐξ ὧν τὰ 8 ἐστάλησαν παρὰ τοῦ ἐν Ῥωσσίᾳ Καλλέργη. Ἐμελέτα δὲ ὁ ἀρμοστής νὰ πέσῃ εὐθὺς εἰς τὰ Χανιά· ἀλλὰ σκεφθεὶς ὅτι τὸ φρούριον τῆς Κι-

σάμου ἦτο διὰ συμβιβασμοῦ ἁλωτὸν ἔμεινε καὶ ἐπρότεινε τοῖς ἐν αὐτῷ νὰ παραδοθῶσιν. Εἰσηκούσθη ἡ πρότασις του, καὶ δώσας καὶ λαβὼν ὁμήρους παρέλαθε τὸ φρουρίον τὴν τετάρτην ἡμέραν τῆς ἀποδόσεώς του, ὃ ἐστὶ τὴν 25 Μαΐου, καὶ ἀπέστειλεν εἰς Χανιά τοὺς ἐν αὐτῷ 1500 ἐπὶ δύο ὑπὸ ἰόνιον σημαίαν πλοίων ἀβλαβεῖς, ἀλαφυραγωγῆτους καὶ ὁπλοφοροῦντας· τόσους δὲ ἐθέριζε καθ' ἡμέραν ὃ ἐν τῷ φρουρίῳ λοιμοί, ὥστε 50 ἀπέθαναν διαρκούσης τῆς ἐπιδημίας. Συνωμολογήθη δὲ ἐπὶ τῆς παραδόσεως τοῦ φρουρίου νὰ ἀπολύσῃ καὶ οἱ Χανιώται οἰκογενεῖας τινὰς χριστιανικάς· καὶ ἐπειδὴ δὲν τὰς ἀπέλυσαν, ἀπεποιήθησαν καὶ οἱ περὶ τὸν Τομπάτζην ν' ἀπολύσῃ τοὺς ὁμηρεύοντας παρ' αὐτοῖς Τούρκους. Πολύτιμος ἦτον ἡ κτήσις τοῦ λιμένος τῆς Δραπανιάς, διότι ἤνοιγε νέαν κοινωνίαν μετὰ τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, μόνου τοῦ λιμένος τῶν Σφακιῶν χρησιμεύοντος μέχρι τοῦδε εἰς κοινωνίαν.

Διαθέσας δὲ ὁ ἄρμοστής τῆς Κισάμου εἰσέβαλε τὴν 30 εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Σελίνου πατρίδα τῶν μαχιμωτέρων Τούρκων τῆς Κρήτης ἐπὶ σκοπῷ νὰ πέσῃ ἀπροσδοκῆτως εἰς Κάνδανον, ὅπου συνέρχονταν ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης, ἐξ ὧν 1500 ὁπλοφοροῦντες, καὶ εἰσέφεραν τὰ κτήνη των καὶ πᾶσαν τὴν κινητὴν περιουσίαν των· ἀλλ' οἱ ἐν Κανδάνῳ Τούρκοι προειδοποιήθησαν, ὡχυρώθησαν ἐντὸς τινος πύργου κειμένου πρὸς δυσμὰς, καὶ δύο κτιστῶν προμαχόνων, τοῦ μὲν πρὸς τὸ κέντρον, τοῦ δὲ πρὸς τὴν ἀρκτικὴν πλευρὰν τοῦ χωρίου καὶ στήσαντες ἔνεδραν καθ' ὁδὸν ἐφόνευσαν καὶ συνέλαβαν 30 Στερεοελλαδίτας μὴ εἰδότας τὸν τόπον.

Ὁ δὲ ἄρμοστής, στρατοπεδεύσας ἔξωθεν τοῦ χωρίου μετὰ 5500 ἐντοπίων καὶ ἀλλοδαπῶν, καὶ στήσας 4 κανόνια, διέταξε μετὰ τινὰ ἀκροβολισμὸν, καθ' ὃν ἐφρονεύθησαν ὀλίγοι ἐκατέρωθεν, τὴν δι' ἐφόδου ἄλωσιν τῶν δύο προμαχόνων. Χίλιοι πεντακόσιοι ὑπήκουσαν· ἀλλ' ἀφοῦ ἐφθασαν ἐντὸς βολῆς πιστόλας, ἐξώρμησαν οἱ Τούρκοι πρὶν ἐφορμήσωσιν οὗτοι, τοὺς ἔτρεψαν, ἐφόνευσαν 110 καὶ ἐπλήγωσαν σχεδὸν ἄλλους τόσους· ἐχάθησαν καὶ ἐκ τῶν νικητῶν 30. Νικηταὶ ἐφάνησαν οἱ Σελινιώται καὶ κατ' ἄλλας τινὰς ἐξορμήσεις· ἀλλὰ νικῶντες εἶχαν ἐντὸς τοῦ χωρίου ἐχθρὸν ἀνίκητον, τὴν πανώλην θερίζουσαν ἀνηλεῶς. Ἡ μάστιξ αὕτη ἐταπείνωσε τὴν ὀφρὺν των, ἦν ὑψωσαν αἱ εὐτυχεῖς ἐκδρομαὶ των· κινδυνεύοντες δὲ ὅλοι καὶ θαρρύνόμενοι ὑπὸ τῆς ἀξιεπαίνου διωγωγῆς τοῦ ἄρμοστοῦ καὶ τῆς παρὰδόσεως τῆς Κισάμου, ἔστερξαν ἐπὶ τῇ προτάσει αὐτοῦ ν' ἀναχωρήσωσιν εἰς Χανιά ἀδολοχεῖς φέροντες ὅλα τὰ πράγματά των· ἀλλ' ἀπήτησαν εἰς ἀσφάλειάν των ἀνταλλαγὴν ὁμήρων, διότι, καὶ ἂν δὲν ὑπώπτευν τὸν ἄρμοστήν, ὑπώπτευν πάντοτε τὸ ἐντόπιον στράτευμα. Τῷ ὄντι καὶ ἐπὶ τῆς παρὰδόσεως τῆς Κισάμου καὶ ἐπὶ τῆς ἐνεστώσης διαπραγματεύσεως τινὲς τῶν ἐντοπίων ἤθελαν τὸν συμβιβασμὸν ὡς παρίδα μᾶλλον, ἢ ὡς ἀσφάλειαν τῶν ἐχθρῶν· καὶ ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούσθησαν ἐπὶ τῆς παρὰδόσεως τοῦ φρουρίου ἐκείνου, ἀπήλθον ἤδη ἐπιμόνως νὰ συμβιβασθῶσι· κατ' ἐπιφάνειαν μόνον μετὰ τῶν ἐν Κανδάνῳ σκοπεύοντες νὰ τοὺς ἐπιδουλεuthῶσι διαβαίνοντας τὰ στενὰ ἐπὶ ὁρμαίνοντα

δὲ ὅτι τὸ συμφέρον τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος ἀπῆτει τὴν θυσίαν τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος Τούρκων διὰ θεμιτῶν καὶ ἀθεμίτων τρόπων, διότι ἦσαν οἱ μαχιμώτεροι καὶ οἱ σκληρότεροι ὄλων τῶν ἄλλων. Ἀπέρριψεν ἐν ἀγανακτήσει ὁ ἀρμοστὴς τὴν στυγεράν ταύτην ἀπαίτησιν, οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων, ἀνακαλυφθέντος τοῦ δολίου τούτου σκοποῦ ἤθελε νὰ ὀμηρεύσῃ, καὶ ὁ συμβιβασμὸς ἐδυσκολεύετο. Συνέβη ἐν τούτοις τυχαίον τι ἐξομαλῶσαν τὴν ἐνυπάρχουσαν δυσκολίαν. Διαρκούσης τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος διαπραγματεύσεως ἐπεκράτει ἀνακωχή, καὶ ἐπὶ τῆς ἀνακωχῆς εἰς τῶν Σελινιωτῶν ἐσκότωσε στρατιωτῶν "Ελληνα πειραθέντα ν' ἀρπάσῃ ἀπὸ τῆς ζώνης του τὴν ἀργυρήλατον πιστόλαν του. Συλληφθεὶς ὁ φονεὺς ἐστάλη πρὸς τὸν ἀρμοστήν, ἵνα τιμωρηθῇ, ἀλλ' ἀπελύθη ἐν τῷ ἅμᾳ ἀτιμώρητος ἐπὶ λόγῳ ὅτι ὁ Τούρκος δικαίως ἐσκότωσε τὸν "Ελληνα. Ἡ πράξις αὕτη τοῦ ἀρμοστοῦ τόσον τὸν ἐσύστησε παρὰ τοῖς ἐχθροῖς του, ὥστε, ἐπαναληφθεισῶν τῶν ἐχθροπραξιῶν τὴν ἐπαύριον διὰ τὴν ὑπερανακώχουσαν, ἐδέχθησαν οἱ Τούρκοι τὸν συμβιβασμὸν ἄνευ ὀμήρων ἐπὶ τῇ ἀπλῇ ὑπογραφῇ τοῦ ἀρμοστοῦ ἐλπίζοντες ἐπὶ τὴν τιμότητά του (α). Ἄλλ' οἱ δολιεύμενοι τὸν συμβιβασμὸν ἐντόπιοι, μαθόντες τὸ γεγονός, προκατέλαβαν, μὴ εἰσακουσμένου τοῦ ἀρμοστοῦ, τὰ στενὰ πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ βδελυροῦ σχεδίου των. Τὴν γ' ὥραν μετὰ μεσημβρίαν τῆς 2 Ἰουνίου ἐξεκίνησαν οἱ Τούρκοι συνεπιφέροντες τὰ πράγματά των καὶ τὰ κτήνη των. Ἐκ τινων σημείων ὑπώπτευσαν καθ' ὁδὸν δόλον· ἀλλὰ δὲν ἐδύναντο νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὸ χωρίον των, διότι ἐν ᾧ τινες τῶν κακὰ βουλευομένων ἔτρεξαν νὰ προκαταλάβωσι τὰ στενὰ, ἄλλοι ἤρχοντο κατόπιν των. Πεσόντες δὲ εἰς τὰ στενὰ ἔπαθαν τὰ πάνδενα. Καλῇ τύχῃ προειδοποιήθησαν οἱ Χανιώται περὶ τῆς μελετωμένης μεταβάσεως καὶ ἦλθαν εἰς συνάντησιν καὶ ὑπεράσπισιν. Ἐξ αἰτίας ταύτης τὰ παθήματα τῶν Σελινιωτῶν ὅπως οὖν ἐμετριάσθησαν, ἀλλοὶ πολλοὶ αὐτῶν ἐφονεύθησαν, πάμπολλαι γυναῖκες καὶ παιδία ἐξωγρήθησαν καὶ πολλὰ κτήνη καὶ πράγματά των ἠρπάγησαν. Δὲν ἠρκέσθησαν οἱ κακοπράγμονες ἐπὶ τῇ ἀθεμίτῳ ταύτῃ πράξει, ἀλλ' ἐξώκειλαν καὶ εἰς ἄλλην ἀπανθρωπίαν· ἐπὶ λόγῳ νὰ μὴ μολυνθῶσιν, ἔκαυσαν 200 πανωλοβλήτους κοιτωμένους ἐντὸς τοῦ ὡς νοσοκομείου χρησιμεύοντος τζαμίου τοῦ Κανδάνου. Ἡ διαγωγὴ αὕτη κατέστρεψεν ἦν συνέλαβαν οἱ Τούρκοι κατ' ἀρχὰς καλὴν ἰδέαν περὶ τοῦ ἀρμοστοῦ.

Ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἐδυναμώθησαν οἱ μέχρι τοῦδε ἀδύνατοι ἐχθροί, διότι ἡ μὲν μοῖρα τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου, ἡ ἔξωθεν τῶν Μοθωκορώνων ἀπικοπεῖσα, ἔφερεν εἰς Χανιά τροφάς καὶ 300 πυροβολιστάς· 43 δὲ πλοῖα ὑπὸ τὸν ὑποναύαρχον Μεχμέτ-Ἀλῆ Γιβραλτάρην ἀπεδίβασαν μετ' ὀλίγον εἰς τὸ μεγάλον Κάστρον 5000 μαχητάς.

Κατ' αὐτὸν δὲ τὸν καιρὸν παρ' ὀλίγον ν' ἀνάψῃ ἐμφύλιος πόλεμος, φονευθέντων ἐν Μυλοποτάμῳ δύο Σφακιανῶν ἀτακτησάντων. Ὁ ἀρμοστὴς καθυσχύχασε τοὺς ἀντιφερομένους, ἀλλὰ δὲν τοὺς ἐφίλιψεν.

Ἀφ' οὗ δὲ αἱ δύο ἐπαρχίαι Κισάμου καὶ Σελίνου ἡλευθερώθησαν,

ἐκρίθη εὐλογον νὰ ὀργανισθῇ ἡ νήσος ἐκ νέου πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς, καὶ νὰ τακτοποιηθῇ ἡ ὑπηρεσία. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ συνήλθαν, ἀρχομένου τοῦ Ἰουνίου, οἱ πληρεξούσιοι τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν ἐπὶ τῇ προσκλήσει τοῦ ἀρμοστοῦ εἰς Ἀρκουδαίναν, χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ρεθύμνης· ἀλλ' οἱ Σφακιανοί, ἀντὶ νὰ στείλωσιν, ὡς καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ τῆς Κρήτης, πληρεξουσίους, κατέδωσαν ἔνοπλοι πληθηδὸν ἐπὶ λόγῳ ὅτι ἀντιφερόμενοι πρὸς τοὺς Μυλοποταμίτας δὲν ἐπιστεύοντο νὰ στείλωσι μόνον πληρεξουσίους.

Ὡπλαρχήγουν μέχρι τοῦδε ὅλων τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Κρήτης Σφακιανοί. Περιφρόνησιν ἐθεώρουν τὴν προτίμησιν ταύτην οἱ τῶν ἄλλων ἐπαρχιῶν καὶ ἀπῆλθον ἐν τῇ συνελεύσει νὰ ἐκστρατεύωσι τοῦ λοιποῦ ὑπὸ συνεπαρχιώτας ἀρχηγούς. Ἡ γνώμη αὕτη ὑπερίσχυσε, καὶ οἱ Σφακιανοὶ ἀπεχωρίσθησαν ἐγκοτοῦντες διὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ὀπλαρχηγῶν· ἀλλ' ἐπὶ τῇ προσκλήσει τοῦ ἀρμοστοῦ, ὑποσχεθέντος νὰ τοὺς ἱκανοποιήσῃ καὶ ἐξορίσαντος πρὸς χάριν τῶν τινὰς τῶν ἀντιπάλων αὐτῶν ἐπανήλθαν, συνειργάσθησαν, καὶ συνυπέγραψαν τὸν νέον ὀργανισμόν, ὃν ἐπεκύρωσε τὴν 15 καὶ ὁ ἀρμοστής (β).

Ἐν ᾧ δὲ κατεγίνοντο οἱ Κρήτες ῥυθμίζοντες τὰ τοπικά των κατὰ τὸν νέον ὀργανισμόν, οἱ συνοδεύσαντες τὸν ἀρμοστὴν ὀπλοφόροι διέμεναν ἔμπροσθεν τῶν Χανιῶν ἀκροβολιζόμενοι. Τὴν δὲ 12 Ἰουλίου, μεσοῦσης τῆς ἡμέρας, καθ' ἣν ὥραν ἐκοιμῶντο οἱ Τούρκοι, ἔπεσαν αἰφνὴς ἐπὶ τὸν Ταράτσον, χωρίον τέταρτον τῆς ὥρας ἀπέχον τοῦ Μεγάλου Κάστρου, καὶ τὸν ἐκυρίευσαν. Ἡγωνίσθησαν οἱ Τούρκοι εἰς ἀνάκτησίν του, ἔπεσαν ἑκατέρωθεν ἱκανοί, καὶ οἱ Χριστιανοὶ μὴ δυνάμενοι νὰ τὸν διατηρήσωσι τὸν ἔκασαν ἐπὶ τέλους καὶ ἀνεχώρησαν.

Ἐπὶ δὲ τῆς συνελεύσεως ἐκρίθη ἀναγκάζειν ν' ἀναζωπυρωθῇ ὁ ἀγὼν ἐν ταῖς ἀνατολικωτέραις τῆς νήσου ἐπαρχίαις, ὅπου ἡ παρουσία τῶν ἐχθρῶν τὸν ἀπέσθεσεν. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ διετάχθησαν διάφοροι ὀπλαρχηγοὶ νὰ στρατολογήσωσιν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις των καὶ συνέλθωσιν ὅλοι εἰς Ἀμουργέλας κατὰ τὰς ὑπωρείας τῆς Ἰδης, πέντε ὥρας μακρὰν τοῦ Μεγάλου Κάστρου.

Ἐν ᾧ δὲ κατεγίνετο ὁ ἀρμοστής εἰς τὰ τῆς ἐκστρατείας, κατέπλευσεν ἐκ νέου εἰς Κρήτην ὑπὸ τὸν Γιβραλτάρην ὁ Αἰγύπτιος στόλος συνοδεύων 50 φορτηγὰ μετακομίζοντα στρατεύματα, τροφάς, πολεμοφόδια καὶ τὸν Χουσεῖνημπεην γαμβρὸν τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ καὶ διάδοχον τοῦ Χασάνπασα.

Ἄν καὶ ἡ εἰς ἣν κατεγίνοντο οἱ Χριστιανοὶ στρατολογία ἡλπίζετο καὶ ταχεῖα καὶ πολυἀριθμὸς, μόλις συνήλθαν, ὑπερμεσοῦντος τοῦ Αὐγούστου, εἰς Ἀμουργέλας διςχιλίοι καὶ ἐτάχθησαν ὑπὸ τὸν Ροῦζον πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς φιλοτιμίας τῶν Σφακιανῶν· ἀφίχθη ἐκεῖ καὶ ὁ Τομπάζης μετὰ χιλίων. Δεκακισχίλιοι Τούρκοι, πεζοὶ καὶ ἵππεις, ἐπέπεσαν πανστρατιᾷ, καὶ πολλάκις ἐφορμήσαντες καὶ πολλὰ παθόντες ἀπεκρούσθησαν· ἀλλ' ὑπερίσχυσαν ἐπὶ τέλους. Ἡ μάχη αὕτη, καθ' ἣν 300 Ἑλληνες ἐχάθησαν, κατέστρεψε

τὸν ἀγῶνα καὶ ἐματαιώσιν ὅλκας τὰς ὑπὲρ νέας στρατολογίας προσπαθείας τοῦ ἀρμοστοῦ.

Ἐν μέσῳ δὲ τῆς ἀποτυχίας καὶ τῆς ἀθυμίας ταύτης προσήλωσαν οἱ Ἕλληνες τὴν προσοχὴν των εἰς τὴν ἄλωσιν τοῦ φρουρίου τῆς Γραμβούσης ἐπὶ πετρώδους τινὸς νησιδίου κατὰ τὴν δυτικὴν ἄκρην τῆς νήσου κειμένου, ὀλιγάριθμον ἔχοντος φρουρᾶν καὶ αὐτὴν ἀπρόσεκτον. Τὴν 11 Δεκεμβρίου, νυκτὸς γενομένης, ἐκινήθησαν δισχίλιοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Δημήτρη Δράμαλη, ἀνέβησαν τὰ τεῖχη τοῦ φρουρίου ἐπ' ἐλπίδι νὰ τὸ ἀφαρπάσωσιν, εἰσῆλθαν ἀνεμπόδιστοι καὶ ἐφόνευσαν τὸν σκοπὸν κοιμώμενον· ἀλλὰ γενομέ-

Μεχμέτ Ἀλῆς.

νης ταραχῆς ἐπὶ τῆς ἐντὸς διασποράς αὐτῶν, τοὺς ἐνόησαν οἱ Τούρκοι, ἔδραξαν τὰ ὅπλα, κατέλαβαν τὰς ὀχυράς θέσεις, καὶ ἀντεμάχοντο ἀγνοοῦντες διὰ τὸ ἐπικρατοῦν σκότος τίνες οἱ φίλοι καὶ τίνες οἱ ἐχθροί. Ἐπὶ τῆς νυκτερινῆς δὲ συμπλοκῆς ἐπληρώθησαν ὁ Ῥαφαηλᾶς πλοίαρχος τῆς γολέττας Τερψιχόρης καὶ τινες ἄλλοι, οἵτινες καὶ ἐξεδιβάσθησαν τοῦ φρουρίου. Διαδοθέντος δὲ ψευδοῦς λόγου ὅτι οἱ προπορευθέντες κατεστράφησαν ὅλοι, ὑπερεβόηθησαν οἱ λοιποὶ καὶ οἱ πλείστοι αὐτῶν ἐξεπλήδυσαν πρὸς σωτηρίαν των. 40 εὗρέθησαν ἐν τῷ φρουρίῳ, ἅψ' οὐ ἔφεξε, καὶ δύο μόνον ἐξ αὐτῶν, ὁ Ἀναγνώστης Παναγιώτου καὶ ὁ Χατσή-Γιάννης Βαρδικάκης, ἐκπηδήσαντες ἐσώθησαν. Ὁ δὲ Ῥεθύμνιος Γεώργης Παπαδάκης, σπᾶσας τοὺς πόδας του ἐπὶ τῆς νυκτερινῆς του καταβάσεως καὶ μὴ δυνάμενος νὰ τρέξῃ, ἐφονεύθη τὴν ἐπαύριον ὑπὸ τῶν ἐξεληθόντων τοῦ φρουρίου Τούρκων.

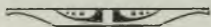

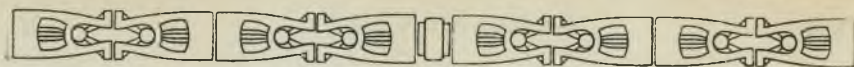
Ἑποδοχή τοῦ Βύρωνος ἐν Μεσολογγίῳ.

Θύων ἐν τούτοις ὁ Χουσεήγμπεης καὶ ἀπολύων εἰσήλασε τὸν Ὀκτώβριον εἰς Αὐλοπόταμον. Πεντακόσιοι Χριστιανοί, γυναικες τὸ πλείστον καὶ παιδία, ἐκρύβησαν ἐν τινι σπηλαίῳ ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς πλευρᾷ πετρῶδους βουνοῦ πρὸς τὸ δυτικοθόρειον μέρος τοῦ Μελιδωνίου, χωρίου τῆς ἐπαρχίας Αὐλοποτάμου. Τρεῖς μῆνας ἀντέστησαν πολιορκούμενοι καὶ ἀμυνόμενοι. Μὴ θυνηθεῖς δὲ ὁ Χουσεήγμπεης κατ' οὐδένα τρόπον νὰ τοὺς ὑποτάξῃ, ἤνοιξεν ὁπλὴν ἀνωθεν τοῦ σπηλαίου, ἐπεσώρευsen εὐφλέκτους ὕλας, τὰς ἐφλόγισε πνεύσαντος ἐπιτηδείου ἀνέμου, καὶ ὁ εἰσθρώσκων καπνὸς ἔπνιξε σχεδὸν ὅλους.

Προθέμενος ὁ ἀνὴρ οὗτος νὰ καταστρέψῃ ὁλοτελῶς τὸν ἀγῶνα ἐπάτησε, τελευτῶντος τοῦ Φεβρουαρίου, καὶ τὸν Ἀποκόρωνα, ἐπάτησεν, ἀρχομένου τοῦ Μαρτίου, καὶ ὑπέταξε καὶ αὐτὰ τὰ Σφακιά καὶ ἐκάλει, καταδᾶς ἐκείθεν, τοὺς λαοὺς εἰς ἀφοπλισμὸν καὶ εἰς μετάνοιαν ἐπὶ πλήρει καὶ τελείᾳ ἀφέσει παντὸς πολιτικοῦ ἁμαρτήματος καὶ ἐπὶ κατοχῇ τῆς ἰδιοκτησίας των· ἡγῶρε δὲ καὶ ὄργανον τῶν βουλῶν του τὸν ἐκεῖ αὐστριακὸν ὑποπρόξενον Δερκοῦλην, ὅστις, περιφερόμενος ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον, ἐκάλει τοὺς πάντας εἰς ὑποταγὴν ἐπὶ ἀμνηστία, καὶ ἐξέδωκε τὴν 12 Ἀπριλίου ἐγκύκλιον πρὸς τοὺς Ἑλληνας, δι' ἧς τοῖς ἔλεγε κομπάζων ὅτι «ἂν οἱ Τούρκοι τὸν ἡπάτουν, θὰ «τοὺς ἐστηλίτευσεν καὶ θὰ μετεχειρίζετο ὅλην τὴν ἰσχύν του εἰς ἱκανοποίησιν «τῶν παθόντων.» Ἐν ὅσῳ οἱ Σφακιανοὶ ἀντεῖχαν, ἡλπίζετο ὥς καὶ ἄλλοτε ἢ ἀνόρθωσις τοῦ ἀγῶνος· ἀλλ' οἱ ἰσχυρότεροι τῶν ὁπλαρχηγῶν αὐτῶν ἀπηνήθησαν ἐπὶ τῇ περιστάσει ταύτῃ τὸν ἀγῶνα. Τούτου γνωσθέντος, ἀπηλπίσθησαν ὅλοι, καί, προκειμένης τῆς φυγῆς ἢ τῆς ὑποταγῆς, ἐπροτίμησαν τὴν φυγὴν οἱ δυνάμενοι νὰ φύγωσι· πᾶμπολλοὶ δέ, μῆτε νὰ φύγωσι δυνάμενοι μῆτε νὰ προσκυνήσωσι θέλοντες, ἀνέβησαν τὰ ὄρθρα μέρη τῆς Ἰδης ἐπ' ἐλπίδι ἀσφαλοῦς καταφυγῆς· δὲν ἔπαυσαν δὲ πολλοὶ κλεπτοπολεμοῦντες· ἦσαν καὶ τινες ἐπιθυμοῦντες ἐν τῇ γενικῇ ταύτῃ ἀπελπισίᾳ νὰ θέσωσι τὴν πατρίδα των ὑπὸ τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν. Ὁ δὲ ἀτυχὴς ἀρμοστής, καταδιωκόμενος ἔνθεν καθεῖθεν, καὶ φοβούμενος μὴ πιастῇ καὶ περαδοθῇ εἰς τοὺς ἐχθροὺς παρὰ τῶν ἐπιβουλεύθέντων τὸν ἔθνικόν ἀγῶνα, κατέφυγεν εἰς τὸν λιμένα τῶν Σφακιῶν, ἔκαυσε τὰς ἐκεῖ ἀποθήκας τροφῶν καὶ πολεμεφοδίων, ἐσυμβούλευσε τοὺς Κρήτας διὰ προκηρύξεώς του τῆς 6 Ἀπριλίου νὰ ἐγκαρτερῶσιν ἔνοπλοι, καὶ διατάξας τὰ εἰς ὑποστήριξιν τῶν πολεμικῶν κινήματων καταπλεύσαντα ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ὕδρατικά πλοία νὰ παραλάβωσιν ὅσους ἐχώρουν καὶ μετακομίσωσιν εἰς Μονεμβασίαν, ἀνεχώρησε καὶ αὐτὸς τὴν 12 ἐπὶ τῆς Τερψιχόρης.

Ἀφ' οὗ οἱ Κρήτες κατέθεσαν τὰ ὅπλα, ἀντημέψθησαν μετὰ τινα καιρὸν οἱ προσκυνήσαντες ὁπλαρχηγοὶ ὅπως τοῖς ἔπρεπε. Συνήλθαν ἀνυπόπτως ἐπὶ τῇ προσκλήσει τῆς τουρκικῆς Ἀρχῆς εἰς τὰ Χανιά καὶ ἐρρίφθησαν εἰς σκοτεινὴν φυλακὴν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΖ'

**Εξωτερικὸν δάνειον.—Γερμανικὸς λεγεὼν εἰς ἀντίληψιν τῆς Ἑλλάδος. — Φιλελληνικαὶ ἐταιρίαι. — Συνθήκη εἰς ἀνόρθωσιν τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλήμ. — Ἀφίξεις τοῦ λόρδου Βύρωνος καὶ τοῦ σοννιαγματάρχου Στάνωπος εἰς Ἑλλάδα. — Ἀπόπειρα εἰς ἄλωσιν Κορώνης — Διάλυσις τοῦ ἐν Εὐβοίᾳ ἐλληνικοῦ στρατοπέδου.*

ΤΡΙΕΤΙΑ σχεδὸν παρῆ'θεν ἂψ' οὐ ἡ Ἑλλάς ὠπλίσθη κατὰ τῆς καταθλιβούσης αὐτὴν ξένης ἐξουσίας, καὶ ὅλος ὁ τριετὴς οὗτος ἀγὼν διειτηρεῖτο καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν διὰ τῶν ὀλίγων προσόδων τῆς καὶ διὰ τῶν συνεισφορῶν τῶν πολιτῶν τῆς. Τὰ στρατεύματα, ὡς ἐπαρχιακὰ καὶ ὀλιγοδάπανα, δυνατόν ἦτο νὰ διατηρῶνται καὶ εἰς τὸ ἐξῆς κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἀλλ' ὅχι καὶ ὁ στόλος. Ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ἡσθάνοντο οἱ Ἕλληνες τὴν ἀνάγκην εὐρέσεως ἐξωτερικοῦ δανείου, καὶ τὸ παρελθὸν ἔτος ἐξεδόθη ἐν Κορίνθῳ νόμος περὶ αὐτοῦ· ἀλλ' εἰς εὐρεσίν του ἐχρειάζετο ἀπαραιτήτως νὰ ὑπάρχῃ ἂν ὅχι βεβαίως τὸ ἐλάχιστον βάσιμος ἐλπίς ἀποδόσεως· εἰς ὑπαρξίν δὲ τοιαύτης ἐλπίδος ἐχρειάζετο ἀπαραιτήτως ἡ πολιτικὴ ὑπαρξὶς τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ὅχι μόνον ἀθέβαιος ἀλλὰ καὶ ἀπίθανος ἐφαίνετο τὰ πρῶτα ἔτη ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐλληνικῆς ἐπαναστάσεως· μετὰ τρία ὅμως ἔτη δεινῶν καὶ εὐτυχῶν ἀγώνων, αἱ ἐλπίδες τοῦ μέλλοντος τῆς Ἑλλάδος ἐφάνοντο ὥπως οὖν βάσιμοι, καὶ ἡ εὐρεσις τοῦ δανείου πιθανή. Ἐπὶ τῇ πιθανότητι ταύτῃ ἐξεδόθη τὸν Μάιον τοῦ παρόντος ἔτους ἄλλος νόμος εἰς εὐρεσιν τεσσάρων ἑκατομμυρίων διστήλων.

Ὅσον δὲ ἦσαν δυσμενεῖς πρὸς τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα αἱ Αὐλαί, τόσον ἐφάνησαν εὐμενεῖς οἱ λαοί. Ἐξ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς του μέχρι τέλους δὲν εἶδαν οἱ λαοὶ ἐν αὐτῇ, ὡς αἱ Αὐλαί, τὸ καταστρεπτικὸν ἀλλὰ τὸ ἐπανορθωτικὸν σημεῖον τῶν κοινωνιῶν, καὶ ἔσπευσαν νὰ τὸν βοηθήσωσι καθ' ὅσους ἐδύνατο τρόπους.

Πρῶτοι ἦλθαν εἰς ἀντίληψίν του οἱ σοφοὶ τῆς Γερμανίας ἀσχοληθέντες, ἐξάρχοντος τοῦ Θηρσίου, εἰς σύστασιν καὶ ἀποστολὴν εἰς Ἑλλάδα γερμανικοῦ λεγεῶνος. Κατασταθεὶς δὲ ὁ Ἄρειος Πάγος ἀπέστειλεν εἰς Γερμανίαν τὸν Θ. Κεφαλὰν δώσας αὐτῇ ἐξουσίαν εἰς εὐρεσίν δανείου πρὸς ταχεῖαν ἀποστολὴν τοῦ λεγεῶνος τούτου καὶ ἀγοράν τῶν ἀναγκαίων· ὑπεγράφη δὲ ἐν

Ζυρίχη καὶ σύμβασις περὶ μεταβάσεως ἑξακοσίων μετέβησαν διὰ τῆς Μασσαλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τινες αὐτῶν ἄλλ' ἢ κατάστασις τοῦ τόπου δὲν επέτρεπε τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὅρων τῆς συμβάσεως, διὰ τοῦτο ἢ μετάβασις τῶν πολλῶν δὲν ἐπραγματοποιήθη, καὶ οἱ μεταβάντες διεσκορπίσθησαν.

Προϊόντος δὲ τοῦ καιροῦ ἡ ἀγιότης τοῦ ἀγῶνος, ἡ ἀνισότης τῆς πάλης, ἡ ὁμότης τῶν Τούρκων, ἡ ἐν τοῖς δεινοῖς παθήμασι καρτερία τῶν Ἑλλήνων καὶ αἱ προγονικαὶ αὐτῶν ἀναμνήσεις ἐπήνεγκαν τὴν σύστασιν φιλελληνικῶν ἑταιριῶν ἐξ ὀνομαστῶν ἀνδρῶν, ἀντιφερομένων μὲν ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ βήματος, ἄλλ' ἢ ἠνωμένων διὰ φιλαδελφικοῦ δεσμοῦ ὑπὲρ Ἑλλήνων. Τοιαῦται ἑταιρίαι ἐσυστήθησαν πρῶτον μὲν ἐν Ζυρίχῃ καὶ Γενεύῃ, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ ἐν Γερμανίᾳ. Ἐγκυμονεῖτο τοιαύτη καὶ ἐν τῇ μεγάλῃ Βρεττανίᾳ ἅψ' ὅτου κατεστράφη ἡ Χίος, καὶ πρῶτος ὁ Ἐδίμπουργος [Ἐδιμβούργος], συνηγορήσαντος ἐπὶ ὁμηγύρεως τοῦ περιφήμου Μακκρίου, ἐπρόσφερε τὸν ὁβολόν του. Οὐδὲν ἦττον τῆς Εὐρώπης συνεκινήθη καὶ ἡ Ἀμερικὴ σχεδὸν συγχρόνως. Πρῶτος ὁ καὶ ὡς πολιτευτὴς καὶ ὡς ἑλληνιστὴς διαπρέπων Εὐερέττος ὕψωσε φωνὴν ὑπὲρ τῆς ἀγωνιζομένης Ἑλλάδος, καὶ ἡ φωνὴ αὕτη ἀντήχησεν εἰς τὰ ὦτα τῶν ἐλευθέρων λαῶν τῆς γῆς ἐκείνης. Ἡ δὲ ἀδελφότης τῶν Φίλων, ἡ αἰεποτε ἀφισταμένη παντὸς πολιτικοῦ σκοποῦ καὶ αἰεποτε προϊσταμένη παντὸς φιланθρωπικοῦ, δὲν ἔπαυσε καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν Ἀμερικῇ, ἅψ' ὅτου ἐγνώσθη ἡ καταστροφὴ τῆς Χίου, περιθάλλουσα διὰ γενναίων συνδρομῶν τὴν ἐξ αἰτίας τῆς τουρκικῆς θηριωδίας δεινοπαθοῦσαν ἀνθρωπότητα. Λήγοντος δὲ τοῦ Μαρτίου τοῦ 1823 ἐσυστήθη ἐν Λονδίνῃ ἡ πρὸ τινος προσδοκωμένη φιλελληνικὴ ἑταιρία· αὕτη μέγαλως ὠφέλησε διὰ τῆς ἐπιβρόχης τῆς κοινῆς γνώμης ἐπὶ τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπουργείου· συνήργησε δὲ τὰ μέγιστα καὶ εἰς εὑρεσιν τῶν ζητουμένων δανείων.

Περὶ ὅδευε πρὸ τινος καιροῦ ὁ Ἀνδρέας Λουριώτης τὴν Εὐρώπην πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον· ἐπισκεψθεὶς καὶ τὴν Ἀγγλίαν ἐπανῆλθεν εἰς Ἑλλάδα συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἐδουάρδου Βλακιέρου. Ὁ Ἀγγλος οὗτος, παρατηρήσας τὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του ἐπὶ ἑλληνικοῦ πλοίου, οὗτινος ἡ πρωτοφανὴς σιμαία ἐνθουσίαζε τοὺς φιλελευθέρους. Ἐφερε καὶ δέκα ἑλληνόπαιδας, οὓς διάφοροι Ἀγγλοι παρέλαβαν εἰς ἀνατροφὴν δι' ἰδίαν αὐτῶν δαπάνην. Εὐρὼν δὲ συστημένην τὴν φιλελληνικὴν ἑταιρίαν, προητοίμασε δι' ὧν ἔδωκεν αὐτῇ πληροφοριῶν τὴν ὁδὸν εἰς εὑρεσιν τῶν ζητουμένων δανείων, καὶ κατέβη ἐκ δευτέρου εἰς Ἑλλάδα πρὸς ἐπίσπευσιν ἀποστολῆς ἀνδρῶν ἐχόντων τὴν πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένην πληρεξουσιότητα. Ὡς τοιοῦτοι ἐξελέχθησαν ὁ Ὀρλάνδος, ὁ Λουριώτης καὶ ὁ Ἰωάννης Ζαήμης. Καὶ οἱ μὲν δύο πρῶτοι ἀνεχώρησαν τὸν Νοέμβριον, ὁ δὲ τρίτος βραδύτερον. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀποστολῆς ταύτης παρενέπεσαν τὰ ἀκόλουθα.

Ὁ Γάλλος Ἰορδάνης συνώδευσε τὸν Μεταξᾶν ἐπὶ τῆς εἰς Βερώνην ἀποστολῆς του· ἀπαυχορήσης δὲ ταύτης διέβη κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ εἰς Παρίσιους ἐπ' ἐλπίδι εὐρέσεως δανείων διὰ τῆς συνδρομῆς τῆς ἐκεῖ ἐδρευούσης ἐπιτρο-

πῆς τοῦ τάγματος τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τῆς Ἱερουσαλὴμ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ οἱ ἐν Παρισίοις προϊστάμενοι τοῦ τάγματος τούτου, καὶ αὐτὸς ὁ Ἰορδάνης, μέλος αὐτοῦ, κύριον σκοπὸν εἶχαν τὴν ἀνόρθωσιν τοῦ τάγματος διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, καὶ ὅχι τὴν εὐδὼσιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος διὰ τοῦ τάγμα-

Γυνὴ ἐξ Ἀστυπαλαίας.

Ἐκ τοῦ λευκώματος περιγηγτοῦ.

τος, ὑπεκρίθησαν ὅτι ἔτοιμοι ἦσαν νὰ χορηγήσωσιν ἐπὶ λόγῳ βοηθημάτων τῇ ἑλληνικῇ Κυβερνήσει φράγκα 4000000· ἀλλ' ἀπῆλθον ἀντάλλαγμα τὴν κυριαρχίαν τῶν ἄλλοτε ἐν τῇ κατοχῇ τοῦ τάγματος νήσων, Ῥόδου, Καρπάθου καὶ Ἀστυπαλαίας, μέχρι δὲ τῆς κυριεύσεως καὶ παραχωρήσεως αὐτῶν, τὴν προσωρινὴν κατοχὴν Σύρας καὶ τινων τῶν ἐπὶ τῆς μεσημβρινοδυτικῆς πλευρᾶς τῆς Πελοποννήσου ἐρημονήσων· καὶ ἐπειδὴ τὸ τάγμα οὔτε δύνανται στρατιωτικὴν εἶχεν, οὔτε δάνεια εὑρισκεν ἐν ὀνόματί του, ἡ Ἑλλὰς ὤφειλε καὶ στρατεύμα νὰ δώσῃ ἐκ τοῦ προχείρου εἰς ὑπεράσπισιν τῶν ἀνω-

τέρω νήσων, καὶ νὰ στερῇ ὥστε ἐν ὀνόματι αὐτῆς νὰ δανεισθῇ τὸ τάγμα ὅχι μόνον τὸ ἄνωτέρω ποσὸν εἰς χρῆσιν τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ἕξ ἄλλα ἑκατομμύρια εἰς χρῆσιν αὐτοῦ τοῦ τάγματος· ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἀντὶ νὰ βοηθηθῇ ἡ Ἑλλάς ὑπὸ τοῦ τάγματος, ὡς ἡλπίζεν, ἔπρεπε αὕτη νὰ τὸ βοηθήσῃ, καὶ νὰ τὸ προαγάγῃ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι. Κατὰ τοὺς ἀτόπους δὲ τούτους ὁρῶνς ὁ αὐτοχειροτόνητος πληρεξούσιος τῆς Ἑλλάδος Ἰορδάνης καὶ οἱ πλη-

Προτομὴ τοῦ Βύρωνος

γενομένη ἐν Ἰταλίᾳ ὑπὸ τοῦ Τορβάλδσεν.

ρεξούσιοι τοῦ τάγματος, οἱ συνάδελφοί του, συνυπέγραψαν ἐν Παρισίοις τὴν 18 Ἰουνίου συνθήκην, καὶ ἀφίχθη καὶ τις ὡς πρέσβυς τοῦ τάγματος εἰς Ἑλλάδα· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, χλευάζοντες τὰ γενόμενα, καὶ τὴν συνθήκην ἀπέρριψαν καὶ τὸν πρέσβυν ἀπέπεμψαν.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐπροσπάθει νὰ ἐγερθῇ ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς Ἑλλάδος τὸ τάγμα τούτο, ὁ ἀγὼν αὐτῆς ἡῦρε μέγαν ὑπέρμαχον. Διεκρίνετο διὰ τὸν φιλελληνισμόν του ὁ λόρδος Βύρων (α). Ὁ μεγαλοφυῆς οὗτος ποιητής, ὅστις ἔψαλε παθητικώτατα τὴν Ἑλλάδα δούλην, ἐδουλεύθη, ἀφ' ἧς ὥρας ἔλαθε τὰ ἔπλα, νὰ τῇ δώσῃ καὶ χεῖρα βοηθείας εἰς ἀνόρθωσιν, καὶ νὰ βάλῃ εἰς

κίνδυνον ὑπὲρ αὐτῆς καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν του. Ἐνίσχυσε τὸν σκοπὸν τοῦ λόρδου καὶ ἡ ἐν Λονδίῳ σύστασις τῆς φιλελληνικῆς ἐταιρείας, ἥτις, μαθοῦσα ὅτι ἐμελέτα ν' ἀπέλθῃ εἰς Ἑλλάδα, τὸν ἀνέδειξεν ἀντιπρόσωπόν της. Ἐπὶ τῆς συστάσεως τῆς ἐταιρείας ταύτης διέτριβεν ὁ λόρδος ἐν Γενοῦῃ· ἐκεῖθεν ἀπέπλευσε τὴν 1 Ἰουλίου καὶ κατευδῶθη, ἀρχομένου τοῦ Αὐγούστου, εἰς Ἀργοστόλι· τὸν συνηκολούθουν δὲ ὁ κόμης Γάμβας καὶ ὁ ἱατρὸς Βροῦνος, Ἱταλοί, καὶ ὁ Τρελώνης καὶ ὁ Βράων, Ἀγγλοι. Ἀνωμαλίαι καὶ ἐμφύλιαι ταραχαὶ ἐπεκράτουν ἐν Ἑλλάδι καθ' ὃν καιρὸν ἔφθασεν ὁ λόρδος εἰς Κε-

Τρελλῶν.

φαλληνίαν· διὰ τοῦτο ἀπέστειλε τοὺς δύο συνοδοιπόρους του Ἀγγλους εἰς τὴν ἑλληνικὴν Κυδέρνησιν ἀναγγέλλων διὰ τῶν πρὸς αὐτὴν γραμμάτων του τοὺς φιλελληνικοὺς σκοποὺς του καὶ τοὺς τῆς ἀγγλικῆς ἐταιρείας (β)· παρήγγειλε δὲ αὐτοῖς νὰ περιοδεύσωσι καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα ἵνα ἴδωσι τὴν κατάστασίν της· ἀπομείνας δὲ αὐτὸς ἐν Κεφαλληνίᾳ διέτριψεν ἕξ ἑβδομάδας ἐπὶ τοῦ πλοίου· μετὰ ταῦτα ἀπέβη εἰς Μεταξάτα ἑπτὰ μίλια μακρὰν τοῦ Ἀργοστολίου, ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐνδιχμείνῃ ἕως οὗ θὰ ἐμάνθανεν ἀκριβῶς τὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ θὰ ἔδλεπε ποῦ καὶ πῶς νὰ διευθύνῃ τὰ βήματά του.

Ἡ ἔλευσις δὲ τοῦ Βύρωνος καὶ τὰ ἐντεῦθεν προσδοκώμενα ἔδωκαν εἰς κίνησιν ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Ἐν ᾧ ἡ Κυδέρνησις τὸν ἐχάλει ὅπου ἔδρευεν, οἱ ἀντίπαλοι αὐτῆς καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι Ἑλληγες ἐπροσπάθουν διὰ γραμμάτων

καὶ δι' ἀποστόλων νὰ τὸν προσελκύσωσι καὶ νὰ τὸν διακρίνωσι κακῶς πρὸς τοὺς ἐναντίους των· ἀλλ' ὁ λόρδος δὲν ἔπαυε καλῶν ὅλους εἰς κατεύνασιν τῶν παθῶν καὶ εἰς ὁμόνοιαν. Τάλαντευόμενος δὲ μέχρι τινὸς τοῦ ν' ἀπέλθῃ, ἀπεφάσισε νὰ μεταβῇ εἰς Μεσολόγγι, μεταδάντος ἐκεῖ τοῦ Μαυροκορδάτου, καί, ἀποπλεύσας τὴν 1ῃ Δεκεμβρίου ἐπὶ τινος πλοίου ὑπὸ σημαίαν ἰονικὴν, ἐπεσκέφθη τὴν Ζάκυνθον εἰς πορισμὸν χρημάτων παρὰ τοῦ ἐκεῖ τραπεζίτου του, ἀνήχθη ἐκεῖ τὴν 17, καὶ τὴν ἐπαύριον ὄρθρου βαθέος εὐρέθη πλησίον ὀθωμανικῆς τινος φρεγάτας καὶ ἐκινδύνευσε νὰ συλληφθῇ· βοηθηθεὶς δὲ ὑπὸ τοῦ ἀνέμου ἀπέφυγε τὸν κίνδυνον διασωθεὶς εἰς Σκρόφας· ἀλλ' ἔπεσε μετὰ ταῦτα εἰς ἄλλον κίνδυνον. Ἐξ αἰτίας ἐπισυμβάσης τρικυμίας τρία ἡμερονύκτια ἐθαλασσομάχει μεταξὺ Ἑχινάδων καὶ Δραγαμέστου, ἕως οὗ, γνωσθέντων τῶν παθημάτων του ἐν Μεσολογγίῳ, ἐστάλησαν εἰς ἀντίληψίν του ἑνοπλά τινα πλοιάρια καὶ τὸ δικάταρτον ὁ «Λεωνίδα», καὶ διὰ τῆς συνδρομῆς αὐτῶν κατευωδύθη τὴν 24 εἰς Μεσολόγγι, ὅπου ὅλοι τὸν ὑπεδέχθησαν πλήρεις ἀγαλλιάσεως, ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐλπίδων.

Ἐπλεε συγχρόνως ἐπὶ τινος πλοίου ὑπὸ ἰόνιον σημαίαν καὶ ὁ κόμης Γάμδας καὶ ἄλλοι τινὲς ἀκόλουθοι τοῦ λόρδου. Τὸ πλοῖον τοῦτο εὐρέθη τὰ χαράγματα τῆς 18 πλησίον τῆς αὐτῆς φρεγάτας, καὶ ἐκλαθὼν αὐτὴν ὡς αὐστριακὴν δὲν ἀπεμακρύνθη καὶ συνελήφθη· θὰ κατεποντίζετο δὲ καὶ αὐτανδρον, διότι οἱ Τούρκοι τὸ ὑπέθεσαν πυρπολικόν, ἂν δὲν ἐπληροφόρειτο ἐν καιρῷ ὁ Ὄθωμανὸς πλοίαρχος ὅτι ὁ κυβερνήτης αὐτοῦ Βαλσαμάκης ἦτον ὁ διασώσας ποτὲ αὐτὸν κατὰ τὴν Μαύρην Θάλασσαν καὶ ξεναγωγήσας. Μετακομισθέν τὸ πλοῖον εἰς Πάτρας καὶ ἐξετασθέντων τῶν ἀποδημητηρίων καὶ τῶν ἐμπλεόντων, ἀπελύθη ἐπὶ λόγῳ ὅτι ὁ ναυλώσας αὐτὸ Γάμδας ἀπῆρχετο εἰς Κάλαμον πρὸς ἔντευξίν τινων Ἀγγλων, μεθ' ὧν ἐσκόπευε νὰ περιέλθῃ τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν. Ἐκτὸς ἄλλων πραγμάτων τὸ πλοῖον τοῦτο ἔφερε καὶ 8000 δίστηλα.

Συστηθεῖσα ἡ φιλελληνικὴ ἀγγλικὴ ἐταιρεία, καὶ πρὶν γνωρίσῃ τοὺς περὶ Ἑλλάδος σκοποὺς τοῦ Βύρωνος, εἶχεν ἀποστείλει ὡς ἀντιπρόσωπόν της εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸν συνταγματάρχην Στάνωπα ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ αἰτήσῃ εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος καὶ εἰς ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν πραγμάτων. Ὁ εὐγενὴς οὗτος καὶ καλοκάγαθος ἀνὴρ, ἐπισκεφθεὶς τὰς φιλελληνικὰς ἐταιρίας τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἑλλουητίας, εἰς μείζονα ἐπιτυχίαν τῆς φιλελληνικῆς ἀποστολῆς του, ἐπεσκέφθη καὶ τὸν ἐν Κεφαλληνίᾳ λόρδον ὡς ἀντιπροσωπεύοντα καὶ αὐτὸν τὴν ἀγγλικὴν ἐταιρίαν, καὶ ἐκεῖθεν διεβιβάσθη τὴν 30 Νοεμβρίου εἰς Μεσολόγγι, ὅπου ἐμελετήθη νὰ συνάξῃ τὰ διεσπαρμένα εἰς Πελοπόννησον λείψανα τοῦ γερμανικοῦ λεγεῶνος πρὸς σύστασιν μηχανουργεῖου καὶ αὐξησιν των πολεμικῶν γνώσεων τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῶν κακοπαθειῶν καὶ τῶν ἀσθενειῶν τῶν ἀνδρῶν τοῦ λεγεῶνος, ὀλιγώτατοι εὐρέθησαν ἱκανοὶ νὰ ἐργασθῶσι· προσήλθαν καὶ τινες Ἑλληνες, καὶ ἐτέθησαν ὅλοι ὑπὸ τὸν μηχανουργόν Ἀγγλόν Πάρην, ὃν ἀπέστειλε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἡ

ἔταιρία εἰς Ἑλλάδα συναποστείλασα καὶ θώρα, πυρίτιδα, σφαίρας, μίαν βομβοδόλον, ἑνδεκα ἑλαφρὰ κανόνια μετὰ τῶν εἰς κίνησιν καὶ χρῆσιν αὐτῶν ἀναγκαίων, ἐν εὐχόμιστον σιδηρουργεῖον καὶ τοὺς ἀναγκαίους τεχνίτας ἐκ συνεισφορῶν τῶν μελῶν τῆς, ἐν αἷς καὶ χίλιαι λίραι τῆς δημαρχίας τοῦ Λονδίνου. Ὁ Στάνωπ ἡσχολήθη καὶ εἰς σύστασιν γραμματξαγωγείου, καὶ διὰ τῆς ἐπιμελείας καὶ συνδρομῆς αὐτοῦ ἐξεδόθησαν διὰ πρώτην φοράν ἐπὶ τοῦ ἀγῶ-

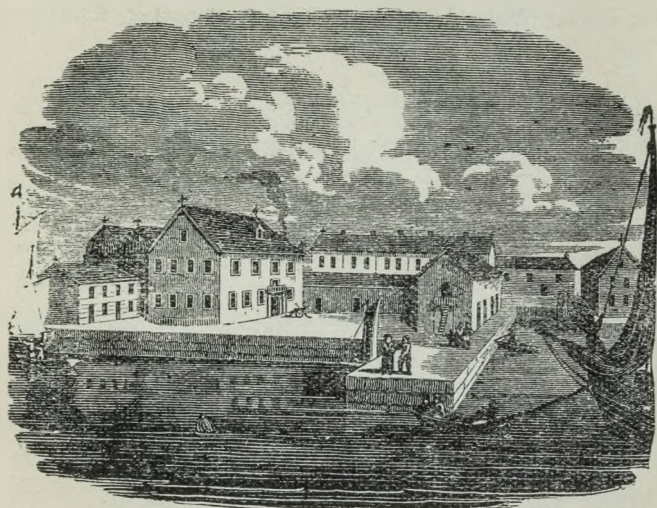

Βυζιῶν

νος (γ) ἐφημερίδες· ἀλλ' ἐξ αἰτίας τῆς ἐκδόσεως αὐτῶν ἐγεννήθησαν ἔριδες μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Βύρωνος, διότι ὁ μὲν συστητὴς αὐτῶν ἐθεώρει τὰς πολιτικὰς ἀρχὰς τοῦ Βενθάμου ὀρθὰς, καὶ ταύτας ἐπροθυμεῖτο διὰ τῶν ἐφημερίδων νὰ διαδώσῃ· ὁ δὲ λόρδος, σκοπιμώτατον λογιζόμενος τὴν εὐδωσιν τοῦ ἀγῶνος καὶ ὅχι εἰσαεῖν θεωριῶν, ἐχλεύαζε τὰς ἀρχὰς ταύτας ὡς ἀκαταλλήλους. Ἀντιφερόμενος δὲ ὁ Στάνωπ πρὸς τὸν λόρδον ἐμέμφετο ὡς ἀντιδημοκρατικὸν καὶ τὸν Μαυροκορδάτον, καὶ ἀνεχώρησε τὴν 9 Φεβρουαρίου δυσηρεστημένος εἰς Ἀθήνας, ἀλλὰ πλήρης πάντοτε εἰλικρινοῦς ζήλου ὑπὲρ

τῆς ἀνεγέρσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους· ὁ δὲ λόρδος ἔμεινεν ἐν Μεσολογγίῳ, ὅπου συνῆρθευσαν ὑπὸ τὴν σκεπὴν τοῦ διάφοροι φιλέλληνες τῇδε κακέισε τῆς Ἑλλάδος περιφερόμενοι.

Κατεγίνοντο πρό τιнос καιροῦ οἱ Ἕλληνες σπουδαίως εἰς ἄλωσιν τῆς Κορώνης. Ἐντόπιοι τινες καὶ διακόσιοι ὑπομίσθιοι Βούλγαροι καὶ Στερεοελλαδίται ὑπὸ τὸν Σέρβον καὶ Γρίβαν, ὅλοι δὲ ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τῶν Μαυρομιχαλῶν, Ἀντώνη καὶ Κωνσταντίνου, ἐπεχείρησαν τὴν ἐξ ἐφόδου ἄλωσιν τὴν νύκτα τῆς 28 Φεβρουαρίου, νύκτα σκοτεινὴν καὶ θυελλώδην· 52 ἐντόπιοι ἐπροπορεύθησαν, ἀνέβησαν τὸ τεῖχος διὰ κλιμάκων, δὲν ἤϋραν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων ἐχθρὸν διὰ τὴν κακοκαιρίαν, καὶ ἐρρίφθησαν ἔσω· ἀλλ' οἱ

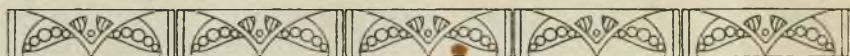

Κατοικία τοῦ Βύρωνος ἐν Μεσολογγίῳ (;)

Ἐκ συγχρόνου ἀγγλικοῦ δημοσιεύματος.

ὑπὸ τὸν Σέρβον καὶ Γρίβαν ἐζήτουν ἐπὶ τῆς κρίσεως ἐκείνης ὥρας μισθοὺς. Ἐγκαταλειφθέντες οἱ 52 καὶ ἀνίκανοι διὰ τὴν ὀλιγότητά των νὰ ἐκτελέσωσιν ὅ,τι ἐσχεδιάσθη, ἐπεχείρησαν νὰ ἐξέλθωσιν· ἀλλ' οἱ Τούρκοι τοὺς ἐνόησαν καὶ ἔπεσαν ἐπ' αὐτούς, ἐξ ὧν τινες κατέβησαν διὰ τῶν κλιμάκων ἀβλαβεῖς, τινὲς δὲ κατεκρημνίσθησαν· 16 δέ, κλεισθέντες ἐντὸς ὀχυρᾶς οἰκίας καὶ μὴ θέλοντες νὰ παραδοθῶσιν, ἐκάησαν.

Ὁ δὲ ἐν Εὐδοίᾳ Ὀδυσσεὺς μαθὼν τὴν εἰς Ἀθήνας προσδοκωμένην μετάβασιν τοῦ Στάνωπος καὶ μὴ προσδοκῶν ἐκ τῆς ἐκστρατείας του ὅ,τι ἐπρόσδοκα κατ' ἀρχάς, ἀνεχώρησεν ἐπὶ ὑποσχέσει νὰ ἐπανέλθῃ μετ' ὀλίγον· ἐναπέμειναν δὲ τὰ στρατεύματα καὶ τὰ πλοῖα· ἀλλὰ τὴν 24 Ἀπριλίου κατέπλευσαν ἀπροσδοκίτως εἰς Χαλκίδα 24 ὀθωμανικὰ φέροντα δισχιλίους γενιτσάρους καὶ τροφάς· τότε ἀπέπλευσαν τὰ Ψαριανά καὶ διελύθη κακῶς ἔχον τὸ στρατόπεδον. Ἐν δὲ τῶν πολιορκούντων πλοίων, τὸ τοῦ Κουτάβου, μὴ δυνηθὲν νὰ φύγῃ, ἐδυθίσθη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΗ.

Τὰ δύο νομοτελεστικά.—Ἐμφύλιος πόλεμος.—Διαγωγή τοῦ Βύρωνος ἐν Μεσολογγίῳ καὶ ἀποβίωσις αὐτοῦ.—Καταδίκη τοῦ Καραϊσκάκη ὡς ἐπιβούλου.—Τὰ κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα Παράδοσις Ναυπλίου καὶ εἴσοδος τῆς νέας Κυβερνήσεως.

Η ἐγκαθίδρυσίς τοῦ νέου νομοτελεστικοῦ, συνυπάρχοντος καὶ τοῦ καθαιρεθέντος, ἦτο προαναγγελία ἐμφυλίου πολέμου. Ἡ νομιμότης ἦτον ἀναμφισβόλως παρὰ τῷ βουλευτικῷ· ἀλλ' ἡ μέλλουσα νὰ κατισχύσῃ καὶ αὐτοῦ τοῦ νόμου δύναμις ἐφαίνετο ἀμφιβρεπής. Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ἀδιαφόρει ὅλη· αἱ ναυτικαὶ νῆσοι ὑπεστήριζαν τὴν νέαν Κυβέρνησιν· ἡ δὲ Πελοπόννησος, τὸ πεδίον τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, οὕσα διηρημένη, ἐφαίνετο μᾶλλον ὑπὸ τὴν ἐπιβροχὴν τοῦ Κολοκοτρωνικοῦ κόμματος, καὶ τὰ φρούρια αὐτῆς ἦσαν ὑποχείρια τῶν ὁπαδῶν τοῦ ἀποκηρυχθέντος νομοτελεστικοῦ.

Ἀπόπειραι συμβιβασμοῦ τῶν δύο κομμάτων ἔγειναν καὶ πρὶν συμβῆναι καὶ ἄφ' οὗ συνέβη τὸ σχίσμα, ἀλλὰ δὲν ἐκαρποφόρησαν. Ἦλθεν εἰς τὸ μέσον καὶ ὁ Ἰψηλάντης, ὁ πάντοτε ἀποστρεφόμενος τὰς ἐμφυλίους συγκρούσεις, καὶ μετέβη ἀπὸ Τριπολιτσᾶς, ὅπου ἐκάθητο πρὸ τινος καιροῦ μακρὰν τῶν πραγμάτων, εἰς Κρανίδι ἐπ' ἐλπίδι νὰ συμβιδάσῃ τὰ δύο κόμματα τοῖμα εἰς πόλεμον, ἀλλὰ καὶ οὕτως ἀπέτυχεν.

Οἱ πρῶτιστοι δὲ ὑπερασπισταὶ τῆς νέας Κυβερνήσεως ἐκ τῶν Πελοποννησίων ἦσαν ὁ Ζαήμης, ὁ Λόντος, ὁ Νοταρᾶς, ὁ Γιατράκος, ὁ Μούρτσινος καὶ ὁ Τσανετάκης. Ὁ Ζαήμης, ἡ κεφαλὴ τοῦ κόμματος τούτου τῆς Πελοποννήσου, παρητήθη τοῦ νομοτελεστικοῦ, συστηθείσης τῆς νέας Κυβερνήσεως, ἂν καὶ ὁμόφρων αὐτῆς, ἐπὶ λόγῳ ὅτι ὠφέλει μᾶλλον ἐκτὸς ἢ ἐντὸς τὸν ἀντικατέστησε δὲ ὁ Ἀναγνώστης Σπηλιωτάκης. Συγχρόνως διωρίσθη ἀντιπρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ τὸ μέλος αὐτοῦ ὁ Παναγιώτης Μπότσης.

Ἡ δὲ ἀποκηρυχθεῖσα Κυβέρνησις ἔστησε τὴν ἔδραν τῆς ἐν Τριπολιτσᾷ καὶ ἐκεῖθεν ἐξέδιδε τὰς διαταγὰς τῆς· τὴν παρηκολούθησαν καὶ οἱ ὑπουργοὶ τῆς· ἀλλ' ὁ γνωστότερος, ὁ ἰκανώτερος καὶ ὁ παλιμβουλότερος αὐτῶν, ὁ Δικαῖος, ὁ ἐπὶ τῶν Ἑσπερικῶν ἀπεμακρύνθη μετ' ὀλίγας ἡμέρας διὰ νυκτὸς καὶ ἡγήθη μετὰ τῶν ἐν Κρανιδίῳ. Ἡ αὐτομόλησις αὕτη ἔδραψε μεγάλως τὴν ἐν Τριπολιτσᾷ Κυβέρνησιν. Οὐδ' οἱ κάτοικοι τῆς Τριπολιτσᾶς ἦσαν ὅλοι πιστοὶ εἰς αὐτήν, τινὲς δὲ καὶ ἐνόπλιως τὴν ἐπεδουλεύθησαν.

Ἐπυστεύθη ἐν τῇ πόλει ταύτῃ μυστικῇ ἑταιρεία εἰς ἀμοιβαίαν δῆθεν ὑπεράσπισιν ἀπὸ τῶν στρατιωτικῶν κακώσεων, ἀλλὰ κυρίως κατὰ τῆς ἐν αὐτῇ ἐδρευούσης Κυβερνήσεως· ὠνομάζετο δὲ Ἀδελφότης. Τετρακόσιοι ἦσαν οἱ συγκροτοῦντες αὐτήν, ἀρχομένου τοῦ Φεβρουαρίου, ὅτε ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Μποταΐτης ἀπεφάσισε νὰ τοὺς κινήσῃ ὑπὸ τὸ ἀκόλουθον σύνθημα. Δύο πιστοὶ τοῦ, περιφερόμενοι τὰ ἐργαστήρια, καὶ βασιτῶντες κάνιστρον, ἐν ᾧ ἦτον ἡ εἰκὼν τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἔλεγον «βοήθειά σου ὁ ἅγιος Δημήτριος.» Ὁ λόγος οὗτος ἐδόλου παρὰ τοῖς ἑταίροις, «κλείσσε τὸ ἐργαστήριόν σου καὶ ὀπλίσσου.» Τοιοῦτοτρόπως οἱ ἑταῖροι εἰδοποιηθέντες ὀπλίσθησαν καὶ ἔτρεξαν νὰ καταλάβωσι τὸν μέγαν κανονοστάσιον καὶ τὰς παρακειμένας οἰκίας. Καθ' ὁδὸν ἀπήντησαν τὴν φρουράν, τὴν προσέβαλαν, τὴν διεσκόρπισαν, ἐκυρίευσαν τὸ κανονοστάσιον καὶ διενυκτέρευσαν ἡσυχῇ ἐν ταῖς παρακειμέναις οἰκίαις μὴ φροντίζοντες νὰ καταλάβωσι καὶ τὰς πύλας τῆς πόλεως. Ἐν ᾧ δὲ οὗτοι ἐρράθιζον, οἱ ἄλλοι ἔφεραν, μόλις ἔφεξεν, εἰς τὴν πόλιν πληθὺς χωρικῶν Τριπολιτσιωτῶν καὶ Κερυτινῶν. Τούτους ἰδόντες οἱ ὑπὸ τὸν Μποταΐτην, ὧν οἱ πλείστοι ἦσαν τεχνῖται καὶ ἀπειροπόλεμοι, ἐφοβήθησαν, 150 διὰ μιᾶς ἐδραπέτευσαν, οἱ δὲ λοιποὶ ῥίψαντες τὰ ὅπλα ἐπανάλθον ἀνενόχλητοι εἰς τὰς συνήθεις ἐργασίας των.

Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα συνέβαιναν, οἱ ἐν Κρανιδίῳ, ἐτοιμασθέντες ν' ἀφῆσωσι τὴν ἐσχατιὰν ἐκείνην τῆς Πελοποννήσου καὶ ἐπανάλθωσιν εἰς Ἀργολίδα, ἐκήρυξαν ἔδραν τῆς νέας Κυβερνήσεως τὸ Ναύπλιον, καὶ ἐμβάντες εἰς δύο ὑπὸ τὸν Μιούλην πλοῖα κατέπλευσαν εἰς τοὺς ἀντικρὺ τοῦ Ναυπλίου Μύλους τὴν 6 Μαρτίου, διεσκόρπισαν κανονοβολοῦντες τοὺς ἐκεῖ, καὶ τὴν ἐπαύριον διέταξαν τὸν φρούραρχον Ναυπλίου Πάνον, υἱὸν τοῦ Κολοκοτρώνη, νὰ ἐτοιμάσῃ τὰ ἀναγκαῖα καταλύματά των. Ἠπειθήσεν ὁ φρούραρχος, ὡς οὐδεὶς ἀμφέβαλλε, καὶ ἡ Κυβέρνησις τὸν ἀπεκήρυξεν ὡς ἀποστάτην καὶ ὡς ἐχθρὸν τοῦ ἔθνους· διέταξε δὲ καὶ τὴν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου. Συγχρόνως ἐκίνησε δυνάμεις καὶ κατ' ἄλλων μερῶν, καὶ κυρίως τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τῆς Ἀκροκορίνθου.

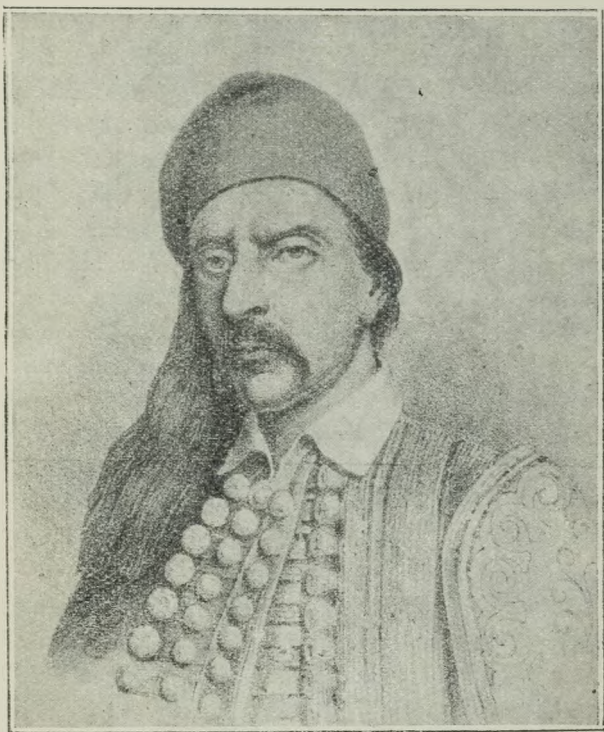
Ἐφρούρει τὴν Ἀκροκορίνθον ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ὁ Χελιώτης, ὁμόφρων τοῦ Κολοκοτρώνη. Οὗτος, μὴ θέλων ν' ἀπιστήσῃ πρὸς τοὺς ὁμόφρονάς του, καὶ μὴ δυνάμενος ν' ἀνισταθῇ πρὸς τοὺς ἐναντίους του, ἔφυγε κρυφίως μετὰ τινῶν πιστῶν του, διότι οἱ ἐν τῇ ἀκροπόλει ἀπῆλθον καθυστεροῦντας μισθοὺς καὶ ἠπεύλουν νὰ παραδώσωσι καὶ αὐτὸν καὶ τὸ φρούριον εἰς χεῖρας τῶν ἐναντίων, οἱ δὲ ἐναπομείναντες τὸ παρέδωκαν τὴν 21 Μαρτίου.

Ἦσαν ἐν Τριπολιτσᾷ, καθ' ἣς ἐκίνησε δυνάμεις ἡ νέα Κυβέρνησις, ὅχι μόνον τὰ μέλη τῆς ἀποκηρυχθείσης Κυβερνήσεως, ἀλλὰ καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Γενναῖος, ὁ Γρίδας, ὁ Νικήτας καὶ ὁ Κανέλλος Δηληγιάννης· ὅλη δὲ ἡ δύναμις αὐτῶν ἦσαν χίλιοι. Οὗτοι κατεῖχαν θέσεις ἐντὸς τῆς πόλεως. Μόνοι οἱ περὶ τὸν Γρίδαν καὶ μία ἑκατοστὺς ἄλλων στρατιωτῶν κατεῖχαν οἰκίας τινὰς ἔξωθεν τοῦ τείχους πρὸς τὴν πύλιν τοῦ Ναυπλίου. Ἡ δὲ πελ-

θοῦσα δύναμις συνηριθμεῖτο εἰς τρισχιλίους ὑπὸ τὸν Λόντον, τὸν Γιατράκον, τὸν Νοταρᾶν καὶ τὸν Κεφάλαν. Ἡ δύναμις αὕτη κατέλαθε διαφόρους θέσεις· ἐκτὸς τῆς πόλεως καὶ τὴν ἐπολιόρκει. Τὴν δὲ νύκτα τῆς 1 Ἀπριλίου ἦλθάν τινες πλησιέστερον καὶ κατέλαβαν τὰ προάστεια Μπασάκου καὶ Σέχου, καὶ τὴν ἐπαύριον ἤρchiσεν ὁ τουφεκισμὸς αὐτῶν καὶ τῶν περὶ τὸν Γρίβαν. Ἐπλησίασαν μετ' ὀλίγον καὶ τὰ ἄλλα στρατεύματα, ἐξῆλθαν τῆς πόλεως καὶ ὁ Γενναῖος καὶ ὁ Νικήτας διὰ τῆς πύλης τοῦ Λεονταρίου, καὶ ἄναψεν ὁ τουφεκισμός· συνέπεσε νὰ φθάσωσιν ἐκείνην τὴν ὥραν καὶ χίλιοι Ἀρκάδιοι καὶ Καρυτινοὶ βοηθοὶ τῶν ἐν Τριπολιτσᾷ ὑπὸ τὸν Παππατσώνην, τὸν Πέτροβαν καὶ τὸν Πλαπούταν. Δικαίως ἐφοδοῦντο πολλοί, ὅτι ἐπὶ τῆς μάχης ἐκείνης θὰ ἔπιπτε μία ἑκατοστὺς πολεμιστῶν· ἀλλ' ἡ πολύκροτος ἐκείνη ἡμέρα εἶδε μόνον ἕνα πεσόντα, μηδεμίαν διάθεσιν ἐχόντων τῶν πολεμούντων νὰ χύσωσιν ἀδελφικὸν αἷμα. Δις ἐξῆλθαν οἱ ἐντὸς καὶ συνεκρούσθησαν μετὰ τῶν ἐκτὸς· ἀλλὰ καὶ αἱ ἐξοδοὶ αὐτῶν καὶ αἱ σύγκρούσεις ἐπὶ ματαίῃ. Ἐπὶ τέλους ἦλθαν εἰς λόγους, καὶ εἰς ἀπαλλαγὴν τοῦ ἐν τῇ πόλει πάσχοντος ἀθώου λαοῦ ἐσυμβιβάσθησαν ν' ἀναχωρήσωσιν οἱ ἐν τῇ πόλει, οἱ κοινῶς λεγόμενοι ἀντάρται, καὶ ἀνεχώρησαν τὴν 5 Ἀπριλίου ἀνενόχλητοι. Ἀλλὰ κατὰ δυστυχίαν ἀνεχώρησαν ἐπὶ σκοπῇ νὰ ταραξώσιν ἐκ νέου τὴν ἐπικράτειαν δι' ἄλλου ἀναρχικοῦ πολέμου, διότι Ἀρχὴν δὲν συνίστων πλέον τὰ μέλη τοῦ καθαιρεθέντος νομοτελεστικοῦ, ἅφ' οὗ ἐξεληθόντα τῆς Τριπολιτσᾶς διεσκορπίσθησαν ἐπὶ στρατολογίᾳ.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας, ὃ ἐστὶν ἅφ' οὗ ἐστρατολόγησαν, οἱ μὲν ἐπανῆλθαν ὑπὸ τὸν Κολοκοτρώνην ἐξωθεν τῆς Τριπολιτσᾶς εἰς ἀποκλεισμὸν τῶν χθὲς ἀποκλεισάντων αὐτοῦς, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν καὶ τὸν Γενναῖον ἐστράτευσαν εἰς βοήθειαν τοῦ διὰ σπάνιν τροφῶν καὶ διὰ τὴν καθ' ἡμέραν λειποταξίαν τῶν ἐν αὐτῇ στρατιωτῶν κινδυνεύοντος Ναυπλίου. Οὗτοι φθάσαντες εἰς Κανδύλαν μετὰ 500 ἡῤῃραν 120 στρατιώτας τοῦ Νοταρᾶ καὶ τοὺς συνέλαβαν ὅλους αἰφνης ἐπιπεσόντες. Προχωρήσαντες δὲ εἰς Μπουγιᾶτι δύο ὥρας μακρὰν τῆς Κανδύλας ἡῤῃραν τὸν Νικήταν φυλάττοντα τὴν θέσιν ἐκείνην, παρέλαβαν καὶ αὐτόν, καὶ τὸ ἑσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας, 8 Μαΐου, ἔφθασαν εἰς Κουτσοπόδι· τὴν δὲ ἐπαύριον ἐκίνησαν οἱ πλεῖστοι πρὸς τὸ Ναύπλιον. Ἐξωθεν τοῦ Ναυπλίου ἐστρατοπέδευε κατὰ διαταγὴν τοῦ νέου νομοτελεστικοῦ ὁ Χατοῦ-Χρῆστος, ὁ πρὸ μικροῦ ἐγκυκλοταξίᾳς τοὺς ἀντάρτας μετὰ τοῦ ἐκ Βουλγάρων ἱππικοῦ του. Οὗτος, βλέπων τοὺς περὶ τὸν Πλαπούταν ὀδεύοντας πρὸς τὸ Ναύπλιον, ἔτρεξεν εἰς συνάντησίν των. Ἐξῆλθαν τότε καὶ παρηκολούθησαν τούτους καὶ οἱ ἐν Ναυπλίῳ ὑπὸ τὸν Πάνον καὶ Τσόκρην ἐπ' ἐλπίδι νὰ διαλύσωσι τὴν πολιορκίαν βάλλοντες τοὺς πολιορκητάς των εἰς τὸ μέσον· συνεκρούσθησαν κατὰ τὴν Δελαμανάραν καὶ τὸ Κοῦτσι αὐθημερόν συνεκρούσθησαν καὶ κατὰ τὴν Τύρινθα τὴν ἐπαύριον, καθ' ἣν, διαρκούσης τῆς μάχης, ἦλθαν εἰς ἐπικουρίαν πρὸς μὲν τοὺς κυβερνητικούς οἱ περὶ τὸν Μακρυγιάννην τὸν πρὸ ὀλίγου αὐτομολήσαντα καὶ αὐτόν, πρὸς

δὲ τοὺς ἀντάρτας οἱ περὶ τὸν Νικήταν. 20 τῶν ἀνταρτῶν καὶ 8 τῶν κυβερνητικῶν ἐφρονεύθησαν καὶ ἐπληρώθησαν κατὰ τὰς δύο ταύτας συγκρούσεις, ἐπληρώθη κατὰ τὴν τελευταίαν καὶ ὁ Τσόκρης. Μετὰ τὰς συγκρούσεις ταύτας τὰ στρατεύματα διεχωρίσθησαν. Τὸ δὲ ἑσπέραις τῆς 11 ἐξῆλθεν ἐκ δευτέρου ὁ Πάνος καὶ εἰσῆγαγεν εἰς τὸ φρούριον τὸν ἀδελφόν του Γενναῖον καὶ τοὺς περὶ αὐτόν. Τὴν ἀκόλουθον δὲ ἡμέραν 250 Τσάκωνες τοῦ κόμματος

Χατζη-Χρηστος.

τῶν ἀνταρτῶν, καὶ ὁ Βούλγαρος Χατση-Στεφανῆς μετ' ὀλίγων, ἐρχόμενοι ἐκ τῆς ἐπαρχίας τοῦ ἀγίου Πέτρου, ἐξημερώθησαν ἔξωθεν τῶν ἀντικρῶ τοῦ Ναυπλίου Μύλων ἐπὶ σκοπῇ νὰ καταλάβωσιν αὐτοὺς αἰφνιδίως ἀφρουρήτους ὄντας. Προειδοποιημένοι περὶ τοῦ ἐρχομοῦ αὐτῶν οἱ ὁμόφρονές των Πλαπούτας καὶ Νικήτας, οἱ μείναντες μετὰ τὰς ἀνωτέρω συγκρούσεις κατὰ τὸ Κουτσοπόδι, ἐκινήθησαν καὶ οὗτοι συγχρόνως ἐπὶ σκοπῇ νὰ πατήσωσι τὸ Ἄργος εἰς σύλληψιν τῶν βουλευτῶν, ἀποδάντων εἰς Κυβέρι ἐπὶ τῇ εἰς τὸν ἀργολικὸν κόλπον κατάπλῃ τῶν πλοίων, καὶ μεταδάντων εἰς Ἄργος ἅψ' οὗ ἔμαθαν ὅτι ἐκενώθη τῶν ἀνταρτῶν ἡ Τριπολιτσά· ἀλλὰ τὸ διπλὸν τοῦτο κίνημα ἀπέβη εἰς καταισχύνειν τῶν κινηθέντων. Οἱ Τσάκωνες καὶ οἱ περὶ τὸν Χα-

τῇ-Στεφανῇ κανονοβολουμένοι ὑπὸ τῶν ἔμπροσθεν τῶν Μύλων πλοίων, ἀπειμακρύνθησαν ἀπρακτοὶ τοῦ παραθαλασίου, ἀνέβησαν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ πλησίον ὄρους καὶ ἐκλείσθησαν ἐν τῷ ἐκεῖ σωζομένῳ ἐρημοτόχῳ. Τοῦτο μαθόντες οἱ ἐν Ἀργεὶ εὐρεθέντες Βούλγαροι καὶ τινες Κιρμανδιῶται ὑπὸ τὸν Σκούρτην ἐπεστράτευσαν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα· καὶ τὸν μὲν Χατση-Στεφανῇ καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν συμπαρέλαβαν, τοὺς δὲ Τσάκωνας ἀπέστειλαν εἰς τὰ ἴδια. Πολλὰ ἔπαθαν καὶ οἱ κινηθέντες πρὸς τὸ Ἄργος· ὅλοι οὗτοι φύρδην μίγδην στρατολογηθέντες, ἦσαν ἀπόλεμοι· ἐπ' αὐτοὺς ἐρχομένους ὤρμησαν οἱ ἐν τῇ πόλει διατρίβοντες Στερεοελλαδίται ὑπὸ τὸν Ἰωάννην Νοταρὰν καὶ τὸν Μακρυγιάννην, τοὺς ἔτρεψαν εἰς φυγὴν αὐτοβοεῖ, ἔτρεξαν κατόπιν των, ἐπῆραν τὰ ὑποζύγια φέροντα τοὺς ἐπενδύτας των, ἐπῆραν καὶ τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Νικήτα. Καὶ τὰ μὲν ἀνταρτικά σώματα διελύθησαν μετὰ τὴν τροπὴν ταύτην, τὰ δὲ Κυβερνητικά ἀνέβησαν εἰς Τριπολιτσάν. Συγκρούσεις ἐγένοντο ἐν τῷ διαστήματι τούτῳ καὶ ἐν Μεσσηνίᾳ τῶν περὶ τὸν Πετρόμπειν, οὗτινος ἐπατήθη ἡ ἐν Μαρθωνησίῳ οἰκία, καὶ τῶν Κυβερνητικῶν ὑπὸ τὸν Μούρτσινον, ἀλλ' ὀλιγοβλαβεῖς. Προείδεν ὁ Κολοκοτρώνης ὅτι τὰ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του σώματα θὰ ἐπάθαιναν ὅ,τι ἔπαθαν καὶ τὰ ἄλλα κατὰ τὴν Ἀργολίδα, καὶ τὴν 22 διέταξεν ἐγγράφως τὸν υἱὸν τοῦ Πάνον νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν Ζαήμην καὶ τὸν Λόντον, συναναβάντας πρὸ πινων ἡμερῶν εἰς Τριπολιτσάν, τὸ Ναύπλιον ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ πληρώσῃ ἐπὶ τῇ παραδόσει ἢ Κυβέρνησις διὰ μισθοὺς τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ στρατιωτῶν γρῶσαι 25000, καὶ αὐτὸς μὲν ἀνεχώρησεν εἰς Καρύταιναν, οἱ δὲ Ἀνδρέαι (οὕτως ἐκαλοῦντο κοινῶς ὁ Ζαήμης καὶ ὁ Λόντος) κατέβησαν εἰς Ἄργος πρὸςπραγματοποίησιν τῶν συνομολογηθέντων.

Καθ' ὃν καιρὸν ἐπεκράτει κατὰ τὴν Πελοπόννησον ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, ὁ Μαυροκορδάτος κατεγίνετο εἰς τακτοποίησιν τῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος.

Ἀτακτεῖ ὁ στρατιώτης ὁσάκις δὲν τρέφεται τακτικῶς καὶ δὲν μισθοδοτεῖται. Οἱ στρατιῶται τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, οἱ μὲν ἐτέλουν ὑπὸ τοὺς ὅπλαρχηγοὺς τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν ἐξοικονομούμενοι διὰ τῶν προσόδων αὐτῶν, οἱ δὲ ἐστράτευαν ὑπὸ σημαίαν ὀπλαρχηγῶν μὴ ἐχόντων ἐπαρχίας· τοιοῦτοι ἦσαν οἱ Σουλιῶται. Ἦσαν δὲ οὗτοι καὶ οἱ πτωχότεροι ὅλων, διότι καὶ τὴν πατρίδα των ἔχασαν καὶ ὅ,τι εἶχαν ἐξώδευσαν ἐν τῇ Ἑπταννήσῳ ὅπου κατέφυγαν. Μετὰ δὲ τὰς μάχας τοῦ Καρπενησίου καὶ τῆς Καλιακούδας ἦλθαν ἀπαντες εἰς Μεσολόγγι, ἐτρέφοντο παρὰ τοῦ λαοῦ καὶ ἐζήτουν καθυστεροῦντας μισθοὺς. Ἐντεῦθεν ἐγεννήθησαν δυσἀρέσκειαι, ἀντιπάθειαι, ἐνίοτε δὲ καὶ συγκρούσεις αὐτῶν καὶ τῶν πολιτῶν κατοικία μᾶλλον ἐχθρῶν ἢ ὁμογενῶν ἐφαίνετο ἢ πόλιν τοῦ Μεσολογγίου ἐπὶ τῆς ἐκεῖ ἀφίξεως τοῦ Μαυροκορδάτου. Ἄνω κάτω ἦτο καὶ ὅλη ἡ Δυτικὴ Ἑλλάς δι' ἄλλας ἄλλων στρατιωτικῶν καταχρήσεις καὶ διὰ βαρεῖας διενέξεις καὶ δικαιρέσεις ὀπλαρχηγῶν καὶ προκρίτων. Τὰ αἷτια ταῦτα ἠνάγκασαν τὸν Μαυροκορδάτον νὰ συγκαλέσῃ καὶ τούτους καὶ ἐκείνους ἐν Μεσολογγίῳ καὶ νὰ τοῖς εἴπῃ κατ' αὐτὴν τὴν

ἐναρξιν τῆς συνελεύσεως (23 Δεκεμβρίου) ὅσα τὸ κοινὸν συμφέρον ὅλης τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως τῆς Δυτικῆς ἀπήτει. Ἐπτάκις συνεδρίασαν οἱ συγκροτήσαντες τὴν συνέλευσιν, καὶ ὅλοι ὡμολόγησαν ὅτι ἡ κατ' ἔτος εἰσβολὴ τῶν ἐχθρῶν, ὃ ἐντεῦθεν διασκορπισμὸς καὶ γύμνωσις τῶν κατοίκων, καὶ τὸ ἀνοικονόμητον τῆς μισθοδοσίας τοῦ στρατιωτικοῦ ἦσαν ἡ καθ' αὐτὸ αἰτία τῶν ἀταξιῶν καὶ τῶν καταχρήσεων· ἐπρόβαλαν δὲ ἐκ συμφώνου εἰς διόρθωσιν αὐτῶν διαφόρους τρόπους καὶ τοὺς συνυπέγραψαν ὅλοι οἱ ὀπλαρχηγοί. Ἐστείλαν καὶ οἱ πολιτικοὶ ἀναφορὰν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν εἰς ὑποστήριξιν τῶν ἐν τῇ συνελεύσει ὀρισθέντων, ὧν ὁ κυριώτερος σκοπὸς ἦτον ἡ μίσθωσις τρισχιλίων Σουλιωτῶν καὶ ἄλλων ἐκ τῶν πάντοτε ὀπλοφορούντων· ταῦτα δὲ ἐγράφησαν, ὡς καὶ ἄλλοτε, ἀλλὰ δὲν ἐνηργήθησαν. Ἐν τοσοῦτῃ διὰ τὰς πολεμικὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου καὶ κυρίως διὰ τὴν ἡσυχίαν τοῦ ἐξ αἰτίας τῶν ἀταξιῶν κινδυνεύοντος Μεσολογγίου ἀναγκαῖον ἦτο νὰ ἐκστρατεύσωσιν οἱ ἐν αὐτῷ Σουλιῳται. Ἀλλ' οὗτοι ἀπήτουν ὡς ὅρον ἀπαράβατον τῆς ἐξόδου ἐννέα μηνῶν καθυστεροῦντα μισθόν, τὸ δὲ ταμεῖον τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἦτο πάντῃ κενόν, καὶ τὰ ὅμματα ὅλων ἐστράφησαν πρὸς τὸν Βύρωνα. Ὁ γενναῖος οὗτος ἀνὴρ, ὃ ἐλθὼν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἐπὶ σκοπῷ νὰ ἐξοδεύῃ ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος ὅλα τὰ ἐτήσια εἰσοδήματά του, ἔδωκεν ἐπὶ λόγῳ δανείων δίστηλα 20000 εἰς πληρωμὴν μέρους τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος μισθῶν καὶ εἰς ἐξουκονόμησιν ἄλλων πολεμικῶν ἀναγκῶν· παρέλαβε δὲ καὶ ὡς ὑπομισθίους τοῦ 500 Σουλιώταις, οὓς ἐμελέτα νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὴν μάχην αὐτός, μαινόμενος διὰ πολεμικὴν δόξαν· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τοὺς ὤργισθη διὰ τὰς πολλὰς βαρεῖας ἀταξίας των, τοὺς ἀπέλυσε τῆς ὑπηρεσίας του, παρέλαβεν ἄλλους συμμίκτους Ἑλλήνας καὶ προητοιμάζετο εἰς τὴν ἐξῆς ἐκστρατείαν.

Ἡ φρουρὰ τῆς Ναυπάκτου συνίστατο κυρίως ἐξ Ἀλβανῶν. Ἀπειθεῖς οὗτοι, φιλοτάραχοι καὶ μὴ μισθοδοτούμενοι ἐμελέτησαν πρὸ τινος καιροῦ νὰ παραδῶσιν τὸ φρούριον εἰς τοὺς Ἑλλήνας ἐπὶ ἀπολαύσει τῶν καθυστερουμένων μισθῶν. Συνεννοοῦντο δὲ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν μετὰ τινων τῶν ἐν Μεσολογγίῳ περὶ τούτου μυστικῶς. Ἀλλ' οὗτοι δὲν ἦσαν πλουσιώτεροι ἐκείνων, καὶ ἀνεβλήθη ἡ ὑπόθεσις εἰς τὸν ἐρχομὸν τοῦ λόρδου ἀναδεχθέντος καὶ τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἀντιμισθίαν νὰ πληρώσῃ, καὶ τὴν ἐκστρατείαν νὰ διευθύνῃ. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἐγίνετο φροντίς περὶ τῆς ἔξωθεν μεταφορᾶς τῶν χρημάτων καὶ τῶν ἀναγκαίων πολεμικῶν προετοιμασιῶν, ὃ ἐν Πάτραις Ἰσοῦπασας ἀνεκάλυψε τὰ μελετώμενα καὶ τὰ διεσκέδασε μεταφέρων εὐσχήμως εἰς Ῥίον τοὺς ἐνόχους ἀρχηγοὺς τῶν Ἀλβανῶν, καὶ στείλας εἰς τὸ κινδυνεῦον φρούριον ἄλλους πιστοὺς φύλακας.

Ἀποτυχόντος τοῦ σχεδίου τούτου, συνέλαβαν οἱ Ἑλλήνες τὸ σχέδιον νὰ προλάβωσι καὶ ἀνῴξωσι τὸν ἐφετεινὸν πόλεμον πέραν τῆς Αἰτωλοακαρνανίας εἰς ἀνέγερσιν τῶν πλησιοχώρων χριστιανικῶν λαῶν. Ὅσον ὁ σκοπὸς οὗτος ἦτον ἐπιωφελέης, τόσον ἐκ πρώτης ὥψεως ἐφαίνετο καὶ εὐκατόρθωτος, διότι οὔτε ἐντεῦθεν ὑπῆρχεν ἐχθρός, οὔτ' ἐκείθεν προητοιμάζετο ἐκστρατεία.

Ἄλλ', ἐν ᾧ πάντες συνηγωνίζοντο εἰς εὐδόωσιν τοῦ σκοποῦ, καὶ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐνίσχυνεν αὐτὸν ὁ λόρδος, ἐπῆλθεν αἰφνης αὐτῷ τὴν 3 Φεβρουαρίου ἐπιληψία καὶ μικρά τις νόσος. Ἀναλαβὼν ἐπέμενεν ἐργαζόμενος εἰς τὰ τῆς ἐκστρατείας· ἀλλ' αἱ ἀταξίαι τῶν εἰσέτι ἐν Μεσολογγίῳ διατριβόντων Σουλιωτῶν, ἐγκοτούντων διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ὑπηρεσίας αὐτοῦ ἀπόλυσίν των καὶ ἀπαιτούντων τοὺς ὑπολειπομένους μισθοὺς, ἐτάρατταν ἀκαταπαύστως τὴν πόλιν καὶ ἀνησύχαζαν καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ παθόντος λόρδου (α).

Ἡθέλησέ τις τῶν Σουλιωτῶν νὰ ἔμβῃ εἰς τὸ ὅπλοστάσιον, ὅπου ἦτο τὸ σιδηρουργεῖον· καί, ἐπειδὴ δὲν εἶχεν εἰσιτήριο, ὁ σκοπὸς τὸν ἐμπόδισεν· ἀλλ' ἐκεῖνος ἐπέμενε καὶ ὕβριζεν. Ἦλθεν εἰς τὸ μέσον ὁ ἀξιωματικὸς Σάσσο, καί, λογομαχίας γενομένης, ὁ μὲν ἀξιωματικὸς μὴ εἰσακουόμενος ἐγρόνθισε τὸν Σουλιώτην, ὁ δὲ Σουλιώτης πιστολίσας ἐσχότωσε τὸν ἀξιωματικὸν καὶ ἐκρατήθη ὡς φονεὺς. Κατεταράχθη ὅλη ἡ πόλις διὰ τὸ συμβάν τοῦτο· οἱ Σουλιῶται ἔδραξαν τὰ ὅπλα καὶ ἀπήτουν ν' ἀπολυθῇ ὁ συμπατριώτης των, ἀπειλοῦντες, ἂν δὲν εἰσκούοντο, νὰ πατήσωσι καὶ τὸ οἰκοδόμημα ὅπου ἦτο τὸ σιδηρουργεῖον, καὶ αὐτὴν τὴν κατοικίαν τοῦ λόρδου προστάτου τοῦ καταστήματος. Ὡπλίσθησαν καὶ οἱ ἐναντίοι των εἰς ὑπεράσπισιν τοῦ ὅπλοστασίου καὶ τῆς κατοικίας τοῦ λόρδου, καὶ ἔστησαν ἐπὶ τῆς εἰσόδου αὐτῶν κανόνια. Ἐπὶ τέλους ἀπελύθη ὁ φονεὺς καὶ ἐπῆλθεν ἡ ἡσύχια· ἀλλ' ὁ λόρδος τόσον ἡγανάκτησεν, ὥστε εἶπε παρρησίᾳ ὅτι, ἂν δὲν ἀνεχώρουν οἱ Σουλιῶται, ἀνεχώρει αὐτὸς εἰς Ἐπτάνησον. Ἀμετάπειστοι οἱ Σουλιῶται ἀπήτουν πάντοτε τοὺς μισθοὺς. Ἐντρομοὶ τότε οἱ προεστώτες διὰ τὰ ἐπαπειλοῦντα τὴν πόλιν κακὰ ἐδανείσθησαν παρὰ τοῦ λόρδου τρισχίλια δίστηλα, τοῖς τὰ ἔδωκαν καὶ τοὺς ἀπεμάκρυναν. Ἐξεστράτευσαν μετ' αὐτοὺς καὶ οἱ λοιποὶ ἐν Μεσολογγίῳ στρατιωτικοὶ καὶ συνηνώθησαν ὅλοι εἰς Ἐηρόμερον μέχρι δευτέρας διαταγῆς· ἀλλ' ἡ περὶ τῆς ὁ λόγος βῆξις ἔφερε καὶ ἄλλο κακόν. Ἐφοβήθησαν οἱ ὑπὸ τὸν Πάρην ἐργαζόμενοι σιδηρουργοί, ἀνεχώρησαν, καὶ τὸ σιδηρουργεῖον ἔμεινεν ἔκτοτε ἄχρηστον. Τὰ κακὰ ταῦτα ἐπεσφράγισε τὸ μέγιστον πάντων. Ἐν μέσῳ τόσων φροντίδων καὶ δυσαρесκειῶν ὁ λόρδος εἶχε μίαν καὶ μόνην διασκέδασιν, τὴν τῆς καθ' ἡμέραν ἵππασίας. Ἐν ᾧ ἵππευε τὴν 28 Μαρτίου, κατεδράχθη, ἐπελθούσης ῥαχδαίας βροχῆς, κατελήφθη μετ' ὀλίγον ὑπὸ σφοδροῦ πυρετοῦ, ἔπεσεν εἰς τὴν κλίνην, δὲν ἠθέλησε νὰ φλεβοτομηθῇ ἐν καιρῷ, καί, κορυφωθείσης τῆς φλογώσεως, ἐξέπνευσε τὸ ἑσπέρας τῆς 7 Ἀπριλίου, ἦτοι τῆς Δευτέρας τοῦ Πάσχα. «Πίνω,» εἶπε τῷ ἱατρῷ του ἐπιμένοντι νὰ τὸν φλεβοτομήσῃ καὶ κατ' ἀρχὰς μὴ εἰσακουόμενῳ, «πίνω ὅλα τὰ ἱατρικά σου, «ἀλλ' οὐδὲ μίαν ῥανίδα αἵματος χύνω κείμενος ἐπὶ κλίνης» πρόθυμος εἰμαι· «νὰ τὸ χύσω ὅλον ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης.»

Τὸ μέγα ὄνομα τοῦ ἀνδρός, ἡ εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος ἐν μέσῳ ἄκρας ἀπορίας μεγαλοδωρία του, τὰ κακὰ, ἅτινα ὑπέφερε δι' ἀγάπην τῆς Ἑλλάδος, αἱ λαμπραὶ ἐλπίδες, ἃς ἐφαίνετο ἐγγὺς νὰ πραγματοποιήσῃ, ἀρκούν νὰ δεῖξωσι τί ἔχασαν οἱ Ἕλληνες καὶ τί ἡσθάνθησαν ἐπὶ τῇ θανάτῳ του· ἔκα-

στος τῶν Ἑλλήνων δυστήχημα ἴδιον ἐθεώρησε τὸ δυστύχημα τοῦτο τῆς πατρίδος του καὶ ἔκλαυσε κλαυθμὸν μέγαν· «πένθους ἡμέραι», εἶπεν ὁ Διευθυντῆς διατάττων τὰς ἐπιθανατίους τιμὰς του, «πένθους ἡμέραι ἔγειναι δι' «ὅλους ἡμᾶς αἱ παροῦσαι χαρμόσυνοι ἡμέραι τοῦ Πάσχα,» καὶ εἶπε τὴν ἀλήθειαν· ὅλοι ἐλησμόνησαν τὸ Πάσχα ἔχοντες ἔμπροσθέν των τὸν θάνατον τοιοῦτου ἀνδρός.

Τὴν ἐπαύριον δὲ τοῦ θανάτου, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, 37 κανονίαι, ἰσάριθμοι τῶν ἐτῶν τοῦ ἀποθανόντος, ἀνήγγειλαν τὸ μέγα δυστύχημα. Συγχρόνως ἐδόθη διαταγὴ νὰ κλείσωσι τρεῖς ἡμέρας ὅλα τῆς δημοσίας ὑπηρεσίας τὰ καταστήματα καὶ ὅλα τὰ ἐργαστήρια, νὰ λείψωσιν αἱ διὰ μουσικῆς, χορῶν καὶ πότων συνήθεις κατὰ τὰς τοιαύτας ἡμέρας εὐθυμίαι, νὰ γίνωσι καθ' ὅλας τὰς ἐκκλησίας τῆς πόλεως ἐπικήδαιοι δεήσεις καὶ νὰ πενθηφορήσωσιν ὅλοι τρεῖς ἑβδομάδας. Ἀφ' οὗ δὲ ἐταριχεύθη τὸ σῶμα, ἔγεινεν ἡ ἐκφορά τὴν 10, καθ' ἣν ὅλος ὁ κλήρος τῆς πόλεως καὶ τῶν χωρίων, ὅλοι αἱ Ἀρχαί, ὅλα τὰ στρατεύματα καὶ ὅλος ὁ λαὸς συνώδευσαν διὰ μέσου τῆς πόλεως τὸ λείψανον, βασταζόμενον ὑπὸ Ἑλλήνων στρατηγῶν καὶ τῶν οἰκείων τοῦ λόρδου, καὶ τὸ ἔφεραν εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ τείχους τῆς πόλεως ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Νικολάου, ὅπου ἐψάλλη ἡ συνήθης νεκρώσιμος ἀκολουθία, ἐξεφωνήθη ἐπικήδειος λόγος καὶ ἐδόθη ὁ τελευταῖος ἀσπασμός. Ἐπρόκειτο νὰ ταφῇ ὅπου ἐτάφησαν ὁ Μάρκος, ὁ Κυριακούλης καὶ ὁ Νορμάννος· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐγνώσθη ὅτι θέλησὶς του ἦτο νὰ μετακομισθῇ τὸ λείψανόν του εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ταφῇ ἐν τῇ κοιμητηρίῳ τῶν προγόνων του, διετηρήθη ὁ νεκρὸς ἐν τῇ ναφῇ ἡμέρας τινάς, καθ' ἃς ἤρχοντο ἔξωθεν οἱ χωρικοὶ καὶ τὸν ἠσπάζοντο· μετὰ δὲ ταῦτα μετεκομίσθη εἰς Ζάκυνθον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἀγγλίαν. Αἱ δὲ ἀποδοθεῖσαι ὅπου ἀπέθανεν ἐπικήδαιοι τιμαὶ ἐπανελήφθησαν κατὰ διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως καὶ τὴν θέλησιν τοῦ κοινοῦ καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Εἶχαν ὑπ' ὅψιν οἱ λαοὶ τῆς τὸν διάπυρον τοῦ ἀνδρός φιλελληνισμὸν καὶ τὴν ἐντεῦθεν πραγματικὴν καὶ ἠθικὴν πρὸς τὴν πατρίδα των ὠφέλειαν, καὶ δὲν ἤξευραν πῶς νὰ δείξωσι τὴν εὐγνωμοσύνην των. Ὁ λόρδος, ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐπάτησε τὴν γῆν τῆς Κεφαλληνίας, δὲν ἔπαυσεν εὐεργετῶν τοὺς Ἕλληνας· πεινῶντας Πατρεῖς καὶ εἰς τὴν νῆσον ἐκείνην καταφυγόντας ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τῆς πατρίδος των ἐχόρτασε, γυμνοὺς ἐνέδυσε, καὶ τοὺς ἐκεῖ ἀργοῦντας Σουλιώτας μισθώσας ἀπέστειλεν ἕκτοτε εἰς ἀντίληψιν τοῦ Μεσολογγίου ἐπὶ τῇ εἰσβολῇ τοῦ πασᾶ τῆς Σκόδρας. Φιλάνθρωπος δὲ πρὸς πάντας ἐπροστάτευσεν, ἐπεριποιήθη καὶ ἀπέστειλεν εἰς Πρέβεζαν καὶ Πάτρας τὰς ἐν Μεσολογγίῳ ὑπ' αἰχμαλωσίαν γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα τῶν Ὀθωμανῶν, κινήσας διὰ τῆς πράξεως ταύτης τὸν θαυμασμὸν καὶ αὐτῶν, οὓς ἦλθε νὰ πολεμήσῃ. Ἡ δὲ πόλις τοῦ Μεσολογγίου, ἥτις εἰς ἐνδείξειν τῆς εὐγνωμοσύνης τῆς διὰ τὰς πρὸς αὐτὴν ἀγαθοεργίας του τὸν εἶχεν ἤδη πολιτογραφῆσαι, ἐκράτησεν ἐπὶ τῆς εἰς Ἀγγλίαν μετακομιδῆς τοῦ λειψάνου του τὰ σπλάγχνα του καὶ τὰ ἀπέθεσεν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος. Ἐν-

θουσιώδης ἦτον ὁ Βύρων ὡς ποιητής, ἀλλ' ὁ ἐνθουσιασμός του ἦτο βαθύς ὡς ἡ ποίησίς του· βραθεῖα καὶ συνετὴ ἦτο καὶ ἡ ἐν Ἑλλάδι πολιτικὴ του· δὲν ἀεροβόηται, ὡς πολλοὶ φιλέλληνες· δὲν ὠνειροπόλοι δημοκρατικὰ ἢ ἀντιδημοκρατικὰ συστήματα· παράκαιρον ἐθεώρει καὶ αὐτὴν τὴν ἐφημεριδογραφίαν· οὐσιωδέστατον δὲ πάντων ἐπεξίχτει τὴν ἀπολύτρωσιν τῆς Ἑλλάδος· διὰ τοῦτο ὁμόνοιαν ἐκήρυττε πρὸς ἀλλήλους καὶ σέβας πρὸς τὰς ξένας Αὐλὰς. Ἡ τακτοποίησις τῶν στρατευμάτων καὶ ἡ εὑρεσις πόρων εἰς διατήρησιν τῶν ἦσαν ἡ πρωτίστη φροντίς του· φιλόδοξος ἦτον, ἀλλ' ὄχι κενόδοξος· ἀπειποῖσθαι τὴν γενικὴν πολεμικὴν Ἀρχὴν τῆς στερεᾶς Ἑλλάδος, ἦν καὶ ἡ Κυβέρνησις καὶ οἱ κάτοικοι τῷ ἐπρόσφεραν· ἀπεστρέφετο γενικῶς τὰ πολιτικά, καὶ ἀπέφευγε τὰ βουλευτικά· συζητήσεις καὶ αὐτῆς τῆς πατρίδος του· αἱ Μοῦσαι, ὁ Ἑρως, καὶ ὁ Ἄρης ἦσαν πάντοτε τὰ εἰδωλά του· ἐντρυφήμα δὲ πολ-
λάκις τῆς ποιητικῆς του μούσης ἡ Ἑλλάς.

Ζῶντος ἔτι τοῦ Βύρωνος, ἡ τοπικὴ διοίκησις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος συνέλαβε κατὰ τοῦ Καραϊσκάκη σφοδρὰς ὑπονοίας ἐπιβουλῆς.

Παρευρίσκατο ἐν τῇ συνελεύσει τοῦ Μεσολογγίου ὁ ὁπλαρχηγὸς οὗτος, ὅστις μετὰ τὴν διάλυσιν αὐτῆς μετέβη εἰς Ἀνατολικὸν ἀσθενῶν, καὶ διέμει-
νεν ἐκεῖ χάριν θεραπείας καὶ ἅψ' οὐ ἐξεστράτευσαν οἱ ἄλλοι ὁπλαρχηγοί· ἐφαίνετο δὲ δυσηρεστημένος, διότι καὶ ὁ προσδιορισθεὶς ἀριθμὸς τῶν ὑπομι-
σθίων στρατιωτῶν του ἦτον ὀλίγος, καὶ συχνάκις ἐπεπλήττετο διὰ τὰς κα-
θημερινὰς ἀταξίας τῶν ὑπ' αὐτόν. Τὴν 19 Μαρτίου δύο μονοξυλιάραι Με-
σολογγίται, ἅψ' οὐ ἐλογομάχησαν μετὰ τοῦ ἀνεψιοῦ του ἐπανερχομένου ἐκ
Μεσολογγίου εἰς Ἀνατολικόν, τὸν ἐβράβισαν καὶ ἔγειναν ἄφαντοι. Τὴν ἐπαύ-
ριον ἔστειλεν ὁ Καραϊσκάκης στρατιώτας εἰς Μεσολόγγι πρὸς εὑρεσιν καὶ
σύλληψιν αὐτῶν· μὴ εὐρόντες δὲ αὐτοὺς οἱ στρατιῶται ἤρπασαν δύο τῶν
προκρίτων καὶ τοὺς ἔφεραν εἰς Ἀνατολικόν. Ἔστειλε συγχρόνως ὁ Καραϊ-
σκάκης καὶ ἄλλους τῶν στρατιωτῶν του καὶ κατέλαβαν ἀπροσδοκῆτως τὴν
νύκτα τὸ Βασιλάδι, ὅπου ἐλλειμένιζαν ἐπτὰ ἐχθρικὰ πλοῖα πρὸ ὀλίγων ἡμε-
ρῶν ἐκπλεύσαντα ἐκ Πατρῶν. Συγχρόνως ἐξήλθαν τῆς Ναυπάκτου καὶ τρια-
κόσιοι Τούρκοι καὶ ἐπροχώρησαν εἰς τὴν κακὴν Σχάλαν· ἤξευρε δὲ ἡ ἀστυ-
νομία ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Βουλπιώτης εἶχεν ὑπάγει εἰς Ἰωάννιναν, συναινέσει
τοῦ Καραϊσκάκη, πρὸς τὸν Βρυώνην καὶ ἐπέστρεψε πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν.
Ταῦτα ἔδωκαν σφοδρὰς ὑπονοίας ἐπιβουλῆς, καὶ εἰς ἀποτροπὴν παντὸς ἀπει-
κταίου διέταξεν ἡ διοίκησις καὶ κατελήφθησαν ἀμέσως τὰ κανονοστάσια τῆς
πόλεως ὡς ἐν ὥρᾳ πολέμου, ἐδυναμώθη ἡ φρουρά τῆς, ἐκρατήθησαν οἱ ἐν
Μεσολογγίῳ κρατηθέντες ἄνθρωποι τοῦ ὑπόπτου ὁπλαρχηγοῦ, ἐστάλησαν
ἔνοπλα πλοιάρια εἰς πολιορκίαν τοῦ Βασιλαδίου, τὸ ἐν Ξηρομέρῳ στρατεύμα
ἀνεκλήθη, καὶ διετάχθη ὁ Καραϊσκάκης ν' ἀπολύσῃ τοὺς συλληφθέντας προ-
κρίτους· τοὺς ἀπέλυσε καὶ ἀνεκάλεσε καὶ τοὺς καταλαβόντας ἐν ὀνόματί του
τὸ Βασιλάδι· ἀπελύθησαν καὶ οἱ ἐν Μεσολογγίῳ κρατηθέντες ἄνθρωποι του.
Τούτων δὲ γενομένων, συνελήφθη ὁ Βουλπιώτης, μετέβησαν ὁ Μαυροκορ-

δάτος καὶ οἱ ἐν Μεσολογίῳ ὀπλαρχηγοὶ εἰς Ἀνατολικόν, καὶ μετὰ δύο ἡμέρας εἰσῆλθεν εἰς τὴν αὐτὴν πόλιν ὅλον τὸ κατὰ τὸ Ξηρόμερον στράτευμα ἐκ 1500. Ὁ δὲ Καραϊσκάκης ἐτέθη ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ νόμου, καὶ διωρίσθη ἐπιτροπὴ, τόπον ἐπέχουσα στρατοδικείου, εἰς δίκασιν αὐτοῦ κατηγορουμένου

Τὸ μνημεῖον τοῦ Βύρωνος ἐν Μεσολογίῳ.

ἐπὶ προδοσίᾳ. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη, ἐξετάσασα ἐξέδωκε τὴν 2 Ἀπριλίου πρᾶξιν καταδικάζουσαν τὸν Καραϊσκάκην ὡς ἐπίβουλον τῆς πατρίδος καὶ προδότην (β). Μετὰ τὴν ἔκδοσιν δὲ τῆς πράξεως οἱ μὲν Τσαδέλλαι, οἱ μόνοι τῶν ὀπλαρχηγῶν οἱ ὑπερασπίζοντες τὸν κατηγορούμενον, τὸν ἐγκατέλιπαν· οὗτος δὲ ἀνεχώρησεν ἐξ Ἀνατολικοῦ ἀσθενῶν, εἰσέβαλεν εἰς τὸ Ἀσπροπόταμον καὶ ἐλεηλάτησέ τινα χωρία. Ἐκαίθεν ἔστειλέ τινα πρὸς τοὺς Τούρκους ζη-

τῶν καπητανάτων, ἀλλ' ἀπέτυχεν ἐκληφθεὶς μυστικὸς ἐχθρὸς αὐτῶν· ἀποδιωχθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν ὀπλαρχηγῶν ἐκείνου τοῦ μέρους κατὰ διαταγὴν τῆς τουρκικῆς Ἀρχῆς διέδωκε εἰς Ἄγραφα· ἀποδιωχθεὶς καὶ ἐκεῖθεν κατέφυγεν εἰς Καρπενήσι καὶ ἐκλείσθη ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου, δύο ὥρας μακρὰν τῆς πρωτευούσης τῆς ἐπαρχίας, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἀπεκλείσθη· ἀπαλλαγεὶς δὲ κἀκεῖθεν καὶ πάντοθεν πολεμούμενος, ἔγραψε τῷ Μαυροκορδάτῳ ἀπολογούμενος δι' ὅσα ἔπραξε καὶ αἰτούμενος συγγνώμην. «Δὲν ἤξεύρω,» ἔγραφεν, «ἂν ᾖναι ἀπὸ τὰ κρῦα τὰ πολλὰ ὅπου ἀρρώστησα πάλιν, ἢ ἀπὸ «τόσους ἀφορισμοὺς ὅπου μοῦ ἐκάματε· καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ μὲ συγχωρήσῃ «ἡ διοίκησις καὶ ὅλοι οἱ χριστιανοί, καὶ νὰ μοῦ σταλῇ καὶ μία συγχωρητικὴ «εὐχὴ ἀπὸ τὸν ἀρχιερέα.» Ἀλλ' ἡ αἵτησίς του δὲν εἰσηκούσθη· ἀποπεμφθεὶς δὲ καὶ ἐκ τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης ἐπρόστρεξεν εἰς τὸν ὀπλαρχηγὸν τοῦ Βάλτου Ἰσκον, καὶ ἐπὶ τέλους καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν Κυβέρνησιν, ἣτις ἔχουσα χρεῖαν τῆς ὑπηρεσίας του διὰ τὰς τότε ἐμφυλίους ταραχάς, τὸν ἐσυγχώρησε καὶ τὸν ἐπεριποιήθη. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπεμακρύνθη τοῦ Ἀνατολικοῦ ὁ Καραϊσκάκης, ἐξῆλθαν καὶ τὰ εἰς αὐτὸ ἐξ αἰτίας του εἰσελθόντα τάγματα τῶν Δυτικοελλαδιτῶν· ἀνεχώρησαν μετὰ ταῦτα καὶ τὰ τῶν Σουλιωτῶν, πληρωθέντων τῶν καθυστερουμένων μισθῶν, τὰ μὲν εἰς Γαστούνην τὰ δὲ εἰς Σάλωνα.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν τὰ κατὰ τὸν Καραϊσκάκην ἀπησχόλουν τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ἡ Ἀνατολικὴ ἦτο καὶ αὕτη ὅλη εἰς πολιτικὴν κίνησιν. Ὁ Νέγρης, ἀφ' οὗ ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ σχηματισμοῦ τῆς Κυβερνήσεως τῆς β' περιόδου καὶ δὲν ἀνηγγέρθη ἐπὶ τῶν ἐν Σιλήνῃ συμβάντων, ἀνεχώρησεν ἐκ Πελοποννήσου, ἐπρόσπεσεν εἰς τὸν μέχρι θανάτου ἀποστρεφόμενον αὐτὸν Ὀδυσσεά, ἔλαβε τὴν ἄφεσίν του καὶ προσηλώθη ὡς ἰδιαιτερός σύμβουλός του μετ' ὅλου τοῦ ζήλου ἀνδρὸς μετανοοῦντος. Θέλων δὲ ν' ἀνορθωθῇ καὶ αὐξήσῃ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ προστάτου του, τῷ ἐπρότεινεν, ἐπὶ τῆς διαρρέσεως τῆς Πελοποννήσου καὶ τοῦ νομοτελεστικοῦ καὶ βουλευτικοῦ, νὰ ἐργασθῶσιν εἰς ἔνωσιν ὅλης τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος διὰ συγκαλέσεως πληρεξουσίων αὐτῆς, νὰ ἐνισχυθῶσι διὰ τοῦ τρόπου τούτου, καὶ ἐπὶ λόγῳ πάντοτε συνδιαλλαγῆς καὶ ἐθνικῶν συμφερόντων νὰ κατορθώσωσι τοὺς σκοποὺς των, γενόμενοι ἀναγκαῖοι πρὸς τὸ ἐν ἡ τὸ ἄλλο τῶν ἀντιφερομένων κομμάτων. Προθύμως ἠσπάσθη ὁ Ὀδυσσεὺς τὴν γνώμην τοῦ Νέγρη καὶ ἠσυχολήθη εἰς πραγματοποίησίν της. Καὶ οἱ δύο οὗτοι ἐμίσουν τοὺς πολιτικούς τῆς Πελοποννήσου, οὓς ἀπεκάλουν ὀλιγαρχικούς, καὶ ἠγάπων τοὺς ἀντιπάλους των· ἀλλὰ δὲν ᾔθελαν νὰ δείξωσι τί ἐπρέσβευαν πρὶν γνωσθῇ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἐμφυλίου πολέμου. Ἐν ᾧ δὲ ταῦτα ἐμελέτων, συνέπεσεν ἡ εἰς Ἑλλάδα ἄφιξις τοῦ Βύρωνος καὶ τοῦ Στάνωπος. Ἐδῶσαν τότε κατὰ νοῦν νὰ ἐφελκύσωσιν ἀμφοτέρους. Κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν περιώδευε τὴν Ἑλλάδα κατὰ παραγγελίαν τοῦ λόρδου, ὡς εἴρηται, ὁ Τρελώνης. Ἀθλητοῦ σώμα καὶ καρδίαν εἶχεν ὁ Ἀγγλὸς οὗτος καὶ ἔχαιρεν ἐνδυνάμενος καὶ δικαιώμενος ὡς τὰ παλληκάρια τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ὀδυσσεὺς, ὅστις εἶχε τὸν

σκοπόν του, τὸν ἔθελξε καὶ τὸν ἐνθουσίασε διὰ τοῦ βίου καὶ τοῦ τρόπου του. Μετά τινα δὲ καιρὸν ἐδέχθη ὁ Ὀδυσσεύς καὶ τὸν Στάνωπα ἐν Ἀθήναις. Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἡγάπα, ὥς εἴπαμεν, τὴν εὐταξίαν, τὴν τακτοποίησιν τῆς ὑπηρεσίας, τὴν σύστασιν ἐκπαιδευτικῶν καὶ φιλανθρωπικῶν καταστημάτων, τὴν στερέωσιν ἐν Ἑλλάδι δημοκρατικῶν θεσμῶν, καὶ τὴν ὑπαρξιν πανελευθέρου

Καραϊσκάκης.

ἐφημεριδογραφίας. Ὁ ὀξυδερκής καὶ πολυμήχανος Ὀδυσσεύς, ἰδὼν τὰς κλίσεις αὐτοῦ, τὸν ἐφείλκυσε ὑποκρινόμενος τὸν φιλόμουσον, τὸν ὑπερασπιστὴν τῶν δικαίων τοῦ λαοῦ, τὸν φίλον τῆς ἐλευθεροτυπίας, τὸν ἄσπονδον ἐχθρὸν τῶν μοναρχιῶν, τὸν φιλεύτακτον καὶ τὸν ἀφιλοκερδῆ· ὁ δὲ Στάνωπ, ἀγνοῶν καὶ τὸν χαρακτήρα καὶ τοὺς ἀληθεῖς σκοποὺς τοῦ ἀνδρός, καὶ ἔτοιμος νὰ συντείνῃ εἰς ὅ,τι ἐθεωρεῖτο ἐθνωφελές, ἔπεισε τὸν Βύρωνα νὰ παρευρεθῇ εἰς τὴν συνέλευσιν, ὅπου ἐκλήθησαν καὶ ὁ Μαυροκορδάτος καὶ οἱ Δυτικοελλαδίται· ἀλλ' ὁ Μαυροκορδάτος, εἰδὼς τὰ τοῦ Ὀδυσσεως καὶ τοῦ Νέγρη, πρὸς οὓς δεινῶς ἀντεφέρετο, καὶ ὑφ' ὧν τὴν ἐπιρροὴν συνεκροτεῖτο ἡ συνέλευσις, ἀνέβηλε τὴν προκειμένην μετάδοσιν ἐπὶ διαφόροις λόγοις. Ἐν τοσούτῳ, τὴν

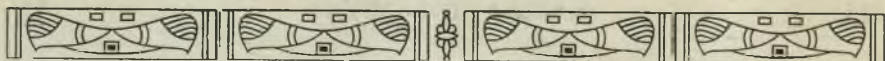
8 Ἀπριλίου ἐγένετο ἡ ἑναρξίς τῆς συνελεύσεως, τὴν δὲ ἐπιούσαν ἀπεστάλησαν τρεῖς εἰς Μεσολόγγι, ἐν οἷς καὶ ὁ Τρελώνης, φέροντες γράμματα πρὸς τὸν Βύρωνα καὶ τὸν Μαυροκορδάτον εἰς ἐπιτάχυνσιν τῆς μεταβάσεώς των. ἀλλ' ὁ μὲν Βύρων ἔκειτο νεκρός, ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἀπεποιήθη νὰ μετατοπίσῃ ὡς προσηλωμένος εἰς διόρθωσιν ὧν ἐπέφεραν αἵφνης κακῶν ὁ θάνατος τοῦ λόρδου, τὰ κατὰ τὸν Καραϊσκάκη, καὶ ἡ εἰς Ἀνατολικὸν εἰσόδος τῶν στρατευμάτων. Ἐν τούτοις ἡ Κυβέρνησις παντοῦ ὑπερίσχυεν ἡ βεδοία δὲ αὕτη καὶ ἐγγὺς κρίσις τῶν κυβερνητικῶν πραγμάτων ἐματαιώσε τὸν ὑποκρυπτόμενον σκοπὸν τῆς ἐν Σαλόνιοις συνελεύσεως, ἥτις, συνεδριάζόντων καὶ δύο τριῶν ἀντιπροσώπων τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἀπαπεράτωσεν ἡσύχως τὰς ἐργασίας τῆς τὴν 28, παραδεχθεῖσα σχέδιά τινα πολεμικά εἰς προφύλαξιν κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἀπὸ εἰσβολῶν, τακτοποιήσασα ἐπὶ χάρτου τὰ ἐσωτερικά τοῦ τόπου καὶ κυρίως τὰ οἰκονομικά καὶ δικαστικά, ὀρίσασα τὰ καθήκοντα τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν, ἐκφρασθεῖσα κατὰ τῶν ἀνταρτῶν καὶ τῶν τουρκιζόντων καὶ κηρυχθεῖσα ὑπὲρ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς στερεώσεως τῶν νόμων. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ἐν Σαλόνιοις.

Τὴν δὲ 24 εἰσέπλευσαν τὸν Ἀργολικὸν κόλπον ὑπὸ γαλλικὴν σημαίαν δύο πολεμικά πλοῖα, τὸ μὲν κορβέττα τὸ δὲ δικάταρτον· καὶ ἡ μὲν κορβέττα ἠγκυροβόλησεν ἔμπροσθεν τῶν Μύλων, τὸ δὲ δικάταρτον ἔπλεε πρὸς τὴν Ἀκροναυπλίαν. Τὸ πλοῖον τοῦτο ἔφερε τὸν ἐν Μύλῳ ὑποπρόξενον τῆς Γαλλίας καὶ τινα τραπεζίτην Ἀρμένιον. Ἡ ἐν Μύλοις κυβέρνησις ὑπώπτευσε, καὶ ἡ ὑποψία τῆς ἥτο ἀληθής, ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἐξαγορασθῶσιν ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῆς οἱ δύο ἐν Ναυπλίῳ αἰχμαλῶται πασάδες. Ἐξ κανονίας ἐῤῥιψεν, εἰσπλέοντος τοῦ πλοίου τούτου, ἡ ἔμπροσθεν τῶν Μύλων ἐλληνικὴ ναυαρχίς ἐπὶ σκοπῇ νὰ τὸ ἀποτρέψῃ τοῦ νὰ παραδίσσῃ τὸν ἀποκλεισμόν, ἀλλὰ τὸ πλοῖον δὲν ὑπήκουσε καὶ ἠγκυροβόλησεν ὑπὸ τὴν Ἀκροναυπλίαν· ὁ δὲ πλοίαρχος τῆς κορβέττας, παρ' οὗ ἡ κυβέρνησις ἐζήτησε λόγον τῆς παρακοῆς ταύτης, ἠθέλησε νὰ δικαιώσῃ τὸν εἴσπλουν ἐπὶ λόγῳ ὅτι σκοπὸν εἶχεν ὁ πλοίαρχος ν' ἀποτίσῃ τι πρὸς τινα Γάλλον χρέος τοῦ πεσόντος νομοτελεστικοῦ ἀντιπροσωπευομένου ἐν Ναυπλίῳ παρὰ τοῦ φρουράρχου Πάνου. Ἡ Κυβέρνησις ἀπεδοκίμασεν ἐγγράφως πᾶσαν συγκαινωνίαν τῶν πολιορκουμένων καὶ τῶν ὑπόπτων πλοίων, ἀπηγόρευσε τὴν ἐπὶ οἰφδύποτε λόγῳ παραλαβῆν τῶν πασάδων καὶ διεμαρτυρήθη, ἀλλ' οὔτε ἀπάντησις ἐδόθη, οὔτε τὸ ὑποπτον πλοῖον μετετόπισεν. Ἡ Κυβέρνησις, ἥτις δὲν ἠλπίζεν ἐκ τῆς ἐπιστολῆς τῆς τὸ ποθούμενον, ἔσπευσε νὰ στείλῃ εἰς Ναύπλιον πρὸς παρεμπόδισιν τῆς ἀπολύσεως τῶν αἰχμαλῶτων τὸν ψθάσαντα εἰς Ἄργος κατ' αὐτὰς Ὀδυσσεᾶ· ἀλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ἐλύθη ἀπροσδοκίτως ἄλλως πως: Ἀπεστάτησαν τὴν ἐπελθοῦσαν νύκτα οἱ φυλάσσοντες τὸν θαλασσοπύργον Κολοκοτρωνικοί, ἀπέβαλαν τὸν φρούραρχον Καβαδιάν, παρέδωκαν τὸ φρούριον εἰς τὴν Κυβέρνησιν, καὶ διατεγγὶ αὐτῆς τὸ παρέλαθεν ὁ Ῥόδιος, ὅστις παρήγγειλεν εὐθὺς τῇ Γάλλῃ πλοίαρχῳ ἐν ὀνόματι τῆς Κυβερνήσεως ν' ἀπο-

πλεύσῃ ἀμέσως, εἰ δὲ μή, θὰ ἐκανονοβολεῖτο. Ἀπέπλευσε τὸ δικάταρτον καὶ μετ' ὀλίγον καὶ ἡ κορβέττα χωρὶς νὰ ἐκτελέσῃ τὸ σκοπούμενον· ἀλλὰ καὶ ὁ Πάνος οὐδαμῶς συνήνεσεν εἰς τὴν παράδοσιν τῶν αἰχμαλώτων.

Μαθὼν δὲ ὁ φρούραρχος οὗτος ὅσα ἔπραξεν ὁ πατήρ του περὶ τοῦ φρουρίου τὰ ἐδέχθη προθύμως καὶ τὰ ἐπραγματοποίησεν, εἰδὼς ὅτι πᾶσα ἀντίστασις κατὰ τῆς Κυβερνήσεως ἔξωθεν ἔπαυσε, καὶ εὐρισκόμενος καὶ αὐτὸς ἐν πολλῇ στενοχωρίᾳ ἔνεκεν τῆς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν πολιορκίας τῆς πόλεως καὶ τῆς παραδόσεως τοῦ θαλασσοπύργου· καὶ τὴν μὲν 4' Ιουνίου ἐξήλθαν ἀδεία τῆς Κυβερνήσεως οἱ ἐπὶ τῆς πολιορκίας τῆς πόλεως ἐν αὐτῇ διαμείναντες ὁμόφρονες καὶ συμπράκτορές του, Ἀνδρέας Μεταξᾶς καὶ Χαραλάμπης Περούκας· τὴν δὲ 7 καὶ αὐτὸς ὁ Πάνος καὶ ὁ ἀδελφός του. Εἰσῆλθε δὲ αὐθημερὸν ἐπιτροπὴ τῆς κυβερνήσεως καὶ δύναμις στρατιωτικὴ καὶ παρέλαβαν τὰ φρούρια. Μετέβησαν ἐκεῖ μετὰ τρεῖς ἡμέρας καὶ οἱ ἐν Ἀργεῖ διατρίβοντες βουλευταί. Οἱ δὲ νομοτελεσταί, οἱ καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα διατρίψαντες ἐν τοῖς πλοίοις, εἰσῆλθαν τὴν 12 ἐν συνοδίᾳ 350 ὑπὸ τὸν πολύκροτον κανονοβολισμόν τῶν φρουρίων καὶ τῆς ναυαρχίδος· τὴν δὲ ἐπαύριον ἀνήγγειλαν παντοῦ ἐπισήμως τὰ συμβάντα, δοξάζοντες τὴν ἐξ ὕψους Πρόνοιαν καὶ κηρύττοντες ὅτι αἱ ταραχαὶ ἔπαυσαν, ὅτι τὰ ἐσωτερικὰ ἐξημαλύνθησαν, καὶ ὅτι τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ὑπεράσπισιν τῶν νόμων καὶ τὴν προστασίαν τῆς Κυβερνήσεως. Ἐν τούτοις, ὅλοι οἱ ἀντάρται κατέθεσαν τὰ ὅπλα καὶ ἀναφορὰ τῶν ἤρχοντο καθ' ἡμέραν αἰτούντων τὴν ἄφυσίν των. Ἡ δὲ Κυβέρνησις ἔδειξεν ἄκραν ἀνοχὴν καὶ εὐμένειαν, ἐδημοσίευσεν τὴν 2 Ἰουλίου γενικὴν ἀμνηστείαν, καὶ τὰ πάντα ἐφαίνοντο ἡσυχὰ καί, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ νομοτελαστικοῦ, ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ νόμου· ἀλλ' οὔτε οἱ νόμοι ἐκραταιώθησαν, οὔτε ἡ Πελοπόννησος εἰρήνευσεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΘ'.

Ἀποστολὴ μέρους τῶν δανείων εἰς Ἑλλάδα. — Ἐκπλους τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου. — Σχέδια τοῦ Σουλτάνου καὶ τοῦ σαιράπου τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ-Ἀλῆ εἰς ἀναδούλωσιν ὅλης τῆς Ἑλλάδος. — Καταστροφὴ Κάσου καὶ Ψαρῶν. — Νίκαι κατὰ θάλασσαν τῶν Ἑλλήνων παρὰ τὴν Σάμον καὶ ματαίωσις τῶν κατ' αὐτῆς κινήματων. — Ἐκστρατεῖαι κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. — Πολεμικὰ κινήματα ἐν Πελοποννήσῳ.

Η ΔΕ εἰς Λονδίνον σταλεῖσα ἐπιτροπὴ πρὸς εὑρεσιν δανείων εὐδοκίμησεν. Ὁ Ὀρλάνδος καὶ ὁ Λουριώτης κατευοδωθέντες τὴν 14 Ἰανουαρίου ὑπέγραψαν τὴν 9 Φεβρουαρίου μετὰ τῶν τραπεζιτῶν Λογγμάνου καὶ Ὀβριένου συμφωνητικὸν περὶ δανείου λιρῶν στερλινῶν 800000 ἐπὶ πραγματικῇ πληρωμῇ 59 ἑκαττοστῶν, τόκῳ 5 τοῖς $\frac{0}{100}$ λογιζομένῳ ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἐπὶ τοῦ ὀνομαστικοῦ κεφαλαίου, καὶ ἐπὶ ὑποθήκῃ ὅλων τῶν ἐθνικῶν γαιῶν καὶ κυρίως τῆς προσόδου τῶν τελωνείων, τῶν ἰχθυοτροφείων καὶ τῶν ἀλικῶν. Ἐπειδὴ δὲ διεδόθησαν μετ' ὀλίγον κακαὶ εἰδήσεις περὶ τῶν τῆς Ἑλλάδος, προσετέθη ὁ ὅρος νὰ στέλλωνται τὰ χρήματα πρὸς τὸν ἐν Ζακύνθῳ Καίσαρα Λογοθέτην ἐντόπιον καὶ τὸν ἐκεῖ ἔμπορον Ἀγγλον Σαμουήλ Βάρφον, καὶ νὰ μὴ δίδωνται παρ' αὐτῶν τῇ ἑλληνικῇ Κυβερνήσει εἰμὴ συναινέσει τοῦ Βύρωνος, τοῦ Στάνωπος καὶ τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου. Τὸ δάνειον δὲ τοῦτο, ἂν οὐ ἔκρατῆθῃσαν διετεῖς τόκοι καὶ ὀκτακισχίλια λίραι ἐνὸς ἔτους χρεωλύσιον, καὶ ἐπληρώθησαν καὶ τὰ ἄλλα ἔξοδα, ἔξεκαθάρισε λίρας 280000 ἡ πρώτη δὲ δόσις ἐκ 40,000 ἔφθασεν εἰς Ζάκυνθον, ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιν τοῦ Βλακίε-ρου, ἀφικθέντος τὸ τρίτον εἰς Ἑλλάδα, τὴν 12 Ἀπριλίου. Ἐπὶ τῇ προσκλήσει τούτου μετέβη εἰς Ζάκυνθον ὁ Στάνωπ, καὶ κατόπιν αὐτοῦ καὶ ὁ Ἐμμανουήλ Ξένος καὶ ὁ Νικόλαος Καλλέργης, φέροντες οἱ δύο οὗτοι τὴν ἀπαιτουμένην συναίνεσιν τοῦ Λαζάρου Κουντουριώτου εἰς παραλαβὴν τῶν χρημάτων ἐν ὀνόματι τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Ἀλλ' ἀντέστη ὁ Στάνωπ ἐπὶ λόγῳ, ὅτι ὁ Βύρων, οὔτινος ἡ συναίνεσις ἦτον ἀναγκαία, δὲν ἔζη διὰ τοῦτο ὁ Λογοθέτης καὶ ὁ Βάρφος δὲν ἔδωκαν τὰ χρήματα καὶ ἐζήτησαν δευτέρας διαταγὰς. Ἐφθασε μετ' ὀλίγας ἡμέρας εἰς Ζάκυνθον καὶ ἡ δευτέρα δόσις ἴσης ποσότητος, ἀλλὰ καὶ αὕτη διετηρήθη διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους ἀνέπαφος. Ἐν τούτοις ὁ μέγας ἄρμωστής, Φριδερίκος Ἀδάμ, ὁ διαδεχθεὶς τὸν Μαιτλάνδον, ἀποθανόντα, ἐπειδὴ ἡ ἰόνιος Κυβέρνησις ἐπρέσβευεν οὐδετερό-

τητα, ἀντιβαίνουσιν ἐξέλαθε πρὸς τὰς ἀρχὰς ταύτης τὴν κατάθεσιν χρημάτων ἐντὸς τῆς ἰονίου πολιτείας ἐπὶ χρήσει ἐνὸς τῶν διαμαχομένων, καὶ ἐξέδωκε τὴν 7 Ἰουνίου δόγμα ἀπαγορεύον αὐστηρῶς τοῦτο ἐπὶ ἀπειλῇ ἐξορισμοῦ τῶν παρηκόων καὶ δημεύσεως τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶν. Ἀλλ' ἄφ' οὗ ἦλθαν ἐκ Λονδίνου περὶ τὴν 20 Ἰουλίου αἱ ζητηθεῖσαι διαταγαί, ἐστάλησαν εἰς Ναύπλιον ὅλα τὰ ἐν Ζακύνθῳ κατατεθέντα χρήματα μηδενὸς ἐξορισθέντος μηδὲ κτήματός τινος δημευθέντος.

Ἡ δὲ Πύλη διδαχθεῖσα ὑπὸ τῆς τριετοῦς πείρας ὅτι ἀνίκανος ἦτο μόνῃ νὰ καταστρέψῃ τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα, ἀπεφάσισε νὰ ταπεινωθῇ ἐνώπιον τοῦ δυνατοῦ σατράπου τῆς Μεχμέτ-Ἀλῆ, ἐπικαλουμένη τὴν σύμπραξιν τοῦ ὅχι πλέον εἰς ὑποταγὴν τῆς Κρήτης ἀλλ' ὅλης τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ σατράπης οὗτος, ὁ διὰ μόνης τῆς ἱκανότητός του παραχθεὶς ἀπὸ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι, ὁ μορφώσας ἄμορφον τόπον, ὁ πλάσας τακτικά στρατεύματα καὶ ναυπηγῆσας στόλους, ὁ εὐρὼν πόρους εἰς διατήρησιν καὶ αὐξήσιν αὐτῶν ὑπεσχέθη νὰ κινήσῃ τὰς δυνάμεις του κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ κυριάρχου του εἰς ὑποστήριξιν τοῦ κλονιζομένου σκήπτρου του, καὶ νὰ στείλῃ ἀρχηγὸν αὐτῶν τὸν υἱὸν του Ἰβραήμπασαν, ἀναδειχθέντα ἡγεμόνα τῆς Πελοποννήσου. Ἐλέγετο δὲ καὶ ἐπιστεύετο, ὅτι συνωμολογήθη νὰ κρατήσῃ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του ὅσους ἐν ἀποστασίᾳ τόπους ὑποτάξῃ· καὶ τοὺς μὲν κατοίκους χριστιανοὺς ν' ἀπαγάγῃ αἰχμαλώτους εἰς Αἴγυπτον ἢ ἄλλου, αὐτοὺς δὲ τοὺς τόπους νὰ κατοικήσῃ ὑπὸ Αἰγυπτίων καὶ ἄλλων Μωαμεθανῶν. Ἐσχεδιάσθη δὲ τὰ μὲν αἰγύπτια στρατεύματα, συνεργῶντος τοῦ αἰγυπτίου στόλου, νὰ πέσωσιν εἰς Πελοπόννησον. αἱ δὲ ναυτικαὶ δυνάμεις τῆς Πύλης καὶ τὰ αἰσιανὰ στρατεύματά της εἰς τὸ Αἰγαίον· νὰ διαχυθῶσι δὲ καὶ τὰ ῥουμελιωτικά εἰς τὰ ἐπὶ τῆς στερεᾶς ἐν ἀποστασίᾳ μέρη, ὥστε νὰ εὕρεθῃ ἡ Ἑλλὰς παντοῦ ταυτοχρόνως πολεμουμένη καὶ διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης. Ἐν τούτοις ἔπαθεν ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς δεινὸν πάθημα· φλόγες ἀνεφάνησαν αἰφνης τῇ 10 Μαρτίου ἐν τῇ ἀκροπόλει τῆς πρωτεύουσής του, αἵτινες διαδοθεῖσαι εἰς τινὰς πυριταποθήκας κατέστρεψαν τὴν ὀπλοθήκην, τοὺς δὲ πλείστους τῶν πυροτεχνῶν, πολλοὺς τῶν σωματοφυλάκων, καὶ ὑπερτρισχίλους ἐνοικοῦντας, τοὺς μὲν ἔδραψαν, τοὺς δ' ἐθανάτωσαν· παρ' ὀλίγον δὲ κατέστρεψαν καὶ αὐτὴν τὴν πόλιν· ἀλλὰ τὸ πάθημα τοῦτο ἐπενεγκόν, ὡς ἐλέγετο, δέκα ἑκατομμυρίων ταλήρων ζημίαν, οὐδόλως ἐπηρεάσε τὴν ἐκστρατείαν.

Παρασκευαζόμενος δὲ ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀναγκαῖον ἔκρινε νὰ διατηρήσῃ ἀδιάσειστον τὴν ἐπὶ τῆς Κρήτης ἐξουσίαν του, διότι ἐθεώρει δικαίῳ τῷ λόγῳ τὴν νῆσον ἐκείνην γέφυραν μετάγουσαν τὰς δυνάμεις του ἀπὸ Ἀλεξανδρείας εἰς Πελοπόννησον. Ἀλλ' ὥς ἐπίβουλον τῆς Κρήτης ἐθεώρει τὴν ὑπὸ τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν γείτονα τῆς Κάσον, καὶ ἀπεφάσισε νὰ τὴν ὑποτάξῃ, διότι ἡ νῆσος ἐκείνη, ἡ φοβίσασα διὰ τοῦ ναυτικοῦ της, ἂν καὶ μικροῦ, καὶ βλάβασα τοὺς κατέχοντας τὰ φρούρια τῆς

Κρήτης Τούρκους, ἐδύνάτο πάλιν, θαρρύνουσα τοὺς ἀγωνιζομένους Ἑλληνας, νὰ κινήσῃ νέας ἐν αὐτῇ ταραχάς. Ἐν ᾧ δὲ διέμενεν ἐν τῇ λιμένι τῆς Σούδας ὁ ὑπὸ τὸν Γιβραλτάρην στολίσκος, ἦλθαν καὶ ἄλλα πολεμικὰ πλοῖα τὸν Μάτιον ἐξ Ἀλεξανδρείας, καὶ δις ἐφάνησάν τινα τὸν μῆνα τοῦτον ἔμπροσθεν τῆς Κάσου, ἐπολέμησαν, ἐπολεμήθησαν καὶ ἐπανέπλευσαν εἰς Κρήτην ἀπρακτὰ· ἀλλὰ τὴν 6 Ἰουλίου ἐφάνησαν ἔμπροσθεν τῆς Κάσου 45 φέροντα τετρακισχιλίους ὑπὸ τὸν Χουσεήνμπεην.

Ἡ νῆσος αὕτη ἀπέχει 37 μίλια τῆς Κρήτης· ἔχει τέσσαρα χωρία, τὴν ἁγίαν Μαρίναν τὸ καὶ σημαντικώτερον, τὸ Ἀρθανιτοχώρι, τὴν Παναγίαν καὶ τὴν Πόλιν. Τὰ χωρία ταῦτα, κείμενα πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς νήσου, ὀλίγον ἀπέχουν ἀπ' ἀλλήλων. Ἡ νῆσος ὅλη εἶχε κατοίκους 5000, ἐξ ὧν 500 ναῦται παρῆσαν καὶ 300 ὀπλοφόροι Κρήτες. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς κρημνώδους φύσεώς της εἶναι μόνον εὐχάτος κατὰ τὸ πρὸς τὴν Ἑλλάδα βλέπον μέρος τριῶν μιλίων μήκους· ἐπὶ τῆς γραμμῆς ταύτης ἔκειντο 30 κανόνια· ἦσαν καὶ ἄλλοι σκοποί. Ἀλίμενος εἶναι ἡ νῆσος, καὶ τὰ πλοῖά της προσωρμίζοντο συνήθως εἰς Κάρπαθον· ἀλλ' ἐκείναις ταῖς ἡμέραις ἦσαν συσσωρευμένα ἐξ αἰτίας τοῦ καλοκαιρίου εἰς Αὐλάκι. Ἐλθόντα τὰ ὀθωμανικὰ ἠγγυροδόλησαν ἔμπροσθεν τοῦ παρακειμένου νησιδίου τῆς Μακρυᾶς καὶ ἐκανονοδόλουν δύο ἡμέρας ἀνωφελῶς τὴν ἁγίαν Μαρίναν, ἀντεκανονοδολοῦντο δὲ παρὰ τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Τὴν δὲ νύκτα τῆς 7 εἴκοσι τέσσαρες ὀκλάδες, φέρουσι στρατεύματα εἰς ἀπόδασιν, ἔπλευσαν πέραν τῆς ἁγίας Μαρίνας πρὸς τὴν δύσβατον καὶ κρημνώδη ἄκραν τῆς νήσου τὴν βλέπουσαν πρὸς τὴν Κρήτην. Ταῦτοχρόνως πλοῖά τινα τοῦ στόλου καὶ ἄλλαι ὀκλάδες φέρουσι στρατεύματα ἐκανονοδόλουν καὶ ἐτουφέκιζαν πρὸς τὴν ἄλλην ἄκραν τῆς νήσου εἰς ἔλκυσιν τῆς προσοχῆς τῶν ἐναντίων, καὶ εἰς ἐπιτυχίαν διὰ τοῦ τρόπου τούτου τῆς ἐπὶ τῆς ἄλλης ἄκρας μελετωμένης ἀποδόσεως. Ἐπτὰ μόνον ἦσαν οἱ φυλάσσοντες τὴν θέσιν ταύτην· ἡ ἀπότομος φύσις τῆς ἐφαίνετο αὐτοφύλακτος· ἀλλὰ καὶ οἱ ὀλίγοι οὗτοι ἦσαν ἀμελέστατοι. Τὰ δ' ἐχθρικά στρατεύματα, οὔσης ἄκρας νηνεμίας, ἀπέβησαν τὴν νύκτα ἀφανῆ καὶ κατέλαβαν καὶ τὰ τέσσαρα χωρία ἀμαχητί, διότι οἱ πολεμισταὶ τῆς νήσου, ὄντες ἐπὶ τῆς παραλίας, ὅπου ὑπώπτευαν ἀπόδασιν, δὲν ἔλαβαν γνῶσιν τοῦ συμβάντος εἰμὴ ἀφ' οὗ ἐξημέρωσεν.

Εἰς τῶν πλοιάρχων τῆς Κάσου, ὁ Μάρκος, διέπρεπε διὰ τὴν ἀνδρίαν του καὶ ἐδικαίωσε κατὰ τὴν κρίσινον ταύτην περίστασιν ἣν εἶχεν ὑπόληψιν. Οὗτος ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ἀπελπισίας διὰ τὸ ἀπροσδόκητον τοῦ συμβάντος συνέλεξε τινὰς ἀκούσαντας τὴν πατριωτικὴν φωνὴν του, παρέστη ἔνοπλος ὑπερασπιστὴς τῆς πατρίδος καὶ μεγάλως ἠνδραγάθησε· λέγεται ὅτι 30 ἐχθροὺς ἐσχότωσε μόνος αὐτός· ζωγρηθεὶς δὲ καὶ ὀπισθαγκωνισθεὶς ἀπήχθη πρὸς τὸν Χουσεήνμπεην· ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ ἐπεσφράγισεν ἐνδόξως τὰς ἀνδραγαθίας του· ἔσπασε τὰ δεσμά του, ἤρπασεν ἀπὸ τῆς ζώνης ἐνὸς τῶν

περισταμένων τὴν μάχαιράν του, ἐσκότωσε δύο τῶν φυλάκων καὶ ἔπεσε καὶ αὐτὸς ὑπὸ τὰ τραύματα τῶν ἄλλων.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν χωρίων κατεστράφη ὁ ἀγὼν· πολλοὶ ἐφρονεύθησαν, παιδία καὶ γυναῖκες ἡχμαλωτίσθησαν, τινὲς κατέφυγαν εἰς τὰ ὄρη, οἱ δὲ λοιποὶ ἐπροσκύνησαν. Ἐκ τῶν ἐντοπίων δὲ πλοίων μόνον ἐν ἐπρόφθασε καὶ ἀνήχθη, καὶ διελθὼν τὸν ἐχθρικὸν στόλον διέσωσέ τινας ἐξ ὧν δεινῶν ὑπέφεραν οἱ λοιποί. Οἱ Τοῦρκοι ἐλεηλάτησαν τὰ χωρία, ἐπεβίβασαν τὰ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς κανόνια καὶ ὕψωσαν ἐπὶ τῆς νήσου τὴν σημαίαν των. Ὁ δὲ Χου-

Γεώργιος Σαχτούρης.

σεήνμπεης ἐγκαταστήσας κατ' αἵτησιν τῶν ψευδοπροσκυνησάντων διοικητὴν τῆς νήσου Τοῦρκον, ἀπέπλευσεν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ἔφερε τὰ συλληφθέντα πλοία καὶ τοὺς αἰχμαλωτισθέντας· παρέλαβε καὶ τινας ναύτας εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ στόλου προσελθόντας αὐθορμήτως ἐπ' ἐλπίδι λυτρώσεως τῶν αἰχμαλωτισθέντων συγγενῶν των· διεδέχθη δὲ αὐτὸν ἐν Κρήτῃ ὁ ἀνεψιὸς του Μουσταράμπεης.

Μόλις τὴν 17 ἐξέπλευσεν ἡ ὕδραϊκὴ μοῖρα ὑπὸ τὸν Σαχτούρην εἰς βοήθειαν τῆς Κάσου καὶ δὲν ἔμαθε τὴν καταστροφὴν τῆς εἰμῇ τὴν 21, καθ' ἣν ἔρριψεν ἄγκυραν ἔμπροσθεν αὐτῆς. Φανέντων τῶν ἐλληνικῶν πλοίων ὁ ἀγῶς κατέφυγεν εἰς Κάρπαθον, οἱ δὲ ψευδοπροσκυνησάντες Κάσιοι ἔτρεξαν εἰς τὸ παραθαλάσσιον καὶ ἀσπαζόμενοι τοὺς Ὑδραῖους, καὶ διηγούμενοι περιπαθῶς τὴν συμφορὰν των, καὶ χέοντες θερμὰ δάκρυα ἀνήγειραν ἐπὶ τῆς νήσου των τὴν πεσοῦσαν ἐλληνικὴν σημαίαν, ἀλλὰ δὲν ἀνήγειραν καὶ τὴν πεσοῦσαν πατρίδα των.

Αἰγώντος δὲ τοῦ Ἀπριλίου, ἀπέπλευσεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως πολυάρμενος στόλος ὑπὸ τὸν Χουσρέφην, ἐπιβιβάσας λόχους τινὰς γενιτσάρων· προσεπεβίβασε καὶ ἐν τῷ Θερμαϊκῷ κόλπῳ ἄλλα στρατεύματα συρρέουσιντα πολλαχόθεν, καὶ, ἀρχομένου τοῦ Ἰουνίου, κατέπλευσεν εἰς Μιτυλήνην, ὅπου παρέλαβε καὶ ἄλλα.

Πολλὰ κακὰ ἔπαθον, ὥς εἶδαμεν, παρὰ τῶν Ψαριανῶν καὶ τῶν Σαμίων τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον ἔτος τοῦ ἀγῶνος τὰ παράλια τῆς Ἀσίας· τὸ δὲ τρίτον ἔπαθον καὶ αἱ νῆσοι τῆς Μιτυλήνης, τῆς Λήμνου καὶ τῆς Θάσου, ὅπου ἀποδαίνοντες οἱ Ψαριανοὶ ἦρπαζαν, ἔκαιαν, ἐδουλαγῶγουν καὶ ἐφόνευαν. Ἐγόγγυζαν ἐπὶ τοῖς δεινοῖς τούτοις οἱ κάτοικοι τῶν μερῶν ἐκείνων ὥς ἀπροστάτευτοι, καὶ ἡ Πύλη ἐμελέτησε τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Σάμου, καθ' ἣς καὶ ἄλλοτε ἐκίνησε δυνάμεις καὶ ἀπέτυχεν.

Ἡ πόλις τῶν Ψαρῶν κεῖται πρὸς τὸ νοτιοανατολικὸν μέρος τῆς νήσου. Ἐμπροσθεν αὐτῆς εἶναι ὁ λιμὴν· ἄνωθεν δὲ ἐσώζετο παλαιὸν τεῖχος, καὶ ἐν αὐτῇ ναὺς ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἁγίου Ἰωάννου. 7500 ἦσαν οἱ ἐντόπιοι, ἀλλ' οἱ εἰς τὴν νῆσον πολλαχόθεν καταφυγόντες ὑπελογίζοντο 25000, ἐξ ὧν οἱ πλείστοι ἦσαν Κυθωνιεῖς καὶ Χῖοι. Ἦσαν καὶ 1000 Θετταλομακεδόνες μισθωτοί. Εἶχε δὲ ἡ νῆσος ὅλη εἰς ὑπεράσπισίν της 150 κανόνια, ἐν οἷς καὶ τινα σταλέντα παρὰ τοῦ ἐν Ῥωσσίᾳ Βαρδάκη. Ἐκ τῶν 150 δὲ 24 ἔκειντο ἐπὶ τοῦ τεύχους.

Τὴν 18 Ἰουνίου ἐφάνησαν ἔξωθεν τοῦ λιμένος πλοῖα τουρκικὰ, καὶ αὐθημερὸν ἐπανέπλευσαν εἰς Μιτυλήνην, ὅπου διέμενε ὁλος ὁ στόλος. Οἱ Ψαριανοὶ ἐσυμπέραναν ὅτι τὰ πλοῖα ταῦτα ἦλθον εἰς κατασκοπὴν, καὶ ὅτι ἤγγιζεν ἡ ὥρα τοῦ κατὰ τῆς πατρίδος των μελετωμένου κινήματος. Συνελθόντες δὲ εἰς συμβούλιον, οἱ μὲν ἐγνωμοδότησαν νὰ ἐκπλεύσωσιν εἰς συνάντησιν τοῦ ἐχθροῦ μακρὰν τῆς νήσου, οἱ δὲ νὰ τὸν περιμείνωσιν ἐπ' αὐτῆς. Ὑπερίσχυεν ἡ τελευταία γνώμη· ἀπέβησαν οἱ ναῦται καὶ κατέλαβαν διαφόρους θέσεις· ἄφησαν δὲ μόνα τὰ πυρπολικά των εἰς περιπλοῦν ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος φανταζόμενοι, ὅτι ἱκανοὶ ἦσαν νὰ ὑπερασπίσωσιν ὅλην

I. Βαρδάκης.

τὴν νῆσον, ὃ ἐστὶ 18 μιλίων περιφέρειαν, τρισχίλιοι ὀπλοφόροι. Τὴν 19 ἀνέχθη ὁ ἐχθρικός στόλος, ἦλθε πρὸ τῆς μεσημβρίας ὅπισθεν τῆς πόλεως κατέμπερσεν τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Νικολάου καὶ τοῦ Ξηροκάμπου, καὶ ἤρχισε νὰ κανονοβολῇ σφοδρῶς. Ἦσαν δὲ τὰ ἐλθόντα πλοῖα, μικρὰ μεγάλα, πολεμικὰ καὶ φορτηγά, 176, ἐν οἷς 1 τρίκροτον, 2 δίκροτα, 6 φρεγάται καὶ 10 κορβέτται· ἔφεραν δὲ δωδεκακισχιλίους εἰς ἀπόδασιν. Οἱ Ἕλληνες, ἔχοντες καλῶς ὠχυρωμένον τὸ παραθαλάσσιον ἐκεῖνο, ἀντείχαν καὶ ἀντεκανονοδόλουν γενναίως· δι' ὅλης δὲ τῆς ἡμέρας καὶ τῆς ἐπελθούσης νυκτὸς ἐπεκράτησεν ἀμοιβαῖος κανονοβολισμός, καὶ οἱ μαχόμενοι διέμειναν ὅπου ἐτοποθετήθησαν ἀσάλευτοι. Περὶ δὲ τὴν δ' ὥραν μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἐν μέσῳ τοῦ κανονοβολισμοῦ καὶ ὑπὸ τὸ ἐπικρατοῦν ἐξ αἰτίας τῆς νηνεμίας νέφος τοῦ καπνοῦ ἀπέβησαν ἀόρατοι πεντακόσιοι ἐχθροὶ κατ' ἀρχάς, καὶ κατόπιν καὶ ἄλλοι εἰς θέσιν Πριόνι, ὅπου παρέκειτο κανονοστάσιον φέρον τρία κανόνια ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιαν τοῦ Ὀλυμπίου ὀπλαρχηγοῦ, Κώτα, καὶ 50 ὀπαδῶν του. Κωροὶ οἱ φυλάττοντες τὸ κανονοστάσιον εἰς τὴν φωνὴν τοῦ ἀρχηγοῦ των ἐτράπησαν ἰδόντες τοὺς ἐχθροὺς ἐπερχομένους, καὶ ἐπὶ τῆς τροπῆς συλλήψθεις ὁ Κώτας ἐφονεύθη. Συγχρόνως ἀπέβησαν καὶ ἄλλοι ἐχθροὶ εἰς Φτελιόν. Ἐκεῖ ἡῶραν σφοδρὰν ἀντίστασιν καὶ ἐχύθη πολὺ αἷμα· ἀλλ' ὄντες πο-

λυαριθμότεροι ὑπερίσχυσαν καὶ ἐκυρίευσαν τὴν θέσιν. Ἐκεῖθεν ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν πρὸν ἀνεμπόδιοι, καὶ ἀναβάντες εἰς τὰ ὑπερκείμενα βουνὰ ἔστησαν τὰς σημαίας των. Ἰδόντες δὲ ταύτας οἱ ἐπὶ τῆς νήσου καὶ τοὺς ἐχθροὺς καταβαίνοντας πληθηδὸν πρὸς τὴν πόλιν, ἔτρεξαν πρὸς τὰ πλοῖα. Ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἐρρίπτοντο εἰς τὴν θάλασσαν πρὸς διάσωσιν εἰς αὐτὰ· ἀλλὰ τὰ πλοῖα ὄχι μόνον ἦσαν ἠγκυρωμένα ἀλλὰ δὲν εἶχαν, ἐκτὸς ὀλίγων, οὐδὲ τὰ πηδάλιά των, διότι ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῶν ὑπομισθίων Θετταλομακεδόνων τὰ ἀπεδίδασαν τὴν προτεραίαν, ἵνα μὴ φύγωσιν οἱ ἐντόπιοι ἐλθόντος τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἐγκαταλειφθῶσιν οἱ πολεμοῦντες ὑπὲρ αὐτῶν ἐτερόχθονες.

Τὸ περιστατικὸν τοῦτο ἐξέθεσε τοὺς πλείστους εἰς σφαγὴν καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν· μόνον ὅσοι ἐπρόφθασαν καὶ κατέφευγαν εἰς πηδαλιούχα ἢ εἰς πλοιάρια, ἀπέφευγαν τὰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, διότι ὁ ἐχθρικός στόλος ἐβράδυνε νὰ ἔλθῃ ἔμπροσθεν τοῦ λιμένος, καὶ τὰ πλοῖα ταῦτα ἀπεμακρύνοντο ἀσφαλῶς τοῦ τόπου τῆς σφαγῆς καὶ τῆς αἰχμαλωσίας· οἱ δὲ λοιποὶ ἐπνίγοντο ἢ ἡχμαλωτίζοντο· 19 μόνον πλοῖα ἐπρόφθασαν καὶ ἔφυγαν, ὅλα δὲ τὰ ἄλλα, ὡς 100 μικρὰ μεγάλα, ἐλθόντος τοῦ στόλου, συνελήφθησαν. Ἐν δὲ αὐτῶν, τὸ τοῦ Δημήτρη τῆς Ἀσημήνας, φέρον γυναῖκας καὶ παιδία, ἐκὰν αὐτάνδρον πρὸς ἀποφυγὴν τῶν παθημάτων τῆς τουρκικῆς αἰχμαλωσίας· τὸ δὲ τοῦ Χατζῆ-Ἀγγελῆ ἐλυτρώθη ἐκληφθὲν ὡς πυρπολικόν, ἀναφθείσης ἐπὶ τοῦ καταστρώματος πυροκόνεως. Οἱ ἐχθροὶ ἔκαυσαν τὴν πόλιν, καὶ κυριεύσαντες τὴν νήσον ὅλην ἀπέκλεισαν καὶ προσέβαλαν τὸ τεῖχος, τὴν μόνην θέσιν, ἣν διετήρησαν οἱ Ἕλληνες μετὰ τὴν εὐτυχῇ ἀπόδασιν τῶν ἐχθρῶν. Πολλοὶ ἦσαν οἱ ἐγκλειστοί, ἐν οἷς καὶ 600 Θετταλομάγνητες ὑπὸ τὸν Λάμπρον Κασσανδρέα, τὸν Γούλαν καὶ ἄλλους· συνεκλείσθη καὶ ὁ Σλάβος Ῥάδος, ὁ ἄλλοτε ἐν Εὐδοίᾳ ἀριστεύσας. Δύο ἡμερονύκτια ἀντέστησαν οὗτοι γενναίως, ἀλλ' ἐκ τοῦ σφοδροῦ κανονιοβολισμοῦ διερῖράγη ἡ μόνη ἐντὸς τοῦ τείχους δεξαμενὴ, καὶ ἐξ αἰτίας τῆς στερήσεως τοῦ νεροῦ καὶ τῆς ἀπελπισίας ἀπὸ πάσης ἐξωθεν βοηθείας ἀπεφάσισαν οἱ ἐγκλειστοί τὴν τρίτην ἡμέραν ν' ἀποθάνωσιν ἐν δόξῳ. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπεφάσισαν καὶ οἱ ἐχθροὶ ν' ἀναβῶσι ξιφῆρεις τὸ τεῖχος. Ἐντὸς αὐτοῦ ἦτο σπήλαιον, ἢ φοντάνα, χρησιμεῦον ὡς πυριτοθήκη καὶ καταφύγιον οἰκογενειῶν. Οἱ ἐγκλειστοὶ ἐξετέλεσαν ἐν πρώτοις ὅσα ἡ θρησκεία παραγγέλλει πρὸ τοῦ θανάτου, καὶ δράξαντες τὴν στιγμήν καθ' ἣν οἱ ἐχθροὶ ἀνέβαιναν πληθηδὸν πανταχόθεν, κατεδίδασαν τὴν ἐπὶ τοῦ τείχους ἑλληνικὴν σημαίαν, ὕψωσαν λευκὴν, ἐφ' ἣς ἦσαν ἐγκεχαρᾶσθαι αἱ λέξεις «Ἐλευθερία ἢ θάνατος», καὶ ἔβαλαν πῦρ εἰς τὴν πυριτοθήκην. Ἐσείσθη ἡ νήσος ἐπὶ τῇ ἐκρήξει, ἀνετράπησαν τὰ τεῖχη, καὶ ὑπὸ τὰ ἐρείπια ὄλοι οἱ ἐντὸς, ἐκτὸς δύο, ἐτάφησαν, καὶ συνετάφησαν καὶ οἱ ἐφορμήσαντες ἐχθροὶ των ὑπερδισχίλιοι. Μικρὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἐπὶ τῆς καταστροφῆς τῆς νήσου, ἀλλὰ ὑπέρμεγας ὁ τῶν φονευθέντων. Ἐκ τῶν 7500 ἐντοπίων, 3500 διεσώθησαν, ἐν οἷς καὶ 150 κρυθέντες κατὰ τὸ μέρος ὅπου ἐγένετο ἡ ἀπόδασις, οὓς παρέλαβε τὴν ἐπαύριον ἡ παρευρεθεῖσα ἐπὶ τῇ κ-

ταστροφή τῶν Ψαρῶν γαλλικὴ φρεγάτα Ἰσις ὥστε ἂν κατὰ τὴν ἀναλογίαν ταύτην λογισθῶσι καὶ οἱ ἐκ τῶν 25000 προσφύγων διασωθέντες μὴ ἐχόντων πρὸς σωτηρίαν ὅσους τρόπους εἶχαν οἱ ἐντόπιοι, ὁ ἀριθμὸς ὅλων τῶν προνευθέντων καὶ αἰχμαλωτισθέντων ὑπερβαίνει τοὺς δεκαεπταχιλίδους.

Καταστρεφομένης δὲ τῆς νήσου, οἱ αἰμοχαρεῖς πορθηταὶ τῆς ἔκοπταν καὶ μετεκόμιζαν εἰς τὴν ναυαρχίδα τὰς κεφαλὰς τῶν ἀθλίων Χριστιανῶν, Ὁ δὲ καπητάμπασας, καθήμενος ἐπὶ τῆς λεοντῆς του, τὰς ἐδέχετο περιχαρῆς συσσωρευμένας ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμούς του, καὶ ἐφιλοδῶρει τοὺς ἀποκεφα-

Ἡρώδης Ἑλληνίδος.

Ἐκ παλαιᾶς φιλελληνικῆς λιθογραφίας.

λιστάς κατὰ τὴν βδελυρὰν τουρκικὴν συνήθειαν. Ἑλλειμένῃς ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἔμπροσθεν τῶν Ψαρῶν τὸ ἀγγλικὸν δικάταρτον «Alacrity». Ὁ πλοίαρχος Ὑώρκ (α), μαθὼν ὅτι ἀπήγαγον εἰς τὴν ὀθωμανικὴν ναυαρχίδα ὡς αἰχμάλωτον ἀρχιμανδρίτην τινὰ φίλον του, ἀφίχθη εἰς λύτρωσίν του, καὶ ὑποκριθεὶς ὅτι ἐπεθύμει νὰ τὸν ἀποχαιρετήσῃ, παρεκάλεσε τὸν πασὰ νὰ διατάξῃ τὴν προσέλευσίν του· ἐπὶ τῇ παρακλήσει ταύτῃ ἐλάλησεν ὁ πασὰς πρὸς τινὰ τῶν παρεστώτων κατ' ἰδίαν, καὶ μετ' ὀλίγον προσηνέχθη κεφαλὴ γενειῶσα, τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀποκοπίσας καὶ αἷμα εἰσέτι στάζουσα. Σατανικῶς δὲ ὑπομειδιάσας ὁ πασὰς ἐπὶ τῷ θεάματι, εἶπε τῷ πλοίαρχῳ δακτυλοδεικτῶν τὴν κεφαλὴν, «ἰδοὺ ὁ φίλος σου». Ὁ πασὰς οὗτος ἦτον εἰς τῶν συνεωτέρων καὶ ἡμερωτέρων ἀνδρῶν τῆς αὐτοκρατορίας.

Ἡ καταστροφή τῶν Ψαρῶν ὑπὸ τὴν πολεμικὴν ἐποψιν δὲν ὁμοιάζει τὴν τῶν Κυδωνιῶν, τῆς Ναούσης, τῆς Κασσάνδρας ἢ τῆς Χίου· ἦτο καταστροφή μεγάλου μέρους τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐξαφάνι-

σις τῆς προφυλακῆς αὐτῆς· ἦτον ἀπόσβεσις φλογὸς καιούσης κατ' ἔτος τὰ ἐχθρικά παράλια τῆς Ἀσίας καὶ πολλάκις λουούσης τὰς ἐκστρατείας τῆς. Ζωὴν ἐνόμισαν οἱ πλησιόχωροι λαοὶ τῆς Ἀσίας τὸν θάνατον τῶν Φαρῶν, καὶ ἐδοξολόγησαν τὸν Θεὸν ἰδόντες πωλουμένους ἐν ταῖς ἀγοραῖς τῶν τὰς γυναικάς καὶ τὰ τέκνα ἀνδρῶν, ὧν ἀκούοντες χθές μόνον τὰ ὀνόματα ἔτρεμαν. Ἐρρήθη, ὅτι ἡ νῆσος ἠλώθη ἐξ ἐπιβουλῆς, καὶ ὅτι τὸ κανονοστάσιον ἐπροδόθη ὑπὸ τοῦ Κώτα· ἀλλ' ἡ κατηγορία αὕτη εἶναι πάντῃ ἀνυπόστατος, καὶ ὁ Κώτας συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐφρονεύθη.

Ἐν ᾧ δὲ κατεστρέφοντο τὰ Φαρά, αἱ ναυτικαὶ μοῖραι Ἰδρας καὶ Σπετσῶν ἠπράκτου δι' ἑλλείψιν τῶν εἰς ἔκπλουν. Πρὸ πολλοῦ εἶχε φθάσει, ὡς εἴπαμεν, καὶ ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα ὁσίσι τῶν δανείων εἰς Ζάκυνθον, καὶ ἂν δὲν παρενέπιπταν τὰ περὶ ὧν διελάδαμεν ἐμπόδια εἰς τὴν πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ἀποστολὴν αὐτῶν, ἐπρολαμβάνετο ἴσως διὰ τοῦ ἐν καιρῷ ἔκπλου τοῦ στόλου ἡ πτώσις καὶ τῆς Κάσου καὶ τῶν Φαρῶν. Ἐν τοσοῦτῳ, ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος καταστροφῇ κατετάραξε τοὺς Ἑλληνας φοβηθέντας μὴ πάθῃ καὶ ἡ Ἰδρα ὅτι, ἐπαθάν τὰ Φαρά, καὶ τότε κατεστρέφετο ὅλος ὁ ἀγών· διὰ τοῦτο καὶ στρατεύματα ἐξῶθεν εἰς τὴν νῆσον ταύτην μετεβιβάσθησαν, καὶ πλοῖα μετὰ μεγάλῃς σπουδῆς καὶ ἐκ τοῦ προχείρου ἡτοιμάσθησαν καὶ ἐνωθέντα μετὰ τῶν διασωθέντων φαρικῶν ἀπέπλευσαν ὑπὸ τὸν Μισούλην πρὸς τὰ Φαρά ἐπ' ἐλπίδι νὰ προλάβωσι τὴν πτώσιν τοῦ τείχους ἀντέχοντος, ὡς ἐφημίζετο· διετάχθη δὲ καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην πλεύσασα εἰς βοήθειαν τῆς Κάσου μοῖρα καὶ μὴ φθάσασα ἐκεῖ ἐν καιρῷ νὰ πλεύσῃ καὶ αὕτη πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος· πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος ἐπλευσε καὶ ἡ τῶν Σπετσῶν.

Μετὰ δὲ τὴν ἀνατροπὴν τοῦ τείχους ἐπανεπλευσαν ὁ στόλος καὶ τὰ στρατεύματα τοῦ ἐχθροῦ εἰς Μιτυλήνην. Δισχίλιοι μόνον στρατιῶται καὶ 35 πλοῖα ἑνοπλὰ δευτέρως καὶ τρίτης τάξεως, τὰ πλεῖστα σαλοῦπαι, ἐναπέμειναν εἰς μετακόμισιν τῶν ἐπὶ τῆς νήσου κανονίων· ἐναπέμειναν καὶ χίλιοι ἐθελονταὶ εἰς λαφυραγωγίαν· ἐστάλησαν καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς τρόπαια καὶ ἐξετέθησαν ἐπὶ τῶν πυλώνων τοῦ παλατίου τὴν 12 Ἰουλίου 500 κεφαλαί, 1200 ὠτίς, 35 ἑλληνικαὶ σημαῖαι καὶ 200 αἰχμάλωτοι.

Τὴν δὲ 3 ἐξημερώθη ἡ ὑπὸ τὸν Μισούλην μοῖρα ἐξῶθεν τῶν Φαρῶν ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριο τοῦ Λιμεναρίου· ἔφθασε συγχρόνως καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην καὶ ἡ τῶν Σπετσῶν· ὅλα δὲ τὰ πλοῖα συνηριθμοῦντο 56, ἐξ ὧν 34 ὁδραϊκά, 13 σπετσιωτικά, καὶ 9 φαρικὰ, καὶ ἀπεβίβασαν αὐθημερὸν ἱκανοὺς ναῦτας. Ἰδόντες οἱ ἐπὶ τῆς νήσου τοὺς ἐχθροὺς τῶν ἀποδάντας, ἄφησαν ὅλα τὰ μέρη τῆς νήσου καὶ ἔτρεξαν εἰς τὰ ἐν τῇ λιμένι πλοῖά των τόσον ἐντρομοί, ὥστε τινὲς αὐτῶν ἐπνίγησαν· διακόσιοι μόνον μὴ προφθάσαντες νὰ φύγωσιν ἐκλείσθησαν ἐντὸς τεσσάρων οἰκιῶν. Ἐπίσης ἐντρομα καὶ τὰ πληρώματα τῶν ἐν τῇ λιμένι ἐχθρικών πλοίων ἐκοψαν τὰς ἀγκύρας καὶ ἀνήχθησαν· ἀνήχθησαν καὶ τὰ ἑλληνικὰ εἰς κατὰδύσιν αὐτῶν καὶ τὰ ἐκανονοδόγησαν· μία γολέττα παρεδόθη καὶ ἐν ἄλλοις πλοίοις ἐκάθη· ἐπόδισαν τότε τὰ

ἐχθρικά πρὸς τὴν Χίον καταδιωκόμενα· οἱ δὲ ἐν αὐτοῖς ἀπελπισθέντες τὰ ἔρριψαν εἰς τὴν ξηρὰν καὶ τὰ ἔκαυσαν· τέσσαρα μόνον διεσώθησαν καὶ ταῦτα κακῶς ἔχοντα. Τὴν δ' ἐπαύριον ἀπέκλεισαν οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐν ταῖς οἰκίαις καὶ ἐπυροδόλουν διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ἀλλ' εἰς μάτην. Τέσσαρες ναῦται καὶ ὁ ἀνδρεῖος πλοίαρχος Λάζαρος Παναγιώτης ἐπληγώθησαν πολεμοῦντες ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, καὶ ἐν ἑλλείψει χειρουργοῦ μετεκομίσθησαν εἰς Ὑδραν.

**Ἀκρόπρωρον τῆς
ναυαρχίδος τοῦ
Μιαούλη.**

Μετὰ δὲ τὴν φθορὰν τοῦ ἐχθρικοῦ στολίσκου καὶ τὸν πολὺν ὀλεθρον τῶν ἐν αὐτῷ ἐπανεπλευσαν τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα εἰς Ψάρὰ καὶ ἐπῆραν πολλὰ τῶν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν εἰς τὸν αἰγιαλὸν καταβιβάσθέντων καὶ μὴ εἰσέτι ἐπιβιβάσθέντων κανονίων. Τὴν δὲ 7 Ἰουλίου, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, ἐφάνη ἐχθρικὸν πλοῖον κατὰ τὴν Χίον· ἀπέπλευσαν εὐθὺς ἐκ Ψαρῶν τρία ἑλληνικὰ εἰς καταδίωξίν του, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον εἰδοποίησαν διὰ σημείων, ὅτι ὄλος ὁ ἐχθρικός στόλος ἐφαίνετο· τότε διετάχθησαν οἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ναῦται νὰ ἐπιβασθῶσι, καὶ τούτου γενομένου, ἀνήχθησαν ὅλα τὰ πλοῖα ἀλλὰ μόνον 14 ὑδραῖκὰ ἐπλευσαν πρὸς τὴν Χίον τὰ δὲ ἄλλα ἐπόδισαν πρὸς τὸν Καφηρέα. Ἐπειδὴ δὲ τόσον ὀλίγα δὲν ἦσαν ἀξιόμαχα πρὸς τοιοῦτον στόλον, δὲν ἐναυμάχησαν, ἀλλ' ἐλλιμένισαν τὴν 11 ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Σάμου, καὶ ἐκεῖθεν ἐπανεπλευσαν εἰς τὰ ἴδια. Ἐπ' οὐδεμιᾶς δὲ ἄλλης μέχρι τοῦδε ἐκστρατείας εὐρέθησαν τὰ ἑλληνικὰ τόσον ἀπρομήθευτα τῶν ἀναγκαιῶν. Ἐν τούτοις ὁ ἐχθρικός στόλος κατέπλευσεν εἰς Ψάρὰ, παρέλαβε τοὺς ἐγκλείστους καὶ τὰ ἐναπομείναντα κανόνια, κατηδάρισε τὰς σωζομένας οἰκίας καὶ χώσας τὸν λιμένα ἐπανεπλευσεν εἰς Μιτυλήνην.

Τοιοιτοτρόπως ἀποτελείωπεν ἡ καταστροφὴ τῶν Ψαρῶν. Ἡ δὲ Κυβερνήτης περιέθαλψεν ὅπως ἐδύνατο τοὺς διασωθέντας Ψαριανοὺς καὶ τοῖς ἐδωκεν ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ αὐτῶν εἰς προσωρινὴν κατοικίαν τὴν Μονεμβασίαν καὶ εἰς μόνιμον διὰ ψήφισματος τὸν Πειραιᾶ, ἀλλὰ τὸ ψήφισμα δὲν ἐπραγματοποιήθη, συνοικισθέντων τῶν πλείστων εἰς Αἴγιναν.

Τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν ἐπρόκειτο κατὰ τὸ σχέδιον τῆς Πύλης νὰ παρακολουθήσῃ ἡ τῆς Σάμου· ἀλλ' ὁ ἀφιλοπόλεμος Χουσερφέης, ἀντὶ νὰ τὴν προσβάλῃ ἀμέσως ἀνέτοιμον, ἀπροστάτευτον ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου καὶ ἀπελπισθεῖσαν ἐπὶ τῇ καταστροφῇ τῶν Ψαρῶν, ἐκάθησεν ὁλόκληρον μῆνα ἄργος ἐν Μιτυλήνῃ. Ἀθλιώτατα ἦσαν τὰ ἐσωτερικά τῆς Σάμου τὸν

Λευθεριά, γιά λίγο πάφε
νά κτυπής με τὸ σπαθί·
τώρα σίμωσε καὶ κλάψε
εἰς τοῦ Μπαῖρον τὸ κορμί.

Σολωμός

μῆνα ἐκείνον. Τέσσαρες ἦσαν αἱ φατρίαι· ἡ μὲν ἠθελε φυγὴν, ἡ δὲ ἐπικλησιν ἀγγλικῆς προστασίας, ἡ τρίτη συμβιβασμόν, ἡ δὲ τετάρτη ἀντίστασιν μέχρι θανάτου. Κιχλὴ τύχη ὑπερίσχυσεν ἡ τελευταία, ἐλθοῦσης ἐν καιρῷ τῆς εἰδήσεως ὅτι τὰ ἐν Ζακύνθῳ κατατεθέντα χρήματα ἐδόθησαν, καὶ ὅτι ἐξ αὐτῶν ἐχορηγήθησαν πρὸς ἐκπλουν τοῦ στόλου εἰς βοήθειαν τῆς νήσου των δίστηλα 90000.

Τὴν 24 Ἰουλίου ἐξέπλευσαν 15 πολεμικὰ σπετσιωτικὰ καὶ ἐν πυρπολικὸν ὑπὸ τὸν Κολανδροῦτσον, ἡγκυροδόλησαν τὴν 27 εἰς Κολώνας καὶ ἀνήχθησαν μετὰ τρεῖς ἡμέρας· γυξήθη δὲ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν μετ' ὀλίγον εἰς 28. Τὴν δὲ 27 Ἰουλίου ἐξέπλευσαν 27 ὕδραϊκὰ πολεμικὰ καὶ πυρπολικά ἀποτελοῦντα τὴν πρώτην μοῖραν ὑπὸ τὸν Σαχτούρη·ν· ἡτοιμάζετο δὲ μετὰ πολλῆς σπουδῆς νὰ ἐκπλεύσῃ καὶ ἡ δευτέρα ὑπὸ τὸν Μιαούλην. Τὴν 30 ἐξημερώθη ἡ ὑπὸ τὸν Σαχτούρη·ν ἐξωθεν τῆς Ἰκαρίας καὶ εἶδε 40 μικρὰ πλοῖα. ἐν οἷς καὶ 20 σακολέβας, πλέοντα ὑπὸ τουρκικὴν σημαίαν πρὸς τὴν Σάμον καὶ φέροντα δισχιλίους εἰς ἀποβίδασιν πρὸς τὸ μέρος τοῦ Καρλοδασίου. Προπλέοντα δὲ τρία πλοῖα τῆς μοίρας ταύτης καὶ δύο σπετσιωτικὰ ἔπесαν ἐπὶ τὰ φανέντα ἐχθρικά, δύο σακολέβας κατεπόντισαν καὶ δύο ἄλλας συνέλαβαν, τοὺς δὲ ἐν αὐταῖς ἔσφαξαν. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ ἐπλησίασαν καὶ τὰ λοιπά, καὶ τότε ὅλα τὰ ἐχθρικά πλοίαρια καταδιωκόμενα ἠναγκάσθησαν τὰ μὲν νὰ πέσωσιν εἰς τὴν πλησιεστέραν ξηράν, τὰ δὲ νὰ καταφύγωσιν εἰς ἄλλα παράλια. Ἐπὶ τῆς συγκρούσεως δὲ ταύτης ἐφρονεύθησαν ἐκ τῶν Ἑλλήνων 5 καὶ ἐπληρώθησαν 9. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἔπλευσεν ἡ μοῖρα ὑπὸ εὐδιον ἄνεμον πρὸς τὴν παραλίαν, ὅπου, ὡς εἰδοποιήθη, διάφορα πλοίαρια παρελάμβαναν στρατεύματα· ἀλλ' ἡ εἰδησις δὲν ἦτον ἀληθής· ἐκεῖθεν ἔπλευσε παρὰ τὸ στόμιον τοῦ περσικοῦ κατὰ τὴν Μυκάλην, ὅπου καὶ ἡγκυροδόλησεν· ἀλλ' ἀνήχθη μετ' ὀλίγον ἰδοῦσα ἐπὶ τῶν ἀντικρῶ βουνῶν καὶ τῶν παραλίων πλήθη στρατευμάτων, ἐντὸς δὲ δυο λιμενίσκων σωροὺς πλοιαρίων ἐτοιμῶν νὰ μεταβιδάσωσι τὰ στρατεύματα ταῦτα εἰς Σάμον· ἦσαν ἐν αὐτοῖς καὶ δύο βρίκια, αἵτινα ἅμα εἶδαν τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἐπερχόμενα, ἔκοψαν τὰς ἀγκύρας καὶ ἔτρεξαν ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ μεγάλου στόλου ἐλλιμενίζοντος ἀπισθεν τοῦ κατὰ τὸ ἀκρωτήριον τῆς ἁγίας Μαρίας ἐρημονησίου. Προχωρήσασα βαθύτερον ἡ μοῖρα εἶδεν ἄλλα πλοίαρια προσωρμισμένα, καὶ ἄλλα στρατεύματα συσσωρευμένα ἐπὶ τῶν παραλίων καὶ τῶν πλησίον λόφων ἐτοιμα εἰς μεταβιδασιν. Ἐπλησίασαν τότε τρία τῶν πλοίων πρὸς τὴν ξηράν, ἐν αὐτῶν ἔρριψε μίαν κανονίαν, καὶ ἐν τῷ ἅμα ἐτράπησαν οἱ ἐπὶ τῆς παραλίας ἐχθροὶ καὶ ἀνέβησαν εἰς τοὺς λόφους. Ἐπόδισε μετὰ τοῦτο ἡ μοῖρα καὶ ἔρριψεν ἄγκυραν αὐθημερὸν ὅπου καὶ πρότερον. Ἀφ' οὗ δὲ παρετήρησεν ὁ ἐχθρὸς ὅτι, ἐν ὅσῳ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα κατεῖχαν τὴν θέσιν ἐκείνην, ἡ μετάβασις τῶν στρατευμάτων ἐδυσκολεύετο, 18 πλοῖα τῆς πρώτης τάξεως ἔπλευσαν περὶ τὴν δ' ὥραν ἐπὶ τὰ ἑλληνικά. Ὁ Σαχτούρης διέταξε νὰ ναυμαχήσωσιν οἱ περὶ αὐτὸν ἐπ' ἀγκύρας· ἐναυμάχησαν μετὰ μεσημβρίαν καθ' ὃν τρόπον διέ-

ταξεῖ πολλοὶ ἐκατέρωθεν κανονοβολισμοί· ἀλλ' ἀποτέλεσμα οὐδέν· πρὸς δὲ τὸ ἑσπέρας, ἅψ' οὗ ὥρμησαν δύο πυρπολικά, τὸ τοῦ Ῥομπότση καὶ τὸ τοῦ Τσάπελη, τὸ μὲν εἰς μίαν φρεγάταν τὸ δὲ εἰς μίαν κορβέτταν, ἐφοδότησαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἀπεμακρύνθησαν· ἐπανήλθαν καὶ τὴν ἐπαύριον.

Οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐδέχθησαν ἐπ' ἀγκύρας ὡς καὶ τὴν προτεραίαν. Τρεῖς ὥρας ἐναυμάχησαν, καὶ πάλιν πολὺς κανονοβολισμὸς καὶ ἀποτέλεσμα οὐδέν, ἕως οὗ ἀνήχθησαν τέσσαρα πυρπολικά, ἅτινα μόλις εἶδαν οἱ ἐχθροὶ ἐπιπλέοντα ἀπεμακρύνθησαν καὶ οὕτως ἔπαυσεν ἡ δευτέρα ναυμαχία. Τὴν δὲ 2 Αὐγούστου ἦλθαν εἰς χαιρετισμὸν τοῦ ἀντιναύαρχου ὁ ἀρχιερεὺς τῆς Σάμου, ὁ Λυκοῦργος καὶ ἄλλοι πρόκριτοι· τοὺς ἀντεπεσκέφθη καὶ ὁ ἀντιναύαρχος ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ὅπου ἔγεινε δεκτὸς μετὰ μερίστης τιμῆς. Αὐθροῦ δὲ ἦλθαν ὅπου τὰ ὕδραϊκά πλοῖα καὶ τὰ 28 σπετσιωτικὰ καὶ ἐν ψαριανόν. Τὴν 4 ἔπλευσε καὶ τρίτην φορὰν ὁ ἐχθρικός στόλος ἐπὶ τὸν ἐλληνικόν· κανονοβολῶν δὲ αὐτὸν ἐκανονοβόλει συγχρόνως καὶ τὰ ἐπὶ τῆς νήσου κανονοστάσια καὶ ἀντεκανονοβόλειτο. Ἐν τούτοις ἀνήχθησαν 17 τῶν ἐλληνικῶν πολεμικῶν καὶ διετάχθησαν καὶ τὰ πυρπολικά νὰ κινηθῶσιν, ἀλλ' οὐδὲν ἐκινήθη· καὶ οἱ μὲν πλοίαρχοι ἡτῶντο τὰ πληρώματα, τὰ δὲ πληρώματα τοὺς πλοίαρχους. Εἰς μάτην δὲ ὁ ἀντιναύαρχος ἔτρεχεν ἀπὸ πυρπολικοῦ εἰς πυρπολικόν καὶ ἐκάλει τοὺς ἐν αὐτοῖς εἰς ἐξόρμησιν. Καλῇ τύχῃ ἔφθασε κατ' αὐτὴν τὴν ὥραν ὁ Κανάρης, ὑπήκουσε μετὰ χαρᾶς, καὶ τότε τὸ πυρπολικόν αὐτοῦ καὶ τὰ 17 πολεμικὰ ὕδραϊκά καὶ σπετσιωτικὰ ὥρμησαν εἰς τὸ μέσον τῶν ἐχθρικῶν καὶ δὲν ἐπόδισαν εἰμὴ ἅψ' οὗ ἰναγκάσθησαν τὰ ἐχθρικά ὅλα ν' ἀπομακρυνθῶσιν. Ἡ τρίτη αὕτη ναυμαχία διήρκεσε πέντε ὥρας. Ἐν τούτοις τὰ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς πολυπληθεῖ στρατεύματα ἔδλεπαν αὐτοφεί τὴν καταισχύνειν τοῦ μεγάλου στόλου τῶν καταδιωκομένου καὶ φεύγοντος καὶ ὠλιγοφύχουν. Ὁ ἀτυχὴς στόλος ἐκινήθη καὶ τετάρτην φορὰν κατὰ τοῦ ἐλληνικοῦ τὴν ἐπαύριον, καὶ τὰ μὲν τῶν πλοίων αὐτοῦ ἐπροσπάθουν, πνέοντος ὀλίγου ἀνατολικοῦ ἀνέμου, νὰ ἐπιπέσωσι διὰ τοῦ μεταξὺ τοῦ ἀνατολικοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Σάμου (Κολῶνες) (β) καὶ τῆς ἁγίας Μαρίνας πορθμοῦ φυλαττομένου ὑπὸ τῶν Σπετσιωτῶν, τὰ δὲ διὰ τοῦ ἀριστεροῦ μέρους φυλαττομένου ὑπὸ τῶν Ἰδραίων. Καλῇ τύχῃ ἐφιλοτιμήθησαν καὶ οἱ πυρποληταὶ ὅλοι τὴν ἡμέραν ἐκεῖνην καὶ ἐκινήθησαν πρόθυμοι. Πρῶτος ὁ Τσάπελης ὥρμησεν εἰς μίαν μεγάλην φρεγάταν πλέουσαν μεταξὺ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Σάμου καὶ τῆς ἁγίας Μαρίνας. Ὁ πυρπολητὴς οὗτος προσέπλευσεν ἐντὸς βολῆς πιστόλας, ἂν καὶ βροχυδὸν ἔπιπταν ἐντὸς τοῦ πυρπολικοῦ τοῦ οἱ μύδροι καὶ τὰ βόλια τῆς φρεγάτας. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἐπρόκειτο νὰ τὸ κολλήσῃ, τινὲς τῶν ναυτῶν τοῦ, ἰδόντες τοὺς ἐχθροὺς ἐτοίμαζόντας τὰς λέμβους τῶν εἰς ῥυμουκίαν τῆς φρεγάτας, καὶ ὑπολαβόντες ὅτι ἤρχοντο εἰς ἀφαρπαγὴν τοῦ ἐφορκίου, ἐδειλίσαν, καὶ ἐμβάντες ὁρμαῖοι εἰς αὐτὸ ἄφησαν ἐπὶ τοῦ πυρπολικοῦ τὸν πλοίαρχον πηδαλιουχοῦντα, ἀπειλοῦντες ὅτι θὰ ἔκαιαν καὶ τὸ πλοῖον καὶ αὐτόν, ἂν δὲν τοὺς ἵχοιλοῦθαι. Τόσῃ δὲ δειλίᾳ παρὰ συνήθειαν

κατέλαβε τοὺς ναύτας, ὥστε θὰ ἔπιπτε τὸ πλοῖον εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν, ἂν δὲν ἐπρόφθανε νὰ τὸ κάσῃ ὁ πλοίαρχος κάσας ἐκ τῆς πολλῆς βίας καὶ τὸ πρόσωπόν του καὶ τὴν χεῖρά του· ἀλλ' ὅ,τι δὲν κατώρθωσεν ὁ γενναῖος

Ἄγαλμα τοῦ Κανάρη διὰ τὴν Χίον.

Ἔργον Μ. Τόμπρου.

ἀλλ' ἀτυχῆς Τσάπελης, τὸ κατώρθωσε μετὰ μίαν ὥραν ὁ ἐπιδειξιώτατος Κανάρης. Οὗτος, καθ' ἣν ὥραν ἠγωνίζετο ἡ φρεγάτα νὰ κάμψῃ τὸ ἀκρωτήριον, ἔστισε τὸ πυρπολικόν του ἔμπροσθέν της, ὥστε, ἂν ἡ φρεγάτα ἐπρο-

χώρει, ἀδύνατον ἦτο νὰ διαφύγῃ τὰς φλόγας του· εἰς ἀποφυγὴν δὲ τοῦ δεῖ-
 νου ἔστρεψε τὴν πρῶραν πρὸς τὰ παράλια τῆς Ἀσίας, καὶ καταδιωκομένη
 ὑπὸ τοῦ πυρπολικοῦ ἠναγκάσθη νὰ πλεύσῃ πρὸς τὸν πλησιέστερον κρημνόν·
 ἀλλὰ πρὶν πέσῃ, ἔξω, τὴν ἐπρόφθασε τὸ πυρπολικόν καὶ περιεπλέχθη· ἡ
 φρεγάτα κατήντησεν ἀκυβέρνητος, καὶ οἱ πλείστοι τῶν ἐν αὐτῇ, πεσόντες
 εἰς τὴν θάλασσαν, ἐξεκολύμβουν. Ἐν τῷσὺτι αἱ φλόγες διεδόθησαν εἰς αὐ-
 τήν, ἀναψε μετ' ὀλίγον καὶ ἡ πυριτοθήκη, καὶ τότε κανόνια, κατάρτια, κε-
 ραῖαι, σφαῖραι, ξύλα, σίδερα ἐτινάχθησαν ὅλα εἰς τὸν ἄέρα, καὶ πολλὰ αὐ-
 τῶν ἔπεσαν ἐν μέσῳ τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς στρατευμάτων καὶ ἄλλους μὲν ἐφό-
 νευσαν, καὶ ἄλλους δὲ ἐπλήγωσαν. Ἐρνευθήσαν καὶ δύο νηῦται τοῦ πυρ-
 πολικοῦ ὑπὸ τῶν τουφεκιῶν τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς· οἱ δὲ ἀπομείναντες ἐν τῇ
 φρεγάτᾳ οἱ μὲν συνεκάνησαν, οἱ δὲ ἐπὶ τῶν κυμάτων φερόμενοι ἐξωγρήθησαν
 καὶ ἐσφάγησαν. Ὁ ἐχθρὸς, ὃν καὶ ἐξεθαμνίσθη ἐπὶ τοῖς παθήμασί του, δὲν
 ἀπηλπίσθη καὶ ἀνεστράφη· ἀλλ' ἀντίστη σφοδρῶς ἡ ἐκ σπετσωτικῶν πλοίων
 ἄριστερά τετέρυξ, ἐν οἷς διεκρίθη τὸ ὑπὸ τὸν Ἀνάργυρον Λεμπέσην. Τὸ δεῖ-
 λινὸν περιέπλεξεν ὁ Βατικιώτης τὸ πυρπολικόν του εἰς δικάταρτον τουνεζί-
 νικὸν 20 κανονίων καὶ τὸ ἔκαυσεν· συνελήφθη δὲ καὶ τις ἐν αὐτῷ πασσᾶς
 Τουνεζίνος προφθάσας καὶ ῥιφθεὶς εἰς τὴν θάλασσαν. Μετὰ δύο ὥρας ἄλλοι
 πυρποληταί, ὁ Δημήτρης Ῥαφαλιᾶς καὶ ὁ Λέκας Ματρόζης περιέπλεξαν τὰ
 πυρπολικά των εἰς τινα φρεγάταν καὶ τὴν ἔκαυσαν. Ἐρρίφθησαν καὶ δύο
 ἄλλα μετὰ ταῦτα, ἀλλ' ἐκάησαν μὴ καύσαντα. Ἀπελπισθεὶς ἐπὶ τέλους ὁ
 ἐχθρικός στόλος ἀπεμακρύνθη περὶ τὴν α' ὥραν τῆς νυκτὸς κατὰ τὸ Ἀγα-
 θονῆσι· ἡ δὲ φθορά, ἣν ἔπαθε τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ ἡ ἐντεῦθεν καται-
 σχύνη ἐφαίνοντο ματαιώσασαι τὴν εἰς Σάμον ἀπόδασιν· καὶ τὰ μὲν στρατεύ-
 ματα διεσκορπίσθησαν, ὁ δὲ στόλος κατέπλευσεν εἰς Πάτμον καὶ Καρέναν.
 καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας μεθώρμησεν εἰς Κῶν, ὅπου ἀνεμένετο ὁ αἰγύπτιος (γ).

Ἡ λαμπρὰ αὕτη καὶ σωτηριώδης ναυμαχία ἐνέπλησε θάρρους τὰς καρ-
 δίας τῶν Ἑλλήνων καὶ τοὺς παρηγόρησε διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Κάσου
 καὶ τῶν Ψαρῶν. Ἐξ ὧσων δὲ κατώρθωσεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος εἰς προφύλα-
 ξιν τῆς Σάμου ἐξάγεται, ὅτι δὲν ἦν κατεστρέφοντο ἴσως οὐδὲ τὰ Ψάρᾶ, ἂν
 ὑπερασπίζοντο ἐπὶ τῆς θαλάττης (δ).

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν ἐκινεῖτο ὁ στόλος κατὰ τῶν Ψαρῶν καὶ τῆς Σάμου,
 ἐκινοῦντο τὰ στρατεύματα πρὸς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ὁ φοβερὸς ὢς
 ἡγεμὼν τῆς Μακεδονίας Ἀθδουλαβούτης δὲν εὐδοκίμησεν ὢς Ρούμελην βα-
 λῆς καὶ διεκρίθη μόνον διὰ τὴν ὀμότητά του. Ὁ Σουλτάνος τὸν ἐκάθηρεν,
 ἀρχομένου τοῦ ἔαρος τοῦ ἔτους τούτου, καὶ ἀντικατέστησε τὸν Δερβήσπατην.
 Διετάχθη οὗτος νὰ στρατολογήσῃ 30000, ἀλλ' οὔτε τὸ ἥμισυ ἐδυνήθη νὰ
 συνάξῃ· εἶχε δὲ ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν του τὸν Ἰσούρπασαν Μπερκίφτσκλην καὶ
 τὸν ἐκ Δίμπρας Ἀμπάτπασαν. Μεσοῦντος δὲ τοῦ Ἰουνίου, ἐστρατοπέδευσε
 πανστρατιᾷ εἰς Λιανοκλάδι ὑπὸ κακοὺς οἰωνούς. Δύο τρεῖς ἡμέρας πρότερον
 εἶχε στείλει ἐκεῖ ὑπὸ φύλαξιν ἐνόπλων πολλὰ κιθώτια φυαγγίων εἰς χρῆσιν

τοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ τὴν νύκτα ἔπεσε κεραυνὸς εἰς τὸν πύργον, ὅπου τὰ πολυμεφῶδη ἐφυλάττοντο, τὰ ἔκαυσεν ὅλα, καὶ συνέκαυσε καὶ τινὰς τῶν φυλασσόντων αὐτά.

Στρατοπεδεύσας δὲ ὁ Δερβήσπασας εἰς Λιανοκλάδι ἔστειλε μετὰ τινὰς ἡμέρας εἰς Γραδιὰν ὑπὸ τοὺς δύο ἄλλους πατάδας ἑξακισχιλίους πεζοὺς καὶ χιλίους ἵππους, ἵνα εἰσβάλωσι δι' ἐκείνης τῆς ὁδοῦ εἰς Σάλωνα· διέταξε καὶ τὸν Καρύστιον Ὁμέρπασαν καὶ τὸν ἐν Πρεδέξῃ Βρυώνην νὰ εἰσβάλωσι καὶ οὗτοι συγχρόνως ὁ μὲν εἰς Ἀττικὴν ὁ δὲ εἰς Ἀκαρυνίαν, συνελθόντα δὲ ὅλα τὰ στρατεύματα εἰς Νάυπακτον νὰ μεταβῶσιν ὅπου τὰ πράγματα τὰ ὠδήγουν. Ἀλλὰ τὰ σχέδια τῶν Τούρκων ἦσαν ὥς καὶ τὰ τῶν Ἑλλήνων, γραπτὰ μᾶλλον ἢ πρακτά.

Τὰς αὐτὰς δὲ ἡμέρας συνενωθέντες οἱ ἐν Ῥίφ, Ἀντιῤῥίφ καὶ Ναυπάκτῳ Τούρκοι, ὥς πεντακόσιοι, ὤρμησαν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Λιδωρικίου, καὶ εὐρόντες μέρος τοῦ στρατεύματος τῆς ἐπαρχίας ταύτης ἐν τῇ χωρίῳ Ὁμιερ ἐφέντη ὑπὸ τὸν ὀπλαρχηγὸν τοῦ Σκαλτσᾶ Τριαντάφυλλον, συνεκρούσθησαν. καὶ μὴ δυνήθέντες νὰ προχωρήσωσιν ὠπισθοδρόμησαν. Ἐκ τῶν Ἑλλήνων ὁ ἐφρονεύθησαν καὶ 11 ἐπληγώθησαν.

Γνωσθεῖσης δὲ τῆς μελετωμένης εἰς Σάλωνα εἰσβολῆς, ἀνηγέρθησαν, διαταγῇ τοῦ Πανουργιά, κατὰ τὴν μεταξὺ Σαλώνων καὶ Γραδιᾶς Ἀμπλιανὴν 10 δυνάμει προμαχῶνες· ἀλλ' ὀλιγάριθμον ἦτον ὥς πρὸς τὴν ἀνάγκην τὸ τάγμα τοῦ Πανουργιά. Καλῇ τύχῃ συνήλθην εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην καὶ ἄλλα τάγματα ὑπὸ τὸν Γιωργάκην Δράκον, τὸν Γιώτην Δαγκλῆν, τὸν Διαμάντην Ζέρβαν καὶ τὸν Πεβραίδον. Ἐστειλε καὶ ὁ Λόντος ὑπὸ τὸν Παναγιώτην Νοταρὰν 20.) στρατιώτας, καὶ ἐπὶ μισθοδοσίᾳ δέκα χιλιᾶδων γροσίων ἔπεισε καὶ τοὺς περὶ τὸν Κίττον Τσκαδέλλαν, ἐκ Μετολογίου εἰς Πελοπόννησον ἐρχομένους καὶ διαδοκίνοντας τὴν Σεργούλαν, νὰ μεταβῶσι καὶ οὗτοι εἰς τὴν θέσιν ἐκείνην· ἦσαν δὲ ὅλοι οἱ ὑπερσπιστάι τῆς ἐννεακόσιοι. Τὴν 8 Ἰουλίου μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐξ Ἀλβανῶν καὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Ἀμπάξπασα ἐπάτησε τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Λιδωρικίου, ἤρπασεν ὀκτακισχίλια πρόβατα καὶ μίαν ἑκατοστὴν ἵππων, ἠεροβολίσθη μετὰ τοῦ ἐν Μουνίτσᾳ ὑπὸ τὸν Σκαλτσᾶν τάγματος ἐνδυναμωθέντος καὶ παρὰ τινων Κραβδαριτῶν ὑπὸ τὸν Σαφάκην καὶ ἐπανήλθεν εἰς τὸ στρατόπεδόν του. Τὴν νύκτα δὲ τῆς 13 ἐξῆστράτευσιν ὅλοι οἱ ἐν Γραδιᾷ σύροντες καὶ δύο κανόνια, καὶ ἐξημερώθησαν εἰς τὸ Σανδάλι τὸ μνημα, μίαν ὥραν μακρὰν τῆς Ἀμπλιανῆς, καὶ τὴν γ' ὥραν τῆς ἡμέρας ἔπεσαν ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὴν θέσιν ἐκείνην Ἑλληνας· καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν πυροβολοῦντες, μετ' ὀλίγον δὲ ξιφῆρεις, ἠγωνίζοντο ν' ἀνοίξωσιν ἣν ἐπρόλαβαν οἱ Ἑλληνας καὶ ἔφραξαν ὁδόν, ἐνριψάντες κορμούς δένδρων. Γενναίως ὑπερσῆπισαν τὰς θέσεις των οἱ Ἑλληνας, ἀντέκρουσαν τοὺς ἐχθροὺς καὶ πολλάκις ἐφορμήσαντας τοὺς ἀπώθησαν· ἀλλ' ἀνένδοτοι ἦσαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἀμφιῤῥεπῆς ἡ μάχη μέχρι τῆς ἐσπέρας, καθ' ἣν ἔλθοῦσα ἐπικουρία ὑπὸ τὸν Χαλμούκην ἔπεσεν ἐπὶ τὴν ἀρι-

στερὰν πτέρυγα τοῦ ἐχθροῦ, τὴν ἔδωκεν εἰς ἀταξίαν, καὶ διὰ τῆς θερμῆς συνεργείας τῶν Σουλιατῶν πολεμούντων πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος τὴν ἔτρεψεν. Ἡ τροπὴ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος ἐπέφερε τὴν τοῦ κέντρου· μόνη ἢ δεξιὰ ἀντείχε καὶ στενῶς ἐπολιόρκει τὸν προμαχῶνα, ἐν ᾧ ἦτον ὁ Νάκος Πανουργίας· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐνύκτωσεν, ἐτράπη καὶ αὕτη, μὴ διασπείρον, μόνη γ' ἀνῆξεν.

Τὸ παρὰ τὴν Παλαιὰν Ἀγορὰν τζαμὶ τῶν Ἀθηνῶν.

Οἱ Ἕλληνες ἔτρεξαν κατόπιν τῶν ἐχθρῶν, ἐπῆραν τὰ δύο κανόνια, πολλὰ ὅπλα, πολεμοφόδια, ἵππους, σημαίαν, καὶ τὴν σκηνὴν τοῦ Μπερκόφτσαλη. 37 Ἕλληνες καὶ ἀάμπολλοι Τοῦρκοι ἐσκοτώθησαν καὶ ἐπληρώθησαν. πολλοὶ δὲ κατεκρημνίσθησαν ἐπὶ τῆς διὰ τῶν στενοτοπιῶν φυγῆς τῶν ὠθουντες καὶ ὠθούμενοι, καὶ προτιμῶντες τὸν θάνατον τῆς αἰχμαλωσίας· ἀπόδειξις δὲ τῆς μεγάλης φθορᾶς τῶν ἐχθρῶν εἶναι, ὅτι τὰ στρατεύματα, ἐπανελθόντα εἰς Γραβιάν, δὲν ἐπεχείρησαν νέαν εἰσβολήν. Ἐφονεύθη τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ ὁ γνωστὸς Μπέης τῆς Θράκης, Σουλεϊμάνης.

Καθὼς δὲ προεσχεδιάσθη, ἀπέβη κατ' αὐτὰς καὶ ὁ Καρύστιος Ὁμέρης

εἰς Ὠρωπὸν μετὰ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ δισχιλίων γενιτσάρων καὶ χιλίων ἄλλων καὶ ἐλεηλάτει τὰ πέριξ. Ὁ δὲ Γκούρας, ὁ πρὸ ἐνὸς μηνὸς διορισθεὶς παρὰ τῆς Κυβερνήσεως φρούραρχος Ἀθηνῶν, ἐξεστράτευσεν τὴν 3 Ἰουλίου μετὰ 600, καὶ τὴν ἐπαύριον κατέλαβε τὸ ἄνωθεν τῆς πεδιάδος τοῦ Μαραθῶνος παλαιότερον. Τὴν 5 ἐπῆλθαν οἱ ἐχθροὶ καὶ ἠκροβολίσθησαν, ἐπανελήφθη ἡ μάχη καὶ τὴν 6, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἔρριψαν 50 κανονίας, καὶ δις καὶ τρίς ἐφώρμησαν, ἀλλ' ἀπεκροσθήσαν. Ἦλθεν ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ ἐπικουρία ὑπὸ τὸν Εὐμορφόπουλον καὶ ἄλλους, καὶ τότε ἔπεσαν ὅλοι ἐπὶ τοὺς ἐχθροὺς, τοὺς ἔτρεψαν καὶ εἰς σημεῖον τῆς νίκης ἔστειλαν εἰς Ἀθήνας 30 καφαλάς καὶ 2 σημαίας. Μετὰ δὲ τὴν μάχην ταύτην οἱ μὲν Ἕλληνες ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πόλιν, οἱ δὲ Τοῦρκοι μετέβησαν εἰς Καπανδρίτι περιφερόμενοι ἐπὶ ἀρπαγῇ καὶ αἰχμαλωσίᾳ. Τὴν δὲ 20 ἦλθαν ἐγγὺς τῆς πόλεως 600 ἵππεις· ἀλλ' ἐξορμήσαντες οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὸν κανονοβολισμὸν τῆς ἀκροπόλεως τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσι διὰ τῆς Κηφισιάς. Τὴν 3 Αὐγούστου προσήγγισαν αὖθις οἱ ἵππεις, ἐξῆλθαν τότε καὶ οἱ Ἕλληνες οἱ μὲν ἔφιπποι οἱ δὲ πεζοί, συνῆψαν μάχην περὶ τὰς στήλας τοῦ Ὀλυμπίου Διός, καὶ ἀπεδίωξαν πάλιν τοὺς ἐχθροὺς. Μετὰ τρεῖς δὲ ἡμέρας ἐξεστράτευσαν οἱ Ἕλληνες, καὶ ἀπαντήσαντες τοὺς ἐχθροὺς μεταδαίνοντας εἰς Κάλαμον ἔβαλαν εἰς ἀταξίαν τοὺς πεζοὺς καὶ ἐζώγρησαν καὶ τινα σκευοφόρα ζῶα, ἀλλ', ἐπιστραφέντων τῶν ἱππέων, ἐτράπησαν οἱ Ἕλληνες, καὶ παρ' ὀλίγον ἐζωγρήθη καὶ ὁ Γκούρας. Τὴν αὐτὴν νύκτα ἀνεχώρησαν οἱ Τοῦρκοι εἰς Εὐβοίαν κακῶς ἔχοντες διὰ τὴν ἐπισκῆψασαν εἰς τὸ στρατόπεδον δεινὴν δυσεντερίαν ἐκ τῆς θρώσεω τῶν ἁώρων καρπῶν. 30 Ἕλληνες ἐφρονεύθησαν καὶ ἐπληρώθησαν ἐπὶ τῇ ἐκστρατείας ταύτης, ἥτις διήρκεσε πέντε ἑβδομάδας. Ὁ δὲ Ὁμέρης, ἐπανελθὼν εἰς τὰ ἴδια, ἀπέπεμψε τοὺς φιλοταράχους γενιτσάρους εἰς Βόλον.

Ἐν ᾧ δὲ ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς ἦτον εἰς θέσιν ἀμυντικὴν, ἡ Δυτικὴ ἔλαβεν ἐπιθετικὴν.

Περὶ τὰ τέλη Μαΐου συνῆλθαν οἱ πλείστοι τῶν ὀπλαρχηγῶν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Βάλτου κατὰ τὴν μεγάλην Φτέρην ὅπου συγκροτήσαντες συμβούλιον περὶ ἐκστρατείας εἰς Ἄρταν, ἀπεφάσισαν νὰ εἰσβάλωσιν ἐν πρώτοις εἰς Ῥαδοβίτσι πρὸς διέγερσιν τῶν πλησιοχώρων χριστιανικῶν λαῶν. Μετὰ τὴν ἀπόφασιν ταύτην χίλιοι ἐκλεκτοὶ στρατιῶται ὑπὸ τοὺς στρατηγοὺς Τσόγκαν καὶ Ῥάγκον καὶ τοὺς χιλιάρχους Ἀναγνώστην Καρχιγιάννην καὶ Δημόν Τσέλιον ἦλθαν τὴν 1 Ἰουνίου ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης. Ὁ δὲ ὀπλαρχηγὸς αὐτῆς Δημήτρης Μπακόλας, υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ περιφήμου Γώγου ἀποθανόντος, ἀνέτοιμος ν' ἀντισταθῇ καὶ ἀπρόθυμος νὰ ἐνωθῇ, ἔσπευσε νὰ παρκαλέσῃ τὸν Τσόγκαν νὰ μὴ προχωρήσῃ ἕως οὗ ἀπῆλλαττε τῶν χειρῶν τῶν ἐν Πρεδέζῃ Τούρκων τὸν ἀδελφόν του· ὑπέσχετο δὲ νὰ συμπράξῃ τότε. Εἰσῆκουσεν ὁ Τσόγκας τὴν δέησίν του ὑποθέσας αὐτὴν εἰλικρινῆ· ἀλλ' οὗτος, ἀντὶ νὰ λυτρώσῃ τὸν ἀδελφόν του, ἔφερε Τούρκους καὶ κατέλαβαν αἶφνης τὴν Σκουλικαριάν. Ἰδόντες οἱ

περὶ τὸν Τσόγκαν καὶ Ῥάγκον ὅτι ἠπατήθησαν, ἐρρίφθησαν ἐπ' αὐτοὺς τὴν 3, ἀπεδίωξαν τοὺς Τούρκους καὶ τὸν Μπακόλαν, καὶ διώρισαν ὀπλαρχηγὸν τὸν Κώσταν Οἰκονόμου. Διαιρεθέντες δὲ εἰς δύο σώματα ἐπροχώρουν πρὸς τὰ ὑπὸ τὴν ὀπλαρχηγίαν τοῦ Κουτελίδα Τσουμέρικα σκοπεύοντες νὰ ἐπαναστατήσωσι τὴν ἐπαρχίαν ἐκείνην· ἀλλ', ἐν ᾧ οὗτοι ἐπροχώρουν, οἱ Τούρκοι ἐκυρίευσαν τὴν Σκουλικαριάν, ἔξωσαν τὸν νέον ὀπλαρχηγὸν Κώσταν, καὶ τὴν 9 ἐκίνησαν κατὰ τοῦ Τσόγκα εἰς Ξωδάκτυλον, κατέλαβαν τὸν ἀντικρὺ τοῦ στρατοπέδου ἐκείνου λόφον, συνῆψαν μάχην καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Ἑλληνας νὰ ἐπανέλθωσιν ὅλοι εἰς Βάλτον ἀπρακτοὶ, μῆτε τοῦ Ῥαδοβιτσίου μῆτε τῶν Τσουμερικών τοὺς κατοίκους εὐρόντες συμπράκτορας.

Μεσοῦντος δὲ τοῦ Ἰουλίου ἦλθεν εἰδησις, ὅτι οἱ Τούρκοι συνήρχοντο εἰς Κομπότι ἐπὶ εἰσβολῇ εἰς τὴν Ἀχαρνανίαν ὑπὸ τὸν Βρυώνην, καθὼς προδιέταξεν ὁ Δερδήςης. Εἰς ἀποφυγὴν δὲ τῶν ἐντεῦθεν δεινῶν οἱ περὶ τὸν Μαυροκορδάτον ἐβουλεύθησαν νὰ συγκροτήσωσι γενικὸν στρατόπεδον, νὰ ἐπισκευάσωσι καὶ ἐνδυναμώσωσι τὸ ὀχύρωμα τοῦ Μεσολογγίου, νὰ προετοιμάσωσι τόπον εἰς ἀσφάλειαν γυναικῶν καὶ παιδίων, καὶ νὰ προλάβωσι καὶ πατήσωσι τὰ χῶματα τῶν ἐχθρῶν. Καὶ κατάλληλον μὲν τόπον εἰς στρατοπέδωσιν ἐθεώρησαν τὸ Λιγοβίτσι· τὰ δὲ εἰς ὀχύρωσιν τοῦ Μεσολογγίου ἀνέθεσαν εἰς τὸν Κοκκίνην χορηγήσαντές τῇ τὰ ἀνγκαῖα· ὡς τόπον δὲ ἀσφαλείας ἡτοίμασαν, ὑπὸ φρουρὰν Προυσιωτῶν ἡγουμένου τοῦ Γουδέλη, τὴν μετὰ τοῦ Ἀποκούρου, τῶν Κραβδάρων καὶ τοῦ Καρπενησίου Ἀποκλείστραν δεκακισχιλίας ψυχὰς ἐν καιρῷ ἀνάγκης χωροῦσαν, δι' ἀποτόμων ἐξασφαλιζομένην βράχων καὶ μόνην βατὴν ἔχουσαν τὴν ἀνατολικοδόρειον πλευράν, ἣν ὀχύρωσαν πυλῶσαντες τὴν ἐξάποδον εἰσόδόν της.

Περὶ δὲ τὴν 20 πεντακισχίλιοι Ἀλβανοί, ἱππεῖς καὶ πεζοί, ἀπέβησαν εἰς Καρθασαράν ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Βρυώνη καὶ μετέφεραν καὶ δύο κανόνια· ἀλλ' ὁ μηδέποτε διαλείπων οὗτος καὶ ἀείποτε ἀτυχὴς ἐν ταῖς ἐτησίαις εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα ἐκστρατείας του πασᾶς οὔτε δύναμιν οὔτε θέλησιν εἶχε νὰ προχωρήσῃ· ἐταράττετο δὲ καὶ διὰ τὰ ἐν τῇ πατρίδι του, Ἀλβανίᾳ, ἐπικρατοῦντα ἐμφύλια κακὰ, καὶ ὑπώπτευε μὴ πάθῃ ἐπὶ τῆς ἀπουσίας του ἡ ἡγεμονία του· δὲν ἐστρατολόγησε δὲ καὶ δὲν ἐξεστράτευσεν εἰμὴ ὅτ' ἐπανειλημμένως καὶ αὐστηρῶς διετάχθη φοβούμενος μὴ κατατρεχθῇ ὡς ἀπειθής.

Οἱ δὲ Ἕλληνες, συνειθίσαντες ν' ἀντιπαράτάττωνται πρὸς στρατόπεδα ἐχθρῶν πολυαριθμότερα ἔδραμναι πρόθυμοι ὅπου διετάχθησαν, καὶ οἱ μὲν κατέλαβαν τὸ Λιγοβίτσι ὅπου ἦλθε τὴν 31 καὶ ὁ Μαυροκορδάτος, οἱ δὲ τὸ Βέρσοδον, καὶ ἄλλοι ἔπесαν ἐκ νέου εἰς Ῥαδοβίτσι καὶ Τσουμέρικα πρὸς ἀντιπερισπασμόν. Οὐδὲν ἄξιον λόγου συνέβη μετὰ τῶν δύο στρατοπέδων μέχρι τῆς 26 Αὐγούστου, καθ' ἣν οἱ Τούρκοι νυκτοπορήσαντες ἔπесαν αἰφνης εἰς Βραχῶρι, ἥρπασαν ζῶα, ἡχμαλώτευσαν 25 γυναῖκας, ἀπεκεφάλισαν 40 ἀόπλους ἄνδρας, καὶ ἐπανελθόντες εἰς τὰ ἴδια ἔστειλαν τὰς κοπείσας κεφαλὰς πρὸς τὸν Δερδήσην ὡς κεφαλὰς ἐνόπλων ἐχθρῶν. Τὴν δὲ 23 Σεπτεμβρίου

οί ἐκστρατεύσαντες πρὸς τὸ Ῥαδοβίτσι καὶ Τσουμέρικα, ὡς χίλιοι, προσέβαλαν τοὺς ἐχθροὺς πλησίον τοῦ Βουλγαρελίου, καὶ τρέψαντες αὐτοὺς τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τοῦ χωρίου φονεύσαντες 20· ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων δύο ἐφονεύθησαν καὶ δύο ἐπληγώθησαν. Ἐν τοσούτῳ, ἐπειδὴ τὰ κινήματα τοῦ Δερβήση καὶ τοῦ Καρυστίου Ὁμέρη δὲν εὐδοκίμησαν, τὰ δὲ ἐν Ἀλβανίᾳ ἐμφύλια κακὰ ὑπερεπερίσσευαν καὶ μετεδόθησαν καὶ εἰς τὸ ἐν Καρθασαρά στρατόπεδον, ὅπου κατ' ἡμέραν συνέβαιναν ἀλληλομαχίαι καὶ λειποταξίαι, ἐπέκειτο δὲ καὶ ὁ χειμὼν, διελύθη τὴν 6 Νοεμβρίου τὸ ὑπὸ τὸν Βρυώνην στρατόπεδον, καὶ οἱ συγκροτοῦντες αὐτὸ ἐπανήλθαν διὰ τοῦ Μακρυνόρου εἰς τὰ Ἰδιε, μηδενὸς ἐναντιωθέντος ἐπὶ τῆς διὰ τῶν στενῶν πορείας των. Οὐδέποτε ἐχθροὶ παραστρατοπεδεύοντες ἐφάνησαν τόσον ἀφιλοπόλεμοι καὶ τόσον ἄδρανεῖς.

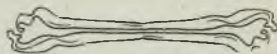
Μὴν ὁλόκληρος παρήλθε μετὰ τὴν μάχην τῆς Ἀμπλιανῆς, καὶ οὐδεμία σύγκρουσις τῶν κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος δύο στρατοπέδων ἐγένετο. Ἐκ τῆς τοιαύτης ἀπραξίας τῶν ἐχθρῶν θαρρύνθentes διακόσιοι Ἡπειρώται ὑπὸ τὸν Λάμπρον Βέϊκον καὶ ἄλλους ἐκίνησαν τὴν 12 Αὐγούστου ἐπὶ σκοπῇ νὰ πέσωσιν αἰγνῆς εἰς τὰ ἐν Γραβιᾷ χαρακώματα αὐτῶν· ἀλλὰ φθάσαντας τοὺς ἐνόησαν οἱ Τούρκοι. Φυγόντες ἀπρακτοὶ καὶ νυκτοποροῦντες ἐξημερώθησαν ἔξωθεν τοῦ Ζητουνίου πρὸς τὰ Καλύβια, ὅπου ἦτο πύργος καὶ ἐν αὐτῷ μία ἐκατοστὺς ὀπλοφόρων Τούρκων ὑπερασπιζόντων τοὺς ἐκεῖ θεραπευομένους ἀσθενεῖς καὶ πληγωμένους· ἦτο δὲ ἐντὸς τοῦ χωρίου ἐκείνου καὶ πολυάριθμον βουκόλιον. Ἐκρύβησαν οἱ Ἕλληνες τὴν ἡμέραν· ἐλθοῦσης δὲ τῆς νυκτός, ὁ μὲν Βέϊκος καὶ τινες τῶν περὶ αὐτὸν ἐκύκλωσαν τὸν πύργον, οἱ δὲ λοιποὶ ἐλαφρυαγῶνουν τὸ χωρίον. Ἐδοκίμασαν οἱ ἐν τῇ πύργῳ νὰ ἐξέλθωσιν, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἔπεσαν καὶ τινες αὐτῶν. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ λαφυραγωγοὶ ἀπεμακρύνθησαν τοῦ χωρίου βοηλατοῦντες, ἀνεχώρησαν πολεμοῦντες καὶ οἱ πολιορκηταὶ τοῦ πύργου ἐξ ὧν ἐφονεύθησαν 3 καὶ ἐπληγώθησαν 11· ἐχύθη αἷμα ἐχθρικὸν καὶ ἐντὸς τοῦ χωρίου.

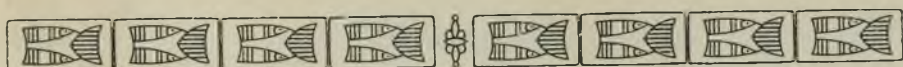
Τὴν δὲ 14 Σεπτεμβρίου συνήφθη μάχη κατὰ τὴν Πανάσαρην ὅχι μακρὰν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου. Τὸ χωρίον τοῦτο καθὼς καὶ ἄλλας τινὰς θέσεις μέχρι τῆς Σιάλας τῆς Βάργιανῆς κατέλαβαν οἱ Ἕλληνες ἐπὶ σκοπῇ νὰ προκαλέσωσι τοὺς ἐχθροὺς εἰς μάχην. Ἐπῆλθαν οἱ προκληθέντες, καὶ πολεμοῦντες ἔβαλαν ἀνελπίστως τοὺς Ἕλληνας εἰς μέγιστον κίνδυνον, ἐξ οὗ τοὺς ἀπήλλαξεν ὁ Βασίλης Δαγκλῆς φονεύσας ἐπὶ τῆς μάχης τὸν ἀρχηγὸν τῶν ἐναντίων, διότι μετὰ τὸ συμβᾶν τοῦτο οἱ πρότερον νικηταὶ ἐτράπησαν καὶ κατεδιώχθησαν. Πέντε ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἐσκοτώθησαν καὶ ἑπτὰ ἐπληγώθησαν· ἀπέθανε πληγωθεὶς καὶ ὁ χιλιάρχος Γκιώκας Χορμοβίτης. Τὴν δὲ 30 τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον μετετόπησεν εἰς Θερμοπύλας καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας διελύθη. Τὴν δὲ ἀποτυχίαν τῆς ἐκστρατείας ταύτης ἀποδόσας ὁ Σουλτάνος εἰς ἀναξιοῦτητα τοῦ Δερβήση τὸν ἐκάθηρε καὶ μετὰ ταῦτα τὸν ἐθανάτωσε. Καὶ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα μέχρι τοῦ τέλους

τοῦ παρόντος ἔτους. Τὰ δὲ τῆς Πελοποννήσου εἶχαν οὕτως.

Οἱ Μοθωναῖοι Τοῦρκοι ἐπάτουν συχνάκις τὰ πέριξ εἰς συγκομιδὴν καρπῶν. Σπαρτιάται τινες καὶ Μεσσήνιοι ἠνέδρευσαν τὴν 26 Αὐγούστου. Ἐξήλθον οἱ Τοῦρκοι τὴν ἐπαύριον ὡς συνήθιζαν ἀνύποπτοι. Οἱ Ἕλληνες ἐπέπεσαν ἐξ ἀπροόπτου· πτοηθέντες οἱ Τοῦρκοι ἐκλείσθησαν ἐντός τινος οἰκίσκου· ἦλθαν αὐθημερὸν εἰς ἀπαλλαγὴν αὐτῶν οἱ λοιποὶ συνάδελφοί των, ἐπολέμησαν, ἀλλ' ἐπανήλθαν εἰς τὸ φρούριον, νυκτὸς γενομένης, ἀπρακτοί. Ἐξήλθαν καὶ τὴν ἐπαύριον φέροντες δύο κανόνια καὶ ἐπολέμησαν, ἀλλ' οὐδὲ τότε κατάρθωσαν ὅ,τι ἐσκόπευαν, καὶ ἐπανήλθαν ὡς καὶ τὴν προτεραίαν εἰς τὸ φρούριον. Τὴν ἑσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἔβαλαν οἱ Ἕλληνες πῦρ εἰς τὸν οἰκίσκον, καὶ σπάσαντες μέρη τινὰ ἐπολέμουν τοὺς ἐν αὐτῷ, οἵτινες μὴ βλέποντες πλέον βοήθειαν ἔξωθεν καὶ ἀπελπισθέντες ἐξώρμησαν ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς καὶ κατέφυγαν εἰς τὸ φρούριον. Ἐφρονεύθησαν δὲ ὁ Ἕλληνας καὶ τριπλάσιοι ἐχθροί, ἐξ ὧν ἐξωγρήθησαν καὶ τρεῖς.

Οἱ δὲ ἐν Πάτραις Τοῦρκοι ἐξήρχοντο ἄφοβοι ὑπὸ τὸν παρὰ τῷ Ἰσοῦφ-πασᾷ διαμένοντα Δελῇ Ἀχμέτ-πασαν, καὶ ἐλεηλάτουν ὅχι μόνον τὴν ἐπαρχίαν ἐκείνην ἀλλὰ καὶ τὰ πλησιόχωρα χωρία τῆς Γαστουνῆς. Τὴν δὲ 12 Ἰουλίου τετρακόσιοι ἱππεῖς ἐπάτησαν αἰφνης τὰ Λεχενά, ὅπου ἐφόνευσαν καὶ ἠχμαλώτευσαν πολλοὺς· ἐπιπεσόντων δὲ διακοσίων Σουλιωτῶν ὑπὸ τὸν Κώσταν Μπότσαρην καὶ διακοσίων ἐντοπίων ὑπὸ τὸν Χρῦσανθον Σισίνην, ἀνεχώρησαν ἀπάγοντες τοὺς αἰχμαλώτους των· ἐπάτησαν τὴν 20 Σεπτεμβρίου καὶ τὸ Μαρκόπουλον, ἔτρεψαν τοὺς ἐπελθόντας, ὀλίγον ἔλειψε νὰ φονεύσῃ καὶ τὸν Σισίνην καὶ ἐπανήλθαν εἰς Πάτρας δουλαγωγοῦντες γυναῖκας καὶ παιδία. Τὸν δὲ Νοέμβριον ἐπροχώρησαν καὶ εἰς αὐτὴν τὴν πόλιν τῆς Γαστουνῆς ὅπου ἔθυσαν, ἠχμαλώτευσαν καὶ ἐλεηλάτησαν. Ἐν ᾧ δὲ συνέβαιναν ταῦτα, ὑπῆρχε στρατόπεδον ἐλληνικὸν εἰς πολιορκίαν τῶν Πατρῶν ὑπὸ τὸν Λόντον, καὶ ἔδαπνῶντο εἰς χρῆσιν αὐτοῦ τὰ εἰσοδήματα τῶν γειτονικῶν ἐπαρχιῶν, ἀλλὰ τὸ στρατόπεδον ὑπνωττεν· ἐκηρύχθη δὲ τὴν 14 Ὀκτωβρίου καὶ ἀποκλεισμός τῶν Πατρῶν, καὶ ἐστάλησαν καὶ πλοῖα πρὸς διατήρησιν αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ν'.

Αἰγυπτιακὴ ἐκστρατεία ὑπὸ τὸν Ἰβραήμπασαν καὶ εὐόδωσις αὐτῆς εἰς Κρήτην.—Αἱ ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης ναυμαχίαι.—Φροντὶς τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως περὶ τακτοποιήσεως τῆς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ὑπηρεσίας.—Ἐναρξίς τῆς γ' κυβερνητικῆς περιόδου.—Δωρηματα Βαρβάκη -- Φιλανθρωπικὴ Ἐταιρία ἐν Ἑλλάδι.

ΑΝ κατέστρεψε τὸ ἔτος τοῦτο ὁ Σουλτάνος τὴν Κάσον καὶ τὰ Ψαρά, ἀπέτυχαν ὅμως ὅλα τὰ ἄλλα κινήματά του καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἀλλ' ἤρχετο ἤδη εἰς τὸ μέσον πρωτοφανῆς δυνάμεις κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ἡ τοῦ Μεχμέτ - Ἀλῆ, ἐπιφοδωτέρου τῆς σουλτανικῆς· ἤρχετο δὲ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ υἱοῦ του Ἰβραήμπασα, στρατηγικοῦ, φιλοπολέμου καὶ μεγαλοτόλμου ἀνδρός. 54 πλοῖα πολεμικά, μικρὰ μεγάλα, καὶ ὑπερτριπύκνιστος φορτηγὰ, ἐξ ὧν 86 ὑπὸ σημαίαν οὐδετέραν, ἦσαν ἔτοιμα, λήγοντος τοῦ Ἰουνίου, ἐν τῷ λιμένι τῆς Ἀλεξανδρείας εἰς τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος ἐκστρατεῖαν. Ἐπεδύ-

Ἡ Ἀλεξάνδρεια.

βάσθησαν δὲ δωδεκακισχίλιοι τακτικοὶ πεζοί, δισχίλιοι ἵππεις, δισχίλιοι Ἀλβανοί, πεντακόσιοι πυροβολισταί, διακόσιοι πελεκοφόροι, 150 πεδινὰ κανόνια καὶ ἄφθονα πολεμικά· ὅπλα καὶ τροφαί. Οἱ τακτικοὶ στρατιῶται, ὅλοι γεννήματα τῆς σατραπείας τοῦ Μεχμέτ - Ἀλῆ, ἦσαν ἄνθρωποι μικρόσωμοι καὶ ἀνεπίδεικτοι, οἱ πλείστοι δὲ καὶ ὀφθαλμιῶντες, ἀλλὰ καρτερικοί, ὑπὸ αὐστηρὰν πειθαρχίαν καὶ καλῶς ἐξησκημένοι εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ὅπλου καὶ εἰς ἀπλοῦς ἐλιγμούς. Οἱ ἀξιωματικοὶ ἦσαν ὅλοι σχεδὸν Τοῦρκοι, οἱ δὲ γυμνασταὶ καὶ ἱατροὶ Εὐρωπαῖοι· διέπρεπε δὲ ἐν τῷ στρατῷ ὁ ἀρνησίθρησκος Γάλλος Séve, μετονομασθεὶς Σουλεημάνμπεης, ἄλλοτε ὑπασιπιστῆς τοῦ στρατάρχου Νέη, καὶ

νὺν ἀρχηγὸς ἐνὸς τῶν τριῶν συνταγμάτων, ἐξ ὧν συνίστατο ὁ στρατός. Τὴν 7 Ἰουλίου ὅλα τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος πλοῖα πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ, ἀπέπλευσαν ἐξ Ἀλεξανδρείας, καὶ μόλις ἔφθασαν εἰς Κῶν, μεσοῦντος τοῦ Αὐγούστου, διὰ τοὺς ἐπικρατοῦντας σφοδροὺς ἐτησίους ἀνέμους. Ἐμαθεν ἡ ἐλληνικὴ Κυβέρνησις ἐν καίρῳ καὶ ἀκριβῶς τὰ τῆς ἐκστρατείας ταύτης· ἔμαθε καὶ ὅτι ἐπὶ ἀδραῖς ναύλοις ἐμπορικὰ πλοῖα ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν ἐναυλώθησαν εἰς χρῆσιν αὐτῆς καὶ ἐξέδωκε τὴν 27 Μαΐου κήρυγμα λέγον, ὅτι ὅσα εὐρωπαϊκὰ πλοῖα ἐναυλώνοντο εἰς χρῆσιν τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῆς Ἑλλάδος δὲν θὰ ἐθεωροῦντο ὡς οὐδέτερα ἀλλ' ὡς ἐχθρικά, καὶ ὡς τοιαῦτα θὰ κατεδιώκωντο, θὰ ἐκαίοντο καὶ θὰ ἐδουλοῦντο αὐτάνδρα. Ἐσφαλεν ἡ ἐλληνικὴ Κυβέρνησις θεωρήσασα ταῦτα ἐκτὸς πάσης προστασίας τοῦ νόμου καὶ δικαίως αἱ Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης ἐταράχθησαν· ἡ δὲ Ἀγγλία ἀπήτησε ῥητῶς διὰ τοῦ μεγάλου ἀρμοστοῦ τὴν ἀκύρωσιν τοῦ κηρύγματος, καὶ μὴ εἰσακουσθεῖσα διέταξε τὰς ἐν τῇ Μετογείῳ ναυτικὰς δυνάμεις τῆς νὰ συλλαμβάνωσιν οἷονδήποτε ἐνοπλον ἐλληνικὸν πλοῖον, ὅπου καὶ ἂν τὸ εὑρίσκαν. Τοιαύτη διαταγὴ πραγματοποιουμένη θὰ παρέλυε διὰ μιᾶς ὅλην τὴν πλέουσαν ναυτικὴν δύναμιν τῆς Ἑλλάδος διὰ τοῦτο ἡ ἐλληνικὴ Κυβέρνησις, θέλουσα καὶ μὴ θέλουσα, ἠκύρωσε τὸ πέραν τοῦ δέοντος αὐστηρόν της κήρυγμα.

Εἶπαμεν ὅτι ὁ βυζαντινὸς στόλος κατασχυνθεὶς ἔμπροσθεν τῆς Σάμου, ἔπλευσεν εἰς Κῶν· ἡ δὲ ὑπὸ τὸν Σαχτούργην μοῖρα ἔπλεε πρὸς τὰ παράλια τῆς Ἀνατολῆς εἰς ἐπιτήρησιν τῶν κινήματων αὐτοῦ. Ἐν τῇ μεταξὺ τούτῳ ἡτοιμάσθη καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Μιαούλην μοῖρα, καὶ ἀπάρασα τὴν 10 Αὐγούστου ἐξ Ἰδρας ἠγκυροβόλησεν αὐθημερὸν ὑπὸ τὸ Σούνιον· συνηγνώθησαν τὴν 14 καὶ τὰ πλοῖα τῶν Σπετσῶν (α), καὶ ὅλα ὁμοῦ ἠγκυροβόλησαν τὴν 21 ὑπὸ τὴν Λειψὸν παρὰ τὴν Πάτμον. Τὴν δὲ 23 συνήλθαν πρὸς ἐκεῖνα τὰ νερὰ ὅλα τὰ πλοῖα, ὅ ἐστιν αἱ δύο ὕδραϊκαὶ μοῖραι, ἡ ὑπὸ τὸν Κολανδροῦτσον τῶν Σπετσῶν, καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Ἀποστόλη τῶν Ψαρῶν. Τὴν δὲ 24 ἔπλευσεν ὁλόσωμος ὁ στόλος ὑπὸ τὴν

Π. Ἀνδροῦτσος.

Ναύαρχος τῶν Σπετσῶν.

ἀρχηγίαν τοῦ Μιαούλη πρὸς τὴν Κῶν καὶ τὸ Μπουδρουμί (Ἀλικαρνασσόν), ὅπου ἐλλιμένιζαν οἱ στόλοι, ὁ βυζαντινὸς καὶ ὁ αἰγύπτιος, συγκείμενοι ἐξ ἐνὸς δικρότου, 25 φρεγατῶν, ἄλλων τόσων κορβετῶν καὶ ὡς 50 βρικίων καὶ γολεττῶν παρηκολούθουν τοὺς στόλους καὶ πάμπολλα φορτηγὰ ἐνοπλὰ καὶ ἄσπλα· συνηριθμοῦντο δὲ ὅλα, πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ, μικρὰ καὶ μεγάλα, ἐνοπλὰ καὶ μὴ, ὡς πενταχόσια· ἐλέγετο δὲ ὅτι ἔφεραν 80000 ναύ-

τας καὶ στρατιώτας, καὶ εἶχαν ὑπὲρ τὰ 2500 κανόνια· 70 δὲ πλοῖα μόνον ἦσαν τὰ ἑλληνικὰ φέροντα ὡς 5000 ναύτας καὶ 850 κανόνια.

Ἀφικθέντος δὲ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ὅπου ἐσκόπευεν, διέταξεν ὁ Μιχαήλ 24 πλοῖα, ἐν οἷς καὶ ὁ πυρπολικός, νὰ προχωρήσωσιν ὡς προφυλακίδες· τὰ δὲ λοιπὰ ἔπλεαν κατόπιν. Μίαν ὥραν δὲ πρὸ μεσημβρίας προσέβαλεν ἡ προφυλακὴ μίαν φρεγάταν ἔμπροσθεν τοῦ Μπουδρουμίου καὶ τὴν ἔτρεψεν εἰς φυγὴν· ἀνήχθησαν τότε οἱ δύο ἐχθρικοὶ στόλοι, ἐπλησίασεν ὁ πονηκούσθη ὁ ἀκροβολισμὸς καὶ ὅλος ὁ ἑλληνικὸς καὶ ἤρχισε γενικὴ ναυμαχία μεταξύ Κω καὶ Μπουδρουμίου. Στενὴν ἦτον ἡ παλαίστρα καὶ σφοδρὸς ὁ πνέων ἄνεμος· διὰ τοῦτο σύγχυσις πολλὴ ἐπῆλθεν, ἀτάκτως κινουμένων ὅχι μόνον τῶν ἐχθρικῶν πλοίων ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν ἑλληνικῶν, καὶ συγκρούσεις πλοίων ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ στόλου ἐγένοντο. Ἀνίκανος ἐφάνη ὁ βυζαντινός, καὶ τότε ἦτον ἡ ἀπειρία τῶν ἐν αὐτῷ, ὥστε προσεῖχαν μάλλον νὰ μὴ βλάπτωσι τοὺς οἰκείους ἢ νὰ βλάπτωσι τοὺς ἐχθρούς. Καὶ αὕτη ἡ ναυαρχίς του, ἡ ἔχουσα ἀναμφιβόλως τοὺς ἐπιτηδειότερους ναύτας, ἔπαθεν, ἐν ᾧ ἐλοξοδόρμει, διὰ τὴν ἀπειρίαν αὐτῶν· οὐδενὸς δὲ πλοίου τὸ πλήρωμα ἐδείχθη φιλοπόλεμον ἐκτὸς μίᾳς φρεγάτας, ἥς ἐφρονεῦθῃσαν ἐπὶ τῆς ναυμαχίας ὁ πλοίαρχος καὶ πολλοὶ ναῦται· ἀλλ' ὁ αἰγύπτιος στόλος διεκρίθη καὶ διὰ τὴν τόλμην καὶ διὰ τὴν ἐπιτηδειότητα τοῦ ναυτικοῦ του. Δις ὁ Γιβραλτάρης διήλθεν ὅλην τὴν γραμμὴν τῶν ἑλληνικῶν πλοίων ἐπὶ τῆς φρεγάτας του κανονοβολῶν καὶ κανονοβολουμένους· καὶ αὐτὸς ὁ Ἰβραήμης ἐξετέθη ὑπὲρ πάντα ἄλλον· ἀλλὰ τότε ἦτον ἡ στενοχωρία, ὥστε ἐν πλοῖον ὑδραϊκὸν λοξοδρομοῦν ἔπεσεν εἰς τι πυρπολικὸν φριανόν, ἔσπασε τὸ κατάρτιόν του καὶ ἤνάγκασε τὸν πλοίαρχον νὰ τὸ καύσῃ κινδυνεύον νὰ συλληφθῇ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Περὶ δὲ τὴν α' ὥραν τῆς νυκτός, ἐν ᾧ διεχωρίζοντο οἱ στόλοι, μία κανονία, πεσοῦσα ἀπὸ τοῦ φρουρίου τῆς Κω εἰς ἄλλο πυρπολικόν, ἔρριψε τὸ κατάρτιόν του, οἱ δὲ ἐν αὐτῷ ναῦται, μὴ δυνάμενοι πλέον νὰ κυβερνήσωσιν, ἔβαλαν πῦρ καὶ ἔφυγαν· ἀλλὰ τὸ φυτίλιον ἐσβέσθη, καὶ οἱ ἐχθροὶ συνέλαβαν τὸ πυρπολικὸν ἄκαυστον. Ἀπομακρυνθεῖς δὲ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐξημερώθη ὑπὸ τὰ Τσατάλα, καὶ περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἠγκυροβόλησεν ὑπὸ τὸν Γέροντα. Τὴν δὲ 26 ἐστάλησάν τινα πλοῖα εἰς κατασκοπὴν τῶν ἐχθρικῶν, καὶ τὴν 28 ἠκούσθησαν κατὰ τὴν Κω κρότοι κανονίων, διότι ἐχθρικά τινα πλοῖα προσέβαλαν τὰ εἰς κατασκοπὴν σταλέντα, καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ ἀκούσματος ἀνήχθησαν ὅλα τὰ ἑλληνικά. Αὐθεςπερὶ δὲ ἐφάνησαν ἐπιπλέοντα καὶ τὰ

Ν. Ἀποστόλης.

Ναύαρχος τῶν Παρῶν.

τουρκαιοῦν 97 τὸν ἀριθμὸν. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἐξημερώθησαν καὶ οἱ τρεῖς στόλοι· πρὸς τὰ Τσατάλα· καὶ ὁ μὲν ἐλληνικὸς ἔπесεν εἰς ἄκραν γαλήνην, οἱ δὲ ἄλλοι ἀρμένιζαν ὑπ' ὀλιγανεμίαν ἐπὶ τὸν ἐλληνικόν. Ἦρχισεν ἡ δευτέρα ναυμαχία. Ἐννέα ἐλληνικά πλοῖα, ἐν οἷς καὶ ἡ ναυαρχίς καὶ δύο πυρπολικά, εὐρέθησαν ὑπὸ νῆμα καὶ ἔπλεον πρὸς τὸν Γέροντα. Ἡ θέσις των ἦτο δεινὴ. Εἰς βοήθειαν αὐτῶν ὤρμησεν ἄλλα ἐλληνικά εὐρεθέντα ὑπερήνεμα, ἐν οἷς καὶ τὸ πυρπολικὸν τοῦ Δημήτρη Παπανικολῆ. Ὁ πυρπολητὴς οὗτος, περιφέρων τὸ σκάφος του ποτὲ κατὰ τῆς μιᾶς ποτὲ κατὰ τῆς ἄλλης φρεγάτας, ἀνέστελλε τὴν ὁρμὴν των φοβίζων αὐτάς· αἱ σφαῖραι ἐν τοσοῦτῃ καὶ οἱ μύδροι ἐπιπταν ὡς χάλαζα εἰς τὸ σκάφος του, τὸ ἐτρύπησαν, καὶ ἐπροξένησαν ἄλλας ζυμίας, ἀλλ' οὗτος καὶ τόσα παθὼν δὲν ἐπόδισεν, ἕως οὗ τὸ πυρπολικὸν του κατήντησε ἀκυβέρνητον, καὶ τότε τὸ ἔκαυσε. Περιέπλεον δὲ συγχρόνως καὶ ἄλλα πυρπολικά ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρικῶν στόλων βοηθούμενα ὑπὸ τῶν πολεμικῶν ἀπαύστως κανονοβολούντων. Ὁ πυρπολητὴς Ματρώζης ἔρριπεν εἰς ἐν δικάταρτον τὸ πυρπολικὸν του, ὕπερ περιπλεχθὲν μετέδωκε τὰς φλόγας· ἀλλ' οἱ ναῦται τοῦ δικατάρτου καὶ τὸ πυρπολικὸν ἐξεκόλλησαν καὶ τὰς φλόγας ἔσβεσαν. Ἐν ᾧ δὲ τὸ σκάφος τοῦτο ἐκαίετο, καὶ τὸ κινδυνεύσαν δικάταρτον ἔφευγεν, ἵθυνεν εἰς αὐτὸ ὁ Πιπίνος τὸ πυρπολικὸν του, ἀλλὰ, πληγωθέντος αὐτοῦ ἐπικινδύνως, ἐδειλίασεν οἱ ναῦται, τὸ ἀναψαν προτοῦ κολλήσῃ, καὶ ἔφυγαν. Ὁρμήσεν εἰς τὸ αὐτὸ δικάταρτον τρίτον πυρπολικόν, ἀλλ' ἐκάη καὶ αὐτὸ εἰς μάτην. Ἡ δὲ ἀποτυχία τριῶν πυρπολικῶν ἐθάρρυνε τὰ φεύγοντα ἐχθρικά πλοῖα νὰ στραφῶσι πρὸς τὰ ἐλληνικά. Ἐξ αὐτῶν δύο φρεγάται, τρεῖς κορβέτται καὶ πέντε βρίκια ἐκύκλωσαν τὸ πλοῖον τοῦ Σαχτούρη, τοῦ ἔσπασαν κεραίας, τοῦ ἔσχισαν πανία, καὶ ἐτρύπησαν καταμεσῆς τὸ μέγαλον του κατάρτιον, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔρριψαν, τὸ πλοῖον ἐπόδισε καὶ οὕτως ἀπηλλάχθη τοῦ μεγάλου κινδύνου. Τὰ αὐτὰ ἐχθρικά πλοῖα ἐναυμάχησαν μετ' ὀλίγον καὶ μετὰ τῶν παραπλεόντων ἐννέα ἐλληνικῶν ὑπ' ἀνεμὸν εὐρεθέντων.

Ἐπὶ τῆς ναυμαχίας δὲ ταύτης ἔρριπεν ὁ Παππαντώνης τὸ πυρπολικὸν του εἰς μίαν τῶν φρεγατῶν 44 κανονίων, τὸ περιέπλεξεν εἰς τὰ δεξιὰ ἐξάρτια τοῦ ἐμπροσθινοῦ κατάρτιου τῆς καὶ μετέδωκε τὰς φλόγας· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ πῦρ ἔδωκε βραδέως καὶ ἐνδεχόμενον ἦτο νὰ σβεσθῇ, ἐκόλλησε καὶ ὁ Βατικιώτης τὸ πυρπολικὸν του ἀριστερόθεν αὐτῆς, καὶ μετὰ ἡμιώριον ἡ φρεγάτα ἐκάη· δύο ναῦται τοῦ πυρπολικοῦ τοῦ Παππαντώνη ἐσκοτώθησαν καὶ τέσσαρες ἐπληρώθησαν, ἐν οἷς καὶ αὐτὸς ὁ Παππαντώνης· πολλοὶ δὲ τῶν ἐν τῇ καιομένῃ φρεγάτᾳ ἔπесαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἐξ ὧν οἱ μὲν ἐν τῇ πλοίῳ τοῦ Τσαμαδοῦ ἐξώγησαν 22 τακτικούς, οἱ δὲ ἐν τῇ τοῦ Ἀντώνη Κριεζῆ 15· ἐγνώσθη δὲ ὅτι ἡ καεῖσα φρεγάτα ἦτον ἡ τοῦ Τουνεζίνου μοιράρχου (β), ὅτι δύο τῶν ζωγρηθέντων ἦσαν αὐτὸς καὶ τις χιλιάρχος τοῦ Μεχμέτ· Ἀλλ', ὅτι εἶχεν ἡ φρεγάτα 500 ναῦτας καὶ 800 τακτικούς, καὶ ὅτι ὁ σκοπὸς τῶν ἐχθρῶν ἐπὶ τοῦ παρόντος ἦτο ἡ καταστροφὴ τῆς Σάμου. Μετὰ

τὸ συμβᾶν τοῦτο οἱ μὲν ἐχθρικοὶ στόλοι ἐπανεπλεύσαν εἰς Κῶν, οἱ δὲ Ἑλλη-
γινες, διανυκτερεύσαντες ὅπου ἐγένετο ἡ ναυμαχία, ἐλλιμένισαν τὸ πρῶ-
ν ὑπὸ τὸν Γέροντα.

Διὰ τινας δὲ ἡμέρας οἱ στόλοι δὲν συνεκρούσθησαν οὐδ' ἀντιπαρετά-
χθησαν. Τὴν δὲ ὁ Σεπτεμβρίου ἐφάνησαν οἱ ἐχθρικοὶ ἔμπροσθεν τῶν Τσα-
τάλων πλέοντες πρὸς τὴν Σάμον. Ἀνήχθη καὶ ὁ ἐλληνικὸς πρὸς τὸ αὐτὸ
μέρος, καὶ προλαβὼν τοὺς ἐχθρικοὺς παρετάχθη κατέμπροσθεν τῆς νήσου
ἀπὸ τοῦ Μαρθοκάμπου μέχρι τοῦ Ἀκρωτηρίου τῆς Ἀγίας Μαρίνας ἑτοι-
μος εἰς μάχην· ἐπλησίασαν οἱ ἐχθρικοί, ἀλλ' ἀρχομένης τῆς νυκτὸς ἀπε-
μακρύνθησαν πρὸς τοὺς Ἀρχιούς. Περὶ δὲ τὴν β' ὥραν τῆς νυκτὸς ἠκού-
σθησαν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος κανονίαι καὶ μετ' ὀλίγον ἐκρεμάσθησαν φανοὶ
ἐπὶ τῶν καταρτίων τῶν ἐχθρικῶν πλοίων· ἠγκυροβόλησαν δὲ καὶ πολλὰ τῶν
ἐλληνικῶν μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον τῆς Σάμου. Καθ' ὅλην
δὲ τὴν νύκτα ἠκούοντο φωναὶ ἐπὶ διαφόρων μερῶν τῆς νήσου εἰς ἐγρήγορσιν.
Ἐφαίνοντο καὶ ἐπὶ τῶν ὁρέων πυρὰ διὰ φόβον νυκτερινῆς ἀποβάσεως. Μό-
λις δὲ ἤρχισε νὰ χαράξῃ, ἐπῆλθε βραγδαία βροχὴ καὶ ἀνατολικὸς ἄνεμος
σφοδρῶς. Οἱ ἐχθρικοὶ στόλοι διέμειναν περὶ τοὺς Ἀρχιούς μέχρι τῆς 9,
καθ' ἣν ἐπλεύσαν πρὸς τὴν Ἰκαρίαν. Ἐκεῖ τοὺς παρηνκολούθησεν ἡ ὑπὸ τὸν
Μισούλην μοῖρα, ὅπου καὶ ἐξημερώθη. Πέντε πλοῖα καὶ ἡ ναυαρχίς ἐπρο-
πορεύοντο· ἐφώρμησαν ἀμύπολλα ἐχθρικά, δύο ὥρας σφοδρῶς τὰ ἐπολέμησαν.
ἀλλ' οὔτε τὰ ἔτρεψαν οὔτε τὰ ἔδλαψαν. Ἐν τῷ σούτῳ ἐπλησίασαν καὶ τὰ
λοιπὰ ἐλληνικὰ καὶ ἰδόντες αὐτὰ οἱ πρὸ ὀλίγου ὀρμήσαντες ὡς λέοντες ἐχ-
θροὶ ἔφυγαν ὡς λαγῳοί. Τὴν δὲ ἐπισύσαν ἐπανεπλεύσαν τὰ ἐλληνικὰ εἰς Μα-
ρθοκάμπον, ὅπου διέμενεν ἡ ὑπὸ τὸν Σαχτούρην μοῖρα εἰς προφύλαξιν τῆς
Σάμου. Ἡ δὲ ὑπὸ τὸν Μισούλην εἰδοποιηθεῖσα, ὅτι ὁ βυζαντινὸς στόλος ἀπο-
χωρηθεὶς τοῦ αἰγυπτίου, ἔπλεε μεταξύ Νάξου καὶ Μυκόνου, ἀπέπλευσε τὴν
14, καὶ ἔμαθε καθ' ὁδόν, ὅτι ὁ καπητάμπασας ὑπῆγεν εἰς Μύκονον, ὅπου
ἐξήτησε ναύτας καὶ δὲν ἤυρεν, ὅτι οἱ προεστῶτες ὑπῆγαν καὶ τὸν ἐπροσκύ-
νησαν, ὅτι 150 ἐχθροὶ ἀποδιδασθέντες εἰς Νάξον ἐπὶ λεηλασίᾳ κατεκόπησαν
ῥοιοὶ καὶ ὅτι μία κορδέττα 26 κανονίων ἔπεσεν εἰς τὴν ξηρὰν μεταξύ Χίου
καὶ Τσεσμέ καὶ ἀνυάγησεν. Ἐν τούτοις ἠνώθησαν ὁ βυζαντινὸς στόλος καὶ
ὁ αἰγύπιος ἔμπροσθεν τῆς Μιτυλήνης· ἠνώθη τὴν 21 καὶ ὅλος ὁ ἐλληνικὸς
ἔμπροσθεν τῆς Βολισσοῦ. Ὁ δὲ καπητάμπασας, μὴ κατορθώσας οὐδὲ διὰ
τῆς ἀντιλήψεως τοῦ αἰγυπτίου στόλου ὅτι ἐσχεδιάζεε κατὰ τῆς Σάμου, ἀνε-
χώρησε μετ' ὀλίγον εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀφήσας ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ
Ἰωραήμη 14 φρεγάτας καὶ ἄλλα πλοῖα· ἀπεχειρέτησε καὶ ὁ Ἰωραήμης τὴν
Σάμον διὰ παντός, καὶ δὲν ἐφρόντισεν ἕκτοτε εἰμὴ πῶς ν' ἀποφύγῃ τὰς φλό-
γας τῶν Ἑλλήνων καὶ κατεσοδωθῇ ἀσφαλῶς εἰς Κρήτην.

Τὴν δ' ἐσπέραν τῆς 22 ἀπέπλευσεν ὁ ἐλληνικὸς στόλος πρὸς ἀναζήτη-
σιν τοῦ ἐχθρικοῦ, τὸν εἶδε τὴν 24 πρὸ μεσημβρίας πλέοντα κατὰ τὴν Μι-
τυλήνην, τὸν ἐπλησίασε τὴν β' ὥραν τῆς νυκτὸς καὶ ἦλθεν εἰς μάχην με-

ταξὺ Χίου, Καραμπουρνά καὶ Μιτυλήνης. Προπορευόμενα δὲ τὰ πυρπολικά ἐπλησίασαν ἐν δικάταρτον· δύο ἐξ αὐτῶν τὸ ἔβαλαν εἰς τὸ μέσον, τὸ μὲν δεξιόθεν, τὸ τοῦ Θεοφάνη, τὸ δὲ ἀριστερόθεν, τὸ τοῦ Καλογιάννη, καὶ ἐπέπεσαν τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου· καὶ τὸ μὲν ἀπέτυχε καὶ ἐκάη εἰς μάτην. τὸ δὲ δεύτερον ἐπέτυχε. καὶ τὸ δικάταρτον ἀναψε καὶ διεσκορπίσθη ὅλον, διαδοθείσης τῆς φλογὸς εἰς τὴν πυριτοθήκην. Συγχρόνως ἐκάη ἀνωφελῶς καὶ τὸ πυρπολικὸν τοῦ Φιλιππέγκου κινδυνεύον νὰ συλληφθῇ. Τὴν δὲ γ' ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὥρμησεν ὁ πυρπολητὴς Νικόδημος (γ) εἰς τινα κορβέτταν περιέπλεξεν εὐστόχως τὸ πυρπολικὸν του καὶ τὴν κατέκαυσεν. Ἐβόρψε

Ἡ Μιτυλήνη.

καὶ ὁ Ῥομπότσης τὸ πυρπολικὸν του τὰ χάραγματα εἰς ἄλλην κορβέτταν δεξιόθεν, ἀλλ' ὁ ἄνεμος πνέων ἀριστερόθεν ἐμπόδισε τὰς φλόγας νὰ μεταδοθῶσι. Πολλοὶ δὲ τῶν πληρωμάτων τῶν κατακαέντων δύο ἐχθρικῶν πλοίων συνελήφθησαν πλέοντες. Τὸ καὲν δικάταρτον ἦτον 12 κανονίων, ἡ δὲ κορβέττα 20· ἐκτὸς δὲ τῶν ναυτῶν εἶχαν τὸ μὲν 75, ἡ δὲ 180 τακτικούς. Εἰς τῶν συλληφθέντων ἦτο καὶ τις Κίρτσαλης, ἄνθρωπος ἀτρόμητος, φέρων δύο αἰμοσταγῇ τραύματα ἐπὶ κεφαλῆς καὶ οὐλὰς παλαιάς· ἂν δὲ καὶ αἰχμάλωτος οὗτ' ἐδειλίασεν οὗτ' ἐκολάκευσεν. Ἐθαύμασαν οἱ Ἕλληνες τὴν γενναίότητά του καὶ τὴν παρρησίαν του, ἀλλὰ διὰ τὴν πολλὴν του πρὸς αὐτοὺς ὑπεροψίαν θυμωθέντες τὸν ἐκρέμασαν τὴν ἐπαύριον.

Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα κατῆρεν ὁ ἐχθρικός στόλος εἰς Μιτυλήνην.

καὶ μετὰ τινὰς ἡμέρας μετέπλευσεν εἰς Κῶν ἐπὶ παραλαβῇ τῶν εἰς Μπουδρουμί πρὸς ἀναψυχὴν ἀποδόντων στρατευμάτων ἅψ' ἥς ἡμέρας κατευδωθήη ἐκεῖ ὁ Αἰγύπτιος.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ διεσπάρη ὁ ἑλληνικὸς καὶ ἠπράκτει δι' ἑλλειψιν πυρπολικῶν, ἐνὸς μικροῦ ἐναπομείναντος. Μόλις δὲ 24 πολεμικὰ συνηριθμοῦντο τὴν 13 Ὀκτωβρίου τὰ ὑπὸ τὸν Μιαούλην καὶ Σαχτούρην, ἀλλ' ἀφίχθησαν τὴν ἐπαύριον καὶ ἄλλα 5 πολεμικὰ ὑδραῖκά καὶ 2 πυρπολικά· ἀφίχθησαν τὴν 19 καὶ 2 ἄλλα πυρπολικά, ἐν οἷς καὶ τὸ ὑπὸ τὸν Κανάρην ἠνώθησαν τὴν 20 καὶ τὰ σπετσιωτικά καὶ 5 ψαριανά, καὶ ἐπλευσαν τὴν ἐπιοῦσαν τὰ μὲν εἰς Λέρον τὰ δὲ εἰς Λειψῶ, ὅπου ἦλθαν τὴν ἐπαύριον ἐπὶ τουρκικῆς λέμβου 13 Κάσιοι, φυγόντες ἀπὸ τοῦ ἐν Κῷ ἐχθρικοῦ στόλου, μεθ' ὧν καὶ τις Τοῦρκος Κρῆς· διέμεινε δὲ ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐντὸς τῶν βρῆθέντων δύο λιμένων μέχρι τῆς 28. Ἐν τῇ διαστήματι δὲ τούτῳ ἀνήχθησαν ὅλα τὰ πολεμικὰ καὶ φορτηγὰ πλοῖα τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ τοῦ Μπουδρουμίου καὶ τῆς Κῶ φέροντα τὰ στρατεύματα καὶ πλέοντα πρὸς τὴν Κρήτην. Ἐν μέσῳ δὲ τῶν πολεμικῶν ἔπλεον τὰ φορτηγὰ.

Ὁ δὲ ἑλληνικὸς στόλος συγκεῖμενος ἐκ 52 πλοίων ἔμαθεν ἐν καιρῷ τὸν εἰς Κρήτην πλοῦν τοῦ ἐχθροῦ καὶ παρὰ τῶν προσφυγόντων Κασίων, καὶ διὰ γραμμάτων στελλομένων ὑπὸ οὐδετέρων σημαίαν παρὰ τοῦ Ἰδραήμη εἰς τὴν νῆσον ταύτην καὶ πεσόντων εἰς χεῖρας τοῦ Μιαούλη· ἐξέπλευσε δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν καθ' ἣν καὶ ὁ ἐχθρικός. Συνηγνέθησαν δὲ οἱ δύο στόλοι μεταξὺ Ἀστυπαλαίας καὶ Κεφάλου τὴν 29, καθ' ἣν οἱ Ἕλληνες συνέλαβαν ἐν φορτηγὸν ὑπὸ σημαίαν ἰσπανικὴν φέρον 24 Ἴππους καὶ 38 στρατιώτας· δι' ὧν δ' ἐκείνης τῆς ἡμέρας καὶ τῶν δύο ἐφεξῆς οἱ στόλοι ἐβλέποντο μὲν ἀλλὰ δὲν ἐκανονοβολοῦντο διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἄκραν γαλήνην. Μόνον μετὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς 30 οἱ ἐχθροὶ ἐκανονοβόλησαν τὰ πυρπολικά προπορευόμενα τῶν πολεμικῶν ἐπὶ σκοπῷ νὰ τὰ βυθίσωσιν, ἀλλὰ διὰ τὴν πολλὴν ἀπόστασιν οὐδὲ καὶ τὰ ἔβλαψαν. Τὸ πρωτὶ δὲ τῆς 1 Νοεμβρίου ἐξημερώθησαν οἱ στόλοι ὅπου καὶ τὴν προτεραίαν· μετ' ὀλίγον ἐφύσησε νότιος ἄνεμος· οἱ στόλοι ἡτοιμάσθησαν εἰς μάχην καὶ ἡγωνίζοντο τίς νὰ ὑπερηνεμήσῃ· ὑπερηνέμησεν ὁ ἑλληνικὸς καὶ ὥρμησεν εἰς τὴν δεξιὰν πτέρυγα κανονοβολῶν καὶ κανονοβολούμενος δέκα μίλια μακρὰν τοῦ Μεγάλου Κάστρου τῆς Κρήτης. Περὶ δὲ τὴν μεσημβρίαν ἔθυνεν ὁ Θεοδωράκης Βῶκος τὸ πυρπολικόν του εἰς τινα αἰγυπτίαν φρεγάταν, ἀλλὰ, τουφεκίζοντες καὶ κανονοβολοῦντες οἱ ἐν αὐτῇ, τὸ ἔβλαψαν μεγάλως. Ἀτρόμητοι οἱ περὶ τὸν Βῶκον ὅχι μόνον δὲν ἐπόδισαν, ἀλλ' ἐπλησίασαν τόσον πρὸς τὴν πρύμνην τῆς, ὥστε

Κωνστ. Νικόδημος.

κατέδησαν εἰς τὴν λέμβον των πρὸς ἔναυσιν καὶ ἐπὶ ῥῆψιν τοῦ πυρπολικοῦ των, ἀλλ' εἰσέπεσαν ἀπροσδοκῆτως πολλοὶ Τοῦρκοι τῶν ἐπὶ τῆς φρεγάτης, σκοπεύοντες νὰ τὸ κυριεύσωσιν ἄκαυστον· ἔτρεξε συγχρόνως καὶ ἐχθρική τις λέμβος εἰς κυρίευσιν τοῦ ἐφορκίου του. Ταῦτα ἰδόντες οἱ περὶ τὸν Βῶκον ἀνέδησαν εἰς τὸ σκάφος των, καὶ τοὺς μὲν τῶν ἐμβάντων ἐθανάτωσαν, τοὺς δὲ ῥῆψαν εἰς τὴν θάλασσαν· προσδελόντες δὲ καὶ τοὺς ἐν τῇ ἐχθρικῇ λέμβῳ, τὰ αὐτὰ κακὰ καὶ αὐτοῖς ἐπήνεγκαν, τὴν δὲ λέμβον ἐκυρίευσαν. Μετὰ τὰ παθήματα ταῦτα ἡ φρεγάτα ἀπεμακρύνθη καὶ τὸ πυρπολικὸν ἔμεινεν ἄκαυστον.

Ἦθυνε μετὰ δύο ὥρας καὶ ὁ Ῥομπότσης τὸ πυρπολικόν του εἰς ἄλλην, ἀλλ' ἐχθρική σφαῖρα πεσοῦσα εἰς τὴν πυριτοθήκην του τὸ ἔκαυσε πρὶν περιπλεχθῇ. Μετ' ὀλίγον ὤρμησεν ὁ Κανάρης εἰς ἄλλην, ἀλλὰ δὲν τὴν ἐπρόφθασε φεύγουσαν. Ἐν τούτοις ἀπεμακρύνθη ἡ δεξιὰ πτέρυξ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ διεκόπη ἡ ναυμαχία· περὶ δὲ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἔφθασεν ἡ ἄλλη πτέρυξ, ἐν ᾗ καὶ ὁ Ἰβραήμης· ἤρχισεν αὐτὴς ναυμαχία, καὶ αἱ συγκροτούσαι τὴν πτέρυγα ταύτην δώδεκα φρεγάται ἔπεσαν εἰς τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα τόσον ὀρμητικῶς ὥς ἂν ἐπρόκειτο νὰ τὰ καταποντίσωσι διὰ μιᾶς αὐτανδρά. Ἀτρόμητοι οἱ Ἕλληνες ἀντιπαρατάχθησαν, καὶ κανονοβολούμενοι ἀντεκανονοβόλουν κατέχοντες πάντοτε τὰ ὑπεράνω τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Ἐν τούτοις ἐπῆλθεν ἡ νύξ, καὶ τὰ μὲν τουρκαιγύπτια πλοῖα ὕψωσαν φανούς, τὰ δὲ ἑλληνικὰ περιήρχοντο ὑπὸ τὸ σκότος. Μόνον ἡ ἑλληνικὴ ναυαρχίς εἶχε φῶς. Τόσος δὲ φόβος κατέλαθε τοὺς ἐχθροὺς μὴ ἐμπέσωσιν αἰφνης εἰς τὰ πυρπολικά των Ἑλλήνων, ὥστε ἡ φέρουσα τὸν Ἰβραήμην φρεγάτα κατεδίωκε μετ' ὀλίγον τοὺς φανούς της. Μίαν δὲ ὥραν πρὸ τοῦ μεσονυκτίου ἔπεσεν ἐν πυρπολικόν εἰς ἐχθρικὸν βρῖκι, ἀλλὰ δὲν περιεπλέχθη καὶ ἐκῆν ἀνωφελῶς· ἐρρίφθη καὶ ἄλλο πυρπολικὸν εἰς τὸ αὐτό, ἐκόλλησεν, ἀλλ' ἐξεκόλλησε καὶ ἐκῆν καὶ αὐτὸ ἀνωφελῶς. Ἐν τούτῳ, αἱ φλόγες τῶν δύο καιομένων καὶ περιφερομένων ὑπὸ σφοδρὸν βορρᾶν ἐν μέσῳ τῆς νυκτὸς πυρπολικῶν, ἂν δὲν ἐδραψαν, ἐφόδισαν τοὺς ἐχθρούς, καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ φόβου ἡ γραμμὴ των διερρήαγη, καὶ ὁ Ἰβραήμης ὕψωσε σημεῖον λέγον, ὡς ἐγνώσθη τὴν ἐπαύριον, τοῖς περὶ αὐτὸν νὰ σωθῶσιν ὅπου καὶ ὅπως ἐδύναντο· τότε ἔτρεξαν τὰ πλοῖα τῆδε κακείσε, καὶ τὰ μὲν ἐπλευσαν πρὸς τὴν Ῥόδον τὰ δὲ πρὸς τὴν Κάρπαθον, ἀλλὰ δὲ πρὸς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, καὶ ἄλλα πρὸς τὴν Σπιναλόγκαν. Ἀφ' οὗ δὲ τοιοῦτοτρόπως ὁ πολυάρθμος οὗτος στόλος διεσκορπίσθη, ἔπλευσε καὶ ὁ ἑλληνικὸς πρὸς τὴν Κάσον. Ἡμέρας δὲ γενομένης, τὸ φαινόμενον τὴν προτεραιάν δάσος τῶν πλοίων, ἐγένετο ὅλον ἄφαντον· ὁ ἐχθρικὸς ἐφάνησαν μόνον ἀρμενίζοντα κατὰ τὴν Κάρπαθον, ἅτινα οἱ Ἕλληνες κατεδίωξαν ἐπικρατοῦντος δεινοῦ κλύδωνος, καὶ συνέλαβαν ἐξ αὐτῶν τέσσαρα φέροντα ἱππούς, στρατιώτας καὶ πολεμικὰς ἀποσκευάς. Ἀλλ' ἂν ἔπαθον τόσα δεινὰ τὰ ἐχθρικά, δὲν ἔμειναν ἀβλαβῆ οὐδὲ τὰ ἑλληνικά· μάλιστα τὰ ὑπὸ τὸν Λεμπέσιν καὶ Σαχτούργην συνεκρούσθησαν ἐπὶ τῆς τρικυμίας καὶ ἐδλάφθησαν με-

γάλως· παρετάθη δὲ καὶ ἡ ἐκστρατεία τῶν Ἑλλήνων πέραν τοῦ συνήθους, ἦσαν καὶ αἱ τροφαὶ ἐν τῷ τελειοῦσθαι· διὰ τοὺς λόγους τούτους τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα ἐπ' ἀνέπλευσαν εἰς τὰ ἴδια, τὰ δ' ἐχθρικά συνήχθησαν ὀλίγα κατ' ὀλίγα εἰς Ῥόδον καὶ Μαρμάρι, ἀπέπλευσαν τὴν 23, καὶ μὴ συναντήσαντα ἐμπόδιον ἐξ αἰτίας τοῦ ἀνάπλου τῶν ἑλληνικῶν εἰσῆλθαν ἀσφαλῶς εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας ἀπεβίβασαν τὰ στρατεύματα, ἀφ' οὗ ὁ πόλεμος καὶ ἡ ἐπιπολά-

Ἰβραήμ πασᾶς.

ζουσα ἀσθενεῖα ἐφθειραν τὸ τεταρτημόριον. Κατὰ δὲ τὴν περὶ τῆς ὁ λόγος ναυμαχίαν, καθ' ἣν τὰ πυρπολικά τῶν Ἑλλήνων, ἡ ἀληθὴς δύναμις των, ἐκάησαν ὅλα εἰς μάτην, διεκρίθη ὑπεράλλοτε ἡ εὐτολμία καὶ ἡ ἐπιδεξιότης αὐτῶν καταισχυνάντων τοιοῦτον στόλον ὑπὸ τοιοῦτον ἄνδρα.

Εἶχε προσηλῶσει πρὸ τινος καιροῦ ἡ Κυβέρνησις τὴν προσοχὴν τῆς εἰς τὴν ἐκ νέου σύστασιν τακτικοῦ στρατοῦ, ἐξέδωκε τὸν Ἰούλιον διάταγμα καλοῦσα ὑπὸ τᾶς σημαίας τοὺς στρατιώτας τοῦ διαλυθέντος, ἀπέλυσε, κακῶς

ποιούσα, τῆς ὑπηρεσίας τὸν ἐμπειροπόλεμον Ἰταλὸν Γουβερνάτην (δ) ἀντικαταστήσασα τὸν Ῥόδιον ἀρχηγόν, ἀπέστειλεν ἐπὶ νεοσυλλεξία ἀξιωματικοὺς εἰς διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδίως εἰς τὰς νήσους, παρεδέχθη τὸν ἐλληνικὸν ἱματισμὸν ἀντὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ καὶ εἰσήγαγε τάξιν τινά εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἀτάκτων στρατευμάτων. Ἐπειδὴ δὲ πολλή κατακραυγὴ ἐγένετο ἐφ' οἷς ὑπέφεραν τὰ ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν πλοῖα καταδιωκόμενα καὶ συλλαμβανόμενα ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν, ἡ Κυβέρνησις εἰς περιστολὴν τῶν κατὰ θάλασσαν καταχρήσεων ἐβρόύθησε καθ' ὅσον ἐδύνατο καὶ τὰ τῆς ὑπηρεσίας ταύτης.

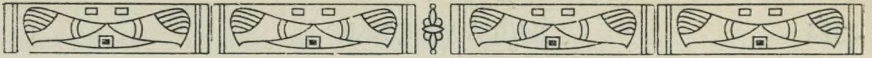
Προσεγγίζοντος δὲ τοῦ τέλους τῆς β' κυβερνητικῆς περιόδου, ἐκλήθησαν οἱ λαοὶ ἐπανειλημμένως εἰς ἀποστολὴν ἀντιπροσώπων πρὸς ἑναρξιν τῆς γ'. Ἀλλ' ἂν καὶ τὸ κυβερνητικὸν ἔτος ἔληγε τὸν Ἀπρίλιον, ὁ ἀπαιτούμενος ἀριθμὸς τῶν ἀντιπροσώπων δὲν συνήλθεν εἰς Ναύπλιον εἰμὴ τὸν Σεπτέμβριον, καὶ δὲν ἤρχισεν ἡ νέα Βουλὴ τὰς προκαταρκτικὰς ἐργασίας τῆς εἰμὴ τὴν 1 Ὀκτωβρίου. Τὴν παραμονὴν δὲ τῆς ἐνάρξεως ἡ Βουλὴ τῆς β' περιόδου ἀνῆγγειλε τὴν λήξιν αὐτῆς ἐπισήμως, καί, παρενείρουσα συμβάντα τινὰ κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς ἐσωτερικὰ καὶ ἐξωτερικὰ, ἐπῆνεσε τὸ φιλόνομον καὶ φιλανεξάρτητον πνεῦμα τῶν Ἑλλήνων, ἀνέπεμψεν ὕμνους εἰς τὸν Ἰψιστον, εὐχαρίστησε τοὺς κυβερνήσαντας καὶ τοὺς γενναίως κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν ἀγωνισθέντας, καὶ εὐχίσθη ὑπὲρ τῆς εὐοδώσεως τοῦ ἱεροῦ καὶ δικαίου ἀγώνος. Πρὶν δ' ἐκλεχθῶσι πρὸς τῆς Βουλῆς τῆς γ' περιόδου ὁ πρόεδρος, ὁ ἀντιπρόεδρος καὶ οἱ γραμματεῖς αὐτῆς, ἐψηφίσθησαν τὴν 3 Ὀκτωβρίου ὑπὸ τὴν προσωρινὴν προεδρίαν τοῦ γεροντοτέρου τῶν βουλευτῶν τὰ πέντε μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ, παμφηρὶ μὲν ὁ Γεώργιος Κουντουριώτης ὁ καὶ πρόεδρος, καὶ ὁ Πανχυιώτης Μπότασης ὁ καὶ ἀντιπρόεδρος· κατὰ πλειονοψηφίαν δὲ ὁ Ἀσημάκης Φωτίλας, ὁ Ἀναγνώστης Σπηλιωτάκης καὶ ὁ Κωλέττης· ἐξελέχθη δὲ τὴν 9 πρόεδρος τῆς Βουλῆς ὁ Πανοῦτσος Νοταρᾶς καὶ ἀντιπρόεδρος ὁ ἐπίσκοπος Βρεσθένης. Τούτων δὲ γενομένων, ἐξέδωκεν ἡ πύσασα Βουλὴ τὴν 10 διακήρυξιν γέμουσαν ὕψων ἀρχῶν καὶ πατρικῶν παραινέσεων.

Πρὸς τῆς λήξεως δὲ τῆς β' περιόδου κατέβη ἐκ Ῥωσσίας εἰς Ἑλλάδα ὁ Ἰωάννης Βαρβάκης, ὀγδοηκοντούτης, ἐν τῇ νήσῳ τῶν Ψαρῶν γεννηθεὶς, καὶ ἐν τῇ Ῥωσίᾳ μετὰ τὸν μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Τουρκίας πόλεμον τοῦ 1796 ὡς ἔμπορος ἐγκατασταθεὶς καὶ ὑπερπλουτήσας. Πολὺ μέρος τῆς καταστάσεώς του ἐδαπάνησε πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως εἰς διατήρησιν τοῦ σχολείου τῆς Χίου, εἰς ἀντίληψιν πολλῶν ἐνδεῶν ὁμογενῶν, καὶ εἰς ὠφέλειαν τῆς ἰδίας πατρίδος του. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ τὸν ἀγῶνα αὐτῆς δι' ἀποστολῆς κανονίων, ὡς εἶδαμεν, καὶ πολλῆς ἄλλης πολεμικῆς ὕλης ὑπεστήριξε, καὶ πλούσια τὰ ἐλέη του εἰς τοὺς συμπατριώτας του, ὅτε κατεστράφη ἡ πατρὶς των, ἐπεδαψίλευσε, καὶ μεγαλόδωρος πρὸς ὅλον τὸ ἔθνος ἀνεδείχθη σωρῆσας εἰς σύστασιν κοινωφελῶν καταστημάτων βρούλια ἐν ἑκατομμύριον καὶ

ἑκατὸν χιλιάδας. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος, εἴτε αὐθορμήτως ἐξ αἰτίας τῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων, εἴτε κατὰ παραγγελίαν, ὥς τινες ὑπέθεσαν, ἐπρόβαλεν ἐν Ναυπλίῳ τὸν Ἰωάννην Καποδίστριαν ὡς ἐθνάρχην, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη, ἀγγλιζούσης μᾶλλον ἢ ῥωσισζούσης κατ' ἐκείνον τὸν καιρὸν τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ἡ ἰδέα αὕτη ἐκυφορεῖτο· μεταδᾶς δὲ εἰς Ζάκυνθον ἐτελεύτησε τὴν 12 Ἰανουαρίου 1825, διαρκούσης τῆς καθάρσεώς του· ἡ δὲ πατρίς ἐγγνωμονούσα ἀνέπεμψε πανδῆμους ὑπὲρ αὐτοῦ πρὸς Θεὸν εὐχάς.

Ἐν μέσῳ δὲ τῶν θορύδων καὶ τῶν πολιτικῶν περισπασμῶν εἶχε συστηθῇ ἀρχομένου τοῦ Αὐγούστου δι' αὐτοπροαιρέτου τῶν πολιτῶν συνεισφορᾶς φιλάνθρωπική ἐταιρία εἰς περίθαλψιν πτωχῶν, ἀσθενῶν, χηρῶν καὶ ὀρφανῶν. Ἡ ἐταιρία αὕτη προώδευσεν, ἐσύστησεν ἐν Ναυπλίῳ νοσοκομεῖον, τὸ μετεσχημάτισεν ἔπειτα εἰς ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον πρὸς ἐκπαίδευσιν ὀρφανῶν καὶ ἀπόρων, καὶ σκοπὸν εἶχε νὰ διαδώσῃ τὰ καλὰ ταῦτα καὶ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Ἀντέκειντο αἱ δεινὰι περιστάσεις τῆς πατρίδος, ἀλλὰ καὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν διετηρήθη ἡ ἐταιρία αὕτη ὡφελούσα ὑπὲρ τὰ δύο ἡμισυ ἔτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΑ΄

*Δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος. -- Χαρακτήρ αὐτοῦ καὶ τοῦ πρώτου. --
Συνέλευσις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐν Ἀνατολικῷ.*

Ο ΠΡΩΤΟΣ ἐμφύλιος πόλεμος ἔρριψεν ἐπὶ τῆς παύσεώς του τὰ σπέρματα τοῦ δευτέρου. Οἱ Ἀνδρέαι καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, οἱ μαχόμενοι πρὸς ἀλλήλους, ἐφιλιώθησαν καθ' ἣν ὥραν ὁ πόλεμος ἦτον ἐν τῷ τελειοῦσθαι, καὶ συνεννοήθησαν νὰ παρδοθῇ μὲν τὸ Ναύπλιον εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ἀλλ' ἡ φρουρὰ νὰ συγκροτηθῇ ἐκ Πελοποννησίων. Ἡ ἔνωσις τῶν ἀλληλομαχούντων ἔφερε τὴν διαίρεσιν τῶν συμμαχούντων. Τὸ νομοτελεστικὸν δὲν συγκατετίθετο εἰς πελοποννησιακὴν φρουραρχίαν· δυσηρεστεῖτο δὲ καὶ διότι οἱ Ἀνδρέαι δὲν ἐφάνησαν πρὸς τὸν Κολοκοτρώνην ὅσον ἔπρεπεν αὐστηροί· τοὺς ἐμέμφετο καὶ ὡς καταχραστὰς τῆς δοθείσης αὐτοῖς ἐξουσίας, ἂν καὶ καταχρασταὶ δὲν ἦσαν. Οἱ δὲ Ἀνδρέαι, νικήσαντες τοὺς ἀντιπάλους τῆς Κυβερνήσεως, ἐθεώρουν ἑαυτοὺς ἀξίους τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς, καὶ ἐδυσφόρουν ἐπὶ τῇ τριαύτῃ πρὸς αὐτοὺς διαγωγῇ τῆς· ἄκοντες καὶ ἐγκοτοῦντες ἄφησαν τὸ φρούριον εἰς χεῖρας τοῦ νομοτελεστικοῦ. Ὑπέστησαν καὶ ἄλλας δυσχερεσκείας. Παρεκάλεσαν τοὺς νομοτελεστὰς νὰ μὴ ἀποβάλωσι τὴν συγγενὴ τοῦ Κολοκοτρώνη Μπουμπουλίναν ἀπὸ τινος ἐν Ναυπλίῳ ἐθνικῆς οἰκίας ἐν ἣ κατῴκει, ἀλλ' οὐδ' εἰς τοῦτο εἰσηκούσθησαν· ἐζήτησαν μικρὰν τινα ἀποζημίωσιν ἐπὶ λόγῳ δαπάνης ἐπὶ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου, ἀλλ' οὐδ' ὁδολὸν ἔλαβαν· ἔπαθον καὶ ἄλλο. Τὸ νομοτελεστικόν, προθέμενον νὰ τοὺς ἐξασθενήσῃ, ἀπέσπασεν ἀπὸ μὲν τοῦ συγγενοῦς καὶ συμμάχου αὐτῶν Ἰωάννου Νοταρᾶ τὸν ὑποπλαρχηγὸν αὐτοῦ Μακρυγιάννην, ἀπὸ δὲ τοῦ Λόντου τὸν Νάσον Φωτομάραν. Σουλιώτην, ὃν καὶ ἀνέδειξε φρουραρχον τοῦ Παλαμηδίου. Ἐνεκα τούτων ἀνεχώρησαν οἱ Ἀνδρέαι ἐκ Ναυπλίου πλήρεις ὀργῆς κατὰ τοῦ νομοτελεστικοῦ. Ἀλλ' ἐν ᾧ τὸ νομοτελεστικόν ἐφέρετο πρὸς αὐτοὺς ἀγνωμόνως, ἡ Βουλὴ τοὺς ἱκανοποιεῖ θεωροῦσα αὐτοὺς ὡς ἀρίστους πατριώτας, ὡς καλῶς καὶ εὐτυχῶς ὑπὲρ τῆς στερεώσεως τῶν νόμων ἀγωνισθέντας καὶ ἀξίους τῆς εὐγνωμοσύνης τοῦ ἔθνους· τόσον δὲ ἐτίμα τὸν Ζηκήμην, ὥστε, ἀποθανόντος τοῦ Νικολάου Λόντου, μέλους τοῦ νομοτελεστικοῦ, διώρισεν αὐτὸν διαδόχον του· ἀλλ' οὗτος παρητήθη, ὡς καὶ ἄλλοτε, καὶ ἡ Βουλὴ ἀντικατέστησε τὴν 14 Ἰουλίου τὸν ἐμόφρονα αὐτοῦ Πανοῦτσον Νοταρὰν.

Βαδίζον τὸ νομοτελεστικὸν τὴν ὁδὸν τοῦ, ἅψ' οὐ εἶδε τοὺς περὶ τὸν Κολοκοτρώνην ταπεινωθέντας διὰ τοῦ Ζαήμη καὶ Λόντου, ἤθελε νὰ ταπεινώσῃ καὶ τούτους δι' ἐκείνου· ἐφείλκυσε δὲ ἢ μᾶλλον εἰπεῖν οὐδετέρωσθε τὸν Πλαπούταν. Ἐμάνθαναν οἱ Ἀνδρέαι ὅσα ὑπενεργοῦντο κατ' αὐτῶν, καὶ ἔτι μᾶλλον ὠργίζοντο καὶ ἤτοιμάζοντο εἰς νέας ἐμφυλίουσιν ταραχάς. Ἡ πολλὴ στρατιωτικὴ δύναμις αὐτῶν ἦτο περὶ τὰς Πάτρας ὅπου ἐστρατοπεδάρχει ὁ Λόντος καὶ συνεστρατοπέδευαν οἱ φίλοι καὶ ὁμόφρονες αὐτοῦ καὶ τοῦ Ζαήμη, ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς, οἱ υἱοὶ τοῦ Κολοκοτρώνη Πάνος καὶ Γενναῖος, οἱ Δηληγιάννη καὶ οἱ Πετμεζάδες· ὅλοι δὲ οὗτοι εἶχαν δισχιλίους. Ὁ δὲ Κολοκοτρώνης καὶ ὁ Ζαήμης ἐκάθηντο ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῶν ἥσυχαι κατὰ τὸ φαινόμενον, ἀλλ' ὑποπροδιαθέτοντες τὰς ὑπὸ τὴν ἐπιρροήν των ἐπαρχίας κατὰ τοῦ νομοτελεστικοῦ. Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἀφορμὴ μόνον ἐχρειάζετο εἰς φανεράν ῥῆξιν, καὶ οἱ Ἀρκάδιοι ἔδωκαν αὐτὴν πρῶτοι, ἐναντιωθέντες εἰς τὴν εἰσπραξίν των προσόδων των καὶ ὑβρίζαντες τὸν διοικητὴν. Ἐπὶ τῇ διαγωγῇ ταύτῃ τὸ νομοτελεστικὸν ἀπέστειλε κατ' αὐτῶν τὴν 22 Ὀκτωβρίου 500 Στερεοελλαδίτας ὑπὸ τὸν Δικαῖον, τὸν καὶ ὑπουργὸν τῶν ἐσωτερικῶν. Τοῦτο μαθόντες οἱ περὶ τὰς Πάτρας διέλυσαν τὸ στρατόπεδον αὐθαιρέτως ἐπὶ προφάσει ἐλλείψεως τροφῶν, καὶ οἱ μὲν διεσκορπίσθησαν εἰς ἄλλας ἐπαρχίας πρὸς ὑποκίνησιν ταραχῶν, οἱ δὲ περὶ τοὺς Δηληγιάννας καὶ τὸν Κολοκοτρώνην ἐξεστράτευσαν φανερά· εἰς ὑπεράσπισιν τῶν ὁμοφρόνων αὐτῶν Ἀρκαδίων. Ἐν τούτῳ, ἐπειδὴ ἐχρειάζετο νὰ δικαιολογηθῇ τὸ κίνημά των ὑπὸ πρόσχημα νομιμότητος, ἀσεβοῦντες εἰς τοὺς νόμους κατηγγόρουν τὴν Κυβέρνησιν ὡς ἀσεδήσασαν· καὶ παρεξηγοῦντες τὸν στίλβον παράγραφον τοῦ 15 νόμου, διετείνοντο ὅτι δὲν ἐπετρέπετο ἐκ νέου ἐκλογὴ τῶν αὐτῶν μελῶν τοῦ νομοτελεστικοῦ· ἐπεκαλοῦντο δὲ τὴν ταχεῖαν συγκρότησιν ἐθνικῆς συνελεύσεως κατὰ τὰ ἐν Ἀστροὶ ὀρισθέντα. Ἡ Βουλὴ, ἂν καὶ ἐνείχετο εἰς τὴν ἀποδιδομένην εἰς τὴν Κυβέρνησιν παρανομίαν ὡς ἐκλέξασα τὰ μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ, ἐπολιτεύθη ἀνεξικάκως κατ' ἀρχάς πρὸς τοὺς κατηγγόρους τῆς, καὶ προσπαθοῦσα νὰ καταπραῖνῃ τὸ νομοτελεστικόν, τότε μόνον τοὺς ἐγκατέλιπε, ὅτε τοὺς εἶδεν ἄραντας ὅπλα.

Ἐν τούτοις ἐφθασαν οἱ περὶ τὸν Δικαῖον εἰς τοὺς Λάγκους τῆς Μεσσηνίας, κατέλαβαν καὶ οἱ Ἀρκάδιοι τοὺς Κωνσταντίνους καὶ ἐμάχοντο δύο ἡμέρας· ἐλθόντων δὲ τῶν περὶ τοὺς Δηληγιάννας καὶ τὸν Κολοκοτρώνην, ἐτράπησαν τὰ στρατεύματα τῆς Κυβερνήσεως εἰς φυγὴν, καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Δικαῖος ἐπανῆλθεν ἄπρακτος εἰς Ναύπλιον.

Καθ' ἃς δὲ ἡμέρας ἐμάχοντο οἱ Ἕλληνες κατὰ τὴν Μεσσηνίαν, ἀπέθανεν ἐν Ναυπλίῳ ὁ ἀντιπρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ καὶ ἀγαθὸς πολίτης Παναγιώτης Μπότσης, θύμα πεσὼν τῆς πρὸ πολλοῦ ἐπικρατούσης βαρείας ἐπιδημίας. Θύμα τῆς αὐτῆς ἐπιδημίας ἐπέσε τὴν 22 Νοεμβρίου καὶ ὁ Νέγρης ἰδιωτεύων ἐν Ναυπλίῳ καὶ ὀλιγωρούμενος. Διέτριβεν ἐν Ὑδρᾷ ἐπὶ τῇ θανάτῳ τοῦ ἀντιπροέδρου ὁ πρόεδρος Κουντουριώτης ἀσθενῶν διὰ τοῦτο τὸ

τρίτον μέρος τοῦ νομοτελεστικοῦ, ὁ Φωτίλας, ἐκλήθη εἰς τὴν προεδρίαν τοῦ σώματος ἐπιτροπικῶς· ἀλλ' ὡς ὁμόφρων τῶν ἐναντίων τῆς Κυβερνήσεως ἀπηρέσκετο εἰς ὅσα ἐπράττοντο κατ' αὐτῶν· μὴ δυνάμενος δὲ νὰ τὰ ἐμποδίσῃ, ἐδραπέτευσεν τὴν 8 Νοεμβρίου, καὶ τὴν ἐπαύριον ἀνεγνώσθη ἐν τῇ Βουλῇ ἔγγραφόν του λέγον, ὅτι παρητεῖτο, διότι πολλάκις ἐπρότεινε νὰ μὴ γίνωσι κινήματα παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τείνοντα εἰς ἐμφύλιον πόλεμον καὶ δὲν εἰσηκούσθη. Ἡ δραπέτευσις τούτου ἄφησε τὸ σῶμα ἀτελὲς καὶ ἀνίκανον νὰ ἐργάζεται. Εἰς συμπλήρωσιν δὲ τοῦ ἀπαιτουμένου ἀριθμοῦ ἐχρειάζετο ἐκλογὴ νέου μέλους, καὶ τὸ νομοτελεστικὸν εἰς ἐνίσχυσίν του ἤθελε νὰ συμπαραλάβῃ τινὰ Μαυρομιχάλην. Ἀλλ' ὁ ἀρχηγὸς τῆς οἰκογενείας ταύτης, Πετρόμπεης, ἐτέλει πρὸ τινος καιροῦ ὑπὸ βαρεῖαν κατηγορίαν ὡς ἔχων ἀλληλογραφίαν μυστικὴν μετὰ τοῦ Μεχμέτ· Ἀλλ' διὰ τοῦτο καὶ ἡ Κυβέρνησις καὶ οἱ ἐναντίοι αὐτῆς τὸν ἀπέφευγαν· ἀλλ' ἡ κατηγορία ἐξετασθεῖσα ἀπεδείχθη ψευδής, καὶ τὸ νομοτελεστικὸν ὑπερῖσχυσαν ἐν τῇ Βουλῇ ἐπὶ τῆς ἐκλογῆς τοῦ νέου μέλους παρέλαβεν τὸν Κωνσταντῖνον Μαυρομιχάλην σύναρχον.

Ἄν καὶ ἤρχισεν ἡδὴ ὁ ἐμφύλιος πόλεμος, ἐστάλησαν εἰρηνοποιοί, μεσοῦντος τοῦ Νοεμβρίου, πρὸς τὸν Ζαήμην ἐπὶ τῇ προτάσει τῆς Βουλῆς κινουμένης πάντοτε ὑπὸ πνεύματος συμβιβαστικοῦ, ἀλλ' ἐπανήλθαν ἄπρακτοι. Μετὰ τὰ Μεσσηνιακά, τὸ μῆλον τῆς ἔριδος τῆς Κυβερνήσεως καὶ τῶν ἀνταρτῶν ἦτον ἡ Τριπολιτσά. Τὴν πόλιν ταύτην κατεῖχεν ἡ Κυβέρνησις, οἱ δὲ ἐναντίοι τῆς ἐπροσπάθησαν νὰ ἐφελκύσωσι τοὺς κατοίκους αὐτῆς καὶ νὰ οὐδετερώσωσι τοὺς φρουροὺς τῆς καὶ τοὺς πέρειξ Στερεοελλαδίτας, πρὸς οὓς ἔγραψαν ἐπιστολὴν, ἐν ᾗ θεωροῦντες τὴν μὲν Πελοπόννησον ἰδίαν γῆν καὶ ὅχι κοινὴν ὅλων τῶν Ἑλλήνων, ἢ τοῦλάχιστον τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων, τὸν δὲ ἐμφύλιον πόλεμον ὡς μόνον τὰ ἰδιαιτέρα συμφέροντα αὐτῶν καὶ τὰ τῶν μελῶν τῆς Κυβερνήσεως ἀφορῶντα, τοὺς ἀπεκάλουν ξένους, τοὺς ἐσυμβούλευον ν' ἀπέχωσι τῶν πελοποννησιακῶν πραγμάτων καὶ ἡπείλουν ὅτι ἐπὶ τῇ παρakoῇ των θὰ τοὺς ἐτιμώρουν (α). Ὀλιγωροῦμενοι δὲ ὑπὸ τῶν ἐντοπίων καὶ χλευαζόμενοι ὑπὸ τῶν Στερεοελλαδιτῶν ἀπέστειλαν τὸν Νικήταν εἰς Κουτσοπόδι, αὐτοὶ δὲ πλήρεις θυμοῦ ἐκίνησαν ἔνοπλοι εἰς κυρίευσιν τῆς Τριπολιτσᾶς, ἐγύμνωσαν ἐμπόρους ἔξωθεν τῆς πόλεως, καὶ κατέλαβαν παρακειμένους τινὰς θέσεις· ἀλλ' οἱ φρουροῦντες τὴν πόλιν Στερεοελλαδίται ἐπεξεληθόντες συνῆψαν μάχην κατὰ τὸν ἅγιον Σώστην καὶ Καμάρι· καὶ τοὺς μὲν κατὰ τὸν ἅγιον Σώστην ἐνίκησαν κατὰ κράτος συλλαβόντες 60, ἐν οἷς καὶ τὸν Σταΐκον, οὓς ἀπέστειλαν εἰς Ναύπλιον, ἔτρεψαν δὲ καὶ τὸν Πάνον Κολοκοτρώνην ἐλθόντα εἰς βοήθειαν τοῦ Σταΐκου, καὶ τὸν ἐφόνευσαν φεύγοντα πρὸς τὸ χωρίον τοῦ Θάνα, τοὺς δὲ κατὰ τὸ Καμάρι διεσκόρπισαν· διεσκόρπισαν τὴν 22 καὶ τοὺς περὶ τὸν Νικήταν κατὰ τὸ Κουτσοπόδι. Τὴν δὲ 28 ἀνέβησαν εἰς Τριπολιτσάν πρὸς βοήθειαν τῶν Κυβερνητικῶν ὁ Χατοῦ Χρηστός καὶ ὁ Βάσσος, προσέβαλαν τὴν ἐπιούσαν κατὰ τὸ Βρυσάκι τοὺς ἐναντίους, τοὺς ἔτρεψαν, τοὺς κατεδίωξαν μέχρι τοῦ Παρθενίου, καὶ δὲν τοὺς

ἄρῃσαν νά συναχθῶσι πλέον πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος. Λέγεται δὲ ὅτι ἐπέκεινα τῶν ἑκατὸν ἐφρονεύθησαν ἐν ταῖς ἀθλίαις ταύταις ἀδελφομαχίαις.

Ἄλλ' ἡ Κυβέρνησις, ἂν καὶ ὑπερίσχυεν, ὑπώπτευεν, ὅτι περιοριζομένη εἰς μόνας τὰς ἐν Πελοποννήσῳ δυνάμεις τῆς ἐκινδύνευεν. Ὁ δεύτερος οὗτος ἐμφύλιος πόλεμος δὲν ὁμοιάζει τὸν πρῶτον, καθ' ὃν Πελοποννήσιοι ἐπολέμουν Πελοποννησίους. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ Πελοπόννησος ἦτον ὅλη σχεδὸν τοῦ αὐτοῦ φρονήματος, καὶ ἡ Κυβέρνησις δὲν ἐδύνατο νὰ ταπεινώσῃ τοὺς ἐναντίους τῆς εἰμῇ διὰ στρατιωτῶν ἄλλου μέρους· ἔχουσα δὲ χρήματα ἐκ τοῦ δανείου εἶχεν ὅσους ὑπομισθίους Στερεοελλαδίτας ἤθελεν· οἱ δὲ ἀντίπαλοί της μὴ ἔχοντες θ' ἀπεστεροῦντο καὶ αὐτῶν τῶν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν των. Εἶναι δὲ ἄπορον πῶς ἄνθρωποι, ὡς οἱ Ἀνδρέαι καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, ἀνεδέχθησαν τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἐν μέσῳ τριούτων περιστάσεων. Διὰ τοὺς λόγους τούτους, μὴ ἐπαναπαυομένη ἡ Κυβέρνησις εἰς τὴν κατ' ἐπιφάνειαν ὑπεροχὴν τῆς ἐστοχάσθη ἀναγκαῖον νὰ φέρῃ εἰς Πελοπόννησον ἔξωθεν στρατεύματα ἐπὶ μισθῷ καὶ ἐκάλεσε τὰ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι. Ὅλοι ὑπήκουσαν, καὶ δισχίλιοι ὑπὸ τὸν Γκούραν καὶ τὸν Καρχατάσον ἀπέδωκαν πρὸ τῶν ἄλλων τὴν 22 Νοεμβρίου εἰς τὸν Ἰσθμόν. Ἐκτοτε ἤρχισαν τὰ μεγάλα δυστυχήματα τῶν ἀνταρτῶν καὶ τῆς Πελοποννήσου.

Πρὸ τινων ἡμερῶν ἐπολιόρκουν τὴν Ἀκροκόρινθον ὁ Λόντος καὶ ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς ἔχοντες 800 ἐκλεκτοὺς Στερεοελλαδίτας· ἀλλ' ἐπὶ τῇ ἀποδύσει τῶν ἀνωτέρω ἔφυγαν καὶ ἀνέβησαν εἰς Κουτσομάδι, ὅπου ἡῦραν τὸν ὁμόφρονά των Νικήταν. Ἐν τούτοις ἦλθεν εἰς Κόρινθον ὁ Κωλέττης, μέλος τοῦ νομοτελεστικοῦ, ὡς γενικὸς διευθυντής, καὶ τοὺς παρηκολούθησεν ἀναβαίνοντας εἰς Κουτσομάδι. Ἐκεῖ ἐπολέμησαν οἱ ἀντιφερόμενοι, ἐχύθη αἷμα, ὑπερίσχυσαν οἱ κυβερνητικοί, οἱ δὲ ἀντικυβερνητικοὶ ἔφυγαν κακῶς ἔχοντες· καὶ ὁ μὲν Λόντος ἀπῆλθεν εἰς Ἀχαΐαν, ὁ δὲ Νοταρᾶς καὶ ὁ Νικήτας κατέλαβαν τὸν ἄγιον Γεώργιον. Ἐπεστράτευσαν καὶ εἰς ἐκεῖνο τὸ χωρίον οἱ κυβερνητικοί· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ τόπος εἶναι δυνατός, ἀπεκρούσθησαν καὶ 50 ἐφρονεύθησαν. Παθόντες καὶ ἀποτυχόντες, μετέφεραν ἐκ Νχυπλίου τρεῖς κανόνια· τότε ἀπηλπίσθησαν οἱ ἀντικυβερνητικοὶ καὶ ἔφυγαν διὰ νυκτός. Ἐτρεξαν οἱ κυβερνητικοὶ κατόπιν αὐτῶν, μετέβησαν εἰς Τρίκαλα, ὅπου κατέφυγεν ὁ Ἰωάννης Νοταρᾶς, τὰ ἐκυρίευσαν ἀναιμωτί, ἐγκατελείφθη καὶ αὐτὸς ὑπὸ τῶν μισθωτῶν τοῦ αὐτομολησάντων ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως τὰς σημαίας, παρεδόθη, ἐστάλη ὑπὸ φύλαξιν εἰς Ναύπλιον, καὶ ἐπὶ τῇ αἰτήσει τοῦ θείου του, προέδρου τῆς Βουλῆς, μὴ μεθέξαντος τῆς ἀνταρσίας, ἔμεινε παρ' αὐτῷ ὑπὸ τὴν ἐγγύησίν του. Ἐν ᾧ δὲ ὑπερίσχυαν κατὰ τὴν Κορινθίαν τὰ ὑπὸ τὸν Γκούραν καὶ τὸν Καρχατάσον στρατεύματα, διέδωκαν, ἀρχομένου τοῦ Δεκεμβρίου εἰς Βοστίτσαν καὶ τὰ ἐν Σαλώνοις ὑπὸ τὸν Καραϊσκάκη, τὸν Τσαβέλλαν καὶ ἄλλους, καὶ ἀνέβησαν εἰς Καλάβρυτα, ὅπου ἦλθε καὶ ὁ Κωλέττης. Τὴν δὲ 13 ἐκινήθησαν εἰς Κερπινὴν ὅπου ἦσαν ὁ Ζαΐμης, ὁ πατήρ του, ὁ Λόντος, ὁ Νικήτας, καὶ πολέμου γενομένου ὑπερίσχυσαν, ἐκυ-

ρίευσαν τὸ χωρίον, τὸ ἐλεηλάτησαν καὶ πολλὰ ἄλλα κακὰ ἔπραξαν· οἱ δὲ ἐν αὐτῷ κακὴν κακῶς ἔφυγαν. Τὰ αὐτὰ κακὰ ἔπαθον καὶ οἱ λοιποὶ ἀντικυβερνητικοὶ παντοῦ, καὶ ὅλοι, μηδενὸς ἐξαιρουμένου, κατέθεσαν τὰ ὅπλα, ἐπεκαλέσθησαν τὴν μακροθυμίαν τῆς Κυβερνήσεως, οἱ μὲν δι' ἑνὸς τρόπου οἱ δὲ δι' ἄλλου, καὶ οἱ πλείστοι παρεδόθησαν αὐθορμήτως εἰς χεῖράς τῆς αὐτομολήσαντες εἰς Ναύπλιον, διότι οὔτε ἀσφαλεῖς ἦσαν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις των, ἃς κατεπάτησαν ὅλας τὰ κυβερνητικὰ στρατεύματα, οὔτε δεκτοὶ εἰς τὴν Ἐπτανήσῳ, ὅθεν ὁ Σισίνης καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Χρύσανθος, ἐκεῖ καταφυγόντες, ἀπεπέμφθησαν. Τοιούτῳτρόπως συνήχθησαν εἰς Ναύπλιον ὁ Κολοκοτρώνης, οἱ Δηληγιάνναι· Ἀναγνώστης, Κανέλλος, Δημητράκης καὶ Νικόλαος, οἱ Νοταράδες· Ἰωάννης καὶ Παναγιώτης, ὁ Γρίβας, ὁ Ἀναστασόπουλος, ὁ Μητροπέτροβας, ὁ Παπατσώνης, ὁ Κρίτσαλης καὶ ὁ Κατσαρός, παραμένοντες τὴν τύχην των παρὰ τῶν ἐχθρῶν των. Ἡ δὲ Κυβέρνησις τοὺς ἀπέστειλεν ὅλους τὴν 6 Φεβρουαρίου εἰς Ἰῶραν καὶ διέταξε νὰ τοὺς περιορίσωσιν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τοῦ προφήτου Ἑλίου τοῦ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους, μέχρις οὐ δικασθῶσι. Μετὰ τέσσαρας δὲ ἡμέρας ἀπέστειλεν ἐκεῖ καὶ τὸν Σισίνην καὶ τὸν υἱόν τοῦ Χρύσανθου ἐλθόντας καὶ αὐτοὺς κατόπιν τῶν ἄλλων εἰς Ναύπλιον καὶ προσπεσόντας. Οἱ δὲ Ἀνδρέαι καὶ οἱ ἄλλοι, οἱ φυγόντες ἐκ τῆς Κερπινῆς, κατέφυγαν ἐν πρώτοις εἰς Δίβρην, ἀλλὰ, μαθόντες ὅτι ἤρχοντο εἰς καταδίωξίν των οἱ ὑπὸ τὸν Γκούραν, ἔφυγαν καὶ ἐκεῖθεν (β) καὶ μὴ βλέποντες ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου τόπον καταφυγῆς ἀσφαλῆ κατέδησαν εἰς Κουνουπέλι καὶ ἐντυχόντες τρία πλοίαρια ὑπὸ σημαίαν ἰονικὴν ἔπλευσαν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα.

Μικρὸς ἦτον ὁ πρῶτος ἐμφύλιος πόλεμος, μικρὰ καὶ τὰ κινήσαντα αὐτὸν αἷτια, μικροῦ λόγου καὶ οἱ σκοποὶ του. Ἡ Ἀρχή, τὸ μῆλον τῆς ἔριδος, ἦτον ἐφήμερος, διότι ἐφήμερα, ὃ ἐστὶν ἐνιαύσια, ἦσαν καὶ τὰ βουλευτικά καὶ τὰ νομοτελεστικά· τὸ δὲ νομοτελεστικὸν τῆς περιόδου ταύτης, ὡς ἀναπληρωτικὸν τοῦ ἄλλου, οὐδὲ τετράμηνον διάρκειαν εἶχεν, οὐδενὸς δὲ τῶν διαμαχομένων ἢ φίλαρχος ἐπιθυμία ἐπέκεινα τοῦ τέρματος ἢ τῶν ὅρων τῆς καθεστώσεως ἐξουσίας παρεξετείνεται· διηγεῖτο δὲ ἡ ἐξουσία καὶ εἰς πολλούς, καὶ ὑπὸ τὸν χαλινὸν καὶ τὴν αὐστηρὰν ἐπίβλεψιν τῆς Βουλῆς πάντοτε ἔκειτο. Πελοποννήσιοι πρὸς Πελοποννησίους διεμάχοντο ἐπὶ τοῦ πρώτου ἐμφυλίου πολέμου. Σχέσεις ἔχοντες οὗτοι πρὸς ἀλλήλους ἐπολιτεύοντο καὶ ἐν πολέμῳ μετρίως. Ὀλίγη ὡς εἶδαμεν, ἡ αἱματοχυσία, οὐδεμία διάθεσις καταστροφῆς ἢ διαρπαγῆς, εὐκατεύναστα τὰ πάθη· οἱ σήμερον πολέμιοι ἐγέναν τὴν ἐπαύριον φίλοι, καὶ ἡ περὶ ἧς ὁ λόγος ἀλληλομαχίᾳ ἐφαίνετο μᾶλλον στάσις ἢ πόλεμος. Ἀλλὰ λίαν δεινὸς καὶ λίαν φθοροποιὸς κατήντησεν ὁ δευτέρος ἐμφύλιος πόλεμος προκειμένης ὅχι ἐφημέρου ἐξουσίας ὡς ἄλλοτε, ἀλλὰ καταστροφῆς καὶ ἐξοντώσεως τῶν ἰσχυρῶν τῆς Πελοποννήσου· ἐξώκειλε δὲ ἔνεκα τούτου καὶ εἰς τόσῃν κακοήθειαν, ὥστε ἡ εἰς τὴν Πελοπόννησον εἰσβολὴ τῶν πέρην τοῦ Ἰσθμοῦ στρατευμάτων δοθέντων εἰς ἄρπαγὴν καὶ εἰς ἀκρ-

λασίαν, ἀνεκάλεσεν εἰς τὴν μνήμην τῶν παθόντων ὅσα κακὰ ἔπαθαν ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Ἀλβανῶν οἱ πατέρες αὐτῶν· ἡ δὲ ἔκδασις τοῦ πολέμου τούτου ἀνύψωσε τὸν Κουντουριώτην καὶ συνανύψωσε καὶ τὸν συνάρχοντα καὶ συμ-
πράκτορα αὐτοῦ Κωλέττην.

Γυνὴ ἐκ Κορίνθου.

Ἐκ λευκώματος περιγητοῦ.

Διαρκούσης δὲ τῆς ἐκστρατείας κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, ἡσθένησεν ὁ Μαυροκορδάτος καὶ μετεκομίσθη εἰς Ἀνατολικόν· εἶχε κληθῆ πρό τινας καιροῦ εἰς ἀναδοχὴν τῶν καθηκόντων τοῦ γενικοῦ γραμματέως τοῦ νομοτε-
λεστικοῦ· ἀλλ' ἡ κατὰστασις τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἀσθένειά του τὸν ἠνάγκασαν ν' ἀναδύλῃ τὴν εἰς Ναύπλιον μετάδασίν του. Ἀφ' οὗ δὲ ἀνέλαβε καὶ διελύθη καὶ τὸ ἐθνικὸν στρατόπεδον, ἀπεφάσισε ν' ἀναχωρήσῃ, καὶ ἐκά-

λεσε τοὺς πληρεξουσίουσ καὶ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς τῶν ἐπαρχιῶν εἰς τοπικὴν συνέλευσιν ἐπὶ σκοπῷ νὰ θάλῃ τάξιν ὅπου ἐπεκράτει πλήρης ἀταξία, τουτέστιν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν. Συνήλθαν οἱ πληρεξούσιοι εἰς Ἀνατολικόν, καὶ τὴν 17 Δεκεμβρίου ἤρχισαν τὰς ἐργασίας των ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ στρατηγοῦ Τσόγκα, τοῦ ἰσχυροτέρου ὀπλαρχηγοῦ τῶν μερῶν ἐκείνων· ἔλαβαν δὲ ὑπ' ὄψιν ὅσα καὶ ἐπὶ τῆς προλαβούσης τοπικῆς συνελεύσεως καὶ διέταξαν εἰς διόρθωσιν τῶν ἀταξιῶν ὅσα καὶ τότε, ἀλλὰ πραγματικῶς ἔπραξαν οὐδέν. Ἐπειδὴ δὲ ἐπεκράτει ἐν Πελοποννήσῳ ὁ δεύτερος ἐμφύλιος πόλεμος, δεόν ἔκριναν νὰ ἐκφράσωσι πανδήμως τὰ φρονήματά των περὶ τῶν γενικῶν πραγμάτων, κατακρίνοντας καὶ καταρῶμενοι πᾶν ἔνοπλον κίνημα κατὰ τῆς Κυβερνήσεως, οἰαδῆποτε καὶ ἂν ἦτο τοῦ κινήματος ἡ ἀφορμή, καὶ οἰοσδῆποτε ὁ κινούμενος, κηρύττοντες τὴν ἀφροσύνην των εἰς τὰ καθεστῶτα καὶ προσφέροντες τὸν θραχίονά των εἰς ὑποστήριξιν αὐτῶν· ἐξέφρασαν δὲ ἐπὶ τῆς συνελεύσεως καὶ τὴν θαθεῖαν εὐγνωμοσύνην των πρὸς τὸν γενικὸν διευθυντήν, καὶ τὴν λύπην των διὰ τὴν ἀποχώρησίν του, καὶ ἐπολιτογράφησαν αὐτὸν καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ Πραΐδην καὶ Πολυζωΐδην.

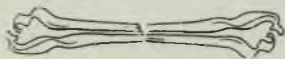
Ἐπρόκειτο πρὸ παντός ἄλλου ἐπὶ τῆς συνελεύσεως νὰ προσφέρωσί τινες τῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ κυρίως ὁ τοῦ Ζυγοῦ Μακρῆς, πρὸς κοινὴν χρῆσιν τὰ γεννήματα τῶν ἐπαρχιῶν των ἐσοδιαζόμενα εἰς ἰδίαν τῶν περὶ αὐτοὺς χρῆσιν, ἀλλ' οὗτοι δὲν ἐπέιθοντο. Ἐν ᾧ δὲ κατεγίνοντο εἰς τὴν ἐξέλεγχιν τῶν προσόδων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ ἐλογομάχουν περὶ τούτου ἐν τῷ ναῷ τῆς Παναγίας, ὅπου συνεδρίαζαν, συνέβη σεισμὸς τόσοσ δεινὸς ὥστε ἔπεσαν καὶ τινες οἰκίαι. Γνωστὸν εἶναι πόσον ἐπηρεάζονται τὰ πνεύματα τῶν ἀπλουστέρων ὑπὸ τῶν τοιοῦτων τῆς φύσεως φαινομένων. Δραξάμενός τις τῶν πληρεξουσίων τὴν εὐκαιρίαν ταύτην ἀνέστη, παύσαντος τοῦ σειμοῦ, καί, ἄφ' οὗ ἐλάλησε περὶ ἄλλων ὑποθέσεων, εἶπε τὰ ἑξῆς.

«Ἄλλ' ἐβασίλευσε τάχα παρ' ἡμῖν ἡ δικαιοσύνη; Ἐφάνημεν ἄξιοι τῆς «θείας βοηθείας, ἦν τόσοσ φανερᾷ ἀπολαμβάνομεν; Ὅχι! βεβαίως· δὲν σὰς «τὸ λέγω ἐγώ· σὰς τὸ εἶπε πρὸ ὀλίγου ὁ Θεὸς διὰ τοῦ σειμοῦ του. Τὰ ση- «μεῖα ταῦτα εἶναι ἡ φωνὴ τῆς ὀργῆς του· ἡ ὀργή του, βλέπετε, ἐσάλευσε καὶ «αὐτὰ τὰ θεμέλια τῆς γῆς. Μάθετε, λέγει ἡ φωνὴ τῆς ὀργῆς του, ὅτι ὁ Θεὸς «ἀπεφάσισε νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν λαόν του ὅχι μόνον ἐκ χειρὸς τῶν Τούρκων, «ἀλλὰ καὶ ἐκ χειρὸς τῶν ἀγαπώντων τὴν ἀνομίαν καὶ τὴν ἀδικίαν χριστιανῶν. Ὁ Θεὸς ὀργίζεται ἐπίσης ὅλους τοὺς ἀνόμους καὶ ἀδίκους ὅποια καὶ «ἂν ἦναι ἡ πίστις των. Τρέμετε ὅσοι εἰσθε ἄνομοι καὶ φιλαδικοὶ· ὁ Θεὸς τῶν «Χριστιανῶν εἶναι Θεὸς νόμου καὶ δικαιοσύνης· εἶναι Θεὸς ἐκδικήσεων. Τρέ- «μετε οἱ ἄνομοι καὶ φιλαδικοὶ!» Κλονισθέντες οἱ ὀπλαρχεγοὶ ὑπὸ τοῦ σει- «μοῦ, ἀκούσαντες καὶ τὴν ἐρμηνείαν αὐτοῦ ἐπροθυμήθησαν, προσεζάρχοντος τοῦ Μακρῆ, νὰ προσφέρωσιν ὅσα μέχρι τοῦδε δὲν ἔπαυσαν ἰδιοποιούμενοι.

Οἱ δὲ Ἀνδρέαι καὶ οἱ περὶ αὐτοὺς κατευδωθήσαν εἰς Προκοπάνιστον, νησίδιον τρεῖς ὥρας καὶ τέταρτον ἀπέχον τοῦ Μεσολογγίου, τὴν 23 Δεκεμ-

θρίου, διαρκούσης τῆς συνελεύσεως, καὶ ἔγραψεν ὁ Ζαήμης αὐθημερὸν πρὸς τοὺς συγκροτοῦντας αὐτὴν ἐπιστολὴν (γ) λέγουσαν, ὅτι, ἂν καὶ κατετρέχετο μέχρι θανάτου, ὠρκίσθη ν' ἀποθάνῃ ἐπὶ τῆς φίλης πατρίδος μαχόμενος ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ ὅτι ἐξήτει ἄσυλον μέχρι τῆς συγκροτήσεως τῆς ἔθνικῆς συνελεύσεως, εἰς ἣν ἔτοιμος ἦτο νὰ δώσῃ λόγον τῶν πράξεών του.

Οἱ Ἀνδρέαι ἠγαπῶντο παρὰ τῶν Λυτικοελλαδιτῶν. Οὐδέποτε ἐπεκαλέσθησαν οὗτοι εἰς μάτην τὴν ἀντίληψιν ἐκείνων ὁσάκις ἐκινδύνευεν ἡ πατρίς των· πολλοὶ δὲ τῶν ἐπισημοτέρων καὶ αὐτὸς ὁ γενικὸς διευθυντὴς Μαυροκορδάτος ἦσαν φίλοι των· διὰ τοῦτο συμπαθεῖς ἐφάνησαν πρὸς τὰ δεινὰ των ὧλοι, ἀλλὰ μὴ θέλοντες νὰ ἐνοχοποιηθῶσιν ἐνώπιον τῆς ὑπερισχυούσης Κυβερνήσεως ἀπήντησαν (δ), ὅτι πρόθυμοι ἦσαν καὶ νὰ τοὺς δεχθῶσι καὶ νὰ μεσιτεύσωσιν ὑπὲρ αὐτῶν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, ἀλλ' ὅτι τοὺς ἐθεώρουν πάντοτε ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ νόμου. Ἐπὶ τῇ ἀπαντήσῃ ταύτῃ ἦλθαν οἱ Ἀνδρέαι καὶ λοιποὶ εἰς Ἀνατολικόν, ἐφιλοφρονήθησαν, καὶ μετέβησαν εἰς Κατοχὴν, χωρίον τοῦ Ξηρομέρου, ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν μὲν τῶν στρατηγῶν Τσόγκα, Μακρῆ, Ῥάγκου καὶ Βλαχοπούλου, ἀλλ' ὑπὸ τὴν ἰδιαιτέραν ἐπαγρύπνησιν καὶ περιποιήσιν τοῦ Τσόγκα, ὃν ἐτέλει ἡ Κατοχή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΒΒ΄

*Ἑξωτερικὴ πολιτικὴ ὡς πρὸς τὴν Ἑλλάδα.—Συνδιαλέξεις ἐν Πε-
τρουπόλει τῶν ἀντιπροσώπων τῶν πέντε Δυνάμεων περὶ τοῦ
ἐλληνικοῦ ζητήματος, καὶ σχίσμα Ἀγγλίας καὶ Ῥωσσίας.*

ΑΝ καὶ ἡ Πύλη ἀπηξίωσε ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὴν περὶ Ἑλλάδος πρότασιν
τῆς Ῥωσσίας, ἡ Ῥωσσία ὄχι μόνον δὲν παρηγεῖτο τοῦ εἰρηνοποιοῦ σκοποῦ
της, ἀλλ' ἐπροσπάθει νὰ προσηλώσῃ σπουδαιότερον εἰς εὐόδωσιν αὐτοῦ τὴν
προσοχὴν τῶν περὶ πολλοῦ ποιουμένων τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης Αὐλῶν.
καὶ νὰ κερδίσῃ τὴν ἀναγκαίαν σύμπραξιν των· δὲν ἔπαυε δὲ λέγουσα καὶ
ἐπαναλέγουσα, ὅτι, καὶ ἂν ἐσυμβιβάζοντο τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας,
ἐν ὅσῳ διήρκει ὁ ἀγὼν τῆς Ἑλλάδος, ἡ εἰρήνη τῆς Εὐρώπης διὰ τὸν χα-
ρακτῆρα αὐτοῦ ἐκινδύνευεν. Ἀρχομένου δὲ τοῦ ἐνεστῶτος ἔτους, ἐκοινο-
ποίησεν ἐμπιστευτικῶς ταῖς Αὐλαῖς εἰς ὑποστήριξιν τῆς προτάσεώς της ὑπό-
μνημα, ἐν ᾧ ἐξέθετε σαφῶς τοὺς ὅρους, οὓς ἐθεώρει ὀρθοὺς καὶ ἀναγκαίους
εἰς εἰρήνευσιν τῆς μαχομένης Ἑλλάδος, προβάλλουσα νὰ συστηθῶσι τρεῖς
ὑποτελεῖς τῇ Σουλτάνῳ ἡγεμονεῖαι, ἡ μὲν ἐκ Θεσσαλίας, Βοιωτίας καὶ Ἀτ-
τικῆς, ἡτοί τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἡ δὲ ἐξ Ἡπείρου καὶ Ἀκαρνανίας,
ἡτοί τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἡ δὲ ἐκ Πελοποννήσου καὶ Κρήτης, ἡτοί τῆς
μεσημβρινῆς Ἑλλάδος· αἱ δὲ νῆσοι νὰ διοικῶνται δημογεροντικῶς ὡς καὶ
μέχρι τοῦδε, καὶ ὁ Πατριάρχης, ἐδρεύων πάντοτε ἐν Κωνσταντινουπόλει, νὰ
θεωρῇται ὡς ἀντιπροσωπεύων τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος (α).

Εἴπαμεν, ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς Ῥωσσίας ἔτεινεν ἀνέκαθεν εἰς ἐξασθένω-
σιν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους καὶ εἰς τὴν κατ' ὀλίγον ἀποσύνθεσίν του· δι' ὃν
δὲ λόγον ἐπολιτεύετο οὕτως ἡ Δύναμις αὕτη, διὰ τὸν αὐτὸν δὲν ἠνείχετο τὴν
πρὸ τῶν Πυλῶν τῆς ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτοῦ ἀνέγερσιν βυζαντινοῦ, ἡτοί ἰσχυ-
ροῦ κράτους κατέχοντος τὰς κλεῖς τῆς Μαύρης Θαλάσσης· ἐνίσχυε δὲ μόνον
τὴν ἀνέγερσιν μικρῶν ἐπικρατειῶν, ὑποτελῶν μὲν τῇ Πύλῃ ἀλλ' ὑπὸ τὴν
ἐπιβρόχην καὶ προστασίαν ἐκείνης. Τοιαύτης πολιτικῆς ἀποκύημα ἦτο τὸ περὶ
οὗ ὁ λόγος σκέδιον· ἀνάξιον τοῦ ἐθνισμοῦ τῶν Ἑλλήνων, ὡς διαβόηγόντων
τὴν ἐνότητά των, ἐφ' ἧς πᾶσα ὑγιὲς πολιτικὴ ἐπάνσχεε νὰ σαλευθῇ, καὶ ὡς
ἀνατρέπον τὴν ἀνεξαρτησίαν των, ὑπὲρ ἧς ἠγέρθη ὁ δεινότατος αὐτῶν ἀγὼν.

Κοινοποίησα τὸ ὑπόμνημα τοῦτο ταῖς Αὐλαῖς ἡ Ῥωσσία, τὰς ἐκάλε-
σεν εἰς σύσκεψιν ἐν Πετρουπόλει πρὸς πραγματοποιήσιν του. Ὅρθοις ἐθεώ-
ρησαν αἱ τῆς Γαλλίας, Αὐστρίας καὶ Πρωσσίας Αὐλαὶ τοὺς ὅρους τοῦ ὑπο-

μνήματος ὡς μεταξὺ τῆς τελείας ἀνεξαρτησίας κατὰ τὴν ἀπαίτησιν τοῦ ἐνδὲς τῶν διαμαχομένων, καὶ τῆς τελείας ὑποταγῆς κατὰ τὴν τοῦ ἄλλου κειμένων, καὶ τοὺς παρεδέχθησαν προθύμως, ἀλλ' ἐν πνεύματι πάντοτε εἰρηγικῶς. Τὴν αὐτὴν γνώμην ἐξέφρασε καὶ ἡ Αὐλὴ τῆς Ἀγγλίας, ἀλλ' ἀπήτησεν ὡς ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ νὰ προηγηθῇ ἢ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποστολὴ πρέσβεως Ῥώσσου, ὡς δείγμα φιλειρηνικὸν πρὸς τὴν Πύλῃν, καὶ νὰ ὁρισθῇ τόπος τῶν συνεδριάσεων ὅχι ἡ Πετρούπολις ἀλλ' ἡ Βιέννη. Ἡ δὲ Αὐλὴ τῆς Ῥωσσίας, ἡ θεωρήσασα καὶ αὕτη ἐξ ἀρχῆς ὡς ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ νὰ προηγηθῇ τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀποστολῆς πρέσβεως τῆς ἡ παντελὲς κένωσις τῶν ἡγεμονειῶν, ἀντεῖπεν. Ἐν τούτοις διὰ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπανειλημμένων ἀξιώσεων τῶν Αὐλῶν ἐφάνη λύσασα αὐτὴ ἡ Πύλη τὸ ζήτημα ὑποσχεθεῖσα ἐπισήμως, λήγοντος τοῦ Ἀπριλίου, τὴν παντελὴ κένωσιν τῶν ἡγεμονειῶν (β') ἀπέλυσε δὲ καὶ τὸν Βηλλαράν ἐπὶ τῇ παρακλήσει τοῦ παρ' αὐτῇ πρέσβεως τῆς Ἀγγλίας.

Ἀρθέντων τῶν προσκομμάτων τούτων, διώρισεν ἡ Ῥωσσία πρέσβυν τῆς παρὰ τῷ Σουλτάνῳ τὸν Ριθωπιέρρον, ἀλλὰ δὲν τὸν ἐξαπέστειλεν εὐθὺς καὶ ἀνέδειξεν ἐπιτετραμμένον τὰ τῆς πρεσβείας τὸν ὡς ἔφορον τῶν ἐμπορικῶν καὶ ναυτικῶν ὑποθέσεων ἐδρεύοντα ἤδη ἐν Κωνσταντινουπόλει Μιντσιάκην· μὴ ἐπιμενούσης δὲ καὶ τῆς Ἀγγλίας εἰς ὃν ἐπρότεινε τόπον τῶν συσκέψεων, συνεδρίασεν ἐν Πετροπόλει οἱ ἐκεῖ ἀντιπρόσωποι τῶν Αὐλῶν τὴν 5 Ἰουνίου κατὰ πρῶτον· καὶ οἱ μὲν τῆς Αὐστρίας, Γαλλίας καὶ Ῥωσσίας ἐνέκριναν ἐξ ὀνόματος τῶν Αὐλῶν αὐτῶν τὰ ἐν τῷ ὑπομνήματι, ἀναγγείλαντες ὅτι ἔτοιμοι ἦσαν νὰ συστήσωσι τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει συναδέλφοις των ὅτι εἰς πραγματοποίησιν αὐτῶν ὥριζετο ὁ δὲ τῆς Ἀγγλίας ἀνήγγειλεν, ὅτι καὶ ἡ Αὐλὴ του, ἂν καὶ διεφώνει κατὰ τι, ἐνέκρινε τὰς βάσεις τοῦ ὑπομνήματος, ἀλλὰ δὲν τῷ ἀπέστειλεν εἰσὶ τὴν ὁδηγίαν περὶ τῶν περικιτέρω. Τῷ ὄντι ὁ πρέσβυς οὗτος, Κάρολος Βαχῶττος, εἰδοποιηθεὶς παρὰ μὲν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει συναδέλφου του ὅτι ὑπεσχέθη ἐπισήμως ἡ Πύλη τὴν παντελὴ κένωσιν τῶν ἡγεμονειῶν, παρὰ δὲ τῆς αὐλῆς τῆς Ῥωσσίας ὅτι διώρισε πρέσβυν τῆς παρὰ τῷ Σουλτάνῳ, ἐθεώρησε ὅτι ἐπληρώθησαν οἱ ἀπαιτούμενοι ὅροι καὶ συνεδρίασεν ἄνευ ῥητῆς διαταγῆς τῆς Αὐλῆς του.

Δευτέρως δὲ συνεδριάσεως γενομένης τὴν 24 Ἰουνίου, ἐπρόβλεπεν ὁ πληρεξούσιος τῆς Ῥωσσίας νὰ διαταχθῶσιν οἱ παρὰ τῷ Σουλτάνῳ πρέσβεις τῶν συμμάχων ὅπως δι' ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἐγγράφου, συνυπογράφοντος καὶ τοῦ ἐπιτετραμμένου τὰ τῆς Ῥωσσίας, προτείνωσι ἐπὶ τῶν ὅρων τοῦ ὑπομνήματος τὴν μεσιτείαν τῶν Αὐλῶν καὶ τὴν διακοπὴν τῶν ἐν Ἑλλάδι ἐχθροπραξιῶν, ν' ἀναγγελθῶσι δὲ τὰ αὐτὰ καὶ πρὸς τοὺς Ἑλληνας· ἐπὶ δὲ τῇ ἀνακωχῇ νὰ συνέλθωσι οἱ πρέσβεις τῶν συμμάχων καὶ οἱ πληρεξούσιοι τῶν διαμαχομένων εἰς Κωνσταντινούπολιν πρὸς συνδιάσκεψιν περὶ ὁριστικοῦ συμβιβασμοῦ· ἀλλ' οἱ συνδιαλεγόμενοι ἐζήτησαν καιρὸν εἰς αἴτησιν νέων ὁδηγίων.

Ἐν τούτοις, διεταράχθησαν ἀπροσδοκίτως αἱ ἐξ ἀρχῆς μέχρι τοῦδε

ἐπικρατήσασαι στεναί σχέσεις Ἀγγλίας καὶ Τουρκίας. Ἡ ἐν Λονδίνῳ σύστασις φιλελληνικῆς ἐταιρίας, ἡ χιλιόλιρος συνδρομὴ τῆς δημαρχίας τῆς μεγαλουπόλεως ταύτης ὑπὲρ τῆς πολεμώσεως Ἑλλάδος, τὸ δάνειον, ἡ εἰς Ἑλλάδα ἀποστολὴ πολεμοφοδίων καὶ ἄλλων βοηθημάτων, ἡ εἰς συμμέθεξιν τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος ἀφίξις Ἀγγλων, καὶ κατ' ἐξοχὴν ἡ τοῦ Βύρωνος, ἀντηχήσασα διὰ τὸ λαμπρὸν ὄνομά του ἀπὸ περάτων ἕως περάτων, καὶ ἡ ἐξ αἰτίας τῆς δικαιοτέρας καὶ φιλελληνικωτέρας πολιτικῆς τοῦ Κάννιγγος ἐπὶ τὸ δικαιότερον καὶ φιλελληνικώτερον μεταβολὴ τῆς διαγωγῆς τῶν Ἀρχῶν τοῦ

Γεώργιος Δ' βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας.

Ἰονίου κράτους παρῴργισαν εἰς ἄκρον τὴν Πύλιν κατὰ τῆς Ἀγγλίας. Ὁ δὲ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβυς αὐτῆς, ὁ τόσῃν πίστιν καὶ ὑπόληψιν ἄλλοτε ἀπολαμβάνων, ὑπεδλέπετο. Εἰς μάτην ἔλεγεν ὅποια τὰ ὄρια τῆς ἐξουσίας τῆς ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τῶν Ἀγγλων. Ἀγνοοῦσα καὶ ὀλιγωροῦσα ἡ Πύλη τὸν τρόπον τοῦ πολιτεύεσθαι τῶν ἐλευθέρων ἐθνῶν, δὲν ἤξευρε νὰ διακρίνη τὰ τῶν ἀρχόντων καὶ τῶν ἀρχομένων, καὶ ἐνοχοποιεῖ ἐκείνους διὰ τὰ πρὸς αὐτὴν πταίσματὰ τούτων. Τοιαῦτα φρονοῦσα καὶ ἀδικουμένην ἐαυτὴν θεωροῦσα, πικροτάτους ἀπέτεινε πρὸς τὸν πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας λόγους περὶ τῆς διαγωγῆς τῆς (γ).

Μόλις δὲ ἀρχομένου τοῦ Αὐγούστου ἔλαβεν ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις γνῶσιν τοῦ εἰς λύσιν τῆς ἑλληνοτουρκικῆς διαφορᾶς ῥωστικοῦ σχεδίου καὶ κατεταράχθη. Οὐδὲν ἤττον κατεταράχθη καὶ ἡ Πύλη, ὠργίσθη δὲ ἔτι μᾶλλον αὕτη διὰ τὴν ἐν αὐτῇ προτεινομένην αὐθόρμητον ἐπέμβασιν τῶν Αὐλῶν ἐν ταῖς διαφοραῖς αὐτῆς καὶ τῶν ἐπαναστάντων βραγιάδων. Ἰπὸ τοιοῦτους οἰωνοὺς ἐξεδόθη τὸ ῥωσικὸν σχέδιον καὶ ἐσυστήθη ἐν Πετροπόλει τὸ συμβιβαστικὸν συμβούλιον, μηδενὸς τῶν διαμαχομένων ζητοῦντος ἢ δεχομένου

ὁποῖον ἐπρότεινε τὸ σχέδιον συμδιδασμόν· ὥστε εἰργάζοντο αἱ Δυνάμεις πρὸς εἰρήνευσιν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων ἐπὶ τῇ προτάσει τῆς Ῥωσσίας παρὰ τὴν θέλησιν καὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Τούρκων.

Προθεμένη δὲ ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις νὰ ματαιώσῃ τὸ σχέδιον τοῦτο, ἀναγκάσιον ἐνόμισε νὰ διαμαρτυρηθῇ ἐπισήμως· καὶ εἰς ἐνίσχυσιν τῆς διαμαρτυρήσεώς της δέον ἔκρινε νὰ ἐπικαλεσθῇ τὴν συνδρομὴν τινος τῶν Αὐλῶν. Εὐνοϊκωτέρα πασῶν πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἦτο τότε βεβαίως ἡ τῆς Ἀγγλίας, δι' ἣν καὶ πρὸς αὐτὴν ἀπέστειλε τὴν 12 Αὐγούστου διαμαρτύρησιν (δ) στηλιτεύουσα ὡς αἰσχρὸν τὸν προτεινόμενον συμδιδασμόν, ἐπικαλουμένη τὴν ἀντίληψίν της εἰς ἀνάγκησιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν Ἑλλήνων, παραλληλίζουσα τὰ δικαιώματα αὐτῶν καὶ τὰ τῶν ἐσχάτως ἀποχωρισθέντων τῆς μητροπόλεώς των ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἀμερικῇ λαῶν, καὶ διατεινομένη ὅτι τὸ συμφέρον τῆς Εὐρώπης, καὶ κυρίως τῆς Ἀγγλίας, ἀπήτητε τὴν πολιτικὴν ὑπαρξιν τῆς Ἑλλάδος.

Μόλις ἔλαβε τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ὁ ὑπουργὸς τῆς Ἀγγλίας τὴν 11 Ὀκτωβρίου καὶ ἀπήντησε τὴν 7 Νοεμβρίου λέγων (ε), ὅτι ἐθεώρει τὴν πολιτικὴν τῆς Ῥωσσίας φιλελληνικὴν καὶ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχέδιον περιέχον ὀρθοὺς ὅρους· ὅτι δὲν θὰ ἠγναντιούτο ἡ Ἀγγλία εἰς τὴν πραγματοποιήσιν αὐτοῦ, ἂν ἐπροτεινέτο ἐν καιρῷ, ἀλλ' οὐδὲν θ' ἀπεφασίζετο ἄνευ τῆς συναινέσεως τῶν διαμαχομένων, ὅτι ἂν ποτε ἐνόμιζε συμφέρον ἡ Ἑλλάς νὰ ζητήσῃ τὴν μεσιτείαν τῆς Ἀγγλίας, καὶ ἂν τὴν ἐδέχετο ἡ Πύλη, οὐδὲν θὰ παρημελεῖτο εἰς καρποφορίαν της, καὶ ὅτι ἐν τῇ δεινῇ Τουρκίᾳ καὶ Ἑλλάδος πάλιν ἐπολιτεύθη ἡ Ἀγγλία ὅπως καὶ ἐν τῇ τῆς Ἰσπανίας καὶ τῶν ἐν τῇ μεσημβρινῇ Ἀμερικῇ ἀποικιῶν της διατηροῦσα ἄκραν οὐδετερότητα. Περὶ δὲ τῆς ἀντιλήψεως, ἣν ἐπεκαλεῖτο ἡ Ἑλλάς, ἔλεγε τὰ ἑξῆς. «Οὔτε ἐμμέσως οὔτε ἀμέσως ἠρέθισαν οἱ ὑπουργοὶ τῆς Ἀγγλίας τοὺς Ἑλληνας εἰς «τὴν ἔναρξιν τοῦ ἀγῶνός των, ἀλλ' οὔτε διὰ τινος τρόπου παρενέβαλαν ἐμ-«πόδια εἰς τὴν πρόοδόν του. Οὐδεὶς ἔχει δίκαιον νὰ ὑπολάβῃ ὅτι ἡ Ἀγγλία «θεωροῦσα τὰς ὑπαρχούσας φιλικὰς σχέσεις καὶ τὰς διατηρουμένας παλαιὰς «συνθήκας αὐτῆς καὶ τῆς Πύλης ἡμπορεῖ ν' ἀναδεχθῇ πάλιν ἣν δὲν ὑπεκίνησε καὶ νὰ οἰκειοποιηθῇ διαφορὰν ἄλλοτρίαν».

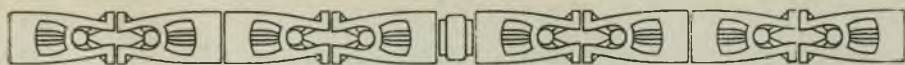
Αὕτη εἶναι ἡ μεταξὺ τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ τῆς ἀγγλικῆς περὶ τούτων ἀλληλογραφία· ἐν ταύτῃ ἡ ἀγγλική, πρώτη πάσης ἄλλης Κυβερνήσεως καὶ κατὰ πρῶτον, προσηγόρευσε τὴν ἑλληνικὴν «προσωρινὴν Κυβέρνησιν».

Ἐν τούτοις διεταράχθη παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν καὶ αὐτὴ τῶν Αὐλῶν ἡ ἁρμονία. Ἡ Ἀγγλία, εἴτε πρὸς καθυσύχασιν τῆς Πύλης δεινολογουμένης ἐφ' ᾧ ὦν ἐβουλεύοντο αἱ Αὐλαὶ ἐν Πετροπόλει, εἴτε ζηλοτύπως φερομένη πρὸς τὴν Ῥωσσίαν κινούσας ὅπως ᾔθελεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ζητήματος τὴν συμμαχίαν, ἐν ᾧ Τούρκοι καὶ Ἕλληνες ἀπέδλεπαν εἰς μόνην τὴν Ἀγγλίαν, εἴτε ἐπηρεασθεῖσα ὑπὸ τῆς διαμαρτυρήσεως τῆς Ἑλλάδος, ἀπεδοκίμασεν

αΐφνης τὴν ἐν Πητροπόλει διαγωγὴν τοῦ πρέσβεώς της, Βαγώττου, ὡς ἄνευ ἀδείας της συνεδριάσαντος καὶ συμπράξαντος· μεταθέσασα δὲ αὐτὸν εἰς ἄλλην πρεσβείαν καὶ ἀναδείξασα διάδοχόν του τὸν Στρατφόρδον Κάννιγγα, διεκρίνωσε ταῖς Αὐλαῖς, ὅτι, προθεμένη ἐξ ἀρχῆς ἐκούσιον συμβιβασμὸν τῶν ἀλληλομαχούντων, καθήκόν της, ὡς οὐδετέρα Δύναμις, ἐθεώρει νὰ μὴ παρέμβῃ ἐν ὅσῳ ἀπεποιοῦντο οἱ ἀντιφερόμενοι πάντα συμβιβασμὸν· ἀπεποιεῖτο δὲ καὶ ἦν ὑπεσχέθη παρέμβασιν, καὶ ἂν ἔστελλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ Ῥωσσίᾳ πρέσβυν. Ἐπύργησε καὶ ὠργίσθη ἢ Ῥωσσία ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκίῳ ταύτῃ παλινψιδίᾳ τῆς ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως, καὶ ἀντιδιεκρίνωσεν, ὅτι ἔπαυε τοῦ λοιποῦ πᾶσα συνδιάσκεψις αὐτῆς καὶ τῆς Αὐλῆς ἐκείνης καὶ ὡς πρὸς τὰ τουρκοβῶσικά καὶ ὡς πρὸς τὰ ἑλληνοτουρκικά. Ἐμέμφθησαν δὲ καὶ αἱ ἄλλαι Δυνάμεις, καὶ αὐτὴ ἢ ὑπὲρ τὰς ἄλλας φιλοτουρκίζουσα Αὐστρία. τὴν παλινψιδίαν τῆς Ἀγγλίας.

Ἡ καρδ'α τοῦ Μιαούλη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΓ'

Σχέδια τῆς ἐλληνικῆς Κυβερνήσεως κατὰ τῶν ἐχθρῶν.—'Απόδασις τοῦ 'Ιδραήμπος αἰς Μοθώνην.—'Εκστρατεία τοῦ Κουντουριώτου προέδρου τοῦ νομοτελεστικοῦ.—Πολεμικὰ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν συμβάντα καὶ παράδοσις τῶν Παλαιῶν Ναβαρίνων καὶ τοῦ Νεοκάστρου.—'Εμπρησμός ἐχθρικῶν πλοίων ἐν Μοθώνῃ.—Ναυμαχία παρὰ τὸν Καφηρέα.

ΕΝ ᾧ ὁ δημόσιος πλοῦτος ἐφθείρετο χάριν ἐμφυλίων παθῶν καὶ προσωπικῶν μικροφιλοτιμιῶν εἰς βλάβην τοῦ λαοῦ, καὶ ἐγγὺς ἦτον ἡ μετάδασις τοῦ φοβεροῦ ἐχθροῦ τῆς 'Ελλάδος, 'Ιδραήμπος, ἀπὸ Κρήτης εἰς Πελοπόννησον, οὐδεμία ἐγένετο φροντίς περὶ τῆς ἀναγκαιᾶς προμηθείας καὶ ἀσφαλείας τῶν μερῶν ἐκείνων. Ὡς καὶ αὐτὸ τὸ φρούριον τοῦ Νεοκάστρου ἀπρομήθευτον διέμενε μέχρι τέλους, ὡς ἂν προητοιμάζετο νὰ πέσῃ μᾶλλον ἢ ν' ἀντισταθῇ.

'Ακίνδυνον στρατιωτικὴν δόξαν ἐθήρευν ὁ πρόεδρος τοῦ νομοτελεστικοῦ. Τοιαύτην ἐφαίνετο παρέχουσα ἡ κατάστασις τῶν Πατρῶν.

'Η πόλις ἐκείνη ἐπολιορκεῖτο στενῶς πρὸ τινος καιροῦ διὰ θαλάσσης, καὶ ἡ πτώσις τῆς ἐφαίνετο ἐγγίζουσα· δὲν ἐκίνει δὲ τὸν Κουντουριώτην εἰς κτήσιν αὐτῆς ἀφιλοκίνδυνος μόνον φιλοδοξία, ἀλλὰ καὶ ἡ πρὸς τοὺς 'Ανδρέας ἀντιζηλία. 'Εξαιρουμένης τῆς ὀλιγοχρονίου ἀρχηγίας τοῦ Κολοκοτρώνη, εἰς τούτους ἀνετέθη ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐπαναστάσεως μέχρι τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἡ διατήρησις τῆς πολιορκίας καὶ ἡ τύχη αὐτῆς· δὲν τοῖς ἔλειψαν δὲ καὶ αἷσιοι περιστάσεις εἰς ἄλλωσιν· ἀλλ' οὐδὲν γενναῖον ἔπραξαν, καὶ ἀφορμὴν πολλάκις ἔδωκαν εἰς κατηγορίαν ὡς μὴ σπουδάζοντες μᾶλλον ἢ ὡς μὴ δυνάμενοι νὰ τὴν κυριεύσωσιν· ὥστε, ἂν ὁ Κουντουριώτης εὐδοκίμει, δικαίως θὰ κατησχύνοντο οἱ δύο οὗτοι ἀντίζηλοί του. Πεινῶντες καὶ πάσχοντες οἱ ἐν Πάτραις Τούρκοι διὰ τὴν στενὴν πολιορκίαν εὐδιάθετοι ἐφαίνοντο νὰ ἀπέλθωσι, καὶ ἀπῆλθον τὴν παρουσίαν τοῦ προέδρου ἐπὶ τῇ πεποιθήσει, ὅτι καὶ θέλησιν καὶ δύνανμιν εἶχε νὰ διατηρήσῃ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀσφαλείας αὐτῶν ὄρους τῆς συνθήκης. Ταῦτα τὰ αἷτια ἐθάβροναν τὸν Κουντουριώτην καὶ στενότερον ἀποκλεισμόν διὰ θαλάσσης νὰ διατάξῃ, καὶ πυλῶν ἑκστρατεῖαν νὰ ψηφίσῃ, καὶ αὐτὸς τὴν ἀρχηγίαν τῆς ἐκστρατείας ν' ἀναλάβῃ. 'Αλλ' ἐν ᾧ ἡ εὐτυχὴς ἐκδοσις τοῦ ἐπιχειρήματος ἐκρέματο ἀπὸ τῆς ταχείας ἐνεργείας· διότι ὁ ἐχθρὸς ἦτον ἐπὶ θύρας, ἡ πρέπουσα σπουδὴ δὲν κατεβάλλετο.

Ἐν τούτοις ὁ ἄοκνος Ἰβραήμης, φθάσας εἰς τὸν λιμένα τῆς Σούδας, οὐδὲ καὶ νὰ πατήσῃ τὴν ξηράν ἠθέλησεν, ἀλλὰ μετὰ δεκαπενθήμερον διατριβὴν ἐντὸς τῶν πλοίων ἀπέπλευσε μετὰ τοῦ στόλου του εἰς Ῥόδον καὶ Μαρμάρι, παρέλαθεν ἄλλους πεντακισχιλίους σταλέντας παρὰ τοῦ πατρὸς του, παρέλαθε καὶ φορτία ὀλόκληρα πολεμοφοδίων καὶ τροφῶν σταλέντα εἰς χρῆσιν τοῦ στρατοῦ, ἐπανήλθεν εἰς Κρήτην, ἐμίσθωσεν ἱκανοὺς ἐντοπίους καὶ ἀπέπλευσεν ἀκμάζοντος τοῦ χειμῶνος.

Κατεγίνετο ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἰς τὰς προετοιμασίας τῆς ἐκστρατείας τοῦ προέδρου τῆς, ὅτε ἔμαθεν ὅτι 50 ἐχθρικά πλοῖα, τὰ μὲν πολεμικά τὰ δὲ φορτηγά, εἰσέπλευσαν τὴν 11 καὶ 12 Φεβρουαρίου τὸν λιμένα τῆς Μοθώνης, καὶ ἀπεβίβασαν τετρακισχιλίους πεζοὺς, τετρακοσίους ἵππους καὶ τὸν Ἰβραήμην, καὶ ὅτι ἐσκήνωσαν τὰ στρατεύματα ταῦτα ἐν τῇ πλησίον τῆς Μοθώνης πεδιάδι. Ἡ ἐκστρατεία αὕτη οὐδεμίαν ἡῦρεν ἀντίστασιν καθ' ὅλον τὸν πλοῦν, διότι τὰ ἑλληνικά πλοῖα, παθόντα ἐν ταῖς τελευταίαις μάχαις, ἐπεσκευάζοντο. Τέσσαρα μόνον ἡτοιμάσθησαν καὶ ἐπλευσαν εἰς τὰ νερά τῶν Πατρῶν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς πολιορκίας.

Ὁ δὲ αἰγύπτιος στόλος, ἀποβιδάσας τὰ στρατεύματα, ἐπανέπλευσεν εἰς Σούδαν, καὶ τὴν 5 Μαρτίου ἐπανήλθεν εἰς Μοθώνην ἀνεπηρέαστος, φέρων ἄλλους ἑπτακισχιλίους, ἐν οἷς καὶ τετρακοσίους ἵππους. Ἰνωσθείσης δὲ τῆς δεινῆς καταστάσεως τῶν Πατρῶν διὰ τὴν θαλάσσιον πολιορκίαν, ἀπέστειλεν ὁ Ἰβραήμης εἰς λύσιν αὐτῆς τρεῖς φρεγάτας, δύο κορβέττας, καὶ ἕξ βρίκια. Ἡ μοῖρα αὕτη ἡῦρεν ἐν Ζακύνθῳ δέκα πλοῖα τροφοφόρα ὑπὸ οὐδετέρων σημαίαν, ἔτοιμα νὰ πλεύσωσιν εἰς Πάτρας, τὰ συνώδευσεν ἀσφαλῶς, ἔτρεψεν εἰς φυγὴν τὰ φυλάττοντα ἐκεῖ ἑλληνικά, καὶ τοιουτοτρόπως, ἀπαλλαγέντων τῶν ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ ἀπὸ τῶν δεινῶν τοῦ ἀποκλεισμοῦ καὶ τῆς πείνας, ἐματαιώθησαν τὰ λαμπρὰ σχέδια τῆς ἐτοιμαζομένης ἑλληνικῆς ἐκστρατείας. Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα ὁ Κουντουριώτης ἀπεφάσισε νὰ ἐκστρατεύσῃ πρὸς τὴν Μεσσηνίαν.

Διέτριβαν εἰσέτι ἐντὸς τῆς Πελοποννήσου τὰ κατὰ τῶν ἀνταρτῶν στρατεύματα τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, καὶ διετάχθησαν νὰ συνενωθῶσιν εἰς Μεσσηνίαν· διετάχθησαν νὰ συνενωθῶσιν ἐκεῖ καὶ τινὰ Πελοποννησιακά, καὶ τὴν 16 ἐξεστράτευσεν ὁ πρόεδρος ἐν μεγάλῃ πομπῇ καὶ ὑπὸ τὸν κανονοβολισμόν τῶν φρουρίων, φέρων τὸν τίτλον «ἀρχηγὸς τῆς πολιορκίας τῶν Πατρῶν καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ Μεσσηνιακοῦ κόλπου μέχρι τῶν Δυτικῶν παραλίων «τῆς Πελοποννήσου στρατοπέδων.» Συνωδεύετο δὲ ὑπὸ τοῦ πρὸ ὀλίγου ἐκ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς Ναύπλιον μεταδάντος καὶ τὰ τοῦ γενικοῦ γραμματεῖως τοῦ νομοτελεστικοῦ καθήκοντα ἀναλαβόντος Μαυροκορδάτου. Ἀπειρος τοῦ ἱππεύειν, τριήμερος ἀφίχθη εἰς Τριπολιτσάν, ἐν ᾧ χρεια ἦτο μεγάλης σπουδῆς· μέγα δὲ ἀτόπημα ἔπραξεν ἐξ αὐτῶν τῶν προοιμίων τῆς ἐκστρατείας του. Τεσσάρων ἢ πέντε χιλιάδων πραγματικῶς στρατὸς συνηνώθη κατὰ τὴν διαταγὴν του ἐν τῇ Μεσσηνίᾳ καὶ κατέλαθε τὸ χωρίον Κρεμμύδι.

δύο ὥρας μακρὰν τῆς Μοθώνης. Ὁ Καρατάσος, ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Δράκος, ὁ Κώστας Μπότσαρης, ὁ Τσαβέλλας, τουτέστιν ὅπλαρχηγοί ἐκ τῶν ἐπισημοτέρων τῆς Ἑλλάδος, ἦσαν οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ τούτου· ἀλλ' ὁ πρόεδρος ἔταξεν ἐπ' αὐτῶν τὸν φίλον του καὶ συμπολίτην Δημήτρην Σκούρτην, ἀξιότιμον ἄνδρα καὶ ἔμπειρον ναύτην, ἀλλ' ἄπειρον τῶν κατὰ ξηρὰν πολέμων. Ὁ διορισμὸς οὗτος δυσηρέστησεν εἰς ἄκρον καὶ τοὺς ὅπλαρχηγοὺς καὶ τοὺς στρατιώτας καὶ ἔθεσεν εἰς κίνδυνον ὅλην τὴν ἐκστρατείαν. Ὁ δὲ Καρατάσος τόσον ὠργίσθη, ὥστε ἀπεποιήθη νὰ στρατοπεδεύσῃ ὅπου ὁ Σκούρτης καὶ κατέλαθεν αὐτογνωμόνως μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν τὸ χωρίον Σχοινολάκκα.

Φθάσας ὁ Κουντουριώτης εἰς Τριπολιτσάν ἠσθένησε καὶ δὲν ἀνεχώρησεν εἰμὴ τὴν 5 Ἀπριλίου, ἐφελκύσας τὴν μομφὴν καὶ τῆς Βουλῆς καὶ τοῦ κοινοῦ διὰ τὴν τόσῃν βραδυπορίαν· ἀλλὰ καὶ τότε, ἀντὶ νὰ ὑπάγῃ εἰς τὸ ἐν Κρεμμυδίῳ στρατόπεδον πρὸς ἐμφύχωσιν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐπίμονον αἰτησιν τῶν ὅπλαρχηγῶν καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ὑπηρεσίας, ὑπῆγει εἰς Σκάλαν, χωρίον παρὰ τὸν Πάμισον, 10 ὥρας μακρὰν τοῦ Κρεμμυδίου, καὶ ἔστησεν ἐκεῖ τὸ ἀρχίστρατηγεῖον· ἔστειλε δὲ τὸν Μαυροκορδάτον εἰς τὸ στρατόπεδον πρὸς καθησύχασιν τῶν ὅπλαρχηγῶν γογγυζόντων διὰ τὸν μὴ ἐμφανισμόν του.

Οἱ δὲ Αἰγύπτιοι, ἀποβάντες εἰς Πελοπόννησον, ἐπάτησαν ἐν πρώτοις τὴν ἐπαρχίαν Κορώνης· τὰ δ' ἐμπροσθεν τοῦ φρουρίου ἐκεῖνου ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀπεχώρησαν εἰς Βουνάρια καὶ Καστέλια, ὅπου ἔδρευεν ὁ ἐπαρχος, ἔφυγαν μετ' ὀλίγον καὶ ἐκεῖθεν, μετέδωκαν εἰς Καλαμάταν καὶ ἐκεῖθεν οἱ πλείστοι εἰς Μάνην. Οἱ ἐχθροὶ ἐκυρίευσαν τὰ δύο ταῦτα χωρία ἔρημα μείναντα. τὰ ἔκαυσαν, διεσπάρησαν καθ' ὅλην τὴν ἐπαρχίαν λεηλατοῦντες καὶ καίοντες, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπανήλθαν εἰς Μοθώνην· ἀνοίξαντες δὲ τοιοῦτοτρόπως τὴν κοινωνίαν Μοθώνης καὶ Κορώνης ἐτοποθετήθησαν τὴν 9 Μαρτίου ἐμπροσθεν τοῦ Νεοκάστρου καὶ ἠκροβολίσθησαν κατὰ πρώτην φοράν μετὰ τῶν ἐντός. Πρὸ μικροῦ εἶχαν εἰσέλθει διάφοροι πρὸς ὑπεράσπισιν, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἰωάννης Μαυρομιχάλης, υἱὸς τοῦ Πετρόμπεη. Ὁ φιλότιμος καὶ φιλοπόλεμος οὗτος νέος, περιφερόμενος τὴν 14 ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων πρὸς ἐμφύχωσιν τῶν Ἑλλήνων, καθ' ἣν ὥραν ἠκροβολίζοντο, ἐπληγώθη εἰς τὸν δεξιὸν βραχίονα· μετακομισθεὶς δὲ χάριν θεραπείας εἰς Ἀρκαδίαν ἀπέθανε μετ' ὀλίγας ἡμέρας δι' ἑλλειψιν ἀξίου χειρουργοῦ. Τὴν δὲ 16 ἐν τάγμα Αἰγυπτίων ἔπεσεν ἐπὶ τοὺς ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Καρατάσου. Ἐκλεκτοὶ καὶ ἐμπειροπόλεμοι ἦσαν οἱ ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν τοῦτον Μακεδόνες καὶ ἄξιοι αὐτοῦ καθὼς καὶ οὗτος ἄξιος αὐτῶν· διό, γενομένης σφοδρᾶς μάχης, ἂν καὶ δὲν ἦλθαν εἰς βοήθειαν τῶν οἱ ἐν Κρεμμυδίῳ, ἐνίκησαν οἱ ὀλίγοι οὗτοι πολεμήσαντες μόνοι, ἔτρεψαν τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἐπῆραν ὑπὲρ τὰ 100 λογχοφόρα ὅπλα ἐβρίμμένα ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης καὶ τὰ ἔστειλαν εἰς Τριπολιτσάν. Τὴν δὲ 6 Ἀπριλίου ἔφθασεν ὁ Μαυροκορδάτος κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ προέδρου εἰς Κρεμμυδί, ὅπου, συμβουλίου γενομένου, ἀπεφασίσθη νὰ μετατοπίσῃ τὰ στρατεύματα τὴν αὐτὴν νύκτα εἰς ἄλλην θέσιν πρὸς διακοπὴν τῆς

κοινωνίας Νεοκάστρου καὶ Μοθώνης· ἀλλ' οἱ ἐχθροὶ ἐπρόλαβαν καὶ ἐπέπεσαν τὰ ἐξημερώματα, ὡς τρισχίλιοι πεζοὶ καὶ τετρακόσιοι ἵππεις, φέροντες καὶ κανόνια. Τρεῖς θέσεις ἐν εἵδει ἡμικυκλίου κατεῖχε τὸ στρατόπεδον· καὶ τὸ μὲν ἀριστερὸν κέρως, ὃ ἐστὶ τοὺς περίξ τοῦ χωρίου λόφους, ἐκράτουν οἱ Σουλιῶται καὶ ὁ Χατοῦ-Χρήστος· τὸ δὲ δεξιόν, ἦτοι τὸ χωρίον, οἱ περὶ τὸν Καραϊσκάκην καὶ Τσαβέλλαν· τὸ δὲ κέντρον, ὃ ἐστὶ μικράν τινα κοιλάδα, ὁ ἀρχηγὸς Σκούρτης· καὶ οἱ μὲν ἐν τῇ χωρίῳ καὶ ἐπὶ τῶν λόφων εἶχαν τὰ συνήθη ὀχυρώματά των, οἱ δὲ ἐν τῇ κοιλάδι ἦσαν ἀνώχυροι, ἔχοντες κατὰ τὸ λέγειν τοῦ ἀρχηγοῦ, ὀχυρώματα τὰ στήθη των. Ἐκτὸς τῶν 2500 Στερεοελλαδιτῶν ἦσαν καὶ 500 Ὑδραῖοι, Σπετσιῶται καὶ Κρανιδιῶται, ἦσαν καὶ 250 Ἀγιοπετρίται ὑπὸ τὸν Παναγιώτην Ζαφειρόπουλον· ὥστε ὅλον τὸ στρατόπεδον τοῦ Κρεμμυδίου, καθ' ἣν ἡμέραν ἐπεστράτευσαν οἱ 3400 ἐχθροί, συνίστατο εἰς 3250. Οἱ δὲ Αἰγύπτιοι, παρατηρήσαντες τὰς θέσεις, εἶδαν πόσον ἀδύνατος ἦτον ἡ τῶν περὶ τὸν Σκούρτην καὶ ἐστράτευσαν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος. Θέλοντες δὲ νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς ἐν τῇ χωρίῳ τοῦ νὰ βοηθήσωσιν ἐκείνους ἐπὶ τῆς μάχης, ἔστειλάν τινας κατ' αὐτῶν, ἔστησαν καὶ τὰ κανόνια καὶ τοὺς ἐπολέμουν. Ἄν καὶ βραδέως, εἶδαν οἱ περὶ τὸν Σκούρτην τὸν κίνδυνον καὶ ἐζήτησαν βοήθειαν παρὰ τῶν καθημένων ἐπὶ τῶν λόφων. Κατέβη ὁ Μπότσαρης ἀκολουθούμενος ὑπὸ 150 Σουλιτῶν, καὶ ἐτοποθετήθη κατέμπροσθεν τῶν ἐρχομένων ἐχθρῶν ὀχυρωθεὶς ἐκ τοῦ προχείρου. Ἦρχισε τὴν μάχην τὸ πεζικόν, καὶ οἱ Σουλιῶται ἀντέκρουαν τοὺς ἐχθροὺς γενναίως. Ἀλλὰ, διαρκούσης τῆς μάχης, τὸ ἵππικόν τοῦ ἐχθροῦ ἀνέβη δύσιππὰ τινα μέρη παραμεληθέντα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων θεωρησάντων αὐτὰ ἄδικτα, ἐπέπεσεν ὀπισθεν αὐτῶν καὶ τοὺς ἔδαλεν ἐν μέσῳ διττοῦ πυρός. Ἐμπροσθεν καὶ ὀπισθεν πολεμούμενοι οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχαν ἄλλην ἐλπίδα σωτηρίας εἰμὴ τὴν φυγὴν. Ἀλλὰ καὶ ἡ φυγὴ δὲν ἦτο κατορθωτὴ εἰμὴ διὰ μέσου τοῦ ἐχθρικοῦ ἵππικοῦ. Ἐχοντες λοιπὸν τὸν θάνατον ἐνώπιόν των ὥρμησαν ἀνάμεσον τοῦ ἵππικοῦ καὶ ἔπαθον δεινὴν θραῦσιν· ὑπερπεντακόσιοι ἐφονεύθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Μητρος Μποταῖτης, ὁ Θύμιος Ξύδης, ὁ Βασίλης Χορμόδας καὶ ὁ Κώστας Πετρόπουλος, πολλοὶ δὲ ἡχμαλωτίσθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Ζαφειρόπουλος· ὁ δὲ Μπότσαρης ἐκινδύνευσε νὰ πιασθῇ ὡς βραδύπους, καὶ ἐσώθη διὰ τῆς εἰς αὐτὸν ἀφοσιώσεώς τινων τῶν συντρόφων του, ἀπομακρυνάντων αὐτὸν χειροβάστακτον.

Μετὰ τὴν φθορὰν ταύτην τὰ ἐναπολειφθέντα στρατεύματα τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, γογγύζοντα κατὰ τοῦ προέδρου ὡς θέσαντος αὐτὰ ὑπὸ θαλάσσιον ἀρχηγόν, δὲν ἠθέλησαν νὰ διαμείνωσιν ἐν Πελοποννήσῳ, ὡς ἐπεθύμει ἡ Κυβέρνησις, καὶ ἀνεχώρησαν εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα.

Εἶχεν ἤδη ἐκπλεύσει ἡ ὑπὸ τὸν Μικαύλην πρώτη μοῖρα, καὶ ζητήσασα εἰς μάτην τὸν ἐχθρὸν κατὰ τὰ παράλια τῆς Πελοποννήσου εἶχε πλεύσει πρὸς τὴν Κρήτην. Δεινὴ τρικυμία ἐπῆλθε κατὰ τὸν πλοῦν, ἐδλάφθησαν πολλὰ τῶν πλοίων, καὶ τὸ πυρπολικὸν τοῦ Κανάρη συγκρούσθην μετὰ τῆς ναυαρχίδος

ἐβυθίσθη, ἀλλ' ὅλοι οἱ ἐμπλέοντες παρὰ ἓνα διεσώθησαν. Τὴν δὲ 30 Μαρτίου συνέλαθεν ἡ μοῖρα αὕτη δύο αὐστριακὰ φέροντα τροφάς εἰς Πρέβεζαν καὶ τὰ ἔστειλεν εἰς Ναύπλιον· τὴν 2 Ἀπριλίου προσωρμίσθη ἐν Νεοκάστρῳ, ἐνδιέμεινε τρεῖς ἡμέρας καὶ τὴν 5 ἀπέπλευσε καταλιποῦσα ἐν τῷ λιμένι ὃ πλοῖα, ἐν οἷς καὶ τὸν Ἄρην τὸν ὑπὸ τὸν Ἀναστάσιν Τσαμαδὸν ἀρχηγὸν τῆς πεντάδος ταύτης. Τὴν 7 εἰσέπλευσεν εἰς Βάτικα, καὶ τὴν ἀκόλουθον ἡμέ-

Τὸ βρίκιον «Ἄρης».

ραν μαθοῦσα ὅτι ὁ ἐχθρικός στόλος ἔτοιμος ἦτο ν' ἀποπλεύσῃ, ἀνήχθη εἰς συνάντησίν του, κατέπλευσε τὴν 9 ἐξ αἰτίας ἐναντίων ἀνέμων εἰς τὸν Αὐλέμονα τῶν Κυθήρων, ἀπέπλευσε τὴν αὐτὴν νύκτα πρὸς τὴν Σούδα, καὶ τὴν 11 πρὸ μεσημβρίας ἔφθασεν ἔμπροσθεν αὐτῆς καὶ ἤρρεν ὅλον τὸν αἰγύπτιον στόλον ἐντὸς τοῦ λιμένος· ἐν μόνον θρίκι ἐπρόφθασεν ἔξω καὶ τὸ ὤθησεν εἰς τὴν ξηράν. Ἐντὸς δὲ μιᾶς ὥρας, ἀφ' οὗ ἔφθασεν ἡ ἐλληνικὴ μοῖρα, ἐξήλθε καὶ ὁ ἐχθρικός στόλος τοῦ λιμένος ἔτοιμος εἰς μάχην. Ἀλλ' ὁ ἐπικρατῶν ἄνεμος τόσον ῥῆξισε, ὥστε ἔσπασε τὸ μέγαλον κατάρτιον μιᾶς φρεγάτας,

καὶ ἠνάγκασε τὰ μὲν ἐχθρικά πλοῖα νὰ ἐπαναπλευώσιν εἰς Σούδαν τὰ δὲ ἑλληνικά νὰ στραφῶσι πρὸς ἄρκτον. Τὰ πλοῖα ταῦτα ἀπῆντησαν πλησίον τῆς Καμένης δύο, τὸ μὲν ὑπὸ ῥωσικὴν τὸ δὲ ὑπὸ αὐστριακὴν σημαίαν, φέροντα τροφὰς ἀπὸ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Κορυφούς ὑπὸ πλαστὰ ἔγγραφα κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν πλοιάρχων, καὶ τὰ ἀπέστειλαν εἰς Ναύπλιον. Τὴν δὲ 14 ἠγκυροβόλησαν εἰς Βάτικα, ἀπέπλευσαν τὴν ἐπιούσαν, καὶ τὴν ἐφεξῆς ἐξημερώθησαν ἀντικρὺ τοῦ ἀκρωτηρίου Σπαθίου· ἦσαν δὲ 11 πολεμικά καὶ 5 πυρπολικά· μετὰ δὲ τὴν μεσημβρίαν εἶδαν 95 ἐχθρικά, τὰ μὲν πολεμικά τὰ δὲ φορτηγά, πλέοντα πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ἐξ ὧν 2 δίκροτα, 12 φρεγάται καὶ 9 κορβέται. Γὸ πρωτὶ τῆς 17 ἠγκυροβόλησαν, ἐρρίφθησαν καὶ 3 πυρπολικά, ἀλλ' ἐκάησαν εἰς μάτην. Τὴν δὲ 19 κατευοδῶθη ὁ ἐχθρικός στόλος εἰς Μοθώνην· ἡ δὲ ἑλληνικὴ μοῖρα, μὴ δυνηθεῖσα διὰ τὴν μικρότητά της νὰ βλάβῃ τὸν ἐχθρόν, παρέπλεε τὰ μερσηνιακὰ φρούρια.

Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος μετὰ τὴν εἰς τὸ διαλυθὲν στρατόπεδον ἀποστολὴν του ἐπανῆλθεν ὅπου ἦτον ὁ πρόεδρος, καὶ ἀνεχώρησεν ἐκ νέου τὴν 24 Ἀπριλίου ἐπὶ σκοπῷ νὰ εἰσέλθῃ εἰς Νεόκαστρον πρὸς ἐπιθεώρησιν τῶν ἐν αὐτῷ τὸν παρηκολούθουν δὲ ὁ Γεωργάκης Καρατσᾶς, ὁ Σταμάτης Λελίδης καὶ ὁ Γάλλος Ἐδουάρδος Γρασέτης. Τὴν ἐπαύριον ἐφθασεν εἰς Γαργαλιάνους, καὶ τὴν μεθαύριον παραλαβὼν διακοσίους Ἀρχαδίους ὠδεύει πρὸς τοὺς παλαιούς Ναβαρίνους. Ἐν μέσῳ δὲ τῆς ὁδοῦ, καθ' ἣν ὦραν ἐμακρύνθησαν ἀπὸ τῶν προπόδων τοῦ παρακειμένου ὄρους ἐφάνη αἴφνης ἡ προφυλακὴ ἀτάκτως ὀπισθοδρομοῦσα καὶ ἠκούσθη φωνὴ λέγουσα, «ὀπίσω, ὀπίσω, ἱππικὸν ἐντὸς τοῦ ἐλαιῶνος». Ἐστράφησαν τότε ὅλοι ὀπίσω καὶ ἔτρεξαν ἕκαστος εἰς τὸ ὄρος ὅπως ἐδύνατο εἰς προφύλαξιν ἀπὸ τοῦ ἐν τῷ ἐλαιῶνι ἱππικοῦ. Ἀλλὰ τὸ ἱππικὸν μετεμορφώθη μετ' ὀλίγον εἰς νέφος κοράκιων καὶ ἀπέπτυ. Χλευάζοντες καὶ χλευαζόμενοι οἱ καταφυγόντες εἰς τὸ ὄρος διὰ τὴν ἀφορμὴν τοῦ πανικοῦ φόβου ἐπανῆλθαν εἰς τὴν ὁδόν, καὶ πρὸς τὸ ἐσπέρας ἐφθασαν εἰς τοὺς παλαιούς Ναβαρίνους τοὺς ὑπὸ τὸν ἐπίσκοπον Μοθώνης Γρηγόριον, τὸν Χατοῦ-Χρήστον, τὸν Τσόκρην, τὸν Τσαντέτον Χρηστόπουλον καὶ τὸν Σωτήρην Χοτσαμάνην.

Ἐν τούτοις ὁ Ἰδραήμης προσήλωσε σπουδαίως τὴν προσοχὴν του εἰς τὴν ἄλωσιν τοῦ Νεοκάστρου.

Τὸ φρούριον τοῦτο κεῖται ἐπὶ τῆς νοτίου ἄκρας εὐρυχωροτάτου λιμένος· ἐπὶ δὲ τῆς ἀντικρὺ ἡ Πύλος, ἡ διὰ τὴν ἄλλοτε κατοικήσασαν τὰ μέρη ἐκεῖνα σλαβικὴν φυλὴν τῶν Ἀθαρίνων κοινῶς καλουμένη «οἱ παλαιοὶ Ναβαρίνοι». Εἶναι δὲ οἱ παλαιοὶ Ναβαρίνοι φρούριον ἀνώχυρον καὶ ἀκατοίκητον· τὰ δὲ παραρρέοντα τῆς θαλάσσης νερά ῥηχά. Ἐπὶ δὲ τοῦ στομίου τοῦ λιμένος παρατείνεται τὸ μακρὸν καὶ στενὸν νησίδιον, Σφακτηρία. Ὁ λιμὴν ἔχει δύο εἰσπλους, τὸν μὲν στενότερον πρὸς τοὺς παλαιούς Ναβαρίνους, τὸν δὲ πλατύτερον πρὸς τὸ Νεόκαστρον· ἔχει δὲ τὸ Νεόκαστρον καὶ ἀκρόπολιν. 40 κανόνια ἔκειντο ἐπὶ τῶν τειχῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν μόνον εἶχεν ὑπο-

στάτην· ὀλίγοι ἦσαν καὶ αἱ κανονόσφαιραι, ὀλίγοι καὶ αἱ τροφαί, καὶ εἰς προμήθειαν αὐτῶν ἔστειλε κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας ἡ Κυβέρνησις τὸν Κωνσταντῖνον Μεταξᾶν εἰς Ζάκυνθον· ὀλίγον ἦτο καὶ τὸ ἐντὸς τῆς δεξαμενῆς τοῦ φρουρίου νερόν, καὶ δύο πλοίαρια εἰσεκόμεζαν ἀδιακόπως· χίλιοι δὲ πεντακόσιοι ἦσαν οἱ φρουροὶ τοῦ ὑπὸ τὸν Γιατράκον, τὸν Γεωργάκην Μαυρομιχάλην, τὸν Μακρυγιάννην, τὸν Σταῦρον Σαχίνην καὶ τὸν Δημήτρην Σαχτούρην τὸν καὶ φρούραρχον· ἦσαν καὶ 80 τακτικοὶ πυροβολισταὶ ὑπὸ τὸν Μανώλην Καλλέργην· ἦσαν καὶ τινες Κεφαλλῆνες ὑπὸ τὸν Σπύρον Πανᾶν τὸν ἀριστεύσαντα ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Πέτα· συνηγωνίζετο καὶ ὁ Ἰταλὸς Κολλένης· τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις καὶ ἡ δύναμις τοῦ φρουρίου.

Εἰς ἄλλωσιν δὲ αὐτοῦ ὁ Ἰσραήμης ἔκοψεν ἐν πρώτοις τὸ ὑδραγωγεῖον, ἔστησε δύο τηλεβολοστάσια, ἐπέθηκε βομβοδόλους καὶ κανόνια καὶ προσβαλὼν σφοδρῶς τὸ τεῖχος, τὸ διέβρῃξεν, ἀλλ' οἱ ἐγκλειστοὶ παρεγέμισαν τὴν διαρῥωγὴν ἐν τῇ ἡμέρᾳ. Ὁ ἐχθρὸς παρετήρησεν ὅτι ἡ ἄλωσις τοῦ φρουρίου ἐκρέματο ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Σφακτηρίας· αὕτη δὲ ἀπῆλθε σύμπραξις ναυτικῆς δυνάμεως· ἀλλ' ἐντὸς τοῦ λιμένος ἦσαν τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, ὅθεν ἠναγκάσθη νὰ ἀναβάλῃ τὰ εἰς ἄλλωσιν αὐτῆς εἰς τὸν ἐπανάπλουν τοῦ στόλου. Ὁ στόλος, ἂφ' οὗ ἀπεβίβασεν εἰς Μοθώνην τετρακισχιλίους στρατιώτας καὶ ἱκανὰ πολεμοφόδια, ἐξέπλευσε καὶ τὰ μὲν ὀγκωδέστερα πλοῖα αὐτοῦ παρετάχθησαν τὴν 26 κατέναντι τῶν ἑλληνικῶν, τὰ δὲ μικρότερα ἐπλεον πρὸς τὸ στόμα τοῦ λιμένος τοῦ Νεοκάστρου ἐπὶ σκοπῇ ν' ἀποβιβάσωσι στρατεύματά τινα ἐπὶ τῆς Σφακτηρίας. Τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν ἐν τάγμα ἐχθρικὸν ἦλθε πλησίον τῶν παλαιῶν Ναθαρίνων διὰ ξηρᾶς, κατέλαβε τὸ Πετροχωρι καὶ ἐπολέμησε. Περὶ δὲ τὴν 9 ὥραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ ἐν Ναθαρίνοις Μαυροκορδάτος ἐπέβη εἰς τὸ ἐν τῇ λιμένι τοῦ Νεοκάστρου πλοῖον τοῦ Τσαμαδοῦ ἐπὶ σκοπῇ νὰ μεταβῇ εἰς Σφακτηρίαν πρὸς ἐπιθεώρησιν, καὶ νὰ εἰσέλθῃ ἔπειτα εἰς τὸ φρούριον τοῦ Νεοκάστρου πρὸς ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς του. Ὁ Τσαμαδός, πεπεισμένος ὅτι, ἐν ὅσῳ ἐπεκράτει ὁ πνέων σφοδρὸς ἄνεμος, ὁ ἐχθρὸς δὲν ἐτόλμα νὰ ἐπιχειρήσῃ ἦν ἐμελέτα ἀπόβασιν ἐπὶ τοῦ νησιδίου, ἔπεισε τὸν Μαυροκορδάτον νὰ μείνῃ καὶ συμπρογευματίσῃ· ἀλλ' ἀναγγελθείσης, ἐν ᾗ συμπρογευματίζαν, τῆς πρὸς τὸ νησίδιον προσεγγίσεως τῶν ἐμπροσθενῶν πλοίων τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἀπέδωκαν εἰς αὐτὸ πρὸς ἐπιθεώρησιν· συναπέδωκαν πρὸς ὑπεράσπισιν αὐτοῦ καὶ πολλοὶ ναῦται· καὶ οὗτοι μὲν ἐτοποθετήθησαν πρὸς τὴν νότιον ἄκραν, ὅπου ἦσαν πρὸ αὐτῶν οἱ συμπατριῶταί των, Σαχίνης

Αν. Τσαμαδός.

καὶ Σαχτούρης, μετὰ τῶν περὶ αὐτούς· τὴν δὲ πρὸς τοὺς παλαιούς Ναβαρί-
 νους ἐφύλατταν Βούλγαροι ἐκ τῶν περὶ τὸν Χατσῆ-Χρήστον· οἱ δὲ Φαναρι-
 ται· καὶ Ἀνδρουσανοὶ ἦσαν ἐν τῷ μέσῳ· ὅλοι δὲ οἱ ὀπλοφόροι συνηριθμοῦντο
 μόλις 800, ἐν ᾧ, ἂν οἱ ἄρχηγοὶ τῶν εἶχαν ὅσους ἢ Κυβέρνησις ὑπελόγιζε,
 θὰ ἦσαν τετραπλάσιοι· μόνος δ' Ἀναγνωσταρᾶς, ἔχων 18 σὺν αὐτῷ χωρικούς,
 εἶχε δικαίωμα νὰ στρατολογήσῃ 700· ἦσαν δὲ ἐπὶ τοῦ νησιδίου καὶ τρία τι-
 λεβολοστάσια φέροντα 8 κανόνια καὶ μίαν βομβοδόλον. Ὁ δὲ Τσαμαδὸς καὶ
 ὁ Μαυροκορδάτος, ἀποθάντες ὑπῆγαν ἐκεῖνος μὲν πρὸς τὰ νότια, αὗτος δὲ
 πρὸς τὰ βόρεια. Ἐν ᾧ δὲ παρετήρουν τὰς θέσεις, τὰς παρετήρει καὶ τις ἐχ-
 θρικὴ γολέττα παραπλέουσα καὶ κανονοβολοῦσα ἐκ διαλειμμάτων. Ἡ γολέττα
 αὕτη ἔπλευσε μετὰ ταῦτα πρὸς τὴν ναυαρχίδα· ἡ δὲ ναυαρχὴς ὕψωσέ τι σι-
 μετον, καὶ ἀμέσως πολυάριθμοι λέμβοι ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἐπλη-
 ρώθησαν ἐν τῷ ἅμα στρατιωτῶν, καὶ παρακολουθοῦντων αὐτὰς καὶ κανονο-
 βολούντων καὶ τῶν πλοίων ἔπλευσαν περὶ τὴν μεσημβρίαν πρὸς τὴν Σφα-
 κτηρίαν αἱ μὲν κατὰ τὰς ἐκ δεξιῶν, αἱ δὲ κατὰ τὰς ἐν τῷ μέσῳ θέσεις· ἐπειδὴ
 δὲ αἱ ὕφαλοι ἐμπόδιζαν τὴν προσόρμιν τῶν λέμβων, ἔπесαν οἱ Ἀραβες εἰς
 τὴν θάλασσαν. Βλέποντες τότε οἱ κατέχοντες τὰς ἐν μέσῳ θέσεις, ὅτι οἱ ἐμ-
 πεσόντες ἤρχοντο πρὸς αὐτούς, τοὺς ἐτουφέκισαν ὅλοι διὰ μιᾶς καὶ ἐτράπη-
 σαν ἐν τῷ ἅμα εἰς φυγὴν. Ἀφ' οὗ τοιουτοτρόπως αἱ θέσεις αὗται ἐκυριεύ-
 θησαν παρὰ τοῦ ἐχθροῦ, κατέλαβε τοὺς λοιποὺς φόβος, ἐκενώθησαν ὅλαι αἱ
 ἄλλαι, καὶ δὲν ἐπρόκειτο πλέον πῶς νὰ νικήσωσιν, ἀλλὰ πῶς νὰ σωθῶσι· καὶ
 ὅσοι μὲν τῶν ναυτῶν ἐπρόλαβαν, ἐπανήλθαν εἰς τὰ πλοῖά των, τινὲς ἐπὶ τῶν
 λέμβων, τινὲς δὲ κολουθῶντες· οἱ δὲ λοιποὶ οἱ μὲν ἔπесαν εἰς τὰ ῥήγᾶ πρὸς
 διαπεραίωσιν εἰς τὴν ἀντικρὺ ξηράν, οἱ δὲ ἐκρύβησαν ἐν ταῖς τρώγλαις τῆς
 νήσου. Ὁ δὲ Μαυροκορδάτος ἔτρεχε πρὸς τὴν θάλασσαν, ὅπου ἡ λέμβος τοῦ
 Ἀρεῶς ἀνέμενεν αὐτὸν καὶ τὸν Τσαμαδόν. Ὁ τόπος εἶναι ἀπότομος, καὶ ὁ
 Μαυροκορδάτος ἐκινδύνευεν ὥς βραδύπους νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν
 ἐρχομένων κατόπιν αὐτοῦ. Καλῇ τύχῃ ἀπήντησε δύο στρατιώταις του καθ'
 ὁδόν, καὶ χειροκρατηθεὶς ἔφθασε σῶος εἰς τὸ παράλιον, καὶ μετεκομίσθη
 ἀσφαλῶς εἰς τὸ πλοῖον· ἡ δὲ λέμβος ἐπανήλθεν εἰς τὸ παράλιον πρὸς μετα-
 βίθασιν τοῦ Τσαμαδοῦ· ἀλλ' ὁ Τσαμαδὸς δὲν ἐφαίνετο. Ἐν τοσοῦτῳ οἱ Ἀρα-
 βες περιφερόμενοι ἐπλησίασαν καὶ ὅπου ἡ λέμβος τουφεκίζοντες. Ἐπικει-
 μένου τότε τοιούτου κινδύνου, καὶ ἀκουσθείσης φωνῆς ὅτι ὁ Τσαμαδὸς ἐφο-
 νεύθη, παρέλαθεν ἡ λέμβος ἐκ τῶν συσσωρευθέντων ἐπὶ τοῦ παραλίου ὅσους
 ἐχώρει καὶ τοὺς ἔφερεν εἰς τὸ πλοῖον. Ἐπὶ τῆς τροπῆς δὲ ταύτης ἐφονεύ-
 θησαν ἐκτὸς πολλῶν ἄλλων ὁ Τσαμαδός, ὁ τιμώμενος δικαίως διὰ τὸν πα-
 τριωτισμόν, τὴν ἐμδρίθειαν καὶ τὴν ἀνδρίαν του· ὁ χρηστός καὶ φιλότιμος Σα-
 χίνης· ὁ Ἀναγνωσταρᾶς, εἰς τῶν ἐγκριτωτέρων ὀπλαρχηγῶν τῆς Πελοπον-
 νήσου, ὁ καὶ πολλὰ μοχθήσας καὶ κινδυσεύσας ὥς ἀπόστολος τῆς Φιλικῆς
 Ἑταιρίας, καὶ ὁ Ἰταλὸς κόμης Σανταρόζας, ἐξορισθεὶς μετὰ τὴν ἀποτυχίαν
 τῶν τελευταίων περὶ πολιτικῆς μεταβολῆς τῆς πατρίδος του κινήματων καὶ

μεταβάς εἰς Ἑλλάδα, ἀξιότιμος ἀνὴρ, οὕτινος τὰ ὑπὲρ ἐλευθερίας δεινὰ παθήματα ἐξῆψαν ἐτι μᾶλλον τὸν ὑπὲρ αὐτῆς διακαῆ ζῆλον (α)· ἡχμαλωτίσθησαν δὲ ὁ ἀρχηγὸς τῆς σωματοφυλακῆς τοῦ Μαυροκορδάτου Κατσαρὸς σταλεῖς εἰς ἀναζήτησιν τοῦ Τσαμαδοῦ, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Ζαφειρόπουλος παρακολουθήσας τὸν Μαυροκορδάτον ἵνα διαπραγματευθῇ δι' αὐτοῦ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἐν τῇ μάχῃ τοῦ Κρεμμυδίου ἡχμαλωτισθέντος ἀδελφοῦ του.

Καὶ τὰ μὲν ἄλλα ἑλληνικὰ πλοῖα, ἅφ' οὗ παρέλαβαν τοὺς ναύτας των, ἔκοψαν τὰς ἀγκύρας καὶ ἐξέπλευσαν ἀβλαβῆ πρὶν κλεισθῇ στενωῶς ὁ λιμὴν· ὁ δὲ Ἄρης ἐπ' ἐλπίδι σωτηρίας τοῦ Τσαμαδοῦ ἐθράδυνε, καὶ ἐν τούτοις τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα ἔκλεισαν τὸν λιμένα διὰ τῆς συμπυκνώσεώς των. Διηρημέναι ἦσαν αἱ γνώμαι τῶν ἐν τῷ Ἄρει ὡς πρὸς τὸν τρόπον τοῦ διέκπλου· οἱ μὲν ἐγνωμοδότην νὰ διεκπλεύσῃσι παραπλέοντες τὸ παράλιον πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ πυρὸς πολλῶν ἐχθρικῶν πλοίων μὴ δυναμένων διὰ τὸν ὄγκον νὰ πλησιάσωσιν ὅπου τὰ νερὰ ἦσαν ῥηχά· οἱ δέ, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀναλαβὼν τὴν διοίκησιν τοῦ πλοίου Δημήτρης Βώκος καὶ ὁ δευτερεύων Σαχτούρης, ἤθελαν ν' ἀπομακρυνθῶσιν ἀπὸ τοῦ παραλίου καὶ ἰθύνωσι τὸ πλοῖον πρὸς τὸ στόμα, μὴ τύχῃ καὶ παύσῃ ὁ πνέων καλὸς ἄνεμος, καὶ τότε πεσόντες εἰς γαλήνην πέσωσιν εἰς χεῖρας τῶν ἐπὶ τοῦ παραλίου πολυαρίθμων ἐχθρῶν. Σφοδρὰς δὲ συζητήσεως γενομένης, ἐνίκησεν ἡ τελευταία γνώμη, ἀποδειχθεῖσα καὶ ἡ μόνη σωτήριος, διότι ὁ καλὸς ἄνεμος μετ' ὀλίγον ἐξέπνευσε. Καθ' ἣν δὲ ὥραν ἔκοψαν τὴν ἀγκυραν οἱ ναῦται τοῦ πλοίου καὶ ἦνοιξαν τὰ πανία εἰς ἔκπλουν ἀνάμεσον τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἀνεβίβασαν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ψάλλοντες τὴν εἰκόνα τῆς Θεοτόκου καὶ τὴν ἔθεσαν ἐπὶ τοῦ ἐργάτου· ἱερεὺς δὲ τις ἐκ τῶν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, διασωθεὶς ἐπὶ τοῦ πλοίου, ἔψαλλε τὴν παράκλησιν εἰς ἐπήκοον ὄλων· οἱ δὲ ναῦται ἐκύκλωσαν τὴν εἰκόνα, τὴν ἡσπάζεσθαι καὶ κατέθεσαν ἕκαστος ὅ, τι προῆρθετο ἐπὶ σκοπῷ νὰ τὴν χρυσώσωσιν ἀπαλλαττόμενοι τοῦ προφανοῦς κινδύνου. Εἰς δὲ τῶν ναυτῶν, προσφέρων καὶ αὐτὸς τὸν ὁβολὸν του, προσήλωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν εἰκόνα καὶ εἶπε μεγαλοφώνως. «Παναγία μου, ἂν δὲν μᾶς σώσῃς, θὰ χαθῇς καὶ σύ». Μετὰ δὲ τὴν παράκλησιν ὁ μὲν ἱερεὺς δὲν ἔπαυσε προσευχόμενος καθ' ὅλον τὸ διάστημα τοῦ κινδύνου, οἱ δὲ ναῦται, ἀσπασθέντες ἀλλήλους τὸν τελευταῖον ἀσπασμόν, «καλὴ ἀντάμωσις εἰς τὸν ᾗδην» εἶπαν, καὶ κατέλαβαν τὰς θέσεις των πλήρεις θάρρους ὑπὸ τὴν συνετὴν ὁδηγίαν τοῦ Βώκου, ἱσταμένου ἀφρόδως ἐπὶ τῆς στέγης τοῦ πλοίου εἰς ἐμπύχωσιν τοῦ πληρώματος, καὶ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ γενναίου Σαχτούρη. Ἄλλ' ὅ, τι ἐφοβοῦντο μὴ πάθωσιν ὑπὸ ἐχθροῦ, ἐκινδύνευσαν νὰ πάθωσιν ὑπὸ φίλου. Τὸ παιδίον τοῦ πλοίου, ἀπαρηγόρητον διὰ τὸν θάνατον τοῦ πλοιάρχου, κατέβη ὅπου ἦτο τὸ εἰκονοστάσιον, ἥρπασε τὴν ἐμπροσθεν τῶν εἰκόνων κανδυλίθραν καὶ βαστάζον αὐτὴν ἀναμμένην καὶ φωνάζον, «τί τὴν θέλομεν τὴν ζωὴν, ἅφ' οὗ ἐχάθη ὁ πλοίαρχός μας», ἔτρεξε ὁρμαλῖον νὰ τὴν ῥίψῃ εἰς τὴν πυριτοθήκην· ἀλλ' οἱ ναῦται τὸ συνέλαβαν καὶ τὸ ἔδεσαν ὡς παρὰ φρον. Ἐν τούτοις, προχωρῶν ὁ Ἄ-

ρης ἔφθασεν εἰς τὸ στόμα τοῦ λιμένου, στόμα αὐτοῦ τοῦ ᾗδου, καὶ ἀμέσως ἐκυκλώθη ὑπὸ μιᾶς φρεγάτας, μιᾶς κορβέττας καὶ τριῶν βρικίων καὶ ἐκανονοβολεῖτο ἔμπροσθεν, ὀπισθεν, δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν· ἀντεκανονοβόλει καὶ αὐτὸς ἀκαταπαύστως, ὑπερασπίζετο, ἐπροχώρει, καὶ πολλὰ παθὼν ἀπέφυγε τὸν ἐκ τῶν πλοίων τούτων κίνδυνον, ἀλλ' ἔπεσε μετ' ὀλίγον εἰς τὸ μέσον πολλῶν ἄλλων. Τρεῖς ὥρας ἐπάλαισεν ἐν μέσῳ σμήνους, καὶ ἡ τρομερὰ αὕτη πάλη τοῦ ἀφήγρεσεν ὁλόκληρον τὸν ἐπίδρομον, κατετρύπησε τὰ

«Παναγία μου, ἂν δὲν μᾶς σώσης, θὰ χαθῇς καὶ σύ».

Κατὰ σχεδιογράφημα Δ. Μπισκίνη.

πανία του, κατεσύντριψε τὸ πηδάλιον του καὶ κατέκοψε τὰ σχοινία του· οἱ δὲ ναῦται, περιφερόμενοι ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, ἐπάτουν ἐπὶ τῶν πεπυρωμένων μύδρων καὶ βολίων τῶν ἀδιακόπως ἐκ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων βροχῆδὸν ριπτομένων καὶ εἰς ὅλον τὸ κατάστρωμα τοῦ Ἄρεως διεσπαρμένων. Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις των, ὅτε ἐν δικάταρτον, ἔχον εὐρωπαϊοὺς ναύτας καὶ Αἰγυπτίους στρατιώτας, ἐπλησίασε τὸν Ἄρην ἐντὸς βολῆς πιστόλας, καὶ οἱ ἐν αὐτῷ ἡτοιμάζοντο νὰ τὸν πατήσωσιν. Ἰδόντες τὸν νέον τοῦτον κίνδυνον οἱ ἐν τῷ Ἄρῃ, καὶ ἀναλογιζόμενοι ὅτι οἱ ἐχθροί, ἀπηυδισμένων αὐτῶν, εὐκολον ἦτο καὶ νὰ τὸν πατήσωσι καὶ νὰ τὸν κυριεύσωσι, διέταξαν δύο γέροντας ἔχοντας ἐτοιμοὺς πιστόλας νὰ πυροβολήσωσιν εἰς τὴν πυριτοθήκην ἅμα ἐπατεῖτο τὸ πλοῖον. Ἐμάντευσαν ἴσως οἱ ἐν τῷ ἐχθρικῷ τὴν ἀπόφασιν τῶν Ἑλλήνων, ἰδόντες τὴν κίνησίν των, καὶ ἐπειδὴ, τούτου γινομένου, θὰ

συνεκαίοντο καὶ ἐκείνοι, ἀπεμακρύνθησαν, καὶ οὕτως ἀπηλλάγη ὁ Ἄρης. Ἐν τοσούτῳ ἐπλησίαζεν ἡ νύξ, καὶ κατὰ περίστασιν κατεφλέχθη ἐν ἐχθρικὸν πλοῖον. Τὸ συμβάν τοῦτο ἔβαλεν εἰς ταραχὴν τὰ λοιπὰ ἐχθρικά, καὶ βοηθούμενος ἐντεῦθεν ὁ Ἄρης διεξέπλευσε καὶ ὑπεξέφυγεν ὡς ἐκ θαύματος τὸν κίνδυνον. Δύο τῶν ναυτῶν του μόνον ἐσκοτώθησαν καὶ ἑπτὰ ἐπληρώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Σαχτούρης.

Τὴν ἄλωσιν τῆς Σφακτηρίας παρηκολούθησεν ἡ πτώσις τῶν παιλαιῶν Ναβαρίνων. Τὴν 29 ἐφώρμησαν οἱ ἐχθροὶ διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης καὶ συνῆψαν μάχην. Οἱ Ἕλληνες δὲν ἠλπίζαν ἄλλοθεν βοήθειαν, καὶ πολλοὶ αὐτῶν ἀπεφάσισαν νὰ φύγῃσι τὴν ἐπιούσαν νύκτα διὰ μέσου τῶν ἐχθρῶν, διότι ἄλλος τρόπος φυγῆς δὲν ἦτο, καὶ προειδοποίησαν τοὺς ἐν Λιγυοδίστῃ Ἕλληνας παραγγείλαντές τοις νὰ τουφεκίζωσιν ἐπ' ἐλπίδι ἀντιπερισπασμοῦ. Ἐλθούσης τῆς νυκτὸς ἐξῆλθαν, ἀλλ' εἰς οὐδὲν ὠφελήθησαν ἐπὶ τῆς ἐξόδου τῶν ὑπὸ τῶν ἐν Λιγυοδίστῃ μὴ τουφεκισάντων, καὶ πεσόντες ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ ἀπέτυχαν· καὶ οἱ μὲν ὠπισθοδρόμησαν, οἱ δὲ ἐφονεύθησαν, καὶ ἄλλοι ἠχμαλωτίσθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ ἐπίσκοπος Μοθώνης (β), ὁ ἀδελφός του, ὁ Χατοῦ-Χρήστος, ὁ Ἀναγνώστης Κανελλόπουλος, ὁ Ἀναστάσης Δαριώτης καὶ ὁ Βάρβογλης. Τὴν δ' ἐπαύριον παρεδόθησαν ὑπὸ συνθήκην καὶ οἱ διαμείναντες ἐν τῷ παλαιοφρουρίῳ καὶ ἀπελύθησαν ὅλοι ἀβλαβεῖς, ἀλλ' ἄοπλοι καὶ ἀχρήματοι· ἦσαν δὲ 786· μόνον ἐκρατήθησαν οἱ ἐπὶ τῆς ἐξόδου αἰχμαλωτισθέντες ὡς μὴ ὑπὸ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης· οἱ δὲ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Σωτήρη Χοτσαμάνη, μὴ καταδεχόμενοι νὰ παραδοθῶσιν, ἔφυγαν ξιφῆρεις διὰ μέσου τῶν ἐχθρικῶν καὶ οἱ πλεῖστοι ἐσώθησαν.

Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν παρεδόθησαν οἱ παλαιὸι Ναβαρίνοι, ἡ περιφερομένη ἔξωθεν τῶν Μοθωκορώνων ὑπὸ τὸν Μιαοῦλην μοῖρα, μὴ δυναμένη νὰ βλάψῃ τὸν μέγαν ἐχθρικὸν στόλον, εἰσέπλευσε πρὸς τὸ ἐσπέρας τὸν λιμένα τῆς Μοθώνης, ὅπου διέμενάν τινα τῶν ἐχθρικῶν πλοίων πολεμικὰ καὶ φορτηγά, ἐπέβριψε πέντε πυρπολικά τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου, καὶ ἔκαυσε μίαν μεγάλην φρεγάταν, τρεῖς κορβέττας, τρία ἄλλα πολεμικὰ, καὶ τρία φορτηγά. Ἐκάη δὲ καὶ μία τροφαποθήκη.

Μετὰ δὲ τὴν κυρίεισιν τῆς Σφακτηρίας καὶ τῶν παλαιῶν Ναβαρίνων, ὁ Ἰερακῆμης παρήγγειλε τοῖς ἐν Νεακάστρῳ διὰ τοῦ ἐπισκόπου Μοθώνης καὶ τοῦ Χατοῦ-Χρήστου νὰ παραδοθῶσιν, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη· ἔστειλεν ἐπ' ἐλπίδι συμριβασμοῦ μετὰ δύο ἡμέρας τρεῖς ἀξιωματικούς του Τούρκους, ἀλλ' οὐδὲ καὶ τότε εἰσηκούσθη· ἐπὶ τέλους ἤγειρε δύο ἄλλα τηλεβολοστάσια κατὰ τοῦ φρουρίου, ἔφερε πλησίον αὐτοῦ 11 φρεγάτας καὶ κορβέττας καὶ ὃ βρίκια, καὶ τὴν 3 Μαΐου ἐπολέμει τὸ φρούριον διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Τρεῖς ἡμέρας ἀκαταπαύστως πολεμούμενοι οἱ Ἕλληνες ἐδέχθησαν ὅτι ἀπέβριψαν πρότερον, καὶ τὴν 6 ὑπέγραψαν ὑπὸ τὴν σκηνὴν τοῦ Ἰερακῆμης συνθήκην ἐπὶ παραδόσει τῶν ὅπλων, ἐξαιρουμένων τῆς τοιαύτης υποχρεώσεως 30 ἀξιωματικῶν, καὶ ἐπὶ μετακομίσει πάντων ἀνεξόδως ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν εἰς Κα-

λαμάταν· ἀλλὰ, καὶ ἄφ' οὗ ὑπέγραψαν τὴν συνθήκην, ὑποπεύσαντες ἐπιβουλὴν δὲν παρεδίδοντο. Ἐν ᾧ δὲ διεπραγματεύετο ἡ παράδοσις τοῦ φρουρίου, εὐτολμός τις τῶν ἐν αὐτῷ Κύπριος, διακολυμδῆσας ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν Αἰγυπτίων εἰς τινα ἀγγλικὴν φρεγάταν ἔξωθι τοῦ λιμένος φανείσαν, ἐπέδωκε τῷ πλοιάρχῳ γράμμα τῶν πολιορκουμένων αἰτουμένων τὸν κατάπλου πολεμικοῦ πλοίου καὶ ξένην παρέμβασιν εἰς ἀσφαλὴ ἀπομάκρυνσίν των· ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ δὲ ταύτῃ, διαβιβασθεῖσῃ εἰς Σμύρνην παρὰ τοῦ πλοιάρχου, κατέπλευσαν ἡ γαλλικὴ γολέττα «Ἀμάραντος,» καὶ ἡ αὐστριακὴ «Ἀρεθοῦσα,» καὶ ὑπὸ τὴν παρέμβασιν αὐτῶν ἐνηργήθη ἡ συνθήκη, καὶ μετεχομίσθησαν ὅλοι ἀσφαλῶς εἰς Καλαμάταν, τὸν ἀριθμὸν 1180. Δύο μόνους ἐξ αὐτῶν ἐκράτησεν ὁ Ἰβραήμης παρὰ τὴν συνθήκην τὸν Γεωργάκην Μαυρομιχάλην καὶ τὸν Γιατράκον ἐπὶ λόγῳ ὅτι παρέδωκαν οἱ Ἕλληνες τὴν ἐπὶ τῆς πτώσεως τοῦ Ναυπλίου συνθήκην κρατήσαντες αὐθαριέτως τοὺς δύο πασάδες. Ἄλλ' ἐκράτηθησαν οἱ πασάδες ὥς μὴ ἔνσπονδοι, μὴ θελήσαντες νὰ συνυπογράψωσι τὴν συνθήκην. Δέκα ἡμερῶν βρώσις καὶ τεσσάρων πόσις εὐρέθη ἐν τῷ παραδοθέντι φρουρίῳ. Ἡ δὲ κυρίεσις αὐτοῦ ὠφέλησε τὰ μέγιστα τὸν ἐχθρὸν διὰ τὴν συγκυρίευσιν τοῦ εὐρυχωροτάτου καὶ ἀσφαλεστάτου λιμένος τόσοσιν χρησίμου εἰς κατάπλου στόλου καὶ εἰς μεταφορὰν στρατευμάτων καὶ παντὸς ἀναγκαίου ἐξ Αἰγύπτου καὶ Κρήτης. Πεσόντος τοῦ Νεοκάστρου, ὁ ἐχθρικός στόλος ἐπανεπλευσεν ἀβλαβῆς καὶ ἀνενόχλητος εἰς Σούδαν.

Τὸ δὲ ναυτικὸν τῆς Ἑλλάδος ἐδοξάσθη μετ' ὀλίγον παρὰ τὸν Καφηρέα, ἀκρωτήριον τῆς Εὐβοίας ἀντικρὺ τῆς Ἀνδρου.

Ἐμαθεν ἐν καιρῷ ἡ Κυβέρνησις ὅτι ἰτοιμάζετο εἰς ἔκπλου ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τὸν Καπητάμπασιν ἡ βυζαντινὴ μοῖρα, καὶ εἰς ἀντίκρουσιν ἐξέπλευσεν ἡ δευτέρα ἐλληνικὴ ἐξ 20 πολεμικῶν καὶ 8 πυρπολικῶν ὑπὸ τὸν Σαχτούρηγ, τὸν Κολανδρουῦτσον καὶ τὸν Ἀποστόλη. Αἱ δύο αὐταἱ μοῖραι συνηγηθήσαν τὴν 16 Μαΐου μεταξύ Τενέδου καὶ Αἰήνου καὶ ἠκροβολίσθησαν· συνίστατο δὲ ἡ βυζαντινὴ ἐκ 3 φρεγατῶν, 10 κορβετῶν καὶ 38 βρικίων καὶ γολεττῶν ἐνόπλων· παρηκολούθουν δὲ καὶ τινα φορτηγά. Μετὰ τὸν μεταξὺ Τενέδου καὶ Αἰήνου ἀκροβολισμόν, ἀμφοτέραι· αἱ μοῖραι ἔπλεον πρὸς δυσμὰς ἀντιπαρατηρούμεναι· τὴν δὲ 20 ἐξημερώθησαν ἔξωθεν τῆς Ἀνδρου, καὶ τὴν γ' ὥραν μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου ἐναυμάχησαν μεταξύ τῆς νήσου ταύτης καὶ τοῦ Καφηρέως. Ἀμφὶρρέπῃς ἐφαίνετο ἡ μάχη μέχρι πολλοῦ, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἔβαλαν ἐπὶ τέλους εἰς ἀταξίαν τὴν ἐχθρικὴν μοῖραν, διαρρήξαντες τὴν δεξιὰν πτέρυγάν της. Ἐπὶ τῆς ἀταξίας δὲ ταύτης, παρατηρήσας ὁ Σαχτούρης ὅτι μία φρεγάτα ἔπλεον ὑπὲρ τὸν ἀπὸ τοῦ λοιπῶν πλοίων, καὶ ὅτι ἐφαίνοντο ἐσπασμένα τὰ κατάρτια της, ἐπέπλευσε σσνοδευόμενος ὑπὸ δύο πυρπολικῶν, τοῦ Ματρῶζου καὶ τοῦ Μουσιοῦ. Ἐμπόδιον ἡῦραν τὰ τρία ταῦτα πλοῖα κατὰ τὸν πλοῦν, ἀπαντήσαντα μίαν φρεγάταν καὶ μίαν κορβετταν· ἀλλὰ τὰ ὑπερέβησαν, ἐπλησίασαν τὴν παθοῦσαν φρεγάταν, ἐπέπεσαν τὰ δύο πυρπολικά καὶ τὴν ἐφλόγισαν. Ἡ φρεγάτα αὕτη (66)

κανονίων καὶ ἡ ὀγκωδεστέρα τῆς μοίρας, ἦτον ἡ ναυαρχίς, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παθίματός τῆς εὐρέθῃ ὁ ναύαρχος ἐν ἄλλῃ πλοίῳ· ἔφερε δὲ σχεδίας εἰς ἄλυσιν τοῦ Μεσολογγίου, πάμπολλα πολεμεφόδια καὶ τὸ γλωσσόκομον. Μετὰ 10 δὲ λεπτά, ἅψ' οὗ ἐφλογίσθη, διεσκορπίσθη, καὶ οἱ ἐμπλέοντες 800, ἐν οἷς 150 πυροβολισταί, ἀπωλέσθησαν ὅλοι· ἀπωλέσθησαν καὶ 3 πυρποληταὶ καὶ ἐπληγώθησαν 4. Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα διέβρῃξαν μετ' ὀλίγον καὶ τὴν ἄλλην πτέρυγα τῆς ἐχθρικῆς μοίρας, καὶ ὁ πυρπολητὴς Μπούτης, ἰθύνας καὶ αὐτὸς εὐστόχως τὸ πυρπολικόν του εἰς μίαν κορβέτταν 34 κανονίων, τὴν ἔκαυσεν αὐτανδρον· τότε καὶ τὰ τῆς μιᾶς καὶ τὰ τῆς ἄλλης πτέρυγος πλοῖα τοῦ ἐχθροῦ διεσκορπίσθησαν, καὶ τινὰ μὲν αὐτῶν, ἐν οἷς καὶ τὸ φέρον τὸν Καπητάμπα-

Ἡ Σύρα.

σαν, διεσώθησαν τὴν 27 εἰς Σούδαν, 20 δὲ ἄλλα κατέφυγαν ὑπὸ τὴν Κάρυστον, μία δὲ κορβέττα καταδιωκομένη ὑπὸ δύο ἑλληνικῶν θρικίων, ἔπεσεν εἰς τοὺς βράχους τῆς Σύρας καὶ ἐκάη παρὰ τῶν ἐν αὐτῇ. Ὁ δὲ πλοίαρχος καὶ τὸ πλήρωμα, ὡς 200, ἐν οἷς καὶ 25 Εὐρωπαῖοι, παρεδόθησαν εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Σύρας, οἵτινες, φοβούμενοι μᾶλλον ἢ φοβοῦντες τοὺς ἐπ' ἐλπίδι σωτηρίας καταφυγόντας, ἐξῆλθαν εἰς προϋπάντησίν τωι ὑπὸ λευκὴν σημαίαν· Ὁ ὄχλος ἐκακοποίησε τοὺς Εὐρωπαίους καὶ ἐσκότωσέ τινες τῶν Τούρκων· οἱ δὲ λοιποὶ μετεκομίσθησαν εἰς Ἰῶραν. Συνελήφθησαν δ' ἐπὶ τῆς ναυμαχίας ταύτης 5 φορτηγὰ ὑπὸ αὐστριακὴν σημαίαν φέροντα πυρίτιδα, κανόνια καὶ ἄλλα πολεμικὰ εἶδη εἰς χρῆσιν τῶν πολιορκητῶν τοῦ Μεσολογγίου. Τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα, παρακολουθοῦντα τὰ ἐχθρικά, ἀπῆντησαν τὴν 23 κάτωθεν τῆς Μήλου τὰ ὑπὸ τὸν Μιαούλην, ἐχαιρετήθησαν, ἠνώθησαν 81α, καὶ εἰσέπλευσαν αὐθημερὸν τὸν λιμένα τῆς Μήλου, 70 τὸν ἀριθμόν. Ἡ κατὰ θάλασσαν αὕτη νίκη ἐπανηγυρίσθη λαμπρῶς τὴν 24 ἐν Ναυπλίῳ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΔ.

*Ἀποτυχία τῆς ἐκστρατείας Κουντουριώτου. — Ἀμνηστία ἀνταρτῶν.
— Μάχη κατὰ τὴν θέσιν Μανιάκι. — Κινήματα Ἰδραήμη εἰς τὰ
ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου καὶ συγκρούσεις. — Ὁ Χαμιλίων ἐν
Ναυπλίῳ. — Παθήματα Ἑλλήνων καὶ ἐπάνοδος Ἰδραήμη εἰς
Μεσσηνίαν. — Ὁ Φαδιέρος ἀρχηγὸς τοῦ τακτικοῦ. — Κατορθώ-
ματα Ἑλλήνων. — Ἀτυχὴς ἀπόπειρα εἰς ἄλωσιν Τριπολιτοῦς. —
Ἀνταλλαγὴ αἰχμαλώτων. — Ἀπόπειρα δολοφονίας Ἰδραήμη.*

ΤΑ ἄλλεπάλληλα κατορθώματα τοῦ Ἰδραήμη ἐφόδισαν μεγάλως τοὺς Ἕλληνας. Τὰ στρατεύματα τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἀνεχώρησαν ὅλα ἐκ Πελοποννήσου· ἡ Πελοπόννησος δὲν ἐκινεῖτο· αἱ ἐπαρχίαι τῆς ἐζήτουν τοὺς ἐν Ὑδρᾷ φυλακισθέντας ἀρχηγούς των, καὶ οἱ σχετικώτεροι αὐτῶν, θεωροῦντες τὴν πρόοδον τοῦ ἐχθροῦ ὡς συντελοῦσαν εἰς τὴν ἀπολύτρωσίν των, δὲν ἐδυσχέραιναν. Ὁ ἐχθρὸς αὐτῶν Κουντουριώτης δὲν εὐδοκίμησεν ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας του, καὶ ὅχι μόνον δὲν ἦτον, ὡς ἄλλοτε, ἐπίφοδος πρὸς τοὺς ἀντιπάλους του, ἀλλ' οὔτε καὶ ἀσφαλής. Καθήμενος ἐν Σκάλα ἀνεκάλυψεν ὅτι συγγενεῖς τῶν ἀνταρτῶν ἐμελέτων νὰ τὸν ἀφαρπάσωσι καὶ νὰ μὴ τὸν ἀπολύσωσιν εἰμὴ ἐπὶ τῇ ἀπολύσει τῶν συγγενῶν των· διέφθειραν δὲ καὶ τινὰς τῆς φρουρᾶς του. Τόσον δὲ ἐφοδῆθη ἀνακαλύψας τὰ μελετώμενα, ἀψευδῆ μὲν ἀλλ' εὐδιασκέδαστα, ὥστε μετέβη αἴφνης εἰς Καλαμάταν, καὶ ἐμβὰς εἰς πλοῖον κατέφυγεν εἰς Ναύπλιον ἀφήσας τὰ πάντα εἰς ταραχὴν καὶ εἰς ἀπελπισίαν. Ἀλλ' ὅσον ὁ λαὸς τῆς Πελοποννήσου ἐδυσφόρει διὰ τὴν ἀπουσίαν καὶ τὴν καταδρομὴν τῶν ἀρχηγῶν του, τόσον τὸ νομολετεστικὸν κατεγίνετο πῶς νὰ τοὺς ἐξοντώσῃ. Διέφυγαν τὰς χεῖρας του οἱ δύο κινδυνωδέστεροι ἐχθροὶ του, οἱ Ἀνδρέαι, καὶ περὶ πολλοῦ ἔχον τὴν χείρωσίν των πρὶν τιμωρήσῃ τοὺς ἄλλους, διέταξε τὸν Τσόγκαν νὰ τοὺς στείλῃ ὑπὸ ἀσφαλῆ συνοδίαν εἰς Ναύπλιον. Ἀλλ' ὁ διαταχθεὶς δὲν ὑπήκουσε διὰ τὰς πρὸς αὐτοὺς σχέσεις του καὶ τοὺς ἐφυγάδευσε εἰς Κάλαμον προφασισθεὶς, ὅτι δὲν ἐδύνατο νὰ τρέφῃ πλέον αὐτοὺς καὶ τοὺς ἐκατὸν ἀκολούθους των. Ὁ λόγος οὗτος, καὶ ἀληθὴς ἂν ἦτο, δὲν ἀπήλλαττε τῆς εὐθύνης τὸν Τσόγκαν, διότι, παραλαβὼν αὐτοὺς ὑπὸ τῷ ὄρῳ νὰ τοὺς φυλάξῃ καὶ στείλῃ εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ἂν ἐζητοῦντο, ὥφειλεν, ἂν δὲν ἐδύνατο νὰ τοὺς τρέφῃ, νὰ εἰδοποιήσῃ τὴν Ἀρχὴν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἢ νὰ τοὺς παραδώσῃ· ἀλλ' αὐτός, πεποιθὼς ἐπὶ τὴν μάχαιράν του, ἔβαλεν εἰς πρᾶξιν ὅ,τι ἡ καρδία του τῷ ὑπηγόρευσε, παρα-

Ὁ Πανουργιάς εἰς τὴν Ἀκροκόρινθον.

βάς τὰ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν καθήκοντά του. Ἡ Κυβέρνησις, μαθοῦσα τὸ γεγονός, ἔσπευσε νὰ παρκαλέσῃ, τὴν ἰόνιον Κυβέρνησιν ν' ἀποπέμψῃ τοὺς εἰς τὴν γῆν αὐτῆς καταφυγόντας· ἀπεπέμφθησαν, ἀλλὰ πλήρεις θάρρους ἦλθαν αὐτοπροαίρετοι εἰς Πελοπόννησον, καὶ μὴ δηλώσαντες τὸν τόπον τῆς διατριβῆς των ἔγραψαν τῇ Βουλῇ ὅτι ἔτοιμοι ἦσαν νὰ συναγωνισθῶσι κατὰ τοῦ δεινοῦ καὶ εὐτυχοῦς ἐχθροῦ τῆς πατρίδος· παρεμέρισαν δὲ πρὸς καιρὸν ἓν τινα χωρίω πλησίον τοῦ Λάλα. Ἐκεῖ, γενομένου λόγου περὶ τῆς πρὸ δύο μηνῶν ἀποβάσεως τοῦ Ἰσραήμη καὶ περὶ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, ἐπανελάθεν ὁ Ζαήμης εἰς δικαιολογίαν τοῦ ἐρχομοῦ του ὅτι ἐκήρυξεν ἄλλοτε διὰ τῆς πρὸς τὴν συνέλευσιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐπιστολῆς του, δηλαδή, ὅτι «ὠρκίσθη ν' ἀποθάνῃ ἐπὶ τῆς φίλης πατρίδος μαχόμενος ὑπὲρ αὐτῆς». Κατεταράχθη ἡ Κυβέρνησις ἀκούσασα, ὅτι οἱ μέχρι θανάτου καταδιωκόμενοι ἐχθροὶ τῆς ἐτόλμησαν νὰ πατήσωσι τὸ ἔδαφος τῆς Πελοποννήσου, καὶ διέταξε τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ὑπαλλήλους τῆς νὰ τοὺς συλλάβωσιν, ὅπου καὶ ἂν εὕρισκοντο, καὶ στείλωσιν ἀσφαλῶς εἰς τὴν Κυβέρνησιν· ἀλλὰ τὰ πολεμικὰ συμβάντα ὑπερίσχυσαν τῆς διαταγῆς τῆς, καὶ ὅχι μόνον οἱ διαταχθέντες δὲν τοὺς συνέλαβαν, ἀλλ' ὅλοι ἐπὶ τῶν ἄλλεπαλλήλων ἀποτυχιῶν τῶν Ἑλλήνων ἐμέμφοντο τοὺς κυβερνῶντας ὡς ἀναξίους, ἐθεώρουν τοὺς καταδιωκομένους ὡς σωτῆρας, καί, αὐξανομένου τοῦ κακοῦ, ὑψώθη φωνὴ ὑπὲρ αὐτῶν ἀπὸ ἄκρου ἕως ἄκρου τῆς Πελοποννήσου. Ἰσχυσεν ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ παρὰ τῇ Βουλῇ τῇ πάντοτε ἐπιεικῶς πολιτευομένη πρὸς τοὺς Ἀνδρέας, ἰσχυσεν ἐπὶ τέλους ἡ ὑπὲρ αὐτῶν φωνὴ τῆς Βουλῆς παρὰ τῷ νομοτελεστικῷ, καὶ τὴν 18 Μαΐου ὑπεγράφη γενικὴ καὶ πλήρης ἀμνηστεία, ἀπελύθησαν οἱ ἐν Ἰδρᾷ, καὶ παρόντων αὐτῶν καὶ ὄλων τῶν μελῶν τῆς Κυβερνήσεως καὶ πλήθους λαοῦ ἐφάλη τὴν 10 δοξολογία ἐν Ναυπλίῳ, ἐξεφωνήθη λόγος ὑπὲρ ὁμονοίας, ἀνεγνώσθη τὸ κήρυγμα τῆς ἀμνηστείας, ἀνεδείχθη αὐθημερὸν ὁ Κολοκοτρώνης γενικὸς ἀρχηγὸς τῆς Πελοποννήσου, παρέλαθεν ὄσους ἠῦρεν ἐν Ναυπλίῳ προθύμους νὰ τὸν ἀκολουθήσωσι καὶ ἐξῆλθε τὴν ἐπαύριον ἐπὶ στρατολογίᾳ εἰς τὰς ἐπαρχίας. Τοιοῦτοτρόπως οἱ μὲν πρὸ ὀλίγου ἀποκηρυχθέντες καὶ μέχρι θανάτου καταδιωχθέντες ὡς ὀλετήρες τῆς πατρίδος ἐθεωρήθησαν ὡς σωτῆρες αὐτῆς· οἱ δὲ καταδιώκται αὐτῶν νομοτελεσταί, οἱ διὰ τῆς σπατάλης τοῦ δημόσιου πλούτου ὑπερισχύσαντες, κατήσχυνθησαν.

Ἐν τούτοις, ὁ Ἰσραήμης, πρὶν προχωρήσῃ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς Πελοποννήσου μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Νεοκάστρου, ἔκρινεν ἀναγκαῖον νὰ μὴ ἀφήσῃ ὀπισθέν του ἐχθρούς· καὶ μαθὼν ὅτι κατὰ τὴν μεταξὺ Ἀρκαδίας καὶ Νεοκάστρου πρὸς ἀνατολὰς θέσιν Μανιάκι ἦσαν πολλοὶ Ἕλληνες, ἐπεστράτευσεν. Πολλοὶ τῷ ὄντι ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς Πελοποννήσου συνήχθησαν εἰς τὴν θέσιν ἐκεῖνην διὰ προτροπῆς τοῦ Δικαίου· ἀλλ' ἐγγίζοντος τοῦ κινδύνου ἐξακόσιοι μόλις ἀπέμειναν ὑπ' αὐτόν, τὸν Κεφάλαν, τὸν Καπητανάκην καὶ τὸν Βοῦδῆν. Τὴν 19 τρισχίλιοι Αἰγύπτιοι ἵππεῖς καὶ πεζοὶ ὑπὸ τὸν Ἰσραήμην κατέλαβαν τὴν Σιάρμικκην, χωρίον πλησίον τοῦ Μανιακίου, τὴν δὲ ἐπαύριον

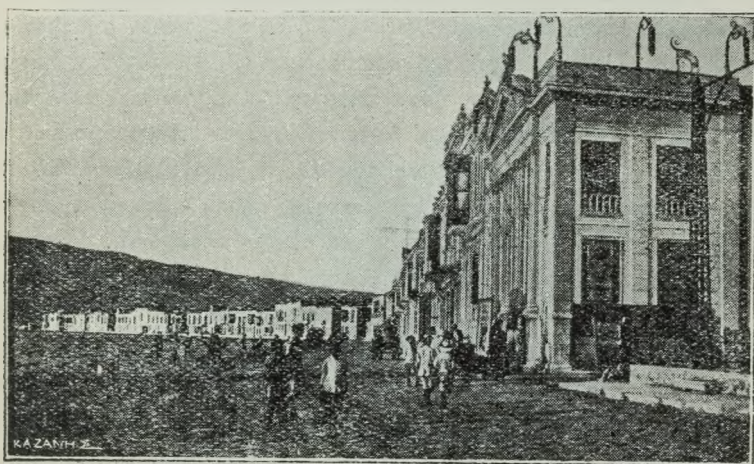
ὤρμησαν εἰς τὰ ὄχυράματα τῶν Ἑλλήνων. Ὡς λέοντες ἐπολέμησαν οἱ ὀλίγοι Ἑλληνες, ὑπερτριακοσίους ἐχθροὺς κατὰ γῆς ἔρριψαν, ἀλλ' ἠφανίσθησαν κατὰ κράτος καὶ αὐτοί, καὶ ἀπέθαναν καὶ οἱ τέσσαρες ἀρχηγοὶ τῶν. Ἐθαύμασε τὴν ἀνδρίαν τῶν τεσσάρων ἀρχηγῶν καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ Δικαίου ὁ Ἰδραήμης, εἰπὼν ὅτε ἔφεραν τὴν κεφαλὴν ἐνώπιόν του, «ἁμαρτία νὰ χαθῇ τοιοῦτος πολέμαρχος». Ἐν πολλοῖς ὑπενθύμιζεν ὁ πολέμαρχος οὗτος τὸν ἀσυνεπῆ χαρακτῆρα τοῦ Ἀλκιβιάδου, ἄλλοτε ἐν τρυφαίς καὶ ἄλλοτε ἐν κηκουχίαις ἡμερονυκτίζων, καὶ πάντα μὲν τὰ ἄλλα δευτέρα τῆς φιλαυτίας του ὥς ὁ Ἀλκιβιάδης λογιζόμενος, ἀλλ' ὑπὲρ ἐκείνον ἀγαπῶν τὴν πατρίδα.

Τὴν δὲ ἐπαύριον τῆς μάχης, ἄλλο τάγμα Αἰγυπτίων ἐπάτησε τὴν Ἀρκαδίαν καὶ τὴν ἐλεγάτησεν, ἀλλ' ὀλιγώτατοι τῶν κατοίκων τῆς συνελήφθησαν ἢ ἐρρονεύθησαν, διότι μαθόντες τὸν ἀφανισμόν τῶν ἐν Μανιακίῳ ἔφυγαν ὅλοι σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις, οἱ μὲν διὰ ξηρᾶς οἱ δὲ διὰ θαλάσσης. Καὶ ὁ μὲν ἐχθρικός στρατός ἐπανήλθεν εἰς τὰ φρούρια, ἵππεῖς δὲ τινες διεσπάρησαν εἰς Μεσσηνίαν, καὶ κατήντησαν καίοντες καὶ λεηλατοῦντες καὶ εἰς Μικρομάνην. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἐξεστράτευσεν ὁ Ἰδραήμης εἰς Καλαμάταν. Δισχίλιοι ὅπλοφόροι, οἱ πλεῖστοι Μανιάται, ἦσαν ἐν αὐτῇ καὶ ὅλοι τὴν ἐγκατέλειψαν καὶ ἔφυγαν. Κυριεύσας ὁ Ἰδραήμης ἀμαχητὶ τὴν πόλιν τὴν 28, τὴν ἔκαυσεν, ἐκυρίευσεν καὶ ἔκαυσε καὶ τὸ Νησί, καὶ τὰς Κυτριάς, καὶ τὸν Ἀρμυρόν, καὶ ἐπανήλθεν εἰς Μοθώνην.

Ἐν τούτοις, καθ' ἃς ὁ Κολοκοτρώνης ἐξέδωκε διαταγὰς, συνήχθησαν λήγοντος τοῦ Μαΐου εἰς τὸ Μακρυπλάγι τρισχίλιοι ὅπλοφόροι· συνήχθησαν καὶ χίλιοι εἰς Τσαμί, θέσιν μίαν ὥραν ἀπέχουσαν τῶν στενῶν τοῦ Λεονταρίου· σκοπὸς δὲ αὐτῶν ἦτο νὰ ἐμποδίσωσι τοὺς Αἰγυπτίους νὰ προχωρήσωσιν εἰς Τριπολιτσάν. Ἀφ' οὗ δὲ τοιοιτοτρόπως ἐδυναμώθησαν αἱ θέσεις αὐταί, ἐκινήθη ὁ Κολοκοτρώνης πρὸς τὴν Πολιανὴν εἰς προκαταλαβὴν τῆς δύσβατου καὶ κρημνώδους ὁδοῦ τῆς Σορόκας· ἀλλὰ προλαβόντες οἱ Αἰγύπτιοι διηλθαν τὴν 4 Ἰουνίου, καὶ ἐκυρίευσαν τὴν Πολιανήν. Τούτου δὲ γενομένου, συνήλθαν ἐπὶ τῇ προσκλήσει τοῦ Κολοκοτρώνη τὰ κατὰ τὸ Μακρυπλάγι στρατεύματα εἰς Ἀκωδὸν μίαν ὥραν ἀπὸ τῆς Πολιανῆς καὶ κατέλαβαν καὶ τὴν ὄχυράν θέσιν τῆς Δραμπάλας καὶ τὸ Δυρῶραχι. Τὴν δὲ 6 Ἰουνίου ἐστράτευσεν οἱ Αἰγύπτιοι ἐπὶ τοὺς ἐν Δραμπάλα, ἦλθαν ἐπιβοηθοὶ τούτων οἱ ἐν Δυρῶραχί καὶ ἐπολέμησαν ὅλην τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν ἐτράπησαν οἱ Λακεδαιμόνιοι εἰς φυγὴν, πληγωθέντες εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ γενναίου αὐτῶν ἀρχηγοῦ Γεωργάκη Γιατράκου· δὲν ἔπαυσαν δὲ πολεμοῦντες ὅλην τὴν νύκτα. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἔστησαν οἱ ἐχθροὶ κανόνια, ἐπερίσχυσαν, ἐκυρίευσαν τὴν πηγὴν, ὅθεν ὕδρευόντο οἱ Ἑλληνες, καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ὑποχωρήσωσι τὴν νύκτα οἱ μὲν εἰς Τουρκολέκκ, οἱ δὲ εἰς Καρύταιναν. Κατὰ τὴν διήμερον δὲ ταύτην μάχην 30 Ἑλληνες ἐρρονεύθησαν καὶ 70 ἐπληρώθησαν· πλεόοντεροι δὲ ἦσαν οἱ παθόντες Τούρκοι ὥς πολεμοῦντες τοὺς ἐντὸς ὄχυρωμάτων ἀνώχυροι. Τὴν 8 ἐπισύσαν ἐπροχώρησαν οἱ Αἰγύπτιοι ἀνεμποδίτως καίον-

τες καθ' ὁδόν, καὶ τὴν 10 εἰσῆλθαν εἰς Τριπολιτσάν, ὅπου δὲν γῆραν ψυχὴν. Ἐπρόκειτο νὰ καύσωσιν οἱ Ἕλληνες τὴν πόλιν, ἀλλ' ἡ αἰφνίδιος εἰσβολὴ δὲν τοῖς ἔδωκε καιρὸν μηδὲ τὰ ἀναγκαιότερα πράγματά των νὰ ἐξαγάγωσιν.

Ἀφ' οὗ δὲ ἀνεπαύθησαν τὰ στρατεύματα, ἐξεστράτευσεν ὁ Ἰβραήμης πρὸς τὸ Ναύπλιον ἀφήσας ἱκανὴν φρουρὰν ἐν Τριπολιτσᾷ. Κατετάραξεν ἡ ἐκστρατεία αὕτη τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν. Πρὸ τινων ἡμερῶν ἐφημίζετο ὅτι τὸ Ναύπλιον θὰ παρεδίδοτο δι' ἐπιβουλῆς· συνελήφθη δὲ καὶ τις Τοῦρκος, ὑποκρινόμενος τὸν Ἕλληνα, ἐν ᾧ εἰσῆρχετο εἰς Ναύπλιον, καὶ εὗρέθη ἀνεπίγραφος καὶ ἀνυπόγραφος ἐπιστολὴ παρ' αὐτῷ, δι' ἧς ἐζητοῦντο πληροφορίαι περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ φρουρίου· ὑπελήφθησαν δὲ ὡς κατάσκοποι τοῦ Μεχμέτ-Ἀλὴ τινὲς τῶν ἐν Σύρᾳ ἐμπόρων καὶ κυρίως ὁ ἐν Ναυπλίῳ Γεώργιος Ὁρφανίδης καὶ ἐφυλακίσθησαν· ἀλλὰ δικασθέντες καὶ ἀναδικασθέν-

Ἡ Σύρα (ἀποβάθρα).

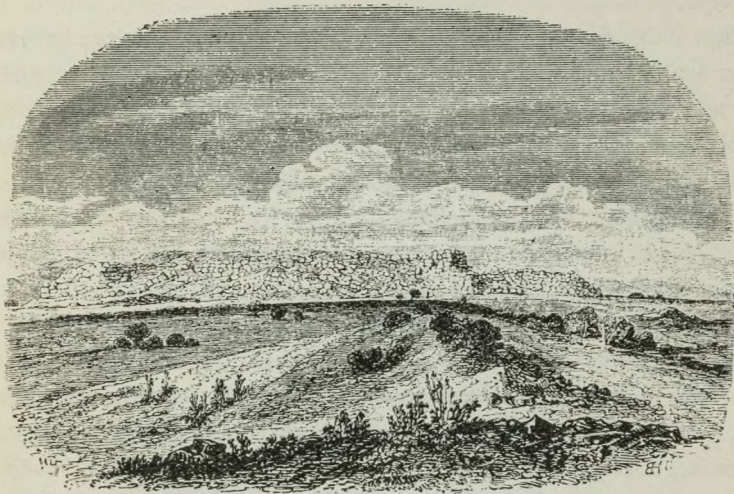
τες ἀθωώθησαν. Ἐνσχος ἀδίκως ὑπελήφθη καὶ ὁ Κωλέττης, μέλος τοῦ νομοτελεστικοῦ, διὰ τὰς πρὸς τὸν Ὁρφανίδην στενὰς σχέσεις του. Πλήρης δὲ ὑποψιῶν ἡ Βουλὴ ἀνεδέχθη τὰ περὶ τῆς ἀσφαλείας τοῦ φρουρίου καὶ διηρέθη εἰς διάφορα τμήματα· καὶ τὰ μὲν τῶν μελῶν τῆς ἐτάχθησαν εἰς προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων τοῦ πολέμου καὶ εἰς ἐπισκευὴν τῶν ἐν κακίᾳ καταστάσει ὑποστατῶν, τὰ δὲ εἰς εὑρεσιν τροφῶν, καὶ ἄλλα εἰς φύλαξιν τῶν πυλῶν τῆς πόλεως καὶ ἐπαγρύπνησιν τῶν κανονοστασίων· διωρίσθησαν δὲ καὶ τρεῖς βουλευταὶ ἵνα παρευρίσκωνται παρὰ τῇ νομοτελεστικῇ εἰς αὐστηρὰν ἐφορίαν καὶ διεύθυνσιν κατὰ τὸ δοκοῦν τῶν ἐργασιῶν του. Ἀνεξικακῶς ὑπέστη τὸ νομοτελεστικὸν τὸ δείγμα τοῦτο τῆς πρὸς αὐτὸ δυσπιστίας τῆς Βουλῆς, καὶ ἐπὶ τῇ προτάσει τῶν ἐπὶ τῆς κοινῆς ἀσφαλείας τριῶν βουλευτῶν, προθεμένων πρὸ παντὸς ἄλλου τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ Παλαμηδίου, ἀνεβιδάσθησαν αὐ-

θημερόν 200 τακτικοὶ ὑπὸ τὸν Ῥόδιον. Ἀσφαλισθέντων τοιοῦτοτρόπως ὁπωσοῦν τῶν φρουρίων καὶ γενομένης σκέψεως καὶ περὶ τῆς ἐξασφαλίσσεως τῶν ἀντικρὺ τοῦ Ναυπλίου Μύλων. ἔτρεξαν αὐθόρμητοι εἰς ὑπεράσπισιν αὐτῶν ὁ Κωνσταντῖνος Μαυρομιχάλης, ὁ Μακρυγιάννης, καὶ ὁ ἰδιωτεύων πρὸ πολλοῦ καὶ πρόθυμος πάντοτε ἐν κινδύνοις Ὑψηλάντης. Οὗτοι, παραλαβόντες ἐκ τοῦ προχείρου 300, ἐτοποθέτησαν τοὺς μὲν ἐν ταῖς ἀποθήκαις, τοὺς δὲ ἐντὸς τοῦ τοίχου τοῦ παρακειμένου κήπου. Ἡ θέσις τῶν Μύλων ἦτο ἀναγκαία εἰς διατήρησιν τοῦ Ναυπλίου, διότι καὶ πάμπολλαι ἦσαν ἐκεῖ τροφαί, καὶ τὰ εἰς χρήσιν τῆς πόλεως γεννήματα ἐκεῖ ἡλέθοντο, καὶ ἐκεῖθεν θὰ μετακομίζετο τὸ νερόν, ἂν ἐκόπτοντο τὰ ὑδραγωγεία της.

Ἐλλιμένιζε ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις ἔμπροσθεν τῶν Μύλων ἡ γαλλικὴ ναυαρχίς· ὁ ναύαρχος Δεριγνῆς καὶ τινες τῶν ἀξιωματικῶν ἦλθαν εἰς λόγους μετὰ τοῦ Ὑψηλάντου περὶ τῶν ἐνεστώτων πραγμάτων. Εἰπόντος δὲ τινος ὅτι ὁ ἐπικείμενος ἀγὼν ἦτον ἐπικίνδυνος, «ἢ θὰ νικήσωμεν σήμερον», ἀπεκρίθη ὁ γενναῖος Ὑψηλάντης, «ἢ θ' ἀποθάνωμεν». Ἀλλὰ τόσον ἐπικίνδυνος ὁ ἀγὼν δὲν ἦτο, διότι οἱ Μύλοι ἦσαν παράλιοι, καὶ παρῆσαν ἑλληνικαὶ κανονοφόροι, ὥστε καὶ βοήθειαν παρ' αὐτῶν ἠδύναντο πολεμοῦντες οἱ Ἕλληνες νὰ λάθωσι, καὶ νικῶμενοι εἶχαν πῶς καὶ ποῦ νὰ σωθῶσιν. Ἐν τούτοις οἱ ἐχθροὶ καταβαίνοντες ἀπὸ τῆς Τριπολιτσᾶς, ἦλθαν ἔμπροσθεν τῶν Μύλων τὴν 13 Ἰουνίου περὶ τὴν μεσημβρίαν, καὶ οἱ μὲν ἐπροχώρησαν αὐθημερόν πρὸς τὸ Ἄργος, οἱ δὲ ἀπέμειναν εἰς ἄλωσιν αὐτῶν· καὶ πρῶτον μὲν ἵππεις, κατόπιν δὲ πεζοὶ ὤρμησαν εἰς τοὺς φυλάσσοντας αὐτούς, προκινδυνεύοντας τοῦ Ἰδραήμη, ἀλλ' ἀπεκρούστησαν· ἦσαν δὲ ὀλίγοι οἱ ἐφορμήσαντες, διότι τὰ παρακείμενα ἄδρατα ἔλη ἐμπόδιζαν τὴν ἐφόρμησιν πολλῶν. Διαρκούσης δὲ τῆς μάχης, ἔρριψαν οἱ ἐχθροὶ μέρος τοῦ τοίχου τοῦ κήπου καὶ εἰσῆλθαν καὶ τινες εἰς αὐτόν· ἀλλ' ἐν ᾧ ἡτοιμάζοντο νὰ εἰσέλθωσι διὰ τοῦ ῥήγματος καὶ ἄλλοι, δεκαπέντε Ἕλληνες καὶ φιλέλληνες ὑπὸ τὸν Μακρυγιάννην, ῥίψαντες κατὰ γῆς τὰ τουφέκια καὶ γυμνώσαντες τὰ ξίφη, ὤρμησαν ἱαχούντες ἐπὶ τοὺς προεισελθόντας, τοὺς ἀπεδίωξαν, καὶ διετήρησαν τὴν θέσιν ἐκεῖνην. Διαρκούσης δὲ τῆς μάχης, ἦλθαν ἐκ Ναυπλίου ἐπιβοηθοὶ ὁ λόχος τῶν εὐζώνων ὑπὸ τὸν Κάρπον καὶ ἄλλοι μὴ τακτικοί, καὶ οὕτως ἔγεινεν ἡ κρίσις τοῦ μέχρι τῆς ὥρας ἐκεῖνης ἀμφιῤῥεποῦς ἀγῶνος· περὶ δὲ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἔπαυσεν ἡ μάχη, καὶ οἱ ἐχθροὶ ὤδευαν πρὸς τὸ Ἄργος κατῃσχυμμένοι. Οὐ ἐλογίσθησαν οἱ φονευθέντες καὶ πληγωθέντες· ἐφονεύθησαν δὲ καὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων 4, ἐξ ὧν ὁ εἰς φιλέλλην, καὶ 4 ἢ 5 ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Μακρυγιάννης εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα, ὅστις μετακομισθεὶς εἰς τὴν γαλλικὴν ναυαρχίδα ἡδὺρε πᾶσαν περιποίησιν. Οἱ ἐχθροὶ διενυκτέρευαν ἐν Ἀργεῖ, τὸ ἔκαυσαν τὴν ἐπαύριον, ἔκαυσαν καὶ τὰ πλησίον χωρία, καὶ τὴν ἐπιούσαν τινὲς τοῦ ἵππικοῦ ἐπροχώρησαν ἐντὸς βολῆς κανονίου πρὸς τὸ Ναύπλιον. Ἀπερίγραπτος ἦτον ἡ ταραχὴ καὶ ἡ ἀμηχανία τῶν ἐν αὐτῷ. Τόσα πλήθη προσφύγων ἦσαν συσσωρευμέναι καὶ τόση σπάνις τροφῆς καὶ ποτοῦ ἐπεκρά-

τει, ὥστε θὰ ἐκυριεύετο ἡ πόλις, ἂν οἱ ἐχθροὶ τὴν ἐπολιόρκουν ὀλίγας ἡμέρας διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης. Φανέντος τοῦ ἐχθροῦ ἔξωθεν τῶν τειχῶν, ἐξήλθαν εἰς συνάντησίν του 70 ἵππεις ἀναβάντες τοὺς ἐντὸς τοῦ Ναυπλίου ἰδιωτικοὺς ἵππους. Συνεξήλθαν καὶ τινες Κρήτες πεζοί, καὶ συναντήσαντες τοὺς ἐχθροὺς εἰς Τύρινθα ἡκροβολίσθησαν· ἀλλ' οἱ Αἰγύπτιοι, μὴ ὄντες προητοιμασμένοι εἰς πολιορκίαν, καὶ καταβάντες ἴσως ἐπ' ἐλπίδι, ὥς ἐλέγετο καὶ ἐπιστεύετο, ἐπιβουλῆς καὶ ἀποτυχόντες ἐπανήλθαν εἰς Ἄργος αὐθεςπερί.

Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν κατέβαινεν ὁ Ἰθραήμης εἰς τὴν Ἀργολίδα, ἐδόθη γράμμα τῷ γενικῷ γραμματεὶ τοῦ νομοτελεστικοῦ Μαυροκορδάτῳ ἀνεπίγρα-

Τὰ ερεῖπια τῆς Τύρινθος.

πον, φέρον τὴν ὑπογραφὴν τοῦ Χαμιλῶνος, καὶ λέγον «je viens (ἔρχομαι).» ὁ δὲ ἐγχειρίσας τὸ γράμμα Ἀντώνης Μήλιος, ποδότης τοῦ ὑπὸ τὸν Χαμιλῶνα πλοίου, εἶπεν, ὅτι πλέων ὁ μοίραρχος Ἄγγλος ἐμπροσθεν τῶν Σπετσῶν ἔμαθε τὰ κατὰ τὴν Ἀργολίδα, καὶ ἐπειδὴ διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν νηνεμίαν δὲν ἡμπόρει νὰ φθάσῃ ταχέως ἢ φρεγάτα, ἔστειλε τὸ γράμμα ὥς πρόδρομόν του. Τῷ ὄντι μετ' ὀλίγας ὥρας ἐφθασε καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῆς «Καμδρίας» ἔχων ἐν τῇ συνοδίᾳ του μίαν ἄλλην φρεγάταν καὶ μίαν κορβέτταν.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος ἐκέρδισεν ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων διὰ τῆς φιλελληνικῆς διαγωγῆς του· ὀλίγοι ἀλλ' ἐμερθεῖς ἦσαν οἱ λόγοι του· βαρὺ ἀλλὰ καλοκαθάθον τὸ ἠθὸς του· πλήρης ἀνοχῆς ἢ πρὸς τοὺς Ἕλληνας διαγωγὴ του, καὶ σωτήριοι αἱ συμβουλαὶ του. Τοιοῦτον φίλον ἰδόντες οἱ Ἕλληνες ἐν μέσῳ αὐτῶν τὴν κρίσιμον ἐκείνην ὥραν ἐχάρησαν. Ἐπεκράτει δὲ καὶ ἰδέα, σφαλερὰ μὲν, ἀλλ' ὠφέλιμος, ὅτι εἶχε παραγγελίαν νὰ ὑψώσῃ ἐπὶ τοῦ Παλαμηδίου τὴν ἀγγλικὴν σημαίαν ἐν ὥρᾳ κινδύνου. Ὁ Χαμιλῶν ἔφερε τὰ πλοῖά του εἰς τὸν ἐνδότερον λιμένα τοῦ Ναυπλίου πρὸς

ὑπεράσπισιν δῆθεν τῆς πόλεως, ἐξῆλθεν ἐν συνοδίᾳ πολλῶν ἀξιωματικῶν, εἶπε λόγους θαρρύντικοὺς καὶ μυστηριώδεις, καὶ ἐδεδαίωσε τὴν Κυβέρνησιν ὅτι δὲν ἀνεχώρει ἐν ὅσῳ ἐκινδύνευεν ἡ πόλις· μετὰ ταῦτα ὑπῆγεν εἰς ἔντευξιν τοῦ ἔξωθεν τοῦ Ναυπλίου Ἰβραήμη καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὸν λιμένα. Ἡ διαγωγὴ του αὕτη παρηγόρησε μέγας τοὺς Ἕλληνας.

Διανυκτερεύσας δὲ ὁ Ἰβραήμης ἐν Ἀργεῖ, ἀνεχώρησε τὴν ἐπαύριον πανστρατιᾷ εἰς Τριπολιτσάν. Προκατέλαβαν οἱ περὶ τὸν Κολοκοτρώνην τὸ Παρθένι καὶ τὸν Γύρον εἰς ἀντίστασιν, ἀλλ', ἰδόντες πλησιάζοντα τὸν ἐχθρόν, ἀνεχώρησαν, οἱ δὲ Αἰγύπτιοι εἰσῆλθαν τὴν 17 Αὐγούστου εἰς Τριπολιτσάν ἀτουφέκιστοι.

Διαρκούσης δὲ τῆς ἐχθρικῆς ταύτης ἐπιδρομῆς, παρκατηρήσαντες οἱ ἐν Πάτραις Τούρκοι ὅτι ἢ εἰς Βοστίτσαν ἄγουσα ἀφέθη ἀψύλακτος, ἀπέστειλαν 250 ἱππεῖς πρὸς τὴν πόλιν ταύτην· ἐφάνησαν ταῦτοχρόνως πρὸς τὰ παράλια ἐκεῖνα καὶ τινα πλοῖα τουρκικά. Καταθορυβηθέντες οἱ κάτοικοί της καὶ οἱ ἐν αὐτῇ ὀλίγοι στρατιῶται, ὡς μὴ προειδοποιηθέντες ὑπὸ τῶν παρὰ τῇ ὁδῷ σκοπῶν, ἐτράπησαν ὅσοι ἐπρόφθασαν εἰς φυγὴν. Οἱ Τούρκοι εἰσῆλθαν ἀμαχητί, ἐφόρευσάν τινας, ἔκασαν οἰκίας, καὶ κλινάντος τοῦ ἡλίου ἀνεχώρησαν ἀπάγωντες αἰχμαλώτους καὶ λάφυρα.

Ἐν τοσούτῳ, ἅρ' οὗ οἱ Αἰγύπτιοι ἐπανῆλθαν εἰς Τριπολιτσάν, οἱ Ἕλληνες συνῆλθαν πανταχόθεν τῆς Πελοποννήσου εἰς τὰ πέριξ τῆς πόλεως ἐκείνης πρὸς ἀποκλεισμόν. Οἱ Καρυτινοὶ κατέλαβαν τὸ Χρυσοδίτσι καὶ τὴν Πιάναν, οἱ Ἀργεῖοι καὶ οἱ Τριπολιτσιῶται τὰ Τσιπιανά, οἱ Καλαβρυτινοί, οἱ Βοστιτσάνοι, οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ περὶ τὸν Νικήταν τὸ Λεδίδι, οἱ Ἀνδρουσανοὶ τὸ Μακρυπλάγι, οἱ δὲ Ἀγιοπετρίται, οἱ Μονεμβασιῖται καὶ οἱ Λάκωνες διέμειναν ἐν Βερβένοις, ὅπου καὶ ὁ Ὑψηλάντης ἦσαν δὲ ὅλοι περίπου δεκακισχιλίοι. Ἐν ᾧ δὲ κατεῖχαν τὰς θέσεις ταύτας εἰς πολιορκίαν τῆς Τριπολιτσᾶς, ἔμαθαν ὅτι νέα ἐχθρικὴ δύναμις ἡτοιμάζετο ν' ἀναβῇ ἐκ τῶν μεσσηνιακῶν φρουρίων εἰς τὴν πόλιν ταύτην, καὶ ἀπεφάσισαν ἐπὶ τῇ προτάσει τοῦ Κολοκοτρώνη νὰ προσβάλωσι τὴν ἐνεστῶσαν πρὶν φθάσῃ ἐκεῖνη· καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Ζαήμην, τὸν Λόντον, τὸν Νικήταν, καὶ τὸν Νοταρᾶν παρηγγέλθησαν νὰ τοποθετηθῶσι πρὸς τὴν ἐπάνω Χρέπαν, ὅπου καὶ ὁ Κολοκοτρώνης, οἱ δὲ περὶ τὸν Γενναῖον, Δηληγιάννην καὶ Παπατσώνην ὅπου τὰ παλαιὰ ὀχυρώματα τῶν Τρικόρφων, οἱ δὲ περὶ τὸν Πλαπούταν καὶ τὸν Κρίτσαλην ἐν Βαλτεσίῳ· εἰδοποιήθησαν καὶ οἱ ἐν Βερβένοις περὶ τοῦ σχεδίου· τὴν δὲ νύκτα τῆς 23 Ἰουνίου ἐκινήθησαν ὅλοι πρὸς τὰς θέσεις των. Ὁ Ἰβραήμης, ἰδὼν τὴν αὐτὴν νύκτα πολλὰ πυρὰ πρὸς τὴν ἐπάνω Χρέπαν, ὑπώπτευσε καὶ ἔσπευσε νὰ στείλῃ ἐν τάγμα, πρῶτας γενομένης, ἵνα καταλάβῃ τὰ ὀχυρώματα τῶν Τρικόρφων, ἀλλ' ἐν καὶ μόνον κατέλαβε, διότι οἱ περὶ τὸν Γενναῖον καὶ Παπατσώνην ἐπρόφθασαν καὶ κατέλαβαν τὰ δύο στήσαντες καὶ ἄλλα ἐπὶ τινων ὑψωμάτων ἐκ τοῦ προχείρου· καὶ ἀριστερᾷ μὲν κατετάχθησαν οἱ περὶ

τὸν Νοταρὰν, ὀπισθεν δὲ αὐτῶν οἱ περὶ τοὺς Πετμεζάδας, τὸν Λεχουρίτην καὶ τὸν Σολιώτην.

Ἀρξαμένης δὲ τῆς μάχης ἐπὶ τῶν Τρικόρφων, ἐξεστράτευσε πανστρατιὰ ὁ Ἰβραήμης πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἔστησε μίαν βομβοδόλον καὶ δύο κανόνια, καὶ προσέδαλλεν ἀδιακόπως τὰ δύο μεγάλα ὀχυρώματα. Γενναίως ἀντείχον οἱ ἐν αὐτοῖς Ἕλληνες ἀναμένοντες βοήθειαν. Ἦλθαν ἀντιλήπτορες αὐτῶν οἱ ἐν Βαλτεσίῳ ἀλλ' ἀντεκρούσθησαν ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ καὶ ἐτράπησαν. Ἐν τοσούτῳ, οἱ ἐντὸς τῶν δύο ὀχυρώματων, ἂν καὶ ἀδοήθητοι, ἐπέμεναν πολεμοῦντες καὶ εὐτυχῶς ἀπέκρουαν τοὺς ἐφορμῶντας ἐχθροὺς φονεύοντες πολλοὺς αὐτῶν. Ἰδὼν δὲ ὁ Ἰβραήμης, ὅτι ἀδύνατον νὰ κυριεύσῃ τὰ ὀχυρώματα ἐξ ἐφόδου, παρέλαβε τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ στρατοῦ, ἀνέβη ὀπισθεν αὐτῶν, καὶ ἐξετέθη ἀφόδως, ἐν μέσῳ τοῦ πυρὸς τῶν περὶ τῶν ὁ λόγος ὀχυρωμάτων κἀτωθεν, καὶ τῶν ἄλλων τῶν Καλαβρυτινῶν ἄνωθεν. Τὸ τολμηρὸν τοῦτο κίνημα τῶν ἐχθρῶν ἐπέτυχεν. Ὁπλαρχηγός τις τῶν Ῥογῶν τῆς ἐπαρχίας Καλαβρύτων, Γιάννης Ῥοῖδης, ἐτράπη πρῶτος φοδηθείς. Ἐτράπησαν μετ' αὐτὸν καὶ οἱ λοιποὶ Καλαβρυτινοί. Τοὺς Καλαβρυτινοὺς ἐμμήθησαν οἱ ὑπὸ τὸν Νοταρὰν καὶ οἱ λοιποὶ οἱ κατέχοντες τὰ ὑψηλότερα ὀχυρώματα, ἅτινα ἐκυρίευσαν οἱ ἐχθροί. Βλέποντες τότε οἱ ὑπὸ τὸν Γενναῖον καὶ Παπατσώνην ὅτι, κυριευθέντων τῶν ἐπάνωθεν αὐτῶν ὀχυρωμάτων, ἐκινδύνευαν ὅλοι ἀπεράσαισαν νὰ φύγωσιν· ἀλλ' ἡ φυγὴ δὲν ἦτον ἀσφαλής, διότι ἐκυκλώθησαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν. Πρῶτος ὥρμησεν εἰς φυγὴν ὁ Παπασταθόπουλος Λαγκαδινός, ἀλλ' ἐφονεύθη· κατόπι αὐτοῦ ἔφυγαν οἱ λοιποὶ ὅλοι. Οἱ Αἰγύπτιοι τοὺς κατεδίωξαν φεύγοντας· 200 Ἕλληνες ἐφόνευσαν κατὰ τὴν μάχην ταύτην, ἐν οἷς καὶ τὸν Παπατσώνην, τὸν καὶ πρὸ τῆς φυγῆς πληγωθέντα ἐντὸς τοῦ ὀχυρώματος, τὸν Γεώργιον Δημητρακόπουλον, τὸν Νικολὸν Ταμδακόπουλον καὶ τινὰς ἄλλους ὑποπλαρχηγούς. Μόλις δὲ διεσώθη ὁ Κολοκοτρώνης καθήσας ἐπὶ τινος ἀχθοφόρου ἡμιόνου εὐρεθέντος καθ' ὁδὸν ἐπὶ τῆς φυγῆς του.

Μετὰ δὲ τὴν φθοροποιάν ταύτην τροπὴν οἱ μὲν Αἰγύπτιοι διεχύθησαν εἰς τὰ πέριξ τῆς πόλεως, ὠχύρωσαν τοὺς μύλους Λαδιᾶς, Πιάνης καὶ Ζαράκοδας, καὶ ἐτοποθέτησαν στρατεύματα ὅπου ἄλλοῦ ἔπρεπε πρὸς διατήρησιν τῶν μύλων καὶ τῆς ἐλευθέρως κοινωνίας αὐτῶν καὶ τῆς πόλεως. Οἱ δὲ ἐχθροὶ τῶν συνήλθαν εἰς Ἀλωνίσταιναν, καὶ ἀφήσαντες ἐκεῖ 500 ὡς προφυλακὴν, διέδωκαν εἰς Δημιτσάναν, καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μαγούλιαν ὅπου καὶ ὠχυρώθησαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ τούτῳ οἱ περὶ τὸν Ὑψηλάντην, παρατηρήσαντες, ὅτι οἱ ἐχθροὶ περιήρχοντο τὴν πεδιάδα ἀφόδως, κατέλαβαν τὴν ῥύακα τῆς 7 Ἰουλίου τὰς Ῥίζας καὶ τὴν Πιαλὴν καὶ παρεφύλατταν. Ἐξήλθαν οἱ ἐχθροὶ κατὰ τὴν συνήθειάν των τὴν ἐπιούσαν καὶ πεσόντες ἀπροφύλακτοι εἰς τοὺς ἐνεδρεύοντας ἔπαθον. 30 ἐξωγρήθησαν καὶ ἰσάριθμοι σχεδὸν ἐφονεύθησαν· ἐφονεύθησαν δὲ καὶ ἐκ τῶν Ἑλλήνων οἱ ὀπλαρχηγοὶ Γκέγκας κα

Πολυχρόνης. Μετὰ δύο δὲ ἡμέρας 200 Αἰγύπτιοι, περιφερόμενοι ἐπὶ λεηλασίᾳ, ἐπροχώρησαν εἰς Ἀλωνίσταιναν ἀγνοοῦντες ὅτι ἐκεῖ ἦσαν Ἕλληνες. ἔπесαν αἰφνιδίως εἰς τὸ μέσον αὐτῶν, ἐφονεύθησαν τινες καὶ ἐξωγρήθησαν τέσσαρες. Τὴν δὲ 15 ἐξεστράτευσεν ὁ Ἰβραήμης ἐπὶ τοὺς κατέχοντας τὴν Ἀλωνίσταιναν καὶ τὰ Μαγούλιανα Ἕλληνας, καὶ τοὺς ἔτρεφεν ὅλους μόνοι ἀκουσθεῖς· ἐκινδύνευσεν δὲ νὰ συλληφθῇ καὶ ὁ Γενναῖος. Ὁ Ἰβραήμης ἔβαλε πῦρ εἰς τὰ χωρία ἐκεῖνα καὶ εἷς τινα ἄλλα, ἐν οἷς καὶ τὰ Λαγκάδια, διήρπασεν ἀγέλας, ἤχημαλώτευσεν χιλιάς ψυχάς, ἐπανῆλθεν εἰς Τριπολιτσάν, καὶ ἀπέστειλε πολυάριθμον ἄλλο σῶμα εἰς συγκομιδὴν τῶν γεννημάτων τῆς ἐπαρχίας Καρυταίνης καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν. Τὸ σῶμα τοῦτο ἐπροχώρησεν εἰς τὰ ὄρεινὰ χωρία Δραγομάνου, Καρυῶν καὶ Κρομποδοῦ, ἀλλ' ἀπεκρούσθη καὶ ἔπαθεν· ἐπάτησε καὶ τὸ Ἰσάρι· ἑκατὸν τῶν ἐν αὐτῷ, κλεισθέντες ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐπολέμησαν ὅλην τὴν ἡμέραν, καὶ ἐξωρμήσαντες ἑξήρεις μεσοῦσης τῆς νυκτὸς διεσώθησαν, ἐκτὸς ἐνὸς φονευθέντος καὶ ἐνὸς πληγωθέντος. Οἱ ἐχθροὶ ἔκαυσαν τὸ χωρίον τὴν ἐπ' αὐτῷ, καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Καρυταίνης, ἀρπάζοντες καὶ φθείροντες.

Τὴν δὲ 27 ἐξεστράτευσεν ὁ Ἰβραήμης ἐπὶ τοὺς ἐν Βερβένοις, διέλυσε καὶ αὐτοὺς διὰ τοῦ ἤχου μόνοι τῶν σαλπίγγων. ἐπανῆλθεν αὐθημερὸν εἰς Τριπολιτσάν, καὶ ἀφήσας ἐκεῖ ἱκανὴν φρουρὰν ὑπὸ τὸν Χουσεῖνμπεην, τὸν ἀπὸ Κρήτης πρὸ ὀλίγου μετακομίσαντα εἰς τὰ Μεσσηνιακὰ φρούρια καὶ ἐκεῖθεν εἰς Τριπολιτσάν νέα στρατεύματα, ἀνεχώρησε τὴν 1 Αὐγούστου εἰς Μεσσηνίαν λεηλατῶν καθ' ὁδὸν καὶ καταστρέφων· διερχόμενος δὲ τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Λεονταρίου, ἄφησε τρισχιλίους ὡς σκοπιὰν κατὰ τὸ Ἰσάρι.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας τῆς εἰς Μεσσηνίαν καταβάσεώς του, ἐπιστάντος τοῦ τρύγου τῶν σύκων, ὑπερτρισχίλιοι Ἕλληνες, φύρδην μίγδην συναχθέντες, ἔπесαν εἰς Νησί, ὅπου ἐστάθμευαν τρεῖς λόχοι ἐχθρῶν, ἐφόνευσαν ὅλους σχεδόν, φονευθέντων καὶ 50 ἐξ αὐτῶν, καὶ συγκομίσαντες τὰ σῦκα ἐπανῆλθαν εἰς τὰ ἴδια.

Αἱ ἐπανελημμέναι ἀποτυχίαι τῶν ἀτάκτων στρατιωτῶν ἀντιπαραταττομένων πρὸς τακτικούς ἀπέδειξαν πασιφανῶς, ὅτι ἀδύνατον νὰ εὐδοκιμήσωσιν οἱ Ἕλληνες ὅχι μόνον διὰ τὴν ὑπεροχὴν τῶν λοχσοφορούντων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν εὐπείθειαν, τὴν εὐταξίαν καὶ τὴν οἰκονομίαν τῶν. Τόσον δὲ ἡ ἀπείθεια, ἡ ἀταξία καὶ ἡ κατὰχρησις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατιωτικοῦ ἐκορυφώθησαν ἐκεῖναις ταῖς ἡμέραις ἐξ αἰτίας τῶν ἐμφυλίων πολέμων παρασυρόντων τοὺς ἐνεχομένους εἰς πᾶν εἶδος ἀκολασίας, ὥστε τὸ νομοτελεστικὸν τὸ ἀπεκάλει λυμεῶνα τῆς πατρίδος (α).

Ταυταύτης οὔσης τῆς καταστάσεως τοῦ στρατιωτικοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἔστρεψε σπουδαίως ἡ Κυβέρνησις τὴν προσοχὴν τῆς εἰς εἰσαγωγὴν ξένου ὑπομισθίου τακτικοῦ καὶ ἔδωκε τῇ ἐν Λονδίνῃ ἐπιτροπῇ διαταγὰς πρὸς εὐρεσιν εἰδικοῦ δανείου πεντακοσίων χιλιάδων λιρῶν εἰς ταχεῖαν ἀποστολὴν τετρακισχιλίων ἀλλοδαπῶν τακτικῶν, εἰς προμήθειαν τῶν ἀναγκαιῶν, καὶ εἰς

μίσθωσιν καὶ διατήρησίν των. Ἄλλ' ὁ κίνδυνος ἦτον ἐπὶ θύρας, ἡ δὲ βοήθεια αὕτη καὶ βραδεῖα καὶ ἀδέσβαιος· διὸ ἐπεμελήθη ὑπεράλλοτε ν' αὐξήσῃ τὸ ἐν Ἑλλάδι τακτικόν της, μήτε προσδεῦον διὰ τὰς ἀντενεργείας τινῶν τῶν ἀτάκτων μήτε διατηρούμενον ὡς ἔπρεπεν· ἀλλὰ τὰ παθήματα ἐγείναν μαθήματα, καὶ οἱ ἀποστρεφόμενοι ἄλλοτε αὐτὸ ἐφάνησαν ἤδη ὑπερασπισταί του.

Διέτριβε πρὸ πολλοῦ ἐν Ἑλλάδι ὁ Γάλλος συνταγματάρχης Κάρολος Φαδιέρος, ἐπὶ Ναπολέοντος ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαρμόντην ἐντίμως ὑπηρέτησας. Ἄγνωστος καὶ ὑπὸ ἄλλο ὄνομα ἐπεσκέπτετο κατ' ἀρχὰς τὰ ἐλληνικὰ στρατόπεδα, ἀναμειγνυόμενος ὡς ἰδιώτης καὶ ἐθελοντὶς πρὸς γνῶσιν τῶν ἡθῶν καὶ τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἀνθρώπων, μεθ' ὧν διενσεῖτο νὰ ταλαιπωρηθῇ καὶ κινδυνεύσῃ ἀφιλοκερδῶς μέχρι τέλους· ἐπεχείρησε δέ, πολιορκουμένης τῆς Κορώνης, ἀλλ' ἀνεπιτυχῶς, νὰ βλάψῃ τὸ τεῖχος ἐν ἐλλείψει πυροβολικοῦ διὰ πυροτεχνημάτων τῆς ἐπινοίας του. Τὸν ἄνδρα τοῦτον ἀνέδειξεν ἡ ἐλληνικὴ Κυβέρνησις, λήγοντος τοῦ Ἰουνίου, ἀρχηγὸν τοῦ τακτικοῦ, καὶ ἐκανόνισε τὰ τῆς ὑπηρεσίας κατὰ τὴν πρότασιν αὐτοῦ, ἀναδείξασα ἑπάρχον μὲν τὸν Regnault de St Jean d'Angely, διαπρέποντα διὰ τὰς στρατιωτικὰς ἀρετάς του, γενικὸν δὲ ἐπιμελητὴν τὸν ἐκ Μεδιολάνων κόμητα Πόρρον ἀξιότιμον διὰ τὰς γνώσεις καὶ τὰ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς ξενοκρατουμένης πατρίδος του παθήματά του· ἔδωκε δὲ τῷ ἀρχηγῷ καὶ ἐξουσίαν νὰ προδιτάσῃ τοὺς ἀξιούς, νὰ μεταρρυθμίσῃ τὸ σῶμα κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ κρίσιν, καὶ νὰ τὸ μεταφέρῃ εἰς ἐξάσκησιν ὅπου ἐβούλετο· ἐξέδωκε δὲ τὴν 11 Σεπτεμβρίου καὶ περὶ ἀπογραφῆς νόμον· ἔκτοτε τὸ τακτικὸν ἐπρόκοψεν.

Ἀναχωρήσαντος δὲ τοῦ Ἰβραήμη ἐκ Τριπολιτσᾶς, οἱ Πελοποννήσιοι βουλὴν ἔβαλιν νὰ περιορίσωσι τοὺς ἐναπολειφθέντας Αἰγυπτίους ἐντὸς τῆς πόλεως. Ἐπ' αὐτῷ συνήλθαν ἐκ νέου οἱ μὲν εἰς Βέρβεναν, ὅπου ἔστειλεν ἡ Κυβέρνησις τριμελὴ ἐπιτροπὴν ἐπὶ προμηθεῖα τῶν ἀναγκαίων καὶ πληρωμῇ τῶν μισθωτῶν στρατιωτῶν, οἱ δὲ εἰς Ἀλωνίσταιναν, καὶ ἄλλοι εἰς τὴν ἐπάνω Χρέπαν. Τὴν ἑσπέραν τῆς 12 Αὐγούστου, ἐκ συνθήματος τοῦ ἐν Ἀλωνισταίνῃ Κολοκοτρώνη, ἐκίνησαν οἱ μὲν ἐν Βερβένοις, ἐν οἷς καὶ 30 ἵπποις

Κάρολος Φαδιέρος
φέρων τὴν οτολήν Γάλλου συν-
ταγματάρχου.

ὑπὸ τὸν Χατση-Μιχάλην Ὑαλιάνον, πρὸς τὰ Τρίκορφα, κατεχόμενα καὶ αὐτὰ ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀφ' οὗ ἀπεδίωξαν τοὺς Ἑλληνας, οἱ δὲ ἐν Ἀλωνισταίῃ πρὸς τὴν Πιάναν. Οὗτοι πεσόντες αἰφνης εἰς τὰ ὀχυρώματα τῶν ἐχθρῶν ἐφόνευσάν τινας, ἔκαυσαν ἓνα μύλον καὶ ἐπανήλθαν εἰς Ἀλωνίσταιναν. Οἱ δὲ ἄλλοι, προπορευομένου τοῦ ὀλιγαριθμοῦ ἱππικοῦ τοῦ Χατση-Μιχάλη ἐκλήψθentos ὡς τουρκικοῦ, προοιμίασαν τὴν μάχην συλλαβόντες καὶ φονεύσαντες ὃ ἐχθρούς· ἔστησαν δὲ ἐκ τοῦ προχείρου τρία ὀχυρώματα πλησίον ἀλλήλων ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρικῶν καὶ τοὺς ἐπολέμουν. Ἀρξαμένης δὲ τῆς μάχης, ἤλθαν εἰς βοήθειαν τῶν πολεμούντων Αἰγυπτίων τινὲς τῶν ἐν Τριπολιτῇ, κατέδωκαν καὶ οἱ κατέχοντες τὴν ἐπάνω Χρέπαν Ἑλληνες εἰς βοήθειαν τῶν συστρατιωτῶν των, καὶ τὴν β' ὥραν μετὰ μεσημβρίαν ἀναψεν ὁ πόλεμος πανταχόθεν. Οἱ Ἑλληνες ὑπερίσχυσαν, ἔτρεψαν τοὺς ἐχθρούς, ἐσκότωσαν καὶ ἐξώγρησαν ἱκανοὺς, καί, ἐσπέρας γενομένης, οἱ μὲν ὑπῆγαν εἰς Βαλτέτσι, οἱ δὲ ἐπανήλθαν εἰς Βέρβενα. Τὴν δ' ἐπαύριον ὑπῆγαν εἰς Ζαράχωδαν καὶ ἔκαυσαν τοὺς ἐκεῖ μύλους. Ἀνωθεν τῶν μύλων σώζεται παλαιὸν τεῖχος· ἐν αὐτῷ ἐκλείσθησαν οἱ Αἰγύπτιοι μετὰ τὴν καταστροφὴν τῶν μύλων καὶ ἀντεμάχοντο. Ἐτρέξεν εἰς βοήθειαν αὐτῶν τὸ ἱππικὸν διὰ τῆς Πιάνας, καὶ βλέπον οἱ Ἑλληνες ἀπεμακρύνθησαν τῆς πεδιάδος, ὥρμησε θαρρῶρα εὐτερον, ἀλλ' ἐπιπεσόντων τῶν περὶ τὸν Χατση-Μιχάλην, ἡγουμένου αὐτοῦ ξιφῆρους, ἐτράπησαν· ἐκινδύνευσεν δὲ νὰ συλληφθῇ καὶ αὐτὸς ὁ Χατση-Μιχάλης, πεσόντος τοῦ ἵππου του, ἐνῷ ἐμάχετο. Τραπέντος δὲ τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ, ἀπεδίωξαν οἱ Ἑλληνες τοὺς κατέχοντας τὸ παλαιὸν τεῖχος, ἐφόνευσαν ἱκανοὺς, ἐπῆραν 8 τύμπανα, καὶ κυριεύσαντες τὸ τεῖχος ἡῦραν ἐν αὐτῷ πολλὰ ζῶα καὶ διάφορα πράγματα, ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ τῶν Αἰγυπτίων. Ἐν ᾧ δὲ ἐμάχοντο πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἐμάχοντο καὶ κατὰ τὴν Πιάναν καὶ Δαδιάν, ὅπου ἡρίστευσαν ἐπίσης οἱ Ἑλληνες, καύσαντες ὅλους τοὺς μύλους τῆς Δαδιάς καὶ τοὺς ἀπολειφθέντας τῆς Πιάνας. Οἱ δὲ φυλάσσοντες αὐτοὺς ἐκλείσθησαν ἐντὸς ἄλλου παλαιοῦ φρουρίου ἀπέναντι τῶν μύλων τῆς Δαδιάς καὶ δὲν ἔπαθαν ὡς οἱ ἄλλοι, διότι, κλίναντος τοῦ ἡλίου, ἦλθεν εἰδησις ὅτι ὁ Ἰβραήμης ἐπανερχόμενος εἰς Τριπολιτῶν ἔφθασεν εἰς Σινάνου ὃ ὥρας μακρὰν τῆς Δαδιάς, καὶ ἐπὶ τῇ εἰδήσει ταύτῃ ἔπαυσαν οἱ Ἑλληνες πολεμούντες, ἐξημερώθησαν εἰς Βέρβενα, καὶ μετέδωκαν εἰς Ἅγιον Πέτρον ὡς εἰς θέσιν ὀχυρωτέραν, δύο ὥρας ἀπέχουσιν τῶν Βερδέων. Τὴν ἡμέραν δ' ἐκείνην, καθ' ἣν ἐφρονεύθησαν ἱκανοὶ ἐχθροί, ἐφρονεύθησαν καὶ ἐπληρώθησαν 15 Ἑλληνες πεζοὶ καὶ 4 ἱππεῖς. Μεγάλως δὲ ἡρίστευσε τὸ μικρὸν ἑλληνικὸν ἱππικόν, καὶ θαυμασμοῦ ἄξιος ἐδείχθη ὁ Χατση-Μιχάλης διὰ τὴν εὐτολμίαν του.

Ἐπανερχόμενος δὲ ὁ Ἰβραήμης εἰς Τριπολιτῶν ἀπέκλεισεν ἐντὸς τινος πύργου τῶν Τρινήσων 70 ὑπὸ τὸν Κώσταν Σουλιάτην, ἐκυρίευσεν τὸν πύργον διὰ συνθήκης καὶ ἀπέλυσε τοὺς ἐν αὐτῷ ἀροπλίσας καὶ λαφυραγωγήσας αὐτοὺς παρὰ τὴν συνθήκην. Συγχρόνως ἀπέκλεισε καὶ τοὺς εἰς τὸ σπήλαιον

τοῦ χωρίου Βρονταμὰ καταφυγόντας· μὴ θέλοντας δὲ νὰ παραδοθῶσιν, ἀνοί-
ξας ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ σπηλαίου ὁπήν, καὶ ἐνρίψας πυρίτιδα καὶ ἄλλας
καυστικὰς ὕλας ἔκαυσε σχεδὸν ὅλους.

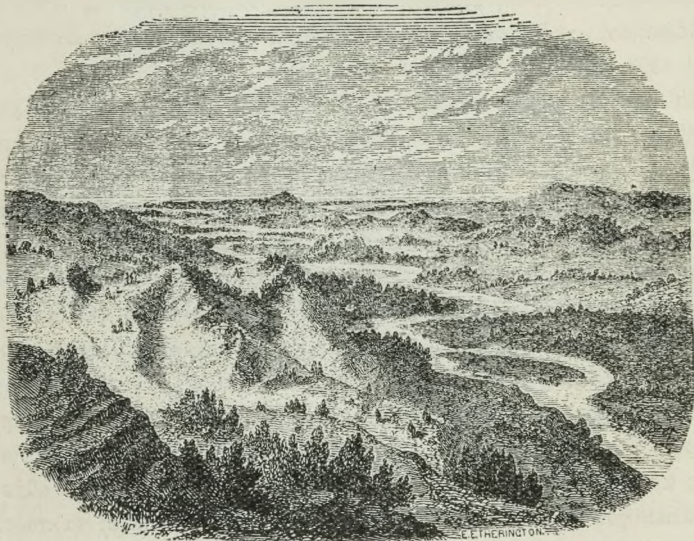
Τὴν δὲ 15 Αὐγούστου εἰσῆλθεν εἰς Τριπολιτσάν, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέ-
ρας ἐξεστράτευσεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Μιστρά, ἐπάτησε τὴν τοῦ Ἑλλους
καίων καθ' ὁδόν, λεηλατῶν καὶ αἰχμαλωτίζων, καὶ ἐπροχώρησε πρὸς τὸ
Μακρathονῆσι· ἐγένοντο δὲ καθ' ὁδόν καὶ τινες μικροὶ ἀκροβολισμοί. Τὴν δὲ
23 εἰσέβαλεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Μονεμβασίας, ἡχμαλώτευσεν ἐν Κυπαρι-
σία 800 ψυχὰς ἐντὸς σπηλαίου, καὶ ἐφόνευσέ τινας τῶν ἀνδρῶν. Οἱ δὲ κατὰ
τὸν ἅγιον Πέτρον Ἑλληνες, μὴ τολμῶντες νὰ πολεμήσωσι τοὺς ἐχθροὺς
κατὰ πρόσωπον, καὶ διαιρεθέντες εἰς διάφορα ἀποσπάσματα τοὺς παρηκολού-
θουν καὶ τοὺς ἔβλαπταν κλεπτοπολεμοῦντες.

Καθ' ἧς δὲ ἡμέρας περιώδευεν ὁ Ἰσραήμης, ἐπειδὴ ἡ ἐν Τριπολιτσᾷ
ἀπολειφθεῖσα φρουρὰ ἦτον ὀλίγη, ἔκριναν οἱ ἐπὶ τῶν Τρικώρων στρατοπε-
δεύοντες τότε περὶ τὸν Λόντον ἀρμοδίαν τὴν περίστασιν εἰς ἄλωσιν τῆς πό-
λεως δι' ἐφόδου καὶ ἐζήτησαν ἐπ' αὐτῇ τὴν συνδρομὴν τοῦ ἐν Ναυπλίῳ διη-
μερεύοντος τακτικοῦ. Τὴν 5 Σεπτεμβρίου παρλαθὼν ὁ Φαδιέρης 400 λογ-
χοφόρους καὶ δύο ὄρεινὰ κανόνια ἔφθασε τὴν νύκτα εἰς Τρίκορρα, συνεννοήθη
μετὰ τῶν ἐκεῖ περὶ τοῦ μελετωμένου κινήματος, καὶ τὴν ἀκόλουθον νύκτα
ὑπῆγεν ἀφανῶς ὑπὸ τὰ τεῖχη τῆς πόλεως πρὸς τὸ ἀρκτικὸν μέρος ἀναμένων
τὴν ὀρισθεῖσαν ὥραν, καθ' ἣν προέθεντο οἱ περὶ τὸν Λόντον νὰ προσπογι-
θῶσιν ἐφοδὸν πρὸς τὸ μεσημβρινὸν ἐπὶ σκοπῇ νὰ ἐρελκύσωσι τὴν προσοχὴν
τῶν ἐχθρῶν ὥστε νὰ εὕρωσιν εὐκαιρίαν οἱ τακτικοὶ καὶ ριφθῶσιν ἔσω Ἀλλ'
ἐλθούσης καὶ παρελθούσης τῆς ὀρισμένης ὥρας, οὗτ' ἐφάνησαν οὔτε ἡκού-
σθησαν, ἀπειθήσαντες εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ ἀρχηγοῦ, ὥστε οἱ τακτικοὶ ἦναγ-
κάσθησαν ν' ἀνχωρήσωσιν ἀπρακτοί. Τὴν δὲ 10 ἐπανῆλθεν ὁ Ἰσραήμης
εἰς Τριπολιτσάν ἀπὸ τῆς καταστρεπτικῆς περιοδείας του καὶ μετὰ δύο ἡμέ-
ρας ἐξεστράτευσεν ἐκ νέου πρὸς τὴν Μεσσηνίαν καὶ βλάπτων καθ' ὁδόν καὶ
μὴ βλαπτόμενος εἰσῆλθε τὴν 14 εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἀρκαδίας, ἔκαυσε τὴν
ἐκκλησίαν καὶ τινας οἰκίας, ἡχμαλώτευσεν τὸν Ἀναστάστην Κατσαρόν, ἔβαλε
πῦρ εἰς τὰ Φιλιατρά, τοὺς Γαργαλιάνους καὶ τὴν Λυγουδίστην, καὶ ἐπανῆλ-
θεν εἰς τὰ μεσσηνιακὰ φρούρια. Ἀρχομένου δὲ τοῦ Ὀκτωβρίου, ἀπέστειλεν
εἰς Τριπολιτσάν ὑπὸ πολυάριθμον φρουρὰν 800 φορτώματα πολεμεφωδίων
καὶ τροφῶν· ὅλαι δὲ τινες ἐπάτησαν τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Πύργου καὶ τινα χω-
ρία τῆς Γαστούνης, ἐφόνευσαν καὶ ἠνδραπόδισάν τινας καὶ ἐπανῆλθαν ἀπρόσ-
βλητοι εἰς τὸ γενικὸν στρατόπεδον. Ἐκτοτε ἔπαυσαν αἱ περαιτέρω ἐκδρομαὶ
καὶ ἐκστρατεῖαι τῶν περὶ τὸν Ἰσραήμην.

Λήγοντος δὲ τοῦ αὐτοῦ μηνός, ἀντηλλάχθησαν μεσιτεῖα τοῦ Χαμιλτωνός
οἱ δύο ἐν Ναυπλίῳ αἰχμαλωτισθέντες πασάδες, καὶ ὁ Μαυρομιχάλης καὶ ὁ
Γιατράκος οἱ ἐπὶ τῆς παραδόσεως τοῦ Νεοκάστρου κρατηθέντες· ἀντηλλά-
χθησαν καὶ ἄλλοι αἰχμάλωτοι· ἀπέλυσε καὶ ὁ Κολοκοτρώνης τοὺς παρ' αὐτῷ

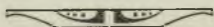
δύο υἱοὺς τοῦ Σείχ-Νεντσήπη καὶ ἄλλους τινὰς συγγενεῖς τοῦ ἐπὶ τιμῇ πενήντα χιλιάδων γροσίων.

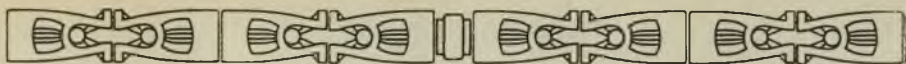
Μεγάλας ἐλπίδας ὑποταγῆς τῆς Μάνης καὶ ὅλης τῆς Πελοποννήσου ἔδωκεν ὁ Μαυρομιχάλης τῷ Ἰβραήμῃ ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ ἐξαγοραζόμενος τὸν καιρὸν καὶ ἐπιστεύθη. Ἐπὶ δὲ τῆς ἀπολυτρώσεώς του, ἀνακαλύψας πρὸς τὴν ἐλληνικὴν Κυβέρνησιν τὰς ἐντεῦθεν πρὸς τὸν Ἰβραήμην σχέσεις του, καὶ λαθὼν τὴν ἄδειαν νὰ μὴ τὰς διακόψῃ ἐπ' ὠφελείᾳ τῆς κινδυνεύουσας πατρίδος, ἐμελέτησε τὸν ἐξ ἐπιβουλῆς φόνον τοῦ καὶ ἰδιολογήθη πρὸς ἐκτέλεσίν του μετὰ τοῦ Παναγιώτη Χρυσανθοπούλου τοῦ καὶ Κακλα-

*Ο Ἀλφειὸς ποταμός.

μάνου· εὐρὼν δὲ αὐτὸν πρόθυμον ἐπὶ μόνῃ διατροπῇ τῆς οἰκογενείας του μετὰ τὸν θάνατόν του ἐκ τοῦ δημοσίου, τὸν ἐφωδίασε διὰ γράμματος πρὸς τὸν Ἰβραήμην ἀναγγέλλων τὴν ὑποταγὴν τῆς Μάνης καὶ τὴν ὅσον οὖπω ὅλης τῆς Πελοποννήσου, καὶ τὸν ἀπέστειλεν εἰς Μοθώνην. Διενσεῖτο δὲ ὁ Κακλαμάνος νὰ φονεύσῃ τὸν Ἰβραήμην ἐγχειρίζων τὸ γράμμα· ἀλλὰ, μὴ λαθὼν ἄδειαν νὰ φέρῃ ὅπλα ἐνώπιόν του, τῷ ἐνεχείρισεν ἀπλῶς τὸ γράμμα καὶ ἐπανῆλθεν ἀπρακτος. Αὐτὸ τοῦτο ἐμελέτησαν καὶ ἄλλοι, πλὴν καὶ αὐτῶν τὰ σχέδια ἐματαιώθησαν. Ἄλλ' ἐπιτρέπεται ἢ δολοφονία τοῦ ἐχθροῦ τῆς πατρίδος; Παρὰ τοῖς παλαιοῖς ἐπετρέπετο καὶ ἢ τοῦ ἐχθροῦ τῆς πατρίδος καὶ ἢ τοῦ παρὰ τοὺς κειμένους νόμους κυβερνῶντος τὴν πατρίδα, ἦτοι τοῦ τυράννου. Ἀλλὰ δικαίως θεωρεῖται σήμερον οἰαδήποτε τοιαύτη πράξις ἀνοσιουργία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΕ΄

Προδοσία Ὀδυσσέως.—Αὐτομόλῃσις πρὸς τοὺς Ἕλληνας καὶ θάνατος αὐτοῦ.—Τὸ σπήλαιόν του.—Κινήματα Τούρκων κατὰ τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.—Ἀναξωπύρῃσις τοῦ ἀγῶνος κατὰ τὴν Κρήτην.—Ἀπόπειρα ἐμπρησμοῦ τοῦ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἐχθρικοῦ στόλου.

Η ΕΦΕΤΕΙΝΗ ἐκστρατεία τῶν Τούρκων εἰς Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα παριστάνει νεοφανὴ χαρακτήρα. Ἐχει θερμὸν ὑπερασπιστὴν καὶ ὁδηγὸν τῆς τὸν ἄλλοτε δεινὸν ἀντίπαλόν τῆς Ὀδυσσέας. Μικροῦ λόγου ἄξια ἦσαν τὰ μεταποιήσαντα τὸν λαμπρὸν ἀθλητὴν τῆς Γραβιάς αἷτια εἰς παραβάτην τοῦ ὅρκου του καὶ εἰς ἀπαρνητὴν τοῦ ἐθνισμοῦ του· ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἦσαν ἀποτελέσματα τῆς διαγωγῆς του. Ὅστις ἀνέγνωσε προσεκτικῶς ὅσα περὶ τοῦ ἀνδρὸς διηγήθημεν, παρετήρησεν ὅτι κανόνα τῆς πολιτικῆς του εἶχε πάντοτε τὰ συμφέροντά του. Ἐστερήθη τοῦ φρουρίου τῶν Ἀθηνῶν, ἀφαρπασθέντος παρὰ τοῦ οἰκείου του Γκούρα· δὲν εὐδοκίμησαν τὰ πολεμικὰ σχέδιά του ἐν Εὐβοίᾳ, ὅπου ἤλπιζε νὰ ἡγεμονεύσῃ· δὲν ἐμισθοδοτοῦντο ἀπὸ τινος καιροῦ οἱ ὑπ' αὐτὸν ὥς οἱ ὑπὸ ἄλλους ὀπλαρχηγούς στρατιῶται· δὲν ἐκλήθη ὥς οἱ ἄλλοι κατὰ τῶν ἀνταρτῶν, διότι ἡ Κυβέρνησις τὸν ὑπώπτευσεν ὥς συνένοχον· ἰδοὺ οἱ λόγοι δι' οὓς ἐμελέτησε νὰ προδώσῃ τὴν μὴ πταίσασαν πατρίδα του· ἀλλ' ἤξευρεν ὅτι, κηρυττόμενος κατ' αὐτῆς, ὀλίγους θὰ εἶχεν ὁπαδούς· διὰ τοῦτο ὀρκισθεὶς μυστικῶς πίστιν τῷ Σουλτάνῳ ἐπὶ ὑποσχέσει νὰ τῷ δοθῇ ἐν καιρῷ ἡ γενικὴ ὀπλαρχηγία τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ὑπεκρίνετο πρὸς τοὺς Ἕλληνας τὸν Ἕλληνα ἐν γνώσει τῶν Τούρκων, πρὸς οὓς ἔλεγεν ὅτι διὰ τοῦ τρόπου τούτου θὰ εὐδοκίμουν τὰ ὑπὲρ αὐτῶν σχέδιά του· εἰς ἐνέργειαν δὲ αὐτῶν ἀρμόδιον ἐνόμισε τὸν καιρὸν καθ' ὃν οἱ ὀπλαρχεῖγοι τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἦσαν ἐν Πελοποννήσῳ κατὰ τῶν ἀνταρτῶν, πρόφασιν δὲ τοῦ ἐπιβούλου κινήματός του ἤρρε τὸ ἀκόλουθον περιστατικόν. Ἀπῆλθυσεν ἀπὸ τοῦ κοινοῦ τῶν Ἀθηνῶν ὥς καὶ ἄλλοτε γρόσια 15000 ἐπὶ λόγῳ, ὅτι τὰ ἐξώδευσεν εἰς προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων τοῦ φρουρίου· ἀπῆλθυσεν καὶ τὴν ἀπόλυσιν ἐμπειρικοῦ τινος χειρουργοῦ Τούρκου εὐρισκομένου ἐν Ἀθήναις καὶ ἠπειλόησε νὰ καύσῃ τὰς ἐλαίας καὶ τὰ σπαρτὰ τῶν Ἀθηναίων, ἂν δὲν εἰσκηκούετο. Οἱ Ἀθηναῖοι τῷ εἶπαν καὶ ἄλλοτε καὶ μετὰ τὴν παραλαβὴν τῆς ἐπιστολῆς ταύτης νὰ ζητήσῃ παρὰ τῆς Κυβερνήσεως ὅ,τι ἐζήτηι παρ' αὐτῶν, διότι καὶ τὸ φρούριον ἦτο τῆς Κυβερνήσεως, καὶ ὁ ζητούμενος Τούρ-

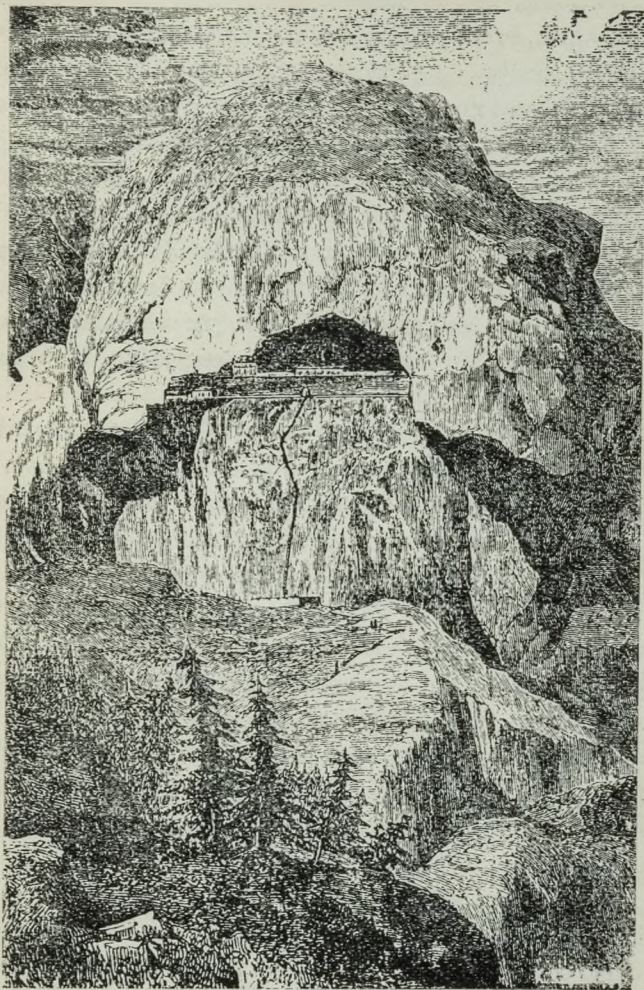
κος ἱατρὸς τῆς φρουρᾶς. Τοιαύτην ἀπόκρισιν λαθὼν ὁ Ὀδυσσεὺς ἀπεφάσισε νὰ πατήσῃ ὡς ἐχθρὸς τὴν Ἀττικὴν· καὶ τοῖς μὲν Δερβινοχωρίταις, οὓς ᾔθελε νὰ οὐδετερώσῃ, ἔγραψεν ὅτι ἐκίνει κατὰ τῶν Ἀθηναίων, τοῖς δὲ ὁπαδοῖς του εἶπεν ὅτι ἐκίνει κατὰ δύο ἢ τριῶν κατοίκων τῶν Ἀθηναίων· καὶ οὕτω προετοιμάσας τὰ πνεύματα ἔστειλε τὴν νύκτα τῆς 2 Μαρτίου σύμμικτον τάγμα ἐκ 300 Χριστιανῶν καὶ Τούρκων, καὶ ἔβλαψε τὰ ἐπὶ τῶν ὁρίων τῆς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας χωρία. Ὁ δὲ Γκούρας, ὅστις εὕρισκετο εἰσέτι ἐν τῇ Πελοποννήσῳ, μαθὼν ταῦτα, ἔτρεξε ὁρομαῖος εἰς Ἀθήνας ἐπὶ ἐπανειλημμένῃ προσκλήσει τῶν Ἀθηναίων, ἐξεστράτευσεν τὴν 11 κατὰ τοῦ Ὀδυσσεύς καὶ τὴν 14 ἔφθασεν εἰς Λεωκιδίαν· ἀνεδείχθη δὲ ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τῆς ἐξόδου του γενικὸς ὁπλαρχηγὸς τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος. Ὁ Ὀδυσσεὺς ἐστρατοπέδευεν τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐν Χαιρωνείᾳ, ἔχων ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του 600 Χριστιανούς καὶ 400 συμμάχους Τούρκους· τὴν δὲ ἀκόλουθον, καθ' ἣν θὰ ἦρχοντο οἱ ἀντιφερόμενοι εἰς μάχην, ἔφυγε διὰ νυκτὸς μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν καὶ κατέλαθε τὰς Λιθανάτας, παραθαλάσσιον χωρίον τῆς ἐπαρχίας τοῦ Ταλαντίου καὶ τόπον τῆς γεννήσεώς του.

Ἐν τούτοις συνέρρυσαν καὶ ἄλλα στρατεύματα τῆς Κυβερνήσεως ὑπὸ τὸν Κριεζώτην, τὸν Ρούκην καὶ ἄλλους ὁπλαρχηγούς καὶ ἐστράτευσαν ὅλα τὴν 27 ἐπὶ τοὺς περὶ τὸν Ὀδυσσεά· καὶ οἱ μὲν κατέλαβαν τὴν θέσιν τοῦ προφύτου Ἡλίου, οἱ δὲ τὸν ὑπερκείμενον τοῦ μοναστηρίου Βελιδοῦ λόφον ἡμιώριον ἀπέχοντα τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου. Ἐν τῇ μοναστηρίῳ τούτῳ ἐκλείσθησαν ἱκανοὶ Τούρκοι καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς, καὶ τὴν 1 Ἀπριλίου προσεδιήθησαν. Ἰδόντες δὲ οἱ ἐν Λιθανάταις ἐχθροὶ ὅτι οἱ ἐν τῇ μοναστηρίῳ ἐκινδύνουν, ὥρμησαν ἐπὶ τοὺς προσβάλλοντας, τοὺς ἀπεδιώξαν καὶ ἐξήγαγαν τὸν Ὀδυσσεά· βλέποντες δὲ τοὺς περὶ τὸν Κριεζώτην ἐπερχομένους ἐπανήλθαν εἰς τὸ χωρίον, ἀκολουθοῦντος καὶ τοῦ Ὀδυσσεύς. Ἀφ' οὗ δὲ ἐμακρύνθησαν οἱ ἐχθροὶ ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου, τὸ ἀπέκλεισαν οἱ Ἕλληνες ἐκ δευτέρου· ἀναπέμεινεν δὲ ἐπὶ τῆς ἐξόδου τῶν ἄλλων ὁ ἀδελφὸς τοῦ Ὀδυσσεύς Γιαννάκης καὶ 70 στρατιῶται, οἵτινες δι' ἑλλειψίν τροφῶν παρεδόθησαν τὴν ἐπαύριον, ὁ δὲ Γιαννάκης ἀπεστάλῃ εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον ἐπ' ἐλπίδι νὰ φέρῃ τὸν ἀδελφόν του εἰς μετάνοιαν. Οἱ Ἕλληνες, κυριεύσαντες τὸ μοναστήριον, ἐπολιόρκησαν τὰς Λιθανάτας.

Πρὸ τῆς ἐν τῇ μοναστηρίῳ δὲ μάχης, ὁ Ὀδυσσεὺς εἶχε γράψαι τοῖς ἐν Ζητουνίᾳ ἐχθροῖς, Ἀμπάξπασα καὶ Μουστάμπεη, ὅτι ἦτο καιρὸς νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Ἀλλὰ μετὰ τὴν μάχην ἐμελέτησε ν' ἀποχωρισθῇ, εἴτε διότι τοὺς ὑπόπτειεν, εἴτε διότι οἱ γνωστότεροι καὶ οἰκειότεροί του, ἰδόντες αὐτὸν ἄραντα ὅπλα κατὰ τῆς πατρίδος, τὸν ἐγκατέλειπαν· ἠλπίζε δὲ ἀναμφιδόλως καὶ εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Γκούρα πεποιθὼς ἐπὶ τὰς παλαιὰς σχέσεις των καὶ ἐφ' ᾧ τῇ εἶπεν ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ὁ πρὸς αὐτὸν σταλαῖς ἀδελφός του. Διὰ τοὺς λόγους τούτους παρέλαθε τὴν 7 Ἀπριλίου πρὸς περὶ αὐτὸν Χριστιανούς, καὶ προσποιηθεὶς ὅτι σκοπὸν εἶχε νὰ παρατη-

ρήση θέσεις τινὰς ἀπεχωρίσθη καὶ παρεδόθη εἰς τὸν Γκούραν. Οἱ δὲ ἐν Λι-
θανάταις Τοῦρκοι, βεβαιωθέντες περὶ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀπιστίας τοῦ Ὀδυσ-
σέως, ἐθανάτωσαν τοὺς παρ' αὐτοῖς ὀλίγους Χριστιανούς.

Ἵποπτος ὁ Ὀδυσσεύς, ὥς οὐδεὶς ἄλλος, ἐφρόντισεν, ἐν ᾧ ἐξουσίαζε τὸ
φρούριον τῶν Ἀθηνῶν, περὶ τινος ἀσφαλοῦς καταφυγίου ἐν καιρῷ ἀνάγκης,

Τὸ Κωρύκιον ἄντρον.

καὶ ἐξελέξατο τὸ ἐπὶ τοῦ Παρνασσοῦ Κωρύκιον (α), σπήλαιον εὐρυχωρότα-
τον καὶ καταλληλότατον, ἔστησεν ἄνωθεν αὐτοῦ κανόνια, εἰσέφερε τροχὰς,
πολεμεφόδια καὶ πᾶν ἄλλο ἀναγκαῖον, κατέθεσε τὰ πράγματά του, ἐναπέθε-
σεν, ἐξ ὅτου ἐμελέτησε τὴν προδοσίαν, τὴν οἰκογένειάν του καὶ τὸ παρέδω-
κεν ἐπὶ τῆς ἀπουσίας του εἰς τὸν Ἰρελώνην νυμφευθέντα τὴν νεωτέραν ἀδελ-

φήν του. Ἐπιθυμῶν δὲ ὁ διάδοχος τοῦ Ὀδυσσέως Γκούρας νὰ διαδεχθῇ καὶ τὸ σπήλαιόν του, ἔφερεν αὐτὸν ἐκεῖ ἵνα δώσῃ τὴν περὶ παραδόσεως αὐτοῦ διαταγὴν του· ἀλλ' ὁ Τρελώνης δὲν ἠθέλησε νὰ ὑπακούσῃ προφασίζόμενος ὅτι ὤφειλε νὰ τὸ παραδώσῃ εἰς ὄντινα διέταττεν ἡ Κυβέρνησις καὶ διανοούμενος νὰ τὸ κρατήσῃ αὐτός.

Ὁ δὲ Ὀδυσσεύς, ἄφ' οὗ διέμεινε μέχρι τινὸς ἐν τῷ στρατοπέδῳ τοῦ Γκούρα ἀνενόχλητος, ἐστάλῃ εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ Ἑλικῶνος μοναστήριον τοῦ Δομποῦ, μετεκομίσθη ἐκεῖθεν εἰς τὴν ἀκρόπολιν τῶν Ἀθηνῶν, ἐφυλακίσθη ἐν τῷ ἐκεῖ πύργῳ, ἐβασανίσθη πρὸς ἀνακάλυψιν τῆς περιουσίας του, καὶ τὴν νύκτα τῆς 4 Ἰουλίου ἐπνίγη καὶ ἐρρίφθη νεκρὸς ἀνωθεν τοῦ πύργου· εὐρέθη δὲ τὸ πτώμά του τὴν ἐπιούσαν ἐπὶ τοῦ λιθοστρώτου ἐδάφους τοῦ ναοῦ τῆς Ἀπτέρου Νίκης. Ἀλλ' ἐχρειάζετο ἡ μαιοφονία νὰ περικλυφθῇ· διό, παραμορφώσαντες οἱ ἔνοχοι τὴν ἀλήθειαν, διέδωκαν ὅτι ἐκόπη τὸ σχοινίον δι' οὗ ἐδέθη αὐθόρμητος ὁ Ὀδυσσεύς ἐπὶ σκοπῷ νὰ δραπετεύσῃ, κοιμωμένων τῶν φυλασσόντων αὐτόν, καὶ ὅτι πεσὼν κατὰ γῆς ἀπέθανεν· ἠθέλησαν δὲ νὰ δικαιώσωσι τοὺς λόγους των καὶ δι' ἱατρικῆς νεκροψίας, ἀλλὰ καὶ ἐντεῦθεν οὐδὲν ἐξήχθη εἰς περικάλυψιν τῆς μαιοφονίας.

Ζῶντος τοῦ Ὀδυσσέως, ἐπροσπάθησεν ἡ Κυβέρνησις νὰ λάβῃ ὑπεξυψίον τὸ σπήλαιόν του· ἀλλ' ἰδιαίτεράν κατέδραλεν εἰς τοῦτο φροντίδα ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ, διότι ὁ κάτοχος αὐτοῦ Τρελώνης ὄχι μόνον ἠπειθήσε κληθεὶς νὰ τὸ παραδώσῃ ἀλλὰ κατηγορεῖτο καὶ ὡς ἐπιβόλους σχέσεις ἔχων πρὸς τοὺς Τούρκους. Διέτριβεν ἐν Ἑλλάδι Σκωτὸς τις Φέντων, ὅστις ὑπεσχέθη νὰ τὸ ἀφαρπάσῃ καὶ νὰ τὸ παραδώσῃ εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἐπὶ χρηματικῇ ἀμοιβῇ διὰ παντὸς θεμιτοῦ ἢ ἀθεμίτου τρόπου· ἔκλινεν ἀξιοκατακρίτως ἡ Κυβέρνησις τὸ οὗς καὶ ὁ πονηρὰ βουλευόμενος παρέσυρεν εἰς τοὺς δολοφόνους σκοπούς του εὐαπάτητόν τινα νέον Ἀγγλον Βιτκόμβον ἐξ ἀγαθῶν γονέων, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὸ σπήλαιον ὡς ἤδη φίλος τοῦ Τρελώνη, συνεισέγαγε καὶ τὸν συνωμότην του. Ἐν μιᾷ δὲ τῶν ἡμερῶν, καθ' ἣν καὶ οἱ τρεῖς ὥπλασκούντο διὰ πυροδόλων, μεθύσας ὁ Βιτκόμβος ἐπυροδόλησε, κατὰ προτροπὴν τοῦ Φέντωνος, τὸν Τρελώνην ὅπισθεν αὐτοῦ ἰστάμενος, καὶ τὸν ἐρρίψε κατὰ γῆς. Εἰς τότε τῶν παρόντων ἄλλογενῶν στρατιωτῶν τοῦ Τρελώνη, μὴ ἰδὼν τὸν πυροβολήσαντα, ἀντεπυροδόλησε τὸν Φέντωνα ὑποθέσας αὐτὸν φονέα καὶ τὸν ἐθανάτωσεν. Ὁ Βιτκόμβος ἔφυγεν, ἀλλὰ συλληφθεὶς ἐκτὸς τοῦ σπηλαίου εἰσεκομίσθη, ἐδεσμεύθη καὶ ὡμολόγησε τὰ πάντα. Ὁ Τρελώνης παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἰάθη καὶ γενναίότητι φερόμενος ἀπέλυσε τὸν δέσμιόν του ὡς γενόμενον ἀπλοῦν ὄργανον τῆς ἐπιβουλῆς ἄλλου· παραλαβὼν δὲ τὴν γυναῖκά του ἐξῆλθε τοῦ σπηλαίου ἀνενόχλητος μεσιτεία τοῦ Χαμιλτωνος καὶ ἀπεδήμησεν εἰς Κεφαλληνίαν. Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα παρέλαβεν ἡ Κυβέρνησις τὸ σπήλαιον καὶ ἀπέλυσε τοὺς ἐν αὐτῷ οἰκείους τοῦ Ὀδυσσέως.

Ἐν τούτοις, οἱ περὶ τὸν Ἀμπάξπασαν καὶ Μουστάμπεην ἐν Ζητουνίῳ

Τοῦρκοι ἤκουσαν πρόθυμοι τὴν πρὸ τῆς πρὸς τοὺς Ἑλληνας αὐταμολύσεως τοῦ Ὀδυσσεύς πρόσκλησίν του, καὶ ἐπέρασαν τὴν 5 Ἀπριλίου τὸν Σπερχειόν. Ἦσαν δὲ δισχιλίοι πεζοὶ καὶ ἵππεις σύροντες καὶ δύο κανόνια. Μαθόντες δὲ τὸν ἐρχομὸν αὐτῶν οἱ καὶ μετὰ τὴν αὐτομολήσιν τοῦ Ὀδυσσεύς πολιορκοῦντες τὰς Λιδανάτας Ἑλληνες, ἄφρησαν ὀλίγους ἐπὶ τῆς πολιορκίας, καὶ οἱ πολλοὶ ἐπεστράτευσαν ὑπὸ τὸν Γκούραν καὶ συνήψαν δύο μάχας, τὴν μὲν κατὰ τὴν Δαύλιαν τὴν 7, τὴν δὲ κατὰ τὸ Τουρκοχωρί τὴν 11, καθ' ἃς ὑπερίσχυσαν, καὶ τοὺς ἐμπόδισαν νὰ προχωρήσωσιν, ὥς ἐμελέτων, εἰς Σάλωνα, προκαναλαβόντες τὴν Ἀμπλιαννὴν, καὶ ἀναγκάσαντές τοὺς νὰ ὀχυρωθῶσιν ἐν τῇ Παληοχωρίῳ, ὅπου καὶ διέμειναν μέχρι πολλοῦ. Ἐν τῇ διαστήματι δὲ τούτῳ ἐλύθη ἡ πολιορκία τῶν Λιδανάτων, διότι οἱ ἐκεῖ Τοῦρκοι, ἰδόντες, ὅτι οἱ ἐναπολειφθέντες εἰς πολιορκίαν Ἑλληνες ἦσαν ὀλίγοι καὶ ἀδύνατοι, ἐξώρμησαν διὰ μέσου αὐτῶν ἀβλαθεῖς.

Ἐν ᾧ δὲ συνέβαιναν ταῦτα πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἄλλοι Τοῦρκοι, ἀρχηγὸν ἔχοντες τὸν κεχαγιάμπεην τοῦ Ρούμελη-βαλησῆ, ἔπесαν αἰφνιδίως ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Σεργοῦλαν χωρίον τοῦ Μαλανδρίνου, μηδενὸς ὑποπτεύοντος τοιαύτην ἐπιδρομὴν. Πρὸς τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης ἦτον ὁ Παπᾶ Γεώργιος Πολίτης. Ἐξ αἰτίας δὲ τῆς συχνῆς θαλασσινῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, πολλάκις αἱ Ἀρχαὶ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ Κυβέρνησις δι' αὐτοῦ ἀνταπεκρίναντο, καὶ δι' αὐτοῦ ἐστέλλοντο εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα πολεμεφόδια καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα. Εἰς ἀρπαγὴν τοιούτων εἰδῶν καὶ εἰς γνώσιν τῶν ἐγγράφων ἔπесαν ὥς ἐξ οὐρανοῦ εἰς τὸ χωρίον ἐκεῖνο οἱ ἐχθροὶ τὴν 17, ἐπάτησαν τὸν πύργον τοῦ Παπαπολίτη, τὸν ἐγύμνωσαν, τὸν ἔκαυσαν, ἡχμαλώτευσάν τινας, ἐν οἷς καὶ τρεῖς ἐγγόνους του, ἀνέβησαν ἔπειτα κατὰ τὰ Κράβδαρα, προσεδιλήθησαν τὴν 22 ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Σαφάκαν κατὰ τὴν Παπαδιάν, ὑπερίσχυσαν, ἐπανήλθαν εἰς τοῦ Μαλανδρίνου καὶ ἔκαυσαν τὴν Βιτρινίτσαν. Ἐν τούτοις ἦλθαν πρὸς αὐτοὺς καὶ οἱ πλείστοι τῆς φρουρᾶς τῆς Ναυπάκτου, καὶ ὅλοι, πεζοὶ καὶ ἵππεις, ὥς τρισχιλίοι, ἐξεστράτευσαν τὴν 4 Μαΐου εἰς κυρίευσιν τῶν Σαλῶνων. Μαθόντες οἱ ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὀπλοφόροι τὴν αἰφνίδιον ἐπάνοδον τοῦ ἐχθροῦ εἰς Βιτρινίτσαν, καὶ ὑποπτεύσαντες τὴν μελετωμένην εἰς Σάλωνα ἀνάβασίν του ἔτρεξαν νὰ προκαταλάβωσι τὸ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ χωρίον τῆς Πεντῶρης τρεῖς ὥρας ἀπέχον τῶν Σαλῶνων, ἀλλὰ, πρὶν τοποθετηθῶσι καὶ ὀχυρωθῶσιν ὥς ἔπρεπεν, ἐπέπεσαν οἱ Τοῦρκοι, τοὺς ἔτρεψαν καὶ καιρίως τοὺς ἔβλαψαν. 160 ἐφονεύθησαν, ἐπληγώθησαν, καὶ ἡχμαλωτίσθησαν. Μετὰ τὰ παθήματα ταῦτα τῶν Ἑλλήνων, οἱ Τοῦρκοι ἐπροχώρησαν ἀνεμπόδιστοι, καὶ εἰσῆλθαν εἰς τὰ Σάλωνα. Οἱ δὲ δυστυχεῖς κάτοικοι, μηδὲν τοιούτον ὑποπτεύοντες καὶ καταγινόμενοι εἰς τὰς συνήθεις ἐργασίας των, ἐξεπλάγησαν ἰδόντες τοὺς ἐχθροὺς· καὶ οἱ μὲν γονεῖς ζητοῦντες τὰ τέκνα, τὰ δὲ τέκνα τοὺς γονεῖς, καὶ ὅλοι καταλείποντες τὰ πράγματά των ἔτρεχαν δρομαῖοι οἱ μὲν πρὸς τὰ ὄρη, οἱ δὲ πρὸς τὰ παραθαλάσσια εἰς ἀποφυγὴν τῆς σφαγῆς ἣ τῆς αἰχ-

μαλωσίας, οἱ πλείστοι δὲ αὐτῶν πρὸς τὸ Λουτράκι, ὅπου κατέφυγε καὶ ἡ πρό τιнос καιροῦ σταλεῖσα παρὰ τῆς Κυβερνήσεως εἰς διοίκησιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος καὶ ἐδρεύουσα ἐν Σαλῶνις ἐπιτροπή. 150 ἐσκοτώθησαν, 300 γυναῖκες καὶ παιδία ἡχμαλωτίσθησαν, καὶ τὰ ἐν τῇ πόλει διηρπάγησαν.

Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας τῆς κυριεύσεως τῶν Σαλῶνων, οἱ Τούρκοι ἐξε-

Ἀραχωδίτισσα.

Ἐκ λευκώματος περιηγητοῦ

στράτευσαν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Λιδωρικίου· ἐκίνησαν συγχρόνως καὶ οἱ ἐν τῇ Παληοχωρίῳ ὑπὸ τὸν Ἀμπάζπασαν καὶ Μουστάμπεην πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος, ἡχμαλώτευσαν καθ' ὁδὸν 150 γυναῖκας καὶ παιδία τῶν Μαυρολιθαριτῶν, ἔκαυσαν τὴν πρωτεύουσαν τῆς ἐπαρχίας, καί, τούτων γενομένων, οἱ μὲν ἀπὸ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ναυπάκτου πεσόντες εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἀνεχώρησαν εἰς τὰ ἴδια, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Ἀμπάζπασαν καὶ Μουστάμπεην πατήσαντες τὸ χωρίον, Λευκαδίτι, πρὸς αἰχμαλώτισιν τῶν ἐκεῖ καταφυγόντων καὶ εὐρόντες σφοδρὰν ἀντίστασιν καὶ [παθόντες, ἐπανῆλθαν τὴν 17 εἰς Σάλωνα, ὅπου καὶ διέμειναν.

Ἡ δὲ κυρίεσις τῶν Σαλῶνων κατετρόμαξε τοὺς κατοίκους τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἐξ ὧν οἱ μὲν κατέφευγαν εἰς ὄρη, εἰς σπήλαια καὶ εἰς ὅπας τῆς γῆς, οἱ δὲ εἰς τὰς παρακειμένας νήσους. Ἐν μέσῳ δὲ τοῦ διασπαρέντος πανικοῦ τούτου φόβου, ἡ ἑξοδος ὀλίγων Τούρκων ἐκ τῆς Εὐβοίας εἰς τὰ ἀντικρὺ παράλια τῆς Ἀττικῆς ἐπὶ λεηλασίᾳ ἔβαλε τοὺς Ἀθηναίους ἄνω κάτω. Αἱ γυναῖκες, τὰ τέκνα καὶ οἱ ἀπόλεμοι τῶν ἀνδρῶν κατέφυγαν εἰς Σαλαμίνα. Ἡ δὲ Κυβέρνησις, ἐνασχολούμενου τοῦ Γκούρα κατὰ τῶν ἐν Σαλῶνις Τούρκων, διέταξε χι-

λίους στρατιώτας ὑπὸ τὸν Βάσσον εἰς προφύλαξιν τῆς πόλεως.

Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ἐκαίετο ἡ Βιτρινίτσα, οἱ ἐν τῇ Πελοποννήσῳ Στερεοελλαδίτῃ, οἱ μετὰ τὴν τροπὴν τῶν ἐν Κρεμμυδιῇ ἐπανερχόμενοι εἰς τὴν στερεὰν Ἑλλάδα, ἔφθασαν εἰς Βοστίταν, καὶ μὴ εὐρόντες πλοιάρια εἰς διαπόρθμευσιν ὥδευσαν τὴν εἰς Κόρινθον παραλίαν ὁδόν, καὶ φθάσαντες εἰς

Λουτράκι διεπορθμεύθησαν εἰς Δίστομον τὴν 9 Μαΐου πρὸ μεσημβρίας. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν χίλιοι τῶν ἐν Σαλώνοις Τούρκων ἐξηλθαν εἰς καταστροφὴν τῶν πλησιοχώρων μερῶν καὶ εἰς λεηλασίαν ἔκαυσαν τὴν Κεσφίναν, καὶ ἐπρωχώρησαν εἰς Δίστομον, ὅπου ἰδόντες παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα τὰ στερεοελλαδιτικὰ στρατεύματα, ἅτινα ὑπέθεταν εἰσέτι ἐν Πελοποννήσῳ, ἐξεπλάγησαν. Οὐδὲν ἦττον ἐξεπλάγησαν καὶ ἐκεῖνα ἰδόντα ἄνευ παραμικρᾶς προειδοποιήσεως ἐχθροὺς ἐνώπιόν των. Ἀκίνητοι ἔμειναν μέχρι τινὸς καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Τούρκοι σκεπτόμενοι περὶ τοῦ πρακτέου. Οἱ Ἕλληνες, βλέποντες μετ' ὀλίγον τοὺς Τούρκους ἐτοιμαζομένους νὰ ὀχυρωθῶσιν, ἐπέπεσαν καὶ τοὺς ἡνάγκασαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσι πρὸς τὴν Κεσφίναν· ἀλλὰ, παρακολουθούντων τῶν Ἑλλήνων, οὐδ' ἐκεῖ διέμειναν καὶ ἐπανήλθαν εἰς Σάλωνα. Ἐσκοτώθησαν 7 Ἕλληνες ἐπὶ τῆς καταδιώξεως καὶ 2 ἐπληρώθησαν. Ἀφ' οὗ δὲ οἱ νεωστὶ ἐλθόντες ὀπλαρχηγοὶ καὶ οἱ τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος συνήλθαν καὶ ἐσκέφθησαν περὶ τοῦ πρακτέου, μετέδωκαν οἱ μὲν περὶ τὸν Κριεζώτην καὶ τὸν Βάσσον εἰς Ἀττικὴν πρὸς φύλαξιν τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης ἀπὸ ἐπιδρομῆς τῶν ἐν Εὐβοίᾳ Τούρκων, οἱ δὲ περὶ τὸν Καραϊσκάκην καὶ τὸν Τσαβέλλαν εἰς Δυτικὴν Ἑλλάδα· ἀπέμειναν δὲ οἱ λοιποὶ ὅλοι περὶ τὰ Σάλωνα, ὅπου ἦσαν οἱ ἐχθροί· καὶ οἱ μὲν περὶ τὸν Γκούραν ἐτοποθετήθησαν ἐν τῇ ἐπάνωθεν τῆς πόλεως Μονῇ τοῦ προφήτου Ἡλίου, οἱ δὲ Σουλιῶται ἐν τῇ μετοχίῳ τῆς Μονῆς καὶ ἐπὶ τοῦ ὑπερκειμένου αὐτῆς ὄρους πρὸς ἐπιτήρησιν καὶ ὅπως οὐν περιορισμὸν τοῦ ἐχθροῦ.

Ὑπερδύμνηον παρῆλθε μετὰ τὰ κατὰ τὸ Δίστομον συμβάντα, καθ' ὃ Χριστιανοὶ καὶ Τούρκοι δὲν συνεκρούσθησαν· ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐγνώσθη ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν Χριστιανῶν ἡλαττώθη, ἀποσπασθέντων τῶν περὶ Καραϊσκάκην, Τσαβέλλαν, Βάσσον καὶ Κριεζώτην, καὶ ὅτι πολλοὶ τῶν ἀπομεινάντων περιεφέροντο ἀπροφύλακτοι εἰς τὰ πλησίον χωρία ἐπὶ συλλογῇ τροφίμων διὰ τὴν ὀλιγότητα αὐτῶν, οἱ ἐν Σαλώνοις Τούρκοι ἐβουλεύθησαν νὰ πέσωσιν εἰς τὰ ὀχυρώματα τῶν Χριστιανῶν αἰφνης πανστρατιᾶ, καὶ διαιρεθέντες εἰς τρία σώματα, διότι τρεῖς ἦσαν καὶ αἱ ὑπὸ τῶν ἐναντίων κατεχόμεναι θέσεις, ἐστράτευσαν πρὶν ἐξημερώσῃ ἡ 17 Ἰουλίου οἱ μὲν ἐπὶ τοὺς ἐν τῇ Μονῇ, οἱ δὲ ἐπὶ τοὺς ὑπεράνω τῆς Μονῆς, καὶ τινες ἐπὶ τοὺς ἐν τῇ μετοχίῳ. Ἐκ τῶν τελευταίων δὲ τούτων ἐξεκόπησάν τινες καθ' ὁδὸν καὶ ὑπῆγαν τὴν νύκτα εἰς Κωλοβάτας ἐπὶ συλλογῇ καρπῶν· διὰ τὸν αὐτὸν σκοπὸν ὑπῆγαν τὴν αὐτὴν νύκτα εἰς τὸ αὐτὸ χωρίον καὶ οἱ πλείστοι τῶν κατεχόντων τὸ μετόχιον καὶ τὰ ὑπεράνω τῆς Μονῆς ὀχυρώματα μηδαμῶς ὑποπτεύοντες τὴν ἐκδρομὴν τῶν Τούρκων. Ἐξ αἰτίας ταύτης συννητήθησαν ἀπροσδοκίτως Ἕλληνες καὶ Τούρκοι εἰς τὸ χωρίον καὶ συνεκρούσθησαν· ὁ δὲ πυροβολισμὸς εἰδοποίησε τοὺς ἄλλους Ἕλληνας, ὅτι οἱ Τούρκοι ἦσαν ἐγγύς, καὶ τοὺς ἄλλους Τούρκους ὅτι ἡ μυστικὴ των ἐπιδρομὴ ἀνεκαλύφθη.

Ἐν τούτοις, οἱ ἀπόντες τοῦ μετοχίου Ἕλληνες ἐπανήλθαν εἰς αὐτὸ ἐν καιρῷ, καὶ, πρὶν ἐφορμήσωσιν οἱ Τούρκοι, ἐφώρμησαν, τοὺς ἐπολέμησαν καὶ

τοὺς ἀπεμάκρυναν. Τριακόσιοι ἦσαν οἱ φυλάττοντες συνήθως τὰ ἐπάνωθεν τῆς Μονῆς ὀχυρώματα, ἀλλὰ, καθ' ἣν ὥραν ἐπέπεσαν οἱ Τούρκοι, ἦσαν μόνον 70, διότι οἱ προεξεληθόντες εἰς ὀπωρισμὸν δὲν ἐπρόφθασαν νὰ ἐπανέλθωσι· διὰ τοῦτο ἐκυριεύθησαν ταῦτα εὐκόλως ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἐφρονεύθησαν 11 Ἕλληνες καὶ ἐξωγρήθησαν 3, ἐν οἷς καὶ ὁ Γεώργιος Κοσμάς, οἱ δὲ λοιποὶ ἐσώθησαν ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ πυρὸς τῶν ἐν τῇ Μονῇ συναθλητῶν. Ἀδιάκοπος δὲ καὶ βαρὺς ἦτον ὁ πόλεμος καὶ πρὸς τὴν θέσιν τῆς Μονῆς, ὅπου ἐπέπεσαν οἱ πλειότεροι τῶν Τούρκων, καὶ τόσον ἐπλησίασαν, ὥστε ἐκυρίευσαν τὴν ἔμπροσθέν τῆς τοιχοκλειστον ἄμπελον, καὶ ἐπολέμουν τοὺς ἐχθροὺς τῶν ἐκεῖθεν στήσαντες ἔμπροσθεν αὐτῶν τὰ σημαίας των· ἀλλ' ἐπελθούσης τῆς νυκτός, ἐξεκώπησαν 170 Σουλιῶται ἐκ τῶν ἐν τῷ μετοχίῳ, ἔτρεξαν εἰς βοήθειαν τῶν πασχόντων ἐν τῇ Μονῇ, καὶ φθάσαντες πλησίον τῶν ἐχθρῶν καθημένων ἐντὸς τῶν ἐν τῇ ἀμπέλῳ ὀχυρωμάτων, ἐφώναξαν «Σηκωθήτε «σεῖς νὰ καθήσωμεν ἡμεῖς.» Οἱ Τούρκοι τοὺς ὕδρισαν, οἱ Σουλιῶται ἤρεθίσθησαν, ἐπυροδόλησαν καὶ ἐπέπεσαν, προηγούμενου τοῦ ἀξίου τοιούτων πολεμιστῶν Δράκου· ἀπεκρύπτετο δὲ ἡ μικρότης τοῦ ἀριθμοῦ των ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτός καὶ ὑπὸ τοὺς περὶ τὸ νυκτοπολεμεῖν ἐπιδεξίους τρόπους τῶν Σουλιωτῶν. Ἐκφοβηθέντες οἱ Τούρκοι ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκίῳ ταύτῃ καὶ ἀκκῇ κτῳ ὀρμῇ, ἤρπασαν τὰς σημαίας των, ἀνεχώρησαν, ἂν καὶ ἀσυγκρίτως πολυαριθμότεροι, καὶ ἀνέβησαν πρὸς τὰ ἄνωθεν τῆς Μονῆς ὀχυρώματα. Οἱ δὲ Σουλιῶται ἦνοιξαν τοιουτοτρόπως τὸν ἀποκλεισθεῖσαν Μονὴν καὶ ἀπήλλαξαν τοὺς συναδέλφους των τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου. Τούτου δὲ γενομένου, 40 τῶν Σουλιωτῶν ὑπὸ τὸν Δράκον ἐπρόβαλαν νὰ πέσωσι τὴν αὐτὴν νύκτα ἐπὶ τινα ἄλλα ἐχθρικά ὀχυρώματα κάτωθεν τῆς Μονῆς, ἂν ἤθελαν καὶ ἄλλοι νὰ συναγωνισθῶσιν· 150 τῶν ἐντὸς τῆς Μονῆς, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Γκούρας ἐφίλοτιμήθησαν νὰ τοὺς συνοδεύσωσιν· ἀλλ' ἰδόντες τὸ μέγεθος τοῦ κινδύνου ἐκ τοῦ πλησίον παρητήθησαν. Μόνοι δὲ οἱ ὑπὸ τὸν Δράκον 40, πλήρεις τόλμης, ἐπέπεσαν, πέντε ἐχθρικά ὀχυρώματα, τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου, ἐπάτησαν, καὶ τοὺς ἐν αὐτοῖς ἔτρεψαν· ἀλλ' οἱ ἐν τῷ ἔκτῳ παρατηρήσαντες ὅτι οἱ ἐπελθόντες ἦσαν τόσον ὀλίγοι, ἀντέστησαν, καὶ πολεμοῦντες καὶ ἐλέγχοντες μεγαλοφῶνως τοὺς συναδέλφους των φεύγοντας ἀπέμπροσθεν τώσων ὀλίγων, τοὺς ἐθαῤῥυναν, ἐπανεφέρον πολλοὺς αὐτῶν εἰς τὰς θέσεις των, καὶ οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τῇ ἐπαναστροφῇ των ἀνεστάλησαν. Τὴν αὐτὴν νύκτα οἱ Τούρκοι ἐπανήλθαν εἰς Σάλωνα· καὶ οἱ μὲν ἐν τῇ Μονῇ Ἕλληνες ἄφησαν τὴν θέσιν ἐκεῖνην, ὥς ἐπικίνδυνον, οἱ δὲ Σουλιῶται καὶ τινες ἄλλοι, συναριθμούμενοι 1200, διετήρησαν τὴν τοῦ μετοχίου. Ὅλοι δὲ οἱ πεσόντες Ἕλληνες ἐπὶ τῶν συμπλοκῶν τῆς 17 ἦσαν 35, οἱ δὲ ζωγρηθέντες 3, οἵτινες ἐδραπέτευσαν μετ' ὀλίγης ἡμέρας καὶ διεσώθησαν εἰς τὸ ἐν τῷ μετοχίῳ στρατόπεδον. Μετὰ τὰ συμβάντα ταῦτα οἱ Τούρκοι δὲν ἐκινήθησαν κατὰ τῶν Ἑλλήνων· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες δὲν ἐκάθησαν ἀργοί, καὶ ἐνεδρεύοντες ἐδλαπταν τοὺς ἐχθροὺς. Ἀποσιωπῶντες συντομίαις χάριν τὰς ὀλιγωτέρου λόγου ἀξίας

ἄλλας ἐνέδρας των ἀναφέρομεν τῆς ἐξῆς. Οἱ Τοῦρκοι διετίρουν καὶ ἄλλας θέσεις καὶ τὴν τῆς Τοπόλιας. Ἐπιφωσκούσης τῆς ἡμέρας τοῦ Μπαϊραμίου, καθ' ἣν ἔμελλεν ὁ ἀρχηγὸς τῆς φρουρᾶς ἐκείνης νὰ ὑπάγῃ εἰς Σάλωνα πρὸς χαιρετισμὸν τοῦ πασᾶ, ὁ Θανάσης Ντούσας, παραλαβὼν ὀλίγους συμπατριώτας του, κατέβη εἰς τὴν μεταξὺ Τοπόλιας καὶ Σαλώνων πεδιάδα πρὸς τὸ μέρος ὅπου ὑψοῦνται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ δύο βράχοι, καὶ κατέλαβε τὸ ἐκεῖ σωζόμενον ἐρείπιον τοῦ μύλου καὶ ἐν ἄλλο ἀντικρὺ αὐτοῦ πρὸς τὴν Τοπόλιαν. Τὸ πρῶτ' ὄλος ἀργυροστόλιστος ὁ ἀρχηγὸς τῆς ῥηθείσης φρουρᾶς καὶ ἐν λαμπρᾷ συνοδίᾳ διαβαίνων ἔπεσεν εἰς τὴν ἐνεδραν, ἐφονεύθη καὶ ἐσφυλεύθη. Μαθοῦσα ἡ ἐν τῷ χωρίῳ τῆς Τοπόλιας φρουρὰ τὸ γεγονὸς ἐκινήθη κατὰ τῶν φονέων τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς· ἀλλ' οὗτοι, πρὶν φθάσωσιν ἐκεῖνοι, ἐπανήλθαν ἀδολαβεῖς εἰς τὸ μετόχιον.

Μεσούντος δὲ τοῦ Ὀκτωβρίου, μαθόντες οἱ ἐν τῷ μετοχίῳ, οἱ οἱ ἐν Σαλώνοις ἐπροσδόκουν τροφᾶς ἐκ Ζητουνίου, προκατέλαβαν τὴν Σκάλαν· ἀλλ' ἀντὶ φορτηγῶν ζώων ἐφάνησαν ἐρχόμενοι τὴν 23 διακρίσει Τοῦρκοι ἐκ τῶν φυλαττόντων τὴν Ἀμπλιανὴν ἐπὶ σκοπῷ νὰ διαβῶσιν εἰς Σάλωνα, καὶ πεσόντες αἴφνης ἐπὶ τὴν προφυλακὴν τῶν Ἑλλήνων ἐφόνευσαν τὸν ἀξιωματικὸν Κολοκύθαν καὶ ἔτρεψαν τοὺς ἄλλους· ἀλλὰ προχωροῦντες ἀπήντησαν ἀνυπέρβλητον ἀντίστασιν καὶ ὠπισθοδρόμησαν εἰς Ἀμπλιανὴν, ἐπανήλθαν δὲ μετὰ τὴν συνάντησιν ταύτην εἰς τὸ μετόχιον καὶ οἱ προκαταλαβόντες τὴν Σκάλαν. Οἱ Τοῦρκοι καθ' ὅλας τὰς μέχρι τοῦδε ἐκστρατείας των συνεΐθιζαν ν' ἀναχωρῶσιν εἰς τὰ ἴδια ἐπὶ τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Δημητρίου, καὶ τὸ ἀπολυτίκιον τοῦ ἁγίου «Μέγαν εὗρατο ἐν τοῖς κινδύνοις» ἐψάλλετο καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἐν ἀγαλλιᾶσει ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως, ὡς τὸ ἀποδημητήριον τῶν ἐχθρῶν, καθὼς ἐψάλλετο ἐν κατηφείᾳ τὸ τοῦ ἁγίου Γεωργίου, διότι τῷ καιρῷ ἐκεῖνῳ ἐκινουῦντο αἱ κατὰ γῆν καὶ θάλασσαν δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Κατὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν δὲ ταύτην συνήθειαν ἀνεχώρησαν καὶ οἱ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἑλλάδι Τοῦρκοι καὶ τὸ ἔτος τοῦτο τὴν 25 Ὀκτωβρίου, ἀλλ' ἐν τοιαύτῃ βίᾳ ἐξ αἰτίας ψευδῶν τινων ἐπιφόδων εἰδήσεων, ὥστε ἄφησαν ἐν Σαλώνοις ἐπὶ τῷ ἀναχωρισμῷ δύο κανόνια καὶ μέρος ἀποσκευῶν· δὲν ἐπρόφθασαν δὲ νὰ προειδοποιήσωσιν ἐν καιρῷ μηδὲ τοὺς ἀλλαχοῦ συναδέλφους των· διὰ τοῦτο ὅδ' ἀποπλεύσαντες τῆς Ναυπάκτου ἀπέβησαν πάντῃ ἀνύποπτοι τὴν αὐτὴν ἡμέραν τῆς 25 εἰς τὸν λιμένα τῶν Σαλώνων, ἐξ ὧν 4 ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ ἐζωγρήθησαν ὑπὸ τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων.

Οὐδαμῶς ἐδικαίωσεν ὁ Γκούρας τὰς προδοκίας τοῦ κοινοῦ ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης. Ὡς ἀρχηγὸς τῶν ὀπλων τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος ἀνεδέχθη νὰ στρατολογήσῃ ἐξακισχιλίους καὶ προφυλάξῃ δι' αὐτῶν τὴν Ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ἀπὸ πάσης προσβολῆς τῶν ἐχθρῶν· ἀλλ' ἡ εὐτυχὴς ἔκβασις τῆς ἐκστρατείας ὀφείλεται τοῖς Σουλιώταις.

Ἐν τῇ δὲ ἔπασχεν ἡ Ἀνατολικὴ Ἑλλάς ἔχουσα ἐν κόλποις τὸν ἐχθρόν, οἱ Κρήτες ἐπεχείρησαν ν' ἀναζωπυρώσωσι τὴν πρὸ διετίας καθ' ὅλην τὴν

Κρήτην σβεσθεῖσαν ἐπανάστασιν, καὶ λήγοντος τοῦ Ἰουλίου, στρατολογηθέντες ὡς 600 ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ Καλλέργη διεβιβάσθησαν ἐκ Ναυπλίου εἰς Μονεμβασίαν, ὅπου συμπληρωθέντες εἰς 1300 συναπέπλευσαν ἐφωδιασμένοι τῶν ἀναγκαίων ἐπὶ 18 πλοιαρίων καὶ τῆς Τερψιχόρης, γολέττας τοῦ Τομπάζη, ἔν' ἀποδῶσιν αἴφνης εἰς τὰ ἀρκτοδυτικὰ παράλια τῆς Κρήτης πρὸς ἄλωσιν τῶν φρουρίων Γραμβούσης καὶ Κισάμου· ἀλλ' ἐπελθούσης θυέλλης, διεσκορπίσθησαν τὰ πλοίαρια, καὶ δύο ἡμερονύκτια ἐθαλασσομάχουν.

Μιχαήλ τις Ἀρετᾶς Κρῆς μετεκόμιζε συνήθως εἰς τὰ παράλια - ταῦτα

Τὸ Γαλαξείδιον.

ἐκ Πελοποννήσου τρόφιμα πρὸς πώλησιν, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἦτο γνώριμος τῷ φρουράρχῳ τῆς Γραμβούσης. Μαθόντες τινὲς τῶν εἰς Κύθηρα καταφυγόντων Κρητῶν τὰς σχέσεις ταύτας τοῦ συμπατριώτου των, τὸν ἔπεισαν νὰ τοῖς χρησιμεύσῃ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς πατρίδος ὡς κατάσκοπος, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐμάνθαναν τὰ τῆς Γραμβούσης. Κατέπλευσεν ὁ Ἀρετᾶς μὲν τῶν ἡμερῶν εἰς τὰ παράλια ἐκεῖνα κακῶς ἔχων, ἐπελθούσης ἐπὶ τοῦ διάπλου του τρικυμίας, καὶ διενυκτέρευσε παρὰ τῇ γνωστῇ του φρουράρχῳ. Παρατηρήσας δὲ ὅτι ὀλιγώτατοι ἦσαν οἱ φρουροί, ἠρώτησε τὴν αἰτίαν· ἦτο δὲ ἡ τελευταία ἡμέρα τοῦ μηνός. Ἀνύποπτος ὁ φρούραρχος τῷ εἶπεν, ὅτι 60 ἦσαν ὅλοι οἱ φρουροὶ καὶ ἀντηλλάσσοντο κατὰ μῆνα, ἀλλ' οὔτε ἤρχοντο εἰς τὸ φρούριον οὔτε ἀνεχώρουν ὅλοι ὁμοῦ· ὅτι καθ' ὅσον μὲν ἐπλήθυνεν ἡ σελήνη, ἐπλήθυνε καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν φρουρῶν· καθ' ὅσον δὲ ὠλιγόστευεν αὕτη, ὠλιγόστευε καὶ ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν καὶ κατὴντα εἰς 5 ἢ 6 πρὸ τῆς νεομηνίας. Μαθόντες ταῦτα οἱ ἐν Κυθήροις καὶ ἰδόντες τὴν 31 Ἰουλίου τὰ ἐλληνικὰ πλοίαρια θαλασσοποροῦντα πρὸς τὴν Κρήτην, ἀπέπλευσαν αὐθημερόν, ὅλοι 17, ἡγουμένου τοῦ

Ἀναγνώστη Παναγιώτου (γ), ἐξημερώθησαν εἰς τι παράλιον τῆς Κρήτης, καὶ διέμειναν ἐκεῖ ἀφανεῖς ὅλην τὴν ἡμέραν. Βασιλεύοντος δὲ τοῦ ἡλίου, ἀνῆλθον, καὶ μίαν ὥραν πρὶν φέξῃ κατευδωώθησαν εἰς ἄγιον Σοῦζον ἀντικρὺ τῆς Γραμβούσης· ἡμέρας δὲ γενομένης, ἀποβάντες εἶδαν ἔμπροσθέν των ἄνθρωπον, καὶ παρέκει σκηνήν. «Τίς σύ», ἠρώτησαν, «καὶ τίς ἡ σκηνή;» «ἐγὼ εἶμαι», ἀπεκρίθη ὁ ἄνθρωπος, «Χριστιανός, ὑπηρέτης τοῦ φρουράρχου, καὶ ἐπειδὴ ἐφάνησαν χθὲς πλοιάρια, καὶ τὸ φρούριον δὲν ἔχει φύλακας, ἐφοβήθη ὁ φρούραρχος, ἀπεβίβασε τὴν γυναῖκά του ὑπὸ τὴν σκηνήν «ἐκεῖνην καὶ διέταξε κ' ἐμὲ νὰ μένω παρ' αὐτῇ εἰς ὑπηρεσίαν της». «Καὶ «διατί δὲν ἔχει φύλακας τὸ φρούριον;» ἠρώτησαν ἐκ νέου οἱ ἀποβάντες· «διότι», ἀπάντησεν ὁ ὑπηρέτης, «λήξαντος τοῦ μηνός, οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ ἀνεχώρησαν κατὰ τὴν συνήθειαν, καὶ οἱ διάδοχοί των ὥρα τῇ ὥρα περιμένονται». Ἀκούσαντες ταῦτα ὑπῆγαν εἰς τὴν σκηνήν, καὶ σταθέντες ἔξωθεν ἐκαλημέρισαν τὴν ἐν αὐτῇ γυναῖκα καὶ ἀντεκαλημερίσθησαν. «Ποῦ εἶναι ὁ μπέης;» τὴν ἠρώτησαν. «Ἀντίπεραν», ἀπάντησεν, «ἐν Γραμβούσῃ, καὶ «μοὶ παρήγγειλεν, ἅμα ἔλθετε» (τοὺς ἐξέλαβε δὲ ὡς τοὺς περιμενομένους φρουροὺς) «νὰ σᾶς εἴπω νὰ πυροβολήσετε δῖς, καὶ ἔρχεται καὶ σᾶς παραλαμβάνει». Ἐπυροδόλησαν δῖς, καὶ ὁ φρούραρχος ἐμβὰς εἰς τὸ πλοιαρίον του καὶ πηδαλιουχῶν ἤρχετο νὰ τοὺς παραλάβῃ. Πλησιάσας δὲ καὶ παρατηρήσας οὐδένα ἐγνώρισε τῶν ἐλθόντων καὶ ἤρχισε νὰ ὑποπτεύῃ καὶ νὰ τοὺς ἐρωτᾷ ποιοὶ ἦσαν. «Δὲν μᾶς γνωρίζεις;» ἀπεκρίθησαν οἱ ἐρωτηθέντες· «ἡξεύρεις ὅτι ὁ πκσᾶς στέλλει νέους φρουροὺς κατὰ μῆνα, τί ἐρωτᾷς;» ὁ φρούραρχος ἦλθε πλησιέστερον, καὶ πάλιν διστάζων εἶπε, «μήπως εἰσθε Ῥωμαῖοι;» «ὦ τῆς βλασφημίας!» ἐφώναξάν τινες αὐτῶν τουρκιστὶ καὶ ὠργισμένοι, «μᾶς ἔκαμες καὶ Ῥωμαίους· φέρε τὸ πλοιαρίον σιμά»· οἱ Κρήτες οὗτοι ἦσαν ἐνδεδυμένοι καὶ ἐξωπλισμένοι ὡς Τούρκοι, καὶ ἐκαλοῦντο ὁ μὲν Ἀλῆς, ὁ δὲ Χασάνης εἰς ἐπήκοον τοῦ φρουράρχου. Ὁ φρούραρχος ἐλθὼν πλησιέστερον εἶπε, «δὲν σᾶς γνωρίζω καὶ δὲν σᾶς πιστεύω· προσευχηθῆτε ὡς Τούρκοι καὶ τότε σᾶς πιστεύω». Τότε εἰς ἐξ αὐτῶν, ὁ Ἀνδρούλης Παχὺς, εἰδήμων ὁπωσοῦν τῆς τουρκικῆς γλώσσης καὶ ἐτοιμόλογος, ἤρχισε νὰ τουρκολογῇ θυμοῦ πλήρης, ὡς ὀλιγωρουμένης τῆς μωαμεθανῆς πίστεώς του. Ἀπατηθεὶς ὁ φρούραρχος ἀπεφάσισε νὰ τοὺς παραλάβῃ· ἐν ᾧ δὲ ἔμβαιναν εἰς τὸ πλοιαρίον, εἰς ἐξ αὐτῶν παρεπάτησε, καὶ τὸ ἔκλινε· «Καὶ μένε Γιάννη, «σὰ βόδι ἐπάτησας»· τῷ εἶπε τότε ἄλλος ἐξ ἀπροσεξίας. Ἀκούσας εἰς τῶν ἐν τῷ πλοιαρίῳ κωπηλατούντων δύο Τούρκων τὸν νομιζόμενον Χασάνην καλούμενον Γιάννην, ἔδραξε τὴν πιστόλαν του. Ἀλλὰ προλαβὼν ὁ Γιάννης Ῥούκουνας τὸν ἐμαχαίρωσεν. Ἐτρώμαξεν ὁ δειλὸς φρούραρχος ἰδὼν τὸ γεγονός. «Κάθου ἡσυχος, μπέη», τῷ εἶπαν οἱ Χριστιανοί, «κυθέρνα καὶ μὴ φοβῆσαι»· ἄφ' οὗ δὲ ἔφθασε τὸ πλοιαρίον εἰς τὸ νησίον τῆς Γραμβούσης, κατέβησαν οἱ ἀπομείναντες ἐν τῷ φρουρίῳ ἐξ Τούρκων εἰς τὸ παράλιον πρὸς ὑποδοχὴν τῶν συναδέλφων· ἀλλ' ἀποβάντες οὗτοι τοὺς συνέλαβαν αἰφνης

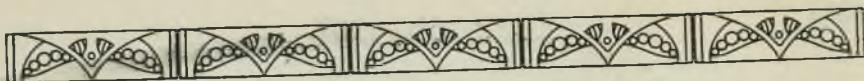
όλους. Ἐφώναξε τότε ὁ φρούραρχος. «Χριστιανοί, μὴ μᾶς θανατώνετε καὶ σᾶς παραδίδομεν τὰ κλειδιά». Οἱ Χριστιανοὶ ἀφώπλισαν τοὺς Τούρκους, παρέδωκεν ὁ φρούραρχος τὰ κλειδιά τοῦ φρουρίου, καὶ ἐν τῇ μουσουλμανικῇ του ἀπαθείᾳ καὶ ἀφοσιώσει εἰς τὴν εἰμαρμένην «χαρῆτέ το», εἶπεν ἀταράχως ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς Χριστιανούς, «τοῦτο εἶναι τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ». Οἱ Ἕλληνες παρέλαβαν τὸ φρούριον καὶ οὐδένα τῶν φρουρῶν ἐθανάτωσαν. Ἐφθασαν ἐν τούτοις αὐθημερὸν καὶ τινα πλοίαρια τῆς ἐκστρατείας καὶ τὴν ἐπαύριον τὰ λοιπά. Τὸ δρᾶμα τοῦτο διεδραματίσθη τὴν 2 Αὐγούστου. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐκυρίευσαν οἱ Ἕλληνες καὶ τὸ ὅλως παρημελημένον καὶ ἀνεφοδίαστον τῶν ἀναγκαίων φρούριον τῆς Κυσάμου, δραπετευσάντων τῶν φυλασσόντων αὐτό· ἔκτοτε ἀνέζησεν ἐπὶ τῆς Κρήτης ὁ ἀγών. Μαθὼν δὲ ὁ πρῶην Μουσταφάμπεης καὶ νῦν Μουσταφάπασας τὰ γενόμενα, καὶ φοβηθεὶς μὴ ἀποστατήσωσιν ἐκ νέου τὰ Σφακιά, ἐξεστράτευσε, συνῆψε μάχην κατὰ τὸ Καλυδάκι, καὶ ἀνέκτησε τὸ φρούριον τῆς Κυσάμου ἐγκαταλειφθὲν ὑπὸ τῶν πρὸ μικροῦ καταλαβόντων αὐτό· ἐπιστάντος δὲ τοῦ χειμῶνος, ἐπανῆλθεν εἰς Χανιά.

Καθ' ὃν δὲ καιρὸν συνέβαιναν ταῦτα ἐν Κρήτῃ, ἐπεχείρησαν οἱ θαλασσινοὶ μέγα καὶ τολμηρὸν ἐπιχείρημα· τὴν πυρπόλησιν τοῦ ἐν τῷ λιμένι τῆς Ἀλεξανδρείας στόλου τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ. Τὴν 23 Ἰουλίου ἀπέπλευσαν ἐξ Ὑδρας δύο πολεμικά, τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Μανώλην Τομπάζην, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Ἀντώνην Κριεζήν, καὶ τρία πυρπολικά ὑπὸ τὸν Κανάρην, τὸν Ἀντώνην Θ. Βώκου καὶ τὸν Μανώλην Μπούτην· τὴν δὲ 29 περὶ τὴν 5 ὥραν μετὰ μεσημβρίαν ἐφθασαν ἔξω τοῦ λιμένος τῆς Ἀλεξανδρείας· καὶ τὰ μὲν πυρπολικά εἰσέπλευσαν ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν προπλέοντος τοῦ ὑπὸ τὸν Κανάρην ὡς ταχυπλωτέρου, ἐπὶ παραγγελίᾳ νὰ προσέξωσι μὴ βλάψωσι πλοῖον ὑπὸ οὐδετέραν σημαίαν, τὰ δὲ πολεμικά περιέπλεαν ἔξωθεν, ἵνα παραλάβωσιν ἐν καιρῷ τοὺς ναύτας τῶν πυρπολικῶν. Ὁ Κανάρης ἐκράτησεν ἐπὶ τοῦ πλοίου του τὸν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς ἐλθόντα ὡς ποδότην, καὶ ἱστιοδρόμει ὑπὸ καλὸν ἄνεμον πρὸς τὸ παλάτιον τοῦ σατράπου, ὅπου ἐλλιμένιζαν τέσσαρες φρεγάται καὶ ἡ ναυαρχίς· ἀλλ' ἄφ' οὗ ἐπλησίασεν, ἤρχισε νὰ πνέῃ ἐναντίος ἄνεμος. Ὁ Κανάρης ἠναγκάσθη τότε νὰ στρέψῃ τὸ πυρπολικόν του πρὸς ἄλλον σωρὸν πλοίων, τὸ ἄναψε τὴν 6½ ὥραν καὶ ἀπεμακρύνθη μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ ναυτῶν ἐπὶ τοῦ ἐφορκίου του· ἀλλὰ τὸ πυρπολικόν, ἀφεθὲν εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἀνέμου, ἐκάη εἰς μάτην· τὰ δύο δὲ ἄλλα δὲν ἐκάησαν, ἀλλ' ὑψώσαντα τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν ἐξέπλευσαν· ἐξέπλευσαν καὶ οἱ περὶ τὸν Κανάρην ἐπὶ τοῦ ἐφορκίου τῶν κανονοβολούμενοι καὶ ἄλλοθεν καὶ παρὰ τινος πολεμικοῦ γαλλικοῦ βρικόου (β) εὐρεθέντος ἐν τῷ λιμένι καὶ διεσώθησαν ἐπὶ τῶν δύο πολεμικῶν ἐλληνικῶν πλοίων. Ἄλλος ἐξ ἄλλου ἔγεινεν ὁ Μεχμέτ-Ἀλῆς ἰδὼν τὸ γεγονός καὶ ἀπέστειλεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ φρεγάτας τινὰς εἰς καταδίωξιν τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες, πλείοντες πρὸς τὴν Ὑδραν, ἀπήντησαν τὴν ἐπαύριον 5 ἐχθρικά πολεμικά συνοδεύοντα ἐξ Ἀτταλείας εἰς Ἀλε-

ξάνδρειαν 45 φορτηγά, ἔκαυσαν κανονοβολοῦντες ἐν τῶν πολεμικῶν 16 κανονίων, διότι ἀναψεν ἡ πυριτοθήκη του, καὶ συνέλαβαν ἐπὶ τῶν κυμάτων φερομένους 45 ναύτας καὶ 36 στρατιώτας. Ἐξεμάνη ὁ Μεχμέτ· Ἀλῆς ὡς ὕδρισθεις καὶ ἐκ δευτέρου, καὶ ἐκπλεύσας αὐτὸς ἐπὶ μιᾶς κορβέττας πρὸς τιμωρίαν τῶν ὕδριστῶν τοῦ ἡῦρε περιφερομένας ἔξωθεν τῆς Ἀλεξανδρείας τὰς φρεγάτας του, ἀλλὰ δὲν συνήντησε τοὺς Ἑλληνας καὶ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν καθέδραν του τὴν μεθαύριον. Ἐν τούτοις πλέοντα τὰ ἑλληνικὰ πρὸς τὴν Ἰδραν ἀπήντησαν ἔξωθεν τῆς Ἀτταλείας ἐχθρικὴν λεύκαν φέρουσιν ξύλα καὶ ἔχουσιν 190 ναύτας καὶ στρατιώτας· γενναίως ἀντέστησαν οἱ ἄνδρες οὗτοι φονεύσαντες δύο καὶ πληγώσαντες ἑννέα Ἑλληνας· ἐπλήγωσαν ἑλαφρῶς καὶ τὸν Κριεζῆν· ἀλλ' ἐπὶ τέλους κατεδίβασαν τὴν σημαίαν. Κυριεύσαντες οἱ Ἑλληνες τὴν λεύκαν ἀπεδίβασαν σώους εἰς Κάκαδα ὅχι μόνον τοὺς ἐν αὐτῇ, ἀλλὰ καὶ τοὺς διασωθέντας ἀπὸ τοῦ καέντος πλοίου καὶ τὸν συλληφθέντα ποδότην καὶ τὴν 13 Αὐγούστου κατευωδώθησαν εἰς Ἰδραν. Ἐξ ὧσιν δὲ διηγήθημεν ἀποδεικνύεται ὅτι, ἂν ἀπέτυχεν τὸ μέγα τοῦτο τόλμημα τῶν Ἑλλήνων, οὔτε δι' ἀδεξιότητα οὔτε δι' ἀτολίαν ἀπέτυχεν.

οἰώσιν
Μάρκο
Μποτσαρη

Ὑπογραφή τοῦ Μάρκου Μποτσαρη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΣΤ.

Περὶ τοῦ δευτέρου δανείου καὶ τοῦ λόρδου Κοχράνου. — Αὔξουσα εὐμένεια τῶν λαῶν πρὸς τὸν ἐλληνικὸν ἀγῶνα. — Περὶ ἀναγορεύσεως βασιλέως. — Διάθεσις τῶν μεγάλων Δυνάμεων πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ σύστασις κομμάτων ὑπὸ ξένην ὀνομασίαν. — Σχίσμα τῶν μελῶν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας ἐπὶ τῶν ἐν Πειρουπόλει συνδιαλέξεων καὶ λύσις τῆς συμμαχίας. — Περὶ τῆς ἀγλικῆς προστασίας. — Τὰ μεταξὺ Ῥωσσίας καὶ Τουρκίας. — Ἀποβίωσις τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου. — Σχέσεις τῶν Αὐλῶν πρὸς ἀλλήλας ἐπὶ τῆς ἀποβιώσεώς του.

Η ΕΠΙΤΥΧΙΑ τοῦ πρώτου δανείου ἐθάῤῥυνε τὴν ἐν Λονδίῳ ἐπιτροπὴν νὰ ζητήσῃ ἄδειαν πρὸς διαπραγματεύσιν καὶ δευτέρου· εἶδε καὶ ἡ Κυβέρνησις, ὅτι ἡ διαπραγματευθεῖσα ποσότης ἦτο μικρά, αἱ δὲ ἀνάγκαι τῆς πατρίδος μεγάλαι, καὶ ἐψηφίσθη τὴν 31 Ἰουλίου 1824 νέον δάνειον δεκαπέντε ἑκατομμυρίων διστηλῶν ἐπὶ ὑποθήκῃ τῶν ἐθνικῶν κτημάτων, καὶ τόκῳ 5 τοῖς 100· προσδιωρίσθη δὲ ἡ διαπραγματεύσις τοῦ μὲν ὅλου πρὸς 60 ἑκατοστά, τῶν δὲ δύο τρίτων πρὸς 55, ἢ τοῦ τρίτου πρὸς 50. Ἡ ἐπιτροπὴ θέλουσα νὰ φέρῃ εἰς συναγωνισμὸν τοὺς τραπεζίτας τῶν δύο μεγαλοπόλειων Λονδίνου καὶ Παρισίων, ἐφρόντισεν ἐν ἀμφοτέραις περὶ εὐρέσεως τοῦ δανείου· ἐπὶ τέλους ἐσυμφώνησε τὴν 26 Ἰανουαρίου 1825 μετὰ τῶν ἐν Λονδίῳ Ῥιχάρδων ἐπὶ τῷ ὀρισθέντι τόκῳ περὶ δύο ἑκατομμυρίων λιρῶν πρὸς 55¹/₂, πληρωτέων εἰς δώδεκα ἴσας μηνιαίας δόσεις. Ἐπετρέπετο δὲ τοῖς δανεισταῖς νὰ λύσωσι τὸ συμφωνητικὸν μετὰ τὴν τρίτην δόσιν ζημιούμενοι ὅσα προκατέβαλαν. Τινὲς τῶν Ἑλλήνων θαῤῥυνόμενοι ἐπὶ τῇ εὐρέσει τῶν ἐθνικῶν τούτων δανείων, ἐζήτησαν τοπικὰ δάνεια εἰς ἐπανάστασιν οἱ μὲν τῆς Ἡπείρου, οἱ δὲ τῆς Κύπρου ἐπὶ ὑποθήκῃ γῆς κειμένης ὅλης ὑπὸ τὴν πλήρη κυριότητα τοῦ Σουλτάνου, παρ' ὀλίγον δὲ εὗρισκαν. Τόσον ἐπιβρέπεις πρὸς τὸ δανεῖζειν ἦσαν οἱ τραπεζίται τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, καὶ τόσον ἐπισφαλῆ ἐθεωροῦντο τὰ τοῦ Ὄθωμανικοῦ Κράτους.

Δώσασα ἡ Κυβέρνησις ἄδειαν τῇ Ἐπιτροπῇ εἰς εὐρεσιν δευτέρου δανείου, διέταξε συγχρόνως τὴν ἀγορὰν καὶ ταχεῖαν εἰς Ἑλλάδα ἀποστολὴν φρεγατῶν μετρίου μεγέθους· ἐπανελάβε δὲ καὶ τὴν ἄλλοτε δοθεῖσαν διαταγὴν περὶ εἰδικοῦ δανείου καὶ ἀποστολῆς ξένου στρατοῦ. Πολλὰ προσκόμματα ἀπήντησεν ἡ ἐπιτροπὴ εἰς πραγματοποιήσιν τῆς τοιαύτης στρατείας, καὶ ἐπὶ τέλους παρητήθη.

Ἦσυχολήθη δὲ συγχρόνως καὶ εἰς ἀγορὰν φρεγατῶν ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἀλ-
λαχοῦ τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ δὲν ἠῦρεν ὁποίας ἤθελε· καὶ ἐπειδὴ διὰ τὴν
πολλὴν τότε ἀσχολίαν τῶν ναυπηγείων οὐδεὶς ἀνεδέχετο τὴν κατασκευὴν
νέων ἐν βραχεὶ διαστήματι, ὅπως ἀπήτει ἡ ἐπικίνδυνος στάσις τῶν πραγμά-
των, ἀπεφάσισε νὰ κατασκευάσῃ ἢ ἀγοράσῃ δύο ἐτοίμους ἐν τῇ ἀρκτῷᾳ
Ἀμερικῇ, ὅπου, ὥς ἔμαθε, κατεσκευάζοντο ταχέως τοιαῦτα πλοῖα πρὸς χρή-
σιν τῶν νέων ἐπικρατειῶν τῆς νοτίου Ἀμερικῆς. Καταλληλότερον δὲ μέρος
ἐκρίθη τὸ Νεοβόρακον, καὶ ἐστάλη ἐπὶ ἀδρᾶ ἀντιμισθία εἰς ἀγορὰν ἢ κατα-
σκευὴν αὐτῶν ὁ στρατηγὸς Λαλλεμάνδος, ὥς ἄλλοτε ἐκεῖ χρηματίσας καὶ

Λόρδος Κόχραν.

φίλος πολλῶν τῶν ἐν τοῖς πράγμασι, ἀλλ' ἀνεπιτήδειος πρὸς τὸ ἔργον· ἐδό-
θησαν δὲ πρὸς κτήσιν αὐτῶν λίραι 150,000 ἐκ τοῦ δευτέρου δανείου.

Τὸ δὲ φθινόπωρον τοῦ 1824 ἀνεχώρησεν εἰς Ἀγγλίαν μετὰ διαιτη-
ταίῳ ἐν Ἑλλάδι ὑπηρεσίαν ὁ Χάστιγξ, καὶ ἐπὶ τῇ συστάσει αὐτοῦ διέτα-
ξεν ἡ Κυβέρνησις τὴν κατασκευὴν ἑνὸς πολεμικοῦ αἰματόπλου. Συνομολογη-
θέντος δὲ τοῦ δευτέρου δανείου, ἔσπευσεν ἡ ἐπιτροπὴ νὰ ἐκτελέσῃ ὅσα περὶ
τούτου διετάχθη, προπληρώσασα δεκακισχιλίας λίρας ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ ἐτοι-
μασθῶσι τὰ πάντα ἐντὸς τριῶν ἐβδομάδων.

Τὸν δὲ Ἰούλιον τοῦ 1825 ἐπανῆλθεν εἰς Ἀγγλίαν ἐκ τῆς μεσημβρινῆς
Ἀμερικῆς ὁ λόρδος Κοχράνης, ἀνὴρ ἔχων ὑπόληψιν τολμηροῦ καὶ στρατη-
γηματικοῦ θαλασσομάχου, καὶ διαπρέψας ἐν ταῖς ὑπὲρ Βρασιλίας καὶ ἄλλων
νέων ἐπικρατειῶν ναυμαχίαις. Οἱ Ῥικάρδοι καὶ τινες φιλέλληνες ἐνόμισαν

σωτηριῶδες διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐπρόβαλαν πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν νὰ κληθῇ ὁ ἀνὴρ οὗτος εἰς ὑπηρεσίαν, ν' αὐξηθῇ διὰ δαπάνης μέρους τοῦ δανείου ἡ θαλάσσιος δύναμις, καὶ νὰ τεθῇ ὑπὸ τὰς διαταγὰς αὐτοῦ. Προθύμως συγκατετέθη ἡ ἐπιτροπὴ, παρέλαβε τὸν λόρδον ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Ἑλλάδος μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος ἐπὶ ἀντιμισθίᾳ λιρῶν 57000, ἐξ ὧν προκατέβαλε 37000, καὶ παρακατέθεσε 113000 εἰς ἀγορὰν ἣ κατασκευὴν πέντε ἄλλων ἀτμοπλῶν ἐπὶ ῥητῇ συμφωνίᾳ ν' ἀποπλεύσῃ ὁ λόρδος ἐντὸς δύο ἡμισυ μηνῶν μετὰ τοῦ στολίσκου τούτου. Ἀλλ' ἐν ᾧ ἐγένετο φροντίς περὶ εὐρέσεως ἐτοιμῶν ἀτμοπλῶν εἰς ταχύτεραν χρῆσιν αὐτῶν, αἴφνης εἰδοποιήθη ἡ ἐπιτροπῇ, ὅτι οἱ Ῥικάρδοι διέταξαν ἐν ἀγνοίᾳ αὐτῆς τὴν κατασκευὴν νέων κατεταράχθη δὲ ἔτι μάλλον μαθοῦσα, ὅτι ἡ κατασκευὴ τῶν ἀτμομηχανῶν ἀνετέθη εἰς τὸν Γαλοβαίην, ὅστις, ἀναδεχθεὶς τὴν κατασκευὴν τῆς ἀτμομηχανῆς τοῦ πρώτου ἀτμόπλου, τῆς Καρτερίας, οὐδ' αὐτὴν ἡτοίμασεν ἐντὸς τῆς προθεσμίας· πολλῇ ἐγένετο λογομαχία μετὰ τῆς ἐπιτροπῆς καὶ τῶν Ῥικάρδων περὶ ὧν οὗτοι αὐθαρέτως ἔπραξαν, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ἀπεφασίσθη νὰ μὴ ἐμποδισθῇ ἡ ἀρξαμένη ἤδη κατασκευὴ ἐπὶ ἐπανειλημμένῃ ὑποσχέσει ταχείας ἀποπερατώσεως. Ἀλλ' ὁ Γαλοβαίης, ὁ ἀναδεχθεὶς νὰ ἐργασθῇ διὰ τὴν Ἑλλάδα, εἰργάζετο καὶ διὰ τὸν Μεχμέτ-Ἀλὴν· καὶ αὐτὸς ὁ υἱὸς τοῦ διέτριβε τὸν καιρὸν ἐκεῖνον ἐν Αἰγύπτῳ. Ἐντεῦθεν ἀνεφύοντο καθ' ἡμέραν δυσκολίαι καὶ ὑπόνοιαι, καὶ ἐπὶ μιᾷ ἢ ἄλλῃ προφάσει τὰ ἔργα ἀνεβάλλοντο ἀπὸ ἐβδομάδος εἰς ἐβδομάδα, καὶ ἀπὸ μηνὸς εἰς μῆνα· οἱ δὲ Ῥικάρδοι οὐδὲ πρόστιμον καὶ ἐφρόντισαν νὰ ὀρίσωμεν ἐπὶ τῇ παραβάσει τῶν ὅρων· καὶ ἐν ᾧ κατὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν συμφωνίαν ἔπρεπεν ὅλος ὁ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐτοιμαζόμενος στολίσκος νὰ φθάσῃ εἰς Ἑλλάδα πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 1825, μόλις τὸ πρῶτον ἀτμόπλου ἐφθασε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ 1826, τὸ δεύτερον μετὰ ἐν ἔτος ἀφ' οὗ ἐφθασε τὸ πρῶτον, καὶ τὸ τρίτον μετὰ ἐν ἔτος ἀφ' οὗ ἐφθασε τὸ δεύτερον· τὰ δὲ λοιπὰ τρία ἐφθάρησαν ἐν τοῖς νεωρίοις τοῦ Λονδίνου δι' ἑλλειψιν τῶν εἰς ἀπαρτισμὸν χρημάτων.

Ἐν τούτοις οἱ Ἕλληνες ἐστήριζαν ὅλας τὰς ἐλπίδας τῶν εἰς τὴν θαλασσίαν ταύτην δύναμιν καὶ τὴν ἐπροσδύκουν ὡς θαυματουργόν· ὡς θαυματουργὸν τὴν παρίστα καὶ ὁ Κοχράνης, διότι ἔγραφεν, ὅτι καὶ ἂν δὲν ἀπέμενεν ἐπὶ τῆς εἰς Ἑλλάδα ἀφίξεώς του ἄλλο τι ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν εἰμὴ ἡ γῆ ἐφ' ἧς θὰ ἐπάτει, ἦτον ἱκανὸς ν' ἀνκτήσῃ τὴν ὑπὸ τοὺς ἐχθροὺς ἑλληνικὴν χώραν· θαυματουργὸν τὴν ἐξελάμβαναν καὶ μέλη τινὰ τῆς ἑλληνικῆς ἑταιρίας βεβαιοῦντα, ὅτι ἐντὸς ὀλίγων ἐβδομάδων ὁ ἀρχηγὸς αὐτῆς καὶ τοὺς τουρκικοὺς στόλους ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Κωνσταντινουπόλεως θὰ ἔκαιε, καὶ τὴν Ἑλλάδα ὅλην τῶν ἐχθρῶν θ' ἀπήλλαττεν. Ὑπὸ τοιαύτας ἀπατηλὰς διαβεβαιώσεις καὶ ἀναιδεῖς κομπορρημοσύνας κατεσπαταλήθη ἐν Ἀγγλίᾳ τόση ποσότης χρημάτων. Ἐθορυβήθη τὸ κοινὸν τῆς Ἀγγλίας ἐπὶ τῇ κακῇ χρήσει, ἀντήχησαν αἱ ἐφημερίδες τῆς καὶ συνελθόντες οἱ δανεισταὶ διέταξαν τὴν ἐξέτασιν τῶν λογαριασμῶν καὶ τῶν αἰτιῶν τῆς ἀργοπορίας τῶν

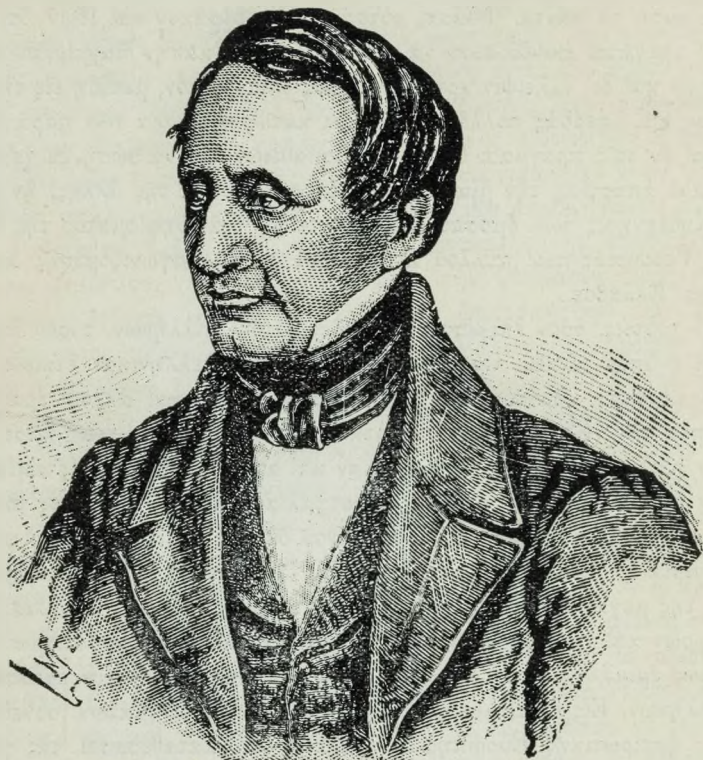
ἀτμοπλῶων· ἀλλ' οὔτε ἡ Ἑλλάς οὔτε οἱ ἄθωοι δανεισταί τῆς ἱκανοποιήθησαν.

Οὐδὲν ἦττον σκανδαλώδη ἀπέδωκαν καὶ τὰ τῆς ἐν Ἀμερικῇ κατασκευῆς τῶν δύο φρεγατῶν. 155000 λίραι ἐστάλησαν, ὡς εἴπαμεν, εἰς κατασκευὴν καὶ ἀπαρτισμὸν αὐτῶν· ἀλλὰ δὲν ἐξήρκεσαν, καὶ ἐζητήθησαν ἔτι 50000. Ἡ δὲ ἐπιτροπὴ, στερουμένη παντὸς πόρου, καὶ βλέπουσα τὸ ὑπέρογκον τῆς δαπάνης, ἔσπευσε νὰ στείλῃ τὸν Ἀλέξανδρον Κοντόσταυλον εἰς Ἀμερικὴν ἀναθέτουσα αὐτῇ τὰ πάντα. Φθάσας οὗτος εἰς Νεοβόρακον καὶ ἰδὼν ὅτι ἀμφότεραι αἱ φρεγάται ἐκινδύνευαν νὰ χαθῶσι διὰ τὴν κακὴν διαχείρισιν τῶν ἐντολοδόχων καὶ δι' ἑλλειψιν χρημάτων πρὸς ἀπαρτισμὸν, μετέβη εἰς τὴν πρωτεύουσάν, καὶ ὑπερβάς πολλὰς δυσκολίας κατῴρθωσε διὰ τῶν παρὰ τοῖς ἐν ἰσχύϊ καὶ ἐν τοῖς πράγμασι θερμῶν προσπαθειῶν του νὰ σώσῃ ἐκ χειρὸς ἀρπάγων καὶ ἀπαρτίσῃ τὴν μίαν διὰ τῆς ἐξαργυρώσεως τῆς ἄλλης, ἣν ἠγόρασεν ἡ Κυβέρνησις τῶν ὁμοσπόνδων πολιτειῶν διὰ ψηφίσματος τῆς Βουλῆς καὶ τῆς Γερουσίας περὶ πολλοῦ ποιουμένων τὰ τῆς ἀγωνιζομένης καὶ ἀδικουμένης Ἑλλάδος.

Ἐν τούτοις, ὅσον ἐπερίσσευαν τὰ δεινὰ τῶν Ἑλλήνων, τόσον ἐπεξετείνετο καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτῶν συμπάθεια τῶν λαῶν· φιλελληνικαὶ ἐταιρίαι, παρ' ὧσας ἀναφέραμεν, ἐσυστήθησαν ἐν τῇ μεταξὺ τούτῳ καὶ ἄλλοι ἔρανοι ἐγένοντο ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἐν αὐταῖς ταῖς Ἰνδίαῖς· καὶ τινες παρευρισκόμενοι ἐν Καλκούττῃ Σῖναι συνεισέφεραν καὶ αὐτοὶ κινήθοντες εἰς συμπάθειαν ἐξ ὧσων ἤκουον· ἐκάλεσε καὶ ὁ ἐν Βεστφαλίᾳ Ῥαβίνος Ἑλδίνγγος τοὺς ὁμοθρήσκους του εἰς συνεισφοράν· Ἀρχομένου δὲ τοῦ 1825, ἐσυστήθη φιλελληνικὴ ἐταιρεία ἐν Παρισίοις· μέλη δὲ αὐτῆς ἦσαν πολλοὶ τῶν ἐπισημοτέρων ἀνδρῶν τῆς μεγαλοπόλεως ἐκείνης, ἐν οἷς καὶ ὁ δούξ τῆς Αὐρηλίας, καὶ ὁ μεγάλωφρων καὶ χρυσορῥήμων Σατωβριάνης. Τὸ εὐγενὲς παράδειγμα τῆς μητροπόλεως ἐμιμήθησαν ἀριζήλως αἱ ἐπαρχίαι γενναίως συνεισφέρουσαι ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων. Εἰς ὠφελιμωτέραν δὲ χρῆσιν τῶν βοηθημάτων συνεδέθησαν ὅλαι τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης αἱ ἐταιρίαι, καὶ καταθέσασαι τὰς γενναίας συνεισφοράς των εἰς ἐν καὶ τὸ αὐτὸ ταμεῖον ἀνέθεσαν τὴν χρῆσιν αὐτῶν εἰς τὸν ἐνθερμον καὶ ἀκάματον ζηλωτὴν τῶν ἐλληνικῶν συμφερόντων, τὸν ἐξ Ἑλουηττίας Εὐνάρδον. Ἡ δὲ ἐταιρεία τῶν Παρισίων, ἡ πρωτοστάτις τῶν ἐν τῇ ἡπειρωτικῇ Εὐρώπῃ, ἐπιθυμοῦσα νὰ γίνῃ ὅσον ἐδύνατο ὠφελιμωτέρα, ἔστειλε μετὰ τὴν σύστασίν τῆς τὸν στρατηγὸν Ῥόσχην εἰς Ἑλλάδα καὶ τὸν διέταξε νὰ παρατηρήσῃ ἐκ τοῦ πλησίον τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου, ν' ἀναφέρῃ περὶ αὐτῶν, νὰ συνδράμῃ τὴν Κυβέρνησιν διὰ τῶν φώτων, τῆς πείρας καὶ τοῦ θραχισιότητος του, ν' ἀποστείλῃ εἰς Παρισίους ὁκτὼ νέους, υἱοὺς πρωταγωνιστῶν τῆς Ἑλλάδος ὅπως ἐκπαιδευθῶσι δαπάνῃ τῆς ἐταιρείας, καὶ πρὸ πάντων ν' ἀπέχῃ τῶν πολιτικῶν· ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος οὗτος, ὅστις ἐφθασεν εἰς Νάυπλιον μεσοῦντος τοῦ Ἀπριλίου, ἐδάδισεν ὁδὸν ἐναντίαν τῆς τελευταίας ταύτης ἐντολῆς.

Ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ἡ Ἑλλάς, ὡς εἴρηται, ἐβασίλιζεν ὅλη, καὶ πολ-

λάκις ἡσυχολήθη εἰς ἐκλογὴν βασιλέως· ὡς τοιοῦτοι ἐσυστήθησαν ἐν πρώτοις ὁ ἀδελφὸς τοῦ βασιλέως τῆς Πορτογαλλίας Μιχαὴλ καὶ ὁ Ἱερώνυμος Βοναπάρτης· ἐγένετο δὲ λόγος νὰ σταλῶσι καὶ τινες εἰς Εὐρώπην πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, καὶ ἐσχεδιάσθη καὶ σύνταγμα εἰς ὑπογραφήν τοῦ βασιλέως· ἀλλ' οὐδὲν ἐνηργήθη. Μεσοῦντος δὲ τοῦ 1824 (α) ἦλθεν εἰς Μεσολόγγι, ὅπου διέτριβε τότε ὁ Μαυροκορδάτος ὡς διευθυντὴς τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ὁ Γεώρ-

Ἰωάννης Γαβριήλ Ἐυνάρδος.

γιος Βιτάλης φέρων πρὸς αὐτὸν γράμματα τοῦ βουλευτοῦ τῆς Γαλλίας Βιλλεδέκου καὶ τοῦ συνταγματάρχου Ρουμινῆ, ὑπασιπστοῦ καὶ ἐξ ἀπορρήτων τοῦ δυνάστεως τῆς Αὐρηλίας, ἀποδεικνύοντα τὴν ἀνάγκην νὰ βασιλευθῇ ἡ Ἑλλάς, προβάλλοντα ὡς βασιλεῖα τὸν δευτερότοκον υἱὸν τοῦ δυνάστεως, καὶ αἰτιολογούντα ὡς σωτήριον καὶ μεγάλων ἀγαθῶν παρὰ τὸν τὴν ἐκλογὴν ταύτην. Ὁμολογῆσας ὁ Μαυροκορδάτος ἐν τῇ ἀπαντήσει του καὶ τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ νὰ βασιλευθῇ, εἶπεν ὅτι, ἂν δὲν ἔδλεπε δυσκολίας ἐσωτερικὰς ὡς πρὸς τὴν προτενομένην ἐκλογὴν, ἔδλεπεν ἐξωτερικὰς καὶ κυρίως γαλλικὰς διὰ τὴν γνωστὴν ἀπέχθειαν τοῦ βασιλεύοντος κλάδου τῶν Βουρβόνων πρὸς τοὺς Αὐρηλιανούς, καὶ ὅτι ἐνόμιζεν ἐπάναρχε-

ν' ἀρθῇ ἡ δυσκολία αὕτη. Ὁ Ῥουμινῆς ἀνταπῆντησεν, ὅτι τοιαύτη δυσκολία δὲν ὑπῆρχε, καὶ εἰς ἀπόδειξιν τῶν λόγων του διεβίβασε πρὸς τὸν Μαυροκορδάτον πρωτόκολλον συνεντευξέως τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ Βιλλέλου περὶ τούτου. Ὁ Μαυροκορδάτος ἔστειλε τὴν ἀνταπόκρισίν του πρὸς τὸν τότε πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως Κουντουριώτην, ὅστις τὴν ἐγνωστοποίησε πρὸς τινὰς τῶν ἐπισημοτέρων τῆς Ἑλλάδος μηδὲν ἄλλο μὴδ' αὐτὸς ἐνεργήσας. Ἐλθὼν δὲ ὁ Ῥόσχης εἰς Ἑλλάδα, εἶπεν ὑπὸ ἐμπιστοσύνην πρὸς τὸν Κουντουριώτην, τὸν Μαυροκορδάτον καὶ δύο τρεῖς φίλους αὐτῶν ὅτι εἶχε μυστικὴν ἐντολὴν νὰ ἐνισχύσῃ τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος σχέδιον, καὶ ὅτι εἰς πραγματοποίησιν αὐτοῦ ἔδλεπε κατὰλληλον τὴν ὥρην, καθ' ἣν αἱ εὐτυχεῖς πρόοδοι τοῦ Ἰσραήμῃ μετὰ τὴν ἵτταν τῶν ἐν Κρεμμυδίῳ καὶ τὴν πτώσιν Ναδαρίνων, Σφακτηρίας καὶ Νεοκάστρου, ἔβριψαν τοὺς Ἑλλήνας εἰς πλήρη ἀθυμίαν καὶ ἀπελπισίαν· ἐπειδὴ δὲ ὁ προβαλλόμενος ὡς βασιλεύς, οὐτινος ἔφερε τὴν εἰκόνα ἐν ἱματισμῷ ἑλληνικῷ, ἦτον ἀνηλιξ, ἐθεθαίνεν ὅτι ὁ πατήρ αὐτοῦ πρόθυμος ἦτο νὰ τὴν ἐπιτροπεύσῃ, ἂν ἤθελαν οἱ Ἕλληνες, ὑπέσχετο δὲ καὶ στρατιωτικὴν ἐπικουρίαν καὶ ἀνάλογον τῶν ἀναγκῶν τῆς Ἑλλάδος χρηματικὴν χορηγίαν. Τὰ πνεύματα τῶν Ἑλλήνων ἦσαν προδιατεθειμένα εἰς μεταβολὴν τῆς δημοκρατικῆς Κυβερνήσεως εἰς βασιλικὴν, καὶ ἐπειδὴ τὸ ἐν ἐνεργείᾳ σύνταγμα ἀπηγόρευεν ὑπὸ αὐστηροτάτην πονὴν τὴν κατάργησιν τοῦ ἐνυπάρχοντος συστήματος, οἱ βουλευταὶ καὶ οἱ νομοτελεσταὶ πρὸς διεκφυγὴν δῆθεν τῆς εὐθύνης συνήρχοντο ἰδιαίτέρως καὶ συνεσκέπτοντο περὶ τούτου. ἐνίοτε δὲ καὶ ἐν τῷ βουλευτηρίῳ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων, ὅχι ὡς βουλευταὶ ἀλλ' ὡς ἄπλοὶ πολῖται· ἔφερε δ' ἕκαστος αὐτῶν πληρεξουσιότητα τῶν ἐπαρχιωτῶν του ἵνα ἐνεργήσῃ ἐν καιρῷ τὰ δέοντα. Ἀλλ' ἂν καὶ θερμῇ καὶ εἰλικρινῆς ἦτον ἡ ἐπιθυμία ὅλων ὑπὲρ ἀναγορεύσεως βασιλέως, ἐδυσκολεύοντο πολλοὶ νὰ δεχθῶσι τὴν πρότασιν τοῦ Γάλλου στρατηγοῦ διὰ τὴν ἀβεβαιότητα τῆς ὑπερασπίσεως τῆς γαλλικῆς Κυβερνήσεως, καὶ διὰ τὸν ἐπικρατοῦντα πάντοτε φόβον μήπως παροργίσωσι τὴν ἀγγλικήν· ὁ δὲ ἰσχύων τότε Κουντουριώτης παρηγγέλθη ῥητῶς παρὰ τοῦ ὑπερισχύοντος ἀδελφοῦ του Λαζάρου νὰ προσέξῃ μὴ ἀπατηθῇ καὶ ἐνδώσῃ εἰς τοιοῦτον σχέδιον. Ὁ Ῥόσχης, ἰδὼν ὅτι ὁ Κουντουριώτης, ὁ Μαυροκορδάτος καὶ οἱ φίλοι αὐτῶν δὲν παρεδέχοντο τὴν πρότασίν του, ἂν δὲν ἐθελοῦντο περὶ τῆς συγκαταθέσεως τῆς Ἀγγλίας ἢ περὶ τῆς φανεραῆς καὶ πραγματικῆς ὑπερασπίσεως τῆς Γαλλίας, ἔστρεψε τὰ βλέμματά του πρὸς ἄλλους

Λάζαρος Κουντουριώτης

"Ελληνας προτρέπων αὐτοὺς νὰ συνέλθωσιν εἰς τὴν ἐν Ναυπλίῳ πλατείαν τοῦ Πλατάνου πρὸς ἀναγόμενον τοῦ βασιλέως· ἔφερε δὲ καὶ πολυειδῆ δῶρα, ἐξ ὧν διένειμε καὶ εἰς τινας. Ἐξ αἰτίας τῆς κακῆς καταστάσεως τῆς πατρίδος τὸ πρᾶγμα κατήντησε σπουδαῖον καὶ ἐπικίνδυνον, ἔφερε διαίρεσιν εἰς τοὺς ἐν τοῖς πράγμασι καὶ ἀνεφύη κατὰ πρώτην φορὰν κόμμα γαλλικὸν ἐν Ἑλλάδι. Πολλῶν δὲ συνεντεύξεων περὶ τούτου γενομένων, παρευρισκομένου καὶ τοῦ Ῥόσχη καὶ βεβαιούντος ἄλλὰ μὴ πείθοντος ὅτι, καθ' ἃς εἶχε πλοροφωρίας, ὁ Κάννιγγ ἐνέκρινε τὴν ἐκλογὴν ταύτην, ἀπεφασίσθη νὰ σταλῇ τις πρὸς τὴν ἀγγλικὴν Κυβέρνησιν εἰς ἐξέτασιν.

Εἶδαμεν ὅτι κατ' ἀρχὰς ὅλαι αἱ Εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις ἀνεξαιρέτως κατέτρεχαν τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, αἱ μὲν ἀναθεματίζουσαι αὐτόν, αἱ δὲ ἀντιπράττουσαι. Ἡ ῥωσικὴ Αὐλὴ ἡγάπα καὶ ἐπεριποιεῖτο τοὺς εἰς τὴν ἐπικράτειάν της καταφυγόντας "Ελληνας, ἀλλ' ἀπεστρέφετο καὶ κατέκρινε τὸν ἀγῶνά των, ὡς ἀπεδείξαμεν· ἐντὸς δὲ τῆς Ἑλλάδος ἐτήρει παρῶρησίᾳ καὶ μυστικῶς εἰλικρινῇ οὐδετερότητα· καὶ ἐν ᾧ μοῖραι γαλλικαί, ἀγγλικαὶ καὶ αὐστριακαὶ περιέπλεαν τὴν ἑλληνικὴν θάλασσαν, καὶ οἱ ἀρχηγοὶ αὐτῶν ἐφρόντιζαν νὰ ἐπηρέαζωσι τοὺς "Ελληνας καὶ τὴν Κυβέρνησιν αὐτῶν, οὔτε ῥωσικὴ σῆμαίᾳ ἐφάνη δι' ὅλης ἐξαετίας, οὔτε ἐπηρέαζε τις ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς της· διὰ τοῦτο οὐδὲ κόμμα ῥωσικὸν ὑπῆρχε τότε ἐν τῇ Ἑλλάδι.

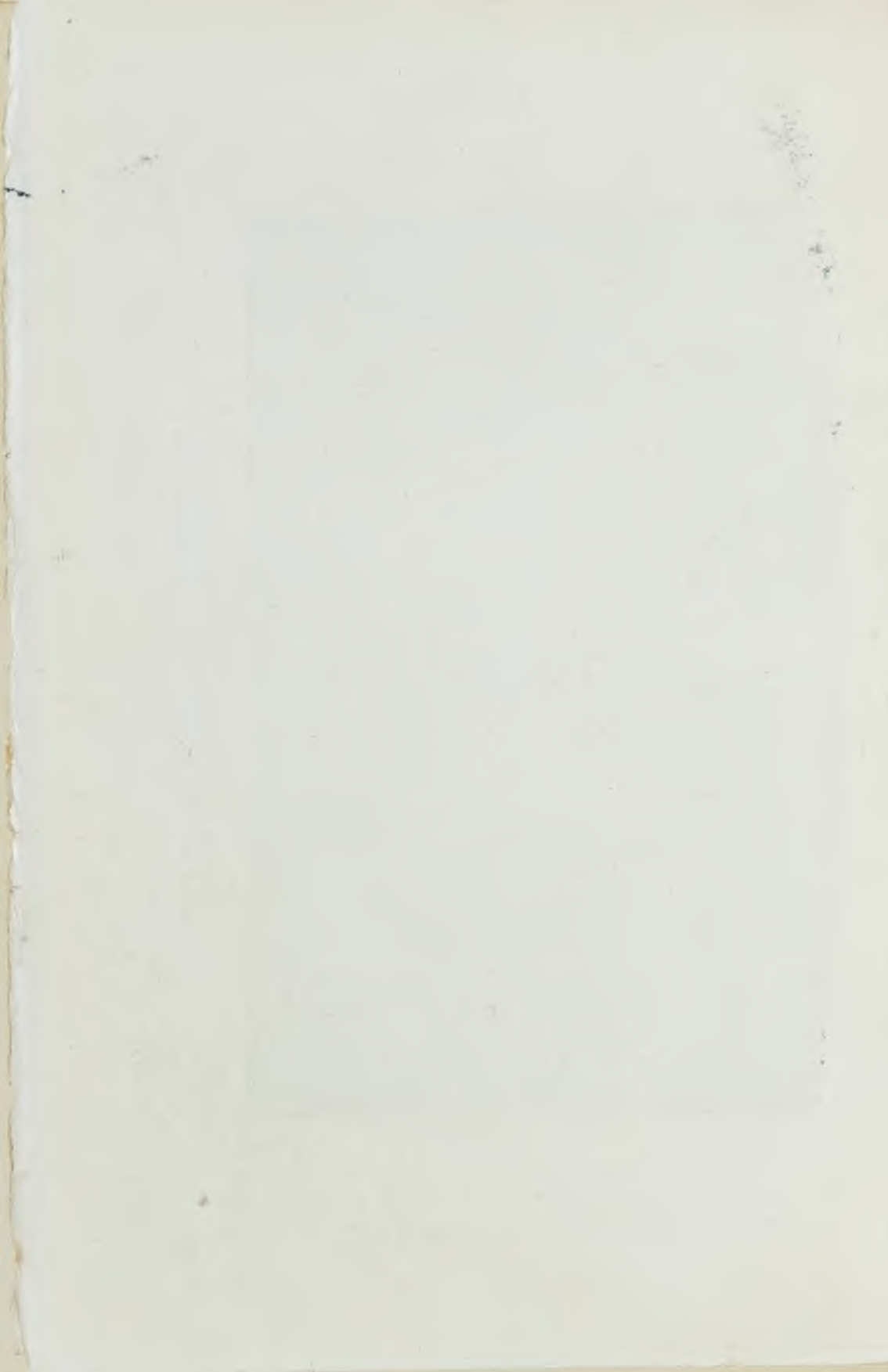
Διαφόρων φυλῶν καὶ γλωσσῶν λαοὺς ἔχει ὑποχειρίους ἡ Αὐστρία κυβερνῶσα αὐτοὺς δεσποτικῶς· ὁλέθριον δὲ παράδειγμα πρὸς αὐτοὺς θεωρεῖ τὴν ἀνόρθωσιν παντὸς ἄλλου ὑπὸ ξένην πεπτωκότος ἐξουσίαν λαοῦ. Τοιαύτην πρεσβεύουσα ἀρχὴν μισέλλην ἀνέκαθεν ἀνεδείχθη, καὶ παρέδωκεν εἰς χεῖρας δημίων, καὶ δημίων Τούρκων, τὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος του ἐνθουσιῶντα καὶ διὰ τῶν ἐθνεγερτηρίων του ἁσμάτων τοὺς ὁμογενεῖς του ἐνθουσιάζοντα περιώνυμον Ῥήγαν. Εἰς τοὺς αὐτοὺς παρέδωκε δημίους καὶ ὄσους συνέλαθεν ὁπαδοὺς του. Τὴν αὐτὴν μισελληνικὴν πολιτικὴν περὶ πολλοῦ εἶχε καὶ ἐπὶ τοῦ τωρινοῦ ἀγῶνος. Ῥαγιαδάς καὶ ἀποστάτας ἀπεκάλει τοὺς "Ελληνας, τὸν δὲ Σουλτάνον ἐθεώρει νόμιμον κύριόν των. Τοιοῦτοτρόπως πολιτευομένη, θεμιτὸν ἐθεώρει πᾶν ὅ,τι ὑπὸ τὸ κράτος τῆς δικαιοσύνης, τῆς οὐδετερότητος, τῆς ἐν Χριστῷ ἀδελφότητος καὶ τῆς φιλανθρωπίας ἦτον ἀθέμιτον· οἱ "Ελληνες ὑβρίζοντο, ἡ σῆμαίᾳ των ἐξουθενεῖτο, οἱ ἀποκλεισμοὶ των παρεβιάζοντο, καὶ ὁ ἀγὼν πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ἐπεδουλεύετο καὶ κατεδιώκετο. Τὸν Ἰούνιον τοῦ 1822 ὁ Βουρατοδίκης, κυβερνήτης πολεμικοῦ αὐστριακοῦ πλοίου συνῴδευεν ἐμπορικὸν αὐστριακὸν φέρον ζωτροφίας εἰς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον πολιορκούμενον ὑπὸ ὀκτὼ ἑλληνικῶν πλοίων. Περὶ τὰ τέλη τοῦ αὐτοῦ ἔτους ὁ Ἀρμένης, κυβερνήτης αὐστριακῆς φρεγάτας, συνῴδευεν εἰς τὸν αὐτὸν κόλπον τρικάρττον αὐστριακὸν φέρον ναυτικὰς ἀποσκευὰς εἰς χρῆσιν τῶν ἐν αὐτῷ εὐρισκομένων τουρκικῶν πλοίων· τὸ τρικάρττον τοῦτο συνέλαβε καὶ ἔφερεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου ἡ ἀποκλείουσα τὸν κόλπον ἐκείνον ἑλληνικὴ μοῖρα· ἀλλ' ἐπὶ τῇ διαταγῇ τοῦ διευθύνοντος

Κεφαλές ἀπελπισμένες—μέ τὰ μάτια πεταχτά
κατὰ τ' ἄστρα σηκωμένες—γιά τὴν ὕστερη φορὰ.

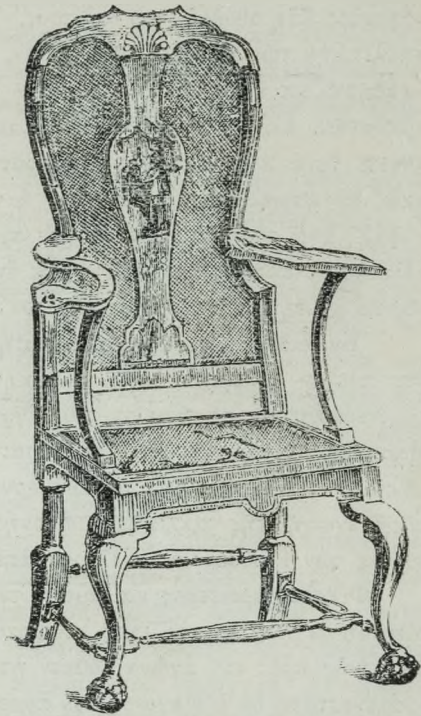
Σολωμός

Σχεδιογράφημα Δ. Μπισκίνη

τότε τὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος Μαυροκορδάτου τὸ παρέδωκεν εἰς τὸν Ἀρμένιν δώσαντα λόγον τιμῆς νὰ τὸ ἀπομακρύνῃ τοῦ κόλπου· ἀλλ' ὅχι μόνον δὲν τὸ ἀπεμάκρυνεν, ἀλλὰ καὶ τὸ συνώδευσεν, τόσον δὲ ἡ ἀναιδίᾳ αὕτη καὶ ἀναξία διαγωγὴ παρώργισε τὸν Μαυροκορδάτον, ὥστε τὸν ἠνάγκασεν νὰ τὸν συγματούσῃ ἐγγράφως ὡς παραβάτην τοῦ λόγου τῆς τιμῆς του. Ὁ αὐτὸς Ἀρμένης ἔλυσεν διὰ τὸν ἀποκλεισμόν τῆς Χαλκίδος τὸ αὐτὸ ἔτος καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὸν λιμένα τῆς τροφοφόρα πλοῖα καθ' ἃς ἡμέρας τὸ φρούριον ἔμελλεν νὰ παραδοθῇ δι' ἔλλειψιν τροφῶν· δὲν ἔπαυαν δὲ καὶ πλοῖα πολεμικά ὑπὸ τὴν αὐτὴν σημαίαν μετακομίζοντα ἐκ Σμύρνης καὶ ἄλλοθεν διάφορα εἶδη εἰς χρήσιν τῶν ἐν τοῖς μεσσηνιακοῖς φρουρίοις ἐχθρῶν τῆς Ἑλλάδος. Περὶ δὲ τὰ τέλη τοῦ 1824, ὃ ἐστὶν ἀφ' οὗ ἡ θαλασσοκρατοῦσα Ἀγγλία ἀνεγνώρισε τοὺς ἑλληνικοὺς ἀποκλεισμούς, διέταξε καὶ ἡ Αὐστρία ἀκουσὰ τὰ αὐτὰ ὑπὸ βαρεῖς ὁμως ὅρους· ἀλλ' ἡ διαγωγὴ τοῦ κατὰ τὴν Ἑλλάδα ναυτικοῦ τῆς ἐφάνη καὶ τότε ψευδῆς καὶ αἰσχρά· διὰ τοὺς λόγους τούτους ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος ὅλος ἐμίσει τὴν Αὐστρίαν.

Ἄλλα ἐφφώνει ὁ λαὸς τῆς Γαλλίας περὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀγῶνος καὶ ἄλλα ἡ Κυβέρνησίς του. Εὐμενῆς καὶ βοηθὸς ἐδείχθη ὁ λαὸς ἐξ ἀρχῆς τῆς ἑλληνικῆς πάλης, ἐνθουσιάσθη δὲ μετὰ τὴν σύστασιν τῆς ἐν Παρισίοις φιλελληνικῆς ἐταιρίας· ἀλλ' ἡ Κυβέρνησίς της ἦτο μὲν φιλάνθρωπος διὰ τῶν προσένων της καὶ τῶν κατὰ θάλασσαν ἀξιωματικῶν της πρὸς τοὺς πάσχοντας καὶ καταδιωκομένους Ἑλληνας, ἀλλὰ τόσον δυσμενῆς πρὸς τὸν ἀγῶνά των, ὥστε βουλευταὶ τῆς Γαλλίας πολλάκις τὴν ἐπέπληξαν παρῆρσίᾳ διὰ τὸν φιλοτουρκισμόν της, καὶ δὲν τὸν ἠρνήθη. Ὁ στρατηγὸς Σεβαστιάνης, ὁ καὶ μέλος τῆς φιλελληνικῆς ἐταιρίας, καρυνὸν εὐγλωττίας ἐρρίψεν ἐπὶ τὸ ὑπουργεῖον Βιλλέλου ἐν μιᾷ τῶν βουλευτικῶν συνεδριάσεων. «Ὁ Θεός,» εἶπεν, «ἤκουσε τὰς κραυγὰς μυριάδων Χριστιανῶν σφαζομένων ἐν τῇ ἀνατολῇ, καὶ «οἱ λογισμοὶ ἀσεβοῦς πολιτικῆς μυκτηρίζονται ἐνώπιον ἀτρομήτου λαοῦ φλογόμενου ὑπὸ τοῦ διττοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ γεννῶντος τοὺς μάρτυρας καὶ τοὺς ἥρωας. Οἱ Ἑλληνες δὲν εἶχαν πατρίδα καὶ ἀγωνίζονται νὰ τὴν ἀνακτή-

Ἔδρα ἐν ᾗ καθήμενος ὁ Λάζαρος Κουντουριώτης προήδρευεν τῶν προδρόντων τῆς Ὑδρας.

«σωσι, διότι πατρίς δὲν εἶναι ὁ τόπος ὅπου ἡ Κυβέρνησις δὲν ἐξασφαλίζει
 «ἐλευθερίαν συνειδήσεως, τιμὴν καὶ ἰδιοκτησίαν. Τινὲς τῶν Δυνάμεων τῆς
 «Εὐρώπης, φοβούμεναι ἐπέκτασιν τῆς Ῥωσσίας καὶ τὴν εἰς Κωνσταντινού-
 «πολιν ἄφ' ἑξίν τῆς, πρὸς ἣν ἀνοίγει τὰς πύλας ἡ ἀκατάληπτος ἐγκατάλειψις
 «τῶν Ἑλλήνων ματαιῶς ἐνοῦνται εἰς ὑποστήριξιν τοῦ κλονιζομένου καὶ πί-
 «πτοντος ἤδη ὀθωμανικοῦ κράτους. Ἐὰν μεγαλοφυεῖς ἄνδρες ἐκυβέρνηων τὴν
 «πολιτικὴν τῶν μεγάλων Δυνάμεων, μεγάλη καὶ ἀνεξάρτητος ἐπικράτεια θὰ
 «κατηρτίζετο κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν ὅχι ὑπὸ παραχμασάντων Μωα-
 «μεθανῶν, ἀλλὰ ὑπὸ νεάζοντος χριστιανικοῦ λαοῦ, καὶ τοιουτοτρόπως θὰ ἐτί-
 «θεντο ὅρια καὶ κατὰ τῆς βαρβαρότητος καὶ κατὰ τοῦ ῥωσικοῦ κολοσσοῦ,
 «καὶ θὰ ἡσφαλίζετο διὰ παντός ἡ νῦν κινδυνεύουσα ἡσυχία τῆς Εὐρώπης.
 «Ἄλλ' ἀντὶ τῶν μεγάλων τούτων σχεδίων, ποῖα εἶναι τὰ τῶν ὑπουργῶν τῆς
 «Γαλλίας; ποταπαὶ σχέσεις πρὸς ἕνα πασάν, οὔτινος ἡ ἐρήμερος ὑπαρξίς
 «ἔμοιζάκει τὴν περικυκλοῦσαν αὐτὸν ἄστατον ἄμμον τῆς ἐρήμου».

Ἐν ἄλλῃ δὲ συνεδριάσει ἐρωτήσαντος τοῦ αὐτοῦ ῥήτορος, ἂν ἀλήθευεν
 ὅτι: πλοῖον πολεμικὸν ὑπὸ γαλλικὴν σημαίαν μετέφερεν ἐξ Ἀλεξανδρείας
 εἰς Νεόκαστρον τὸ ταμεῖον τοῦ αἰγυπτίου στρατοῦ, καὶ ἂν ἐν τῇ λιμένι τῆς
 Μασσαλίας ἐναυπηγοῦντο φρεγάται καὶ κορβέτται εἰς χρῆσιν τοῦ Μεχμέτ-
 Ἀλή, ὁ Βιλλέλος οὐδὲν τούτων ἠρνήθη. Τοιαύτης οὔσης ἐπὶ τοῦ Βιλλέλου
 τῆς διαγωγῆς τῆς γαλλικῆς Κυβερνήσεως, διαγωγῆς ἐναντίας τῆς κοινῆς ἐπι-
 θυμίας τῶν Γάλλων, οἱ Ἕλληνες ἀπέστρεψαν δικαίως τὸ πρόσωπόν των.

Φιλελευθέρωτερος καὶ αὐτῶν τῶν φιλελευθέρων πολιτευτῶν του αἰείποτε
 ἐδείχθη ὁ βρετανικὸς λαός, συμπαθέστατος δὲ πρὸς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα.
 Δυσμενὴς πρὸς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἦτον ἐπὶ Καστληρήχου ἡ Κυβέρνησις του.
 δυσμενεστάτη δὲ ἡ διαγωγή τοῦ ἀρμοστοῦ τῶν ἰονίων νήσων Μαιτλάνδου καὶ
 πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀγωνιζομένους· ἀλλ' ὑπουργήσαντος τοῦ
 Κάννιγγος, ἡ πολιτικὴ μετετρέπη ἐπὶ τὸ εὐμενέστερον, προοιμιάσασα διὰ
 τῆς ἀναγνωρίσεως τῶν ἑλληνικῶν ἀποκλεισμῶν. Ἐκτοτε ἡ ἑλληνικὴ Κυ-
 βέρνησις, πλήρης θάρρους καὶ πίστεως εἰς τὴν πολιτικὴν ταύτην, ἔσπευσε,
 μεσοῦντος τοῦ 1823, νὰ καλέσῃ τὴν ἐν Λονδίνῳ ἐπὶ τοῦ δανείου ἐπιτροπὴν
 εἰς σύνδεσιν πολιτικῶν καὶ ἐμπορικῶν σχέσεων μετὰ τῆς Ἀγγλίας· συνέτρε-
 ξαν δ' ἔτι μᾶλλον εἰς τοῦτο ἡ ἐν τῇ μητροπόλει αὐτῆς πρῶτος σύστασις
 τῆς φιλελληνικῆς ἐταιρίας, ἡ ἔμφρων καὶ εὐμενὴς διαγωγή τοῦ Χαμιλτῶνος,
 ἡ εἰς τὸν ἀγῶνα γενναῖα ἀφοσίωσις τοῦ Βύρωνος καὶ ἡ πρὸς τοὺς Ἕλληνας
 δυσμένεια καὶ ἄλλων Κυβερνήσεων. Τούτων οὕτως ἐχόντων, ἡ Ἑλλάς, μέ-
 χρις οὗ ἀνεφύη κατὰ πρῶτον γαλλικὸν κόμμα ἐπὶ Ῥόσχη, ἀγγλίζεν ὅλη.
 Προκειμένης δὲ ἤδη ἐκλογῆς βασιλέως, ἔστρεψεν, ὥς καὶ ἄλλοτε, πρὸς τὴν
 αὐτὴν Κυβέρνησιν τὰ ὅμματά της, καὶ τὴν 11 Ἰουνίου 1825 ἀπέστειλεν εἰς
 Λονδίνον τὸν Σπανιωλάχην ὡς μέλος μὲν συμπληρωτικὸν τῆς ἐπιτροπῆς, ἀνα-
 κληθέντος τοῦ μέλους αὐτῆς Ἰωάννου Ζαήμη διὰ τὴν εἰς τὸν ἐμφύλιον πό-
 λεμον ἐνοχλὴν τοῦ ἀδελφοῦ του, ἀλλὰ κυρίως ἵνα ἐκθέσῃ πρὸς τὸν Κάννιγγα

τὴν κατάστασιν τοῦ τόπου, τὴν ἀφευκτον ἀνάγκην νὰ μοναρχηθῇ συνταγματικῶς καὶ τὴν προθυμίαν του νὰ δεχθῇ ὄντινα θὰ ἐπρότεινεν ἡ Ἀγγλία ὡς μονάρχην· παρηγγέλθη δὲ ἰδιαιτέρως νὰ παρενείρῃ ὡς τοιοῦτον τὸν Λεοπόλδον δούκα τοῦ Σαξεκοπύργου, ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη, ἐπιμένοντος τοῦ Κάννιγγος, ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλίας ἐν τῇ ἐλληνοτουρκικῇ πάλῃ ἦτον ἡ οὐδετερότης, ὅτι θὰ ἐπέφερε δεινὰ ἢ ἄλλως πως παρέμβασίς της, καὶ ὅτι ἐλληνοφελῇ νομίζουσα εἰρηνικόν τινα συμβιβασμόν, ἐτοίμη ἦτο νὰ συνεργήσῃ, ἂν ἡ Ἑλλάς ἐπεκκλείτο τὴν κατὰ τοῦτο συνέργειάν της. Καὶ ταῦτα μὲν ἀπῆν-τησε πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἡ Ἀγγλία.

Ἀποχωρισθεῖσα δὲ ἡ Δύναμις αὕτη τοῦ ἐν Πιτρουπόλει ἐπὶ εἰρηνοποιήσῃ τῆς Ἑλλάδος διπλωματικοῦ συμβουλίου, καθ' ὃν τρόπον καὶ δι' ὃν λόγον ἐξεθέσαμεν ἄλλου, ἐπειράθη νὰ τὸ διαλύσῃ ἀποσπῶσα τὴν Αὐστρίαν, ἀλλ' ἀπέτυχεν· διότι. ὡς ἄλλοτε παρετηρήσαμεν, ἡ Αὐστρία διὰ τοὺς φιλοτουρκικοὺς σκοποὺς της περὶ πολλοῦ εἶχε συνδιαλέξεις ἀτελεσφορήτους καὶ ἀπεδοκίμασε τὴν ἀποχώρησιν τῆς Ἀγγλίας. Ἀπομονωθείσης δὲ ταύτης καὶ δυσφορούσης, συνῆλθαν ἐκ νέου τὸν Φεβρουάριον οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν λοιπῶν συμμάχων εἰς συνδιάσκεψιν, καθ' ἣν ἡτήσατο ἡ Ῥωσσία νὰ προτείνωσιν οἱ τέσσαρες σύμμαχοι ἐκ συμφώνου τοῖς διαμαχομένοις τετράμηνον ἀνακωχὴν εἰς διάπραξιν εἰρήνης ἐπὶ τῇ βάσει ἐσωτερικῆς αὐτονομίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ὑποτελείας πρὸς τὸν Σουλτάνον· ἐπειδὴ δὲ πιθανὴν ἐπίστευεν, ἐξ ὧν ἐλάμβανεν ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰδήσεων, τὴν ἀπόρριψιν τῆς προτάσεως τῶν συμμάχων, ἤθελεν εἰς εὐόδωσιν τοῦ σκοποῦ των καὶ εἰς ἱκανοποίησιν τῆς τιμῆς των νὰ ἐνεργήσωσιν τι ἐπὶ τῇ παρακοῇ τῆς Πύλης, καὶ ἐπρόβαλε νὰ προειδοποιηθῇ αὕτη, ὅτι οἱ σύμμαχοι ἐμελέτων, ἂν ἀπερρίπτετο ἡ εἰρηνικὴ πρότασις των, καὶ τοὺς παρ' αὐτῇ πρέσβεις των ν' ἀνακαλέσωσιν, καὶ δι' ἄλλων πειθαναγκαστικῶν τρόπων τὴν πρότασιν των νὰ ὑποστηρίξωσιν. Εἰς πόλεμον τείνουσαν τὴν γνώμην ταύτην ἐθεώρησαν τὰ μέλη τοῦ συμβουλίου, δὲν τὴν παρεδέχθησαν καὶ ἐπέμεναν νὰ ἐνεργηθῶσι μόνον ὅσα ἄλλοτε ὠρίσθησαν, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἄνευ ἀπειλῆς. Ἄκων καὶ δυσφορῶν συγκατετέθη ὁ Ἀλέξανδρος, ἐγένετο ἡ πρότασις ὡς ἠθέλησαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων του, καὶ ἡ Τουρκία, ὡς προεῖπεν ὁ Αὐτοκράτωρ, τὴν ἀπέρριψε περιφρονητικῶς τῷ τρόπῳ. Ὑβριν δυσφόρητον ἐθεώρησε τὴν ἀπόρριψιν ὁ Ἀλέξανδρος, ὠνείδισε τοὺς συμμάχους του ὡς μὴ εἰσακουσθεῖς, καὶ τοὺς ἐμέμφθη διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν διαγωγὴν των ὡς μὴ ὑποστηρίζοντας αὐτὸν ἰσχυρῶς ἐν ταῖς μετὰ τῆς Πύλης διαφοραῖς του, καὶ μὴ ἐπιτρέποντας νὰ πράξῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐν Τουρκίᾳ ὅτι αὐτὸς ἐπέτρεψεν αὐτοῖς νὰ πράξωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν ἐν Νεαπόλει καὶ Ἰσπανίᾳ· προτείνας δὲ ἐκ νέου ν' ἀναγκάσωσι τὴν παρήκοον Πύλην, καὶ μηδὲ τότε εἰσακουσθεῖς, διέλυσε τὸ συμβούλιον καὶ ἀνήγγειλε δυσανασχετῶν, ὅτι ὤφειλαν οἱ συγκροτοῦντες αὐτὸ νὰ συλλογισθῶσιν ὅτι δὲν διήρει μόνον τὸ ἐλληνικὸν ζήτημα τὴν Ῥωσσίαν καὶ τὴν Τουρκίαν· καὶ ἂν τὸ ῥωσικὸν μέχρι τοῦδε παρημελήθη, ἡ ἀποτυχία

τοῦ ἑλληνικοῦ ἔδιδε νέαν ἀφορμὴν νὰ ἐπιμείνῃ ἔτι σφοδρότερον ἢ Ῥωσσία εἰς τὴν λύσιν ἐκείνου διὰ παντὸς τρόπου· τοῖς εἶπε δ' ἐπὶ τέλους, ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς δὲν θὰ ἐσυμβουλευέτο ἐν ταῖς μετὰ τῆς Πύλης διαφοραῖς του εἰμὴ τὰ ἰδιαιτέρα συμφέροντα τῆς Αὐτοκρατορίας του καὶ τὴν τιμὴν τοῦ στέμματός του· τὰ αὐτὰ διεκοίνωσε διὰ τῶν πρέσβεών του καὶ πρὸς τὰς Αὐλὰς τῶν. Οἱ βαρεῖς οὗτοι λόγοι, ἂν καὶ ἀπετείνοντο πρὸς ὅλας, ἀπέβλεπαν κυρίως τὴν τῆς Αὐστρίας ὡς τὴν ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην ἀγωνιζομένην δι' ὧν ἐδύνατο τρῶπων εἰς ἀνατροπὴν τῶν ῥωσσικῶν σχεδίων. Παρωργίσθη δ' ἔτι μάλλον ὁ Ἀλέξανδρος κατ' αὐτῆς, μαθὼν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις, ὅτι δὲν ἐσυστελλετο ὁ Μεττερνίχος καυχώμενος ὅτι διεπαιδαγώγει τὸν Ἀλέξανδρον διὰ τῆς ἐπιτηδεΐας πολιτικῆς του.

Ἐν ᾧ δὲ συνδιαλέγοντο οἱ πληρεξούσιοι τῶν τεσσάρων Αὐλῶν ἐν Πეტρουπόλει, ἀφίχθη ὁ Στρατφόρδος Κάννιγγ ὡς πρέσβυς παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ· ἀλλ' οὐδεμιὰς ἔτυχεν ἀκροάσεως περὶ τοῦ ἑλληνο-τουρκικοῦ ζητήματος, εἰπόντος τοῦ Νεσελρόδου ὅτι τῇ ἀπηγορεύετο πᾶσα περὶ τοῦτου συνδιάλεξις. Ἐνδῶσαντος δὲ μετὰ ταῦτα τοῦ Αὐτοκράτορος, ἐξέθεσεν ὁ πρέσβυς τοὺς λόγους δι' οὓς δὲν ἐνέκρινεν ἡ Κυβέρνησίς του νὰ μεθέξῃ ἐπὶ τοῦ παρόντος τῶν προκειμένων συνδιαλέξεων θεωροῦσα αὐτὰς ἀνωφελεῖς, ὡς μήτε τῶν Ἑλλήνων μήτε τῶν Τούρκων συνευδοκούντων· ἀνήγγειλε δὲ ὅτι πρόθυμος ἦτο καὶ αὕτη νὰ συνεργήσῃ εἰς τὴν εἰρηνοποίησιν, ἂν οἱ διαμαχόμενοι ἐζήτουν ἢ ἐδέχοντο τὴν μεσιτείαν τινὸς τῶν Αὐλῶν· ἀλλ' ἀπαράδεκτον ὅρον ἐθεώρει τὴν ἀποχὴν πάσης βίας. Μὴ παραδεχομένου δὲ τοῦ Νεσελρόδου τὸν τελευταῖον τοῦτον ὅρον, ἀνεχώρησεν ὁ Κάννιγγ συμβιβάσας ἄλλας τινὰς περὶ τῆς ἀρктоδυτικῆς παραλίας τῆς Ἀμερικῆς διαφοράς τῶν δύο Κυβερνήσεων.

Μαθοῦσα δὲ ἡ Αὐστρία τοὺς πρὸς τοὺς πληρεξούσιους ἀπειλητικούς καὶ φιλοπολέμους λόγους τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ θέλουσα νὰ τὸν δυσωπήσῃ, ἐπρότεινε ν' ἀναγνωρισθῇ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος, καὶ μὴ θελούσης τῆς Τουρκίας, καθὼς πρό τινων μηνῶν ἀνεγνωρίσθη ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας ἢ τῶν Ἰσπανικῶν ἐν Ἀμερικῇ ἀποικιῶν, μὴ θελούσης τῆς Ἰσπανίας. Δολία καὶ στρατηγηματικὴ ἐπίνοια ἐκρίθη ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη πρότασις τῆς Αὐστρίας. Ἡ Αὐστρία ἤξευρεν, ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος χίμαιραν ἀπεκάλει τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅτι δὲν τὴν ἐδέχετο ὡς ἀνατρέπουσαν τὰς βάσεις τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, ὡς καταψεύδουσιν ὅλην τὴν ἀπὸ τῆς συστάσεως αὐτῆς μέχρι τοῦδε διαγωγὴν του, καὶ ὡς καταστρέφουσιν τὴν πολιτικὴν τῆς Ῥωσσίας ἀποδλέπουσαν αἰετοτε εἰς ἀνέγερσιν ἐν τῇ αὐτοκρατορίᾳ τῆς Τουρκίας φόρου ὑποτελῶν καὶ ἀσθενῶν ἀλλ' ὅχι καὶ ἀνεξαρτήτων ἐπικρατειῶν πασίγνωστος δὲ καὶ ἡ πρὸς τοὺς Ἑλληνας ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους διαγωγὴ τῆς Αὐστρίας ἀγωνιζομένης ἀδιαλείπτως ν' ἀνατρέψῃ ἐκ βάθρων τὴν νέαν πολιτείαν. Ὅ,τι ἐπεθύμει καὶ ὅ,τι ἐπροσπάθει ἡ Αὐλὴ ἐκείνη ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους ἦτον ἡ κατάθλιψις τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως διὰ παντὸς θεμιτοῦ

καὶ ἀθεμίτου τρόπου· ἐπὶ δὲ τῆς Αἰγυπτίας ἐκστρατείας εἰς Ἑλλάδα ἤλπιζε τὴν καθυπόταξιν τῆς ὑπεράλλοτε, καὶ ἀνήσυχος ὁ Μεττερνίχος διὰ τὸ καθ' ἐκάστην κρατυνόμενον φιλελληνικὸν πνεῦμα ἐν Ἑλλάδι ἀπῆλθεν εἰς Παρίσιους πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς καθεστῶσης ἀδρανοῦς πολιτικῆς (β). Ὅτι δὲ ἐδύνάτο νὰ σώσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐν τῇ δεινῇ ἐκείνῃ περιστάσει ἦτο μόνος ὁ ῥωσσικὸς πόλεμος· τὸν πόλεμον δὲ τοῦτον προθεμένη ἡ Αὐστρία διὰ πάσης θυσίας καὶ διὰ παντὸς τρόπου νὰ ἐμποδίσῃ, ὅπως δώσῃ καιρὸν τῷ Ἰωαννιμασᾷ εἰς κατόρθωσιν τοῦ μεγάλου σκοποῦ, δὲν ἐδυσκολεύετο ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος, συλλογιζομένη, ὅτι δὲν θὰ ἔσωζε τὴν ἐν ἀκμῇ κινδύνου ἀπροσάτευτον ἑλληνικὴν πολιτείαν ἢ κενὴ καὶ κούφην ἀναγνώρισις, ἐν ᾗ θὰ τὴν ἔσωζε βεβαίως ὁ ῥωσσικὸς πόλεμος· δὲν ἐυστάλη δὲ νὰ φέρῃ εἰς παράδειγμα τὰ τῆς νοτίου Ἀμερικῆς, ἐν ᾗ ἑναυλος ἦτον εἰσέτι ἡ βαρεῖα φωνὴ τῆς κατὰ τῆς πολιτικῆς τῆς Ἀγγλίας, ἣν ἐμέμψετο πρὸ ὀλίγου παρρησίᾳ καὶ κατεμήνυε πρὸς τὰς ἄλλας Δυνάμεις ὡς καταπατήσασαν διὰ τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν νέων ἐκείνων πολιτειῶν τὰς σωτηρίους ἀρχὰς τοῦ θεοῦ δικαίου καὶ τῆς νομιμότητος, καὶ ὡς θαρρόνουςαν τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα, τὸ διὰ τῶν θυσιῶν καὶ κινδύνων καταθλιδὲν ὑπὸ τῆς ἱερᾶς συμμαχίας. Διὰ τοὺς λόγους τούτους οὐδεμιᾶς σκέψεως ἀξία ἐθεωρήθη ἡ μηδὲν ὑγιὲς κατὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους ἔχουσα πρότασις τοῦ Μεττερνίχου. Ὅστις οὐδὲ τότε ἔπαυε λέγων τοῖς πᾶσιν, ὅτι ἐθεώρει τοὺς Ἕλληνας ἀξίους παντελοῦς καταστροφῆς εἰς σωτηρίαν τῆς Εὐρώπης καὶ εἰς στερέωσιν τῶν ἀρχῶν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας. Ἀλλὰ τὸ ἀναφανέν τοῦτο σχίσμα Αὐστρίας καὶ Ῥωσσίας ἐπέφερε μέγιστον ἀποτέλεσμα· διέρρηξε τὸν ἐπὶ καταπίεσει τῶν λαῶν χαλκὸν θένοντα ζυγὸν τῆς ἱερᾶς συμμαχίας· ἡ σκηνὴ δέ, εἰς ἣν παριστάμεθα, εἶναι ἡ τελευταία τοῦ βίου τῆς συμμαχίας ταύτης.

Ἐν τούτοις ἔπεσεν ἀπροσδοκῆτως ἐν μέσῳ τῶν Ἑλλήνων ἔγγραφον λέγον, μετὰ τινὰς διεξοδικὰς παρατηρήσεις, τὰ ἑξῆς. «Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος δυνάμει τῆς παρούσης πράξεως θέτει ἐκουσίως τὴν ἱεράν παρακαταθήκην τῆς «ἐαυτοῦ ἐλευθερίας, ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας καὶ πολιτικῆς ὑπάρξεως ὑπὸ τὴν «μοναδικὴν ὑπεράσπισιν τῆς Μεγάλης Βρετανίας» (γ).

Τὸ ἀναφανέν τοῦτο ἔγγραφον, τὸ ἐν ξένῃ γλώσσῃ συνταχθὲν καὶ κακῶς ἐξελληνισθὲν, ἐξέπληξε τοὺς πλείστους τῶν ἐν τοῖς πράγμασι, ἀγνοούντας πόθεν καὶ πρὸς τίνα σκοπὸν ἀνεφάνη.

Ἀφ' οὗ μετεβλήθη ἐπὶ τὸ φιλελληνικώτερον ἢ ἀγγλικὴ πολιτικὴ, οἱ φιλογενεῖς Ζακύνθιοι: Ῥώμας, Στέφανος καὶ Δραγόνας ἐσύστησαν ἐν Ζακύνθῳ ἐπιτροπὴν καὶ ἐργάζοντο ὅπως ἐδύναντο εἰς ὠφέλειαν τῆς κινδυνεύουσας Ἑλλάδος. Ὅστις γνωρίζει πῶς διοικεῖται ἡ Ἑπτάνησος, δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ πεισθῇ ὅτι τοιαύτῃ ἐπιτροπῇ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συστηθῇ ἄνευ τῆς πλήρους συγκαταθέσεως τοῦ μεγάλου ἄρμοστοῦ, οὐδ' ἴμπορεῖ ν' ἀμφιβάλλῃ ὅτι ὁ μέγας ἄρμостὴς καὶ ἐπέδλεπε πάντοτε καὶ διηύθυνε πολλάκις τὰς πράξεις αὐτῆς. Ἡ ἐπιτροπὴ ἐφαίνετο ὡς οἶκοθεν συντάξασα τὸ περὶ οὗ

ὁ λόγος ἔγγραφον, καὶ λήγοντος τοῦ Ἰουνίου τοῦ 1825 ἐξαπέστειλε δύο παρρόμοια, τὸ μὲν εἰς Πελοπόννησον διὰ τοῦ Χρήστου Ζαχαριάδου, τὸ δὲ εἰς Ὑδραν διὰ τοῦ Παναγιώτη Λεονταρίτη ἐπὶ ῥητῇ ἐντολῇ νὰ τὰ υπογράψωσιν οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὴν προεδρίαν τὸ μὲν τοῦ Μισούλη τὸ δὲ τοῦ Κολοκοτρώνη ἄνευ παραμικρᾶς προσθαιρέσεως ὡς τὰ μόνα σωτήρια· δὲν ἐκρίθη δ' εὖλογον νὰ σταλῶσι κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, διότι ὡς Κυβερνήσεις δὲν ἐδύνατο, δι' οὗς εἴπαμεν συνταγματικούς λόγους, νὰ τὰ δεχθῇ. Δὲν συνίστα δὲ τὰ ἔγγραφα ταῦτα τόσον ἢ ῥητὴ παραγγελία τῆς ἐν Ζακύνθῳ ἐπιτροπῆς, ὅσον ὁ ἐπικείμενος κίνδυνος τῆς πατρίδος. Ἄλλ' ἂν καὶ πολὺς ἦτον ὁ κίνδυνος, οἱ μὲν τῶν προκρίτων τῆς Πελοποννήσου, οὗς ἡῦρεν ὁ Ζαχαριάδης κατὰ τὴν Ἀλωνίτσαιναν, ἤθελαν, οἱ δὲ δὲν ἤθελαν νὰ υπογράψωσι τὴν πρᾶξιν ὅπως ἦτο συντεταγμένη· ἄρ' οὐ ὅμως ὁ Ἰδραήμης τοὺς διεσκόρπισε καὶ κατὰ τὴν Ἀλωνίτσαιναν καὶ κατὰ τὰ Μαγούλιανα, ὅλοι ἀπηλπίσθησαν, καὶ συνελθόντες οἱ πλείστοι αὐτῶν εἰς Λαγκαδία μετὰ τὴν τροπὴν ἐδέχθησαν τὴν πρᾶξιν ὡς ἀναγκαῖον κακόν, τὴν ὑπέγραψαν καὶ προσυπέγραψαν καὶ ὀνόματα ἀπόντων. Ὁμόφωνοι ὑπέγραψαν τὴν πρᾶξιν ταύτην καὶ οἱ Ὑδραῖοι καὶ οἱ λοιποὶ Νησιῶται καὶ οἱ Στερεοελλαδίται, καὶ τὰ μέλη τοῦ βουλευτικοῦ καὶ τοῦ νομοτελεστικοῦ, καὶ ὅλος ὁ ἀνώτατος κληρὸς, καὶ ἀπαξάπαντες οἱ γνωστοὶ Ἕλληνες ἐκτὸς τοῦ Ἰψηλάντου, τοῦ Κωλέττου (δ), τοῦ Κουντουριώτου, τοῦ Γκούρα καὶ δύο τριῶν βουλευτῶν. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα, φέροντα ἡμερομηνίαν 24 Ἰουλίου 1825, ἐστάλησαν κατὰ τὴν παραγγελίαν τῆς ἐν Ζακύνθῳ ἐπιτροπῆς εἰς Λονδὶνον διὰ τοῦ πλοίου «Κίμωνος», τοῦ ὑπὸ τὸν Δημήτρη Μισούλην, υἱὸν τοῦ ναυάρχου. Τόση δὲ ἦτο κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν ἡ ἀμηχανία τῶν Ἑλλήνων, καὶ τόση καὶ αὐτοῦ τοῦ στρατιωτικοῦ ἡ ἀθυμία, ὥστε ἐζήτησε συγχρόνως ἡ Κυβέρνησις, ἂν καὶ ἐπὶ ματαίῳ, τὴν ἄδειαν τῶν Ἀρχῶν τῆς Μάλτας καὶ τῆς Ἑπτανήσου εἰς στρατολογίαν ἐκ τοῦ προχείρου ἐντὸς τῶν τόπων ἐκείνων, καὶ τὴν εἰς Ἑλλάδα ἐξοδὸν τοῦ ἐμπειροπολέμου Ἀγγλοῦ Ναπιέρου, διοικητοῦ τῆς Κεφαλληνίας, εἰς ἐμψύχωσιν τοῦ στρατιωτικοῦ τῆς. Τὰ ἔγγραφα ταῦτα παρῴργισαν τὸν Ῥόσχην, διότι ἐματαίωσαν ὅλα τὰ σχέδιά του. Οὗτος καὶ Ἀμερικανός τις, Τουνσένδος Βάσιγκτων, αὐτοχειροτόνητος ἐπίτροπος τῶν φιλελληνικῶν ἐταιριῶν τῆς Ἀμερικῆς, τόσον ἐθρασύνθησαν, ὥστε ἔστειλαν τὴν 16 Ἰουλίου πρὸς τὰ μέλη τοῦ νομοτελεστικοῦ ἀπρεπῇ καὶ μωρᾷ διαμαρτύρησιν· ἄλλ' ἡ φιλελληνικὴ ἐταιρία τῶν Παρισίων κατέκρινεν ἐπισήμως τὴν διαγωγὴν τοῦ ἐπιτρόπου τῆς Ῥόσχη, παραδάντος τὰς ὁδηγίας τῆς. Ἀξιοπαρατήρητον δὲ εἶναι, ὅτι ὁ ἐπίτροπος οὗτος, ἐν ᾧ ἠγωνίζετο εἰς ἀνατροπὴν τοῦ ἐνυπάρχοντος πολιτικοῦ συστήματος τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς ἀναγορεύσεως βασιλέως, ἤλεγχε τοὺς ἄλλους ὡς παραβάτας αὐτοῦ. Ὁργίσθησαν ἐπὶ τῇ πράξει τῆς ἀγγλικῆς προστασίας καὶ οἱ τὸ αὐρηλιανὸν σχέδιον ἀσπαζόμενοι Ἕλληνες, καὶ ἐπροσπάθησαν δι' ἀποστολῶν καὶ ἀναφορῶν εἰς Παρισίους ἐν μέσῳ καταδιώξεων, φυλακίσεων καὶ ἐξοριῶν τὸ μὲν σχέδιόν των νὰ πραγματοποιή-

σωσι, τὴν δὲ πράξιν τῆς προστασίας νὰ μεταιώσωσιν.

Ἡ δὲ ἀγγλικὴ Κυβέρνησις, ἅμα λαβοῦσα τὴν περὶ ἧς ὁ λόγος πράξιν, τὴν ἀπέβριψε παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν τῶν Ἑλλήνων γράψασα πρὸς τοὺς ἀποστείλαντας αὐτὴν Μισούλην καὶ Κολοκοτρώνην ὅτι ἡ παραδοχὴ τῆς θὰ ἐπέφερε πόλεμον αὐτῆς καὶ τῆς Τουρκίας πάντῃ ἀδικαιολόγητον· ἐπρόσφερε δὲ ὡς καὶ ἄλλοτε τὴν φιλικὴν τῆς μεσολάβησιν εἰς συμβιβασμόν. Εἰς τί ἄρα ἡ ὑποκίνησις πράξεως ἀποβρίθβεισης;

Διττὴν προέθετο ἡ ἀγγλικὴ Κυβέρνησις πρόθεσιν ῥίψασα εἰς τὸ μέσον τῶν Ἑλλήνων διὰ τοῦ μεγάλου ἄρμοστοῦ τὴν πράξιν ταύτην· τὴν ἀνατροπὴν τοῦ σχεδίου ὑπὲρ τῆς ἀναγόμενως τοῦ υἱοῦ τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας, καὶ τὴν ἀποτροπὴν παντὸς παρὰ γνώμην αὐτῆς κινήματος τῆς Ῥωσσίας ἐπὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ζητήματος. Εἶδαμεν, ὅτι ἐξ ἀρχῆς τοῦ ἀγώνος ἡ Ἀγγλία ἐφοδεῖτο τὴν μοναδικὴν καὶ ἐνοπλον παρέμβασιν τῆς Ῥωστικῆς Αὐλῆς εἰς τὴν ἑλληνοτουρκικὴν πάλην· ἂν δὲ καὶ ἐφαίνετο ἔχουσα πεποιθήσιν εἰς τοὺς εἰρηνικοὺς σκοποὺς τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἐφοδεῖτο πάντοτε τὴν εἰς τὸν κατὰ τῶν Τούρκων πόλεμον ῥοπὴν ὅλης τῆς Ῥωσσίας ὑπὲρ τῶν πασχόντων ὁμοθρήσκων τῆς· ἀνησύχαζε δὲ καὶ διὰ τὴν πρὸ ολίγου ἐπεληθῶσιν δεινὴν διαφωνίαν αὐτῆς καὶ τοῦ Αὐτοκράτορος ἐπὶ τῶν ἐν Πιερουπόλει συνδιαλέξεων, καὶ διὰ τὴν διακοπὴν πάσης εἰς τὸ ἐξῆς τῶν δύο Κυβερνήσεων συνδιασκέψεως περὶ τοῦ τουρκοελληνικοῦ ζητήματος. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἐδέχθησαν τὴν ὑπὲρ τοῦ υἱοῦ τοῦ δουκὸς τῆς Αὐρηλίας πρότασιν καὶ ἐζήτησαν τὰς συμβουλὰς τοῦ Κάννιγγος, ἀλλ' ὅτε ὑπεκινεῖτο ἡ πράξις αὕτη, ἡγνόμε ἡ ἀγγλικὴ Κυβέρνησις τὴν ἀπόβριψιν τῆς προτάσεως καὶ τὴν ἀποστολὴν τοῦ Σπανιωλάκη· ἡγνόμε καὶ ὁ μοίραρχος Ἀγγλος, ὁ ὑπενεργήσας τὴν ἀποστολὴν τοῦ Σπανιωλάκη, τὴν πράξιν τῆς προστασίας.

Ἀλλ' ἐπραξε καλῶς ἢ κακῶς αἰτησάμενη ἡ Ἑλλάς τὴν ἀγγλικὴν προστασίαν; Τὰ πράγματα ἀπέδειξαν ὅτι ἐπραξε καλῶς. Φόδος κατέλαβε πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων μήπως ἡ Ἀγγλία ἐκυρίευσεν δυνάμει τῆς πράξεως ταύτης τὴν Ἑλλάδα, καὶ κατεστρέφετο τοιουτοτρόπως ἡ ἀνεξαρτησία τῆς· ἀλλ' ὁ ἄλογος οὗτος φόδος οὐδαμῶς κατέλαβε τοὺς ὀξυδερκετέρους τῶν Ἑλλήνων, βλέποντας ὅτι, ἂν ἔπραττε τοιοῦτόν τι ἡ Ἀγγλία, ἐπροκάλει καθ' ἑαυτῆς διακαίως τὴν ἀγανάκτησιν, ἴσως καὶ τὸν πόλεμον τῶν Δυνάμεων τῆς Εὐρώπης, καὶ τὸ μῖσος ὅλων τῶν λαῶν· ἐμέμφθησάν τινες τοὺς Ἕλληνας, ὅτι, ἀναγκασθέντες νὰ ἐπικαλεσθῶσι ξένην ὑπεράσπισιν, δὲν ἐπεκαλέσθησαν τὴν τῆς Εὐρώπης ὅλης· μήπως δὲν ἔστειλαν πρὸς τοὺς εἰς Βερώνην συνελθόντας ἀνακτας ἱκέτας, οὓς οὐδὲ τῆς παρουσίας των ἠξίωσαν; μήπως δὲν ἐπεκαλέσθησαν τὴν μεσολάβησιν τῆς Αὐλῆς τῆς Ῥώμης πρὸς τὰς ἄλλας χριστιανικὰς Αὐλὰς καὶ δὲν εἰσηκούσθησαν; ἀνάγκη ἄρα πολιτικὴ ἦτο νὰ προτιμήσωσι τὴν εὐμενέστερον πρὸς αὐτοὺς διακειμένην καὶ τρικύτῃ ἦτον, ὡς ἀπεδείξαμεν, ἡ ἀγγλικὴ Κυβέρνησις. Κινήσαντες οἱ Ἕλληνες τὸ φιλότιμον τῆς Κυβερνήσεως ταύτης ἐκίνησαν συγχρόνως καὶ τὴν ζηλοτυπίαν τῶν ἀντιζήλων τῆς·

καὶ οὕτως ἡ Ἑλλάς ὄχι μόνον δὲν ἔπαθεν ἀτίτισταμένη τὴν ὑπεράσπισιν μιᾶς καὶ μόνης, ἀλλ' ὠφελήθη τὰ μέγιστα διὰ τῶν ἐνεργειῶν καὶ αὐτῆς καὶ τῶν ἄλλων.

Ἡ δὲ Ἀγγλία, θέλουσα νὰ καταπραΰνη τὴν ἐφ' οἷς ἐνηργοῦντο ὑπερ-οργισθεῖσαν κατ' αὐτῆς Πύλην, ἐξέδωκε τὴν 18 Σεπτεμβρίου, εἰς νέαν ἐνδειξιν τῆς οὐδετερότητός της, δι' ἀτάκμα ἀπαγορευθὸν πᾶσαν ἐπὶ ξένη ὑπηρεσίᾳ στρατολογίαν (τὴν τοῦ Κοχράνου) καὶ πᾶσαν ἐπὶ ἐξαμηνίαν ἐξαγωγὴν πολεμικῆς ὕλης εἰς χρήσιν τῶν διαμαχομένων (τῶν Ἑλλήνων). ἀλλὰ τὸ δι' ἀτάκμα τοῦτο οὔτε τοὺς Ἑλληνας, ὡς μὴ ἐνεργηθέν, ἔδραψεν, οὔτε τὴν Πύλιν, βλέπουσαν ὅτι ὅσα ἐπράττοντο δὲν ἦσαν ὅσα ἐλέγοντο, κατεπραΐνεν.

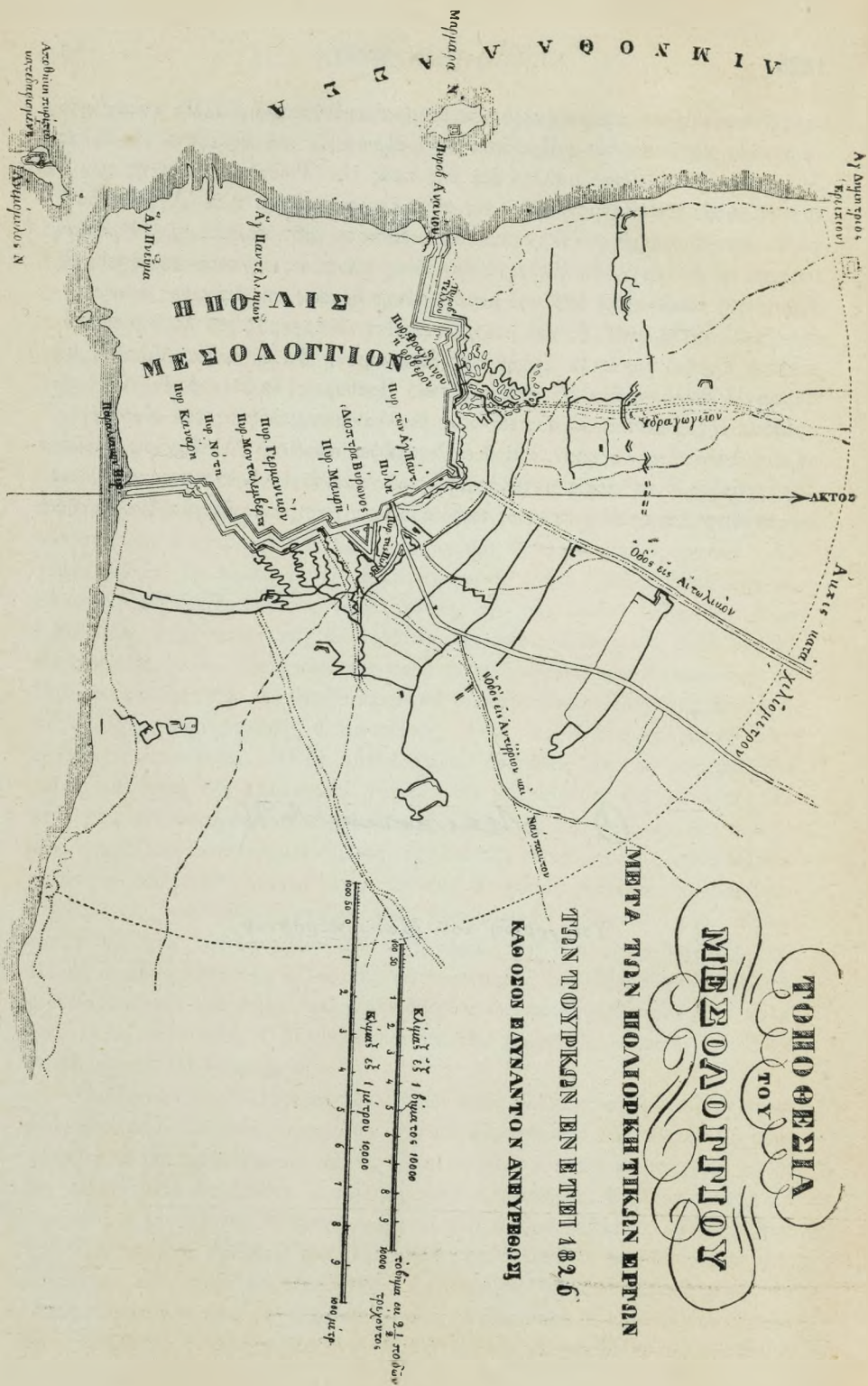
Παύσασα δὲ ἡ Πύλη ἐπὶ τῇ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀφίξει τοῦ Μιντσιάκη νὰ φοβῆται τὴν Ῥωσσίαν ὡς φιλοπόλεμον, ἤρχισε νὰ τὴν καταφρονῇ ὡς φιλειρηνικὴν· τόσον δὲ ἐθρασύνθη, ὥστε, λαβοῦσα σφοδρὸν ἔγγραφον τοῦ ἐπιτετραμμένου τούτου εἰς ταχὺν συμβιβασμὸν τῶν εἰσέτι ἀσυμβιδάστων ῥωσσοτουρκικῶν διαφορῶν, οὐδὲ καὶ ν' ἀπαντήσῃ ἡξίωσεν. Ἐδυτφόρησεν ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπὶ τῇ σιωπῇ ταύτῃ, ἐμέμψθη αὐτὸς ἑαυτὸν διὰ τὴν πολλὴν του μακροθυμίαν, ἔδειξε διαθέσιν νὰ μεταβάλῃ τὴν πολιτικὴν του ἐπὶ τὸ πολεμικώτερον, παρήγγειλε τοῖς ἐν Λονδίνῳ, Παρισίοις, Βιέννῃ καὶ Βερολίνῳ ἀντιπροσώποις του νὰ ἐξετάσωσι τὰς πρὸς τοῦτο διαθέσεις τῶν Αὐλῶν, παρ' αἷς ἔδρευαν καὶ διέταξε τὸν Μιντσιάκην νὰ διαμαρτυρηθῇ κατὰ τῆς διαγωγῆς τῆς Πύλης. Διεμαρτυρήθη ὁ Μιντσιάκης ἀλλὰ καὶ ἡ διαμαρτύρησις αὕτη ἔμεινεν ἀναπάντητος. Ὁ δὲ Αὐτοκράτωρ, ὀργισθεὶς ἐπὶ τῇ περιφρονήσει ταύτῃ καὶ κατὰ τῆς συμμαχίας, ἣτις δὲν τὸν ὑπεστήριζε, καὶ κατὰ τῆς Πύλης, ἣτις τὸν παρήκουε, καὶ πεισθεὶς ἐξ αὐτῆς του τῆς πείρας, ὅτι ἀνωφελὲς ἡγωνίζετο διαπραγματευόμενος, ἐξῆλθε τῆς Πιερουπόλεως πρὸς ἐπιθεώρησιν τοῦ ὑπερεπιθυμοῦντος τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον πολυαριθμοῦ στρατοῦ του, καὶ πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν μεσημβρινῶν ἐπαρχιῶν του, αἵτινες ἔνεκα τῆς πρὸς τὴν ναυτιλίαν καὶ τὸ ἐμπόριόν των δυσμενοῦς διαγωγῆς τῆς Πύλης ἔπαθον ὑπὲρ τὰς ἄλλας τῆς αὐτοκρατορίας του· ἐξέλαβαν δὲ τὴν περιοδείαν ταύτην καὶ Αὐλαὶ καὶ λαοὶ δικαίως ὡς προαγγέλλουσιν τὸν πόλεμον. Ἀλλ' ἀσθενήσας ὁ Αὐτοκράτωρ ἐπὶ τῆς περιοδείας ἀπεβίωσεν ἐν Ταγανρόκῳ τὴν 19 Νοεμβρίου.

Οὐδέποτε ἴσως ἄλλοτε αἱ τῶν Αὐλῶν πρὸς ἀλλήλας σχέσεις ἦσαν τόσον ἀνώμαλοι ὅσον ἐπὶ τῶν παραμονῶν τοῦ μεγάλου τούτου συμβάντος· ὡς πομφόλυγες τὰ τῆς ἱερᾶς συμμαχίας, ὡς εἶδαμεν, διεφθάρησαν, καὶ τὰ μέλη αὐτῆς δὲν συνεννοοῦντο ὡς ἄλλοτε· ὁ φιλειρηνικὸς Ἀλέξανδρος, παρωργισμένος διὰ τὴν πρὸς ἃ ἐβουλεύετο δυσμενῇ διάθεσιν τῶν ἄλλων ἀνάκτων, ἐφιλοπολεμεῖ καὶ διέταττε τοὺς πρέσβεις του νὰ μὴ πολιτικολογῶσιν ἐν ταῖς διπλωματικαῖς συντυχίαις των· ἀνήσυχος ἡ Αὐστρία ἐμεθοδεύετο πῶς νὰ καταπραΰνῃ τὸν Ἀλέξανδρον, καὶ πῶς νὰ παρατείνῃ πρὸς βλάβην τῶν Ἑλλήνων τὸν ἀγωνά των, ὃν ἠθελεν ὁ Ἀλέξανδρος νὰ παύσῃ· ἐπὶ τῷ σκοπῷ δὲ τούτῳ ἐπρότεινε

νέας ἀνωφελεῖς καὶ ἀπαραδέκτους συνδιαπραγματεύσεις· ἡ Γαλλία κατεγίνετο νὰ συνάψῃ τὰ διεστῶτα· ἡ Πρωσία μόνη ἐρρώσσιζε καὶ ἐμέμφετο τὰς ἄλλας Αὐλὰς ὡς προκαλούσας μᾶλλον διὰ τῆς πρὸς τὴν Ῥωσίαν διαγωγῆς των ἢ ἐμποδιζούσας τὸν πόλεμον, ἀλλὰ καὶ αὕτη δὲν συνεμάχει. ἡ δὲ Ἀγγλία ἐδυσφόρει ἀπομεμονωμένη· ἐταράττετο δὲ ὑπέρποτε, διότι ἔβλεπε τὴν Ῥωσίαν ἐτοίμην εἰς πόλεμον, ὃν ἤθελε νὰ ἐμποδίσῃ παντοίοις τρόποις, καὶ ἐπεθύμει ἀξιοπρεπῇ ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τῆς μεμονωμένης θέσεώς της διὰ τινος συνεννοήσεως μετ' αὐτῆς, μεθ' ἧς καὶ μόνης διενοεῖτο νὰ ἐργασθῇ τοῦ λοιποῦ εἰς λύσιν τοῦ ἐλληνοτουρκικοῦ ζητήματος, πεπεισμένη ὅτι αἱ ἄλλαι Αὐλαὶ ἢ θὰ παρηκολούθουν, ἢ δὲν θ' ἀντέπρατταν. Προθύμως ἔκλινεν ὁ ἐν Λονδίνῳ πρέσβυς τῆς Ῥωσίας τὸ οὗς εἰς τοὺς διαλλακτικοὺς λόγους τοῦ Κάννιγγος, αἱ δύο Αὐλαὶ διηλλάγησαν, καὶ ὁ ἐν ὑπολήψει παρὰ τῷ Ἀλεξάνδρῳ λόρδος Στρακφόρδος, ὁ ἐπ' ἀδείᾳ μεταβὰς πρὸς τινος καιροῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Λονδίνον, ἀπεστάλη πρέσβυς παρ' αὐτῷ εἰς πασιφανὲς δεῖγμα διαλλαγῆς.

Q. Μαυροκορδάτος

Υπογραφή τοῦ Μαυροκορδάτου.

MEZODONTIOTY

МЕТЪ ТЪН НОНОРКЪ ТИКСЪН ЕРЪН

TSEN TOY PKAN EN E TTEI 1826

ΚΑΘ ΟΣΟΝ ΕΛΥΝΑΝΤΟ Ν ΑΝΕΥΡΕΘΩΝΤΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΖ'

Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. — Περίοδος πρώτη.

ΑΠΟΔΙΔΟΥΣΑ ἡ Πύλη τὰς μέχρι τοῦδε ἐπανελημμένας ἀποτυχίας τῆς εἰς τὴν ἀνικανότητα τῶν πολεμάρχων τῆς ἀνέδειξε τὸ ἔτος τοῦτο Ῥούμελη-βαλησὴν τὸν Ῥεσῆτ-Μεχμέτπασαν, τὸν καὶ Κιουταχῆν. Διεκρίθη, ὡς εἶδα-μεν, ὁ ἀνὴρ οὗτος ὡς δραστήριος καὶ φιλοκίνδυνος καὶ ἐπὶ τῆς μάχης τοῦ Πέτα, καὶ ἐπὶ τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, καθ' ἣν, ἂν εἰση-κούετο, ἡ πόλις ἐπιπτεν. Ἡ Πύλη τῷ ἔδωκεν ἐπὶ τῆς ἐκστρατείας ταύτης πᾶσαν ἐξουσίαν καὶ ἀφθόνους πόρους, μετέθεσε τὸν ἀντίζηλόν του Βρυώνην ἀπὸ τῆς σατραπείας τοῦ Μπερατίου εἰς τὴν τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ τῷ εἶπεν ἐπὶ τῷ διορισμῷ του, « ἦ τὸ Μεσολόγγι ἦ τὴν κεφαλὴν σου » Ὁ νέος δὲ οὗτος ἀρχιστράτηγος κατέβη εἰς Λάρισσαν τὸν Ἰανουάριον καὶ ἐκεῖθεν μετέβη εἰς Ἰωάννινα, ὅπου κατεγίνετο νὰ παύσῃ τὰς τάραχάς τῆς Ἀλβανίας καὶ στρατολογήσῃ ἐπὶ ἀδρῷ καὶ τακτῷ μισθῷ.

Διηγούμενοι τὰ τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου περιεγράψαμεν τὸ τεῖχός του (α). Ὡκτοτε ἐδυναμώθη καὶ ἔλαβε νέαν μορφὴν ὑπὸ τὴν ἀκά-ματον φροντίδα τοῦ Κοκκίνη· ἐκαθαρίσθη δέ, ἐπλατύνθη καὶ ἐδαθύνθη καὶ ἡ τάφρος. Ἐπιαιρόμενος ὁ τειχοποιὸς οὗτος εἰδοποιεῖ ἐπισήμως τὸν διευθυντὴν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, Μαυροκορδάτον, ὅτι « ἱκανὸν ἦτο τὸ ἔργον του ν' ἀνθῆξῃ « εἰς πᾶσαν ἐχθρικὴν προσβολήν, καὶ ὅτι ἐπισκεφθέντες αὐτὸ Ἕλληες τὸ ἑθαύ-μασαν καὶ ἐξεπλάγησαν. » Οὐδὲν εἶχε βεβαίως τὸ ἔργον τοῦτο ἱκανὸν νὰ κινήσῃ εἰς θαυμασμόν ἢ νὰ φέρῃ εἰς ἐκπληξιν τὸν ἐπισκεπτόμενον εἰδήμονα· οὐδ' αὐτὸ τὸ τεῖχος ἦτον εὐκτιστον· καὶ ἂν μεθ' ὅλης τῆς ἀτελείας του ἡ πόλις δὲν ἠλώθη ὑπὸ τῶν πολεμίων εἰμὴ καθ' ἣν ἡμέραν ἐγκαταλείφθη ὑπὸ τῶν ὑπερμάχων, συνέβη τοῦτο, διότι « ἄνδρες ἢ πόλις, οὐ τεῖχη. »

Τὸ τεῖχος εἶχεν ἐπὶ τῆς ἐνάρξεως τῆς πολιορκίας ταύτης σχῆμα ἐπτά-γωνον. Πρὸς τὸ κέντρον, τὸ πρὸς ἄρκτον, ἔκειτο τὸ προτεῖχισμα τοῦ Μπό-τσαρη· πρὸς δυσμὰς δὲ τοῦ κέντρου κατὰ σειρὰν τὸ πύργωμα τοῦ Κοραῆ, τὸ προτεῖχισμα τοῦ Φραγκλίνου τὸ κανονοστάσιον τοῦ Βύρωνος, τὰ πυργώματα τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου καὶ τοῦ Κουτσούκου καὶ τὸ κανονοστάσιον τοῦ Κυ-ριακούλη. Ἐκειτο ἐπὶ τῆς αὐτῆς σειρᾶς ἀλλ' ἐπὶ τοῦ παρακειμένου νησιδίου τῆς Μαρμαροῦς καὶ τὸ κανονοστάσιον τοῦ Σαχτούρη· πρὸς ἀνατολὰς δὲ τοῦ κέντρου ἔκειτο τὸ προτεῖχισμα τοῦ Μακρῆ, τὸ μηννοειδὲς πρόφραγμα τοῦ Γουλιέλμου τῆς Ὁραγγίας (β), τὰ κανονοστάσια τοῦ Ῥήγα καὶ τοῦ Ἀντω-

νίου Κοκκίνη, τὸ καρκιναιοῖδὲς πρόφραγμα τοῦ Μονταλεμιδέρτου καὶ τὰ κανονοστάσια τοῦ Σιεφέλδου, τοῦ Κανάρη καὶ τοῦ Σκενδέρμπεη. Ἐφ' ὅλου δὲ τοῦ τείχους ἔκειντο 48 κανόνια σιδηρᾶ διαφόρου ὀγκῆς μέχρι 48 λιτρῶν, καὶ 4 βομβοδόλοι, ἐξ ὧν αἱ δύο εἶχαν διάμετρον 10 δακτύλων, αἱ δὲ ἄλλαι ἢ μὲν 5 ἢ δὲ $4\frac{2}{3}$.

Ἀκουσθείσης τῆς ἐχθρικῆς ταύτης ἐκστρατείας, ἔσπευσεν ἡ Κυβέρνησις νὰ στείλῃ εἰς διοίκησιν τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος τριμελῆ ἐπιτροπὴν ἐκ τῶν βουλευτῶν: Ἰωάννου Παπαδιαμαντοπούλου, Γεωργίου Καναδοῦ καὶ Δημητρίου Θέμελῃ. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη ἀφίχθη εἰς Μεσολόγγι τὴν 12 Ἀπριλίου καὶ ἡσυχολήθη σπουδαίως εἰς τακτοποίησιν τῆς ὑπηρεσίας.

Εἶχεν ἤδη διατάξει ἡ τοπικὴ διοίκησις ἐν καιρῷ στρατεύματα ὑπὸ τὸν Νότην Μπότσαρην, τὸν Τσόγκαν καὶ ἄλλους πρὸς φρούρησιν τοῦ Καρβασαρά, τῆς Βονίτσης καὶ τῶν στενῶν τοῦ Μακρυνόρους, καὶ τὰ στρατεύματα ταῦτα ὑπῆκουσαν. Ἀλλὰ, στρατευσάντων τῶν ἐχθρῶν πρὸς τὸ Μακρυνόρος, ἐλειποτάκτησαν οἱ φυλάσσοντες τὰς θέσεις ἐκεῖνας, ἐγκατέλειψαν καὶ οἱ ἄλλοι τὰς ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὀχθῆς τοῦ Ἀχελῷου θέσεις, ὥστε οἱ ἐχθροὶ διέδρυσαν τὴν 23 Μαρτίου ἀνεμπόδιστοι τὸ Μακρυνόρος, καὶ ἔπεσαν, μηδενὸς ἐναντιουμένου, εἰς Βάλτον καὶ Ξηρόμερον· οἱ δὲ τρισάθλιοι κάτοικοι διεσκορπίσθησαν ὡς καὶ ἄλλοτε· ἀλλ' ἦσαν ἤδη καταφύγιον ἔτοιμον καὶ ἀσφαλές, τὸ ὑπὸ τὴν Ἐπτάννησον πολιτεῖαν νησίον τοῦ Καλάμου. Οἱ ἐχθροὶ οὔτε ἐπὶ τῆς ποταμοπορείας τοῦ Ἀχελῷου οὔτε πέραν αὐτοῦ ἦσαν ἀντίστασιν, διότι ὅσον οὔτοι ἐπροχώρουν, τόσον οἱ Ἕλληνες ὑπεχώρουν πρὸς τὰς πόλεις Μεσολογγίου καὶ Ἀνατολικοῦ, καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔφθασε τὴν 11 Ἀπριλίου ἀτουφέκιστος πολυαριθμὸς προφυλακῇ ἀπέναντι τοῦ Ἀνατολικοῦ· τὴν δὲ 15 ἐφάνη μέρος αὐτῆς καὶ ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου· ἐπὶ δὲ τῇ ἐμφανίσει ἐξηλθάν τινες τῶν ἐντός, ἡκροβολίσθησαν καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πόλιν· ἐξηλθάν καὶ τὴν ἐπιούσαν καὶ ἡκροβολίσθησαν, ὡς καὶ τὴν προτεραίαν. Ἐφονεύθησαν δὲ τὰς δύο ταύτας ἡμέρας δύο σημαιοφόροι, ὁ μὲν Ἕλληνας, ὁ δὲ Τούρκος· ἐπληρώθησαν καὶ ὀκτῶ Ἕλληνες καὶ ἄλλοι τόσοι ἐχθροί. Ἐνεδρεύσαντες οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸ Κεφαλόδωρον ἐσκότωσαν τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἕξ ἐκ τῶν διαπορευομένων ἐχθρῶν.

Διηγούμενοι τὰ τῆς πολιορκίας τοῦ Ἀνατολικοῦ ἐπὶ τοῦ 1823, εἵπαμεν ὅτι τὸ νησίον ἐκεῖνο δὲν εἶχε γλυκὺ νερόν, καὶ ὅτι οἱ κάτοικοι ἠρύοντο τὸ εἰς χρῆσιν τῶν νερῶν ἀπὸ τινος πηγῆς ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Ἡ πηγὴ αὕτη ἐφρυσρεῖτο ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν ἐχθρῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων· ἀλλὰ τὴν 17 ἐγκατελείφθη καὶ ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἔκτοτε ἡ ἔλλειψις τοῦ νεροῦ ἐγένετο λίαν ἐπαισθητὴ ἐν τῇ πόλει. Τὴν δὲ 18 εἰς τῶν στρατιωτῶν, κατοικῶν παράλιον οἰκίαν, ἔπεσεν εἰς τὴν ἔμπροσθεν αὐτῆς θάλασσαν, ἵνα κολυμβήσῃ κατὰ τύχην ἔπιεν ὀλίγον νερόν καὶ τὸ ἡῦρε παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν γλυκὺ· ἀνήγγειλε τοῦτο τοῖς ἐν τῇ πόλει, ἔτρεξαν τὰ πλήθη εἰς τὸν αἰγιαλόν, τὸ ἐγεύθησαν, καὶ εὐρόντες το καὶ αὐτοὶ γλυκὺ, ἐγέμισαν ὅλα τὰ ἀγγεῖά των

γλυκύ διέμεινε καὶ τὰς δύο ἀπολούθους ἡμέρας· καὶ οἱ μὲν ἐξηγούντες τὸ πρᾶγμα φυσικῶς εἶπαν ὅτι κατέβρευσεν ἐκ τῶν πλησίον ὑψωμάτων καὶ ἐφέρετο ἐπὶ τοῦ ἁλμυροῦ ὡς ἐλαφρότερον, οἱ δὲ εὐλαθέστεροι ἐπίστευσαν ὅτι

Νότης Μότσορες.

*Εξ εἰκόνος περιηγητοῦ.

ἦτον ἀλλοίωσις τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου, τοῦ μεταποιήσαντος ἐπὶ Μωϋσέως τὸ πικρὸν ὕδωρ εἰς γλυκύ καὶ κορέσαντος τὸν λαὸν αὐτοῦ διψῶντα.

Τὴν δὲ 23 ἀπεκλείσθη στενῶς ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου. Ἄδηλος ὁ ἀκριβὲς ἀριθμὸς τῶν εἰσβαλόντων ἐχθρῶν· ἀλλὰ, διανεμισμένων 50000 σιτηρεσίων εἰς ὑπομισθίους, ὑπελογίζοντο 35000 οἱ ὁπλοφόροι· παρηκολούθουν δὲ καὶ 3000 σκάπτει καὶ ἐργάται Χριστιανοί. Ἐκ τῶν ὁπλοφόρων δὲ τούτων 2000 κατέλαβαν τὸ Μακρυνόρος· 3000 τὴν Ἀδόσπην, τὸν Μαχαλᾶν καὶ:

τὸν Καρδασχράν· 3500 τὴν Γουριάν, ὅπου αἱ ἀποθήκαι· 4000 τὰ κατ' ἀνατολὰς καὶ κατὰ δυσμὰς τοῦ Ἀνατολικοῦ· 2500 τὰ Σάλωνα καὶ τὸ Πετροχωρί, καὶ 20000 ἐπολιόρκουν τὴν πόλιν τοῦ Μεσολογγίου, ὅπου διέμενε καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος· μετεφέροντο δὲ ἐν καιρῷ ἀνάγκης καὶ ἄλλοι ἄλλοθεν πολεμισταὶ εἰς ἐνίσχυσιν τῆς πολιορκίας καὶ συχνάκις μετεκινούντο ἐκ τῶν διαφόρων θέσεων. Οἱ συγκροτοῦντες δὲ τὸν στρατὸν τοῦτον ἦσαν Ἀσιανοί, Ῥουμελιῶται, Ἀλβανοὶ καὶ Γκέγκαι. Τοσαύτη καὶ τοιαύτη ἦτον ἡ δύναμις τῶν ἐχθρῶν.

Ἡ δὲ τῶν Ἑλλήνων ἐντὸς τῶν δύο πόλεων, ἀρξαμένης τῆς πολιορκίας, ἦτο περίπου τρισχίλιοι ὁπλοφόροι ὑπὸ τοῦς ἀρχηγούς Στουρνάρην, Μακρήν, Νότην Μπότσαρην, Τσόγκην, Δηληγεωργόπουλον, Γιαννάκην Ῥαζοκότσικαν, Ἰσκον, Λιακατάν, Σούκην καὶ ἄλλους. Εὐρέθη ἐπὶ τῆς ἐναρξέως τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου καὶ διέμεινεν ἐν αὐτῇ μέχρι τέλους Ἰουλίου καὶ ὁ Νικήτας. Ἡ πόλις ἦτον ὑπερασπίσιμος, καὶ τροφίμα καὶ πολεμειφόδια ἱκανὰ εἶχε, καὶ τὰ στρατεύματα ἦσαν καὶ ἐμπειροπόλεμα καὶ πλήρη ζήλου· εἶχε καὶ τὴν θάλασσαν ἀνοικτὴν καὶ δι' αὐτῆς ἐλάμβανεν ἐξωθεν ὅ,τι ἐχρειάζετο· ἀνοικτὴν εἶχε τὴν κοινωνίαν καὶ ὁ Κιουταχῆς μετὰ τῆς Ναυπάκτου καὶ Πατρῶν καὶ ἐλάμβανε καὶ αὐτὸς ἐκεῖθεν ὅ,τι ἐχρειάζετο.

Ἄμα δὲ στρατοπεδεύσαντες οἱ ἐχθροὶ ἤρχισαν νὰ ἐργάζωνται ἐμπροσθεν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη· ἐπὶ σκοπῷ δὲ νὰ προφυλάττωνται ἀπὸ τῶν προσβολῶν τῶν ἐντὸς τοῦ τείχους, ἤνοιξαν τάφρον ἀρχομένην ἀπὸ τοῦ καρκινοειδοῦς προφράγματος, τελευτῶσαν εἰς τὸ κανονοστάσιον τοῦ Κυριακούλη καὶ ἀπέχουσαν τοῦ τείχους 300 ὀργυιάς, καὶ τὴν 25 ἐμβήκαν εἰς αὐτὴν καὶ ἔστησαν ἄνωθεν σημαίας. Ἀλλ' ἡ τάφρος δὲν ἐσκάφη ὅσον ἔπρεπε θαθεῖα, διὰ τοῦτο τινὲς ἐφονεύθησαν, κανονοβολησάντων τῶν ἐντός, καὶ πολλοὶ ἀπεμακρύνθησαν. Τὴν ἐσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας 36 τῶν ἐν τῷ Ἀνατολικῷ Σουλωιτῶν ὑπὸ τὸν Κίτσον Πάσχον καὶ Γιάννην Μπέκαν ἐξηλθαν πρὸς τὸ μέρος τοῦ προφύτου Ἠλίου ἔχοντες βοηθὸν καὶ μίαν κανονοφόρον, καὶ ἐνεδρεύσαντες ἐφόνευσαν καὶ ἐπλήγησαν ἕξ, καὶ ἀπέστειλαν εἰς Μεσολόγγι μίαν κεφαλὴν. Τὴν δὲ 26 κατεσκεύασαν οἱ Τούρκοι διὰ νυκτὸς δύο τετραγωνικὰς τάφρους 250 ὀργυιάς μακρὰν τοῦ τείχους πρὸς τὸ μέρος τῆς κατηδαφισμένης ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Δημητρίου, ἐπὶ σκοπῷ νὰ προσβάλωσιν ἐκεῖθεν τὸ προτειχίσμα τοῦ Φραγκλίνου, τὰ πυργώματα τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου καὶ τοῦ Κοτσιούκου καὶ τὸ κανονοστάσιον τοῦ Κυριακούλη. Τὴν αὐτὴν νύκτα κατεσκεύασαν καὶ κανονοστάσιον, πολὺ πλατείας ἔχον κανονοθυρίδας, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τῆς ἄλλης κατηδαφισμένης ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, καὶ ἐν ἀντιχαράκῳ κατὰ μέτωπον τοῦ καρκινοειδοῦς προφράγματος. Τὴν ἀκόλουθον νύκτα ἤγειραν ἀντικρὺ τοῦ κανονοστασίου τοῦ Ῥήγα πρόχωμα ὀπισθεν τῆς τάφρου. Τὴν 28 μετὰ μεσημβρίαν ἔστησαν ἀντικρὺ τοῦ μηχανοειδοῦς προφράγματος βομβοδόλον, καὶ ἐβρίψαν κατὰ πρώτην φοράν πέντε βόμβας, ἀλλ' οὐδεμίαν ἐπροξένησεν ζημίαν. Τὴν νύκτα ἤρχι-

σεν ἑσωτερικὸς καὶ ἐξωτερικὸς κανονοβολισμὸς διαρκέσας ἀπὸ τῆς β' ὥρας μέχρι τῆς γ', ἀλλὰ καὶ τότε οὐδεμίαν θλάθην ἔπαθον οἱ ἐν τῇ πόλει. Ὁ κανονοπόλεμος ἐπανελήφθη καὶ τὴν ἐπιούσαν νύκτα ἀπὸ τῆς β' ὥρας μέχρι τῆς στ', ἀλλ' ἐπίσης καὶ τότε ἔμεινεν ἀβλαβής· ἐπανελήφθη καὶ τὴν 30 πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου, καθ' ἣν ἐχύθη κατὰ πρώτην φορὰν αἷμα ἐντὸς τῆς πόλεως, σκοτωθέντος ἑνὸς καὶ πληγωθέντων πάντε· τὸ ἑσπέρας ἐρρίφθησαν ἑσώθεν καὶ ἔξωθεν πέντε βόμβαι· ἐκείνην δὲ τὴν ἡμέραν ἠτομόλησεν ὁ παρὰ τῷ ἐχθρικῷ στρατῷ Μῆτρος Βάγις καὶ ὀκτὼ στρατιῶται. Κανονοβολοῦντες οἱ ἐχθροὶ τὴν 1 Μαΐου ἔδραψαν τὰ πυργώματα τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου καὶ τοῦ Κοτσιούκου. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατεσκεύασαν μεταξὺ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μακρῆ καὶ τοῦ κανονοστασίου τοῦ Ῥήγα ἄλλην τετραγωνικὴν τάφρον ἔχουσιν καὶ αὐτὴν κανονοθυρίδας, τὴν δὲ νύκτα ἐρρίψαν τέσσαρας βόμβας εἰς τὴν πόλιν, ἀντέρριψαν καὶ οἱ ἐν τῇ πόλει πλειοτέρας· μέχρι δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης οἱ ἐχθροὶ εἶχαν εἰς χρῆσιν τρία μόνον κανόνια καὶ μίαν ὀδακτύλων βομβοδόλον, ὥστε ἡ πυρομαχία ἦτον ἐλαφρά· δὲν ἔπαυαν δὲ ἐργαζόμενοι πάσαν νύκτα, καὶ ἐξημερώνοντο ἔμπροσθεν τοῦ τείχους· ποτὲ μὲν τάφροι, ποτὲ δὲ ἀντιχαρακώματα ἢ προμαχώνες. Ἐντεῦθεν ἐφάνετο ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἡτοιμάζοντο εἰς στενὴν πολιορκίαν, οἱ δὲ μετὰ πολλῆς φειδοῦς βομβολισμοὶ καὶ κανονοβολισμοὶ τῶν ἐδείκνυν ἔλλειψιν εἰσέτι τῶν εἰς πυροβολὴν ἀναγκαίων. Τὴν 3 ἤρχισαν οἱ Ἕλληνες νὰ κατασκευάζωσι μεσότειχα εἰς προφύλαξιν ἀπὸ τῶν ἐπιρρίπτομένων βομβίδων (γρεναδῶν). Οἱ δὲ σημαντικώτεροι τῶν ἐχθρῶν μετέφεραν τὰς σκηνὰς τῶν πέραν τῶν ἐλαιῶν πρὸς τοὺς πρόποδας τῶν δουνῶν εἰς ἀποφυγὴν τοῦ ἑλληνικοῦ πυρός. Ἐργαζόμενοι οἱ ἐχθροὶ ἀδιακόπως ἐπροχώρησαν τὴν ἐπαύριον 40 ὀργυιάς πλησίον τοῦ μηνονειδοῦς προφράγματος διὰ μέσου τριγωνικῆς τάφρου τὴν νύκτα κατασκευασθείσης· μετὰ δὲ τὴν μεσημβρίαν ἤρχισε πάλιν ὁ κανονοβολισμὸς, καθ' ὃν ἐφρονεῦθη μία γυνή.

Ἀνοικτὸς ἦτον ὁ λιμὴν τοῦ Μεσολογγίου, ἀλλὰ συχνάκις ἐξέπλεαν τῶν Πατρῶν δύο βρίκια, ἐν σαμπέκον καὶ ἐν μίστικον ὑπὸ τὸν Μαχμούτην καὶ ἠνώχλουν τὰ πλοιαρία τῶν Μεσολογγιτῶν. Τὰ πλοῖα ταῦτα ἐξέπλευσαν καὶ πρὸ ὀλίγου, ὑπῆγαν μέχρι τοῦ Καλάμου εἰς καταδίωξιν τῶν ὑπὸ ἑλληνικὴν σημαίαν πλοιαρίων καὶ ἐπανελθόντα ἐλλιμένισαν τὴν 4 ἔμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου· ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ὥρας ἀπεμακρύνθησαν. Τὴν 5 ἔφερον ὁ ἐχθρὸς ἄλλην βομβοδόλον μικροτέραν τῆς πρώτης καὶ ἄλλο μεγάλο κανόνι· κατεσκεύασε δὲ καὶ ἄλλας τριγώνους τάφρους καὶ ἦλθε πλησιέστερον τοῦ τείχους· κανονοβολῶν δὲ τὴν νύκτα τῆς 7 εὐστοχώτερον διέρρηξε μέρος τοῦ μεγάλου προτειχίσματος· ἀνῆγειρε τὴν αὐτὴν νύκτα καὶ ἄλλους προμαχῶνας καὶ προχώματα. Τὴν αὐτὴν νύκτα ἐξῆλθαν ὀλίγοι Ἕλληνες εἰς κατασκόπευσιν τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου, ἐν οἷς καὶ ὁ Μεσολογγίτης Ῥούτσος, ὅστις ἐξωγήθη. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἔβαλαν οἱ Ἕλληνες εἰς χρῆσιν ἄλλο κανονοστάσιον κατασκευασθὲν μεταξὺ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου καὶ τοῦ πυργώ-

ματος τοῦ Γουλιέλμου Τέλλου, ὀνομάσαντές το Ἰσκέλη. Τὴν 11 ἐξημερώθησαν νέα περιταφρεύματα καὶ προμαχῶνες πλησιέστερον τοῦ τείχους, καὶ οἱ ἐχθροὶ, κανονοβολοῦντες ἐπιθεζίως τὸ προτειχίσμα τοῦ Φραγκλίνου, ἔρριψαν μέρος τῆς κανονοθυρίδος καὶ ἐπλησίασαν εἰς τὸ τεῖχος κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐντὸς 80 ὀργυῶν· κατεσκεύασαν ἐν τούτοις καὶ οἱ Ἕλληνες ἄλλο κανονοστάσιον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Νορμάννου μεταξὺ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου καὶ τοῦ πυργώματος τοῦ Κοραῆ. Τὴν νύκτα τῆς 16 οἱ ἐχθροὶ ἐπάτησαν τὴν Πλώστειναν, νησιδίον μεταξὺ Μεσολογγίου καὶ Ἀνατολικοῦ, καὶ ἐπῆραν ἵππους. Τὴν αὐτὴν νύκτα κατεσκευάσθη ἄλλο περιτάφρευμα ἐχθρικὸν ἀντικρὺ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου, ὅπου διεννοεῖτο ὁ ἐχθρὸς νὰ τοποθετήσῃ τοὺς σκοπούς του. Τὴν 19 προσωρμίσθη ἐν τῇ λιμένι τοῦ Μεσολογγίου τὸ ἐλληνικὸν πλοῖον, ὁ Λεωνίδας, φέρον τροφάς καὶ πολεμφοδία. Τὴν ἐπιοῦσαν νύκτα ἐπάτησαν οἱ ἐχθροὶ ἐρημονήσιόν τι, καὶ ἐπῆραν τὰ ἐκεῖ βόσκοντα πρόβχτα φρονεύσαντες τοὺς φυλάσσοντας αὐτὰ δύο ποιμένας, ἐπροχώρησαν δ' ἐκεῖθεν καὶ πρὸς τὴν Κλείσοδαν· ἀλλὰ δύο ἐλληνικὰ πλοιάρια παρευρεθέντα τοὺς ἀπέθιξαν. Τὴν δὲ 21 κανονοβολοῦντες ἔρριψαν κάτω μέρος τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες κατεσκεύασαν διὰ νυκτός ἔσωθεν ἄλλο περίφραγμα καὶ παρεγέμισαν καὶ τὸ πεσὸν μέρος. Κατ' ἐκείνην τὴν περίστασιν ἐχθρικὴ σφαῖρα κατέθραυσε τὴν κεφαλὴν τοῦ ἀρχιπυροβολιστοῦ τοῦ προτειχίσματος καὶ χρηστοῦ πολίτου Δημήτρη Σιδέρη. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐξέπλευσαν πάλιν τῶν Πατρῶν τὰ τέσσαρα ἐχθρικὰ πλοῖα καὶ ἐφάνησαν πρὸς τὰ παράλια τοῦ Μεσολογγίου. Ἀνήχθη καὶ ὁ Λεωνίδας, ἀλλὰ δὲν ἐναυμάχησαν, ἐπικρατούσης γαλήνης. Τὴν 23 κατεσκεύασεν ὁ ἐχθρὸς ἀντικρὺ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου ἕτερον περιτάφρευμα 15 ὀργυιάς μόνις ἀπέχον τοῦ τείχους. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐξημερώθησαν πάλιν πλησίον τοῦ λιμένος τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα. Ἐπέπλευσεν ὁ Λεωνίδας καὶ τὰ ἠνάγκασε νὰ μεταπλεύσωσι πρὸς τὴν ἀντικρὺ Πελοποννησιακὴν παραλίαν. ἐναυμάχησαν καὶ τὴν ἐπαύριον, καὶ τόσον ἐδλάφθησαν τὰ ἐχθρικά, ὥστε ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπαναπλεύσωσιν εἰς Πάτρας καὶ νὰ μὴ ἐκπλεύσωσι πλέον. Τὴν δὲ 25 τὰ κανόνια τῶν ἐχθρῶν ἐπετροβόλουν δι' ἑλλειψιν σφαιρῶν· μέχρι δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης οἱ ἐχθροὶ εἶχαν ἐν χρῆσει ὀκτὼ κανόνια καὶ πέντε βομβοδόλους. Τὴν δὲ 28 κατεσκευάσθη νέον ἐχθρικὸν κανονοστάσιον ἀντικρὺ τοῦ κανονοστασίου τοῦ Νορμάννου ἀπέχον 80 ὀργυιάς. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐλλιμένισεν ἔσωθεν τοῦ Μεσολογγίου ἡ ἀγγλικὴ κορβέττα, Ῥόδον. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἐχάρησαν χαρὰν μεγάλην οἱ ἐν τῇ πόλει ἰδόντες ἐπτὰ ἐλληνικὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν Γεώργην Νέγκαν ἐντολὴν ἔχοντα νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν πολιορκίαν τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπεσκέφθη ὁ πλοίαρχος τῆς ἀγγλικῆς κορβέττας Ἀβδοτος τὸ τεῖχος καὶ ἔγινε δεκτὸς φιλικῶς καὶ ἐντίμως. Τὴν 31 ἐξῆλθαν 20 Ἕλληνες εἰς σύλληψιν ταύρων πλησίον τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τοῦ τείχους, ἀλλ' ἐπανῆλθαν ἄπρακτοι. Τὴν δὲ 3 Ἰουνίου ἐώρτασαν τὴν ναυμαχίαν τοῦ Καραφρέως, καὶ τὴν ἐπαύ-

Ὁ τάφος τοῦ Μάρκου Μπόιτσαρη ἐν Μεσολογγίῳ

ρισιν ἀπετελείωσαν νέον κανονοστάσιον ἐπὶ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τοῦ τείχους ἐπ' ὀνόματι τοῦ Μιαούλη· τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπετελείωσαν καὶ οἱ ἐχθροὶ ἄλλοι, 200 ὀργυῖας ἀπέχον τοῦ κανονοστασίου τοῦ Ῥήγα.

Τὴν νύκτα δὲ τῆς 6 ἀνεκάλυψαν τὸ ὑδραγωγεῖον καὶ τὸ ἔκοψαν· ἄλλ' οἱ ἐν τῇ πόλει ἀνεπλήρωσαν τὴν ἔλλειψιν τοῦ ῥέοντος νεροῦ ἀνοίξαντες πολλὰ πηγὰδια ὀλιγοδαθῇ ἀναδύζοντα πόσιμον νερόν. Τὴν δὲ 7 περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἔπεσεν ἐχθρική βομβὶς εἰς τὸ κανονοστάσιον τοῦ Νορμάννου, διῆλθε τὴν κανονοθυρίδα, ἐξῆψε τὸ ἐπικείμενον κανόνι, καὶ ἔπεσαν τὰ πέριξ τῆς κανονοθυρίδος. Τὴν 8 δύο ὥρας μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἠκούσθησαν πατήματα ἐπὶ τοῦ ῥήγρου παραθλάκισσίου πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τοῦ τείχους, καὶ οἱ φυλάσσοντες τὰ κανονοστάσια τοῦ Κυριακούλη καὶ τοῦ Σαχτούρη ἔδραξαν τὰ ὅπλα· 300 Τοῦρκοι πεζοί, πεσόντες εἰς τὴν θάλασσαν, ἤρχοντο πρὸς τὰ ῥηθέντα κανονοστάσια· ἀλλὰ φθάνοντες ἐντὸς βολῆς τουφεκίου ἀνενόχλητοι, τόσον ἐπιδεξίως προσεβλήθησαν καὶ ὑπὸ τῶν κανονοστασίων καὶ ὑπὸ τῆς ἐπὶ τοῦ νησιδίου τῆς Μαρμαροῦς φρουρᾶς, ὥστε ἔστρεψαν τὰ νῶτα κακῶς ἔχοντες. Πρωΐας δὲ γενομένης, ἐξῆλθάν τινες τῶν ἐπὶ τῶν κανονοστασίων τοῦ Κυριακούλη καὶ τοῦ Σαχτούρη εἰς τὴν ἀντικρὺ τοῦ νησιδίου ξηράν, καὶ ἦσαν ὅπλα καὶ ἄλλα εἶδη ῥιφθέντα κατὰ γῆς ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἐπὶ τῆς φυγῆς των. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἦλθαν εἰς τὴν πόλιν ὁ ἀρχιπυροβολιστὴς Στιλτσιμβέργης καὶ τινες ἄλλοι φιλέλληνες· ἦλθαν συγχρόνως μετὰ τινων ὁπαδῶν καὶ ὁ Ἀλεξάκης Βλαχόπουλος, ὁ Μῆτσος Κοντογιάννης καὶ ὁ Γιαννάκης Ῥάγκος· ἦλθε τὴν ἐπαύριον καὶ ὁ Λάμπρος Βέϊκος. Οἱ δὲ ἐχθροί, σκοπεύοντες νὰ ἐμποδίσωσιν εἰς τὸ ἐξῆς πᾶσαν ἐκδρομὴν τῶν φυλασσόντων τὴν Μαρμαροῦν καὶ τὸ κανονοστάσιον τοῦ Κυριακούλη, ἀνῆγειραν τὴν 17 ἀντικρὺ αὐτῶν κανονοστάσιον.

Ἐνισχυθέντες δὲ οἱ τῆς φρουρᾶς ὑπὸ τῶν ἐξωθεν εἰσελθόντων μαχητῶν, ἀπεφάσισαν νὰ πέσωσιν εἰς τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον· καὶ ἀνάψαντες ὑπόνομον, πρὸ τινων ἡμερῶν ὑποσκαφεῖσαν μέχρι τῶν ἐμπροσθινῶν τοῦ ἐχθροῦ ὀχυρωμάτων, ἐξώρμησαν τὴν 20 καὶ ἐκ τοῦ κέντρου καὶ ἐκ τῶν δύο πλευρῶν ταῦτοχρόνως, μυδροβολούντων ἀδιακόπως τῶν κανονίων· ἑκατὸν ἐκ τῶν φυλασσόντων τὰ χαρακώματα ἐκεῖνα ἐχθρῶν ἐφρονεύθησαν, πέντε ἐξωγρήθησαν, οἱ λοιποὶ διεσκορπίσθησαν, ἑπτὰ σημαῖαι ἠρπάγησαν καὶ πολλὰ ὅπλα καὶ σκευὴ ἐλαφυραγωγῆθησαν· ἐφρονεύθησαν καὶ τρεῖς Ἕλληνες, καὶ ἐπληγώθησαν ἀκινδύνως τέσσαρες.

Καὶ μέχρι μὲν τῆς ὥρας ἐκείνης τὸ ἐλικοειδὲς καὶ λαβυρινθῶδες σχῆμα τῶν ἐργασιῶν ἀπέκρυπτε πρὸς ποῖον μέρος τοῦ τείχους ἐμελέτων νὰ ὀρμήσωσιν οἱ ἐχθροὶ ἐν καιρῷ· ἀλλ' ἔκτοτε ἐράνησαν διευθύνοντες κυρίως τὰς ἐργασίας των πρὸς τὸ μέτωπον, τὸ μετὰ τοῦ κανονοστασίου τοῦ Ῥήγα καὶ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου· διὰ τοῦτο ἡσυχολοῦντο καὶ οἱ Ἕλληνες εἰς ἐνδυνάμωσιν αὐτοῦ. Οἱ ἐχθροὶ συσσωρεύσαντες ἐν διαστήματι πολλῶν ἡμερῶν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος χώματα. τὰ ἐκύλισαν τόσον πλησίον τοῦ χείλους

τῆς τάφρου, ὥστε καὶ ἐντεῦθεν ἔτι μᾶλλον ἐφάνη, καὶ ἔκ τινων αὐτομόλων ἐδεβαίωθη, ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἔμελέτα νὰ προσχώσῃ δι' αὐτῶν τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς τάφρου ἐπὶ σκοπῇ ἐφόδου. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν ἦλθαν εἰς ἐνδυνάμωσιν τῆς φρουρᾶς ἐκ Πελοποννήσου ὁ Κίττος καὶ ὁ Γεώργης Βάγιας· συνεπληρώθη δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐντὸς τῆς πόλεως ὀπλοφόρων, λήγοντος τοῦ Ἰουνίου, εἰς 4500. Ὁ δὲ Κισυταχῆς ἐκανονοδόλῃ καὶ ἐδομοδολῃ καθ' ἡμέραν ἐκ διαλειμμάτων, ἀλλ' οὐδὲν ἄξιον λόγου ἐδύνάτο νὰ ἐπιχειρήσῃ διὰ τὴν σπάνιν τῶν εἰς πολιαρκίαν καὶ ἔφοδον ἀναγκαίων· θὰ εὐπόρῃ δὲ τούτων μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ βυζαντινοῦ στόλου. Ὁλίγην βλάβην ἐπροξένησαν αἱ ἐξ ἀρχῆς τῆς πολιαρκίας μέχρι τέλους τοῦ Ἰουνίου ριφθεῖσαι εἰς τὴν πόλιν σφαῖραι καὶ βόμβαι· 40 μόλις ἦσαν οἱ φονευθέντες καὶ ἄλλοι τόσοι σχεδὸν οἱ πληγθέντες· ἔπαθαν δὲ τόσον ὀλίγοι, διότι αἱ βόμβαι, πίπτουσαι ἐπὶ τῆς ἀπαλῆς γῆς τῆς πόλεως, σπανίως ἔσπων· βαρυτέραν ζημίαν ὑπέφεραν οἱ Τοῦρκοι, καὶ μόνῃ ἢ ἐλληνικῇ ἐφόρμησιν τῆς 20 ἔφθειρε καὶ ἔδλαψε ὑπερδιπλασίους. Ἀλλ' οἱ παθόντες ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἦσαν οἱ δυστυχεῖς ταφρωρύχοι Χριστιανοὶ ὡς μᾶλλον τῶν ἄλλων ἐκτεθειμένοι, ἂν καὶ οἱ πολιοφύλακες ἐπροσπάθουν ὅσον ἐδύναντο διὰ τὸ ὁμογενὲς καὶ ὁμόθησκον νὰ μὴ τοὺς βλάπτωσιν.

Ὁ δὲ βυζαντινὸς στόλος κατέπλευσεν, ὡς προείπαμεν, εἰς Σούδαν, ὅπου προκατέπλευσε καὶ ὁ Αἰγύπτιος. Μαθόντες δὲ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἐν τῇ λιμένι τῆς Μήλου ἐλληνικῶν μοιρῶν παρὰ τοῦ εἰς κατασκοπὴν σταλέντος Ζάχα, ὅτι ὅλα τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα ἔκειντο συσσωρευμένα ὀπισθεν τοῦ φρουρίου τῆς Σούδας ἀτάκτως καὶ ἀπροφυλάκτως, βουλὴν ἔδωκαν νὰ τὰ καύσωσιν ἐντὸς τοῦ λιμένος, καὶ ἐπὶ τῇ σκοπῇ τούτῳ ἀπέπλευσαν τὴν 29 Μαΐου αἱ δύο ἐλληνικαὶ μοῖραι. Συνέπλεε δὲ καὶ ὁ συναγωνιστὴς τῶν Ἑλλήνων Ἀγγλος, Ἰάκωβος Ἑμερσὼν. Τὴν ἑσπέραν τῆς 31 ἔφθασαν αἱ δύο μοῖραι ἔξωθεν τῆς Σούδας, ὅπου ἀπήντησαν δεκαπέντε ἐχθρικὰς προφυλακίδας, τὰς προσέδωκαν καὶ τὰς ἠνάγκασαν νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸν λιμένα· ἀλλ' ἡῶραν τὰ ἐχθρικὰ πλοῖα ἐν τάξει εἰς τέσσαρας μοῖρας διηρημένα, ἐξ ὧν ἡ μία ἐσάλευεν ἐπὶ τῆς ἄκρας τοῦ λιμένος τοῦ ἔσωθεν τοῦ φρουρίου. αἱ δύο ἐπὶ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης εἰσόδου τοῦ νησιδίου δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν, ἡ δὲ τετάρτη ἐν τῇ ἔξωθεν τοῦ νησιδίου λιμένι. Ἠπόρησαν οἱ Ἕλληνες ἰδόντες ἀπροσδοκίως τὴν τάξιν καὶ μετατόπισιν τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, καὶ τὴν ἀπέδωκαν εἰς τὴν ἑξῆς μυστηριώδη αἰτίαν.

Καθ' ὃν καιρὸν κατέπλευσεν ὁ ἐλληνικὸς στόλος εἰς Μῆλον, εὐρέθη ἐκεῖ ἡ γαλλικὴ γολέττα, Ἀμάραντος. Ὁ πλοίαρχος αὐτῆς, ἐπισκεφθεὶς τὸν νάυαρχον Μισούλην, τῷ εἶπεν ὅτι ἠγκυροβόλησεν εἰς ὕδρευσιν καὶ ὅτι ἐσκόπευε νὰ πλεύσῃ εἰς Ὑδραν καὶ Ναύπλιον. Ἀνήχθη, τῷ ὄντι, ἡ γολέττα καθ' ἣν ἡμέραν ἀνήχθη καὶ ὁ ἐλληνικὸς στόλος· ἀλλ' εὐρέθη παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς Σούδας, ὅτε ἔφθασαν ἐκεῖ οἱ Ἕλληνες. Ἐντεῦθεν ἐδόθη ἀφορμὴ σφοδρᾶς ὑποψίας, ὅτι ὁ πλοίαρχός της, ἀνακαλύ-

φας τὰ σχέδια τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ἔσπευσε νὰ τὰ ἀνακοινώσῃ τῇ καπη-τάμπασα. Ἐγείνε δὲ περὶ τούτου πολὺς λόγος ἐν Ἑλλάδι· ἔνοχον ἐθεώρησε τὸν πλοίαρχον καὶ ἡ Κυβέρνησις, ἣτις, ὁμολογοῦσα πάντοτε τὴν πρὸς τὸ γαλλικὸν ἔθνος εὐγνωμοσύνην της, παρεκάλεσε τὴν οὐδετέραν Κυβέρνησίν του νὰ ἐμποδίσῃ εἰς τὸ ἐξῆς τὰς τοιαύτας παρεκτροπὰς (γ).

Οἱ δ' Ἑλληνες, ἂν καὶ ἡῶραν ἐχθρὸν παρεσκευασμένον, εἰσῆλθαν τὴν 2 Ἰουνίου εἰς τὸν ἔξω λιμένα τῆς Σούδας, ὅπου ἦσαν 40 πλοῖα καὶ ἐναυμάχησαν· διαρκούσης δὲ τῆς ναυμαχίας, ἔρριψαν τρία πυρπολικά τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν κορβέτταν, καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἀπέτυχε, τὰ δὲ ἄλλα δύο ἐκόλλησαν καὶ τὴν ἔκαυσαν· ἔρριψε μετ' ὀλίγον καὶ ὁ Πολίτης τὸ πυρπολικόν του εἰς ἄλλην ὑπὸ τὸ φρούριον κειμένην καὶ ἀπέτυχεν. Ἐν ᾧ δὲ οἱ εἰς τὸ ἐφόλκιον ἐμβάντες πυρποληταὶ ἡγωνίζοντο νὰ ἐκπλεύσωσι, 30 ἐχθρικοὶ λέμβοι ἐπέπεσαν καὶ τὸ ἐκύκλωσαν. Ἀλλὰ χάρις εἰς τὴν ἀνδρίαν καὶ τὴν ἐμπειρίαν τοῦ Πολίτη μία αὐτῶν ἐβυθίσθη, αἱ ἄλλαι ἀπεμακρύνθησαν, καὶ ὅλοι οἱ σὺν αὐτῷ ἀπέφυγαν τὸν κίνδυνον καὶ ἐσώθησαν ὑπὸ τῶν ἐν τῇ πλοίῳ τοῦ Σαχίνη ἐκτεθέντων χάριν αὐτῶν ὑπὸ τὸ ἄσβεστον πῦρ τοῦ φρουρίου. Μετὰ δὲ τὸ συμβάν τοῦτο τὰ μὲν ἐχθρικά πλοῖα ἐπλευσαν εἰς τὸν ἐνδότερον λιμένα, τὰ δὲ ἑλληνικά πρὸς τὸ ἀκρωτήριον Μελάχι, ὅπου διέμειναν ὅλην τὴν νύκτα. Ἡ δὲ καεῖσα κορβέττα εἶχε 24 κανόνια καὶ 200 ναύτας, ἐξ ὧν τρεῖς μόνοι ἐσώθησαν, οἱ δὲ λοιποὶ, οἱ μὲν ἐπνίγησαν ἢ ἐκάησαν, οἱ δὲ ἐπὶ τῶν κυμάτων ἐφρονεύθησαν. Ἐφρονεύθησαν καὶ 10 Ἑλληνες, καὶ ἄλλοι τόσοι σχεδὸν ἐπληρώθησαν. Τὴν ἐπαύριον ἐπανήλθαν τὰ ἐχθρικά εἰς τὸν ἔξω τῆς Σούδας λιμένα· ἀλλ' ἰδόντα τὰ ἑλληνικά πάλιν ἐφορμοῦντα εἰσέπλευσαν μετὰ μικρὸν κανονοβολισμὸν, καθ' ὃν ἔπесεν εἰς τὴν ξηρὰν ἐν ἐχθρικὸν βρῖκι. Τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν καὶ τὴν ἐφεξῆς ἔπνευσεν ἄνεμος τόσῃ σφοδρῶς, ὥστε τὰ ἑλληνικά διεσκορπίσθησαν, καὶ μόλις τὴν 9 συνήλθαν 18 εἰς Βάτικα ὑπὸ τὸν Μιαούλην. Τὴν δὲ 12 ἀναφεν αἰφνης ἡ πυριτοθήκη τοῦ ὑπὸ τὸν Θανάσην Κριεζῆν Ἰδραῖον πλοίου, ἐκάη τὸ πλοῖον, καὶ ἀπωλέσθησαν ὁ πλοίαρχος, ὁ ἀδελφός του καὶ 62 ναῦται, ὃ ἐστὶν ὅλοι οἱ ἐν αὐτῷ παρὰ δύο πεσόντων εἰς τὴν θάλασσαν. Εἰς δὲ τῶν διασωθέντων τούτων ἀνέφερεν, ὅτι ὁ πλοίαρχος εἶχεν ὡς ὑπηρετήν του νεανίαν τινα Τοῦρκον, ὅστις, ἀγανακτήσας διότι ἐβράπίσθη τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὡς παρήκοος, ἔρριψε πῦρ εἰς τὴν πυριτοθήκην. Ἡ εἰδησις τοῦ συμβάντος τούτου ἔφθασεν εἰς Ἰδραν τὴν 13. Ἐξεμάνη τὸ πλῆθος, διότι πολλοὶ ἀπώλεσαν συγγενεῖς καὶ φίλους, ἡγοῖζαν τὰς ἐν τῇ μοναστηρίῳ φυλακὰς ὅπου ἐφυλάττοντο οἱ νεωστὶ ἐν Σύρᾳ συλληφθέντες Τοῦρκοι, καὶ ὡς νὰ ἦσαν ἐκεῖνοι ἔνοχοι, ἐσφάγησαν ὅλοι, μὴ δυνηθέντων τῶν προκρίτων καὶ τῶν φρονίμων νὰ ἐμποδίσωσι τὴν ἀπάνθρωπον καὶ ἀνόσιον ταύτην πράξιν. Ἀνεπαρκοῦς δὲ φανέντος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐν φυλακαῖς, συνήθραισεν ὁ λαὸς εἰς τὸν τόπον τῆς σφαγῆς ὅσους ἄλλους αἰχμαλώτους ἡῶρεν εἰς ὑπηρεσίαν οἰκίῳν ἢ πλοίων· διακοσίους δυστυχεῖς ἔσφαξεν ἐν αὐτῇ τῇ περιπτώσει, δηλαδὴ ὅλους ὅσους εἶχεν ὑπο-

χειρίους του· ἔκρυψε δὲ ὀλίγους ἢ φιλανθρωπία τινῶν καὶ τοὺς παρέδωκε μετ' ὀλίγον εἰς ἀγγλικὸν πλοῖον σταλὲν ἐπὶ σωτηρίᾳ αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Χαμιλ-
τῶνος. Φοδῆθέντες καὶ οἱ πρόκριτοι τῶν Σπετσῶν μὴ συμβῇ τοιοῦτόν τι καὶ ἐν τῇ νήσῳ τῶν, παρέδωκον καὶ οὗτοι αὐθόρμητοι εἰς τὸ αὐτὸ πλοῖον ὅλους τοὺς ἐν αὐτῇ αἰχμαλώτους. Κατακρίνοντας ἐν δικαίᾳ ἀγανακτήσει τὰς ὀχλικὰς ἀθεμιτουργίας, ὀφείλομεν νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ἐπαλγοῦσα ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐπροσπάθει πάντοτε νὰ διαθέσῃ τὸ κοινὸν ἐπὶ τὸ φιλανθρωπότερον πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους ὅχι μόνον διὰ διαταγῶν καὶ νοουθεσιῶν, ἀλλὰ καὶ δι' ἀξιοζήλων παραδειγμάτων, διότι τοὺς μὲν τῶν αἰχμαλώτων Ἀράδων ἔδιδεν ὡς ὑπηρέτας, τοὺς δὲ ἡσχόλει εἰς ἐργασίας ἀνέτους, ἐπιτρέπουσα νὰ καταγίνωνται καὶ εἰς στρατιωτικὰς ἐξασκήσεις πρὸς διάχυσιν τοῦ κοινοῦ· ἀλλ' οἱ ἐν τοῖς μεσσηνιακοῖς φρουρίοις Αἰγύπτιοι, ἐπιδοκιμάζοντας τοῦ Ἰ-
θραήμη, ἄλλως πως ἐπολιτεύοντο πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους, καὶ τοὺς μὲν ὦνη-
τοὺς νέους καὶ νέας ἐδομηοπράτουν, πληθούσης ἀγορᾶς, ὡς κτήνη, τοὺς δὲ λαιπούς, ἐξαίρουμένων τῶν ἐπὶ ἀνταλλαγῇ ἢ ἐξυγορᾷ κρατούμενων, κατεῖ-
χαν σιδηροδεσμίους, καθ' ἡμέραν ὑπὸ μάστιγα ἐργοδιωκτῶν κοπιῶντας καὶ ἐν σκοτεινοῖς καὶ καθύgroις ὑπογείοις νυκτικὴν ἀνεσιν ζητοῦντας, ἕως οὗ, ἀποκομιζόμενοι εἰς Αἴγυπτον, ἐρρίπτοντο ἐπὶ ζωῆς εἰς τὰ κάτεργα.

Ὁ δὲ ἐν Κρήτῃ ἐχθρικός στόλος παρέλαβε τετρακισχιλίους πεζούς, ἐξα-
κοσίους ἵππους καὶ χιλίους διακοσίους σκάπτας καὶ ἐργάτας, καὶ ἀνήχθη τὴν
13 πρὸς ἀποβίβασιν αὐτῶν εἰς Νεόκαστρον· συνίστατο δὲ εἰς 80 πλοῖα δι-
φόρου μεγέθους βυζαντινά, αἰγύπτια καὶ ἀλγερινά. Ἀνήχθησαν τὴν αὐτὴν
ἡμέραν καὶ 18 ἑλληνικά καὶ ἐξημερώθησαν τὴν ἐπιοῦσαν ἔξωθεν τοῦ Μ-
λέα· ἰδόντα δὲ τὸν ἐχθρὸν προχωροῦντα ἡτοιμάσθησαν εἰς πόλεμον, ἀν καὶ
τόσον ὀλίγα, πρὸς τόσον πολλά, ἐναυμάχησαν τὸ δειλινόν, καὶ ἐβλάβησαν.
Ὡρμησεν ὁ πυρπολητὴς Μπουντούρης εἰς μίαν ἐχθρικήν κορβέτταν, ἀλλ'
ἀναφεν αἰφνης ἡ ἐν τῇ ἐφορκίᾳ του πυρίτις, καὶ ἐκάησαν ὅλοι οἱ ναῦται·
ἔφερε καὶ ὁ Ματρόζος τὸ πυρπολικόν του πλησίον ἄλλου ἐχθρικοῦ πλοίου·
ἀλλ' ἐν τῷ ἐδάσσει τὸ φυτίλιον παραφυλάττων τὴν ἀρμοδίαν ὥραν νὰ τὸ ἀνάψῃ,
ἐτουφεκίσθη ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τοῦ καταστρώματος νεκρός,
ἔπεσε καὶ τὸ φυτίλιον ἀπὸ τῶν νεκρωθεῖσῶν χειρῶν του εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ κα-
ταστρώματος πυρίτιδα καὶ ἐκάη εἰς μάτην τὸ πυρπολικόν. Ἐβλάβησαν καὶ
πολεμικά πλοῖα τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο τὸ τοῦ Σαχίνη, καὶ ὀλί-
γον ἔλειψε νὰ πέσῃ καὶ τὸ μεσαῖον κατάρτιόν του. Τὸ ἐσπέρας ἔπαυσεν ἡ
ναυμαχία, καὶ τὰ μὲν ἑλληνικά, μὴ ἔχοντα ἄλλα πυρπολικά, κυρίαν δύνα-
μιν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ἔπλευσαν εἰς Κύθηρα, ὁ δὲ ἐχθρικός στόλος κα-
τευδωδῆθαι ἀβλαβής εἰς Νεόκαστρον καὶ ἀπεβίβασε τὰ στρατεύματα. Μετὰ δὲ
τὴν ἀποβίβασιν, 55 πλοῖα, ἐν οἷς καὶ 8 φρεγάται, ἀνήχθησαν, καὶ τὴν 28
ἐφάνησαν ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἠνάγκασαν τὰ ἀποκλείοντα τὸν κόλ-
πον τῶν Πατρῶν ἑλληνικά νὰ πλεύσωσιν εἰς τὰ ἴδια. Ὁ ἐχθρικός στόλος
ἐνίσχυσε τὴν πολιορκίαν ἀποβιβάσας εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον ἀφθόνους

τροφάς, παντὸς εἶδους πολεμεφόδια, καὶ τριακοσίους ἀξίους ναυμάχους μαυροθαλασσίτας. Οἱ πολιορκούμενοι δὲν ἀπεθαῖνον, ἀλλὰ, καθ' ἣν ἡμέραν ἐφάνη ὁ στόλος ἐξῶθεν τοῦ Μεσολογγίου, ἔβαλαν πῦρ εἰς μικράν ὑπόνομον. καὶ παραφυλάττοντες τὴν στιγμήν καθ' ἣν οἱ Τούρκοι, ἀκούσαντες τὴν ἐκρηγνῆναι, ἐτινάσσοντο ἐκτὸς τῶν ὀχυρωμάτων, τοὺς ἐτουφέκισαν, τοὺς ἐμυδροβόλησαν καὶ ἐσκότωσαν ἱκανούς. Ὁ δὲ Κιουταχῆς, λυσσὼν διὰ τὸ πάθημα τοῦτο, ἐκανονοδόγησε καὶ αὐτὸς ἐδομοδολόγησε τὴν πόλιν ὑπὲρ τὸ σὺνιθεῖς ἀφ' ἐσπέρας μέχρι τοῦ μεσονυκτίου.

Μετὰ δὲ τὸν κατάπλουν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἡ πολιορκία ἔλαβε σοβαρώτερον χαρακτῆρα. Πολιορκηταὶ καὶ πολιορκούμενοι ἐδιπλασίασαν τὰς συνιθεῖς ἐργασίας των, οἱ μὲν εἰς ἔφοδον οἱ δὲ εἰς ματαίωσιν αὐτῆς. Ἰψωσεν ὁ ἐχθρὸς ἀπέναντι τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ τείχους κανονοστάσιον, τὸ ὠπλισε διὰ κανονίων 60 λιτρῶν, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐπροχώρησε πλησιέστερον τοῦ τείχους ὅπου ἔκειτο τὸ προτειχίσμα τοῦ Φραγκλίνου· ὁ δὲ ἀνυψούμενος ὄχθος τῶν χωμάτων ἐκυλίσθη ἐντὸς δέκα ὀργυιῶν, καὶ ἤρχισεν ὁ ἐχθρὸς νὰ ρίπτῃ χῶμα καὶ κλάδους ἐλαίων εἰς τὴν πρόταφρον ἀριστερόθεν τοῦ ὄχθου· δὲν εἰργάσθησαν δὲ ὀλιγώτερον καὶ οἱ ἐντὸς τοῦ τείχους εἰς ὑπεράσπισιν, ἐγείραντες νέον κανονοστάσιον, ὅθεν ρίπτοντες εἰς τὸ παραπέτασμα τῶν πλησιεστέρων ἐχθρικῶν χαρακωμάτων τῆς ἐμπροσθινῆς γραμμῆς πεπυρωμένους σφαίρας καὶ μύδρους κατέστρεψαν αὐτό, διεσκόρπισαν καὶ ἔκαυσαν τοὺς φρακτῆρας, καὶ ἠνάγκασαν τὸν ἐχθρὸν νὰ ὀπισθοδρομήσῃ εἰς τὴν δευτέραν τῶν χαρακωμάτων του παράλληλον. Τὸ κανονοστάσιον τοῦτο δι' ἃ κατωρθώθησαν δι' αὐτοῦ ἐπωνομάσθη «Ὁ Κεραινοφόρος».

Οἱ δὲ ἐχθροὶ, ἐτοιμαζόμενοι εἰς τὴν ἔφοδον καὶ προθέμενοι νὰ προσχωσῶσι πρὸς τοὺς ἄλλους καὶ τὴν ἐμπροσθεν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη τάφρον, ἀνέτρεψαν τὸ δειλινὸν τῆς 2 Ἰουλίου δι' ὑπονόμου τὸ ἀντικρὺ τοῦ προτειχίσματος ἔδαφος, καὶ ἔπεσεν εἰς τὴν τάφρον ἑξ αἰτίας τῆς ἀνατροπῆς ταύτης πολλὴ ὕλη. Τὴν ἐκρηγνῆναι ταύτην παρηκολούθησαν πολεμικαὶ κραυγαὶ καὶ βαρὺς πυροβολισμὸς ἔσωθεν καὶ ἐξῶθεν ὡς ἂν ἐπρόκειτο ἔφοδος, καὶ μετὰ τὸν πυροβολισμὸν ἤρχισε πετροπόλεμος, πετροβολούντων καὶ αὐτῶν τῶν ἐν τῇ πόλει παιδιῶν.

Πολέμουντες οἱ Τούρκοι τὴν πόλιν διὰ ξηρᾶς ἐπεχείρησαν, ἐλθόντος τοῦ στόλου, νὰ τὴν πολεμήσωσι καὶ διὰ θαλάσσης. Ἐκτὸς τοῦ εἰς τὴν λίμνην τοῦ Μεσολογγίου συνήθους εἰσπλου διὰ τοῦ Βασιλαδίου, ὑπάρχει βραχέστερός τις καὶ ἀσυνήθης κατὰ τὸν Προκοπάνιστον, νησιδίων δυτικώτερον κείμενον τοῦ Βασιλαδίου. Οἱ Τούρκοι, ἀφ' οὗ δις καὶ τρίς ἐπειράθησαν νὰ κυριεύσωσι τὸ Βασιλάδι καὶ ἀπέτυχαν, ἀφ' οὗ ἀπεκρούσθησαν ἐπίσης κινηθέντες εἰς κυρίευσιν τοῦ Προκοπάνιστου, ὅπου ἐστάθμευσεν ἑλληνικὴ φρουρά, ἀπεβίβασαν ἐργάτας καὶ ὕλας χρησίμους εἰς κατασκευὴν κανονοστασίου ἐπὶ τοῦ νησιδίου Ἀϊσώστη (ἀγίου Σώζοντος) μεταξὺ Βασιλαδίου καὶ Προκοπανίστου, καὶ δύο ὥρας καὶ τέταρτον ἀπέχοντος τῆς πόλεως· ἄραντες δ' ἐπὶ

τῶν ὧμων των 8 ἐλαφρά πλοίαρια καὶ θαλασσοδατοῦντες, τὰ μετέφεραν διὰ τοῦ κόμματος τοῦ Βασιλαδίου εἰς τὴν λίμνην. Ἀνόχυροι καὶ ἀπρομήθευοι οἱ ἐπὶ τοῦ Προκοπανίστου καὶ φοδηθέντες μὴ διὰ τῆς εἰσκομιδῆς τῶν ἐχθρικῶν τούτων πλοιαρίων διακοπῇ ἢ κοινωνίᾳ αὐτῶν καὶ τῶν ἐν τῇ πόλει, ὅθεν ἐλάμβαναν τὰ πρὸς τὸ ζῆν, ἔφυγαν αὐθημερόν, καὶ οἱ ἐχθροὶ κυριεύσαντες τὴν θέσιν εἰσεβίδασαν διὰ τοῦ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος εἰσπλου ἄλλα ὀγκωδέστερα πλοίαρια, ἐν οἷς καὶ σαλούπας καὶ μίστικα. Ἠριθμοῦντο δὲ ὅλα τὰ ἐντὸς τῆς λίμνης ἐχθρικά πλοίαρια 36 ἔνοπλα, ἐν οἷς καὶ τινα φέροντα βομβοδόλους· ἦσαν δὲ ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Μαχμούτη. Ἰδόντες οἱ ἐν τῇ πόλει, ὅτι ἡ λίμνη ἐπατήθη, κατεσκεύασαν ἐν τάχει ἐπὶ διαφόρων μερῶν τῆς πόλεως πρὸς τὴν θάλασσαν 7 κανονοστάσια, καὶ ἔδωκαν εἰς κίνη- καὶ 6 κανονοφόρα πλοίαρια, ἅτινα δις καὶ τρίς ἐναυμάχησαν, ἂν καὶ δυσανάλογος ὁ ἀριθμὸς των. Ἀφ' οὗ δὲ ἔζωσαν οἱ Τούρκοι τὴν πόλιν διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ἔστειλαν πρὸς τοὺς πολιορκουμένους πρεσβεύτας, ἐν οἷς καὶ τὸν Ταχήρ· Ἀμπάζην, λέγοντας, ὅτι ἐπειδὴ τὰ πάντα ἦσαν ἔτοιμα εἰς ἔφοδον, καὶ ἡ ἄλωσις τῆς πόλεως καὶ ἡ καταστροφή τῶν ἐν αὐτῇ βεβαία, ὥρμήθησαν ὑπὸ τῆς παλαιᾶς πρὸς αὐτοὺς φιλίας καὶ ἔπεισαν τὸν ἀρχιστράτηγον νὰ κλίνη εἰς συμβιβασμόν, ἐλπίζοντες ὅτι καὶ οὗτοι, λυπούμενοι τοῦλάχιστον τὰ ἐν τῇ πόλει ἀδύνατα μέλη, δὲν θὰ ἐκώφευαν τοῖς ἐπρόδωκον δὲ αἰσχροὺς ὄρους· ἀλλ' οἱ πολιορκούμενοι ἀπορρίψαντες τοὺς ἐξ ἐνὸς στόματος ἄνευ οὐδεμιᾶς συζητήσεως ἀντεπρόδωκαν «πόλεμον». Μετὰ δύο ἡμέρας ἐπανελάθεν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐχθρικοῦ στολίσκου τὴν περὶ συμβιβασμοῦ πρότασιν· «Ὁ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων συμβιβασμός», ἀπεκρίθη καὶ τότε ἡ φρουρά, «εἶναι τὰ ὅπλα». Οἱ Τούρκοι, ἀφ' οὗ δις ἀπέτυχαν, ἀπεφάσισαν νὰ ἐφορμήσωσιν. Εἶχαν ἤδη χώσει τὴν ἐμπροσθεν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη τάφρον, ὑφ' ἣν προετοιμάσαντες ὑπόνομον τὴν ἀναψαν τὴν 15 μετὰ μεσημβρίαν. Ἐσείσθη τὸ ἔδαφος, ἐξῆλθε καταχθόνιος βοή, καὶ διεῖρ- ῥάγη τὸ προτείχισμα τοῦ Μπότσαρη. Τούτου γενομένου, ὥρμησεν οἱ Τούρκοι πολλαχόθεν εἰς τὸ τεῖχος ἀλαλάζοντες, εἰσεπήδησαν διὰ τῆς διαῤῥαγῆς καὶ ἔστησαν ἐπὶ τοῦ τεύχους σημαίας. Ἀκλόνητοι οἱ φυλάσσοντες τὴν θέσιν ἐκεῖνην Ἑλληγες ἀντεστάθησαν γενναίως, τοὺς ἀντέκρουσαν, ἔρριψαν τὰς σημαίας των, ἐσυσώρευσαν πολλοὺς ἐξ αὐτῶν νεκροὺς, καὶ ἐκλείσαν ἐκ τοῦ προχείρου τὴν διαῤῥαγὴν διὰ στρωμάτων καὶ προσκεφαλαίων. Διακόσιοι ἐχθροὶ ἐφρονεύθησαν ἐπὶ τῆς ἐφόδου ταύτης, καὶ ὅχι ὀλιγώτεροι ἐπληγώθησαν. Ἐφρονεύθησαν καὶ 5 Ἑλληγες, ἐξ ὧν οἱ 3 ἦσαν ἐργάται σκάπτοντες εἰς εὐρεσιν τῆς ἐχθρικῆς ὑπονόμου καὶ πλακωθέντες ἐπὶ τῆς ἀνατροπῆς. Ἐπληγώθησαν δὲ καὶ ὁ Γιώτης Γκιώνης καὶ ὁ Δῆμος Ῥινιάσας, ὅστις καὶ ἀπέθανε μετ' ὀλίγας ἡμέρας. Οἱ Τούρκοι, μὴ δευλιάσαντες διὰ τὴν ἀποτυχίαν καὶ φθοράν των, ἐφώρμησεν τὴν ἐπιούσαν ἐπὶ τὸ αὐτὸ μέρος, καὶ ἔστησαν ὡς καὶ τὴν προτεραίαν σημαίας, ἀλλὰ καὶ τότε ἀντεκρούσθησαν καὶ ἔπαθαν· ἔδωκαν πῦρ εἰς τὰ στρώματα καὶ προσκεφάλαια θέλοντες νὰ ἀνοίξωσι

τὴν δι' αὐτῶν ἐκ τοῦ προχείρου κλεισθεῖσαν διαῤῥαγὴν, ἀλλ' οὐδὲ καὶ κατὰ τοῦτο εὐδοκίμησαν, διότι οἱ Ἕλληνες ἔσθεσαν ἀμέσως τὴν φλόγα ρίψαντες χῶμα καὶ νερόν. Ἐφονεύθη δὲ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ στρατηγὸς Γιάννης Σούκας. Ἡττηθεὶς ὁ Κιουταχῆς, δις ἐπρόβαλε τὴν 18 ἐκ νέου συνθήκην ὑπὸ μετριωτέρους ὅρους. Ἐπανέλαθε τὴν πρότασίν του καὶ τὴν ἐφεξῆς περιορίσας τὰς ἀπαιτήσεις του εἰς μόνην τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως· καὶ ἐπειδὴ οἱ Ἕλληνες ἀνέβαλαν τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν αὔριον, ὑπέλαθεν ὅτι συγκατετίθεντο, καὶ τοῖς ἔγραψε περὶ τὸ μεσονύκτιον νὰ τῷ παραδώσωσιν ἐπὶ τοῦ παρόντος δύο κανονοστάσια καὶ μίαν τῶν πυλῶν, ἕως οὗ ὑπογραφῶσιν αἱ συνθήκαι· ἀλλ' εἰς ἀπάντησιν ἤκουσεν ὅτι οὔτε τὸ Μεσολόγγι διὰ συνθήκης ἀπεκτᾶτο, οὔτε κανονοστάσια καὶ πύλαι ἀναιμωτῇ ἐκυριεύοντο· τῇ συγκαταθέσει δὲ τῆς φρουρᾶς ἀπέστειλε καὶ ὁ Λάμπρος Βεΐκος πρὸς τὸν Ταχῆρ-Ἀμπάζην, συμβουλευόντα φιλικῶς τὴν παράδοσίν των, ἐπιστολὴν λέγουσαν, ὅτι καὶ ὁ Θεὸς θὰ τοὺς ὠργίζετο, καὶ ὁ κόσμος ὅλος θὰ τοὺς κατέκρινε, καὶ αὐτοὺς ὁ φίλος των θὰ τοὺς ἐμέμφετο, ἂν παρέδιδαν φρούριον ἐφωδιασμένον παντὸς ἀναγκαίου· τὸν παρεκίνει δὲ νὰ εἴπῃ πρὸς τὸν ἀρχιστράτηγόν του, ὅτι τὸ Μεσολόγγι δὲν ἐκυριεύετο εἰμὴ διὰ ξίφους, καὶ τῷ ἔστειλε καὶ ποτὰ εἰς χρήσιν τῶν σημαιοφόρων ἐπὶ τῆς ἐφοδοῦ. Ὁργίσθησαν οἱ Τοῦρκοι λαθόντες τὴν ἀπάντησιν τῆς φρουρᾶς καὶ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Λάμπρου· ἀλλ' ἂφ' οὗ εἶδαν καὶ τὰ εἰς ἐφοδὸν ποτὰ, ἐξεμάνησαν ὥς χλευαζόμενοι, καὶ ἐπυροβόλησαν διὰ ξηρᾶς καὶ διὰ θαλάσσης ὅσον οὐδέποτε. Περὶ δὲ τὸ δειλινὸν ἤρχισαν νὰ φέρωσι πολλὰς κλίμακας εἰς τὰς προφυλακάς των καὶ ἐφαίνοντο προετοιμαζόμενοι εἰς ἐφοδὸν. Ἐγρηγόρησεν εὐθυμος ὅλην τὴν νύκτα ἡ φρουρά· καθ' ἣν δὲ ὥραν ἤρχισε νὰ φέγγῃ, οἱ ἐπὶ τῶν προτειχισμάτων τοῦ Φραγκλίνου, τοῦ Μπότσαρη καὶ τοῦ Μακρῆ, καὶ οἱ ἐπὶ τοῦ καρκινειδοῦς προφράγματος εἶδαν τοὺς ἐχθροὺς κινουμένους καὶ εἰς ἐφοδὸν προπαρασκευαζομένους, καὶ ἡτοιμάσθησαν, ἡχοῦσης τῆς σάλπιγγος τὸ πολεμιστήριον. Ἀφ' οὗ δὲ ἐξημέρωσεν, οἱ ὑπὸ τὸ προτεῖχισμα τοῦ Φραγκλίνου ἐχθροὶ ἔδωκαν πῦρ εἰς προετοιμασθεῖσαν ὑπόνομον, καὶ μετὰ τὴν ἐκπυρσοκρότησιν ἀνέβησαν ἀλαλάζοντες οἱ σημαιοφόροι, οἱ μὲν ἐπὶ τοῦ προτειχίσματος ἐκείνου, οἱ δὲ ἐπὶ τῶν τοῦ Μπότσαρη καὶ τοῦ Μακρῆ καὶ τοῦ καρκινειδοῦς προφράγματος καὶ ἔστησαν τὰς σημαίας των. Ἡ θέα τῶν ἐχθρικῶν σημαιῶν ἐπὶ τοῦ τείχους ἐδείκνυεν ὅτι ἡ πόλις ἐκυριεύθη, καὶ δὲν ἠκούετο καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν τοῦ περιτειχίσματος ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν εἰμὴ βαρὺς κανονοβολισμός, βομβολισμός καὶ τουφεκισμός.

Μετὰ δὲ τὴν ἀνύψωσιν τῶν σημαιῶν ἠγωνίζοντο οἱ ἐχθροὶ νὰ κρατήσωσι τὰς θέσεις ἐφ' ὧν τὰς ἀνύψωσαν. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, οἱ ὑποπτεύοντες τὸ γεγονός καὶ ἀνεγείραντες ἔσωθεν ἄλλους ἀντιπρομαχῶνας, ἐπολέμησαν καρτερικώτατα ὅπισθεν αὐτῶν καὶ ἄνωθεν τοῦ τείχους ἐκ τῶν πλαγίων τῶν κινδυνευόντων μερῶν· δύο ἡμισυ ὥρας ἡ μάχη ἐφαίνετο ἀμφιῤῥεπῆς, ἀλλ' ἐπὶ τέλους οἱ ἐχθροὶ ἐνέδωκαν, καὶ αἱ ἐπὶ τοῦ τείχους ὑψωθείσαι σημαῖαι

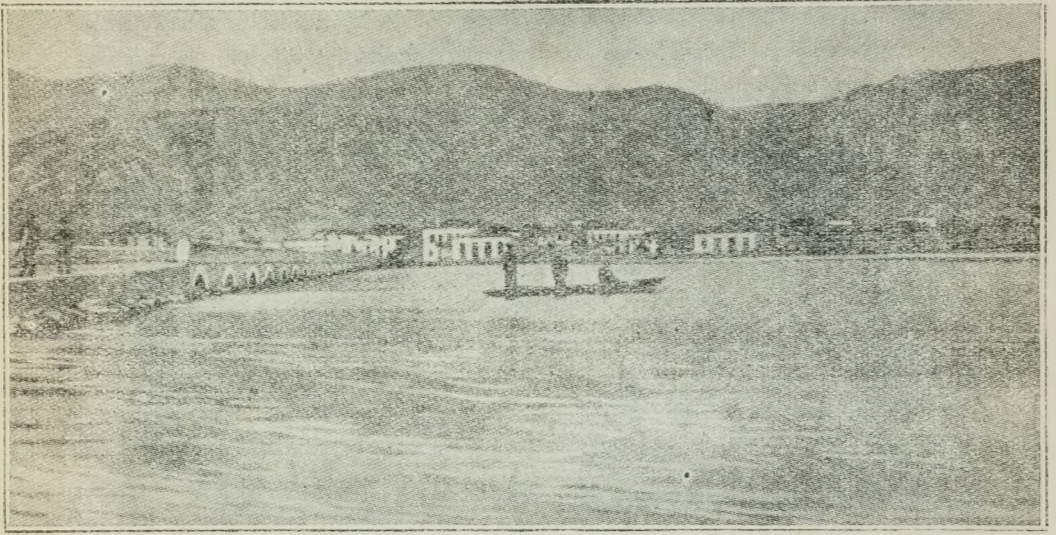
ἠφάνισθησαν. Πεντακόσια ἐχθρικά πτώματα ἐρρίφθησαν εἰς τὴν τάφρον καὶ ἄλλου, γόοι τῶν πληγωθέντων καὶ ἀποθνησκόντων ἐν τῇ ἐχθρικῇ στρατοπέδῳ ἠκούοντο, καὶ ἄφωνα ἔμειναν δι' ὅλης ἐκείνης τῆς ἡμέρας ὅλα τὰ κανονοστάσια τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἀκίνητα ὅλα τὰ στρατεύματά του. Ὁ δὲ Κίου-ταχῆς, γενόμενος ἔξω φρενῶν διὰ τὴν ἀποτυχίαν του, ἀπεκεφάλισε τὴν αὐτὴν ἡμέραν τὸν Ροῦτσον καὶ τινὰς ἄλλους αἰχμαλώτους μὴδὲν παΐσαντας.

Ἐν ᾧ δὲ διήρκει ἡ κατὰ ξηράν μάχη, ὥρμησεν ὁ ἐχθρικός στολίσκος κατὰ τῆς πόλεως· ἐπροπορεύετο δὲ αὐτοῦ πλοιάριον καϊόμενον καὶ καπνίζον, ἵνα προχωρῇ ὁ στολίσκος πρὸς τὴν πόλιν ὑπὸ τὸν καπνὸν ἀόρατος. Ἄλλ' ὁ καπνὸς ἦτον ὀλίγος, τὰ δὲ πλοιάρια πολλά, ὥστε δὲν ἀπεκρύβησαν καὶ ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τοῦ ποροβολισμοῦ τῶν παραθαλασσίων κανονοστασίων ν' ἀπομακρυνθῶσι τῆς πόλεως, ἄφ' οὗ ἐπλησίασαν ἐντὸς δέκα ὀργυῶν. Εἵκοσιν ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληρώθησαν ἐκ τῆς φρουρᾶς τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

Καὶ κατ' αὐτὴν καὶ κατ' ἄλλας προτέρας περιστάσεις ἀπέδειξεν ἡ φρουρὰ ὅτι οὔτε τὸν ἀριθμὸν οὔτε τὴν ἀνδρίαν τῶν ἐχθρῶν ἐφοδεῖτο· ἐφοδεῖτο μόνον τὴν ἔλλειψιν τῶν ἀναγκαίων· ἡ ἔλλειψις δὲ ὑπῆρχε καὶ δὲν ἐθεραπεύετο εἰμὴ διὰ θαλάσσης. Καλῇ τύχῃ τὴν τρίτην ἡμέραν τῆς περὶ τῆς ὁ λόγος νίκης 40 πλοῖα ὑπὸ τὸν Μισαούλην, τὸν Σαχτούρην, τὸν Κολανδροῦτσον καὶ τὸν Ἀποστόλην ἐφάνησαν ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου· τέσσαρα δὲ μικρὰ τουρκικὰ ἐν τῇ λιμένι, ἅμα ἰδόντα τὴν ἑλληνικὴν προφυλακὴν, ἀνήχθησαν καὶ ἔτρεξαν πρὸς τὸν Κορινθιακὸν κόλπον· ἔτρεξε κατόπιν των καὶ ἡ ἑλληνικὴ προφυλακὴ· δύο ἐκ τῶν τεσσάρων ἐπρόφθασαν καὶ ἐφυλάχθησαν ὑπὸ τὴν Νκύπακτον, τὸ τρίτον ἀπέφυγε καὶ αὐτὸ τὸν κίνδυνον, ἀλλὰ τὸ τέταρτον, ἐγγὺς νὰ πέσῃ εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν του, ἐρρίφθη ἐπὶ τῆς ξηρᾶς· οἱ δὲ ἐν αὐτῇ, ἐμβάντες εἰς τὰς λέμβους των, κατέφυγαν εἰς τὸ μὴ κινδυνεῦον τρίτον πλοῖον. Ἐνδεκα μόνοι ἔμειναν ἐπὶ τοῦ ῥιφθέντος εἰς τὴν ξηράν, διότι αἱ λέμβοι δὲν ἐχώρησαν ὅλους. Οὗτοι, ἄφ' οὗ ἐπλησίασαν οἱ Ἕλληνες, κατεβίβασαν τὴν ὀθωμανικὴν σημαίαν, περεῖόθησαν καὶ δὲν ἔπαθαν. Κυριεύσαντες δὲ οἱ Ἕλληνες τὸ πλοῖον, τὸ ἐγύμνωσαν ὥς μὴ δυνάμενοι νὰ τὸ ἀνελκύσωσι, τὸ ἔκαυσαν καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὰ νερά τοῦ Μεσολογγίου, ὅπου ἦσαν καὶ τὰ ἄλλα ἑλληνικὰ πλοῖα. Τὴν ἡμέραν δ' ἐκείνην ἔπλεεν ὅλος ὁ ἐχθρικός στόλος ἔξωθεν τῆς Κεφαλληνίας, τὴν δὲ ἐπιούσαν ἐκινήθη κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ, καί, ἡλίου μεσουρανοῦντος, ἐπλησίασε προητοιμασμένος εἰς μάχην. Δώδεκα κορβέτται ὑπὸ τὸν Ῥιαλέμπειν συνίστων τὴν δεξιὰν πτέρυγάν του, τὰ δικάταρτα τὴν ἀριστεράν, ἐννέα δὲ φρεγάται καὶ τινες γολέτται τὸ κέντρον, ὅπου ἦτο καὶ ὁ Καπητάμπασας. Οἱ Ἕλληνες, βλέποντες τοὺς ἐχθροὺς ἐπερχομένους, ἐφώρμησαν πλήρεις τόλμης, ἐναυμάχησαν μετὰ τῷ Μεσολογγίῳ καὶ Πάπα ἐρρίψαν κατὰ τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος τρία πυρπολικά. Ἐδειλίασεν ὁ Τοπάλης, ἐστράφη πρὸς νότον καὶ ἐτράπη ὅλος ὁ στόλος εἰς αἰσχραν φυγὴν θεωρῶν τὸν ἀρχηγόν του φεύγοντα. Μία κορβέττα, τέσσαρα βρίκια, τέσσαρες γολέτται καὶ πέντε φορτηγὰ κατέφυγαν εἰς τὸν

κόλπον· ὅλα δὲ τὰ ἄλλα ἠκολούθησαν τὸν φυγόμενον καπητάμπασαν καταδιωκόμενα αἰσχροῦς μέχρι τῆς Κεφαλληνίας. Οὐδέποτε, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν Ἑλλήνων, οἱ διὰ παντὸς δειλοὶ καὶ ἀνίκανοι κατὰ θάλασσαν Τούρκοι ἐφάνησαν ἐνώπιον τῶν ἐχθρῶν των τόσοι ἀνίκανοι καὶ τόσοι δειλοί.

Διαρκούσης δὲ τῆς καταδιώξεως, πέντε πλοῖα σπετσιοτικά ὑπὸ τὸν Κυριακὸν ἀπεκόπησαν τοῦ λοιποῦ στόλου, ἠγκυροβόλησαν πρὸς τὸ ἐσπέρας ἐμ-

Τὸ Μεσολόγγιον.—Ἡ λιμνοθάλασσα.

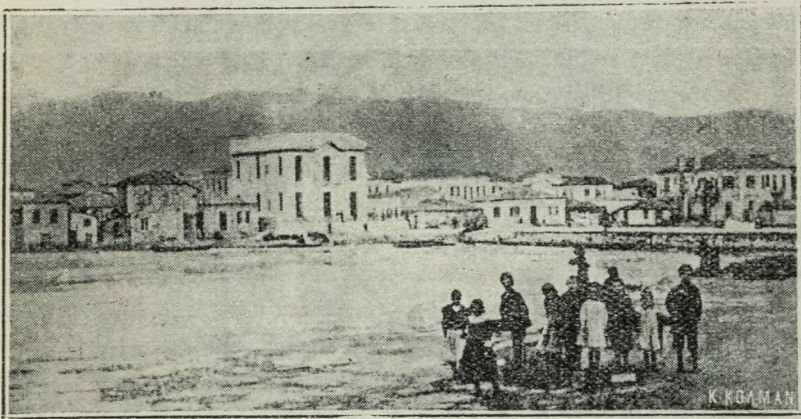
προσθεν τῆς πολιορκουμένης πόλεως καὶ ἀπεδίβασαν ὅσα ἔφεραν εἰς χρῆσιν τῆς φρουρᾶς τρόφιμα καὶ πολεμφοδία· τὴν δὲ ἐπαύριον ἐπανήλθεν ὄλος ὁ στόλος εἰς τὸν λιμένα, καὶ εἰσέγαγεν 20 πλοιάρια ἐνοπλὰ εἰς τὴν λίμνην διὰ τοῦ Βασιλαδίου πρὸς καταστροφὴν τοῦ ἐχθρικοῦ στολίσκου συνεργεία καὶ τῶν ἐντοπίων πλοιαρίων. Ὁ στολίσκος οὗτος, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐφάνη ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ἐπλησίασεν εἰς τὴν ξηρὰν κατὰ τὸ μέρος ὅπου ἦσαν οἱ ἐχθροὶ ἐστρατοπεδευμένοι· τὴν ἡμέραν δὲ τοῦ κινδύνου ἦλθαν ἐπὶ τοῦ παραλίου ἐκείνου χίλιοι ἱππεῖς καὶ πεζοὶ πρὸς υπεράσπισίν του· ἀλλὰ τὰ ἑλληνικά πλοιάρια ἐπέπεσαν τόσοι ὀρμητικῶς, ὥστε ἐντὸς τετάρτου ὥρας ἐκυρίευσαν ἑπτὰ, τὰ δὲ λοιπὰ ἀπέφυγον τὸν κίνδυνον καταφυγόντα ὑπὸ τὴν σκέπην τοῦ ἐπὶ τῆς ἀντικρῆς ξηρᾶς ἐχθρικοῦ κανονοστασίου. Κατὰ τὴν πλοιαριομαχίαν ταύτην ἐφονεύθησαν ἑπτὰ Ἕλληνες καὶ ἐπληρώθησαν τέσσαρες. Ἐπληρωθῆναι θανατηφόρως, θλασθέντος τοῦ ποδὸς ὑπὸ κανονοβολῆς καὶ ἀπέθανε τὴν ἐπαύριον καὶ ὁ δεκαοκταετὴς Μάνθος Τρικούπης συναγωνιστὴν ἔχων ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ πλοιαρίου τὸν ἔτι νεώτερον αὐτοῦ ἀδελφὸν Θεμιστοκλῆ. Μετὰ δύο ἡμέρας ἐπεσκέψθη ὁ Μιαούλης τὴν φρουράν, καὶ τὴν ἐπαύριον ἀπέπλευσεν,

ἀφήσας 8 πλοία εἰς διατήρησιν τῆς πολιορκίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, τοῦ Ἀμβρακικοῦ, καὶ τῆς Θεσπρωτικῆς παραλίας μέχρι τῶν Συδῶτων.

Ἡ ἐπανειλημμένη ἀποτυχία τῶν ἐφορμῶν τοῦ ἐχθροῦ ἐθάβρυνε τοὺς πολιορκουμένους νὰ ἀντεφορμήσωσι. Πρὸ τινων ἡμερῶν περιεφέροντο ἔξωθεν τῷ Μεσολογγίου εἰς ἐνόχλησιν τοῦ ἐχθροῦ οἱ μετὰ τὴν ἐν Διστόμφ μάχην κατὰ τὴν 9 Ἰουνίου ἀποσπασθέντες τοῦ στρατοπέδου τῆς Ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, καὶ μεταδάντες εἰς τὴν Δυτικὴν ὀπλαρχηγοί: Καραισκάκης, Τσαδέλλας καὶ ἄλλοι. Μετ' αὐτῶν συνενοήθησαν οἱ ἐν τῇ πόλει πότε νὰ πέσωσιν οἱ μὲν ἔσωθεν οἱ δὲ ἔξωθεν ἐπὶ τοὺς πολιορκητάς, καὶ καθ' ἣν ἡμέραν κατεστράφη ὁ ἐχθρικός στολίσκος, περὶ τὴν γ' ὥραν τῆς νυκτός, δοθέντος τοῦ σημείου, ἔπεσαν 500 ἐπὶ τοὺς ἐν ταῖς ὑπωρεΐαις τοῦ Ζυγοῦ ἐσκηνωμένους ἐχθρούς, ἐξώρμησαν μετ' ὀλίγον καὶ 1000 ἐκλεκτοὶ τῆς φρουρᾶς οἱ μὲν ἐκ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς οἱ δὲ ἐκ τοῦ κέντρου καὶ ἡ προφυλακὴ αὐτῶν, μὴ ἔχουσα ἄλλο ὄπλον εἰμὴ τὸ ξίφος, ἔπεσεν αἰφνιδίως εἰς τὰ ἐχθρικά χαρακώματα· οἱ δὲ ὀπισθεν τῆς προφυλακῆς ἐρχόμενοι, δις κενώσαντες τὰ τουφέκια, ὥρμησαν καὶ ἐκεῖνοι ξιφῆρεις, ἐκυρίευσαν τέσσερα κανονοστάσια καὶ τινὰ τῶν ἐπὶ τῆς αὐτῆς γραμμῆς χαρακωμάτων. Πτοηθέντες οἱ ἐχθροὶ ἐγκατέλειψαν τοὺς προμαχῶνας τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς καὶ συνεσωματώθησαν πρὸς τὴν δυτικὴν καὶ τὴν βόρειον· οἱ δὲ Ἕλληνες περιφερόμενοι ἐν μέσῳ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοπέδου ἐξιφοκτόνουν, ἐπῆραν πολλὰς σημαίας καὶ πολλὰ ὄπλα καὶ ἐπανῆλθον εἰς τὴν πόλιν ἀπάγοντες καὶ τινὰς τῶν ἐργαζομένων παρὰ τοῖς Τούρκοις Χριστιανῶν. Ὑπερτριακόσιοι ἐλογίσθησαν οἱ φονευθέντες καὶ πληγωθέντες ἐχθροί· ἐφονεύθησαν καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων 17 καὶ ἐπληγώθησαν 13. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην μετέφεραν οἱ Τούρκοι τὰς ἐν ταῖς ὑπωρεΐαις σκηνάς των ἐπὶ τῆς πεδιάδος πλησιέστερον τοῦ τείχους καὶ τὰς ἔστησαν γύρωθεν τῆς σκηνῆς τοῦ Κιουταχῆ, ἥτις διεκρίνετο τῶν ἄλλων ὡς ἡ μόνη πρασινόχρους.

Αἱ ἄλλεπάλληλοι ἤττι καὶ ζημίαι δὲν κατεδάμασαν τὸν καρτερόψυχον τοῦτον ἄνδρα, ἀν καὶ ὁ ἀριθμὸς τοῦ στρατοῦ του καὶ κατ' ἐξοχὴν τῶν ἐργατῶν, ὠλιγόστευσε μεγάλως. Ἀποτυχὼν καθ' ὅλα τὰ ἐπιχειρήματά του προσήλωσεν ὅλην τὴν προσοχὴν του καὶ περιώρισε σχεδὸν ὅλας τὰς πολεμικάς του ἐργασίας εἰς ἀνύψωσιν τοῦ ὄχθου ὑπεράνω τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου. Εἰς μάτην ἡγωνίσθησαν οἱ Ἕλληνες, σφαιροβολοῦντες καὶ μυδροβολοῦντες τοὺς ἐργαζομένους, νὰ καταστρέψωσι τὸ καινοφανὲς τοῦτο καὶ χειροποίητον ὄρος τὸ ἐν εἵδει προχώματος μηχανόμενον, πλατυνόμενον καὶ δι' ἐπιθέσεως χωματοφόρων σάκκων καὶ καλαθίων ἀδιακόπως ἀνυψούμενον· εἰς μάτην ὥρμησαν τὴν 27 ἐπ' ἐλπίδι νὰ τρέψωσιν αὐτοὺς εἰς φυγὴν οἱ φυλάσσοντες τὸ περιτείχισμα τοῦ Φραγκλίνου, ἐξ ὧν ἐφονεύθησαν 7 καὶ ἐπληγώθησαν 9· ἡ ἐπιμονὴ τοῦ Κιουταχῆ ὑπερίσχυσε δὼν τῶν προσκομμάτων, καὶ τὴν 29 ὑπερυψώθη τοῦ προτειχίσματος τὸ τεχνητὸν τοῦτο ὄρος ἀναμνησκον τὸ τοῦ Ἀρχιδάμου ἐπὶ τῆς πολιορκίας τῶν Πλαταιῶν, καὶ τὸ εἰς

ἄλωσιν τῆς Ὑόρου ἐπὶ Ἀλεξάνδρου. Ὑψώθησαν δ' ἐπὶ τοῦ μετώπου καὶ ἐπὶ τῶν πλευρῶν αὐτοῦ παραπετάσματα, δι' ὧν κυριεύσας ὁ ἐχθρὸς τὴν 11 Αὐγούστου τὸ προτείχισμα τοῦ Φραγκλίνου, ἤλπιζε νὰ πατήσῃ τὴν πόλιν, ἀλλ' ἐψεύσθη τῶν ἐλπίδων του. Οἱ Ἕλληνες, ἀφ' ἧς ὥρας ὑπώπτευσαν ὅτι πρὸς τοιοῦτον σκοπὸν ἀνηγείρετο τὸ ὄρος τοῦτο, ὅπερ καλοῦμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὸ ἔξης, κατὰ τὸν τειχοποιόν, *"Υψωμα τῆς ἐνώσεως*, ἀπέκοψαν τὸ κινδυνεῶον ἐκεῖνο μέρος ἐξορύξαντες ἄλλην τάφρον ὑπὲρ τὰ 200 βήματα ἐνδότερον, ἀρχομένην ἀπὸ τῆς θαλάσσης, ἐκτεινομένην παραλλήλως πρὸς τὴν παλαιάν τάφρον καὶ συνενουμένην πλησίον τοῦ μηνοειδοῦς προφράγματος. Ὅπισθεν

Τὸ Μεσολόγγιον.—Ἀποψις Τουρλίδος.

δὲ τῆς νέας ταύτης τάφρου κατεσκεύασαν ἀντιτείχισμα, καὶ ἔστησαν ἐπ' αὐτοῦ ἄλλα κανονοστάσια, ὥστε ὁ ἐχθρὸς, ἀντὶ νὰ εὐρεθῇ μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος προτειχίσματος ἐντὸς τῆς πόλεως, ὡς ἤλπιζεν, εὐρέθη ἐκτὸς αὐτῆς, ὡς καὶ πρότερον, καὶ πολιορκούμενος μᾶλλον ἢ πολιορκῶν, ὡς τεθεὶς ἐν μέσῳ τοῦ πυρὸς τῶν ἐπὶ τοῦ ἀντιτειχίσματος καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐκ πλαγίου τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου κανονίων. Ὅσον δὲ ἀνυψοῦτο ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως παραπέτασμα, τόσον ἀντανυψοῦτο καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τὸ τοῦ ἀντιτειχίσματος. Ἄλλ' ὁ ἐπίμονος καὶ ἀκάματος Κιουταχῆς, ἰδὼν ὅτι δὲν κατῴρθωσεν ὅτι ἤλπιζεν, ἐπεχείρησε ν' ἀνεγείρῃ καὶ ἔσωθεν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου ἄλλο ὕψωμα ἐνώσεως ὅμοιον τοῦ ἔξω εἰς κυρίευσιν τοῦ ἀντιτειχίσματος, καὶ ἤγειρεν ὑπὸ τὸ προτείχισμα τρεῖς λάκκους καὶ τρεῖς θυρίδας, καὶ δι' αὐτῶν εἰσεκόμιζε χώματα· ἐκύλιε δὲ τὰ χώματα πρὸς τὴν δεξιάν πλευράν τοῦ ἐσωτερικοῦ περιταγρεύματος, διότι αὐτὴν ἐσκόπευε νὰ χώσῃ· καταγινόμενος δὲ εἰς τὰς ἐργασίας ταύτας κατεσκεύασε καὶ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως κανονοστάσιον, ἐπιθέσας δύο κανό-

νια εἰς προσβολὴν τοῦ πυργώματος τοῦ Κοραῆ τοῦ εἰς ἄκρον ἐνσυχλοῦντος καὶ βλάπτοντος τοὺς εἰς μετακομιδὴν χωμάτων ἐργαζομένους· ἀλλ' αἱ ἐσωτερικαὶ του ἐργασίαι δὲν προώδευαν ὡς ἄλλοτε αἱ ἐξωτερικαί, διότι οἱ εἰς ἀνύψωσιν τοῦ νέου προχώματος ἐργαζόμενοι ἔκειντο ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἐκ πλαγίου ἑλληνικῶν κανονοστασίων. Εἰς καταστροφὴν δὲ τῶν ἐργασιῶν του ὤρμησαν 30 τῆς φρουρᾶς τοῦ ἀντιτεχνίσματος ἐπὶ τοὺς προμαχῶνας τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως, ἀνέτρεψαν μέρος αὐτῶν, ἐσκόρπισαν τὸν σωρὸν τῶν εἰσχομιζομένων χωμάτων, καὶ καταπλήξαντες τοὺς φύλακας διὰ τῆς τόλμης των τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν· ἀλλὰ δὲν ἐδυνήθησαν νὰ κρατήσωσι τὴν ἐγκαταλειφθεῖσαν θέσιν, καὶ μετὰ ἡμίωρον πετροπόλεμον ἐπανήλθαν εἰς τὰς θέσεις των, οἱ δὲ Τούρκοι ἀνέκτησαν τοὺς προμαχῶνάς των, καὶ ἤρχισαν πάλιν νὰ κυλίωσι χώματα. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐφονεύθησαν 4 ἐκ τῶν ἐξορμησάντων, ἐν οἷς καὶ ὁ Σπῦρος Κοντογιάννης καὶ ὁ φιλέλλην 'Ροσνέρος· ἐπληρώθησαν δὲ 6.

Οὐδὲν ἦττον τῶν Τούρκων εἰργάζοντο καὶ οἱ Ἕλληνες εἰς τελειοποιήσιν τῶν ἐσωτερικῶν χαρακωμάτων, καὶ ἔστησαν κανονοστάσιον ἀφανὲς πρὸς τὰ Κουτσονέικα, ἐπιθέσαντες τρία κανόνια καὶ μίαν βομβοδόλον· εἰργάζοντο δὲ καὶ οἱ ἔσωθεν καὶ οἱ ἔξωθεν ὑπὸ ἀδιάκοπον πυροβολισμόν, καθ' ὃν ἐφονεύθη ὁ Παντογέων Πλατύκας. Ἰδόντες δὲ οἱ Ἕλληνες, ὅτι κυλίνοντες οἱ ἐχθροὶ χώματα ἐφθασαν εἰς τὸ χεῖλος τῆς τάφρου, ἐφεύραν τρόπον εἰς ὑποκλοπὴν αὐτῶν, ὥστε οἱ ἐχθροί, ὅσον καὶ ἂν εἰργάζοντο, ἤντλουν εἰς τετριμμένον πῖθον· ὑφέλκοντες οἱ Ἕλληνες τὸ χῶμα ἡτοίμασαν ἐν ταύτῃ καὶ ὑπόνομον ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ περὶ τὰ τοιαῦτα ἐπιτηδειοτάτου Παναγιώτη Σωτηροπούλου καὶ ἐνέθεσαν τρεῖς ὀγκῶδεις βόμβας· ἀναψαν δὲ τὴν ὑπόνομον περὶ τὴν μεσημέριαν τῆς 19, καὶ ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ κατεστράφησαν αἱ πολυήμεροι ἐκεῖναι ἐργασίαι, ἀπεμακρύνθησαν οἱ ἐχθροὶ ἔντρομοι, καὶ καταφυγόντες εἰς τὰ ἀπωτέρω χαρακώματά των ἔρριπταν ἐκεῖθεν ὡς χάλαζαν ἐπὶ τοὺς Ἕλληνας, ἐξορμήσαντας μετὰ τὴν ἐκραγὴν τῆς ὑπονόμου, σιδηρᾶς καὶ ὑαλίνους βομβίδας. Οἱ Ἕλληνες ἐν τοσοῦτῃ ἐγένοντο κύριοι ὅλων τῶν ἔσω τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου ἐχθρικῶν χαρακωμάτων καὶ ἠγωνίζοντο νὰ κυριεύσωσι καὶ αὐτὸ τὸ προτείχισμα. Τοῦτο ἰδὼν ὁ Κιουταχῆς καὶ φοβηθεὶς μήπως εὐδοκιμήσαντες ματαιώσωσι διὰ μιᾶς ὅλα τὰ πολύμοχθα ἔργα του, ἔτρεξεν ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως εἰς ἐμπύχωσιν τῶν μαχητῶν του, καὶ εἰς ἐνδειξιν τῆς παρουσίας του ἔστησεν ἐπ' αὐτοῦ τὴν σατραπικήν του σημαίαν, ἀλλ' ὑπὸ κακοὺς οἰωνοὺς· διότι μόλις ὑψώθη, καὶ ἑλληνικὴ τουφεκοβολὴ ἔρριψε τὴν ἐπὶ τοῦ σφαιριδίου ἐξέχουσιν τοῦ σηματοφόρου ξύλου ἀκωκὴν. Τόσον δὲ ἐγγὺς ἀλλήλων ἦσαν Ἕλληνες καὶ Τούρκοι, ὥστ' ἐμάχοντο καὶ διὰ πετρῶν καὶ ξύλων, οἱ δὲ Τούρκοι ἐχειροβόλουν καὶ ὑαλίνους βομβίδας ἃς ἤρπαζαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἔσπων κατὰ γῆς πρὸ τῆς ἐκραγῆς των. Ἐν τοσοῦτῃ ἀπώθησαν οἱ Ἕλληνες τοὺς ἐχθροὺς καὶ ἀπὸ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου, καὶ καταστρέψαντες τὰς ἐπ' αὐτοῦ ἐργα-

σίαις των καὶ ἐπιπεδώσαντές το, ὥρμησαν καὶ ἐπάτησαν τὸ ἄκρον καὶ αὐτοῦ τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως. Οἱ Τούρκοι ἐκλείσθησαν τότε ἐντὸς τῶν ἐπ' αὐτοῦ ἀπωτέρω προμαχώνων, καὶ κρύπτοντες τὰς κεφαλὰς των ἐκίνουν ὑπεράνω αὐτῶν γυμνάς τὰς μαχαίρας των ἀπειλοῦντες ἀλλὰ μὴ βλάπτοντες. Οἱ δὲ Ἕλληνες, μὴ βλέποντές τους, ἐπέβριπταν πέτρας καὶ ξύλα· τοὺς ἐπετροβόλουν δὲ καὶ αὐτὰ τὰ παιδία. Διήρκεσεν ἡ μάχη μέχρι τοῦ μεσονυκτίου, καθ' ἣν ὥραν οἱ μὲν Τούρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ καταφύγωσι ὀπισθεν τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως, οἱ δὲ Ἕλληνες ἔμειναν κύριοι ἀδιαφιλονεικῆτοι τοῦ προτειχίσματος καὶ τῆς ἄκρας τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως τῆς συνδεοῦσης αὐτὸ μετὰ τοῦ προτειχίσματος· 20 Ἕλληνες ἐφονεύθησαν, καὶ 45 ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ Γεώργιος Τσαβέλλας, ὁ Ντάγκας, καὶ ὁ Γιαννάκης Ραζοκότσικας, 8 δ' ἐκ τῶν φονευθέντων καὶ 14 ἐκ τῶν πληγωθέντων ἦσαν Μεσολογγίται· 100 δὲ ζῶα ἐφόρτωσαν οἱ Τούρκοι πτωμάτων καὶ μετεκόμισαν καὶ ἄλλα πτώματα ἐπὶ τῶν ὤμων.

Πληγὴν θανάσιμον ἐθεώρησεν ὁ Κιουταχῆς τὴν στέρησιν τοῦ προτειχίσματος, ὑπὲρ οὗ τόσον ἐμόχθησεν. Ἡ κατήφεια ἐκάλυψε τὸ πρόσωπόν του, καὶ ὁ θυμὸς ἐξηγρίωσε τὴν καρδίαν του· ἐφοβεῖτο δὲ καὶ τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ Σουλτάνου, πρὸς ὃν ὑπεσχέθη νὰ ὑποτάξῃ τὸ Μεσολόγγι πρὸ τοῦ Μπαϊραμίου, τουτέστι πρὸ τοῦ καιροῦ ἐκείνου. Ἐναυλος ἦτον ἐν ταῖς ἀκοαῖς του καὶ ὁ λόγος τοῦ Σουλτάνου ἐπὶ τῷ διορισμῷ του· «τὸ Μεσολόγγι ἢ τὴν κεφαλὴν σου» ἐσυλλογίζετο πρὸς τοῖς ἄλλοις ὅτι καὶ τὰ πολεμεφῶδιά του ὠλιγόστευσαν, καὶ ὁ χειμὼν ἐπλησίαζεν· ἀνησύχει δὲ μανθάνων ὅτι ἀποσπάσματα Ἑλλήνων, περιφερόμενα εἰς Αἰτωλίαν καὶ Ἀκαρνανίαν, ἤρπαζαν συχνάκις τὰς στελλομένας εἰς χρήσιν τοῦ στρατοῦ του τροφάς, καὶ ἐφοβεῖτο μὴ ἀπεκλείετο διὰ ξηράς καὶ θαλάσσης· δὲν ἔπαυαν δὲ καὶ οἱ στρατιωταὶ του καθ' ἡμέραν λειποτακτοῦντες καὶ γογγύζοντες, ὅτι καὶ μισθοὺς δὲν ἐλάμβαναν καὶ κρίθινον ψωμίον ἀντὶ σιτίνου ἔτρωγαν· ἐν ἐνὶ λόγῳ τὰ πάντα προεμήνυναν ὅτι καὶ τὸ στρατόπεδον ἦτον ἐν τῷ διαλύεσθαι, καὶ ἡ κεφαλὴ τοῦ ἀρχηγοῦ ἐκινδύνευεν. Ἐν ᾧ δὲ τὰ τοιαῦτα ἐτάρατταν καὶ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ Κιουταχῆ, ἔπεσαν δύο βόμβαι πλησίον τῆς σκηνῆς του· καὶ ἡ μὲν, ἐκραγεῖσα, ἔρριψε τὸ ἀκροσκήνιον καὶ ἔσχισε καὶ τὸν ἐπενδύτην ἐνὸς τὸν περὶ αὐτὸν· ἡ δὲ δὲν ἐξεβράγη, καὶ ἰδὼν ὁ Κιουταχῆς ὅτι ἦτον ἐκ τοῦ χυτείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως «χάρις», ἐκραύγασεν, εἰς τὸν Τοπάλην· «μὲ πολεμοῦν οἱ ἄπιστοι διὰ πυροβόλων τῶν σταλέντων μοι παρὰ τῆς ὑψηλῆς Πύλης ἵνα πολεμήσω ἐγὼ αὐτούς.» Ἡ βόμβα ἦτον ἐξ ὧσων ἐπῆραν οἱ Ἕλληνες ἐπὶ τῆς ναυμαχίας τοῦ Καφηρέως, ἐξ ὧν πολλαὶ ἐστάλθησαν εἰς τοὺς πολιορκουντάς τὴν πόλιν.

Μετὰ δὲ τὴν μάχην ταύτην ὁ μὲν Κιουταχῆς ἠγωνίζετο νὰ ὀχυρωθῇ πάλιν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως, 40 ὀργυιάς μακρὰν τοῦ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κρατουμένου μέρους, καὶ νὰ ἐγείρῃ καὶ κανονοστάσιον 150 ὀργυιάς ἀπέχον τοῦ ἀντιτειχίσματος κατέμπροσθεν τοῦ φράγματος τοῦ με-

ταξὺ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου καὶ τοῦ πυργώματος τοῦ Κοραΐ· οἱ δὲ Ἑλληγνες, πολεμοῦντες καὶ ἐργαζόμενοι οἱ αὐτοί, ἤτοιμάσαν ὑπὸ τὸ ὕψωμα τῆς ἐνώσεως ἄλλην ὑπόνομον, τὴν ἀναψαν τὴν νύκτα τῆς 22, κατέστρεψαν τὰ ἐμπροσθινὰ χαρακώματα τῶν ἐχθρῶν καὶ τοὺς ἠνάγκασαν ἐκτεθέντας ὑπὸ τὸ πῦρ αὐτῶν νὰ ὀχυρωθῶσιν ἀπώτερον· διακόσιοι ἐλογίσθησαν ὁ φονευθέντες καὶ πληγωθέντες ἐπὶ τῆς ἐκρήξεως τῆς ὑπνόμου· ἦσαν δὲ οὗτοι ἐξ ὧν ὁ Κιουταχῆς ἐξέλεξεν εἰς ἀνάκτησιν τοῦ προτειχίσματος.

Μεγάλην βλάβην ἐπροξένει τὸ ὑπὸ τὸν εὖστοχον πυροβολιστήν, τὸν καὶ πολλὰς ἄλλας ὑπηρεσίας προσενεγκόντα, Κωνσταντῖνον Τσιριγώτην, κατὰ τὰ Κουτσονείκια ἀφανὲς κανονοστάσιον διὰ τῶν ἐπ' αὐτῷ τριῶν κανονίων καὶ τῆς βομβοδόλου. Τὸ πᾶν ἔβαλεν ὁ Κιουταχῆς εἰς χρῆσιν ἵνα τὸ κατασιγάσῃ, καὶ ἄφ' οὗ εἶδεν ὅτι εἰς μάτην ἐκοπίαζε, καὶ ὅτι αἱ ἐκεῖθεν ῥιπτόμεναι βόμβαι ἐπιπταν πολλάκις καὶ εἰς αὐτὸ τὸ στρατόπεδον, μετέφερε πάλιν τὰς πλείστας τῶν σκηνῶν του εἰς τὰς ὑπωρείας.

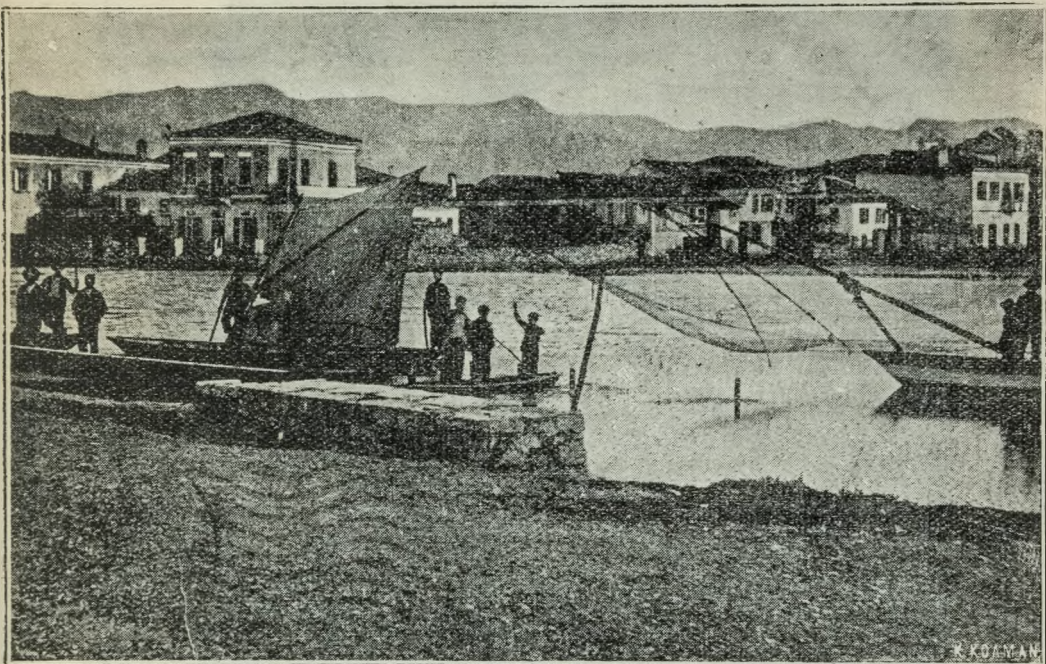
Οἱ δὲ περιφερόμενοι ὀπλαρχηγοὶ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος, ἄφ' οὗ ἠνάγκασαν τοὺς ἐν Πετροχωρίῳ ὑπὸ τὸν Ἄγον Βασιάρην ἐχθροὺς, μόνον φανέντες, νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ γειτονικόν των στρατόπεδον, μετέδωσαν εἰς Ἀκαρνανίαν. Τὴν δὲ 2 Σεπτεμβρίου ἔλαβεν ἡ διευθύνουσα τὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐπιτροπὴ ἐπιστολὴν αὐτῶν λέγουσαν, ὅτι τὴν 28 ἔφθασαν εἰς Μαχαλᾶν, προσέβαλαν τοὺς ἐκεῖ ἐχθροὺς, ἐφόνευσαν καὶ ἐζώγησαν πολλοὺς, ἐπῆραν πολλὰ λάφυρα, καὶ ὅτι οἱ ἐναπομείναντες ἐπὶ τῆς ἐχθρικῆς εἰσβολῆς κάτοικοι τῆς Ἀκαρνανίας καὶ τοῦ Βάλτου συνηγνώθησαν. Λαβοῦσα τὴν χαροποιὰν ταύτην εἰδῆσιν ἡ ἐπιτροπὴ, καὶ προθεμένη νὰ ἐνισχύσῃ καὶ αὐξήσῃ τὸ ἀρτιγενὲς τοῦτο στρατόπεδον, ἔστειλεν εἰς Δραγαμέστον τροφάς, πολεμεφόδια καὶ θαλάσσιον δύναμιν, καὶ ἐξέδωκεν ἐγκύκλιον πρὸς ὅλους τοὺς Στερεοελλαδίτας τοὺς εἰς ξένην γῆν καταφυγόντας, προτρέπουσα αὐτοὺς νὰ ἐπανέλθωσιν εἰς τὴν πατρίδα καὶ συναγωνισθῶσι κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, ὡς καὶ πρότερον.

Ἐκεῖναις ταῖς ἡμέραις διώρισεν ἡ Κυβέρνησις ἀρχηγὸν τῶν κατὰ τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα δυνάμεων τὸν Καραϊσκάκην· τοῦτο μαθοῦσα ἡ ἐν Μεσολογγίῳ ἐπιτροπὴ ἔσπευσε νὰ τὸ ἀναγγείλῃ τοῖς Δυτικοελλαδίταις, ἀναμινήσκουσα τὰ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκοντά των, καλοῦσα εἰς τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα τοὺς ἀπόντας, θαρρύνουσα τοὺς περὶ τὸν Καραϊσκάκην εἰς νέους κινδύνους, καὶ ἀποδίδουσα τὸν ὀφειλόμενον ἔπαινον εἰς τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως.

Ὁ δὲ Κιουταχῆς, αἰσθανόμενος ὅτι τῶν μὲν Ἑλλήνων ἡ κατάστασις καθ' ἡμέραν ἐβελτιοῦτο, τῶν δὲ Τούρκων ἐχειροτέρευεν, ἔβαλε κατὰ νοῦν νὰ δοκιμάσῃ νέαν ἔφοδον. Ἀλλὰ τόσον ἀπρόθυμος ἦτον ὁ στρατὸς, ὥστε μόλις εὐρέθησαν εὐδιάθετοι δισχιλίοι. Εἰδοποιήθησαν ἐν καιρῷ οἱ Ἑλληγνες περὶ τῶν μελετωμένων, καὶ πλήρεις χαρᾶς ἀνέμεναν τὴν πραγματοποιήσιν· βλέποντες δὲ ὅτι παρήρχοντο αἱ ἡμέραι, καὶ πάντοτε μὲν ἡτοιμάζοντο οἱ

ἐχθροὶ εἰς ἔφοδον, ἀλλὰ δὲν ἐκινουῦντο, τοῖς εἶπαν χλευαστικῇ τῇ φωνῇ ἄνωθεν τῶν ἐπάλξεων νὰ παύσωσιν ἐργαζόμενοι ἀνωφελῶς καὶ νὰ ἐφορμήσωσιν ὅσον τάχιον· κωφευόντων δὲ τῶν Τούρκων, ἀπεφάσισαν οἱ Ἕλληνες νὰ ἐπισπεύσωσιν ἄλλως πῶς τὴν μελετωμένην ἔφοδον.

Πρὸ τινων ἡμερῶν εἶχαν σκάψει μεγάλην ὑπόνομον ὑπὸ τὸ πρόχωμα τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου παρατεινομένην ὑπὸ τὸ ὕψωμα τῆς ἐνώσεως· ἔσκαψαν πρὸ ὀλίγου καὶ ἄλλην μικροτέραν, δι' ἣς ἐσκόπευαν νὰ προοιμιάσωσι τὴν μάχην, ἀναγκάζοντες τοὺς Τούρκους νὰ συσσωρευθῶσιν

Τὸ Μεσολόγγιον. — Μία ἀποβάθρα.

ἐπὶ τοῦ προχώματος. Τὸ δειλινὸν τῆς 9 Σεπτεμβρίου ἐξερράγη ἡ μικρὰ ὑπόνομος· βαρὺς κανονοβολισμὸς καὶ τουφεκισμὸς ἤρχισεν ἐν τῇ ἄμα καθ' ὅλην τὴν μεταξὺ τοῦ πυργώματος τοῦ Κοτσιούκου καὶ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη γραμμῇ τοῦ τείχους· ἀνταπεκρίθησαν μανιωδῶς οἱ Τούρκοι ἔξωθεν· σμήνη, Ἀλβανῶν καὶ Ἀσιανῶν ἐξηλθον διὰ μιᾶς ἐκ τῶν ἐν ταῖς ὑπωρείαις σκηνωμάτων, καὶ ὠθοῦντο πρὸς τὰ κάτω ὑπὸ τὴν μάστιγα τῶν ἱππέων· καὶ αὐτὸς ὁ Κιουταχῆς, ἀφήσας τὴν σκηνὴν του, καὶ παρακολουθούμενος ὑπὸ τῆς φρουρᾶς του, κατέβη εἰς τι τῶν πλησιεστέρων τοῦ τείχους κανονοστασίων. Ἐξήφθη ἡ μάχη ὑπὸ τοὺς ἰδίους ὀφθαλμούς του, καὶ ἐν τῇ ἀκμῇ τῆς μάχης ἐξώρμησαν οἱ ἐκλεχθέντες Ἀλβανοὶ καὶ Γκέγκαι· ἐπὶ τὸ

τείχος, ἀλλὰ πολλὰ παθόντες ἀπεκρούσθησαν. Μετὰ τὴν ἀπόκρουσιν ἔπαυσεν ἔσθωθεν ὁ πυροβολισμὸς ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ τείχους, πλὴν τοῦ ἐπὶ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου, καὶ οὐδεὶς ἐφαίνετο οὐδ' ἠκούετο κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος· Ὁ Κιουταχῆς, ὑποθέσας ὅτι ὅλη ἡ φρουρά συνέρρρευεν εἰς τὸ προτειχίσμα ἐκεῖνο καὶ ἄφησε τὰς ἄλλας θέσεις κενὰς, διέταξε τοὺς ἔμπροσθεν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μακρῆ, τοῦ κανονοστασίου τοῦ Ρήγα, καὶ τοῦ καρκινωειδοῦς προφράγματος ν' ἀναβῶσι τὰ τείχη. Ὑπήκουσαν. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες, οἱ ἐξ ἐπιτήδεις καθήμενοι ἀφανεῖς καὶ σιωπηλοὶ ὀπισθεν τοῦ τείχους ἐκείνου τοῦ μέρους, ἀφ' οὗ τοὺς ἄφησαν καὶ ἐπλησίασαν, ἀνηγέρθησαν διὰ μιᾶς ὅλοι, τοὺς κατέπληξαν φανέντες αἰφνιδίως, τοὺς ἀντέκρουσαν τολμηρῶς, καὶ τοὺς ἠγάγκασαν νὰ ὀπισθοδρομήσωσι καὶ κατακλύγωσιν εἰς τὰ χαρακώματά των. Ἐν τῷ μεταξύ δὲ τούτῳ ἀκατάπαυστος διετηρεῖτο ὁ πυροβολισμὸς ἔσθωθεν καὶ ἔξωθεν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου, καὶ πάμπολλοι Τοῦρκοι, ἰστάμενοι ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως, ὑφ' ὃ παρετείνετο ἡ μεγάλη ὑπόνομος, ἐμάχοντο. Ἀνάπτει ἐν τούτοις ἡ μεγάλη αὕτη ὑπόνομος, σείεται αἰφνης τὸ ἔδαφος, διαρρήγνυνται ἡ γῆ, ἐκθρῶσκει ζοφῶδες νέφος ἐκ τῶν κόλπων αὐτῆς κατασκοτιζόν τὴν ἀτμοσφαῖραν, πίπτουν μετ' ὀλίγον ἄνωθεν πέτραι, χῶματα, κεφαλαί, σκέλη, χεῖρες, πόδες, καταδαίνει τὸ ζοφῶδες ἐκεῖνο νέφος, σκεπάζει καὶ πνίγει ὅσους ἡ ὑπόνομος ἐπὶ τῆς ἐκρήξεως δὲν διεμέλισεν, οἱ μύδροι, αἱ κανονόσφαιραι καὶ αἱ τουφεκόσφαιραι διαχέονται τῇδε καὶ ἐκεῖσε, διασκορπίζονται οἱ Τοῦρκοι κακὴν κακῶς, τὸ ξίφος τῶν Ἑλλήνων τοὺς καταδιώκει καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀνατετραμμένα χαρακώματά των, καὶ μόνα ὅσα χάσματα ἦνοιξεν ἡ ἐκπυρσοκρότησις, καὶ μόνα ὅσα χῶματα αὕτη συνεσώρευεν ἀναχαιτίζουσι τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω ὁρμὴν τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Τοῦρκοι, πολλὰ παθόντες, ἐπανήλθαν εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως ἐγκαταλειφθέντες ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐκίνουν γυμνὰ τὰ ξίφη, κομπορῆμονοῦντες καὶ ἀπειλοῦντες τοὺς μακρὰν ἰσταμένους νικητάς. Ἐγέλων οὗτοι ἐπὶ τῇ κομπορῆμοσύνῃ καὶ τῇ ἀπειλῇ των, καὶ μὴ θέλοντες νὰ τοὺς τουφεκίσωσιν ἐλεοῦντες δῆθεν αὐτοὺς ὡς δειλοὺς καὶ ἀπειροπολέμους, ἐπέρριπταν μόνον ξύλα, πέτρας, βῶλους, καὶ κατεγίνοντο λαφυραγωγοῦντες. Ἀφ' οὗ δὲ ἔπαυσεν ἡ λαφυραγωγία, κατέβησαν οἱ ἐργάται εἰς τὴν ὑπόνομον καὶ κυλίωντες χῶματα πρὸς ἐπιπέδωσιν χασμάτων καὶ ὑψωμάτων, ἐξώρυσαν μεταξύ πολλῶν νεκρῶν δύο ζῶντας Χριστιανούς ἐργάτας. Πενταχόσιοι καὶ ἐπέκεινα ἐθανατώθησαν τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ἐν οἷς καὶ πολλοὶ ἀξιωματικοί, ὡς εἰκάζετο ἐκ τῶν λαφυραγωγηθέντων ὅπλων καὶ φορεμάτων· ἄδηλος δὲ ὁ ἀριθμὸς τῶν πληγωθέντων, ἐν οἷς καὶ ὁ Σιέβρανῃς καὶ ὁ Ἀσλάνμπεης· ἐθανατώθησαν καὶ 15 ἐκ τῆς φρουρᾶς καὶ ἐπληρώθησαν 35, ἐν οἷς καὶ ὁ Κωσταντῆς Τσαδέλλας, ὁ Θανάσης Ζέρβας καὶ ὁ δεκαεξαετῆς ἀνδρόπαις Ἀντώνης Μπάκας, ἀριστεύσας καὶ κατὰ τὴν ἔφοδον τῆς 21 Ιουλίου, κατ' ἣν ἀφήρπασε δύο τουφεκία ἐκ τῶν χειρῶν τῶν ἐχθρῶν.

Στέκει ὁ Σουλιώτης ὁ καλὸς παρήμερα καὶ κλαίει
Σολωμὸς

Σχεδιογράφημα Δ. Μπισκίνη

Τὰ μεγάλα παθήματα τῶν Τούρκων κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐθεωρήθησαν ὡς ἡ καταστροφὴ ὅλης τῆς ἐκστρατείας· διὰ τοῦτο ἔπαυσαν οἱ συνήθεις ἀλαλαγμοί, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ λειποταξία καὶ ἡ ἀθυμία τοῦ στρατοπέδου, οἱ πλεῖστοι τῶν κατὰ τὸ Ἀνατολικὸν καὶ τὰς ὄχθας τοῦ Ἀχελώου καὶ τινες τῶν ἐκτὸς τοῦ Μεσολογγίου ἔκαυσαν τὰς καλύδας των καὶ ἀνεχώρησαν, οἱ δὲ ἐναπομείναντες οὔτε προχώματα ἐφρόντιζαν νὰ ὑψώσωσιν, οὔτε κανονοστάσια νὰ ἐγείρῳσιν· ἀποστρεφόμενοι δὲ παντὸς εἵδους κίνημα κατὰ τοῦ τείχους κατέπαυσαν διὰ μιᾶς ὅλας τὰς πρὸς βλάβην αὐτοῦ ἐργασίας, καί, καταχρινόμενοι μόνον εἰς τὰς πρὸς ἰδίαν ὑπεράσπισιν, ἐπεχείρησαν νὰ μετασχηματίσωσιν εἰς μικρὸν φρούριον τὸ ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου κανονοστάσιον· ἦσαν δὲ καὶ αἱ τροφαὶ καὶ τὰ πολεμεφόδια αὐτῶν ἐν τῷ τελειοῦσθαι· αἱ Πάτραι καὶ ἡ Ναύπακτος, ὅθεν ἄλλοτε ἐπρομηθεύοντο, ἔπασχον ἑλλειψιν αὐτῶν διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν θαλάσσιον πολιορκίαν· αἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς δίοδοι, δι' ὧν τοῖς ἐστέλλοντο ἐκ Πρεβέζης καὶ ἄλλοθεν, οὐδ' αὐταὶ ἦσαν ἀσφαλεῖς· ἐστήριζαν δὲ οἱ πολιορκηταὶ ὅλας τὰς ἐλπίδας των ἐπὶ τῇ συνδρομῇ τοῦ στόλου, ἀλλ' ὁ στόλος δὲν ἐφαίνετο· τὴν δὲ ἐκ τῶν ἐπανελημμένων ἀποτυχῶν καὶ τῆς ὀλίγης καὶ κακῆς τροφῆς ἀθυμίαν τοῦ στρατοπέδου ἠῤῥξανεν ἔτι μᾶλλον ἡ ἐπικρατοῦσα νόσος καὶ ἡ ταλαιπωρία.

Ἐν ᾧ δὲ τὰ τῶν Τούρκων ἦσαν τοιαῦτα, τὰ τῆς ἐλληνικῆς φρουρᾶς εἶχαν ἀάλλιστα. Τὴν 7 Αὐγούστου εἶχαν μεταβιβασθῇ ἐκ Κρουονερίου διὰ θαλάσσης εἰς τὴν πολιορκουμένην πόλιν ὁ Κίτσος Τσαβέλλας, ὁ Γεωργάκης Βαλτινὸς καὶ ὁ Κώστας Φωτομάρας μετὰ τῶν περὶ αὐτοὺς πρὸς ἐνδυνάμωσιν τῆς φρουρᾶς· ἦλθαν τὴν 13 Σεπτεμβρίου καὶ οἱ περὶ τὸν Σαδῆμαν, Πάτσην, Χατσῇ Πέτρον καὶ Γιαννάκην Στράτον, ὥστε ἡ ἐξ αἰτίας τῶν φόνων, τῶν ἀσθενειῶν, τῶν ταλαιπωριῶν καὶ τῶν φυσικῶν θανάτων ἐντὸς τῆς πόλεως λειψανδρία ἀνεπληρώθη. Ἡ δὲ θάλασσα ἠνεωγμένη ἐπρομήθευε τὴν φρουράν παντὸς ἀναγκαίου. Τὴν 21 Αὐγούστου εἶχε φθάσει εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μεσολογγίου τὸ πλοῖον τοῦ Μπρούσκου· τὴν 25 Σεπτεμβρίου ἔφθασε τὸ τοῦ Λαλεχοῦ, καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας τὸ τοῦ Μισεγιάννη, φέροντα καὶ τὰ τρία τρόφιμα καὶ πολεμεφόδια· ἡ δὲ ἐνώπιον τῆς φρουρᾶς τροπὴ τοῦ ὀθωμανικοῦ στόλου ἐπὶ τῇ ἐμφανισμῷ τοῦ ἐλληνικοῦ ἐλπιδοποίει ὅτι, καὶ ἂν ἐφαίνετο ἐκ δευτέρου ὁ ἐχθρικός στόλος, καὶ ἐκ δευτέρου θ' ἀπεπέμπετο ἄπρακτος.

Ἀλλ' ὅσον κακὴ καὶ ἂν ἦτον ἡ θέσις τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου, ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ, ὁ μηδαμῶς τὸν προκατόχον του Βρυώνην, τὸν ἄλλοτε πολιορκήσαντα τὸ Μεσολόγγι, ὁμοιάζων, ἡγωνίζετο πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως νὰ ἐμποδίσῃ τὴν διάλυσίν του, καὶ ἐπειδὴ ὄχι μόνον ἀνωφελῇ ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνον ἐθεώρει τὴν διατήρησιν τῶν πλησίων τοῦ τείχους θέσεών του, διανοήθη νὰ ἀναστρατοπεδεύσῃ πρὸς τὰς ὑπωρείας καὶ ἐπαναλάβῃ τοὺς εἰς βλάβην τῆς φρουρᾶς ἀγωνίας του, φανέντος τοῦ στόλου. Οἱ Ἕλληνες ἔμαθαν ὅτι ἐμελέτα ὁ ἐχθρὸς, καὶ τὴν 19 Σεπτεμβρίου συνήλθαν πολιτικοὶ καὶ πολεμικοὶ εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Παντελεήμονος πρὸς σύσκεψιν περὶ τοῦ

πρακτέου, ἃν ἐπέμενεν ὁ Κιουταχῆς εἰς τὴν πολιορκίαν, διαρκούντος τοῦ χειμῶνος· ὅλοι δὲ ὁμοθυμαδὸν ἀπεφάσισαν νὰ ἐπιμείνωσι μέχρι τέλους. Τὰ πράγματα ἀπέδειξαν ὅτι δὲν εἶχαν νὰ φοβηθῶσιν εἰμὴ τὴν πείναν· ἀλλ' ὁ ἐπίφοβος οὗτος ἐχθρὸς ἠπείλει τὴν ὥραν ἐκείνην τοὺς ἐχθροὺς μᾶλλον ἢ αὐτούς.

Τῇ δὲ 21 ἐρῤῥίφθη ἔξωθεν ἐπιστολὴ εἰς τὸ καρκινειδὲς πρόφραγμα, δι' ἧς ἐζήτουν οἱ Τοῦρκοι συνομιλίαν. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ἀντερῤῥίφθη εἰς τὰ ἐχθρικὰ χαρακώματα καὶ ἐρῤῥέθη εἰς ἀπάντησιν ὅτι «οἱ Ἕλληνες δὲν εἶχαν «ἄλλην συνομιλίαν μετὰ τῶν Τούρκων, εἰμὴ τὴν διὰ τῶν ὅπλων». Τὴν τρίτην δὲ ἡμέραν μετὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην ἀναψαν οἱ Ἕλληνες ὑπόνομον ὑπὸ τοῦ Σωτηροπούλου παρασκευασθεῖσαν, ἀρχομένην ἀπὸ τῆς διαρῥωγῆς τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη καὶ παρατεινομένην μέχρι τῶν ἐχθρικῶν χαρακωμάτων, καὶ κατέστρεψαν δι' αὐτῆς τὰ ἐφιστάμενα χαρακώματα καὶ πολλοὺς τῶν φυλαττόντων αὐτά· ἐφόνευσαν δὲ καὶ τινες τῶν ἐντὸς τῶν παρὰ τὴν ὑπονόμον χαρακωμάτων μετὰ τὴν ἐκρηξιν αὐτῆς μυδροβολοῦντες καὶ τουφεκίζοντες. Οἱ δὲ Τοῦρκοι, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὸ ἐπὶ τῆς προτέρας μάχης τέχνασμα τῶν Ἑλλήνων καὶ φοβούμενοι μὴ πάθωσιν ὅ,τι τότε ἔπαθαν, ὥπισθοδρόμησαν φονεύσαντες δύο Ἕλληνας καὶ πληγώσαντες τρεῖς.

Τὰ κατορθώματα τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου ἐφιλοτιμήθη νὰ μιμηθῇ ἐν μέρει τὸ νεοσύστατον καὶ ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ αὐξάνον στρατόπεδον ἐν Ἀκαρνανίᾳ. Ἐκτὸς μικρῶν τινων ἄλλων εὐτυχῶν ἐπιδρομῶν, ἔπесαν οἱ συγκροτοῦντες αὐτὸ τὴν 28 αἴφνης ἐπὶ τοὺς ἐν Καρδασαρχᾷ ἐστρατοπεδευμένους Τούρκους. Τριακόσιοι ἐχθροί, κατὰ τὴν πρὸς τὴν φρουρὰν τοῦ Μεσολογγίου ἐπιστολήν των, ἐφονεύθησαν, οἱ δὲ διασωθέντες ἐρῤῥίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, ἐξ ὧν καὶ τινες ἐπνίγησαν· 200 κάμηλοι ἦσαν ἐν τῷ ἐχθρικῷ ἐκείνῳ στρατοπέδῳ εἰς μεταβίβασιν τῶν ἐκ Πρεβέζης καὶ Ἀρτης στελλομένων τροφῶν· ἐξ αὐτῶν 70 ἐσκοτώθησαν, αἱ δὲ λοιπαὶ καὶ 80 σκευοφόροι ἡμίονοι καὶ ἵπποι καὶ 30 κέλητες ἔπесαν εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν.

Ἡ δὲ ἀκάματος φρουρὰ ἠτοίμασεν ἄλλην ὑπόνομον ὑπὸ τὸ ἐναπομείναν μέρος τοῦ περιφύμου ὑψώματος τῆς ἐνώσεως διὰ τῶν ἐντέχνων ἐργασιῶν τοῦ γνωστοῦ ὑπονομοποιοῦ Κώστα ἐλθόντος πρὸ τινων ἡμερῶν εἰς τὴν πόλιν. Ἐπιφωσκούσης τῆς 1 Ὀκτωβρίου, ἤρχισεν ἡ φρουρὰ νὰ τουφεκίζῃ καὶ κανονοβολῇ καθ' ὅλην τὴν δεξιὰν πτέρυγα τοῦ τείχους· ἀπέβλεπε δὲ ὁ πυροβολισμὸς εἰς τὸ νὰ ἐπαναφέρῃ τοὺς ἐχθροὺς εἰς τὰς θέσεις των. Μετ' ὀλίγον ἔπαυσεν ὁ πυροβολισμὸς καὶ, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου, ἀναψαν οἱ Ἕλληνες τὴν ὑπόνομον· μικρὸν χρότον ἐπροξένησεν ἡ ἐκρηγῆς τῆς ὄντων τῶν ἐπικειμένων χωμάτων φερτῶν· ἀλλ' ἐπέφερε μεγάλην βλάβην, διότι τὸ σχῆμά της ἦτον ἐπίμηκες, καὶ παρετείνετο μέχρι τουρκικοῦ τινος καφενεῖου, ὅπου ἦσαν πολλοὶ ἐχθροί. Ἀνετράπη δὲ καὶ τὸ ἡμισυ τῆς ἐξ ἀριστερῶν πλευρᾶς τοῦ ὑψώματος, τῆς μόνης ἣτις ἐσώζετο, διεμελίσθησαν οἱ ἐπ' αὐτῆς καὶ πολλοὶ ἐκαλύφθησαν ὑπὸ τὴν ἀνυψωθείσαν καὶ κατὰπεσοῦσαν τοῦ πηλοῦ

νεφέλην. Μετὰ δὲ τὴν ἔκρηξιν οἱ Ἕλληνες ἤρχισαν νὰ κανονβολῶσι, νὰ βομβοβολῶσι, καὶ νὰ τουφεκίζωσιν· ἰδόντες δὲ ὅτι οἱ Τούρκοι ἐγκατέλιπαν τὰ χαρακώματά των καὶ ἔτρεχαν εἰς τὰ ἄνω, ἐξεπήδησαν τοῦ τείχους, τοὺς κατεδίωξαν μέχρι 300 ὀργυιῶν καὶ ἐπανήλθαν φέροντες κεφαλὰς, ὅπλα, φορέματα καὶ σημαίας· 3 Ἕλληνες ἐφονεύθησαν καὶ 16 ἐπληρώθησαν· ἐφονεύθησαν καὶ 4 γυναῖκες ἐν τῇ πόλει, ἐμπεσούσης σφαίρας 60 λιτρῶν. Τὴν δὲ νύκτα τῆς 5, καθ' ἣν ῥαγδαία βροχὴ ἐπιπτε καὶ βαθεῖα σιωπὴ ἐπεκράτει καθ' ὅλον τὸ ἐχθρικὸν στρατόπεδον, ἐρρίφθησαν ἔσωθεν ἐπὶ τοὺς ἐχθρικοὺς προμαχῶνας βομβίδες· καὶ κατὰ μὲν τὴν ἔκρηξιν τῆς πρώτης ἡκούσθησαν κραυγαί, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς δευτέρας καὶ τῆς τρίτης οὐδεμία. Ἀπορῶντες οἱ Ἕλληνες διὰ τὴν ἀσυνήθη τιγὴν ἐπήδησαν ἔξω, ἡύρην τὰ ἐχθρικά ὄχυρώματα παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν κενά, ἔκαυσαν τὰ ξύλινα παραπετάσματα, κατέστρεψαν τοὺς προμαχῶνας καὶ εἰσέφεραν τὴν εὐρεθείσαν ξυλίνην ὕλην.

Φαίνεται ὅτι ἐξ αἰτίας τῶν κατὰ τὴν 1 Ὀκτωβρίου συμβάντων ἀπηλπίσθησαν οἱ ἐχθροί, καὶ κατέλιπαν τοὺς προμαχῶνας, τὰ χαρακώματα, τὰ ἀπέναντι τῶν δύο ἄκρων τοῦ προτειχίσματος δύο κανονοστάσια καὶ ἀνεστρατοπέδευσαν εἰς τὰς ὑπωρείας· ὀλίγοι δέ, προφυλακὴ τοῦ στρατοπέδου, ἔμειναν φρουροὶ τῶν ἀφισταμένων 300 ἕως 400 ὀργυιάς τοῦ τείχους κανονοστασίων. Τοιοῦτοτρόπως ἦρθη ἡ στενὴ ἐξάμηνος πολιορκία, καὶ οἱ Ἕλληνες, περιφερόμενοι ἔκτοτε ἐλευθέρως ἔξω τοῦ τείχους, ἔδοσκαν τὰ κτήνη των ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀλαζόνοιο Κιουταχῆ, κατηδάφιζαν τὰ ἔργα του, ἀνώρυτταν τὴν τάφρον καὶ ἐπεσκεύαζαν τὸ τεῖχος. Ἀθλία ἦτον ἡ κατάστασις τοῦ τείχους ἐπὶ τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ ἐχθροῦ. Ἰδοὺ τί ἀνέφερεν ὁ τεichoποιὸς Κοκκίνης περὶ αὐτοῦ πρὸς τὴν διευθύνουσαν τὰ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐπιτροπὴν τὴν ἀκόλουθον ἡμέραν τῆς ἀναστρατοπεδείας.

«Ἐξήλθον σήμερον κατὰ τὸ ἀπαραίτητον χρέος μου διὰ νὰ ἐξετάσω «τὴν κατάστασιν τοῦ προτειχίσματος καὶ νὰ δώσω ὁρθὴν καὶ ἀκριβῆ ἰδέαν «τῶν μηχανημάτων, διὰ τῶν ὁποίων ὁ ἐχθρὸς καταφρονῶν πᾶσαν ἀντίστα- «σιν ἔκαμε τσάκι· ἀπόπειραν τοῦ νὰ κυριεύσῃ δι' ἐφόδου τὸ τεῖχος μας. «Εἰς τὸ περιτειχίσμα λοιπὸν τοῦ Μπότσαρη ἐπροξένησεν ὁ ἐχθρὸς χαλάσ- «τραν (brèche praticable). Εἰς τὴν αὐτὴν εὐρίσκονται κατηγορίαν καὶ τὰ «περιενδεδυμένα κανονοστάσια τοῦ Κοραῆ, τοῦ Ἰγνατίου, τοῦ Κοκκίνου καὶ «τοῦ Μακρῆ· τὸ μεταξὺ τῶν κανονοστασίων φράγμα (courtine) ὑπέφερεν «ὡς πρὸς τὴν ἀκρὴν φθοράν, ἐξ οὗ ἐναργῶς φαίνεται ὅτι τὸ μέτωπον τοῦ πε- «ριτειχίσματος ἔπαθε τὴν μεγαλειτέραν βλάβην· ἀπὸ δὲ τῆς δυτικῆς πλευ- «ρᾶς ὅλα τῶν ἐχθρῶν τὰ κινήματα διευθύνθησαν κατὰ τοῦ κανονοστασίου «τοῦ Φραγκλίνου, ἐπονομαζομένου «κεραυνοδόλος» διὰ τοῦ κολοσσίου ἐκεί- «νου ἔργου τοῦ ὑψώματος τῆς ἐνώσεως. Ὅμοίως καὶ ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς «πλευρᾶς ἡ δίοδος τῆς γενικῆς ἐφόδου (la descente) κατεσκευάσθη διὰ

«τοῦ πληρώματος τῶν τάφρων ἔμπροσθεν τῶν κανονοστασίων τοῦ Μακρῆ, «Ρήγα καὶ Μονταλεμπέρτου.»

Ἴδου καὶ ὅσα ὁ ἴδιος ὀχυροποιὸς ἀνέφερε περὶ τῶν ἔργων τῶν Τούρκων, ἀφ' οὗ τὰ ἐπεσκέφθη.

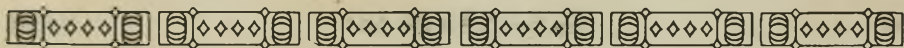
«Καθ' ὅσον ἡμπορεῖ κάθε εἰδήμων νὰ παρατηρήσῃ, τὰ χαρακώματα τῶν Τούρκων δὲν ἔχουν οὐδεμίαν κανονικὴν τάξιν (ἐννοῶ πάντοτε τὴν «τάξιν τοῦ προσδάλλιν τὰ τεῖχη κατὰ νὰς νεωτέρας ἐφευρέσεις τῶν μηχανικῶν). Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ ἐχθρὸς μετεχειρίσθη τὰς ἐλικοειδεῖς γραμμάς, «τὰς παραλλήλους, τὰς πλευρικὰς τῶν κανονοστασίων, ἀλλὰ τὰ πάντα ἦσαν «σχεδιασμένα χωρὶς τὴν παραμικρὰν ἀναλογίαν· δὲν εἶναι ἄλλο τι τὸ σύμ- «παν τῶν γιγαντιαίων ἔργων εἰμὴ ἓνας λαδύρινθος τουρκικὸς, ἐργασίαι πο- «λυχρόνιοι, προσθηκαὶ, παραπροσθηκαὶ, προχαρακώματα, ἀντιχαρακώματα, «πράξεις χωρὶς ἁρμονίαν, κατασκευαὶ χωρὶς λόγον, καὶ ἐν συντόμῳ τὰ «πάντα εἶναι μία σύγχυσις καὶ ἓνας κυκεὼν καθ' ὅλους τοὺς λόγους.

«Ὅσον περὶ τοῦ ὑψώματος τοῦ ὀχυρώματος (la digue d' union) βλέ- «πει τις ἐκ τοῦ ἔσωθεν ἀφ' ἐνὸς μέρους τριῶν ὀργυιῶν πλάτος καὶ ἀφ' ἐτέ- «ρου τεσσάρων καὶ πέντε ἡμισυ. Εἰς ὀγδοήκοντα ὀργυιῶν ἀπόστασιν δια- «κόπτεται ἐν τῷ μέσῳ ἀπὸ μίαν γωνίαν 120 περίπου μοιρῶν καὶ πρὸς τὸ «πρόχωμα (saillant) τοῦ κανονοστασίου εἶναι ὀχυρωμένη ἢ δεξιὰ γραμμῇ, «καὶ ἀπὸ μεσότειχα (traverses). Τοῦτο δὲ μόνον τὸ ἔργον εἶναι ἄξιον προ- «σοχῆς τινος, καθότι διὰ τὴν κατασκευὴν του ἄλλο δὲν ἔκαμιν παρά ἔσχα- «ψαν τρεῖς περίπου πόδας, καὶ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα χῶματα διὰ τὴν κατα- «σκευὴν τοῦ τοιούτου εἶδους ὑπογείων παραπετασμένων μετεφέρθησαν ἀλ- «λαχόθεν. Εἶναι τινόντι παράδοξον τὸ ἔργον τοῦτο, εἶναι ὅμως Τούρκων.»

Τοιαύτη ἦτον ἡ κατάστασις τῶν ὀχυρωμάτων καὶ τῶν πολιορκητῶν καὶ τῶν πολιορκουμένων καθ' ὃν καιρὸν ἐτελείωσεν ἡ πρώτη περίοδος τῆς πολιορκίας.

J. J. Μάγερ

Ὑπογραφή τοῦ Μάγερ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΗ.

Δευτέρα πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου. — Περίοδος δευτέρα.

Ὁ δὲ ὀθωμανικὸς στόλος, ἂψ' οὐ ἔγεινεν ἄφαντος τὸν Ἰούλιον ἀπέμπροσθεν τοῦ Μεσολογγίου, ἐπλευσε κατ' εὐθείαν εἰς Ἀλεξάνδρειαν, ὅπου ὁ Μεχμέτ - Ἀλῆς ἡτοιμάζε νέαν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος καὶ ὠργάνωνε πρὸ τινος καιροῦ καὶ ἄλλα τακτικὰ στρατεύματα ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τῶν Γάλλων στρατηγῶν Βογέρου καὶ Λιβρόνου. Λόγος δὲ διεδόθη ὅτι ἡ νέα ἐκστρατεία ἡτοιμάζετο κατὰ Σπετσῶν καὶ Ἰῶρας· διὰ τοῦτο οἱ πρόκριτοι τῶν δύο νήσων κατέβαλαν πᾶσαν φροντίδα πρὸς ἐξασφάλισιν αὐτῶν μεταφέροντες ἔξωθεν στρατεύματα.

Ἄψ' οὐ δὲ τὰ πάντα παρσκευάσθησαν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἀπέπλευσαν τὴν 5, 6 καὶ 7 Ὀκτωμβρίου 145 πλοῖα ὑπὸ τὸν καπητάμπασαν. Ἐξ αὐτῶν τὰ 79 ἦσαν πολεμικά· δυζαντινὰ μὲν ἑννέα φρεγάται, ἑννέα κορβέτται, δέκα βρίκια, καὶ τρεῖς γολέτται· ἀλγερινὰ δὲ δύο φρεγάται, δύο κορβέτται καὶ μία γολέττα· μία δὲ κορβέττα, ἐν θρίκι, καὶ δύο γολέτται τριπολινὰ ἦσαν καὶ αἰγύπτια δύο φρεγάτται, μία κορβέττα, δεκαεὶς θρίκια, ἑννέα γολέτται, ἐν ἀτμόπλοιον φέρον τρία κανόνια, καὶ δέκα πυρπολικά· τὰ δὲ λοιπὰ ἦσαν φορτηγά, 36 αἰγύπτια καὶ 30 ὑπὸ σημαίας Χριστιανικῆς. Τὰ πλοῖα ταῦτα παρέλαβαν δεκακισχιλίους στρατιώτας, ἐξ ὧν ὀκτακισχίλιοι ἦσαν νεοσύλλεκτοι τακτικοὶ Ἀραβες, ὀκτακόσιοι ἄτακτοι Τοῦρκοι καὶ χίλιοι διακόσιοι ἱππεῖς. Ἐφεραν δὲ πολλὰς τροφὰς καὶ πολλὰ πολεμοφόδια. Ἡ ἐκστρατεία αὐτὴ κατευδώθη ἀνενόχλητος τὴν 24 Ὀκτωβρίου εἰς τὸν λιμένα τοῦ Νεοκάστρου.

Ἡ ἔλευσις τῆς νέας ταύτης ἐχθρικῆς δυνάμεως ἐθάρρυνε τὸν φιλόδοξον, τὸν πολεμομανῆ καὶ τὸν ἐπὶ τῇ εὐτυχεῖ ἐκθάσει τῶν κατὰ τὴν Πελοπόννησον ἐπιχειρημάτων τοῦ ἐπαιρόμενον Ἰβραήμην εἰς τὸ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐν τῇ ἀκμῇ τοῦ χειμῶνος ὅ,τι δὲν ἐδυνήθη νὰ κατορθώσῃ ἐπὶ τοῦ καλοκαιρίου ὁ ἀξιώτερος ἀρχιστράτηγος τοῦ Σουλτάνου, τὴν ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου· ἀψήσας δὲ φρουρὰν ἱκανὴν ἐν Τριπολιτσᾷ καὶ ἐν τοῖς μεσσηνιακοῖς φρουρίοις ἔβαλεν εἰς κίνησιν τὰ λοιπὰ στρατεύματα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, καὶ ἄλλα μὲν αὐτῶν καθὼς καὶ τὸ πυροβολικὸν ἔστειλε διὰ θαλάσσης ὑπὸ τὴν συνοδίαν τοῦ στόλου, ἄλλα δὲ συμπαρέλαβεν αὐτὸς διὰ ξηρᾶς· καὶ ὁ μὲν στόλος ἀπάρας τὴν 3 καὶ 4 Νοεμβρίου ἐκ Νεοκάστρου ἐφάνη τὴν 6 ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου· αὐτὸς δὲ διέβη ἀνενόχλητος τὸ Κλειδί, καὶ τὴν

8 ἔφθασεν εἰς Ἀγουλινίτσαν, ὅπου μαθὼν ὅτι κατέφυγαν εἰς τὰ ἐν τῇ λίμνῃ, αὐτῆς νησιδία πάμπολλοι κάτοικοι τῶν πλησιοχώρων μερῶν, διέταξε τὴν κυρίευσιν αὐτῶν· καὶ πρῶτος αὐτὸς ἔφιππος καὶ παρακολουθούμενος ὑπὸ τοῦ ἱππικοῦ εἰσήλασεν εἰς τὴν λίμνην ἐξ ἑνὸς μέρους, τὸ δὲ πεζικόν του·

Ἡ ὀχύρωσις τοῦ Μεσολογγίου ὑπὸ τοῦ Μαυροκορδάτου.

Εἰκὼν Ἑς.

εἰσέδυσεν ἐξ ἄλλου. Βλέποντες δὲ οἱ ἐπὶ τῶν νησιδίων τὰ γινόμενα, ἐμβάν-
τες εἰς πολλὰ μονόξυλα, ἀντέκρουσαν καὶ τοὺς ἵππεις καὶ τοὺς πεζοὺς γεν-
ναίως, καὶ πολλοὺς ἐθανάτωσαν· διήρκεσεν ἡ μάχη σχεδὸν πανήμερος· οἱ
ἵππεις ὑπέφεραν ὑπὲρ τοὺς λοιπούς, διότι ἐκόλλησαν οἱ ἵπποι τῶν εἰς τὴν
βορβορώδη λίμνην καὶ ἐδιάσθησαν νὰ καταβῶσιν· ἐξετραχηλίσθη καὶ ὁ

Ἰδραήμης καὶ διεσώθη διὰ τῆς συνδρομῆς τῶν δορυφόρων του· 127 ἐχθρικά πτώματα καὶ 80 Ἴπποι εὐρέθησαν μετὰ τὴν μάχην ἐν τῇ λίμνῃ· ἔλειψαν δὲ καὶ 140 Ἑλληνες, ἐξ ὧν οἱ μὲν ἐφονεύθησαν πολεμοῦντες, οἱ δὲ ἡχμαλωτίσθησαν, καὶ πολλαὶ γυναῖκες καὶ παιδία ἔπεσαν εἰς τὴν λίμνην αὐθόρμητοι καὶ ἐπνίγησαν εἰς ἀποφυγὴν αἰμιᾶς καὶ ἀλλαξοπιστίας. Τὴν δὲ ὑστεραίαν ἐπέρασαν οἱ ἐχθροὶ τὸν Ἀλφειὸν καὶ ἔκαυσαν τὸν Πύργον. Ἐξεστράτευσαν συγχρόνως καὶ οἱ περὶ τὸν ἐν Πάτραις Ἰσοῦφην, ἔπεσαν αὐθιμὲρ οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν εἰς τὴν πόλιν τῆς Γαστούνης, τὴν ἡῦραν ἔρημον, τὴν ἔκαυσαν καὶ διεσπάρησαν εἰς τὴν λοιπὴν ἐπαρχίαν καίοντες, λεηλατοῦντες, φονεύοντες καὶ αἰχμαλωτίζοντες· ἡῦραν ὅμως καὶ τοῦ ἀντίστασιν, πρὸ πάντων δὲ ἐν Βαρθολομιῷ, ὅπου ἐπιπεσόντες ὀλίγοι ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων. Οὗτοι δρᾶξαντες ἐπὶ τῆς ἀποκρούσεως τὴν εὐκαιρίαν, μετεκόμισαν τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα τῶν εἰς Χλουμουτσι, καὶ τινες μὲν αὐτῶν ἐνδιέμειναν, ἄλλοι δὲ, πλήρεις θάρρους διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν, ἐπέστρεψαν αὐθις περὶ εἰς προφύλαξιν τοῦ χωρίου, ἃν ἐπανήρχοντο οἱ ἐχθροί. Τὴν ἐπαύριον ἐπανήλθαν οἱ ἐχθροὶ πολυπληθέστεροι, ἐναπέκλεισαν τοὺς ἐπανελθόντας καὶ τοὺς ἐπολέμουν. Μαθόντες οἱ ἐν Χλουμουσίῳ τὰ γινόμενα ἔστειλαν ἁμέσως 150 ἐκλεκτοὺς εἰς ἀντίληψιν τῶν κινδυνεύοντων· ἀλλ' οὗτοι φθάσαντες εἰς τοὺς ἀμπελῶνας τοῦ χωρίου ἐκυκλώθησαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν, καὶ πολεμοῦντες γενναίως ὅλοι σχεδὸν ἀπωλέσθησαν, συναπωλέσθησαν καὶ ὁ ἐκ τῶν ἐντὸς τοῦ χωρίου δι' ὅλης τῆς ἡμέρας πολεμησάντων· ἐπαθὺν καὶ οἱ ἐχθροὶ βαρεῖαν ζημίαν.

Προχωροῦντες δὲ οἱ περὶ τὸν Ἰδραήμην ἔφθασαν τὴν 17 παρὰ τὸ μεταξὺ Ῥίου καὶ Ἀντιρρίου στόμιον τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, ὅπου καὶ ἐσκήνωσαν· καὶ οὗτος μὲν ἐπέρασεν εἰς Ναύπακτον πρὸς ἐντεῦξιν τοῦ καπηγτάν-πασα καὶ τοῦ Κιουταχῆ περιμενόντων αὐτὸν ἐκεῖ, καὶ διέταξε τὸν Χουσεῖν-μπεην νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Γαστούνης, νὰ καλέσῃ τοὺς κατοίκους εἰς ὑποταγὴν καὶ νὰ κυριεύσῃ διὰ τῆς πειθοῦς ἢ τῆς βίας τὰς ἐπὶ τῆς παραλίας κρατούμενας ὑπ' αὐτῶν εἰσέτι θέσεις. Ὁ δὲ ἐν Πάτραις Ἰσοῦφης, ὁ δι' ὅλης τετραετίας εὐτυχῶς ἀγωνισθεὶς, ἀπεχαιρέτησε ταῖς ἡμέραις ἐκείναις τὴν Πελοπόννησον κληθεὶς εἰς τὴν σατραπείαν τῆς Μαγνησίας· τὸν διεδέχθη δὲ ὁ Δελὴ Ἀχμέτπασας.

Μεθ' ἡμέρας δ' ἑπτὰ ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου, ἐφάνη καὶ ὁ ἑλληνικὸς ὑπὸ τὸν Μισοῦλην πλέοντα ἐπὶ τοῦ «Θεμιστοκλέους», διότι τὸ πλοῖόν του, συγκρουσθὲν μετὰ τινος ἄλλου καὶ βλαφθέν, ἐστάλη εἰς Ὑδραν πρὸς ἐπισκευήν. Ἀλλ' ἐν ᾧ τὰ ὀθωμανικὰ πολεμικὰ πλοῖα ἦσαν 90, ἐν οἷς πολλὰ φρεγάται καὶ κορβέτται, τὰ ἑλληνικὰ ἦσαν 2 τρικάρτα καὶ 25 βρίκια καὶ γολέτται· ἦσαν δὲ ὅλα ὑδραϊκά, καὶ ἀνεμένοντο ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ καὶ τὰ τῶν ἄλλων νήσων. Ἀλλ', ἃν καὶ τόσον δυσανάλογος ὁ ἀριθμὸς, τὰ ἑλληνικὰ ὥρμησαν τὴν 13 ἐπὶ τὰ ὀθωμανικὰ πλέοντα ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Πάπα καὶ ἐναυμάχησαν. Κατὰ τὴν ναυμα-

χίαν ταύτην ἔσπασεν ἐν τῶν κανονίων τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ ἐσκότωσε καὶ ἐπλήγησεν 11 ναῦτας. Τὴν δὲ ἐφεξῆς νύκτα ἐκάθησε πρὸς τὰς Σκρόφας τὸ πλοῖον τοῦ Ζάκα, ἀλλὰ διὰ τῆς ἀντιλήψεως τῶν λέμβων τοῦ στόλου ἀνέπλευσε. Ἐπανελήφθη ἡ ναυμαχία καὶ τὴν ἐπαύριον, καθ' ἣν ὁ Μπούτης ἔθυνε τὸ πυρπολικόν του εἰς τινα κορβέτταν, ἀλλὰ πρὶν τὸ ἀνάψῃ, οἱ ἐχθροὶ κανονοβολοῦντες τοῦ ἔρριψαν κάτω τὰ κατάρτια. Τὴν δὲ 15 μαθὼν ὁ Μιαούλης ὅτι οἱ καταφυγόντες εἰς Χλουμοῦτσι ἐπὶ τῆς διαβάσεως τοῦ Ἰβραήμη κατεστενοχωροῦντο, ἔστειλε πλοῖον πρὸς μετακόμισιν αὐτῶν εἰς Κάλαμον. Ἔμαθε δὲ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὅτι ἡ φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου ἐστερεῖτο τροφῶν καὶ ἀγοράσας διὰ συνεισφορᾶς ἰδίας καὶ τῶν πλοιαρχῶν ἠγωνίζετο νὰ τὰς ἀποστείλῃ εἰς τὴν πόλιν· ἀλλ' ἠγωνίζοντο καὶ οἱ ἐχθροὶ εἰς ματαίωσιν τοῦ σκοποῦ του κατέχοντες τοὺς εἰσπλους τῆς λίμνης· ὥρμησαν δὲ τὴν 17 ἐπὶ τοὺς Ἑλλήνας πλεόντας ὑπὸ τὰς Σκρόφας, ἐναυμάχησαν ὑπὸ καλὸν ἄνεμον, ἀλλ' ἀπεμακρύνθησαν ἄπρακτοι· ἐναυμάχησαν καὶ τὴν ἐπιούσαν πρὸς τὸ αὐτὸ μέρος, καὶ μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἀπεμακρύνθησαν ἐπίσης ἄπρακτοι· ἐκὰν δὲ κατὰ λάθος ἀνωφελῶς τὴν αὐτὴν νύκτα τὸ πυρπολικὸν τοῦ Δημαμά. Τὴν δὲ 20 εἰσεβιδάσθησαν αἱ ἀγορασθεῖσαι τροφαὶ εἰς Μεσολόγγι ἐπὶ τῶν λέμβων τῶν διαφόρων πλοίων διὰ τοῦ Πεταλαῦ. Τὸ πρωὶ τῆς 21 ἔπλεαν τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα παρὰ τὰ νησίδια τοῦ Δραγαμέστου. Εὐρὼν ὁ ἐχθρικὸς στόλος καλὸν ἄνεμον ἐπέπλευσε μετὰ μεσημβρίαν, προπορευομένον τῶν πυρπολικῶν του· ἤρχισεν ἡ ναυμαχία· ἡ θέσις ἦτο στενὴ καὶ διάφορα πλοῖα ἑλληνικὰ ἠναγκάσθησαν νὰ διαπλεύσωσι τὰ νησίδια εἰς ἀντιπαράταξιν. Ἐν δὲ τῶν ἐχθρικῶν πυρπολικῶν ἔπλεεν ἐπὶ τὸ πλοῖον τοῦ Λαλεχοῦ· ἔτρεξαν αἱ λέμβοι τῶν ἑλληνικῶν πλοίων εἰς ἄλλωσιν ἢ φθοράν τοῦ πυρπολικοῦ, οἱ δὲ δειλοὶ καὶ ἀνεπιτήδευοι ναῦται τοῦ ἰδόντες τὸν κίνδυνον, τὸ ἐγκατέλειψαν ἄκαυστον καὶ ἔφυγαν ἐμβάντες εἰς τὴν λέμβον, αὐτὰ δὲ ἔπεσεν εἰς τι νησίδιον, ὅπου οἱ Ἑλλήνες τὸ ἐκαυσαν· ὁ δὲ ἐχθρὸς μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ πυρπολικοῦ του ἀπεμακρύνθη. Ἐν τῇ ναυμαχίᾳ ταύτῃ ἐσκοτώθησαν δύο πλοίαρχοι τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, ἐπληρώθησαν καὶ διάφοροι Ἑλλήνες ναῦται καὶ ὁ πλοίαρχος Λάζαρος Πινότσης εἰς τὸν μηρόν. Τὴν 23 εἰσεβιδάσθησαν πάλιν ὀλίγαι τροφαὶ εἰς Μεσολόγγι διὰ τοῦ Πεταλαῦ. Τὴν δὲ 25 ἠκούσθησαν πολλοὶ τουφεκισμοὶ κατὰ τὴν Γλαρέντσαν. Ἐπλησίασεν ὁ Μιαούλης, καὶ μαθὼν ὅτι πολλοὶ τῶν ἐπὶ τῆς παραλίας κατοίκων τῆς ἐπαρχίας Γαστούνης, θέλοντες νὰ περάσωσι χάριν ἀσφαλείας εἰς Ζάκυνθον, ἐκινδύνευαν νὰ αἰχμαλωτισθῶσιν, ἔστειλε τὰς λέμβους καὶ ἔσωσε πολλοὺς αὐτῶν. Ἐν ᾧ δὲ οἱ ναῦται ἡτοιμάζοντο ν' ἀποδῶσιν πρὸς καταδίωξιν τῶν καταδιωκόντων, ἐφάνη ὁ ἐχθρικὸς στόλος· ἀνεκλήθησαν τότε οἱ ναῦται καὶ ἤρχισε περὶ τὴν ἐσπέραν ναυμαχία, καθ' ἣν εἰς τῶν πυρπολικῶν, ὁ Θεοδωράκης Βώκου, βασιτῶν τὴν πυρφόρον ἐσχάραν ἐντὸς τοῦ ἐφολκίου του ὑπὸ τὴν πρύμνην τοῦ πυρπολικοῦ του πλησίον ἐχθρικῆς φρεγάτας, ἔπεσεν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἐπνίγη, ἀποκοπείσων τῶν δύο χειρῶν του ὑπὸ κανονοβολῆς· ἔπεσε δὲ εἰς

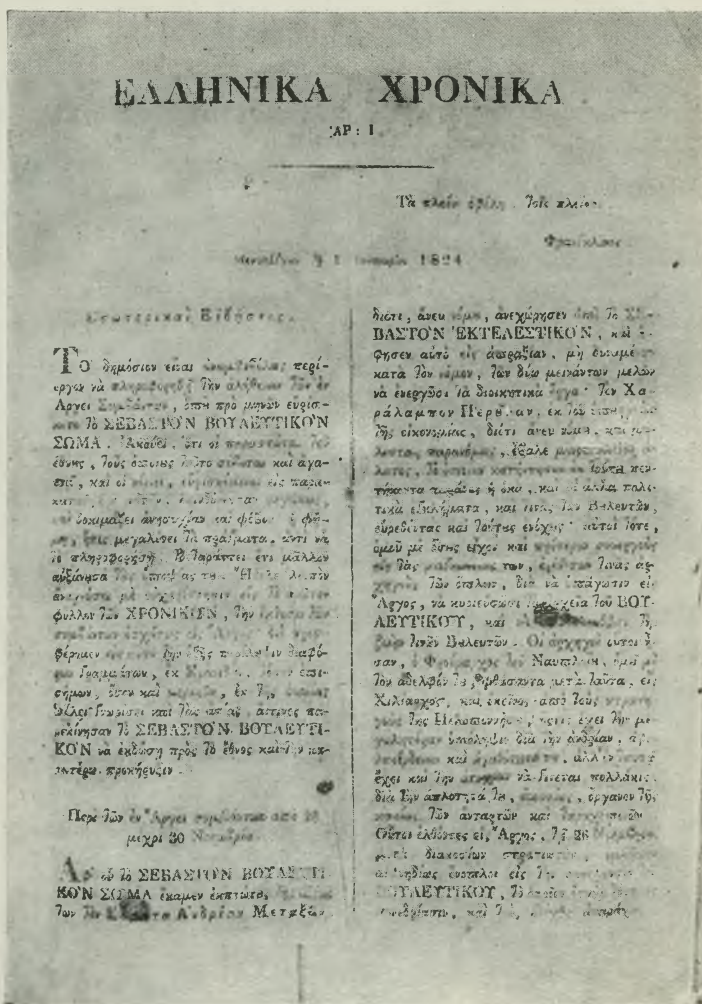
χειρας τῶν ἐχθρῶν συγχρόνως καὶ τὸ πυρπολικόν του, κοπέντος δι' ἄλλης κανονοβολῆς τοῦ σχοινίου δι' οὐ ἐρυμουλκεῖτο, ἀλλ' οἱ ναῦται ὅλοι ἐσώθησαν. Τὴν νύκτα διεχωρίσθησαν οἱ στόλοι ἐπελθούσης τρικυμίας. Ὅσον δὲ μικρὸς καὶ ἂν ἦτον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐλληνικῶν πλοίων, ὅσον ὀλίγη καὶ ἂν ἦτον ἡ δύνამίς των, ἡ εὐτολμία τῶν ἐν αὐτοῖς κατὰ τὴν ἐκστρατεῖαν ταύτην ἐφάνη ἀξιοθαύμαστος. Ὅχι μόνον τὰ πλοῖα ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ πλοιάρια τόσον κατεφρόνουν τὸν ἐπὶ τῇ πλήθει καὶ τῇ μεγέθει τῶν πλοίων του ἀλαζονεύμενον ἐχθρόν, ὥστε ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν 22 ναυμαχίας τὸ παρευρεθὲν πλοῖαριον τοῦ μοιράρχου Κωνσταντίνου Τρικούπη (α) πλησιάσαν τὴν ἐχθρικὴν ναυαρχίδα ἤρχισε καὶ ἐκεῖνο νὰ κανονοβολῇ τὴν πρῶμην αὐτῆς. Ἐν τούτοις, οὔτε τροφάς οὔτε πολεμεφῶδια ἡ ὑδραῖκή αὕτη μοῖρα διὰ τὰς ἐπικρατούσας κακοκαιρίας ἐλάμβανεν, ἂν καὶ ἐν καιρῷ ἐξ Ἰδρας ἐστάλησαν, οὐδὲ τὰ τῶν Σπετσῶν πλοῖα διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐφαίνοντο, ἂν καὶ ἐξέπλευσαν ὥστε ὁ Μιαούλης ἠναγκάσθη νὰ ἐπαναπλεύσῃ εἰς τὰ ἴδια καὶ ν' ἀφήσῃ τὴν πόλιν τοῦ Μεσολογγίου ὑπὸ στενότατον ἀποκλεισμόν. Μετ' ὀλίγας δὲ ἡμέρας ἀπέπλευσεν εἰς τὰ ἴδια καὶ ἡ ἐν Πάτραις ὑπὸ τὸν καπητάνπασαν ἀλγερινὴ μοῖρα καὶ παρ' ὀλίγον θὰ κατεποντίζοντο ἐμπροσθεν τοῦ Πάπα δύο κορβέται, ἐπελθούσης δεινῆς τρικυμίας.

Ἐν τούτοις, ὁ Χουσεῖνμπέης βαστῶν, καθ' ὅς ἐλαβε διαταγὰς παρὰ τοῦ Ἰβραήμη, διὰ τῆς μιᾶς χειρὸς τὸ ξίφος καὶ διὰ τῆς ἄλλης τὰ ἀμνηστήρια, περιέτρεχε τὴν ἐπαρχίαν τῆς Γαστουνῆς· ἀλλὰ τὰ ἀμνηστήρια δὲν ἴσχυαν, καὶ τὸ ξίφος του ἐφαίνετο ἡ μόνη ἰσχὺς του. Ἐκτὸς τῶν ἐπὶ τῆς διαδόσεως τοῦ Ἰβραήμη καταφυγόντων εἰς Χλουμοῦτσι, τινὲς κατέλαβαν καὶ τὴν Σκαφιδιὰν ὑπὸ τὸν Γεώργην Μίτσου. Οἱ ἐχθροὶ ἐπολέμησαν τὴν 3 Δεκεμβρίου, ἀλλ' ἐστράφησαν εἰς τὰ ὀπίσω βλαφθέντες μᾶλλον ἢ βλάψαντες. Ἄλλοι δὲ τινες ἐστράτευσαν, οἱ μὲν εἰς τὸ Φραγκοπήδημα καὶ ἔτρεψαν τοὺς ἐκεῖ Ἑλληνας εἰς φυγὴν, οἱ δὲ εἰς τὸ Πυργί, ὅπου ἔκαυσαν ἐν ζακύνθιον πλοῖαριον καὶ ἐφόνευσαν καὶ τοὺς ναύτας ὡς συμπολεμιστάς τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ δὲ Ἰβραήμης, συλλαλήσας μετὰ τοῦ Καπητάνπασα καὶ τοῦ Κιουταχῇ ἐν Ναυπάκτῳ, εἰσέπλευσε τὸν Κορινθιακὸν κόλπον μέχρι Γαλαξειδίου καὶ Σαλῶνων συνοδευόμενος ὑπὸ μιᾶς μοίρας τοῦ στόλου, κατέστρεψε 30 πλοιάρια, ἀπέβη εἰς τὴν ξηράν, δὲν ἐπροχώρησεν εἰς τὰ ἐνδότερα, ἐπανῆλθεν εἰς Πάτρας τὴν 27 Νοεμβρίου καὶ ἔστειλε τὸ πλεῖστον τοῦ πεζικοῦ εἰς Κρυονέρι· τὸ δὲ πλεῖστον τοῦ ἵππικοῦ ἐξεχείμαζεν ἐν Πάτραις καὶ Γαστουνῇ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Δελῆ Ἀχμέτη, ἀφανίσαντος ἐπὶ τοῦ χειμῶνος τὰς ἐπαρχίας Γαστουνῆς καὶ Πύργου καὶ πατήσαντος καὶ τὴν Καρύταιναν. Τὴν δὲ 12 Δεκεμβρίου διεβιδάσθη ὁ Ἰβραήμης εἰς Κρυονέρι, ὅπου ἔστησε τὸ στρατοπεδρχεῖον του καὶ τὴν ἐπιούσαν πρὸς τὸ ἐσπέρας ἐφάνησαν οἱ Ἀραβες κατὰ πρῶτον ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου ὑπὸ τὸν ἵχον τῆς μουσικῆς καὶ τῶν τυμπάνων, προπορευομένου τοῦ πυροβολικοῦ, ἀκολουθοῦντος τοῦ πεζικοῦ καὶ οὐραγοῦντος τοῦ ἵππικοῦ· ἐσκήνωσαν δὲ χωριστὰ τῶν ἄλλων, καὶ

κατεγίνοντο δύο ἑβδομάδας εἰς ὀπλσκειάς.

Οὐδὲν ἄξιον ἱστορικοῦ λόγου συνέβη καθ' ὅλον τὸ μεταξὺ τῆς μετα-
στρατοπεδείας τοῦ Κιουταχῆ καὶ τῆς ἀφίξεως τῶν Ἀράβων. Κρότοι κανο-
νίων ἤκούοντο συχνάκις, καὶ ἀκροβολισμός τις ἐγένετο κατὰ τὸν ἅγιον Ἀθα-

Ὁμοίωτον τῆς ἐν Μεσολογγίῳ ἐκδιδομένης ἐφημερίδος

νάσιον, ἐξορμησάντων τινῶν τῶν ἐν τῇ πόλει ὑπὸ τὸν Βέγκον· ἀλλ' ἐφωράθη
ἐν τῇ διαστήματι τούτῃ ὑπεράλλοτε ἢ ὠμότης τοῦ θηριώδους Κιουταχῆ.
Συλλαβὼν οὗτος Χριστιανούς τινας ἀόπλους κατὰ τὸ Βενέτικον ἐσοῦβλισε
τὴν 8 Δεκεμβρίου καὶ ἀνεστήλωσεν ἔμπροσθεν τῶν κανονοστασίων του εἰς

τὸ θεαθῆναι ἓνα ἱερέα καὶ δύο γυναῖκας, ἐσούδλισε καὶ ἀνήλικά τινα παιδιά πρὸς τιμωρίαν τῶν πατέρων.

Τὴν δὲ 26 ἀφίχθη ὁ Ἰμβραήμης ἐξωθεν τοῦ Μεσολογγίου καὶ ἔστησε τὴν σκηνὴν τοῦ πλησίον τοῦ Κιουταχῆ, ἀφήσας μέρος τοῦ στρατοῦ κατὰ τὸ Κρουονέρι ὑπὸ τὸν γενικὸν φροντιστὴν Βιλάλχαγαν εἰς φύλαξιν τῶν τροφῶν. Δυσηρέστησεν εἰς ἄκρον ἢ ἔλευσις τῆς νέας ταύτης δυνάμεως τὸν Κιουταχῆν καὶ δικαίως, διότι ὅλη ἡ δόξα θ' ἀπεδίδετο εἰς τὸν Ἰβραήμην, ἂν εὐδοκίμει ἢ πολιορκία· αὐτὸς δὲ θὰ κατεκρίνετο ὡς ἀνάξιος. Τὸν δυσηρέσται δὲ καὶ ὁ πρὸς αὐτὸν ἀγέρωχος ἐκείνου τρόπος, διότι γαυριῶν διὰ τὰ κατὰ τὴν Πελοπόννησον πρόσφατα κατορθώματά του, τῷ εἶπεν ἐπὶ τῆς πρώτης συνεντεύξεως, ὅτι ἡπόρει πῶς διὰ τόσων στρατευμάτων, καὶ ἐν ὀκταμῇνῃ διαστήματι δὲν ἐδυνήθη νὰ κυριεύσῃ τὴν φράκτην ἐκείνην, δεικνύων τὸ Μεσολόγγι, ἐν ᾧ οὗτος ἐκυρίευσε φρούριον ὀχυρόν, τὸ τοῦ Νεοκάστρου, ἐν ὀλίγαις ἡμέραις. Λογοτριβῆς δὲ μεταξὺ αὐτῶν σφοδρὰς γενομένης, τῷ ἐπρόβαλεν ὁ Ἰβραήμης νὰ ἐκλέξῃ ἐν ἓκ τῶν δύο, ἢ ν' ἀναδεχθῇ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ἄνευ τῆς συνδρομῆς τοῦ ἐντὸς ἐνὸς μηνός, ἢ νὰ παραιτηθῇ, καὶ τὴν ἀνεδέχετο αὐτὸς ἐντὸς 15 ἡμερῶν. Ἐξεμάνη ὁ φιλότιμος Κιουταχῆς ἐπὶ τῇ θραυστομίᾳ τοῦ ἀντιζήλου του, ἐζήτησε καιρὸν νὰ σκεφθῇ, καὶ συγκαλέσας τοὺς γνωστοτέρους τῶν ὀπλαρχηγῶν του εἰς συμβούλιον, τοῖς ἐκοινοποίησε βαρυθυμῶν ὅσα ἤκουσε, καὶ τοὺς ἐξώρκισε νὰ μὴ καταισχυνθῶσι καὶ καταισχύνωσι καὶ αὐτὸν ἐπιτρέποντες ν' ἀφαρπάσῃ ἄλλος τὴν δόξαν των. «Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ἀράδων», ἀπεκρίθη ὁ Ταχίρ-Ἀμπάσης ἐκ στόματος ὅλων, «φρονεῖ ὅτι πολεμοῦμεν ἀνθρώπους ὁμοίους ἐκείνων οὓς ἐπολέμησεν ἐν Πελοποννήσῳ. Ἡμεῖς ἐδοκιμάσαμεν τοὺς ἐν Μεσολογγίῳ, ἐγνωρίσαμεν τὴν ἀξίαν των, καὶ δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ τοὺς δοκιμάσωμεν ἐκ νέου· ἄς τοὺς δοκιμάσῃ, ἂν ἀγαπᾷ, ἢ Ἐψηλότης του, καὶ τότε θὰ κρίνει περὶ αὐτῶν ὀρθότερον.» Τὴν γνώμην ταύτην ἀκούσας ὁ Ἰβραήμης, ἀνεδέχθη προθύμως αὐτὸς μόνος τὸν ἀγῶνα, ἀλλ' ἀπῆλθε ν' ἀπομακρυνθῶσι καὶ τὰ ὑπὸ τὸν Κιουταχῆν στρατεύματα καὶ αὐτὸς ὁ Κιουταχῆς. Συγκατετέθη οὗτος ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἀπαλλαγῇ πάσης πρὸς τὸν Σουλτάνον εὐθύνης· ἔστερξεν ὁ Ἰβραήμης, καὶ ἀπέστειλε τὰς περὶ τούτου ἀναγκαίας ἀναφορὰς εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Μετὰ δὲ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Κιουταχῆ, κατεδίδασεν ὁ Ἰμβραήμης δύο λόχους ὅπου ἦσαν τὰ κανονοστάσια καὶ ἔλαθεν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν του αὐθημερὸν τὰ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς· ἀλλ' ἐδοκίμασεν εὐθύς τὴν τὸλμην τῶν φρουρούντων τὴν φράκτην, διότι, ἐν ᾧ ἐξεφόρτωναν οἱ Ἀραβες τὰ σκεύη των, ἐξεληθόντες τῆς πόλεως τινες ἤρπασαν 8 καμήλους ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ὑπὸ τὸν τουφεκισμόν αὐτῶν. Τὴν 29 παρέλαβαν οἱ Ἀραβες ὅλα τὰ ἄλλα κανονοστάσια.

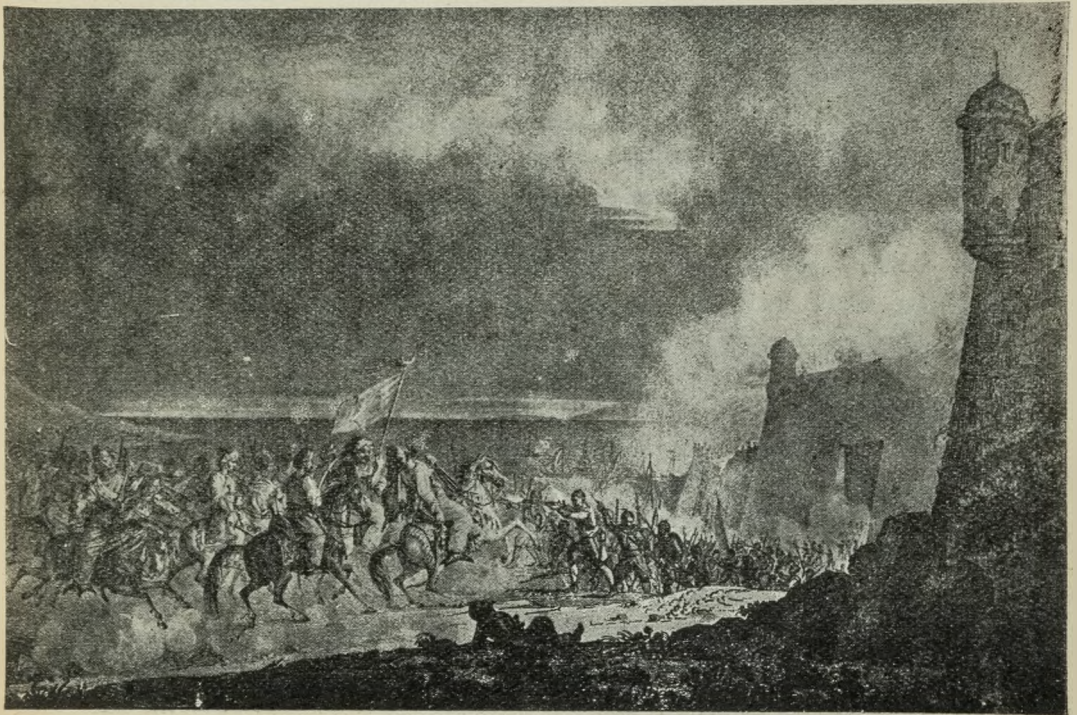
Πρὸ τῆς ἐνάρξεως δὲ τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἦτοι τὴν 1 Ἰανουαρίου, ἐπρότεινεν ὁ Ἰβραήμης τῇ φρουρᾷ νὰ στείλῃ πινὰς πρὸς αὐτὸν ἐπὶ συμβιβασμῷ

λαλοῦντας καὶ ἄλλας γλώσσας παρὰ τὴν ἑλληνικὴν· ὑπέσχετο δὲ ἀνταποστολὴν οἰκείων τοῦ πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ζητουμένων. «Ἡμεῖς,» ἀπήντησεν ἡ «φρουρά, εἴμεθα ἀγράμματοι, γλώσσας δὲν ἐμάθαμεν, ἐμάθαμεν μόνον νὰ πο-
«λεμῶμεν.» Μετὰ τὴν ἀπάντησιν αὐτὴν ἤρχισεν ὁ πρῶτος κανονοβολισμός.

Ὁ δὲ καπητάνπασας, ὁ καὶ τὸν παρελθόντα Ἰούλιον προτείνας συμβιβασμὸν τῇ φρουρᾷ τοῦ Μεσολογγίου διὰ τοῦ διοικητοῦ τῆς αὐστριακῆς φρεγάτας Ἡδης, ἠθέλησε νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ αὐτὰ καὶ μετὰ τὸν ἐμφανισμὸν τῶν Ἀράδων. Ἐπὶ τῷ σκοπῷ τούτῳ ὁ διοικητὴς τῆς βρεττανικῆς κορβέττας, Ῥόδου, ἔστειλε τὴν 15 πρὸς τὴν φρουράν ἐπιστολὴν λέγουσαν, ὅτι ὁ καπητάνπασας τῷ ἐπρόβαλε νὰ εἰδοποιήσῃ τὰς ἐν Μεσολογγίῳ Ἀρχάς, ὅτι ὅλαι αἱ προπαρασκευαί εἰς ἔφοδον ἐτελείωναν ἐν διαστήματι 8 ἡμερῶν· ἀλλ' ὅτι ἐπεθύμει εἰς ἀποφυγὴν αἵματοχυσίας νὰ μάθῃ ἂν ἡ φρουρά συγκρατεῖ-
θετο νὰ συνθηκολογήσῃ καὶ ὑπὸ ποίους ὅρους· προσειδοποιεῖ δὲ ὁ πλοίαρχος, ὅτι γνώμην αὐτὸς περὶ τούτου δὲν ἔδιδεν, οὐδ' ἐγγυητὴς τῆς προβαλλομένης συνθήκης ἐγίνετο. Λαβοῦσα ἡ φρουρά τὴν ἐπιστολὴν ἀπήντησεν, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀκαταλογίστους ζημίας ὑπέφεραν, αἷμα ἀφειδῶς ἔχυσαν, οἱ τόποι των ἐρηνώθησαν, καὶ οὐδὲν ἄλλο τοὺς ἱκανοποιεῖ παρὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν των· εἶχαν δὲ Κυβέρνησιν, εἰς ἣν καὶ μόνῃν ἀπέ-
κειτο νὰ διαπραγματευθῇ εἰρήνην ἢ πόλεμον, καὶ εἰς ἣν ὑπακούοντες χρέος εἶχαν νὰ πολεμήσωσι καὶ ἀποθάνωσιν.

Ἐν ᾧ δὲ ἡ ὑδραϊκὴ μοῖρα ἐπανεπλεεν εἰς τὰ ἴδια, ἡ τῶν Σπετσῶν ἐπλεε πρὸς τὸ Μεσολόγγι, καὶ φθάσασα κατὰ τὰς Σκρόφας περιέπλεε περι-
μένουσα τὰς ἄλλας, ἠναγκασμένη ἐξ αἰτίας τῆς ὀλίγης δυνάμεώς της ν' ἀφήσῃ τοὺς διάπλους τῆς λίμνης τοῦ Μεσολογγίου εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Ἀνυπόμονος ἦτον ὁ Μισούλης νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν ἀγῶνα· οἱ ναῦται δὲν ἐζήτουν μισθοὺς, ἀλλὰ τοῖς ἔλειπαν τροφαὶ καὶ πολεμοφόδια· τὸ δὲ ταμεῖον ἦτο κενόν, καὶ μόνῃ ἐλπίς ἐφαίνετο ἡ προαιρετικὴ συνεισφορά· ἡ ἐλπίς αὕτη ἐπληρώθη. Πρῶτοι οἱ βουλευταί, οἱ νομοτελεσταὶ καὶ οἱ ὑπουργοὶ ἔδωκαν τὸ ἀξιέπαινον παράδειγμα συνεισφέροντες γρόσια 144000. Τὸ παράδειγμα τούτων ἐμιμήθησαν καὶ οἱ ἐν Σύρᾳ ἔμποροι συνεισφέροντες καὶ αὐτοὶ 30000, συνεισέφεραν καὶ ἄλλοι πολῖται, καὶ τοιοιυτρόπως ἡ ὑδραϊκὴ μοῖρα ἐξ 20 πλοίων ἐξέπλευσεν ὑπὸ τὸν Μισούλην τὴν 19 Δεκεμβρίου. Συνεξέπλευσαν καὶ 4 ψαριανά· ἠλπίζετο δὲ νὰ εὐρεθῶσι παρὰ τὴν πολιορκουμένην πόλιν καὶ τὰ σπετσιωτικά, ἀλλὰ ταῦτα εἶχαν ἀναχωρήσει. Τρία μόνον ἐξ αὐτῶν ἀπαντήσαντα τὰ ὑπὸ τὸν Μισούλην ἐπέστρεψαν προθύμως. Μεγάλῃ τρικυμία ἐπῆλθε τὴν νύκτα τῆς 5 Ἰανουαρίου, πλέοντος τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐξῴθεν τῆς Ζακύνθου, καὶ ἐδυθίσθη τὸ πυρπολικὸν τοῦ Πιπίνου, ἀλλ' ὅλοι οἱ ἐν αὐτῷ διεσώθησαν. Ἐχάρη χαρὰν μεγάλην ἡ φρουρά τοῦ Μεσολογγίου λαβοῦσα γράμμα τοῦ Μισούλη λέγον, ὅτι ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἔφθασεν εἰς Σκρόφας, καὶ ὅτι ἔφερε τροφὰς καὶ πολεμοφόδια πρὸς χρῆσιν αὐτῆς. Ἐπασχαῖ δὲ οἱ τῆς φρουρᾶς κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας τόσην

ἔλλειψιν τροφῶν, ὥστε, ἂν οὐ ἔφαγαν ὅλα τὰ ἐντὸς τῆς πόλεως ζῶα, ἐμοί-
ραζαν τὸ καθημερινὸν ψωμίον πρὸς 50 καὶ μετὰ ταῦτα πρὸς 30 δράμια τὸν
ἄνθρωπον. Τὴν 9 ἡγκυροβόλησεν ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἐν τῷ λιμένι τοῦ Με-
σολογγίου· ἀλλ' ἐν ᾧ κατεγίνετο εἰς ἀποδίδασιν τῶν τροφῶν καὶ τῶν πολε-
μεφοδίων, καὶ τὰ πλοῖα ἐσάλευαν ἐπὶ δύο ἡγκυρῶν ἐξ αἰτίας τῆς διαρκού-
σης δεινῆς τρικυμίας, ἐφάνησαν ἐξερχόμεναι τοῦ κόλπου καὶ ἰστιοδρομοῦσαι
ἐπὶ τὰ ἐν τῷ λιμένι τοῦ Μεσολογγίου πλοῖα ὑπὸ οὐριον ἄνεμον 14 φρεγάται
καὶ κορβέτται καὶ 2 βρίκια. Ὁ Μιαούλης, συλλογισθεὶς ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐπρο-

Ἡ ἔξοδος τοῦ Μεσολογγίου.

Κατὰ φιλελληνικὴν λιθογραφίαν τῶν Παρισίων.

σπάθει ν' ἀπομακρύνῃ τὰ ἑλληνικὰ πλοῖα καὶ ἐμποδίσῃ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν
τροφῶν ἀπεφάσισε νὰ ναυμαχήσῃ ἐπ' ἀγκύρας. Δύο ἐχθρικαὶ φρεγάται
ἐπλησίασαν περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 10 τὴν μικρὰν ἑλληνικὴν ναυαρχίδα
μέχρι βολῆς πιστόλας, ἐπέβριψαν τοὺς κεραυνούς των, καὶ οἱ ναῦται τῆς
φοβηθέντες ἔκοψαν ἐν ἀγνοίᾳ τοῦ ναυάρχου τὰς δύο ἀγκύρας· κατὰ τὸ πα-
ράδειγμα τοῦτο ἔκοψαν καὶ τῶν ἄλλων πλοίων τὰς ἀγκύρας οἱ ναῦται αὐ-
τῶν, καὶ οὕτως ὁ ἑλληνικὸς στόλος ἀνήχθη ὅλος, διέβρηξε τὴν ἐχθρικὴν
γραμμὴν ὑπὸ τὸν σφοδρὸν αὐτῆς κανονοβολισμὸν καὶ ἔπλευσε πρὸς τὰς
Σκρόφας φεύγων· διάφορα ἑλληνικὰ πλοῖα ἐβλάφθησαν, ἑνὸς δὲ ἔσπασε καὶ

τὸ κατάρτιον. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπεμακρύνθησαν, ἔμαθεν ὁ Μιασούλης ὅτι ἐκάθη-
σεν εἰς τὰ ῥηγὰ τοῦ Προκαπανίστου μία βυζαντινὴ κορβέττα 26 κανονίων,
ἔπλευσε πρὸς ἐκεῖνα τὰ νερά, καὶ τὴν νύκτα τῆς 15 ὁ πυρπολητὴς Πολί-
της τὴν ἔκαυσεν, οἱ δὲ ἐν αὐτῇ 30 Τοῦρκοι, καὶ 30 ναυτολογηθέντες κατὰ
τὸ σύνθηρες διὰ τῆς θίας Χριστιανοί, οἱ μὲν ἐκάησαν οἱ δ' ἐπνίγησαν, τινὲς
δὲ ἐμβάντες εἰς τὰς λέμβους των διεπέρασαν ὡς ἀπηλπισμένοι ἀνάμεσον τοῦ
ἐλληνικοῦ στόλου, καὶ ἐξ αὐτῶν ὀλίγοι διεσώθησαν. Ἡ θέα ἐν τοσούτῳ τῆς
πυρκαϊᾶς καὶ ἡ βροντὴ τῆς ἐκραγῆς τόσον ἐφόδισαν τὸν ἐχθρόν, ὥστε 20
πλοῖα, ὑπὸ τὸ ἀκρωτήριον τοῦ Πάπα πλέοντα, ἀντὶ νὰ δράμωσι κατὰ τῶν
Ἑλλήνων, ἐτράπησαν εἰς αἰσχυρὰν φυγὴν ἐντὸς τοῦ κόλπου. Τὴν δὲ 16 τὴ
πρωτὶ 60 ἐχθρικά πλοῖα ἀπέπλευσαν ἐκ νέου ἐκ Πατρῶν καὶ Κρουονερίου.
Ὁ ἐλληνικὸς στόλος, πλέων ἔξωθεν τοῦ Μεσολογγίου ἐπ' ἐλπίδι νὰ εὕρῃ
εὐκαιρίαν εἰς εἰσαγωγὴν τῶν τροφῶν, ἔδραμεν εἰς συνάντησίν των, καὶ με-
σουρανοῦντος τοῦ ἡλίου ἤρχισεν ὁ κανονοβολισμὸς· δύο ἐχθρικά πυρπολικά
ἐπλησίασαν τὸν ἐλληνικὸν στόλον· ἐπέδραμαν οἱ Ἕλληνες ἐμβάντες εἰς τὰς
λέμβους· ἔντρομοι οἱ ναῦται τοῦ ἐνὸς τὸ παρήτησαν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλ-
λήνων σῶον καὶ ἔφυγαν, τὸ δὲ ἄλλο ἐλυτρώθη φεῦγον. Τὸ δειλινὸν διεχω-
ρίσθησαν οἱ στόλοι, καὶ ὁ μὲν τουρκικὸς ἐπανεπλεύσεν εἰς τὸν λιμένα τῶν
Πατρῶν, ὁ δὲ ἐλληνικὸς εἰς τὸν τοῦ Μεσολογγίου, ἀνείλκυσε τὰς ἀγκύρας του
καὶ ἔστειλεν εἰς τὴν πόλιν ὅσα ἔφερεν εἰς χρῆσιν τῆς φρουρᾶς τρόφιμα καὶ
πολεμεφόδια καὶ ἐπτακισχίλια κοιλὰ ἀραβοσίτου, ἅτινα παρέλαβεν ἐν τῇ
νησιδίῳ τοῦ Πεταλᾶ. Τοιουτοτρόπως ἐπρομηθεύθη ἡ φρουρὰ μόλις διμήνου
τροφῆς. Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ἔτοιμος ἦτον ὁ ἐλληνικὸς στόλος νὰ ἐπανα-
πλεύσῃ εἰς τὰ ἴδια ὡς ἀποπερατώσας εὐτυχῶς τὸ ἔργον τῆς ἀποστολῆς του,
ὃ ἐστὶ τὴν 23, ἐξέπλευσεν ὁ ἐχθρικὸς. Ἀνήχθη καὶ ὁ ἐλληνικὸς καὶ ἀντι-
παρετάχθη. Ὀλίγον διήρκεσεν ἡ ναυμαχία, οἱ στόλοι διεχωρίσθησαν, καὶ ὁ
ἐλληνικὸς ἐπανεπλεύσεν εἰς Ὑδραν, ὡς ἐσκόπευε, φέρων τοὺς ὀπλαρχηγοὺς
Ἰσκον, Βέικον, Ζέρδαν, Μήλιον καὶ Κουσσυρῆν, ἀποστελλομένους πρὸς τὴν
Κυδέρνησιν παρὰ τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου διὰ τὰς χρεῖας αὐτῆς καὶ
τοῦ τόπου. Πέντε Ἕλληνες ἐφονεύθησαν καὶ δεκατέσσαρες ἐπληγώθησαν
ἐν ταῖς ἐπὶ τῆς ναυτικῆς ταύτης ἐκστρατείας μάχαις. Οἱ τέσσαρες δὲ ἐκ
τῶν φονευθέντων καὶ οἱ ἐννέα ἐκ τῶν πληγωθέντων ἦσαν ἐκ τοῦ πληρώ-
ματος τῆς κορβέττας Θεμιστοκλέους παθόντες ἐκ τῆς ἐκ δευτέρου ἐκραγῆς
ἐνὸς τῶν κανονίων τῆς, διαρκούσης τῆς μάχης. Τὴν δὲ 30 ἀνεχώρησαν ἐκ
Πατρῶν 45 ἐχθρικά πλοῖα εἰς Μεθώνην καὶ ἀπεβίβασαν ἀσθενεῖς καὶ πλη-
γωμένους.

Ὁ δὲ Ἰωραήμης ἡσυχολεῖτο εἰς ἀνέγερσιν πυροβολοστασίων, εἰς ἐπι-
σκευὴν καὶ κατασκευὴν πλοιαρίων καὶ εἰς μετακόμισιν πολεμεφοδίων· ἐν ἐλ-
λείψει δὲ ἁμαξῶν καὶ ἁμαξιτῶν ἰδῶν, οἱ Ἀραβες μετεκόμεζαν ἐκ Κρουονε-
ρίου ἐπὶ τῶν χειρῶν τὰς σφαίρας· καὶ ἐπειδὴ διεπέρων τὸν Φίδαρην καὶ
ὠδεύαν ὁδὸν ἄλλου μὲν πετρώδη ἄλλου δὲ βαλτώδη, ἦτο δὲ καὶ ὁ καιρὸς
βροχερὸς καὶ ἡ ἀπόστασις 12 μιλίων, οἱ δυστυχεῖς μετακομιστὰι κοπιῶντες

καὶ κακοπαθοῦντες ἡρῶστων καὶ τινες ἀπέθνησκαν· ἐγίνοντο δὲ καὶ αἷτιοι ἀκουσίως συχνῶν πυρκαϊῶν ἐν τῷ στρατοπέδῳ ἀνάπτοντες εἰς θέρμανσιν πολλὰ καὶ μεγάλα πυρά. Ἐν τούτοις, ἐργαζόμενοι οἱ περὶ τὸν Ἰβραήμην ἀδιακόπως ὕψωσαν τὴν 6 Φεβρουαρίου ἐντὸς 400 βημάτων ἀπὸ τοῦ τείχους τρία κανονοστάσια ἀντικρὶ τὸ μὲν τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς, τὸ δὲ τῆς ἀριστερᾶς, τὸ δὲ ἔμπροσθεν τοῦ μετώπου τοῦ τείχους. Ἐπτὰ κανονοθυρίδας εἶχεν ἕκαστον κανονοστάσιον μεταξύ δὲ αὐτῶν ἀνηγέρθησαν προμαχώνες. Τούτων δὲ τελειωθέντων, κατεσκευάσθη κυκλοειδὲς ὀχύρωμα ἐκ χωμάτων ὅπισθεν τοῦ κανονοστασίου τοῦ ἐπὶ τοῦ μετώπου, 600 ὀργυῖας μακρὰν τοῦ προτειχίσματος τοῦ Μπότσαρη εἰς ἐπίθεσιν βομβοδόλων· καὶ ἐπειδὴ διὰ τῶν νέων τούτων πυροβολοστασίων καὶ προμαχώνων οἱ ἐχθροὶ ἦλθαν πολλὰ πλησίον τοῦ τείχους, συνέβαιναν συχνοὶ ἀλλὰ μικροῦ λόγου ἀκροβολισμοί. Οἱ ἐχθροὶ κατεσκεύασαν μετὰ ταῦτα καὶ ἄλλο κανονοστάσιον πρὸς τὰ παράλια τῆς Ἀσπρης ἀλυκῆς ἀντικρὺ τοῦ νησιδίου τῆς Σκύλας· κατεσκεύασαν δὲ τὰ κανονοστάσια ταῦτα ὀγκώδη, ὥστε νὰ μὴ τὰ διαπερῶσιν αἱ μικραὶ σφαῖραι τῶν Ἑλλήνων. Ἀφ' οὗ δὲ τὰ ὥπλισαν, ἤρχισεν, ἀνατείλαντος τοῦ ἡλίου τῆς 13, βαρὺς πυροβολισμὸς κατὰ τοῦ τείχους καὶ τῆς πόλεως, καὶ διήρκεσε μέχρι τῆς 15 ἀκατάπαυστος καὶ σφοδρότατος ἡμέραν καὶ νύκτα. 40 κανόνια καὶ βομβολόλοι ἦσαν ἐν χρήσει τὴν 14 καὶ 8000 σφαῖραι, βόμβαι, καὶ βομβίδες ἐβρίθθησαν· 60 λιτρῶν ἦσαν αἱ σφαῖραι καὶ ὑπερμεγέθεις αἱ βόμβαι καὶ βομβίδες· προσεβάλλετο δὲ συγχρόνως καὶ τὸ ἐπὶ τοῦ νησιδίου τῆς Μαρμαροῦς κανονοστάσιον. Ἀπτόητοι καὶ καρτερικοὶ οἱ τῆς φρουρᾶς ἀπέδειξαν, κανονοβολοῦντες καὶ τουφεκίζοντες ἀδιακόπως, ὅτι δὲν ἐφοδοῦντο τοὺς νέους πολιορκητάς, ἂν καὶ οἱ κανονοβολοισταὶ τῶν ἦσαν ἐπιδεξιώτεροι τῶν ἄλλων καὶ ἐπροξένουν μεγάλην ψοφάν, ὅχι ὅμως καὶ μεγάλην αἵματοχυσίαν, διότι οἱ ἐγκλειστοὶ ἔμαθον ἐξ ὧν ἔπαθαν πῶς νὰ προφυλάττῳνται. Τὴν δὲ 15 ἐμετρίασαν οἱ ἐχθροὶ τὸν πυροβολισμὸν καὶ ἡσυχλήθησαν εἰς ἀνέγερσιν προμαχώνων πλησιέστερον τοῦ τείχους μεταξύ τοῦ προτειχίσματος τοῦ Φραγκλίνου καὶ τοῦ μηνοειδοῦς προφράγματος. Τόσον δὲ ἐπλησίασαν, ὥστε πρὸς τινα μέρη ἔστησάν τινας 20 μόνον βήματα μακρὰν τοῦ τείχους· ἀφ' οὗ δὲ τοιοῦτοτρόπως ἡτοιμάσθησαν, ἐπεχείρησαν ἣν ἐμελέτων ἔφοδον.

Δευτέραν ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς 16, διαρκοῦντος σφοδροῦ κανονοβολισμοῦ καὶ τουφεκισμοῦ, καὶ ἀσελήνου οὕσης τῆς νυκτός, οἱ πλησιέστεροι ἐχθροὶ ὥρμησαν ἐπὶ τὸ προτείχισμα τοῦ Μπότσαρη, ρίπτοντες βομβίδας διὰ χειρὸς ἔσω τοῦ τείχους· κατέλαβον καὶ τὸ ὡς προφυλακτήριον αὐτοῦ ὕψωθὲν πρόχωμα, καὶ ἤρχισαν ἐκεῖθεν μανιωδῶς νὰ τουφεκίζωσιν· ἦτο δὲ καὶ τὸ πῦρ τῶν πυροβολοστασίων ἀκούσιμον. Ἦρχισε τότε ἔσωθεν ἐπίσης σφοδρὸς κανονοβολισμὸς καὶ τουφεκισμὸς, καὶ ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτός καὶ τὸ μέγα καὶ παχὺ νέφος τοῦ καπνοῦ τῆς πυρίτιδος δὲν διεκρίνετο εἰμὴ λάμψις ἀσθέστου πυροβολῆς καὶ ἐκρηγνυμένων βομβῶν καὶ βομβίδων· συνεστῶσης δὲ τῆς μάχης, ὁκτὼ λόχοι Ἀράβων ἦλθαν εἰς βοήθειαν τῶν ἐπὶ τοῦ

προχώματος μαχομένων, καὶ ὁ πόλεμος διήρκεσεν ὅλην τὴν νύκτα· ἀνατείλαντος δὲ τοῦ ἡλίου, ἤλλαξεν ἡ θέσις τῶν μαχομένων. Ἐνθουσιῶσα ἡ φρουρὰ ἐξῆλθε τοῦ φρουρίου, ἔπεσε ξιφήρης ἐπὶ τοὺς ἐχθρικοὺς προμαχῶνας καὶ τοὺς ὀπισθεν τοῦ προχώματος συσσωρευμένους ἐχθρούς, ἐσχέπασε τὸ μέρος ἐκεῖνο ἐχθρικῶν πτωμάτων, ἐζώγρησέ τινας, ἐπῆρε σημαίας, ἄπειρα ὀχυρωτικὰ ἐργαλεῖα, πάμπολλα ὅπλα καὶ ἄλλα εἶδη, ἀπεμάκρυνεν ὅλους τοὺς ἐχθρούς, ἐκυρίευσε τὸ πρόχωμα καὶ ἐπέστρεψε τροπαιοῦχος καὶ λαφυροφόρος. Ὁ δὲ Ἰβραήμης, ἰδὼν τὰ γινόμενα, ἄφησε τὴν πρὸς τὰς ὑπωρεῖας σκηνὴν

Ἡ ἐξοδος τοῦ Μεσολογγίου.

Κατὰ φιλελληνικὴν λιθογραφίαν τῶν Παρισίων.

του καὶ κατέβη εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης θαρρύνων τὰ δειλιάσαντα στρατεύματά του νὰ ἐφορμήσωσι καὶ ἐκ δευτέρου ἐφόρμησαν καὶ κατέλαβαν τὸ πρόχωμα· ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ἀναψαν μικρὰν ὑπόνομον προπαρεσκευασμένην, καὶ ἐφθειραν πολλούς, οἱ δὲ διασωθέντες ἐπτοήθησαν καὶ ἐτράπησαν. Ἄλλ' ἡ φρουρὰ τοῦ σατράπου, ὅχι μόνον τοὺς φεύγοντας ἠνάγκασε διὰ τῆς μάστιγος νὰ ἐπιστρέψωσιν, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἄλλοθεν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης ἔφερε. Τοιοῦτοτρόπως ἐπεσωρεύθησαν καὶ ἐκ τρίτου οἱ ἐχθροὶ ἐπὶ τὸ πρόχωμα· ἀλλὰ, δύσαντος τοῦ ἡλίου, ἐξώρμησαν πάλιν οἱ Ἕλληνες καὶ ἔπεσαν εἰς τὸν σωρὸν θύοντες, διασκορπίζοντες καὶ καταδιώκοντες τοὺς ἐχθρούς μέ-

χρη τῶν χαρρακωμάτων αὐτῶν· καὶ ἄλλοι μὲν ὑπὸ τὸ σκότος τῆς νυκτὸς συνήλθαν ἐπὶ τῆς δευτέρας παραλλήλου τουφεκίζοντες, ἄλλοι δὲ ἀνέτρεπαν τὰ πλησιέστερα τοῦ φρουρίου ἔργα τῶν ἐχθρῶν· συναΐξαντες δὲ πάλιν πολλὰ λογχοφόρα ὅπλα καὶ πολεμοφόδια καὶ ἄλλα πολυειδῆ λάφυρα ἐπανήλθαν εἰς τὴν πόλιν. Ἐντρομος ὁ ἐχθρὸς δι' ὅσα ἔπαθεν, ἔπαυσε κανονοβολῶν, ἐν ᾧ ἅπ' ἐναντίας τὰ ἑλληνικὰ πυροβολοστάσια ἐκανονοδόλουν παννύχια. Οἱ Ἀραβες, ὡς δοῦλοι καὶ ὡς τακτικοί, ἔδειξαν ἄκραν ὑπακοὴν εἰς τοὺς ἀρχηγούς των, ἀλλὰ πολεμοῦντες ἐφάνησαν ἀνανδρότατοι· πολλάκις πτοούμενοι ἐκ μόνων τῶν κραυγῶν τῶν Ἑλλήνων ἐπιπιπτόντων παρέδιδαν τὰ λογχοφόρα ὅπλα των φωνάζοντες Ἀμὰν κα πη τὰν. Ἀδελος ἀλλὰ πολὺς ὁ ἀριθμὸς τῶν παθόντων ἐχθρῶν. Ἐκ δὲ τῶν Ἑλλήνων 17 ἐφονεύθησαν καὶ 11 ἐπληγώθησαν, ἐν οἷς καὶ ὁ ὀπλαρχηγὸς Σουλτάνης.

Τελειωθείσης δὲ τῆς μάχης, ὁ Κιουταχῆς, ὅστις μακρόθεν ἱστάμενος ἐθεώρει ἐν ἀγαλλιάσει τὰ γενόμενα, ἐπεσκέφθη τὸν Ἰβραήμην· «φρονεῖς», τῷ εἶπε, «καὶ σήμερον ὅ,τι χθὲς ἐφρόνεις περὶ τῆς φράκτις;» «Σήμερον ἔμαθα,» ἀπεκρίθη ὁ Ἰβραήμης, ὅτι ὅσα εἶπες ἦσαν ἀληθῆ, καὶ εὖχομαι νὰ δυνηθῶμεν ἡνωμένοι νὰ κατορθώσωμεν ὅ,τι οὔτε σὺ χωρὶς ἐμοῦ, «οὔτ' ἐγὼ χωρὶς σοῦ δυνάμεθα». «Ἐτοιμος εἶμαι νὰ συμπράξω,» ἐπανέλαθεν ὁ Κιουταχῆς, «ἂν γράψῃς εἰς Κωνσταντινούπολιν ὅτι ἀνάγκην ἔχεις τῆς «συμπράξεώς μου». Ὑπήκουσε προθύμως ὁ Ἰβραήμης, καὶ ἔκτοτε τὰ στρατόπεδα συνέπραξαν εἰς ἄλωσιν τῆς πόλεως. Συνέτρεξαν δὲ εἰς τὴν συνδιαλαγὴν καὶ δύο ἐπίσημοι ἄνδρες, σταλέντες ἐπὶ τούτῳ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, γνωσθείσης τῆς διαφωνίας.

Ἐν τῷ αὐτῷ, ἡ ἀποτυχία τῶν κατὰ ξηρὰν πολεμικῶν κινήματων ἠνάγκασε τὸν Ἰβραήμην νὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν του ὅλην εἰς τὴν λίμνην, καὶ ἐπὶ τῇ σκοπῇ τούτῳ ἐρρίφθησαν τὴν 17 Φεβρουαρίου ἐν αὐτῇ 32 πολύκωπα καὶ ἀνίστια πλοίαρια ἐλαφρᾶς ὅλα κατασκευῆς ἕνεκα τῶν ἀδαθῶν νερῶν τῆς λίμνης, καὶ ὁ στολίσκος οὗτος ὠρμίσθη παρὰ τὸ νησίδιον Σκύλαν προστατευόμενος ὑπὸ τοῦ ἐπὶ τῆς ἀντικρὺ ξηρᾶς κανονοστασίου. Τὴν αὐτὴν δὲ ἡμέραν τὰ εἰς Μοθώνην ἀποπλεύσαντα πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν 45 πλοῖα ἐπανέπλευσαν εἰς Πάτρας φέροντα στρατεύματα καὶ τροφάς. Τὴν δὲ 19 ἐπλευσεν ὁ ἐν τῇ λίμνῃ στολίσκος κατὰ τὸν Προκοπάνιστον καὶ ἐπανήλθεν αὐθημερὸν εἰς Σκύλαν. Τὴν δ' ἐπαύριον τὰ μὲν τῶν πλοικρίων ἐκανονοδόλησαν τὸ Βασιλάδι, τὰ δὲ ἐδόλυσαν τὰ νερά τῆς Κλείσθας. Τὴν δὲ 22 ἐξέπλευσε τοῦ κόλπου τῶν Πατρῶν τὸ ἀτμόπλοον τοῦ ἐχθροῦ, σῦρον σχεδίας καὶ λανσόνια, καὶ τὴν ἐσπέραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐμβῆκαν διὰ τοῦ Κόμματος τοῦ Προκοπανίστου πέντε σχεδία καὶ ἑννέα λανσόνια. Εἰσέπλευσαν τὴν ἐπιούσαν καὶ ἄλλαι τρεῖς σχεδία καὶ ἑννέα λανσόνια καὶ δι' αὐτῶν ἀπεκλείσθησαν στενωὶς ὅλα τὰ περάματα τῆς λίμνης, ἐν ᾗ διέμενε καὶ ὁ ἐχθρικός στολίσκος.

Ἀφ' οὗ δὲ ὁ Ἰβραήμης ζιζέτησε τοιοῦτοτρόπως τὰ κατὰ θάλασσαν, διέταξε τὸν πρὸ ὀλίγου ἐλθόντα εἰς τὸ ἐκτὸς τοῦ Μεσολογγίου ἐχθρικὸν στρα-

τόπεδον ἐκ τῆς ἐπαρχίας τῆς Γαστούνης Χουσεΐνπεην νὰ κινηθῇ εἰς ἄλω-
σιν τοῦ Βασιλαδίου. Ἐπ' αὐτοῦ ἔκειντο 14 κανόνια, ἐξ ὧν τὰ 2 τῶν 18 λι-
τρῶν, τὰ δὲ λοιπὰ τῶν 12 ἦσαν δὲ οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ 80, οἱ μὲν 60 του-
φεκοφόροι ὑπὸ τὸν Σπῦρον Πεταλούδη, οἱ δὲ 20 κανονοβολισταὶ ὑπὸ τὸν
Ἀναστάσιν Παπαλουκᾶν καὶ τὸν Ἰταλὸν Γιακουμούτσην. 40 πλοῖαρια πα-
ρέλαβαν διὰ νυκτὸς τὴν 25 κατὰ τὴν Ἀσπρην Ἀλυκὴν στρατεύματα καὶ
ἐξημερώθησαν ἔμπροσθεν τοῦ Βασιλαδίου συνοδευόμενα ὑπὸ δύο σχεδιῶν.
καὶ ἕκαστον μὲν τῶν πλοιαρίων ἔφερεν ἓν κανόνι· ἑλαφρὸν καὶ 30 μαχητὰς
Ἀραβας, ἐκάστη δὲ τῶν σχεδιῶν μίαν βομβοδόλυν· συγχρόνως ἔπλευσαν πρὸς
τὸ Βασιλάδι καὶ ἔξωθεν τῆς λίμνης 18 λέμβοι τοῦ στόλου καὶ τὴν σκαλοῦπα
φέρουσα μίαν βομβοδόλυν. Ἠρχισεν ἡ μάχη διήρκεσε μέχρι τῆς ἑσπέρας,
καθ' ἣν πεσοῦσης μιᾶς βόμβας ἐπὶ τοῦ Βασιλαδίου, ἦναψεν ὁ σάκεας τῶν
κανονοφουσέκων· κατεταράχθη ἡ φρουρά, καὶ οἱ Ἀραβες εὐρόντες καιρὸν,
καὶ ὠθεύμενοι ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν, ἐπάτησαν σωρηδὸν τὸ νησίδιον, καὶ οἱ
φρουροῦντες αὐτὸ οἱ μὲν ἐφρονεύθησαν, ἐτ' οἷς καὶ ὁ Πεταλούδης, ὁ Σπῦρος
Ῥαζῆς καὶ ὁ Ἀσημάκης Ζορπάς, οἱ δὲ ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν, τέσ-
σαρες δὲ ἡχμαλωτίσθησαν· ἐφρονεύθησαν καὶ πολλοὶ Τούρκοι.

Μετὰ τὴν κυρίευσιν τοῦ Βασιλαδίου ὁ ἐχθρὸς ἔστρεψε τὴν προσοχὴν
του εἰς τὸ Ἀνατολικόν.

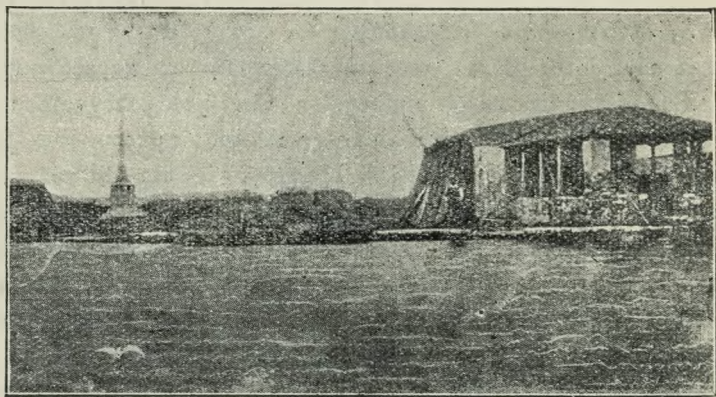
Ἡ πόλις αὕτη ἐπολεμεῖτο συχνάκις, διαρκούσης τῆς πολιορκίας τοῦ Με-
σολογγίου. Ἀφ' οὗ δὲ ἀπεφάσισεν ὁ ἐχθρὸς νὰ κυριεύσῃ τὴν λίμνην, ὁ πό-
λεμος κατὰ τοῦ Ἀνατολικοῦ ἐγένετο σφοδρότερος, καὶ στρατεύματα ἐχθρικά
κατέλαβαν διαφόρους θέσεις παρ' αὐτό. Τὴν δὲ 28 ἐκίνησεν ὁ ἐχθρὸς διὰ
ξηρᾶς καὶ θαλάσσης εἰς κυρίευσιν τοῦ μίαν ὥραν ἀπεχόντος τοῦ Ἀνατολικοῦ
καὶ ἡμιώριον τῆς Φοινικιάς νησιδίου Ντολμᾶ, περιφερείας ἐνὸς μιλίου. Ἀν-
τικρὺ αὐτοῦ κατ' ἀνατολὰς πρὸς τὴν θέσιν τῆς Φοινικιάς ὕψωσαν οἱ ἐχθροὶ
τρία κανονοστάσια καὶ ἐπέθεσαν 18 κανόνια καὶ βομβοδόλους, δι' ὧν ἐκανο-
νοβολεῖτο καὶ ἐβομβοβολεῖτο ὁ Ντολμᾶς. Συνῆλθαν ἐπὶ τῆς θέσεως ἐκεῖνης
δισχίλιοι εἰς ἀπόδασιν ἐπὶ τοῦ νησιδίου, διότι καὶ ἡ ἀπόστασις εἶναι μόλις
εἴκοσι βημάτων, καὶ τὰ νερὰ ῥηχά. Ἐπὶ δὲ τοῦ Ντολμᾶ ἦτο μόνον ἓν κα-
νονοστάσιον καὶ 200 μαχηταὶ ὑπὸ τὸν Λιακατᾶν. Ἐν ᾧ δ' ἐπολεμεῖτο τὸ
νησίδιον ὑπὸ τῶν ἐν Φοινικίᾳ, ἐκανονοβολεῖτο καὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶν πλοια-
ρίων. Μεγάλην καρτερίαν καὶ γενναϊότητα ἔδειξαν οἱ ὑπερασπισταὶ πολε-
μοῦντες πανήμεροι καὶ ἀποκρούοντες τὰς κατὰ θάλασσαν καὶ ξηρὰν προσ-
βολὰς τῶν ἐχθρῶν· τριακόσιοι ἐλογίσθησαν οἱ φονευθέντες καὶ πληγωθέντες
ἐχθροί· ἐφρονεύθη καὶ ὁ γνωστὸς Σέβρανγης. Ἀλλ' οἱ Ἕλληνες ὅλοι σχεδὸν
ἐφρονεύθησαν πολεμοῦντες, καὶ οἱ ἐχθροὶ ἐκυρίευσαν τὸ νησίδιον τὴν νύκτα.
Καθ' ἣν δὲ ἡμέραν ἐπολεμεῖτο ὁ Ντολμᾶς, ἐξώρμησαν εἰς ἀντιπερισπασμὸν
500 τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογγίου, ὑπὸ τὸν Ὑσσελλᾶν, ἀλλ' ἀπεκρούσθη-
σαν καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὴν πόλιν φέροντες τὰς κεφαλὰς ἐνὸς Εὐρωπαϊοῦ ἀρ-
χιπυροβολιστοῦ καὶ ἐνὸς χιλιάρχου Τούρκου.

Περόντος τοῦ Ντολμᾶ, δὲν ἀπελείπετο ἐλπίς σωτηρίας τοῦ Ἀνατολικοῦ. Καλὴ τύχη, οἱ ἐχθροὶ ἐνόμιζαν ὅτι ἡ πόλις αὕτη εἶχεν ὡς ἄλλοτε ἱκανὴν φρουράν, ἐν ᾗ εἶχεν ὀλίγην. Ἐμιδάντων δὲ τῶν πλοιαρίων ἔσωθεν τοῦ Ντολμᾶ, οἱ ἐχθροὶ ἐκινήθησαν τὴν ἐπαύριον πρὸς τὸ Ἀνατολικόν, οἱ μὲν διὰ ξηρᾶς οἱ δὲ διὰ θαλάσσης. Ἐν ᾗ δὲ ἐπλησίαζαν, εἶδαν πλέοντάς τινας ἐκ τῆς πόλεως καὶ φέροντας λευκὴν σημαίαν· μαθόντες δὲ ὅτι ἤρχοντο ἐπὶ συμβιβασμῷ τοὺς ὠδήγησαν εἰς τὴν Ἰδραήμην καὶ δὲν ἐπροχώρησαν. Ὁ Ἰδραήμης κατ' ἀρχὰς ὑπεσχέθη μόνον ἀσφάλειαν ζωῆς καὶ τιμῆς ἐκάστου, ἐκτὸς ἐνός, χωρὶς νὰ τὸν ὀνομάσῃ, ἀλλ' ἐπὶ τέλους συγκατετέθη νὰ διατηρήσῃ ἕκαστος ἐκ τῆς περιουσίας του 100 γρόσια καὶ τὴν πολυτιμωτέραν ἐνδυμασίαν του. Ἐπεκύρωσε καὶ ὁ Κιουταχῆς τοὺς ὅρους τούτους συναίνεσας νὰ μεταβῶσιν οἱ ἐν τῷ Ἀνατολικῷ εἰς Ἄρτην, καὶ ὑποσχεθεῖς νὰ τοὺς θρέψῃ ἕνα μῆνα. Ὑπὸ τοὺς ὅρους τούτους τοὺς καὶ διατηρηθέντας, παρεδόθη τὸ Ἀνατολικόν. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐξόδου τῶν ὑποσπόνδων, οἱ ἐχθροὶ, κατέχοντες τὴν ἀποβάθρην, ἐψηλάφουν τοὺς μεταδιδαζομένους καὶ τοὺς ἀφῆρουν ὅτι ἐπέκεινα τῶν συμφωνηθέντων ἔφεραν. Ἐν ᾗ δὲ ἐξήρχοντο ἄνδρες καὶ γυναῖκες ἀνεπιγρέαστοι, ὅλοι τρισχίλιοι, περιεκαλύφθη αἵφνης ὠραία τις νεᾶνις, καθ' ἣν στιγμὴν ἐμέλλε νὰ ἐξέλθῃ, καὶ μετεκομίσθη εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ Ἰδραήμη. Ἡ νεᾶνις αὕτη ἦτον ὁ ἐξαιρεθεὶς τοῦ συμβιβασμοῦ ἄνθρωπος. Ἐκράτησε δὲ παρ' αὐτῷ καὶ ὁ Κιουταχῆς τινας τῶν προεστώτων τῶν μερῶν ἐκείνων περποιοῦμενος αὐτούς.

Ἡ πτώσις τοῦ Βασιλαδίου, τοῦ δι' ὅλης τῆς ἐπαναστάσεως εὐτυχῶς ἀνῆξαντος, προεμήνυε τὸ θλιβερόν μέλλον τοῦ Μεσολογγίου. Ὁ καπητάνπασας ἐξήγησεν ἄλλοτε, ὡς εἶδαμεν, τὴν μεσιτείαν πλοιαρχοῦ Ἀγγλοῦ πρὸς τὴν φρουράν τοῦ Μεσολογγίου ἐπὶ συμβιβασμῷ. Ὑποθέτων ὁ μέγας ἀρμοστής τῶν Ἰονίων νήσων Ἀδᾶμ, ὅτι ὁ καπητάνπασας εἶχε καὶ τότε τὴν αὐτὴν διάθεσιν, καὶ βέβαιος ὅτι πᾶσα ἐλπίς εὐτυχοῦς ἀντιστάσεως τῆς φρουρᾶς ἦτον εἰς τὸ ἐξῆς ματαία, καὶ ὅτι ἐντιμὸς τις συμβιβασμὸς ἦτον ὁ μόνος τρόπος τῆς σωτηρίας τῆς, κατέπλευσεν αὐθόρμητος εἰς Κρουονέρι μετὰ τὴν πτῶσιν τοῦ Ἀνατολικοῦ, ἀλλὰ δὲν γύρε τὸν καπητάνπασαν ὡς ἄλλοτε εὐδιάθετον, βλέποντα ὅτι, διακοπείσης πάσης κοινωνίας τῆς λίμνης καὶ τῆς θαλάσσης, ἡ πτώσις τῆς πόλεως ἦτον ἐγγύς. Ἀναχωρήσαντες δὲ ἀπράκτου τοῦ μεγάλου ἀρμοστοῦ, ὁ Κιουταχῆς καὶ ὁ Ἰδραήμης, οἱ πᾶσαν συνέντευξιν μετ' αὐτοῦ ἀποφυγόντες, ἔστειλαν ἄνθρωπον πρὸς τοὺς πολιτορκουμένους προτρέποντες αὐτούς διὰ λόγου νὰ προσκυνήσωσιν. «Ἀποθνήσκομεν, ἀλλὰ δὲν προσκυνούμεν» ἀπήντησαν οὗτοι. Λαθόντες οἱ πασάδες προφορικὴν τὴν ἀπάντησιν ταύτην, τοῖς ἐπρότειναν ἐκ νέου ἐγγράφως τὴν 21 Μαρτίου νὰ παραδώσωσι τὸ φρούριον, καὶ ἡ ν' ἀναχωρήσωσιν ὅλοι αὐτοὶ, ἢ νὰ μένωσιν οἱ ἐντόπιοι, ἂν ἤθελαν, κατέχοντες καὶ τὴν περιουσίαν των. «Ὅκτακισχίλια αἱματωμένα ὄπλα δὲν παραδίδονται» ἀπεκρίθησαν καὶ τότε ἐγγράφως οἱ πολιτορκούμενοι (β).

Πεσόντος τοῦ Ἀτατολικοῦ, ἔστρεψαν οἱ ἐχθροὶ τὰς δυνάμεις των κατὰ τῆς Κλείσοδας.

Τὸ νησιδίον τοῦτο, 300 βημάτων περιφερείας, ἀπέχει ἡμῶριον τοῦ Μεσολογγίου μεσημερινῶς· εἶχεν ἐκκλησίαν ἐπ' ὀνόματι τῆς ἁγίας Τριάδος, γύρωθεν δὲ τῆς ὀροφῆς αὐτῆς ἀνήγειραν οἱ Ἕλληνες προμαχῶνας, ὕψωσαν ἐπὶ τοῦ νησιδίου πρόχωμα καὶ ἐπέθηκαν τέσσαρα κανόνια. Ἐκατὸν τουφεκοβολιστὰὶ καὶ εἴκοσι κανονοβολιστὰὶ ἦσαν οἱ ὑπερασπισταὶ τοῦ καὶ καθήκοντα φρουράρχου ἐτέλει ὁ Παναγιώτης Σωτηρόπουλος· ὑπεράσπιζε δὲ τὸ νησιδίον καὶ τις πάσσαρς ὑπὸ τὸν Κωνσταντῖνον Τρικούπη. Ἀφ' οὗ δὲ συνωμίλησαν οἱ δύο πασάδες περὶ τοῦ μελετωμένου κινήματος κατὰ τῆς Κλεί-

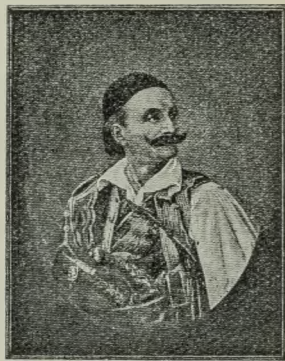

Ἡ νῆσος Κλείσοδα.

σοδας, ἀνεδέχθη τὸν ἀγῶνα ὁ Κιουταχῆς, καὶ τὴν 25 Μαρτίου πρῶτ' ἔφεραν αὐτοπροσώπως ἐπὶ λέμβων ἔμπροσθεν τοῦ νησιδίου δισχιλίου· Ὁσμανλίδας καὶ Ἀλβανούς. Πρὶν δὲ φθάσωσιν οὗτοι ἐπρόψηκσεν ὁ Κίττος Τσαβέλλας μετὰ 11 στρατιωτῶν· ὥστε ὅλοι οἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ὑπερασπισταὶ τῆς Κλείσοδας ἦσαν 131, οἱ δὲ διὰ θάλασσης τὸ πλήρωμα τῆς πάσσαρς τοῦ Τρικούπη. Μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ Τσαβέλλα ἐκόπη πᾶσα κοινωνία τῆς πόλεως καὶ τοῦ νησιδίου· ἀλλ' ἡ τόλμη τῶν ὀλίγων ὑπερασπιστῶν αὐτοῦ ἀνεπλήρωσε τὴν ὀλιγότητα τοῦ ἀριθμοῦ. Οἱ ἐχθροί, ἀφ' οὗ ἐπλησίασαν ὅπου τὰ ῥηγὰ δὲν ἦσαν πλωτά, ἔπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ προφυλαττόμενοι ὀπισθεν τῶν πλοικαρίων τὰ ὄθουν εἰς τὰ ἔμπροσθεν κανονοβολούμενοι καὶ τουφεκίζόμενοι. Τοιοῦτοτρόπως ἐπάτησαν τὸ νησιδίον καὶ μαχόμενοι ἠνάγκασαν τοὺς ἐπὶ τοῦ προχωμάτος νὰ τὸ ἐγκαταλείψωσι καὶ συγκεντρωθῶσι καὶ οὕτω ἐντὸς καὶ ἐπὶ τῆς ὀροφῆς τῆς ἐκκλησίας· ἀλλ' ὁ τουφεκισμὸς ἐκεῖθεν κατὰ τὸν ἐχθρὸν ἦτο τόσον φθοροποιός, ὥστε ἐδικάσθησαν οἱ ἀποθάντες καὶ τὸ ὑπὸ τὸ πῦρ τῆς ὀροφῆς τῆς ἐκκλησίας πρόχωμα νὰ ἐγκαταλείψωσι, καὶ εἰς τὴν θάλασσαν νὰ πέσωσιν. Εἰς μάλιστα ἐπροσπάθουν οἱ ἀσυνεχεῖς νὰ περὶλαχθῶσι τοὺς

στρατιώτας εἰς ἐγκαρτέρησιν καὶ ἐπάνοδον ἐπὶ τοῦ νησιδίου· ριψοκινδυνεύων καὶ ὁ φιλότιμος Κιουταχῆς πρὸς ἐμψύχωσιν αὐτῶν ἐπληρώθη εἰς τὸν πόδα· ἀλλ' οἱ στρατιῶταί του, κωφοὶ εἰς τὴν φωνὴν καὶ τυφλοὶ εἰς τὸ παράδειγμά του, ἐμβήκαν εἰς τὰ πλοιάριά των, ἀπεμακρύνθησαν καὶ ἐπανήλθαν εἰς τὸ στρατόπεδον.

Πλήρης χαρὰς ὁ Ἰδραήμης διὰ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἀντιζήλου του, ἀνέλαθεν αὐτὸς τὸν ἀγῶνα, διέταξε καὶ ἐπέβησαν ἀμέσως εἰς πλοιάρια τρισχίλιοι Ἀραβες, καὶ καλέσας τὸν ἀλωτὴν τοῦ Βασιλαΐου Χουσεΐν μπέην, «ἰδοῦ,» τῷ εἶπεν, «ἡ ὥρα νὰ δεῖξωμεν πόσον ἡμεῖς ὑπερέχομεν τῶν ἄλλων,» καὶ ταῦτα εἰπὼν, τὸν ἐνηγκαλίσθη καὶ τὸν ἐπροβόδησεν. Ὁ Χουσεΐνμπεης ἐκύκλωσε μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ὄλον τὸ νησίδιον, οἱ δὲ ὑπερχοπισταὶ αὐτοῦ ἠναγκάστησαν ν' ἀφῆσσι πάλιν τὸ πρόχωμα καὶ συνασπισθῶσιν ὅλοι ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐπὶ τῆς ὁροφῆς της. Ἐκινδύνευαν δὲ νὰ γένωσιν ὅλοι ἀνάρπαστοι διὰ τὴν ὀλιγότητά των· ἀλλὰ εὐστοχος τουφεκοβολὴ τοῦ Σωτηροπούλου τοὺς ἔσωσεν. Οὗτος πασατηρήσας ὅτι οἱ ἐχθροὶ ὑπήκουαν καὶ ἐφοβούντο κατ' ἐξοχὴν ἓνα τῶν ἀξιωματικῶν, ἐτουφέκισεν αὐτὸν δις καὶ τὸν ἐφόνευσεν· ὁ δὲ φονευθεὶς ἦτον ὁ Χουσεΐνμπεης, καὶ τούτου πεσόντος, οἱ ἐχθροὶ κατεταράχθησαν, καὶ οἱ μὲν κατέφευγαν εἰς τὰ πλοιάρια, οἱ δὲ τὰ ὄθουν εἰς τὰ ἔξω καὶ τὰ ἐξεκάθιζαν στρέφοντες τὰ νῶτα πρὸς τὴν Κλείσοδαν· ἐξώρμησαν τότε οἱ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ οἱ ἐπὶ τῆς ὁροφῆς, καὶ πορρευομένου τοῦ Τσαδέλλα, οὕτινος τὴν σπάθην ἔκοψεν εἰς δύο μετ' ὀλίγων ἐχθρικήν βολήν (γ), κατέλαβαν τὸ κανονοστάσιον· καὶ οἱ μὲν κανονοβολοῦντες, οἱ δὲ τουφεκίζοντες εἰς τὸν σωρὸν κατέστρεφαν τοὺς ἐχθρούς. Χίλια περίπου πτώματα ἐφέροντο ἐπὶ τῶν κυμάτων.

Κίτσος Τζαδέλλας.

Ἦρως αὐτόχρημα ἀνεδείχθη πᾶς πολεμιστὴς τῆς Κλείσοδας· ἡ δὲ πᾶσα τοῦ Τρικούπη, φέρουσα ἐν καὶ μόνον κανόνι τριῶν λιτρῶν καὶ πολεμοῦσα ἐν μέσῳ τόσων ἐχθρικῶν κανονοφόρων, ἐδυθίσθη κανονοβολουμένη, ἀλλ' οἱ ἐν αὐτῇ πεσόντες εἰς τὴν θάλασσαν ὑπὸ τὴν χάλαζαν τῶν ἐχθρικῶν βολῶν, διεκολυμβήσαν εἰς τὸ νησίδιον. Διαρκούσης δὲ τῆς δεινῆς ταύτης πάλης, πολλοὶ τῶν ἐν Μεσολογίῳ ἐφιλοτιμήθησαν νὰ δράμωσιν εἰς ἀντίληψιν τῆς ὀλίγης φρουρᾶς τῆς Κλείσοδας, ἀλλ' ἐξ αἰτίας τοῦ κυκλοῦντος τὸ νησίδιον ἐχθρικοῦ στολίσκου, δύο μόνον μονόξυλα, τὸ τοῦ Ῥάπεση καὶ τὸ τοῦ Πέτρου Γαλιώτου, φέροντα τροφάς καὶ πολεμεφόδια, ἐδυνήθησαν νὰ διαπλεύσωσι· καὶ τὸ μὲν τοῦ Ῥάπεση κατευωδώθη, τὸ δὲ τοῦ Γαλιώτου ἐδιχοκόπη πλησίον τοῦ νησιδίου ὑπὸ κανονοβολῆς, ἀλλ' οἱ ἐν αὐτῷ, ἐν οἷς καὶ ὁ Κώ-

στας Δροσίνης καὶ ὁ Γεώργης Κωνσταντίνου Βαλτινός πεσόντες εἰς τὴν θάλασσαν διεσώθησαν· μόνος ὁ Γαλιώτος ἐφρονεύθη ἐπὶ τοῦ διάπλου.

Καὶ ἐπὶ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος μάχης καὶ ἐπὶ πολλῶν, ὡς εἶδαμεν, ἄλλων ἀκαταδάμαστος ἐδείχθη ἡ ἀνδρία καὶ ἡ καρτερία τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογίου, ἀλλ' ἡ πείνα, δαμάζουσα τὴν ἀνδρίαν καὶ τὴν καρτερίαν, ἤρχισε νὰ δεικνύῃ ὅλα τὰ φόβητρά της. Ἐνατενίζοντες οἱ ἐγκλειστοὶ εἰς τὴν θάλασσαν, δι' ἧς ἀνέμεναν, ὡς καὶ ἄλλοτε, τὴν θεραπείαν τοῦ κακοῦ, δὲν ἔβλεπαν εἰμὴ ἐχθρικός σημαίας καὶ διὰ μόνης τῆς προσδοκίας τῆς ταχείας ἐλεύσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐζωγοῦντο· ἀλλὰ τὰ εἰς κίνησιν τοῦ στόλου καὶ εἰς ἀγορὰν καὶ ἀποστολὴν τροφῶν καὶ πολεμοφοδίων χρήματα ἔλειπαν· διὰ τὴν κατεπείγουσαν δὲ ταύτην ἀνάγκην καὶ ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ τῶν παρὰ τῆς φρουρᾶς τοῦ Μεσολογίου ἀποσταλέντων ὀπλαρχηγῶν ἐξεδόθη νόμος τὴν 16 Φεβρουαρίου εἰς ἐκποίησιν ἐθνικῶν κτημάτων, δηλαδὴ γῆς καλλιεργήσιμου καὶ μή, σταφιδῶνων, ἀμπελώνων, ἐλαιῶνων, κήπων καὶ παντὸς εἶδους δένδρων, ἀξίας ἰσπανικῶν ταλλήρων 800000· ἀλλ' ἐχρειάζετο καιρὸς εἰς πρᾶγματοποίησιν τοῦ νόμου τούτου, ἐν ᾧ ὁ κίνδυνος ἐπέκειτο· δὲν εὕρισκοντο δὲ πρόθυμοι ἀγορασταὶ διὰ τὸν γενικὸν κίνδυνον τῆς πατρίδος καὶ τὸ μὴ νόμιμον τῆς πωλήσεως· δι' ὅλα ταῦτα ὀλίγοι οἱ ἐντεῦθεν πόροι, καὶ εἰς προαιρετικὴν συνεισφορὰν κυβερνῶντες καὶ κυβερνώμενοι ἐκλήθησαν· εἰσηκούσθη ἡ φωνὴ τοῦ κινδύνου, ἔδωκε καὶ τὸ ἐθνικὸν ταμεῖον ὅσα εἶχε, καὶ οὕτως ἐξέπλευσαν τὴν 19 Μαρτίου ὑδραϊκά τινὰ πλοῖα ὑπὸ τὸν Μιαούλην καὶ κατόπιν αὐτῶν καὶ τινὰ σπετσιωτικά καὶ ψαριανά. Ἡ μοῖρα αὕτη ἐκ 30 πλοίων ἔφερε καὶ τοὺς ἀπεσταλμένους τῆς φρουρᾶς, πρὸς οὓς ἐδόθησαν διὰ τὰς ἀνάγκας αὐτῆς γρόσια 230000. Ἀλλ' οὐδέποτε ἑλληνικὴ μοῖρα ἐξέπλευσε τόσον ἀπαρασκευάστος· πολλὰ πλοῖα δὲν εἶχαν πλειοτέρους τῶν 20 ναυτῶν. Ἐν τούτοις, ὁ ἐχθρικός στόλος, εἰδοποιηθεὶς παρὰ τῶν κατὰ τὴν Ζάκυνθον προφυλακίδων του, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ μοῖρα ἐφάνη τὴν 31 Μαρτίου πρὸς ἐκεῖνα τὰ μέρη, ἐξέπλευσε τοῦ κόλπου καὶ ἔπλεε μεταξὺ τῶν Ἐχινάδων καὶ τοῦ Πάπα· ἡ δ' ἑλληνικὴ ἔπλευσε τὴν ἑφεξῆς ἡμέραν πρὸς τὸν Πεταλᾶν.

Ἄν καὶ οἱ ἐχθροὶ κατεῖχαν ὅλους τοὺς γνωστοὺς διάπλους τῆς λίμνης ἐπαγρυπνοῦντες ἡμέραν καὶ νύκτα, ὑπῆρχε καὶ τις ἀφύλακτος, στενὸς καὶ ἀφανής, δι' οὗ εἰσέπλεαν ἐνίοτε ἐκ τοῦ Πεταλᾶ μικρὰ πλοιάρια· δι' αὐτοῦ διεβιδάσθη τὴν 1 Ἀπριλίου ἐκ τῆς πόλεως εἰς τὴν ναυαρχίδα ὁ πρόφην φρούραρχος τοῦ Βασιλαδίου Παπαλουκάς, ἔφερε πρὸς τὸν Μιαούλην γράμματα, δι' ὧν ἐξιστόρει ἡ διοικητικὴ ἐπιτροπὴ τὴν δεινὴν θέσιν τῶν πολιορκουμένων διὰ τὴν ἑλλειψιν τῶν τροφῶν, καὶ τῷ ἐπρόδαλε νὰ στείλῃ ὅσας ἔφερε διὰ τοῦ διάπλου τούτου ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ Παπαλουκά. Ἐφορτώθησαν εὐθὺς αἱ τροφαί, καὶ αἱ τροφοφόροι λέμβοι ἐκίνησαν τὴν ἐξῆς νύκτα· ἐκίνησαν καὶ τὰ ἐν Πεταλᾶ πλοῖα, τὰ μὲν πρὸς τὸν Πάπαν τὰ δὲ πρὸς τὸ Μεσολόγι· ἀλλὰ, κακῇ τύχῃ, αἱ λέμβοι συνήντησαν ἐπὶ τοῦ διάπλου ἀπροσδοκῆτως ἐχθρικὴν φυλακὴν, ἐπολέμησαν, ἀπέτυχαν, καὶ ἐπανῆλθαν εἰς τὰ πλοῖα των ἐπαναφέ-

ρουσαι τὰς τροφάς. Τὴν δὲν 3 Ἀπριλίου 20 τῶν ἑλληνικῶν πλοίων ὑπὸ τὸν Μιαούλην, καὶ 65 ἑχθρικά, ἐξ ὧν 15 φρεγάται καὶ κορβέτται, ἐναυμάχησαν· ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν 30 Ἕλληνες, καὶ ἐκάη καὶ ἐν πυρπολικόν· ἀλλὰ καὶ ἡ ναυμαχία καὶ οἱ φονευθέντες Ἕλληνες καὶ τὸ πυρπολικόν εἰς μάτην. Ὁ Μιαούλης ἔχων πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν κρίσιμον περίστασιν τῆς φρουρᾶς, οὗτ' ἐδειλίασε διὰ τὴν ὀλιγότητα, τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ στολίσκου του, οὗτ' ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τοῦ πεδίου τῆς μάχης· ἀλλ' αἱ προσπάθειά του δὲν ἐτελεσφόρησαν· ἂν δὲ ἦνοιγε καὶ τὸν λιμένα, χρειάν εἶχε

Αἱ γυναῖκες τοῦ Μεσολογγίου.

Ἐξ ἐφθαρμένης παλαιᾶς χρωμολιθογραφίας.

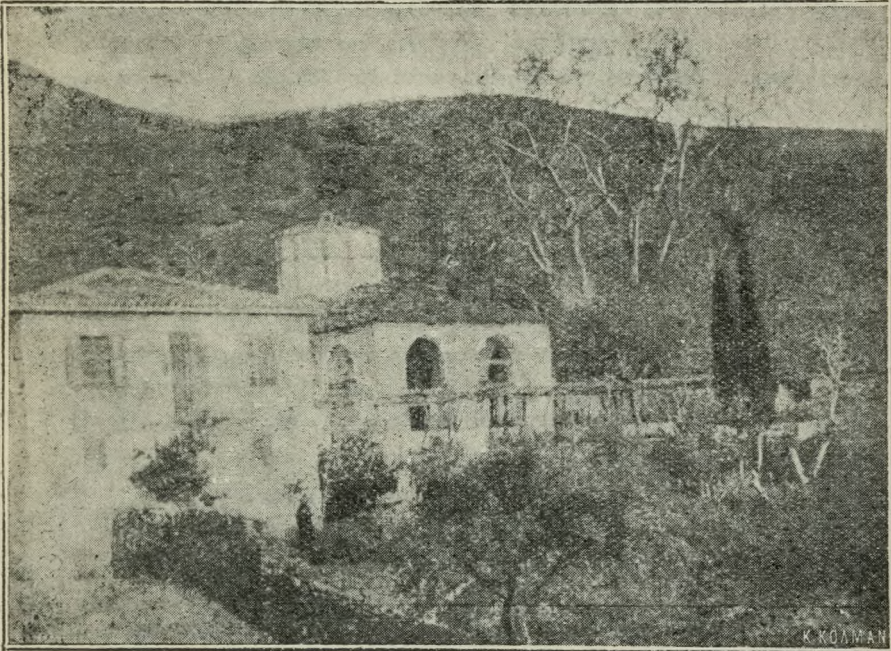
πολλῶν πλοιαρίων κανονοφόρων πρὸς διασκορπισμὸν τῶν ἐν τῇ λίμνῃ περιφερομένων καὶ παραφυλαττόντων 70 ἑχθρικῶν, ἐν ᾧ δὲν εἶχεν εἰμὴ τὰς λέμβους τοῦ στολίσκου του· ὥστε στενὰ πανταχόθεν. Ἀλλὰ πῶς νὰ μὴ ἐλλεινολογήσῃ ὁ ἱστορικός τὴν ἀξιοκατάκριτον ἀπρονοησίαν τῶν κυβερνώντων τὴν Ἑλλάδα τὸν καιρὸν ἐκεῖνον; δὲν ἦτον ἑλλειψις πόρων, ἤτις ἔφερε τὴν φρουράν τοῦ Μεσολογγίου εἰς τὴν ἐσχάτην ταύτην ἀπελπισίαν, ἀλλ' ἑλλειψις κυβερνητικῆς προνοίας. Διαρκούσης τῆς πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου, τρεῖς θαλάσσιοι ἐκστρατεῖαι ἐγένοντο εἰς βοήθειαν αὐτοῦ, ἐν ᾗ μία ἤρκει, καὶ αὕτη μόνον πρὸς εἰσκομιδὴν τῶν ἀναγκαίων. Εἶδαμεν, ὅτι καὶ ἡνείχθη καὶ ἀνοικτὸς διέμεινε μέχρι πολλοῦ ὁ λιμὴν τοῦ Μεσολογγίου, ὥστε ὅσα ἐπ' ματαίῳ ἐξωδεύθησαν ἐπὶ τῆς δευτέρας καὶ τῆς τρίτης ναυτικῆς ἐκστρατείας θὰ ἐξήρκουν ταῦτα μόνον εἰς πλυχρόνιον προμήθειαν τῶν ἀναγκαίων, ἂν ἐστέλλοντο ἐπὶ τῆς πρώτης, καὶ ὅλη ἡ κατὰ τῆς Ἑλλάδος δύναμις θὰ ἐσυντρίβετο πρὸ τῶν πυλῶν τῆς πόλεως, διότι ἡ φρουρά της, χάρις εἰς τὴν ἀκα-

ταμάχητον καρτερίαν της, μόνην τὴν πείναν ἐφοβεῖτο, καὶ θὰ ἐγίνετο ἐπὶ μόνου τοῦ ἀγώνος τῆς πόλεως ἐκείνης ἢ κρίσις ὅλου τοῦ ἐθνικοῦ ἀγώνος, καὶ θὰ κατεστρέφετο καὶ αὐτὸς ὁ καταστρέφας τὴν Πελοπόννησον Ἰδραήμης. Ἦξεύρομεν, ὅτι ὁ μεγαλότολμος οὗτος σατράπης εἶπεν ἐπὶ τῆς μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μεσολογγίου ἐπανόδου του εἰς Νεόκαστρον τῷ Δεριγνῇ ἐλθόντι εἰς ἐπίσκεψίν του καὶ ἐρωτήσαντι αὐτὸν περὶ τῆς ἐκστρατείας του· «βλέπεις πῶς λύεται ἡ χιὼν ἐκείνη;» δακτυλοδεικτῶν χιονοσκεπῇ τινα ἀκρώρειαν, «κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον θὰ ἐλυόμεθα καὶ ἡμεῖς ὅλοι, ἂν εἶχεν» ἢ φρουρὰ τοῦ Μεσολογγίου τροφὰς τρεῖς ἔτι ἑβδομάδας.» Τόσον κακὸν ἔπαθαν οἱ ἐχθροὶ ἐν τῇ μάχῃ τῆς Κλείσοδας, καὶ τόσον ἀπηλπίσθησαν τοῦ νὰ κυριεύσωσιν ἄλλως εἰμὴ διὰ τῆς πείνας τὴν πόλιν.

Ἄς ἴδωμεν τώρα καὶ τὴν τελευταίαν σκηνὴν τοῦ μεγάλου τούτου δράματος.

Ἡ συνήθης τροφή πρὸ ἡμερῶν ἐξέλειψε, καὶ εὐτυχεῖς ἐλογίζοντο ὅσοι τῶν ἐν τῇ πόλει εὑρισκαν κρέατα ἀκαθάρτων ζώων. Οἱ καρκῖνοι καὶ αἱ φυόμεναι ἐν τῇ λίμνῃ ἀλμύραι· ἡγοράζοντο πολλάκις δι' αἷματος ἐξ αἰτίας τῶν περιφερομένων παρὰ τὴν πόλιν ἐχθρικῶν πλοιαρίων. Οἱ πολιορκούμενοι, ῥακοφοροῦντες, τετραχηλισμένοι, αὐχμηροὶ καὶ ὑπὸ τῆς πείνας καὶ κακουχίας κατεσκελετευμένοι, ἦσαν δυσδιάγνωστοι καὶ πολλοὶ φασματώδεις· συχνάκις διὰ τὴν ἀκαθαρσίαν τῆς τροφῆς ἢ τὴν παντελῇ στέρησιν αὐτῆς ἐπιπτάντινες λειποθυμοῦντες κατὰ γῆς· ἀσθενεῖς καὶ τραυματίαι ἐστεροῦντο πάσης θεραπείας· πτώματα ἔκειντο ἐν ταῖς ὁδοῖς, καὶ οἱ ζῶντες ἀνέπνεαν τὴν ἀποφοράν των. Ἀλλὰ καὶ τοιαῦτα πάσχοντες ἐνεκαρτέρουν, ἐλπίζοντες εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου ἀνοίξαντος καὶ ἄλλοτε τὸν καὶ ἤδη κεκλεισμένον τῆς πόλεως λιμένα. Ἀλλ' ἄφ' οὗ ἐβεβαιώθησαν, ὅτι ὅλοι οἱ ἀγῶνές του ἐματαιώθησαν, καὶ ὅτι καὶ ὁ ἀφανὴς διάπλους τῆς λίμνης, καταληφθεὶς καὶ αὐτὸς παρὰ τῶν ἐχθρῶν, δὲν ἠνοίχθη, ἀπηλπίσθησαν, καὶ, ἀποφασίσαντες νὰ διεξέλθωσι ξιφήρεις, ἔστειλαν δύο στρατιώτας ἀλδανοφοροῦντας καὶ ἀλδανολαλοῦντας διὰ νυκτὸς πρὸς τοὺς ἔξω ὀπλαρχηγούς, τοὺς διατρίβοντας τότε ἐν Πλατάνῳ τῶν Κραβθάρων. εἰδοποιοῦντες αὐτούς, ὅτι ἐμελέτων νὰ διεξέλθωσι τὴν νύκτα τῆς 10 Ἀπριλίου, καὶ τοὺς ἐκάλουν εἰς ἀντίληψιν ἐπὶ τῆς διεξόδου. Πρόθυμοι οἱ ἐν Πλατάνῳ ὀπλαρχηγοὶ εἰς τὴν αἴτησιν τῶν συναδέλφων των ἀπεκρίθησαν, ὅτι εἰς εὐδῶσιν τοῦ σκοποῦ αὐτῶν πεντακόσιοι ἦσαν ἔτοιμοι νὰ πέσωσι τὴν ὀρισθεῖσαν νύκτα εἰς τὸ στρατόπεδον τοῦ Κιουταχῇ τὸ πρὸς τοὺς Μύλους, πεντακόσιοι εἰς τὸ τοῦ Ἰδραήμη τὸ πρὸς τὰ Τριλάγκαδα. καὶ πεντακόσιοι νὰ εὑρεθῶσι κατὰ τὰ Χίλια σπήτια φέροντες πολλὰ ζῶα εἰς χρῆσιν τῶν ἀσθενῶν, τῶν τραυματιῶν, καὶ τῶν ἀδυνάτων· παρήγγειλαν δὲ νὰ μὴ ἐξέλθῃ ἡ φρουρὰ εἰμὴ ἄφ' οὗ προσδάλωσιν ἐκεῖνοι πρῶτοι τὰ δύο ἐχθρικά στρατόπεδα. Λαβοῦσα ἡ φρουρὰ τὴν ἀπάντησιν ταύτην προητοιμάζετο εἰς τὴν διεξοδον, καὶ κατασκευάσασα τρεῖς ξυλῖνας καὶ πλατείας γεφύρας ἐτρύπησε τὸ τεῖχος καὶ τὰς ἔθεσεν ἐπὶ τῆς τάφρου ἔμπροσθεν τοῦ καρκινσείδους προφράγματος καὶ τῶν προτεχισμάτων τοῦ Μπό-

τοσχη· δὲν τὰς ἐδλεπε δὲ ὁ ἐχθρὸς, διότι τὰς ἐκάλυπτεν ἡ πρόταφρος. Ὑπερηνναεσχίλια ψυχὰς ἦσαν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ἐν τῇ πόλει, διότι μετὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ Κιουταχῆ ἐθεωρήθη ἡ πολιορκία ὡς λελυμένη, καὶ πολλὰ καταφυγοῦσαι, ἀρξαμένης τῆς πολιορκίας, εἰς Κάλαμον οἰκογένεια· ἐπανήλθαν εἰς τὴν πόλιν, καὶ ἐκ τῆς αἰτίας ταύτης ἐφθάρησαν ταχύτερον αἱ ἐν αὐτῇ τροφαί. Ἐξ ὧν δὲ εὐρίσκοντο ἐν τῇ πόλει, δισχίλιοι πεντακόσιοι

Ἡ μονὴ τοῦ Ἀγ. Συμεῶνος.

ἦσαν οἱ ὀπλοφόροι· ἐν οἷς καὶ πολλοὶ πάσχοντες· οἱ δὲ λοιποὶ ἐργάται, γυναῖκες, παιδιὰ, γέροντες καὶ ἀσθενεῖς· ὅλοι δὲ, ὀπλοφόροι καὶ μὴ, ἔχοντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν θάνατον ἐξεπλήρωσαν ὅσα ἡ θρησκεία πρὸ τῆς τελευταίας κελεύει, καὶ ἔκαυσαν καὶ πολλὰ πράγματα ἐξ ὧν δὲν ἐδύναντο νὰ μεταφέρωσιν.

Ἐν τούτοις ἦλθεν ἡ δεκάτη Ἀπριλίου· πάμπολλοι ἦσαν οἱ κατάκοιτοι· ἐξ αὐτῶν, οἱ μὲν μὴ δυνάμενοι νὰ κινηθῶσιν ἠναγκάζοντο νὰ περιμείνωσι τὸν διὰ σφαγῆς θάνατον ἐπὶ κλίνης, οἱ δὲ ὅπως οὖν εὐρωστώτεροι μετετέθησαν ἐντὸς τινων τῶν δυνατωτέρων οἰκιῶν, ὅπου ἦσαν πολεμεφόδια, ἐπὶ σκοπῇ νὰ πολεμήσωσι μέχρι τελευταίας πνοῆς καὶ ἔπειτα νὰ καῶσιν· ἔμειναν δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ πολλοὶ στενοὶ συγγενεῖς των μὴ ὑποφέροντες ν' ἀποχωρισθῶσι καὶ προτιμήσαντες νὰ συναποθάνωσι πολεμοῦντες· ἦσαν δὲ καὶ τινες τῶν ἐναπομεινάντων οἵτινες, θαρρύνόμενοι ὑπὸ τῶν ἐπὶ τῆς πολιορκίας συ-

νήθων νικῶν, ἤλπιζαν, ὅτι ἐξορμῶσα ὅλη διὰ μιᾶς ἡ ἀτρόμητος ἐκείνη φρουρά θά διεσκόρπιζε τοὺς πολιορκοῦντας καὶ θ' ἀπῆλλαττε τὴν πόλιν τῶν ἐπικειμένων δεινῶν.

Λύοντος τοῦ ἡλίου, ἠκούσθη τουφεκισμὸς πρὸς τὴν κορυφὴν τοῦ Ζυγοῦ κατὰ τὸ μέρος τοῦ ἁγίου Συμεῶνος. Ὁ τουφεκισμὸς οὗτος, ὅστις ἐσήμαινεν ὅτι ἦλθεν ἐκεῖ ἡ ἔξωθεν βοήθεια, ἔβαλε μὲν εἰς κίνησιν τὴν φρουράν ὡς πρὸς τὴν ἔξοδον, ἀλλ' ἔβαλεν ἐν ταῦτῃ εἰς ὑποψίαν καὶ τὸν ἐχθρὸν μαθόντα συγχρόνως διὰ τινος λειποτάκτου ἀλλοδαποῦ ὅσα ἐμελετῶντο. Περὶ δὲ τὴν β' ὥραν τῆς νυκτὸς συνήχθησαν ἡ φρουρά καὶ τὸ πλῆθος, ὅσον ἦτο δυνατὸν ἀταράχως, δοθέντος τοῦ σημείου, ὅπου ἐτέθησαν αἱ γέφυραι πρὸ ὀλίγου· αἱ πλείσται τῶν γυναικῶν ἐνεδύθησαν καὶ ὠπλίσθησαν ὡς ἄνδρες· ὠπλίσθησαν καὶ ὅσα παιδία ἐδύναντο νὰ ὀπλοφορῶσι· λαμπρῶς δ' ἐφώτιζε τὴν νύκτα ἐκείνην ἡ σελήνη τὸν ὀρίζοντα. Οἱ δὲ συναχθέντες διηρέθησαν εἰς τρία σώματα ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τὸ μὲν τοῦ Νότη Μπότσαρη, τὸ δὲ τοῦ Κίτσου Τσαβέλλα, τὸ δὲ τοῦ Μακρῆ· ἐν τοσούτῳ ἐγίνετο καὶ ἡ ὑπηρεσία τοῦ φρουρίου ὡς σύνηθες πρὸς ἀπάτην τοῦ ἐχθροῦ. Καὶ ἐν πρώτοις ἐξῆλθαν χίλιοι τῆς φρουρᾶς καὶ ἐκάθησαν σιωπηλοὶ ὑπὸ τὴν πρόταρρον· ἐξῆλθαν κατόπιν καὶ τὰ ἀδύνατα μέλη, ἀλλὰ τόσον ἀτάκτως ὠθοῦντα καὶ ὠθούμενα ἐπὶ τῶν γεφυρῶν, ὥστε πολλὰ ἔπεσαν ἐντὸς τῆς τάρρου· ἐξῆλθαν ἐπὶ τέλους καὶ οἱ λοιποὶ ὀπλοφόροι· ἀλλὰ πολλοὶ τῶν Μεσολογγιτῶν ἐξ αἰτίας τῶν διὰ τὰς βαρεῖας ἀσθενείας ἐναπομεινάντων συγγενῶν των ἐβράδυναν νὰ ἐξέλθωσιν, ἀποχαιρετῶντες οἱ πολυπαθεῖς τοῦ θανάτου τὸν ἀποχαιρετισμὸν καὶ ἀποχαιρετώμενοι· τινὲς δὲ αὐτῶν οὐδ' ἐπρόφθασαν νὰ ἐξέλθωσιν· ἡσύχαζαν δὲ οἱ ἐκτὸς τοῦ τείχους συνενωθέντες, καὶ ἀνέμεναν τὴν ἐναρξιν τῆς ἔξωθεν προσβολῆς, ὡς προσεσχεδιάσθη. Μετὰ τὸν ἐπὶ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου τουφεκισμὸν οὐδεμία ἄλλη τουφεκία ἔπεσεν ἔξωθεν, καὶ οἱ Τοῦρκοι ὑποπετεύοντες, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐξῆλθαν ἤδη καὶ ἡσύχαζαν ὀπισθεν τῆς προτάρρου, ἤρχισαν νὰ κανονοβολῶσι καὶ τουφεκίζωσι. Πρηνεῖς ἔκειντο οἱ πυροβολούμενοι εἰς ἀποφυγὴν τοῦ ἐπιβρίπτομένου πυρός· ἀλλ' ἄφ' οὗ, ἀναμείναντες ἱκανὴν ὥραν, εἶδαν ὅτι δὲν ἐπραγματοποιοῦντο ὅσα ἐπροσδόκουν ἔξωθεν, καὶ ὅτι ἐπυροβολοῦντο θανατηφόρως, ἀνεγερθέντες ὅλοι, ἐμπρός, ἀνέκραξαν, ἐμπρός, καὶ ἀλαλάζοντες, καὶ θακρύνοντες ἀλλήλους ἐπροχώρουν· καὶ τὸ μὲν ὑπὸ τὸν Μπότσαρην σῶμα κατέλαβε τὴν ὁδὸν τοῦ Μποχωρίου, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Μακρὴν τὴν τοῦ Ἀνατολικοῦ, τὸ δὲ ὑπὸ τὸν Τσαβέλλαν τὴν μέσην· σκοπὸν δὲ εἶχαν νὰ ἐνωθῶσι τὰ τρία ταῦτα σώματα πρὸς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ κατὰ τὴν ἄμπελον τοῦ Ραζοκότσικα τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ τοῦ ὄρους Μονῆς τοῦ ἁγίου Συμεῶνος δύο ὥρας μακράν τοῦ Μεσολογγίου. Ἀλλὰ μόλις ἐπροχώρησαν, καὶ αἶφνης ἠκούσθη φωνὴ λέγουσα «ὁ πίσω, ὁ πίσω,» καὶ ἐπὶ τῇ φωνῇ ταύτῃ οἱ ὀπισθεν ἐρχόμενοι Μεσολογγῖται, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδία καὶ τινες μὴ ἐντόπιοι, ἐν οἷς καὶ ὁ Γεῶργος Τσαβέλλας, ἀνεστράφησαν· ἀλλ' οἱ λοιποὶ ἐπροχώρουν καὶ οὔτε τὰ διπλᾶ καὶ τριπλᾶ χαρὰκώματα

καὶ ταφρεύματα τῶν ἐχθρῶν, οὕτε τὸ ἀκούμητον κατ' αὐτῶν πῦρ ἴσχυσαν ν' ἀναστείλῃσι τὴν ὁρμὴν των. Ἦναγκάζοντο δὲ οἱ Τοῦρκοι νὰ ὑποχωρῶσιν ἐπὶ τῇ ὁρμῇ καὶ ὠρυγῇ των. Ἡμῶριον δὲ ἀπομακρυνθέντες τοῦ φρουρίου, ἔπεσαν ἐν μέσῳ τοῦ ἱππικοῦ τοῦ ἐχθροῦ, οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Μακρὴν καὶ τὸν Ὑσαβέλλαν τοῦ ὑπὸ τὸν Κιουταχῆν ὀπισθεν ἵσταμένου τοῦ στρατοπέδου αὐτοῦ, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Μπότσαρην τοῦ ὑπὸ τὸν Ἰβραήμην ἐλθόντος ἐπίτηδες ἀπὸ τοῦ Μποχωριου· καὶ οἱ μὲν ὑπὸ τὸν Μπότσαρην καὶ Ὑσαβέλλαν ὀλίγην βλάβην ἔπαθον, οἱ δὲ ὑπὸ τὸν Μακρὴν μεγίστην. Ἀφ' οὗ δὲ διεπορεύθησαν, ἔφθασαν, οἱ μὲν ἐντεῦθεν οἱ δὲ ἐκεῖθεν, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ, ὃ ἐστὶν εἰς τὴν ἐθεώρουν ὡς τὸ τέρμα τῶν κινδύνων των θέσιν καὶ ὑπὸ τὸ πῦρ τῶν ἔξωθεν εἰς ἀντίληψιν ἀναμενομένων Ἑλλήνων· ἀλλ' ἀντὶ φίλων ἡῦραν πολυαριθμούς Ἀλβανοὺς ὑπὸ τὸν Μουστάμπεην καὶ ἔπαθον τὰ πάνδεινα καταδιωχθέντες καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ὄρους. Πεντακόσιοι ἀπωλέσθησαν ἐκ τῆς φρουρᾶς ἐπὶ τῆς διεξόδου· ὅλοι δὲ αἱ συνακολουθοῦσαι γυναῖκες, ἐκτὸς ἐπτά, καὶ ὅλοι οἱ παῖδες, ἐκτὸς τριῶν ἢ τεσσάρων, ἐφονεύθησαν ἢ ἡχμαλωτίσθησαν, τινὲς μὲν ἐπὶ τῆς διὰ τῶν ἐχθρικῶν χαρκαωμάτων καὶ τῆς ἀνάμεσον τοῦ ἱππικοῦ πορείας των, οἱ δὲ πλείότεροι ἐν ταῖς ὑπωρεαῖς· διαρκούντος δὲ τοῦ κινδύνου οὐδεμίαν ἡῦραν ἔξωθεν βοήθειαν· ὅθι μόνον στρατιῶται ὑπὸ τὸν Δράκον καὶ τὸν Πανομάραν τοῖς ἔφεραν τὸ μεσονύκτιον ὀλίγην τροφήν. Νυκτοποροῦντες οἱ περὶ τὸν Μπότσαρην, τὸν Ὑσαβέλλαν καὶ τὸν Μακρὴν ἐξημερώθησαν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους κακὴν κακῶς ἐξ αἰτίας τῆς ταλαιπωρίας, τῆς πείνης καὶ τοῦ κόπου. Τὴν δὲ ἐπαύριον ἔφθασαν οἱ πλείστοι εἰς Δερδέκισταν, χωρίον τοῦ Ἀποκούρου, ὅπου οὐδένα ἡῦραν τῶν κατοίκων, πρὸς μικρὰν περιθαλψιν, ἀλλὰ μόνον ὀλιγάριθμὰ τινα σώματα τοῦ Κώστα Μπότσαρη καὶ ἄλλων ὀπληρχηγῶν δικαιολογουμένων, ὅτι διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν περὶ αὐτοὺς καὶ τὴν μὴ ἐμφάνισιν τῶν πολλῶν δὲν ἐδυνήθησαν νὰ τρέξωσιν εἰς βοήθειάν των. Ἐμείναν δὲ οἱ διασωθέντες ἐν τῷ χωρίῳ ὅλην τὴν ἡμέραν· τὴν δὲ ἐπαύριον μετέδωκαν εἰς Πλάτανον τῶν Κραβδάρων, ὅπου διέμειναν 8 ἡμέρας ἀναμένοντες τοὺς τῇδε κάκεισε διασπαρέντας· ἐκεῖθεν ὑπῆγαν εἰς Σάλωνα. Κακῶς ἔχοντες πρὸ τῆς ἐξόδου τόσον ἐταλαιπωρήθησαν μετὰ τὴν ἐξοδον, καὶ τόσοι ἀπέθαναν καθ' ὁδὸν πεινῶντες καὶ κακούχουμενοι, ὥστε ἀπαριθμηθέντες, ἀφ' οὗ ἔφθασαν εἰς τὰ Σάλωνα, εὐρέθησαν ὅλοι οἱ διασωθέντες 1300, ἐν ᾧ οἱ τῆς φρουρᾶς μόνον ἦσαν ἐπὶ τῆς ἐξόδου των 2500.

Δεινότερα δὲ καὶ ὀλεθριώτερα ἦσαν τὰ παθήματα τῶν ἐν τῇ πόλει ἀπομεινάντων καὶ τῶν ἐπανελθόντων. Ἐν ᾧ ἡ φρουρὰ καὶ οἱ παρακολουθοῦντες ἐξήρχοντο τῆς πόλεως, οἱ ἐχθροὶ εἰσέρχοντο· εἰσερχόμενοι δὲ ἀπῆντησαν τοὺς συγχρόνως ἐπανερχομένους ἐπὶ τῇ ἀκουσθείσῃ φωνῇ «ὀπίσω, ὀπίσω», καὶ τοὺς μὲν ἄνδρας ἐθιγνάντωνσαν, τὰς δὲ γυναῖκας καὶ τὰ παῖδια ἡχμαλώτισαν· μόνον οἱ ὑπὸ τὸν Γεῶργιον Ὑσαβέλλαν ἐπρόλαβον καὶ ἐξῆλθαν ἐκ δευτέρου διὰ τῆς παραλίας ὁδοῦ, καὶ πετόντες ἐν μέσῳ τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ

ἐπιστρέφοντος εἰς Μποχώρι οἱ μὲν ἀπωλέσθησαν, οἱ δὲ διεσώθησαν. Ἄλλ' ἢ θανατηφόρος ἐκείνη πρὸς τοὺς στραφέντας εἰς τὰ ὀπίσω φωνή, δὲν ἦτο φωνή ἐπιβούλων χειλέων. Τινὲς τῶν προπρευομένων ἐπὶ τῆς διεξόδου ἐθεώρησαν ὡς ἀνυπέρβλητα ἐμπόδια τῆς προόδου τὰ ἐλικοειδῆ χαρρακώματα καὶ ταφρεύματα τῶν ἐχθρῶν καὶ ὡς τόσους τάφους ἀνεωγμένους· διὰ τοῦτο προτιμώντες τὸν ἐπὶ τῶν πυροβολοστασίων τοῦ τείχους θάνατον ὥς ἐνδοξότερον,

Ἡ θυσία τοῦ Καψάλη.

Εἰκὼν Βρυζάκη.

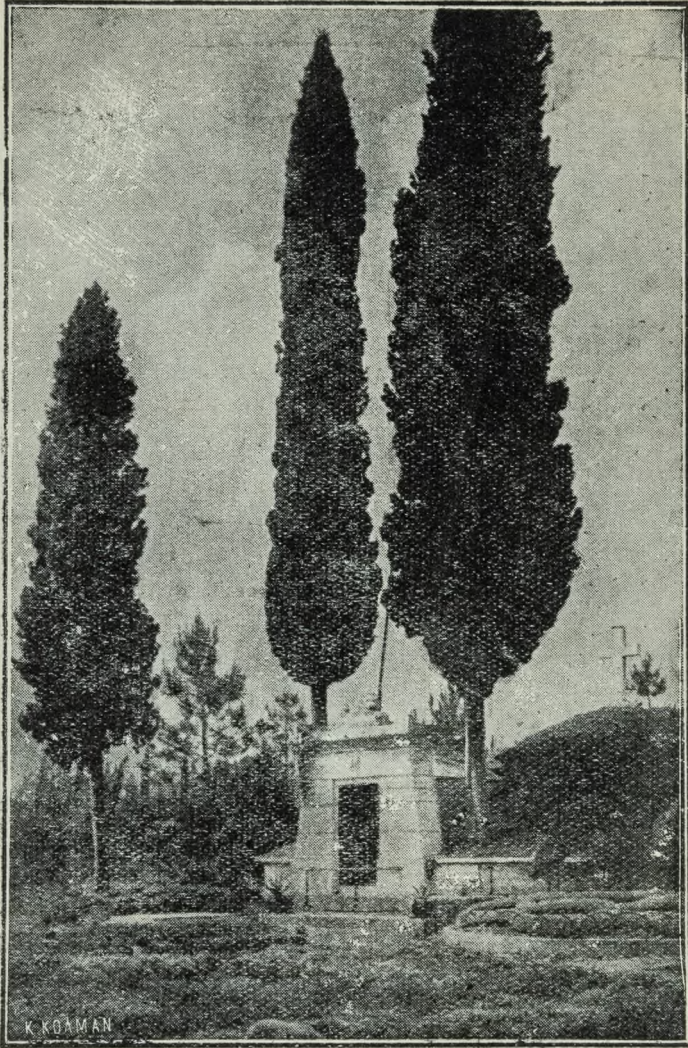
ἔκραξαν «ὀπίσω, ὀπίσω», καὶ ἐστράφησαν καὶ αὐτοὶ ὀπίσω.

Πατήσαντες δὲ οἱ ἐχθροὶ τὴν πόλιν ἔστρεψαν ἐν πρώτοις τὸ πῦρ τοῦ τείχους κατὰ τῶν οἰκιῶν, καὶ ἔπειτα διεσπάρησαν εἰς λεηλασίαν, εἰς σφαγὴν, καὶ εἰς αἰχμαλωσίαν. Πυροβολισμοί, κραυγαί, δολολυγμοί, μαχαίροκτυπήματα καὶ ἐκπυρσοκροτήσεις ἠκούοντο ὅλην τὴν νύκτα. Ἡ ὑπὸ τὸ προτείχισμα τοῦ Μπότσαρη μεγάλη πυριτοθήκη, ἐξαφθεῖσα πρώτη διὰ χειρὸς Ἑλλήνων, διέβρηξε τὸ προτείχισμα καὶ κατέστρεψε πολλοὺς ἐχθροὺς· ἐξήφθη ὡσαύτως καὶ ἡ πρὸς τὸ δυτικὸν παράλιον καὶ ἀνέτρεψεν ἐκ βάθρων τὴν παρακειμένην οἰκίαν, ὅπου ἐξέπνευσεν ὁ Βύρων· διεβράγησαν ὑπὸ πυρὸς ἐπίσης Ἑλλήνων καὶ αἱ οἰκίαι, ἐν αἷς συνεσωρεύθησαν οἱ πάσχοντες· ἐπὶ δὲ τῇ διαβράγῃ, ἐξετινάσσοντο συμμίγδην εἰς τὸν ἄερα οἱ ἐν αὐταῖς Ἕλληγες καὶ οἱ πατοῦντες

αὐτὰς ἐχθροί. Ὡς ἡ πόλις ἐκυριεύθη τὴν νύκτα ἐκείνην πλὴν ὃ ἐν τῷ παρκακείμενῳ νησιδίῳ Ἀνεμόμυλος, ὅπου ἐφυλάττετο πολλὴ πυρίτις· διέμεινε δὲ σῶς ὁ Ἀνεμόμυλος μέχρι τῆς 13, καθ' ἣν διεῖράγη καὶ αὐτὸς ὑπὸ πυρὸς Ἑλλήνων. Παθόντες οἱ περὶ τὸν Κιουταχὴν καὶ τὸν Ἰβραήμην ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ἃν καὶ ψυχοῦργούντων, ἔπαθαν καὶ ἅρ' ἑαυτῶν ἀλληλοφονευόμενοι χάριν τῶν λυφύρων, ἕως οὗ ὑπερισχύσαντες οἱ περὶ τὸν Ἰβραήμην ἐκράτησαν αὐτοὶ μόνοι τὴν πόλιν καὶ ἀπεδίωξαν τοὺς περὶ τὸν Κιουταχὴν. Οἱ γνωστότεροι δὲ τῶν ἐπὶ τῆς ἐξόδου θανατωθέντων ἦσαν ἐκ μὲν τῶν ἐντοπίων ὁ Ἀναστάσιος Παλαμάς, ὁ Πέτρος Γουλημῆς, ὁ Γεώργιος Φαράντος, ὁ Κωνσταντῖνος Καρπούνης, ὁ Κωνσταντῖνος Τρικούπης, καὶ ὁ Ἀθανάσιος Ραϊζοκότσικας, γενικὸς ἀρχηγὸς τῶν συμπολιτῶν του καὶ τὰ μέγιστα διαπρέφας διὰ τὴν πολλὴν ἱκανότητά του, τὴν ἀκλόνητον καρτερίαν του καὶ τὸν ἀκάματον ζήλόν του· ἐκ δὲ τῶν λοιπῶν οἱ ὀπλαρχηγοὶ Στουρνάρης καὶ Σηδῆμας, ὁ τειχοποιὸς Κοκκίνης, ὁ συντάκτης τῶν ἐλληνικῶν χρονικῶν Ἑλθετὸς Μέγερς, οἱ φιλέλληνες Γερμανοί, Σιτισμεδέργης, Διτμάρης, Δελωνέης, Λουτσόφνης, Κλέμπης, Σίπανος, Πολωνός τις, καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ῥογῶν Ἰωσήφ. Ὁ ἀρχιερεὺς οὗτος, ὁ καθ' ὅλην τὴν πολιορκίαν διακριθεὶς διὰ τὸν ἐνθερμον πατριωτισμόν του, δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἐξέλθῃ, καὶ φθάσας ἐπὶ τοῦ τείχους καθ' ἣν ὥραν εἰσήρχοντο οἱ ἐχθροὶ ἔρριψε ὀχυρὸν εἰς τινα παρκακείμενον ψυσεκοφόρον πύθον, ἐρρίφθη εἰς αὐτὸν καίόμενον, ἡμιεκῆ, καὶ ἡμίκαυστος ἀπεκεφαλίσθη. Ἐφρονεύθη ἐπὶ τῆς ἐξόδου καὶ ὁ Παπαδιαμαντόπουλος (δ). Καθ' ὃν καιρὸν ἐκινδύνευεν ἡ πόλις, διεβιδάσθη οὗτος εἰς Ζάκυνθον ἐπὶ προμηθεῖα τροφῶν· ὁ κίνδυνος ἐκορυφώθη μετ' ὀλίγον καὶ οἱ φίλοι του τὸν ἐσυμβούλευσαν νὰ μὴ ἐπανεέλθῃ· ἀλλ' οὗτος ἐπανήλθεν ἐν μέσῳ τῶν συναγωνιστῶν του, εἰπὼν πρὸς τοὺς ἀποτρέποντας αὐτόν, «ἦ θὰ σωθῶ ἢ «θ' ἀποθάνω μετ' αὐτῶν». Ἀξιοθαύμαστος εἶναι καὶ ἡ ἐπὶ τῆς ἐξόδου διαγωγὴ καὶ τελευτὴ τοῦ Χρήστου Καψάλη, ἐνὸς τῶν προκρίτων τῆς πόλεως. Εἶδε τὸ πρῶτ' ἡμέρας ἐκείνης τὴν πρὸ πολλοῦ πάσχυσαν σύμβιόν του ἐκπνεύσασαν, τὴν ἡσπάζσθη ἀκλαυστεῖ, καὶ στραφεὶς πρὸς τὸν υἱόν του παρόντα καὶ κλαίοντα «Μὴ κλαίε, υἱέ μου», εἶπε· «μᾶλλον χαίρε, διότι ἀπέθανεν ἡ μήτηρ σου καὶ δὲν ἔπαθε τὰ δεινὰ τῆς τουρκικῆς αἰχμαλωσίας· «ἄκουσε τώρα τοὺς τελευταίους λόγους τοῦ πατρὸς σου· διέξελθε μετὰ τῶν «λοιπῶν τὴν ἐσπέραν ταύτην, προσπάθησε νὰ σωθῇς, καὶ μὴ φροντίσης περὶ «ἐμοῦ· ἐγὼ εἰμαι ἀσθενὴς καὶ προσηκνῶς, οὐδεμίαν ἐλπίδα ἔχω συνδιεξερε- «χόμενος νὰ σωθῶ, καὶ προτιμῶ ν' ἀποθάνω ἐντὸς τῆς πόλεως ἢ νὰ αἰχμα- «λωτισθῶ ἐπὶ τῆς διεξόδου». Ταῦτα εἶπε, τὸν ἐνηγκαλίσθη καὶ τὸν ἀπεχαιρέτησε. Καὶ ὁ μὲν υἱὸς ἀπεχωρίσθη τοῦ πατρὸς κλαίων, καὶ διεξελθὼν ἐσώθη· ὁ δὲ πατήρ, στηριζόμενος ἐπὶ τῆς βρακτηρίας του, περιῆλθε τὰς ὁδοὺς καλῶν ἀσθενεὶς καὶ γέροντας νὰ τὸν συνκαλοῦσθῃσι· πολλοὶ ὑπήκουσαν, καὶ συνελθόντες εἰς τὸ ψυσεκοδετεῖον ἐκλείσθησαν, καὶ ψάλλοντες οἱ μὲν

ἐξοδίους, οἱ δὲ πατριωτικοὺς ὕμνους, προσήνεγκαν ἑαυτοῖς ὀλοκαυτώματα ἐπὶ τῇ εἰσβολῇ τῶν ἐχθρῶν.

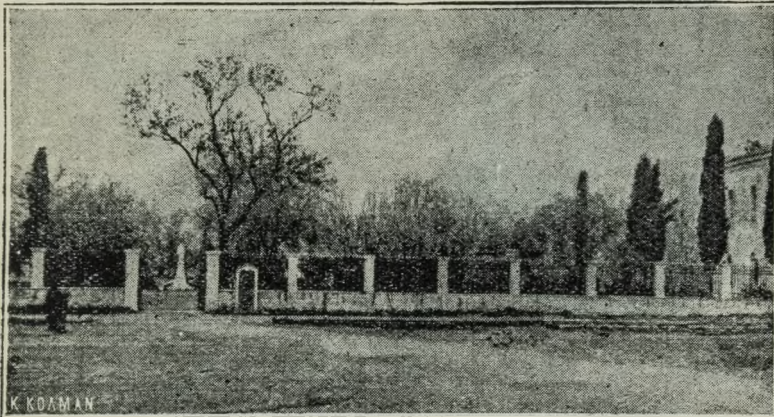
Ἄλλ' ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου, ἡ δοξάσασα τὴν Ἑλλάδα ζῶσα, ἔμελλε

Ὁ Τύμβος τῶν πεσόντων ἐν τῷ κήπῳ τῶν Ἡρώων
τοῦ Μεσολογγίου.

νὰ τὴν ἀναστήσῃ καὶ πεσοῦσα· διότι ἀποδείξασα πασιφανῶς, ὅτι Ἕλληνες καὶ Τοῦρκοι ἦσαν εἰς τὸ ἐξῆς ἀσυμβίωτοι καὶ ἀδιλλάκτοι, ἐπετάχυνε διὰ τῆς σωτηριώδους παρεμβάσεως τῶν τριῶν Δυνάμεων τὸ εὐτυχές τέρμα τῆς ἐπαναστάσεως.

Χίλιοι ἑννεακόσιοι ἡριθμήθησαν οἱ κατὰ διαφόρους τρόπους ἀποθανόντες ἐπὶ τῆς πολιορκίας Ἑλλήνων· ἄδηλον πόσοι οἱ ἀποθανόντες ἐκ τῶν ὑπὸ τὸν Κιουταχῆν, διότι ὥς καὶ ἄλλοτε εἶπαμεν, δὲν διατηροῦνται παρὰ τοῖς ἀτάκτοις στρατολόγοις, καὶ ἄλλοι μὲν αὐτογνωμόνως ἔρχονται, ἄλλοι δὲ ἄνευ ἀδείας ἀπέρχονται· ἀλλ' οἱ ὑπὸ τὸν Ἰβραήμην ὅπλοφοροῦντες τακτικοί, ἀπαριθμηθέντες μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως, εὐρέθησαν 3500, ἐν ᾧ οἱ ὑπ' αὐτὸν ἐλθόντες εἰς πολιορκίαν ἦσαν κατὰ μὲν τινὰς 8000, κατ' ἄλλους δὲ

Ὁ κήπος τῶν Ἡρώων τοῦ Μεσολογγίου.

10000. Ἐντεῦθεν καταφάνεται ἐπὶ ποῖα τιμῇ ἡγοράσθησαν τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως καὶ ὅποιοι ἐφάνησαν οἱ ὑπέρμαχοί της.

Ἐρχόμεθα τώρα νὰ συγκεφαλαιώσωμεν τὰ γεγονότα.

Εἰσβαλόντος τοῦ Κιουταχῆ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἑλλάδα, τὸ πᾶν ἔκλινε γόνυ ἐνώπιόν του· μόνοι οἱ ἐν Μεσολογίῳ ἦσαν ἀκλινῇ τὴν κεφαλὴν των ὑπὲρ ἀσθενοῦς τείχους, προκαλοῦντες μᾶλλον ἢ φοβούμενοι τὸν ἐχθρόν. Παμπληθὴ καὶ ἐμπειροπόλεμα στρατεύματα συνέρχοντο πανταχόθεν ἔξω τῆς πόλεως· πολυειδεῖς καὶ πολυμύχθους ἐπιχειρήσεις εἰς ἄλωσιν τῆς ἐπεχείρησαν· ὁρὸς ὑψηλὸν πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐχειροποίησαν· ἀπτόγτοι τὸ τεῖχος πολυλάκις πανορμεῖ προσέδαλαν, καὶ εἰς αὐτὴν τὴν κορυφὴν του ξιφοφοροῦντες ἀνέβησαν· ἀλλ' εὐρίσκοντες πάντοτε ἀκαταμάχητον τὴν φρουράν οὐδὲν κατώρθωσαν, καὶ μετὰ μακροῦς καὶ δεινοῦς ἀγῶνας καὶ ἀφειδεῖς αἵματοχυσίας κατητρυμημένοι ἀνεστρατοπέδευσαν. Ἀπελπισθεῖσα ἡ Πύλη νὰ ἐκτελέσῃ διὰ μόνων τῶν ὑπὸ τὸν Κιουταχῆν δυνάμεών της τὸ σκοπούμενον, ἐκάλεσε τὸν Ἰβραήμην εἰς ἀντίληψιν. Ἐπαυρόμενος οὗτος ἐφ' οἷς ἐν Πελοποννήσῳ διὰ τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ του διεπράξατο καὶ ἐπὶ τῇ ὀχυρωματικῇ ἐπιστήμῃ τῶν περὶ αὐτὸν ἐρειδόμενος, ἔτρεξε πρόθυμος μετὰ πολλῆς δυνάμεως ὅπου ἐκλήθη, καὶ ὀλιγορῶν ἐν τῇ ὑπεροφίᾳ του καὶ πολιορκουντας καὶ πολιορκουμένους,

καὶ φράκτιν χλευαστικῶς ἐπονομάζων τὸ τεῖχος, τὸ εὐτυχῶς εἰς τὰς ἐπανηλειμμένας προσβολὰς τοῦ ἀντιζήλου τοῦ Κίουταχῆ ἀνθέξαν. ἀνεδέχθη, νὰ κυριεύσῃ μόνος δεκαπενθήμερος· ἀλλὰ καὶ αὐτός, πολλὰ πειραθείς, πολλὰ τολμήσας, καὶ πολλὰ παθὼν, ἤρε τὴν ὑπὸ τοιούτους φρουροὺς φράκτιν ἀπόρθητον. Συνηνώθησαν τότε οἱ δύο στρατάρχαι, καὶ συνήνωσαν καὶ τοὺς στρατοὺς των, ἀφῆσαντες ἐνώπιον τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ τὰς ἀντιζηλίας των·

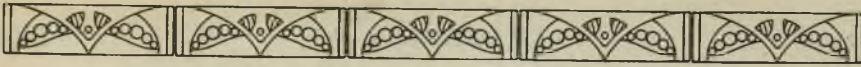
**Μετάλλιον τῆς Ἐξόδου τοῦ
Μεσολογγίου.**

Κοπὲν ἐν Μονάχῳ.

ἀπελπισθέντες δὲ τοῦ νὰ κατισχύσωσι τῶν φρουρούντων τὸ τεῖχος καὶ συνηνωμένοι, ἔστρεψαν ὅλην τὴν προσοχὴν των εἰς κυρίευσιν τῆς λίμνης καὶ ἐν πολλοῖς εὐδοκίμησαν, στόλον πολυάρμενον ἔχοντες καὶ στολίσκον αὐτάρκη ἐξ ἐλαφρῶν πλοιαρίων κατασκεύασαντες. Ἀλλὰ 140 ἄνδρες, κατέχοντες νησιδίον τι ἐν τῇ λίμνῃ ἀτείχιστον, ἀνώχυρον καὶ ἀνεφοδιάστον, κατήσχυναν ὅλας τὰς ἐπιπεσούσας δυνάμεις, καὶ τὰ παράλια του διὰ πτωμάτων ἐσκέπασαν. Ὑπεραίρεται ὁ Ἕλλην διανοοῦμενος, ὅτι ὁσάκις ἡ δεινοπαθοῦσα φρουρὰ ἐκλήθη νὰ παραδώσῃ τὰ ὅπλα ἀπῆντησεν, «ἀποθνήσκω, ἀλλὰ δὲν παραδί-

δω «τὰ αἵματωμένα ὅπλα μου,» καὶ ἀπέδειξε, δι' ὧν ἐπὶ τέλους ἐπραξεν, ὅτι ἡσθάνετο ὅ,τι ἔλεγεν. Ἐπῆλθεν, ἐν τούτοις, ἄλλος δεινότατος ἐχθρός, ἡ πείνα· ἀλλ' οὐδ' αὐτὴ ἴσχυσε νὰ ταπεινώσῃ τὸ φρόνημά των καὶ νὰ τοὺς φέρῃ εἰς ὑποταγὴν. Πρὸς ἀποφυγὴν δὲ τοῦ προφανοῦς ἐντεῦθεν ὀλέθρου καὶ ἀμόλυντον διατήρησιν τῆς τιμῆς των, ἐπεχείρησαν ἐπιχείρημα κινδυνωδέστατον καὶ ἐνδοξότατον· ἄνδρες, γυναῖκες, παιδία διήλθαν ξιφῆρεις ὑπὸ τὸ πανσέληνον φῶς καὶ ἐν μέσῳ ἀκριμῆτου πυρὸς ταφρεύματα, χαρακώματα, πυροβολοστάσια, τακτικά καὶ ἄτακτα στρατεύματα εἰδότα τὴν ἐξοδὸν των καὶ γρηγοροῦντα εἰς καταστροφὴν των.

Ἡ καὶ ὅλην τὴν δωδεκάμηνον πολιορκίαν ἀκλόνητος ἐν τοῖς δεινοῖς καρτερίᾳ τῶν ἀνδρῶν τούτων, ἡ ἀκάθεκτος ἐν ταῖς ἐκδρομαῖς ὁρμὴ, ἡ ἐν ταῖς μάχαις ἀνυπέρβλητος ἀνδρεία, καὶ ἡ ἀπόφασις τοῦ ν' ἀποθάνωσι μᾶλλον ἢ νὰ παραδοθῶσιν, ἐξεθάμβωσαν καὶ ἐφόβισαν καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐχθροὺς των ὁμολογήσαντας, ὅτι θὰ διελύοντο κακῶς ἔχοντες οἱ στρατοὶ των, ἂν πρετείνετο τρεῖς ἔτι ἑβδομάδας ἢ πολιορκία. Τοιοῦτοι ἦσαν οἱ ἄνδρες, ὧν τοὺς ἄθλους, τοὺς καὶ ὅλον τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα παντὸς ἄθλου λαμπροτέρους, καὶ οὐδενὸς τῶν ἐν ταῖς ἐπαρχίαις καὶ μεταγενεστέραις πολιορκίαις φημιζομένων ὑποδεεστέρους, ἐτίμησαν ἐπαξίως ἡ ᾧδῃ τῶν ποιητῶν, ἡ εὐγλωττίᾳ τῶν ῥητόρων, καὶ ἡ εὐφημία τῶν λαῶν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΘ.

Ἀποτυχία τῶν εἰς ἄλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τῆς Καρύστου καὶ εἰς Λεηλασίαν τῆς Βηρυτοῦ κινήματων τῶν Ἑλλήνων. — Ἐκστρατεία τῶν ὑπὸ τὸν Φαβιέρον τακτικῶν εἰς Εὐβοίαν καὶ ἀποτυχία αὐτῆς. — Καταστροφή τῶν γενιτσάρων καὶ εἰσαξίς τῆς εὐρωπαϊκῆς τακτικῆς εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους.

ΕΝ ᾧ ὁ Ἰβραήμης ἠγωνίζετο εἰς ἄλωσιν τοῦ Μεσολογγίου, ἠγωνίζετο καὶ ὁ Κολοκοτρώνης εἰς τὴν τῆς Τριπολιτσᾶς, ὅπου ἀπέμεινεν ὀλίγη φρουρά. Εἰς κατασκοπὴν δὲ τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τῆς πόλεως ταύτης εἰσῆλθε ῥιφοκινδύνως, λήγοντος τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 1825, ὁ Ἰωάννης Φιλίμων ὑπὸ πρόσχημα ὑποταγῆς, ἐφιλοφρονήθη, ἐνδιέμεινε δύο ἡμέρας, καὶ ἐπὶ λόγῳ προτροπῆς καὶ ἄλλων εἰς ὑποταγὴν ἐξῆλθεν ἀδελφῆς καὶ ἀνέφερεν, ὅτι παρετήρησε. Μεγάλῃ δὲ στρατιωτικῇ κίνησιν κατέλαθεν ὅλην τὴν Πελοπόννησον πρὸς εὐόδωσιν τοῦ σκοποῦ τούτου, καὶ λήγοντος τοῦ ἔτους συνήχθησαν ἔξωθεν τῆς Τριπολιτσᾶς πεντακισχίλιοι Πελοποννήσιοι, καὶ διαιρεθέντες εἰς τρία σώματα ὤδευσαν περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 27 Δεκεμβρίου πρὸς τὴν πόλιν, φέροντες κλίμακας εἰς ἀνάβασιν· ἤλπιζαν δὲ νὰ ἐπιπέσωσιν ἀπροσδόκητοι, ἀλλ' ἠπατήθησαν, διότι οἱ Τούρκοι προειδοποιηθέντες εὐρέθησαν πέριξ τῶν ἐπάλξεων ἄγρυπνοι, ἐν ᾧ προσήγγιζε τὸ ὑπὸ τὸν Πλαπούταν καὶ τὸν Νικήταν πρῶτον σῶμα, καὶ κραυγάζαντες, «σᾶς εἶδαμεν, Ῥωμαῖοι,» τοὺς ἀπεμάκρυναν ἀπράκτους αὐτοθοεῖ. Μόνον οἱ Τριπολιτσιῶται, ὡς 250, ἐπέμειναν καὶ ἐξημερώθησαν πλησίον τῆς πόλεως· ἀλλ' ἐπεξῆλθαν 300 ἵππεις καὶ πεζοὶ καὶ τοὺς ἔτρεψαν φονεύσαντες 28 καὶ ζωγρήσαντες 3. Οἱ εὐτυχεῖς καταδιώχται ἐπροχώρησαν μέχρι τοῦ χωρίου Μανταραῖ, ὅπου ἦσαν τινες τοῦ δευτέρου σώματος ὑπὸ τὸν Γενναῖον καὶ τὸν Τσόκρην, καὶ ἔτρεψαν καὶ αὐτούς· παρ' ὀλίγον δὲ θὰ συνελάμβαναν ζῶντα καὶ τὸν σὺν αὐτοῖς Ἀγαλλέπουλον πεσόντα ἐκ τοῦ ἵππου του. Μετὰ τὴν ἀποτυχίαν ταύτην διςχίλιοι Πελοποννήσιοι, ὑπὸ τὸν Νικήταν καὶ ἄλλους, κατέλαβαν τὸ Μακρυπλάγι εἰς παρεμπόδισιν τῶν μετακομιζομένων ἐκ τῶν μεσσηνιακῶν φρουρίων εἰς Τριπολιτσάν τροφῶν.

Πρὸ τίνος καιροῦ ἦλθέ τις ἀπεσταλμένος εἰς τὴν ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν παρὰ τοῦ κατὰ τὸ Λιδάκιον ὄρος Ἐμῆρ-Μπεσίρη, εἰς σύνδεσιν σχέσεων μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ δὲν εἶχε πῶς ν' ἀποδείξῃ τὴν ἀποστολὴν του,

διότι πολλά παθὼν καθ' ὁδὸν ἀπώλεσεν, ὡς ἔλεγε, τὰ ἐφοδιαστικά του. Λαβούσα ἐντεῦθεν ἀφορμὴν ἢ Κυβέρνησις ἀπέστειλε πρὸς τὸν Ἐμήρη τὸν ἀρχιερέα Εὐδοκιάδος Γρηγόριον, ἵνα πληροφορηθῇ περὶ τῆς ἀποστολῆς ταύτης καὶ τὸν θαρρῶν ἔλθῃ εἰς ἀποστασίαν κατὰ τοῦ κυριάρχου του. Ὁ Ἐμήρης ἐδέχθη φιλικῶς τὸν πρέσβυν καὶ ὑπεσχέθη νὰ ἐκστρατεύσῃ, ἂν ἔστειλλεν ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ναυτικὴν δύναμιν πρὸς τὰ παράλια τῆς Συρίας· ἀλλ', ἐξ αἰτίας τῶν δεινῶν περιστάσεων τῆς Ἑλλάδος, δύναμις δὲν ἐστάλη καὶ τὸ σχέδιον δὲν ἐνηργήθη.

Ἀρχομένου δὲ τοῦ Μαρτίου τοῦ 1826, ἐναύλωσεν ὁ Χατση-Μιχάλης πλοιά τινα ἐξ ἰδίων, συμπαρέλαθεν ὡς συναγωνιστάς τὸν Βάσσον καὶ τὸν Κριεζώτην, καὶ συναποπλεύσαντες οἱ τρεῖς μετὰ 800 πρὸς τὰ παράλια τῆς Συρίας, ὅχι ἐπὶ συμμαχίᾳ ἀλλ' ἐπὶ λεηλασίᾳ, ἐπάτησαν ἀπροσδοκῆτως τὴν Βηρυτόν· ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐξέλθωσιν ἄπρακτοι καὶ κακῶς ἔχοντες. Ἐν ᾧ δὲ ἦσαν ἐκτὸς τῆς πόλεως ἐστρατοπεδευμένοι καὶ ἐσχεδιάζαν νὰ δοκιμάσωσιν ἄλλου τὴν τύχην των, κατέβη αἰφνης πολλὴ δύναμις τοῦ Ἐμήρη ἐπὶ σκοπῷ ἢ νὰ τοὺς ἀπομακρύνῃ, ἂν ἦλθαν ὡς ἄρπαγες, ἢ νὰ τοὺς δεξιωθῇ, ἂν ἦλθαν ὡς σύμμαχοι κατὰ τὸ ἄλλοτε σχέδιον. Οἱ περὶ τὸν Χατση-Μιχάλην ὑπεκρίθησαν ὅτι ἦλθαν ὡς σύμμαχοι, ἀλλ', ἐξ ὧν ἔπραξαν, δὲν ἐπιστεύθησαν, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἀποπλεύσωσιν ὡς κακὰ μελετώντες· κατήρην δὲ εἰς Κύπρον καὶ βλάβαντες τὸν τόπον ἐκεῖνον ἐπανήλθαν εἰς Σύραν.

Ἐν τούτοις, τὸ τακτικὸν τῆς Ἑλλάδος ηὔξανε καὶ ἐδελτιοῦτο χάρις εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς Κυβερνήσεως καὶ εἰς τὸν ἀκάματον ζήλον τοῦ νέου ἀρχηγοῦ Φαδιέρου. Ὁ φιλέλλην οὗτος καὶ δι' ἄλλους λόγους καὶ διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν Ναυπλίῳ ἀσθένειαν μετέφερε τὸ σῶμα τοῦτο εἰς Ἀθήνας τὴν 5 Ὀκτωβρίου τοῦ 1825 πρὸς ἐξάσκησιν, ἀφήσας ἐν τάγμα ἐν Ναυπλίῳ ὡς φρουρὰν τῆς Κυβερνήσεως.

Καλλίστην ὑποδοχὴν ἤρην ὁ Φαδιέρος καὶ παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις καὶ παρὰ τῷ ἀρχηγῷ Γκούρα, καὶ πολλοὶ τῶν ἐντοπίων κατετάχθησαν ὡς νεοσύλλεκτοι καὶ αὐτὸς ὁ Γκούρας ἔλαβε προγυμναστήν, καὶ ἐνεδύθη ἐνδυμα ἀπλοῦ τακτικοῦ. Τὸ παράδειγμα αὐτοῦ ἐμιμήθησαν καὶ ἄλλοι εὐρισκόμενοι ἐκεῖ ὀπλαρχηγοί, ὡς ὁ Μακρυγιάννης, ὁ Μαμούρης καὶ ὁ Ρούκης· καθ' ἡμέραν δὲ συνέβρεαν καὶ ἄλλοθεν νεοσύλλεκτοι καὶ κυρίως ἐκ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, οὓς ἐπροτίμα ὁ Φαδιέρος τῶν φερόντων ἤδη ὅπλα λέγων, ὅτι ἐπιθυμητότερον νὰ γράφῃ τις ἐπὶ καθαροῦ ἢ μελανωμένου χάρτου· ἀλλὰ δὲν παρήλθαν τρεῖς ἑβδομάδες μετὰ τὴν μετάδοσίν του εἰς Ἀθήνας, καὶ κατ' ἐντονον διαταγὴν τῆς Κυβερνήσεως μετέβη εἰς Σπέτσας, ὅπου ἐλέγετο ὅτι ὁ Ἰωραήμης ἐμελέτα ἀπόδασιν. Ἐκεῖ 40 ἡμέρας διέτριψεν, καὶ ἄφ' οὗ ἐξέλειψε πᾶσα ὑποψία ἀποδόσεως, ἐπανήλθεν εἰς Ἀθήνας. Τόσον δὲ ηὔξήθη ὁ στρατός του, ὥστε λήγοντος τοῦ 1825, συνίστατο εἰς 3700.

Ἐκτὸς τοῦ τακτικοῦ σώματος, ὠργάνισεν ὁ Φαδιέρος ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν

τοῦ Μαμουρῆ, τοῦ Δημήτρη Λέκκα καὶ τοῦ Στέφου Σέρβου ἐλαφρά τινα σώ-
 ματα λεγόμενα σταυροφορικά, διότι ἔφεραν οἱ στρατιῶται ἐπὶ τοῦ στήθους
 πάνινον σταυρόν· ὧφειλαν δὲ νὰ παρευρίσκωνται μόνον εἰς τὴν γενικὴν ἐπι-
 θεώρησιν τοῦ τακτικοῦ. Ἐν ὅσῳ ἐσώζοντο τὰ λείψανα τοῦ ἀγγλικοῦ δανείου,
 ἡ Κυβέρνησις ἐχορήγει προθύμως τὰ εἰς ὑπαρξιν καὶ διατήρησιν τῶν ὑπὸ
 τὸν Φαβιέρον· ἀλλ' ἂφ' οὗ ἐξηντλήθησαν, ὁ στρατὸς οὗτος ἐκινδύνευε νὰ δια-
 λυθῇ, ἢ ν' ἀτακτῇ. Εἰς ἀποφυγὴν τοῦ κακοῦ καὶ εἰς ὠφέλειαν τῆς πα-
 τρίδος ἀπεφάσισεν ὁ ἀρχηγὸς του νὰ ἐκστρατεύσῃ ποριζόμενος ἄλλοθεν τὰ
 πρὸς τὸ ζῆν· καὶ μετὰ μακρὰν σκέψιν περὶ τοῦ καταλληλοτέρου μέρους ἐξε-
 στράτευσεν τὴν 12 Φεβρουαρίου εἰς Εὐδοίαν, διατεινομένων πολλῶν ὅτι καὶ
 τὰ πρὸς διατροφὴν ἦσαν ἐκεῖ εὐπόριστα, καὶ ἡ νῆσος εὐάλωτος· συνεκρο-
 τεῖτο δὲ ἡ ἀκολουθοῦσα αὐτὸν δύναμις ἐκ τοῦ πρώτου τάγματος, δύο ἰλῶν
 τοῦ ἱππικοῦ, 80 ἱππέων ἀνίππων, μίᾳ κανονοστιχίᾳ ἐχούσης τέσσαρα
 ὀρεινὰ κανόνια καὶ 120 κανονοβολιστάς, καὶ 700 σταυροφόρων, ὥστε ὅλοι
 οἱ συνεκστρατεύοντες ἦσαν 2750. Τὸ στράτευμα τοῦτο ὑψίσθη τὴν 14 εἰς
 Ἀνηφορίτην· ὁ δὲ ἀρχηγὸς του ὑπῆγε τὸ ἐσπέρας εἰς κατασκοπὴν τοῦ Κα-
 ραμπανπᾶ ἐπ' ἐλπίδι νὰ τὸν κυριεύσῃ ἐξ ἀπροόπτου· ἀλλὰ πεισθεὶς ὅτι δὲν
 ἐπραγματοποιεῖτο ὅ,τι ἠλπίζε, πρητήθη τοῦ σχεδίου του, μετέφερε τὴν
 ἐπαύριον τὸ στράτευμά του εἰς Ὠρωπόν, τὴν μεθαύριον εἰς Καπανδρίτι, καὶ
 τὴν ἐφεξῆς εἰς Μαραθῶνα καὶ Βρανᾶν, ὅπου διέμεινε 15 ἡμέρας ἀναμένων
 τὰ εἰς μεταβίβασιν τοῦ στρατεύματός του πλοῖα. Ἐκεῖ διατρίβων, ἐξέδωκε
 τὴν 20 κήρυγμα, εἰς ἀποκλεισμόν τῶν παραλίων Εὐδοίας καὶ Βόλου, καὶ
 ἔστειλε πρὸς ἐνίσχυσιν αὐτοῦ τὴν ἐν ὑπηρεσίᾳ τοῦ τακτικοῦ γολέτταν, ἣτις
 ἔφερε μετ' ὀλίγον πλουσίαν λείαν. Διαρκούσης δὲ τῆς δεκαπενθημέρου ταύ-
 της διατρίβῃς του, τὸ στράτευμα ἔπαθε καὶ φυσικῶς καὶ ἠθικῶς δι' ἑλλει-
 ψιν καταλυμάτων καὶ ἄλλων ἀναγκαίων ἐν καιρῷ χειμῶνος καὶ διὰ τὸ νο-
 σῶδες τοῦ μέρους ἐκείνου· πολλοὶ ἠρῶσθησαν, τινὲς ἀπέθαναν καὶ ἱκανοὶ
 ἐλειποτάκτησαν. Ὁ δὲ Φαβιέρος μετέφερεν ἄλλους πρὸς ἀναπλήρωσιν ἐξ
 Ἀθηνῶν· καὶ ἐπειδὴ τὰ ἀναμενόμενα πλοῖα δὲν ἐφαίνοντο, καὶ πᾶσα περαι-
 τέρῳ χρονοτριβῇ ἔδλαπτεν, ἐπεδίβασεν τὸ στράτευμά του εἰς ὅσα γύρε πα-
 ραπλέοντα τὰ παράλια τῆς Ἀττικῆς πλοιάρια, καὶ τὸ ἀπεδίβασεν τὴν 2 Μαρ-
 τίου εἰς Στοῦρα, ὅπου διενυκτέρευσε, ἀλλὰ δὲν ἤρρεν ἦν ἠλπίξεν ὑποδοχῇ.
 Πολλὰ παθόντες οἱ χωρικοὶ ἐκείνων τῶν μερῶν ἐπὶ τῶν μέχρι τοῦδε ἐκστρα-
 τεϊῶν, καὶ φοβούμενοι μὴ πάθωσι τὰ αὐτά, διεσκορπίσθησαν. Τὴν δὲ ἐπαύ-
 ριον ἀφήσας ἐκεῖ δύο λόχους ἐξεστράτευσεν εἰς Κάρυστον φρουρουμένην ὑπὸ
 600 Τούρκων, καὶ κατέλαβε τοὺς κήπους τέταρτον ὥρας ἀπέχοντας τοῦ
 φρουρίου καὶ τὸ μὲν πρῶτον τάγμα ἐτοποθετήθη πρὸς τὸ μεσημερινὸν μέρος
 τοῦ φρουρίου, τὸ δὲ ὑπόλοιπον στράτευμα πρὸς τὸ δυτικὸν τοῦ προαστείου.
 Τὴν 5 Μαρτίου τέσσαρες λόχοι τοῦ πεζικοῦ καὶ τὰ ἐλαφρά σώματα ἐπλη-
 σίασαν τὴν πύλιν τοῦ φρουρίου καὶ τὴν ἐκανονοβόλουν· ἀλλ' ἔσπασαν μετ'
 ὀλίγον οἱ ἄξονες τῶν ὑποστατῶν, καὶ ὁ ἀρχηγὸς διέταξε τὴν ὑποχώρησιν.

Ἐκ τούτου θαρβύνθentes οἱ ἐχθροὶ ὥρμησαν εἰς κυρίευσιν τῶν κανονίων καὶ ἔβαλαν εἰς ἀταξίαν τοὺς στρατιώτας· ἀλλὰ χάρις εἰς τὴν ἐτοιμότητα τοῦ λοχαγοῦ Βερεντιέρου ἀπέτυχαν καὶ ἔπαθαν. Ἐν τοσούτῳ, ὁ Φαβιέρος, παρατηρήσας ὅτι τὸ φρούριον δὲν ἦτον, ὡς ἤλπιζεν, εὐάλωτον, καὶ ὅτι χρεία ἦτο τακτικῆς πολιορκίας, ἀνήγειρεν ἀντικρὺ τοῦ ἐπὶ τινος ἀκρολοφίας πρὸς τὸ μεσημβρινὸν μέρος κανονοστάσιον, καὶ μὴ ἔχων κανόνια πολιορκίας ἔστησε δύο ἀνήκοντα εἰς τι πλοῖον ἀνεπιτήδεια πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ καὶ τὸ μὲν πρῶτον τάγμα ἔμεινε ὅπου ἦτο, τὸ δὲ λοιπὸν τοῦ στρατεύμα ὠχυρώθη πλησιέστερον τοῦ προαστείου· δύο δὲ λόχοι ἐτοποθετήθησαν πρὸς τὸ ἀρκτικὸν μέρος τοῦ φρουρίου, ὥστε τὸ φρούριον ἐπολιορκεῖτο πανταχόθεν· ἐκόπη καὶ τὸ εἰσρέον νερόν· εἰς στενωτέραν δὲ πολιορκίαν, ὁ Φαβιέρος διέταξε τὴν ἐξ ἐφόδου κυρίευσιν τοῦ προαστείου, καὶ τὴν 12, ὀρθρου βαθέος, ὁ δ' λόχος ὑπὸ τὸν Ἀνδριέτην, ὁ σ' ὑπὸ τὸν Βερεντιέρον, καὶ ὁ τῶν εὐζώνων ὑπὸ τὸν Κάρπον, προσβαλόντες τὸ προάστειον, ἐκυρίευσαν τὰς ἐν αὐτῷ οἰκίας ἐκτὸς τῶν πλησίον τοῦ φρουρίου· ἡμέρας δὲ γενομένης, ἔστειλεν ὁ Φαβιέρος καὶ τὰ λοιπὰ σώματα εἰς κυρίευσιν ὅλου τοῦ προαστείου· ἀλλὰ δῖωροι ἀλλεπάλληλοι προσβολαὶ κατὰ τῶν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν κρατουμένων οἰκιῶν καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πυρὸς τοῦ φρουρίου κειμένων ὅχι μόνον ἀπέβησαν εἰς μάτην, ἀλλ' ἐπέφεραν καὶ θαρῖαν βλάβην. Οἱ δύο πρῶτοι λόχοι ἀπώλεσαν τὸ ἥμισυ τῆς δυνάμεώς των καὶ σχεδὸν ὅλους τοὺς ἀξιωματικούς καὶ ὑπαξιωματικούς των· ἐπληγώθησαν οἱ λοχαγοὶ Ἀνδριέτης, Βερεντιέρος καὶ ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Καρτασᾶς, καὶ ἐσκοτώθη ὁ λοχαγὸς Πίσσας· βαρεῖαν βλάβην ὑπέφεραν καὶ τὰ σώματα τῶν σταυροφόρων καὶ ἐπληγώθη ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Στέφος· πολλὰ ὑπέφεραν καὶ οἱ ὡς ἐπίκουροι ἐλθόντες λόχοι. Μετὰ τὰ παθήματα ταῦτα οἱ μὲν ἀσθενεῖς καὶ τραυματαῖαι ἐστάλησαν εἰς τὰς νήσους πρὸς Ἰασιν, οἱ δὲ λοιποὶ μετέβησαν εἰς Λυκόρρεμα, παραλίαν θέσιν ἀντικρὺ τοῦ νησιδίου τῶν Πεταλιῶν, ὅπου ἦσαν παλαιὰ χαρνακώματα, κοινῶς λεγόμενα ταμπούρια τοῦ Κριεζώτη χρησιμεύσαντα πολλάκις ὡς καταφύγιον. Ἄλλ' ἢ ἐπίπονος πορεία ἐν μέσῳ δυσβάτων τόπων καὶ ἢ στέρνησις τῶν ἀναγκαίων ἠϋξήσαν τὰ κατὰ τὴν 12 παρὰλύσαντα τὸν στρατὸν δεινὰ ἀσυνείθιστον εἰς τὰ τοιαῦτα διὰ τὴν νεοσυλλεξίαν του. Φθᾶσαν δὲ περὶ τὸ μεσονύκτιον τὸ στρατεύμα εἰς Λυκόρρεμα ἤρχισε νὰ ἐπισκευάζῃ τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα χαρνακώματα· ὁ δὲ ἀκάματος ἀρχηγὸς του, τοποθετήσας διαφόρους φυλακὰς, περιήρχετο φαιδρὸς ἐν μέσῳ τῶν σκυθρωπαζόντων στρατιωτῶν θαρβύνων αὐτοὺς καὶ συνεργαζόμενος· ἀλλὰ μόλις ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος τῆς 13, ἐφάνη αἴφνης τὸ ἐχθρικὸν ἱππικόν, καὶ προσβαλὼν τὴν προφυλακὴν κοιμωμένην κατέκρυψε πέντε λογχίτας καὶ τὸν ὑπαξιωματικόν, καὶ ἐπροχώρησε πρὸς τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον βοηθὸν ἔχων καὶ ὀλίγον πεζικόν. Ὁ Φαβιέρος παρατηρήσας τὴν ὀλιγότητα τοῦ ἐχθρικοῦ τούτου σώματος, διέταξε τρεῖς λόχους καὶ τὰ ἐλαφρὰ σώματα νὰ ἐφορμήσωσι καὶ νὰ προσποιηθῶσι μετὰ μικρὸν πυρὸς ἰσμὸν ὅτι ὑπεχώρουν· διέταξε δὲ καὶ τὸ ἱππικὸν νὰ ἐνεδρεύῃ

ὀπισθεν λοφίσκου τινὸς καὶ νὰ μὴ ἐπιπέσῃ προτοῦ φθάσωσιν οἱ ἐχθροὶ εἰς τινα μικρὰν κοιλάδα διώκοντες τοὺς ὑποχωροῦντας. Καὶ τὸ μὲν πεζικὸν ἐνήργησεν ἀκριβῶς τὰ διαταχθέντα, ἀλλὰ τινες τοῦ ἱππικοῦ ἐπέπεσαν, πρὶν καταβῶσιν οἱ ἐχθροὶ εἰς τὴν κοιλάδα.

Τὸ παράκαιρον τοῦτο κίνημα ἀνεκάλυψε τὸ στρατήγημα, καὶ οἱ ἐχθροὶ δὲν ἐπροχώρησαν, ἀλλὰ, μείναντες ἐπὶ ὑψώματός τινος λόφου ἐγκαταλειφθέντος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, ὠχυρώθησαν· μετ' ὀλίγον ἐφθασε καὶ ὁ Ὁμέρπασας πανστρατιᾶ. Δισχίλιοι ἦσαν οἱ πεζοὶ καὶ τετρακόσιοι οἱ ἱππεῖς. Οἱ πεζοὶ ἐστρατοπέδευσαν ἀντικρὺ τῶν ἑλληνικῶν χαρακωμάτων καὶ μετ' ὀλίγον ἐφώρμησαν, ἀλλ' ἐδράφθησαν καὶ ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν πεζικῶν σωματίων ἐξεληόντων, κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ, τῶν χαρακωμάτων, καὶ προσβαλόντων γενναίως καὶ εὐτυχῶς τὸν ἐχθρόν· τὸ δὲ ἱππικόν, ὥς μὴ ἀξιόμαχον διὰ τὴν ὀλιγότητά του, διετάχθη νὰ μὴ κινηθῇ· ἀλλ' αὐτό, ἰδὼν ὅτι οἱ ἐχθροὶ ἀπεκρούσθησαν καὶ ὑπεχώρουν, ἐπέπεσεν ἀτάκτως, καὶ ἐδηγούμενον ὑπὸ τοῦ ἀξιωματικοῦ Ἰμπροχώρη, ἀπόντος τὴν ὥραν ἐκείνην τοῦ ἱπάρχου, δὲν ἔπαυε καταδιώκον αὐτούς. Οἱ Τούρκοι, παρατηρήσαντες ὅτι οἱ καταδιώκοντες ἱππεῖς ἦσαν μόλις 100, ἐστράφησαν καὶ τοὺς ἐκύκλωσαν. Τότε συνήφθη κρατερὰ ἱππομαχία. Ἐπανελθὼν δ' ἐν τούτοις ὁ ἱππαρχος, καὶ ἰδὼν ὅτι οἱ ὑπ' αὐτὸν ἐκινδύνευαν, διέσχισεν ὁρμήσας τὸ ἐχθρικὸν ἱππικὸν καὶ ἦλθεν ὅπου ἡ μάχη πρὸς ἐμφύχωσιν τῶν ὀλίγων ἱππέων του· καὶ ἐπειδὴ τὸ ἐχθρικὸν ἱππικὸν ἦτο κατὰ πάντα ἀνώτερον, διέταξε τὴν ὑποχώρησίν των, καὶ διὰ τῆς στρατηγικῆς ἐπιδεξιότητος καὶ ἀφοβίας του τὴν ἔφερεν εἰς εὐτυχὲς πέρας ἐν μέσῳ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου. Ἐῴκισιν ἱππεῖς Ἑλληνες ἔπεσαν, καὶ ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν καὶ λαμπρά τις σημαία, ἣν κεντήσασαι Παρίσαι νεάνιδες ἐπρόσφεραν εἰς χρῆσιν τοῦ ἱππικοῦ τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τούτοις, τὸ ἐχθρικὸν πεζικόν, τὸ μὴ συμμεθέξαν τῆς ἱππομαχίας εἰμὴ δι' ἀκροβολισμῶν, κατεγίνετο νὰ κυκλώσῃ διὰ χαρακωμάτων τὸ ἑλληνικὸν ἐστρατόπεδον· τοῦτο ἰδὼν ὁ Φαδιέρος διέταξε νὰ ἐπανεέλθωσιν ὅλα τὰ σώματα εἰς τὰ ὀχυρώματά των πρὸς ἐνδυνάμωσιν.

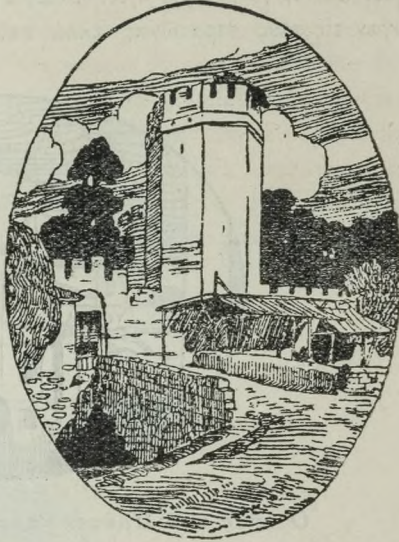
Ἐν ὅσῳ ἡ διὰ θαλάσσης κοινωνία ἦτον ἐλευθέρα, ὁ στρατός, ἂν καὶ πολιορκούμενος διὰ ξηρᾶς, δὲν ἐστερεῖτο τροφῶν· ἀλλὰ τὴν 20 ἐφάνησαν ἔμπροσθεν τοῦ Λυκοῤῥέματος 11 ἔνοπλα πλοῖα τουρκικὰ ἐκ Χαλκίδος καὶ ἠνάγκασαν ἑλληνικά τινα πλοιάρια ἐλλιμενίζοντα ἐκεῖ καὶ ἔχοντα τροφὰς ν' ἀναχωρήσωσι πρὶν τὰς ἀποβιβάσωσι· προσορμήσαντα δὲ τὰ ἐχθρικά ἀπεβίβασαν κανόνια, ἅτινα ἐτέθησαν ἐπὶ διαφορῶν ὑψηλῶν καὶ καταλλήλων θέσεων. Ταιουτοτρόπως τὸ τακτικόν, στερούμενον τροφῶν, πολιορκούμενον καὶ κανονοβολούμεον διὰ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ἔπεσεν εἰς ἄκραν ἀθυμίαν καὶ ἀπελπισίαν· οἱ στρατιῶται δὲν ὑπήκουαν τοὺς ἀξιωματικούς, καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ ἐξετέλουν τὰ κοινὰ ἔργα τῶν στρατιωτῶν· μόνη ἡ παρουσία τοῦ ἀρχηγοῦ τοὺς ἐθάρρυνεν ὅπως οὖν ἐν μέσῳ τῶν περιστοιχιζόντων αὐτοὺς δεινῶν· ἀλλ' ἡ ἑλλειψὶς τῆς τροφῆς ἐγίνετο ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ μᾶλλον ἐπαισθητή· αἱ

σάρκες τῶν ἵππων καὶ τὰ λάχανα ἦσαν ἡ τροφή των, καὶ ἐλάμβαναν καὶ αὐτὸ τὸ νερὸν πολλάκις ὦνιον αἵματος. Καλῇ τύχῃ, γενομένου γνωστοῦ τοῦ ἐπικειμένου κινδύνου, ἔσπευσεν ἡ ἐν Αἰγίνῃ ἐπιτροπὴ τῶν Ψαριανῶν νὰ στείλῃ τέσσαρα πλοῖα εἰς σωτηρίαν τῶν κινδυνευόντων· ἦλθαν κατόπιν καὶ δύο ὑδραῖκά, ἐπροθυμήθησαν καὶ ἔστειλαν οἱ ἐν Σύρῃ ἔμποροι τροφάς, καὶ οὕτως ἀπεμακρύνθησαν τὰ ἐχθρικά πλοῖα, καὶ ἐδόθησαν αἱ τροφαί. Ἐφθασαν μετ' ὀλίγον καὶ ἄλλα τρία πλοῖα φέροντα 500 στρατιώτας ὑπὸ τὸν Κριεζώτην καὶ τὸν Βάσσον μαθόντας ἐν Σύρῃ ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ των ἐκ Βηρυτοῦ τὴν δεινὴν θέσιν τῶν τακτικῶν, καὶ τότε ἀπεμακρύνθησαν ὁλοτελῶς τοῦ παρθαλασσίου οἱ ἐχθροί, ἤνοιξεν ἡ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν πλοίων κοινωνία, καὶ τὴν νύκτα τῆς 21 ἐμβόηκαν οἱ περὶ τὸν Φαβιέρον εἰς τὰ πλοῖα, καὶ τὰ μὲν ἐλαφρὰ σώματα ἀπεδιβάσθησαν εἰς Ἀττικὴν, τὰ δὲ τακτικά εἰς Κέα, Ἄνδρον καὶ Τήνον δεινῶς πάσχοντα. Οἱ δὲ ἐν Ναυπλίῳ ἀπομείναντες τακτικοί, πληροφορηθέντες τὰ δεινὰ τῶν συστρατιωτῶν καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ των, ἔτρεξαν αὐθόρμητοι εἰς τὸν στρατῶνα, καὶ δράζαντες τὰ ὅπλα παρετάχθησαν ἐν τῇ ἔξωθεν αὐτοῦ πλατεῖᾳ ἀξιοῦντες μεγάλη τῇ φωνῇ νὰ τοὺς ὀδηγήσωσιν οἱ ἀξιωματικοὶ εἰς Πεταλιούς πρὸς λύτρωσιν τῶν συναδέλφων των· καὶ ἐπειδὴ δὲν εἰσηκούσθησαν, ἐξῆλθαν τοῦ Ναυπλίου ὑπὸ τὴν διοίκησιν δεκανέως· ἀλλὰ, μαθόντες αὐθημερὸν τὴν διάσωσιν τῶν κινδυνευόντων συστρατιωτῶν, ἐπανῆλθαν εἰς τὸν ἐν Ναυπλίῳ στρατῶνα.

Τὸ ἔτος τοῦτο (1826) ἡλλοιώθη ἡ στρατιωτικὴ κατάστασις τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας.

Πρὸ πολλοῦ ὑπερεπεθύμει ὁ Σουλτάν Μαχμούτης, ὥς ἄλλοτε διελάβαιμεν, νὰ μεταρρυθμίσῃ τὰ τῆς ἐπικρατείας του ἐπὶ τὸ εὐρωπαϊκώτερον, καὶ πρὸ πάντων νὰ εἰσάξῃ τὴν τακτικὴν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν του, θεήλατον μάλιστα θεωρῶν ἐκ νεότητός του τὸν γενιτσαρισμόν, καὶ ἔχων ἔκτοτε κατὰ νοῦν τὴν καταστροφὴν του· ἀλλὰ τὰ παθήματα τοῦ προκατόχου του Σελήμη, καὶ αἱ προλήψεις τοῦ ἔθνους του, τὸν ἠνάγκαζαν νὰ κρύπτῃ μέχρι πολλοῦ τὰ φρονήματά του καὶ νὰ προσποιῇται τὸν φιλογενίτσαρην. Ἀποφασίσας δὲ νὰ βάλῃ εἰς πρᾶξιν τὸ κινδυνῶδες σχέδιόν του τὸ ἔτος τοῦτο ἐκέρδισεν ἐν πρώτοις τὸ τάγμα τῶν πυροβολιστῶν καὶ μετὰ ταῦτα ἔφερεν ἔξωθεν καὶ ἐτοποθέτησεν ἐπὶ τῆς μιᾶς καὶ τῆς ἄλλης ὀχθῆς τοῦ Βοσπόρου πάμπολλα ἐπαρχιακὰ στρατεύματα, τὰ μὲν ὑπὸ τὸν Χουσεῖν-πασα, τὰ δὲ ὑπὸ τὸν Μεχμέτ-πασαν, πρὸς ἀσφάλειαν δῆθεν τῆς βασιλευσούσης καὶ ἀποστολὴν αὐτῶν κατὰ τῶν ἀποστατῶν· καὶ ταῦτα πράξας ἐκάλεσε παρὰ τῷ Σεῖχουλισλάμῃ τοὺς μεγιστᾶνας εἰς συμβούλιον (α), ὅπου ἐθεωρήθη ἀναγκαία ἡ εἰσαγωγή τῆς ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Εὐρωπαίοις στρατιωτικῆς τάξεως, ὥς τῆς μόνης ἱκανῆς εἰς ὑπεράσπισιν τῆς κινδυνευούσης αὐτοκρατορίας. Τούτου δὲ γενομένου, ἀνεγνώσθη βασιλικὸν διάταγμα νομιμοποιῶν τὴν στρατιωτικὴν μεταρρύθμισιν, καὶ μακρὰ διάταξις ἐξηγοῦσα τὰς ἐκ τῆς εὐρωπαϊκῆς τάξεως ὠφελείας, κανονίζουσα τὰ περαιτέρω, οἰκονομοῦσα εὐμενῶς τὰ συμφέροντα τῶν

γενιτσάρων, καὶ διατάττουσα νὰ ἐγγραφῶσιν ὡς τακτικοὶ 7500 γενίτσαροι, ἀνὰ 150 ἐξ ἐκάστου τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει λόχων· εἰς δικαιολογίαν δὲ καὶ ἐνίσχυσιν τῆς εἰσαγωγῆς τῆς τακτικῆς καὶ θρησκευτικῶς, ἀνέγνωσεν ὁ μουφτῆς φετῶν λέγοντα, ὅτι ἡ μελέτη τῆς στρατιωτικῆς ἐπιστήμης ἦτο χρέος ἱερὸν παρὰ τοῖς πιστοῖς. Ἐπευφημησάντων δὲ τῶν παρεστώτων, καθυπεβλήθησαν εἰς βαρεῖας ποινὰς οἱ ἀπειθεῖς καὶ φιλοτάραχοι καὶ ἐδημοσιεύθησαν τὰ ὀρισθέντα. Ἀγογγύστως ἐνηργήθη ἡ ἐγγραφή· ἀλλὰ μέγας γογγυσμὸς ἠγέρθη καθ' ἣν ὥραν ἤρχισεν ἡ ἀσκήσις τοῦ τακτικοῦ βήματος καὶ ἡ χρῆσις τοῦ λογχοφόρου ὅπλου. Τὴν ἐσπέραν τῆς 2 Ἰουνίου συνήλθαν πολλοὶ γενίτσαροι εἰς τοὺς στρατῶνας καταβοῶντες παρρησίᾳ, καὶ καλοῦντες τὴν στρατιωτικὴν μεταρρύθμισιν παράδασιν τῶν θείων ἐντολῶν· κατηγόρουν δὲ ὡς πρωταιτίους αὐτῆς τὸν ἀρχιεπίσκοπον, τὸν γενιτσάρα, τὸν Νεσδοσίπ-ἐφέντην, ἐπίτροπον τοῦ Μεχμέτ-Ἀλῆ, καὶ τινες ἄλλους· περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον ὥρμησαν εἰς τὰς κατοικίας των, καὶ μηδὲνα εὐρόντες τὰς διήρπασαν· καὶ ὁ μὲν ἀρχιεπίσκοπος, ὁ γενιτσάραγας καὶ ὁ Νεσδοσίπης κατέφυγαν εἰς τὸ Γιαλι-κίόσκι, ὅπου συνήλθαν, πρῶτας γενομένης, καὶ ἄλλοι μεγιστᾶνες τοῦ κράτους, καὶ ἐκεῖθεν μετέβησαν ὅλοι εἰς Ἀρσλάν-Χανέν. Οἱ δὲ γενίτσαροι, ἀφέντες τοὺς

Μαρμάρινος πύργος τῶν Χερσαίων τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

στρατῶνας, συνέρρευσαν, ὡς εἴκοσι χιλιάδες, εἰς τὸ ἵπποδρόμιον, μετέφεραν ἐκεῖ κατὰ τὴν ἐπὶ τῶν στάσεων συνήθειαν τὰ κακκάδιά των, καὶ ἐξηρεύοντο στασιώδεις λόγους καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ Σουλτάνου, ὅστις μαθὼν τὰ συμβάντα ἐπανήλθεν ἐκ Μπεςίκ-τασίου εἰς τὰ ἀνάκτορα. Ἐν ᾧ δὲ οἱ γενίτσαροι κατεβόων, ἡ Πύλη ἔφερεν ἐκ τοῦ κανονοστάθμου τοὺς πιστοὺς κανονοβολιστάς, ἀπεβίβασε καὶ τοὺς ναυμάχους, ἔφερεν εἰς τὴν πόλιν καὶ τὰ ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου στρατεύματα, μετεκόμισε καὶ τὴν ἱεράν σημαίαν εἰς τὸ τζαμίον τοῦ Σουλτάν-Ἀχμέτη, καὶ ἐκάλεσε περὶ αὐτὴν ὅλους τοὺς πιστοὺς, ὡς ἂν ἐκινδύνευεν ἡ αὐτοκρατορία· παρηκολούθησαν δὲ τὴν ἱεράν σημαίαν εἰς τὸ ῥηθὲν τζαμίον ὁ ἀρχιεπίσκοπος καὶ οἱ λοιποὶ μεγιστᾶνες, ὅπου καὶ διέμειναν.

Τρεῖς ἐκλήθησαν οἱ στασιασταὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ Σουλτάνου νὰ ἔλθωσιν ὑπὸ τὴν ἱεράν σημαίαν καὶ νὰ ὑπακούσωσι τὸν ἀρχηγόν των, καὶ τρεῖς παρήκουσαν ἀπαιτοῦντες μεγάλην φωνὴν τὴν κατάργησιν τοῦ τακτικοῦ συστή-

ματος καὶ τὰς κεφαλὰς τοῦ γενιτσάραγα, τοῦ ἀρχιεξίρη, τοῦ Καπητάνπασα, τοῦ Νεσδοσίπη, καὶ ἄλλων. Πλήρης τότε ἀγανάκτῆσεως ὁ Σουλτάνος ὡς περιφρονούμενος ἀνέκραξεν «ἐξολοθρεύσατε τοὺς ἄσεβεῖς», καὶ εὐθὺς ὤρμησαν ἐπὶ τοὺς ἐν τῇ ἵπποδρομίῳ ἄσεβεῖς οἱ μὲν κανονοβολιστὰὶ καὶ ναυμάχοι ὑπὸ τὸν Καπητάνπασαν, τὰ δὲ λοιπὰ στρατεύματα ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς των Χουσεϊνπασαν καὶ Μεχμέτπασαν· συνέρρευσεν ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς ἱερᾶς σημαίας καὶ μέγα πλῆθος κατὰ τῶν γενιτσάρων, καὶ τὸ αἷμα ἐπλημμύρησε, καὶ οἱ γενιτσαροὶ ἡττηθέντες ἐγκατέλειψαν τὸ ἵπποδρόμιον καὶ κατέφυγαν εἰς τοὺς στρατῶνας· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ κατεδιώχθησαν, πάμπολλοι ἐφο-

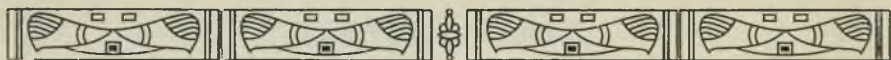
Ὁ ναὸς τοῦ Παντεπόπιου ἐν Κωνσταντινουπόλει.

νεύθησαν, καὶ οἱ στρατῶνες ἐκάησαν. Τὴν δὲ ἐπαύριον, ἡμέραν Παρασκευήν, ὁ ἀρχιεξίρης, ὁ μουφτής καὶ ἄλλοι μεγιστάνες, καθήμενοι ἐν τῇ μεγάλῃ αἰθούσῃ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τοῦ ῥηθέντος τζαμίου, ἐξέδιδαν ἐντάλματα συλλήψεως δικάζοντες καὶ καταδικάζοντες. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὑπῆγεν ὁ Σουλτάνος εἰς τὸ τζαμίον συνοδευόμενος ὄχι, ὡς πάντοτε, ὑπὸ γενιτσάρων, ἀλλ' ὑπὸ τῶν κανονοβολιστῶν, καὶ φορῶν κατὰ πρώτην φορὰν εὐρωπαϊζοντα ἱματισμόν. Ἐξέδωκε δὲ τὴν ἐπιούσαν καὶ διάταγμα καταργοῦν τὸ σῶμα, τὸ ὄνομα, καὶ τὴν στολὴν τῶν γενιτσάρων, ἀσφαλίζον ὅμως τὸν μισθὸν ὧσαν ἢ διαγωγὴ καὶ ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς βασιλευούσης δὲν ἦτο ἐπιλήψιμος· διέταξε δὲ συγχρόνως καὶ τὴν ἐκ θάβρων ἀνατροπὴν τῶν στρατῶνων καὶ τὴν συντριβὴν τῶν κακκαβίων. Τούτων γενομένων, μετέβησαν ὁ ἀρχιεξίρης καὶ οἱ λοιποὶ τὸ δειλινὸν τῆς αὐτῆς ἡμέρας εἰς τὰ Ἀνάκτορα, καὶ ἐσκήνωσαν ἐν τῇ μεταξὺ τοῦ Μπάμπι-χουμαγιοῦν καὶ τοῦ Ὁρτά-καποῦ Αὐλῇ, ἀμείλικτοι πάντοτε πρὸς τοὺς καταδικωκόμενους γενιτσάρους· ἀνεστήλωσαν δ' ἐκεῖ τὴν ἱερὰν σημαίαν καὶ διέταξαν τὸν ἔντρομον καὶ ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἀφανῆ τῆς Κωνσταντινουπόλεως λαὸν νὰ ἐπαναλάβῃ ἄφοδος τὰ ἔργα του. Ἀλλ' ἐν ᾧ

ἐφαίνετο ὅτι ἐπανήλθεν ἡ ἡσυχία, αἰφνης ἀνεφάνη τὴν 19 Αὐγούστου πυρκαϊὰ κατὰ τὸ Μπαγτσέ-καπουσού, διήρκεσε 36 ὥρας, καὶ τόσον διεδόθη ἐξ αἰτίας τοῦ πνέοντος σφοδροῦ βορρᾶ, ὥστε κατεφλέχθησαν, ὡς ἐλέγετο, ἑξακισχίλιαι οἰκίαι. Ἡ πυρκαϊὰ αὕτη, ἥτις κατὰ πρῶτον ἀνεφάνη ἐν τινι ψωμωλείῳ, ἀποδοθεῖσα εἰς τοὺς γενιτσάρους καὶ ἐκληφθεῖσα ὡς σημεῖον ταραχῶν, ἐκίνησεν ἐκ νέου τὴν φονικὴν ὀργὴν τοῦ Σουλτάνου, καὶ αἱ καταδιώξεις καὶ αἱ ἐξορίαι καὶ οἱ πνιγμοὶ καὶ αἱ σφαγαὶ διήρκεσαν μέχρι τῆς 20 Αὐγούστου, καθ' ἣν, μὴ ὑπάρχοντος κινδύνου, ἀπετέθη ἡ ἱερὰ σημαία ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ καὶ τὸ ἐν τῇ αὐλῇ, τῶν Ἀνακτόρων στρατοπεδαρχεῖον διελύθη. Ὁ Σουλτάνος ὑπώπτευσεν καὶ τὸν Ὀκτώθριον ὅτι ἐμμηχανουργεῖτο ἀποστασία εἰς κατάργησιν τοῦ νέου συστήματός του, καὶ ὅτι πάμπολλοι γενίτσαροι εἰσέφρησαν ἄγνωστοι εἰς τὰ σώματα τῶν συντεχνιῶν ὑποκινούμενοι ὑπὸ τῶν κύλεμάδων καὶ σοφτάδων μετανοησάντων διὰ τὴν εἰς κατάργησιν τοῦ γενιτσαρισμοῦ συνέργειάν των. Ἡ ὑπόψια αὕτη, ἀληθὴς ἢ ψευδής, ἔγεινεν ἀφορμὴ νέας καὶ ἀφειδοῦς αἱματοχυσίας· συνεμίγη δὲ τὴν φορὰν ταύτην καὶ τὸ αἷμα τῶν ὑπηρετῶν τοῦ νόμου.

Διώροφος στοὰ τῆς Ἀγίας Σοφίας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΑ΄.

(α.)

Στυγερόν κακούργημα ἐπράχθη τὴν 16 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἐν Πελοποννήσῳ. Ὁ Κραββατᾶς, προεστὼς τοῦ Μιστρά, ἀπερχόμενος εἰς Καστρί, ἐδολοφονήθη κατὰ τὴν Κακὴν Σκάλαν τῆς ἐπαρχίας του. Δύο κοινοὶ ἄνθρωποι, ἕξ ὧν ὁ εἷς ὑπηρέτης του, ἐφωράθησαν φονεῖς καὶ ἐξελέφθησαν ὥς ἄλλοθεν ὑποκινηθέντες. Ἄλλ' οὐδὲν τοιοῦτον ἀνακριθέντες ὡμολόγησαν· εἷς δὲ αὐτῶν κατεδικάσθη εἰς θάνατον.

(β.)

Ὁ Ὀδυσσεὺς ἦλθεν εἰς λόγους ἰδιαιτέρως μετὰ τῶν ἐχθρῶν ἀδεία τῶν συνοδιτῶν του καὶ κατηγορήθη ὡς ὑπενεργήσας ἐπὶ τῆς συνεντεύξεώς του διὰ ζηλοτυπίαν πρὸς τοὺς Πελοποννησίους τὴν μὴ παράδοσιν αὐτῶν· παρέλαβε δὲ διὰ νυκτὸς δύο ἐξ αὐτῶν καὶ τοὺς μετέφερεν αὐτεξουσίως εἰς Λεβαδίαν· καὶ τὸν μὲν ἀπέλυσεν ἐπὶ ἑξαγορᾷ τὸν δὲ ἐφόνευσεν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΔ.

(α.)

Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην περίστασιν ἐχαρίσθη τῷ Μάρκῳ τὸ λεγόμενον σαράϊ τοῦ Μεσολογγίου, ὅπου κατέλυαν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως οἱ κατὰ καιροὺς διοικηταί.

(β.)

Ὁ ἐστὶν ἔβαλαν κατὰ τὴν συνήθη φράσιν καπάκι· τοῦτο ἐγίνετο συχνάκις ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως.

(γ.)

Ὅρα τὰ τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος λίμνης ἐν τῷ Μ' κεφαλαίῳ τῆς παρούσης ἱστορίας, ὅπου διηγῆθην τὰ τῆς πρώτης πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου.

(δ.)

Ἴδου ἡ συνθήκη αὐτολεξεί.

«Οἱ Τοῦρκοι, ὅσοι εὐρέθησαν εἰς τὸ κάστρον τῆς Κόρθος, βιασμένοι «ἄπο τὴν ἔλλειψιν τῆς ζωοτροφίας καὶ ἄπο τὴν πείνα, καὶ ἀπελπισμένοι «ἄπο ἱμντάτι καταναγκάζονται νὰ παραδώσουν τὸ ἄνωθεν κάστρο εἰς τὴν

«ἐξουσίαν τῆς ἑλληνικῆς διοικήσεως· διὰ τοῦτο οἱ ἄνωθεν καὶ οἱ πληρε-
«ξούσιοι τῆς ἑλληνικῆς διοικήσεως ὁμοῦ ἐσυμφώνησαν ὡς ἀκολουθῶς.

«Αὐν. Ἡ ἑλληνικὴ διοίκησις ὑπόσχεται εἰς αὐτοὺς νὰ φυλάξῃ τὴν
«ζωὴν καὶ τιμὴν ὅλων τῶν Τουρκῶν, καὶ νὰ τοὺς στείλῃ σίγουρα μὲ κα-
«ράβι εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

«Βον. Οἱ Τοῦρκοι ὑπόσχονται νὰ ἀφήσουν τὸ κάστρο μὲ ὅλα τὰ ἄρ-
«ματα καὶ μὲ ὅλους τοὺς τζιπχανέδες του, νὰ ἀφήσουν καὶ ὅλα τοὺς τὰ
«πράγματα καὶ τοὺς παράδες τοὺς, ἔξω ἀπὸ τὰ φορέματά τοὺς, καὶ νὰ
«εὐγουν μὲ τὰ ἄρματά τοὺς νὰ δώσουν ρεέμια καὶ νὰ πάρουν ρεέμια διὰ
«τὴν σιγουρτά τοὺς, καὶ εὐγαίνοντες νὰ ψαχθοῦν, καὶ ὅποιος πιασθῇ ὅτι
«ἔκρυψε τίποτε νὰ παιδεύεται χωρὶς νὰ διανυτεντεύεται ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

«Γον. Τὰ ρεέμια νὰ ἀλλαχθοῦν, ὅταν οἱ Τοῦρκοι ἐμβαρκαρισθοῦν
«εἰς τὸ καράβι.

«Δον. Ὁ ναῦλος τοῦ καραβιοῦ καὶ ὁ ζαερεὺς τοῦ δρόμου νὰ εἶναι εἰς
«βάρος τῆς ἑλληνικῆς διοικήσεως.

«Εον. Ὅσοι χριστιανοὶ εὐρεθοῦν εἰς τὸ κάστρον, εἴτε ἄνδρες, εἴτε
«γυναῖκες, νὰ εἶναι ἐλεύθεροι καὶ νὰ ἐμποδισθοῦν.

«ΣΤον. Ὑπόσχονται οἱ Τοῦρκοι νὰ δώσουν εἰς τὸν καπιτάνον τοῦ
«καραβίου ἓνα ἀποδεικτικὸν (ιλάμι) ἀπὸ τὴν τοπικὴν ἐξουσίαν καὶ κρίσιν
«τῆς Θεσσαλονικῆς διὰ τὸ κατευθύνειν τοὺς διὰ νὰ τὸ φέρῃ εἰς ἀπόδειξιν.

«Καὶ διὰ βέβαιον τῆς συμφωνίας αὐτῆς ἐγείναν δύο ὅμοια, καὶ ὑπο-
«γράφονται καὶ ἀπὸ τὰ δύο συμφωνοῦντα μέρη διὰ νὰ λάβῃ κάθε μέρος
«ἀπὸ ἓν, καὶ διὰ νὰ ἔχουν τὸ κῦρος καὶ τὴν ἰσχὴν ἐν παντὶ κριτηρίῳ δι-
«καιοσύνης.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΕ.

(α.)

Ὁ Θεόδωρος Ζαχαρόπουλος, πολιτάρχης τοῦ Ἄργους καὶ γυναικά-
«δελφος τοῦ Νικήτα, ἀφήρπασεν ἐπιτηδείως τῶν χειρῶν αὐτοῦ τὰ ἄρχεῖα
καὶ τὰ ἀπέδωκεν εἰς τὴν Βουλὴν, ἥτις εὐγνωμονοῦσα τῷ προσήνεγκε
«σπάθην.

(β.)

«Συνεργοὺς θέλετε ἔχει» (ἐγράφαν πρὸς τοὺς βουλευτὰς οἱ πρόκριτοι
«τῆς Ὑδρας) «εἰς τὸ ἐπιχειρημά σας τοῦτο πρῶτον τὸν Θεόν, δεύτερον
«τὸν λαὸν τῆς Ἑλλάδος, καὶ τρίτον ἡμᾶς αὐτοὺς, οἵτινες θυσιάσαντες τὴν
«κατάστασίν μας ὑπὲρ τῆς φίλης πατρίδος κατὰ τοῦ ἐχθροῦ θέλομεν ὑπε-
«ρασπίσει διὰ τῆς χύσεως καὶ αὐτῆς τῆς τελευταίας ρανίδος τοῦ αἵματός
«μας τὸ ἀπαραβίαστον τῆς Βουλῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνεπιστεῦθή ἡ πατρίς
«τὰ ἱερὰ δικαιώματά της. Ἄλλ' ἀνάγκη νὰ κινήσωμεν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ
«δυνάμεις κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, καὶ δυνάμεις δὲν κινοῦνται ἐν
«ὄσῳ αἱ πρόσοδοι τῆς πατρίδος εἶναι εἰς χεῖρας ἀχορτάστων πλεονεκτῶν,

«ἐν ὅσῳ οἱ ἄρπαγες οὗτοι κατέχουσι τὰ ἐθνικὰ φρούρια καὶ ἐν ὅσῳ δὲν «ἔχομεν νόμιμον ἐκτελεστικόν.»

«Ἀνδρίζου, ὦ μήτερ» (ἔγραφαν πρὸς τὴν Βουλὴν οἱ πρόκριτοι τῶν Σπετσῶν), «μὴ προκαταλάβειω σε δισταγμὸς καὶ δειλία, διότι θέλεις ἴδαι «περὶ σὲ συνηγμένα τ' ἀγαπητά σου τέκνα ἐν ἀποφάσει ἀμεταθέτω νὰ «ζήσωσιν ἢ ν' ἀποθάνωσιν. Ἐν τῇ ὀλιγομελείᾳ σου εἶσαι τὸ καθ' αὐτὸ «ἔθνος· αἱ χεῖρες ἡμῶν εἶναι χεῖρές σου.»

(γ.)

Πρὸ τῆς καταπατήσεως τοῦ βουλευτηρίου ἐγένετο ἀπόπειρα συμβιβασμοῦ, συνελθόντων τῶν ἀντιφερομένων εἰς Μίρπακα, ἀλλ' ἀνωφελής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΣΤ.

(α.)

Ἄλλως πως διηγεῖται ὁ κύριος Κρητοβουλίδης ἐν τοῖς ὑπομνήμασί του τὸ συμβὰν τοῦτο, καὶ καθάπτεται καὶ τινων ἄλλων ἐξ ὧν ἀναφέρω ἐν τῇ ἱστορίᾳ περὶ Κρήτης. Εἰς φωτισμὸν δὲ τῶν ἀναγνωστῶν μου καὶ τράνωσιν τῆς ἀληθείας, δέον ἔκριναι νὰ προσαρήσω ἐνταῦθα ἣν ἐξέδωκεν ἡ Πανδώρα ἐν τῷ ἀριθμῷ 218 πρὸς τὸν ἐκδότην αὐτῆς ἐπιστολὴν μου, καὶ νὰ προσθέσω ἐπὶ τέλους καὶ τινας ἄλλας διασαφήσεις.

«Μ' ἐρωτᾶτε ἂν ἀνέγνωσα τὰ νεωστὶ ἐκδοθέντα ὑπομνήματα τοῦ κ. «Κρητοβουλίδου, καὶ πῶς τὰ θεωρῶ καθ' ὅσον καθάπτονται τινων τῶν «ἐν τῇ Ἱστορίᾳ μου περὶ Κρήτης.

«Ἀποκρίνομαι, ὅτι ἀνέγνωσα αὐτὰ ἐν μέρει, καὶ ἰδοὺ πῶς θεωρῶ «ὅσα τῶν ἐν αὐτοῖς μ' ἐφάνησαν λόγου τινὸς ἄξια.

«Περιπαθῶς διηγηθεῖς ἐν τῷ IB' τῆς Ἱστορίας μου κεφαλαίῳ, εἰς ὃ «σᾶς παραπέμπω, ὅσα ὑπέφεραν πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως δεινὰ οἱ Κρητες «χριστιανοὶ ὥς πολὺ δεινότερα ὅσων ὑπέφεραν οἱ ἀλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, «καὶ περιπαθέστερον ἱστορήσας τά, ἀρχομένης τῆς ἐπαναστάσεως, μεγάλα «παθήματά των, ἀπυρῶ πῶς ὁ κ. Κρητοβουλίδης παρενόησε τὰς πρὸς «τοὺς δεινοπαθοῦντας τούτους ὁμογενεῖς θερμὰς καὶ προφανεῖς συμπα- «θείας μου, καὶ ἄλλ' ἀντ' ἄλλων παραναγνώσας ἔγραψεν ἀγωνιζόμενος, «ἀγνοῶ διατί, νὰ μετατρέψῃ ἐπὶ κακοῦ ὅσα εἶπα ἐπὶ καλοῦ, καθὼς ἐναρ- «γῶς ἀποδεικνύεται ἐξ ὧν ἀναφέρω ἐν τῷ ῥηθέντι κεφαλαίῳ καὶ ἐκ «τῶν ἐξῆς.

«Ἄδικος, λέγει ὁ κ. Κρητοβουλίδης, ἡ πρὸς τοὺς Κρητας μομφή «μου λέγοντος, ὅτι ἂν καὶ ἐξηκολούθει ἡ ἐπανάστασις καθ' ὅλην τὴν Πε- «λοπόννησον, καὶ διεδόθη καὶ εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἂν καὶ πλοῖα ὑπὸ σημαίαν «ἐλληνικὴν ἐφαίνοντο κατὰ τὰ παράλια τῆς Κρήτης, οἱ κάτοικοι αὐτῆς «χριστιανοὶ δὲν ἐσείσθησαν παντάπασι. Δὲν ἀρνεῖται ὁ κ. Κρητοβουλίδης «τὴν ἀκινήσιάν των Κρητῶν, ἀλλὰ τὴν δικαίῳ λέγων, ὅτι ἡ Κρήτη πε-

«ρειίλεν ἀνδρείους Τούρκους καὶ ἀρειτόλους πολεμιστάς. Ἀλλὰ μήπως «καὶ ἐγὼ δὲν δικαιῶνω τὴν ἀκινήσιαν ταύτην, λέγων ἐν τῷ IB' τῆς ἱστορίας μου κεφαλαίῳ, ὅτι οἱ ἀρχιερεῖς κατέβαλαν πᾶσαν φροντίδα εἰς διατήρησιν τῆς ἡσυχίας καθ' ὅλην τὴν νῆσον ἐκδόσαντες ἐγκυκλίους, διότι «ἐβλεπαν ὅτι πᾶν κίνημα ἐπαναστάσεως ἔτεινεν εἰς ἐξολόθρευσιν τῶν χριστιανῶν»·*

«Διηγούμενος ὅσα κακὰ ὑπέστη ἡ Κρήτη ὑπὸ τὴν μακρὰν Σαρακηνὴν ἐξουσίαν. λέγω τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, ὅτι πάμπολλοι τῶν ἐγκατοίκων ἠλλαξοπίστησαν, ἀλλ' ἐπανῆλθαν εἰς τὴν θρησκείαν τῶν πατέρων «των, ἀφ' οὗ ἐπανῆλθεν ἡ πατρίς των εἰς τὴν βυζαντινὴν αὐτοκρατορίαν. «Ὁ κ. Κρητοβουλίδης ὁμολογεῖ ὅτι ἠλλαξοπίστησάν τινες, ἀλλ' ἄδικον, «προσθέτει, νὰ κατακρίνεται διὰ τοὺς ὀλίγους τὸ ὅλον. Ἀλλ' ἐγὼ δὲν εἶπα «ὅλοι, εἶπα πάμπολλοι· ἐπρόσθεσα μάλιστα, ὅτι πολλοὶ ἐπίστευαν εἰς Χριστὸν ἐν τῷ κρυπτῷ, ἀποδεικνύων, ὅτι ἐρριζωμένη ἐν ταῖς καρδίαις των «ἦτον ἡ πατρὶς πίστις των.

«Παραλληλίζων τὴν διαγωγὴν τῶν κατὰ τὰς βορείους Σποράδας «Ὀλυμπίων καὶ τὴν τῶν ἐν Γραμβούσῃ ἐπὶ τῆς ἐξαλείψεως τῆς πειρατείας «ἐν ἔτει 1828, λέγει, ὅτι διέστρεψα τὴν ἀλήθειαν εἰπὼν ὅτι· ὁ κατὰ τὰς «βορείους νήσους ἀποσταλεὶς Μιαούλης εἰς ἐξάλειψιν τῆς ἐκεῖ πειρατείας «δὲν ἐδοκίμασεν ὅσα οἱ παρὰ τὴν Γραμβοῦσαν πειρατοδιώκεται, διότι οἱ «παρεπιδημοῦντες κατὰ τὰς νήσους ἐκείνας Ὀλύμπιοι, οἱ κύριοι ὅλων «σχεδὸν τῶν ἐπὶ πειρατεία πλοίων, τὰ παρέδωκαν οἰκειοθελῶς, 80 τὸν «ἀριθμόν. Ποίαν δὲ ἐναντιότητα, ἐρωτᾷ, ἐπέφεραν οἱ Κρητές; Οὐδεμίαν, «ἀποκρίνομαι. Λέγω μάλιστα ἐν τῷ OB' κεφαλαίῳ, ὅτι οἱ ἐν τῇ Γραμβούσῃ ὑπεσχέθησαν νὰ παραδώσωσιν εἰς τὸν Ἄγγλον μοίραρχον καὶ τὸ «φρουρίον καὶ τὰ πλοῖά των, ἀλλ' ἀπεποιοῦντο τὴν παράδοσιν τῶν δώδεκα οὓς ἐξήτει ὁ μοίραρχος ὡς ἐνόχους, ἐπὶ λόγῳ ὅτι οὐδεὶς αὐτῶν εὐ- «ρίσκετο ἐν τῷ φρουρίῳ. Δὲν ἀρκοῦμαι εἰς τοῦτο ἀλλὰ μέμφομαι καὶ τὸν «Ἄγγλον μοίραρχον, ὡς μὴ δεχθέντα τὴν πρότασιν ταύτην. οὐσαν κατὰ «τὸ πνεῦμα τῶν ὁδηγίων τῆς Συμμαχίας, καὶ ἀποκαλῶ αὐτόν, διὰ τὴν «κατ' ἐμὲ σφαλερὰν ταύτην ἐρμηνείαν, ἀνθρωπον τοῦ γράμματος μᾶλλον «ἢ τοῦ πνεύματος τῶν ὁδηγίων του.

«Ὁ κ. Κρητοβουλίδης λέγει ὅτι, κατ' ἐμέ, οἱ ἐν Γραμβούσῃ Ἀγγλογάλλοι ἐκινδύνευσαν νὰ ἐξολοθρευθῶσιν ἐν ῥητῇ νυκτὶ δι' ὑπονομῆς. Ἐγὼ «λέγω ἐν τῷ αὐτῷ κεφαλαίῳ, ὅτι ὁ μοίραρχος Ἄγγλος εἶδο- «ποιήθη ὅτι οἱ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς Ἀγγλογάλλοι ἐκινδύνευσαν νὰ ἐξολοθρευ- «θῶσιν ἐν ῥητῇ νυκτὶ δι' ὑπονομῆς καὶ ὅτι ἐπὶ τῇ εἰδοποιήσει «ταύτῃ ἔτρεξεν ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Στραγκουαίης εἰς τὸν ὑποδεχθέντα «τόπον τῆς ὑπονόμου. Αὐτὸ τοῦτο λέγει ὡς ἔγγιστα καὶ ὁ κ. Κρητοβου-

* Διὰ τὴν ὁ κατήγορος ἀπέκρυψε τὴν περίοδον ταύτην τῆς ἱστορίας;

«λίδης ἐν τοῖς ἐξῆς· ὁ δὲ φρούραρχος Στραγκουαίης διέδωκεν ἀπὸ δυσμέ-
«νειας, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐμελέτων νὰ βάλῃσι πῦρ διὰ νὰ καύσωσι τοὺς
«ἄξιωματικούς Γάλλους τοὺς ἐνοικοῦντας εἰς τὸ οἶκημα.

«Διηγοῦμαι ἐν τῷ ΜΣΤ' κεφαλαίῳ ὅτι οἱ περὶ τὸν Κάνδακον, παρα-
«βάντες τὰς σπονδὰς ἐδολοφόνησαν τοὺς Σεληνιώτας Τούρκους, προκατα-
«λαβόντες τὰ στενὰ ἐπὶ τῆς εἰς Χανιά διαβάσεώς των· ἀλλ' ὁ κ. Κρητο-
«βουλίδης ἀρνεῖται, ὅτι οἱ Τούρκοι παρεδόθησαν συμβιβασθέντες, ὡς ἐγὼ
«διηγοῦμαι, καὶ λέγει ὅτι μόνος ἐγὼ ἀναφέρω τοῦτο, καὶ οὐδεὶς τῶν Κρη-
«τῶν τὸ γνωρίζει.

«Ἄν ἀνοίξετε τὴν ἱστορίαν τοῦ Γόρδωνος, θὰ εὑρετε ὅτι ἀναφέρει
«αὐτὸς τὸ γεγονός λεπτομερέστερον, λέγων πρὸς τοῖς ἄλλοις, ὅτι οἱ παρὰ
«τῷ ἄρμωστῇ Τομπάζῃ φιλέλληνες, Χάστιγξ καὶ Χάν, κατεταράχθησαν ἐπὶ
«τῇ ἀπιστίᾳ ταύτῃ, καὶ δὲν συνηκολούθησαν· συνενοχοποιεῖ δὲ καὶ αὐτὸν
«τὸν Τομπάζην ὡς ἐνδόσαντα, ἐν ᾧ ἐγὼ ἐπὶ τῇ μαρτυρίᾳ τοῦ παρ' αὐτῷ
«Σπανιολάκη, τὸν ἀθώωνω ὡς μὴ ἐνδόσαντα. Ἰδοὺ ὅτι δὲν ἀναφέρω μό-
«νος ἐγὼ τοῦτο. Λανθάνεται ἐπίσης ὁ κ. Κρητοβουλίδης λέγων ὅτι οὐδεὶς
«τῶν Κρητῶν γγνωρίζει ὅτι οἱ ἐν Κανδάκῳ Τούρκοι παρεδόθησαν συμβι-
«βασθέντες. Ἐχω πρὸ πολλοῦ εἰς χεῖράς μου ὑπόμνημα τοῦ κυρίου Ἄνα.
«γνώστη Παναγιώτου, ἑνὸς τῶν πρωτίστων τῆς Κρήτης ὀπλαρχηγῶν, ὃν
«πολλάκις καὶ ὁ κ. Κρητοβουλίδης ἀναφέρει ἐν εὐφημίαις· λέγει δὲ ὁ δια-
«κεκριμένος οὗτος ἀνὴρ ἐν τῷ ὑπομνήματί του τὰ ἐξῆς αὐτολεξεῖ.

«Ὁ δὲ ἄρμωστής, διορίσας ἐπιστάτην τοῦ Καστελίου (τῆς Κισάμου),
«μετέβη εἰς Κάνδακον, ὅπου καὶ αὐτοῦ εὗρισκοντο συγκεντρωμένοι Τούρ-
«κοι. Παρεδόθησαν δὲ καὶ οὗτοι ὡς καὶ οἱ τῆς Κισά-
«μου, καὶ ἐπέρασαν διὰ ξηρᾶς καὶ ἦλθαν εἰς τὸ φρούριον τῶν Χανιῶν.
«Ἰδοὺ καὶ ἀξιολύστου Κρητὸς μαρτυρία ὅτι παρεδόθησαν οἱ τοῦ Κανδά-
«κου, ὡς καὶ οἱ τῆς Κισάμου. Ὅτι δὲ οἱ τῆς Κισάμου παρεδόθησαν συμ-
«βιβασθέντες καὶ ἀπῆλθαν ἀβλαβεῖς εἰς Χανιά, δὲν τὸ ἀρνεῖται ὁ κ. Κρη-
«τοβουλίδης. Καὶ ἐσχάτως ἐρωτηθεὶς παρ' ὑμῶν, ἐπὶ τῇ αἰτήσεϊ μου, ὁ
«παρὰ τῷ Τομπάζῃ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον κ. Νικόλαος Καλλέργης περὶ τῆς
«κατὰ τὸν Γόρδωνα διαγωγῆς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς παραδόσεως τῶν ἐν Καν-
«δάκῳ, ἀπήντησε διὰ τῆς πρὸς ὑμᾶς ἐκ Σύρας γαλλιστὶ ἐπιστολῆς του
«τῆς 18 Ἰανουαρίου 1859, ἣν μοὶ διεβιάσατε, τὰ ἐξῆς.

«Ὡς πρὸς τὴν παράδοσιν δὲ (reddition) τοῦ Κανδάκου,
«ἣτις παρηκολούθησε τὴν τῆς Κισάμου, ἐγένετο τῷ ὄντι λόγος περὶ τινος
«παρεννοήσεως, καθ' ἣν τὸ ὄνομα τοῦ Τομπάζῃ παρεισῆχθη ὑπὸ τῶν ἐχ-
«θρῶν του, ἀλλ' ὀφείλω ἐν συνειδήσει νὰ οἶμαι βεβαιώσω, ὅτι οὐτ' ἐγὼ,
«οὔτ' ἄλλοι πολλοί, ἐπίσης ἀμερόληπτοι, δυνάμεθα ν' ἀποδώσωμεν τῷ
«Τομπάζῃ τὴν παραμικρὰν ἐνοχλήν εἰς τοιαύτην σκανδαλώδη
«πρᾶξιν.

«Θεωρήσας τὴν ἐν Κρήτῃ δόξαν τοῦ ἀγῶνος ἑλληνικὴν δόξαν, ἀπο-

«δίδω πολλάκις ἐν τῇ Ἱστορίᾳ μου τὸν ὀφειλόμενον ἔπαινον εἰς τὸν πατριωτισμόν, τὴν ἀνδρίαν, καὶ τὴν ἐν τοῖς δεινοῖς καρτερίαν τῶν ἐν Κρήτῃ Χριστιανῶν, τόσον ἀνίσως πρὸς τοὺς ἐχθροὺς ἀγωνιζομένων, καὶ συχνάκις ἀναφέρω ἐν εὐφημίαις τοὺς ὀπλαρχηγοὺς Τσελεπῆν, Ἀναγνώστην, Σήφακαν, Μελιδώνην, Πρωτοπαπαδάκην καὶ ἄλλους· ἄλλ' ἐπαινῶν τὰ ἀξιεπαινα, κατέκρινα καὶ τὰ ἀξιοκατάκριτα, ὅπως καὶ ὅπου τῆς Ἑλλάδος τὰ ἀπῆντησα.

«Ἰκανὰ νομίζω ταῦτα εἰς φανέρωσιν τῆς ἀληθείας, ἣν ἀπαιτεῖ πρὸς «παντὸς ἄλλου ἢ ἱστορία, καὶ εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀξίας τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος ὑπομνημάτων. Συνάγεται δὲ ἐκ τούτων, ὅτι ὁ κ. Κρητοβουλίδης, προθέμενος τὴν ἀναίρεσιν ὅσων ἀνωτέρω μνεῖαν ποιῶ, τὰ ἐπικυροῖ δι' ὧν διηγεῖται, ἐκτὸς ἑνὸς καὶ μόνου περιστατικοῦ, τῆς ἐκ Κανδάκου εἰς Χανιά «μεταβάσεως τῶν Σεληνιωτῶν· ἄλλ' ἐπεθύμουν νὰ εἶχε κατὰ τοῦτο αὐτὸς «μᾶλλον δίκαιον ἢ ἐγώ.

«Ἐν Λονδίῳ 13/25 Μαρτίου 1859.»

Μετὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν ὑπομνημάτων τοῦ κυρίου Κρητοβουλίδου καὶ τῆς ἐν τῇ Πανδώρα ἐπιστολῆς μου, ἐξεδόθη τὸ συγγραμμάτιον τοῦ κυρίου Σπυρίδωνος Ἀντωνιάδου, «Ὁ ἑλληνικὸς ἀγών»· Ἰδοὺ πῶς ὁ συγγραφεὺς αὐτοῦ, Κρής τὴν πατρίδα, διηγεῖται τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος συμβάν.

«Οἱ Σελινιωταὶ Τοῦρκοι μεταβαίνουσιν ὑπόσπονδοι μετὰ τῶν «οἰκογενειῶν, ζώων καὶ πραγμάτων αὐτῶν εἰς τὸ φρούριον τῶν Χανίων· «καθ' ὁδὸν δὲ φονεύονται πολλοὶ ἐξ αὐτῶν παρὰ τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἐκδίκησιν διὰ τὴν σκληρότητά των.»

(β.)

Περὶ τοῦ διοργανισμοῦ τῆς Κρήτης ὄρα φυλλάδιον γ' συλλογῆς ἑλληνικῶν πολιτευμάτων καὶ νόμων ὑπὸ Μάμουκα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΖ'

(α.)

Μέγιστος καὶ τρισμέγιστος φιλέλλην ἀνεδείχθη καὶ ὁ συμπολίτης τοῦ ἐνδόξου τούτου ποιητοῦ Φρεδερίκος Νόρθ, Κόμης Γυλφόρδος· πολλὰ τῶν ἐτησιῶν εἰσοδημάτων του ἐδαπάνᾳ πρὸς ἐκπαίδευσιν Ἑλλήνων, ὧν οἱ πλεῖστοι, καθηγηταὶ γενόμενοι ἐν τῷ ἰονίῳ πανεπιστημίῳ, τῷ ἐπ' ἀγαθῷ τῆς Ἑλλάδος διὰ τῆς ἀόκνου αὐτοῦ ἐπεμελείας συστηθέντι καὶ διατηρηθέντι, διέδωκαν ἐπὶ τῶν παραμονῶν τοῦ ἐθνικοῦ ἀγῶνος τὰς ὠφελίμους γνώσεις των.

Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὃν ἡ Ἑλλὰς εὐγνωμονοῦσα τάττει προσηκόντως ἐν τῷ χορῷ τῶν εὐεργετῶν της, διέπρεπε καὶ διὰ τὴν πρὸς τοὺς ξένους φιλοφροσύνην του, καὶ ἐτιμᾶτο παρὰ πάντων διὰ τὰς κοινωνικὰς ἀρετὰς του.

(β.)

Ἴδου τὸ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν γράμμα τοῦ Βύρωνος.

«Ἐφθασαν ἔδῳ διάφοροι ἐναντία φῆμαι νέων ταραχῶν καὶ διχονοιῶν «εἰς τὴν ἑλληνικὴν διοίκησιν, μάλιστα ἀρχῆς τινος ἐμφυλίου πολέμου. Ἐ-
«πιθυμῶ ἔξ ὅλης καρδίας νὰ ᾔῃναι ψευδεῖς, ἢ τοῦλάχιστον ὀλίγον ἀληθεῖς,
«ἐπειδὴ δὲν ἡμπορῶ νὰ φαντασθῶ ἄλλην δυστυχίαν φοβερωτέραν διὰ τὴν
«Ἑλλάδα παρ' αὐτήν. Πρέπει νὰ σᾶς εἶπω εἰλικρινῶς τὴν γνώμην μου,
«ὅτι ἐὰν μία ὁποιαδήποτε εὐταξία καὶ ἔνωσις δὲν στερεωθῇ, ὅλαι αἱ βοή
«θελαι, τὰς ὁποίας ἡμποροῦσεν ἡ Ἑλλὰς νὰ ἐλπίσῃ ἀπὸ τούτων ἀλλογενεῖς,
«καὶ αἱ ὁποῖαι τφόντι δὲν ἤθελον εἶσθαι οὔτε ὀλίγαι οὔτε εὐκαταφρόνη-
«τοι, θέλουν ἀναβληθῇ καὶ ἴσως θέλουν ἐμποδισθῇ διόλου· τὸ δὲ χειρό-
«τερον εἶναι, ὅτι αἱ μεγάλαι Δυνάμεις τῆς Εὐρώπης, ἀπὸ τὰς ὁποίας καμ-
«μία δὲν εἶναι ἐχθρὰ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν στερέωσιν μιᾶς ἀνεξαρτήτου
«ἀποκαταστάσεως αὐτῆς, θέλουν πληροφορηθῇ ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν εἶναι
«ἱκανοὶ νὰ διοικηθῶσιν ἑαυτῶν, καὶ θέλουν εὐρεῖ συμφώνως καὲν
«μέσον διὰ νὰ δώσουν τέλος εἰς τὰς ἀταξίας σας, τὸ ὅποῖον θέλει κόψει
«ὅλας τὰς πλέον χρηστὰς ἐλπίδας, τὰς ὁποίας ἔχετε σεῖς καὶ οἱ φίλοι τῆς
«Ἑλλάδος.

«Συγχωρήσατέ με νὰ σᾶς προσθέσω μίαν φορὰν διὰ πάντα, ὅτι ἐγὼ
«δὲν ἐπιθυμῶ ἄλλο εἰμὴ τὸ καλὸν τῆς Ἑλλάδος, καὶ θέλω προσπαθήσει
«μὲ κάθε δυνατὸν μέσον νὰ τὸ βεβαιώσω. Ἀλλὰ δὲν στέργω οὔτε θέλω
«στέργει ποτέ, ὥστε τὸ δημόσιον καὶ τὸ μερικὸν τῶν Ἀγγλῶν νὰ ᾔῃναι εἰς
«ἄγνοιαν τῆς ἀληθοῦς καταστάσεως τῶν ἑλληνικῶν πραγμάτων. Τὸ ἐπί-
«λοιπον, κύριοι, ἐξαρτᾶται ἀπὸ ὑμᾶς. Σεῖς ἐπολεμήσατε ἐνδόξως, φερθήτε
«καὶ μὲ τιμὴν πρὸς τοὺς συμπατριώτας σας καὶ πρὸς τὸν κόσμον, καὶ τότε
«δὲν θέλει πλέον ἡμπορεῖ τις νὰ λέγῃ, καθὼς εἰς δύο χιλιάδων χρόνων διά-
«στημα πολλάκις ἐρῶν με τοὺς Ῥωμαίους ἱστορικοίς, ὅτι «Ὁ Φιλοποί-
«μην ἐστάθη ὁ τελευταῖος τῶν Ἑλλήνων.»

«Μὴ θελήσετε νὰ συγχωρήσετε μηδὲ αὐτὴν τὴν συκοφαντίαν (καὶ
«ποῖος ἡμπορεῖ νὰ τὴν ἀποφύγῃ μάλιστα εἰς τοιοῦτον δεινὸν ἀγῶνα) νὰ
«ἡμπορέσῃ τις νὰ συγκρίνῃ τὸν Ὀθωμανὸν σατράπην μὲ τὸν Ἕλληνα πα-
«τριώτην ἐν εἰρήνῃ, ἂν οὐ αὐτὸς τὸν κατέστρεψεν ἐν πολέμῳ.

«Παρακαλῶ νὰ δεχθῇτε τὴν εἰλικρινῇ μου ταύτην γνώμην ὡς σημεῖον
«τῆς προσηλώσεώς μου εἰς τὰ ἀληθῆ σας συμφέροντα.»

(γ.)

Δύο ἢ τρία φύλλα μόνον ἐφημερίδος ὑπὸ τὸ ὄνομα ἑλληνικῆς
σάλπιγγος εἶχαν ἐκδοθῇ ἐν Καλαμάτῃ τὸ πρῶτον ἔτος τοῦ ἀγῶνος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΗ'

(α.)

Ἐπὶ μίλια μακρὰν τοῦ Μεσολογγίου ἔπεσε τὴν 5 τοῦ αὐτοῦ μηνὸς εἰς τὰ ῥηχὰ δικάταρτον τουρκικὸν πολεμικόν· ἀλλὰ, προτοῦ κινήθωσιν εἰς κυρίευσιν αὐτοῦ οἱ Ἕλληνες, ἤλθαν δύο ἑχθρικά πλοῖα ἐκ Πατρῶν, τὸ ἀφώπλισαν καὶ τὸ ἔκαυσαν.

(β.)

Ἴδον ἡ ἀπόφαις τῆς ἐπιτροπῆς.

«Ὁ Γεώργιος Καραϊσκάκης ἐπειδὴ ἀπ' ἀρχῆς εὐρέθη σύντροφος τῶν ἄρμάτων εἰς τὸν ἱερὸν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνα, ἡ πατρις τὸν ἐτίμησε «μὲ ἀξιώματα· πῶς ἐφέρθη ἕως τὴν ἐκστρατείαν τοῦ Σκόνδρα εἶναι γνωστόν εἰς ὅλους. Μ' ὅλον τοῦτο ἡ πατρις παρέβλεψε τὰ σφάλματά του διὰ «νὰ τὸν τραβήξῃ εἰς μεταμέλειαν. Ἦλθεν εἰς τὰς δύο χώρας ἐπὶ προφάσει «τῆς ἀσθενείας του καὶ τὸν ὑπεδέχθησαν φιλοφρόνως· ἀλλ' αὐτὸς δὲν ἐφέρθη ὡς πατριώτης καὶ ὡς χριστιανός· αὐθαδίασε νὰ πιάσῃ ἄρματα ἐναντίον τῆς πατρίδος· ἔκασμεν ἐκστρατείαν ἐναντίον τοῦ Μεσολογγίου· ἔπιασε «τὸ φρούριον τοῦ Βασιλαδίου διώξας ἐκεῖθεν τὴν φρουράν· οἱ στρατιῶται του ἔλαβαν δύο ἐκ τῶν προκρίτων τῆς πόλεως ὡς αἰχμαλώτους ὑπὸ «τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διοικήσεως, καὶ ἔφεραν τούτους πρὸς αὐτὸν τὴν νύκτα εὐρισκόμενον εἰς τὸ Ἀνατολικόν· ἐξηγήθη δὲ καὶ εἰς πολλοὺς ὅτι θέλει ἐμβάσει Τούρκους εἰς τὴν πατρίδα.

«Διὰ ταῦτα ὑποπεινθίσα ἡ διοίκησις ἔλαβε τὰ ἀνήκοντα μέτρα καὶ «διώρισεν ἐπιτροπὴν τόπον ἐπέχουσαν στρατιωτικοῦ δικαστηρίου, συνθεμένην ἀπὸ στρατηγούς καὶ χιλιάρχους, οἵτινες ἐξετάσαντες αὐτόν τε καὶ «ὅλα τὰ αἵτια, τὰ ὅποια καθ' ἡμέραν ἤϋξαναν τὰς ὑποψίας ἐναντίον του «εὐρύηκαν, ὅτι ὁ Καραϊσκάκης εἶχε κρυφὴν ἀνταπόκρισιν μὲ τοὺς ἑχθροὺς «τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος· ὅτι ἀπὸ τὸν Ὁμέρπασαν ἐζήτησε μπουγιουρτί διὰ νὰ γίνῃ καπιτάνος τῶν Ἀγράφων· ὅτι ὑπέσχετο εἰς τὸν ἑχθρὸν «νὰ πιάσῃ τὴν Τατάραιναν μὲ χιλίους στρατιώτας, καὶ ἐσυμβούλευε νὰ εὕγῃ «ὁ ἀποστάτης Βαρνακιώτης μὲ χιλίους εἰς τὸ Ξηρόμερον· ὅτι ὑπέσχετο εἰς «τὸν ἑχθρὸν νὰ τραβήξῃ πρὸς ἑαυτὸν στρατηγοὺς καὶ χιλιάρχους Ἕλληνας «ἐναντίον τῆς πατρίδος ὅτι, ἐν ᾧ ἐγίνοντο αὐτὰ εἰς Μεσολόγγιον, συγχρόνως εὐγῆκεν ὁ ἑχθρικός-στόλος ἀπὸ Π. Πάτρας καὶ ἄραξεν εἰς τὸ Βασιλάδι, καὶ ἐγινε μυστικὴ ἐκστρατεία Τούρκων ἀπὸ Καστέλια καὶ Ναύπακτον ἐναντίον τοῦ Μεσολογγίου, ἡ ὁποία δὲν εὐδοκίμησε, διότι ὀλίγοι στρατιῶται Ἕλληνες τοὺς ἐκτύπησαν εἰς τὴν Κακὴν Σκάλαν καὶ τοὺς ἐγύρισαν «ὀπίσω. Ἡ ἐπιτροπὴ ἔλαβε τέλος πάντων πολλὰ διδόμενα διὰ νὰ γνωρίσῃ αὐτὸν ἐπίβουλον τῆς πατρίδος καὶ προδότην.

«Ἐπειδὴ ὁμως ἡ πατρις ἀγαπᾷ τὰ τέκνα της καὶ μακροθυμεῖ διὰ νὰ «τὰ ἐλευθερώσῃ ἀπὸ τὴν ἀπάτην καὶ νὰ τὰ φέρῃ εἰς μετάνοιαν νὰ γνωρί-

«σουν τὰ χριστιανικά χρέη των, ἀπεφασίσθη παρὰ τῆς διορισθείσης ἐπι-
«τροπῆς τῇ συναινέσει ὅλων τῶν παρευρεθέντων ἀρχηγῶν τῶν ὁρμάτων
«καὶ πολιτικῶν, καὶ ἐδόθη προσταγὴ πρὸς τὸν αὐτὸν Καραϊσκάκη νὰ
«ἀναχωρήσῃ ἀμέσως ἀπ' ἐδῶ, μ' ὅλον ὁποῦ εἶναι καὶ ἀσθενῆς, ὅστις καὶ
«ἀνεχώρησε σήμερον.

«Ἄν μετανόησῃ ἁληθῶς καὶ ἂν ἐπιστρέψῃ εἰς τὰ χριστιανικά καὶ ἐλ-
«ληνικά χρέη του, ἡ πατρις θέλει λάβει τὴν εὐχαρίστησιν ὅτι τὸν ἐκέρδι-
«σεν· εἰ δὲ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν κακίαν του, ἅς ὄψεται.

«Σεῖς δέ, ἀδελφοί, εἰδοποιεῖσθε διὰ τοῦ παρόντος, ὅτι ὁ Καραϊσκά-
«κης εἶναι διωγμένος ἀπὸ τὴν πατρίδα, καὶ δὲν ἔχει καμμίαν ἐξουσίαν
«παρὰ τῆς διοικήσεως, μάλιστα ἐστερήθη ὅλων τῶν βαθμῶν καὶ ἀξιωμα-
«των ὡς ἁμαρτήσας. Ὅσοι δὲ ἀπατηθέντες ἠκολούθησαν αὐτὸν προσκα-
«λοῦνται νὰ γιρίσουν εἰς τὰ ὀπίσω καὶ νὰ ἐνωθοῦν μὲ τοὺς ἀρχηγούς
«τοὺς ὑπερασπιστὰς τῆς πατρίδος· πάντες δὲ οἱ λοιποὶ Ἕλληνες νὰ ἀπο-
«μακρυνθοῦν τῆς συναναστροφῆς του καὶ νὰ τὴν στοχασθοῦν ὡς ἐχθρὸν
«ἐνόσω νὰ μετανόησῃ καὶ νὰ προσπέσῃ εἰς τὸ ἔλεος τοῦ ἔθνους καὶ νὰ
«ζητήσῃ συγχώρησιν.

Στρατηγοί.

Ν. Μπότσαρης.

Μ. Στουρνάρης.

Γ. Τσόγκας.

Α. Σκαλτσᾶς.

Α. Βλαχόπουλος.

Δ. Μακρῆς.

Γ. Γιολλάσης.

Χιλίαρχοι.

Γ. Λιακατᾶς.

Α. Καραγιάννης.

Σ. Κατσαρός.

Καπητάνοι.

Κ. Βλαχόπουλος.

Γ. Σουλιτάνης.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΜΘ.

(α.)

Ὁ νῦν κόμης Hardwicke, παρ' οὗ ἤκουσα τὸ φρικτὸν τοῦτο διήγημα

(β.)

Λέγεται Καβο-Κολόνναις διὰ τὰς σωζομένας ἐκεῖ στήλας τοῦ ναοῦ
τῆς Ἥρας.

(γ.)

Μεσοῦντος τοῦ μηνὸς τούτου, οἱ Ὑδραῖοι ἐβύθισαν περάματά τινα
ἐν τῷ πορθιμῷ τῆς Εὐβοίας.

(δ.)

Ἐπειδὴ ὁ κύριος Ἀναγνώστης Ἀνδρέου Χ. Ἀναργύρου λέγει ἐν τοῖς
Σπεισιωτικοῖς, ὅτι ἐσφαλμένως ἱστορήσα τὰ τῶν εἰς σωτηρίαν τῆς Σάμου
ναυμαχιῶν, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς κατὰ τὸν Γέροντα, εἰδοποιῶ

τὸν ἀναγνώστην, ὅτι ἡρύσθη τὴν ὕλην καὶ ἄλλοθεν μὲν ἄλλ' ἰδίως ἐκ τῶν σωζομένων ἡμερολογίων τοῦ Σαχιούρη καὶ τοῦ Σαχίνη, ἀμφοτέρων παρόντων ἐν ταῖς ναυμαχίαις ταύταις. Εἶναι ἀληθές, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ κυρίου Ἀναργύρου, ὅτι τὰ ἐμπροσθεν τῆς Σάμου σπετσιοδικὰ πλοῖα ἦσαν 28· ἀλλ' ἐν τῇ τυπώσει τοῦ μέρους τούτου τοῦ συγγράμματός μου παρελείφθη κατ' ἀπροσεξίαν ὁ πρῶτος τῶν δύο ἀριθμῶν καὶ ἀπέμεινεν ὁ ἀριθμὸς 8· τοιαύτη παραλείψις εἶναι ἐκκατάληπτος, ἀνεπληρώθη δὲ ἐν τῇ β' ταύτῃ ἐκδόσει.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ν.

(α.)

Ὁ κύριος Ἀνάργυρος, συγγραφεὺς τῶν Σπετσιοδικῶν, δυσφορεῖ διότι περιορίζω τὸν ἀριθμὸν τῶν κατὰ τὴν Ἀλικαρνασσὸν πλοίων τῆς πατρίδος του εἰς 14· λανθάνεται. Ἰδοὺ τί λέγω· «συνηνώθησαν τὴν 14 καὶ τὰ πλοῖα τῶν Σπετσῶν, καὶ «ὄλα ὁμοῦ ἡγκυροβόλησαν τὴν 21 ὑπὸ τὴν Λειψόν» (ὄρα Τόμον Γ' σελίδα 162), ὥστε ὁ κύριος Ἀνάργυρος ἐξέλαβε τὴν ἀπλὴν ἡμερομηνίαν ἀριθμὸν τῶν πλοίων.

(β.)

Τὸν μοίραρχον τοῦτον κατ' ἀρχὰς οἱ Ἕλληνες ἐπεριποιήθησαν· ἀλλὰ μετὰ ταῦτα τὸν ἐσκότωσαν, ὑποπτεύσαντες ὅτι ὑπενήργει τὴν δραπέτευσίν του.

(γ.)

Τὰ συμπλέοντα ψαριανὰ πλοῖα εἶχαν ἤδη ἀποχωρήσει τοῦ στόλου· μόνον ἀπελείφθη τὸ τοῦ Νικοδήμου. Ἐρωτηθεὶς δὲ οὗτος διατί, ἀπήντησεν, ὅτι ὑπῆκουεν εἰς τὴν ῥωνὴν τῆς πατρίδος του μᾶλλον ἢ τοῦ ναύαρχου του.

(δ.)

Δικαίως δυσφορῶν ὁ Γουβερνάτης ἀπῆλθεν εἰς Αἴγυπτον, ὅπου ἀνέδεχθη ὑπηρεσίαν, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ μὴ πολεμήσῃ τοῖς Ἕλληνας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΑ.

(α.)

Ἰδοὺ ἡ ἀπρεπὴς αὕτη ἐπιστολὴ αὐτολεξεί.

«Γενναϊότατοι Καπηταναῖοι Ῥουμελιῶται·

«Ἡμεῖς μὲ τὸ νὰ ἔχωμεν δικαίωμα καὶ ἰντερέσα τῆς πατρίδος μας «Πελοποννήσου ἐκινήθημεν ἐναντίον τῆς τυραννίας μερικῶν ἀτόμων· καὶ «ἐπειδὴ εἴμεθα πατριῶται δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ κινηθῶμεν μεταξύ μας εἰς «ἐμφύλιον πόλεμον. Ὅθεν ἂν ἦσθε Ἕλληνες καὶ πατριῶται δὲν πρέπει «νὰ ἀνακατωθῆτε εἰς τὰ τῆς Πείλοποννήσου πράγματα, ἀλλὰ νὰ σταθῇτε

«ἀδιάφοροι καὶ ἂν ἔχετε κἀνένα δίκαιον θέλει τὸ λάβετε ἐν καιρῷ τῷ δέοντι· εἰδὲ καὶ θελήσετε ν' ἀνακατωθῇτε εἰς τὰ τῆς Πελοποννήσου πράγματα μας, ὅ,τι σᾶς ἀκολουθήσει ὄψεσθε, καὶ ἡμεῖς μένομεν ἀνεύθυνοι.

«Ἀναγνώστης Δηληγιάννης· Θ. Κολοκοτρώνης.»

(β.)

Ὁ Φωτίλας κατέφυγεν εἰς τὰ ὄρη τῆς Δίβρης ἐπὶ τῆς εἰς τὰ Καλάβρυτα εἰσβολῆς τῶν Σουλιωτῶν, ἐπρόσπεσεν ἔπειτα εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ μείνῃ ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ ἀνενόχλητος· συνελήφθησαν καὶ γράμματα ἐνοχοποιοῦντα εἰς τὰ τῆς ἀνταρσίας τὸν βουλευτὴν Ἀναστάσιον Λόντον, ὅστις καὶ ἀπεκλείσθη τῆς Βουλῆς. Συνελήφθη καὶ ὁ Π. Πατρῶν Γερμανός, ὁμόφρων τῶν Ἀνδρεῶν, κατεδιώχθη, ἐγυμνώθη, ἐξευτελίσθη, ἔπαθε τὰ πάνδεινα ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Γκούραν, καὶ ἔλαβε τὴν ἄδειαν νὰ διαμείνῃ μετὰ τὰ παθήματά του ἐν Γαστούνῃ ἀφυλάκιστος.

(γ.)

Ἴδου ἡ γραφή.

«Ἀδελφοί·

«Κατατρέχομαι μέχρι ζωῆς δι' αἰτίας, τὰς ὁποίας θέλει δικάσει ἡ ἀδέκαστος ἱστορία, καὶ ἐγὼ θέλω σᾶς ἐκθέσει διὰ λόγου ὅταν σᾶς ἐνταμώσω· καταφεύγω λοιπὸν πρὸς ὑμᾶς ζητῶν ἄσυλον, καὶ τοῦτο ἐπειδὴ ὠρκίσθημι «νὰ ἀποθάνω ἐπάνω εἰς τὴν φίλην μου πατρίδα μαχόμενος ὑπὲρ αὐτῆς, καὶ ἐπειδὴ ἔχω φίλους τοὺς περισσοτέρους τῶν σημαντικωτέρων πολιτικῶν καὶ πολεμικῶν τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος γνωρίζοντας κάλλιστα τὸν χαρακτῆρά μου. Δὲν ἔρχομαι μὲ σκοπὸν ἄλλον παρὰ νὰ μείνω παρ' ὑμῖν ὥς ἐνέχυρον διὰ νὰ δώσω λόγον τῶν πράξεών μου εἰς τὸ ἀδέκαστον κριτήριον, τὴν ἐθνικὴν συνέλεισιν, ἂν τὸ ἔθνος θελήσῃ νὰ τὴν κάμῃ, εἰς τὴν ἀπόφασιν τοῦ ὁποίου θέλω κλίνει ἄφρωνος τὸν αὐχένα. Εὐαρεστηθῇτε λοιπὸν νὰ μὲ ἀποκριθῇτε διὰ νὰ εὕρω πρὸς ἐντάμωσίν σας. Ἦθελα ἐλθῇ μόνος μου, ἀλλ' οἱ σύντροφοί μου δὲν μ' ἀποχωρίζονται. Τοὺς ἐπῆρα μαζὴ μου. Εἶναι δὲ περίπου τῶν ἑκατόν.

«Ἀπὸ τοῦ πλοίου τὴν 21 Δεκεμβρίου 1824.

«Μένω, ὁ Ἀδελφός σας,

«Ἀνδρέας Ζαήμης.»

«Καὶ ἐγὼ σᾶς ἀσπάζομαι ἀδελφικῶς καὶ ἔρχομαι καὶ ἐγὼ ὁμοίως πρὸς ἐντάμωσίν σας,

«Νικήτας Σταματελόπουλος.»

(δ.)

Ἴδου ἡ ἀπάντησις.

«Κίριε!

«Ἐλάβαμεν τὸ ἀπὸ 21 τρέχοντος γράμμα σας σημειωμένον ἐκ τοῦ πλοίου, το ὅποιον, ἐπειδὴ εὐρέθημεν εἰς τοπικὴν συνέλευσιν, ἐπαρουσιά-

«σθη εἰς αὐτήν. Λυπούμεθα διὰ τὰς δυστυχίας σας, καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐλη-
 «σμονήσαμεν τὰς προτητερινὰς σας ἐκδουλεύσεις ἰδιαίτερος πρὸς τὴν πα-
 «τρίδα μας, πιστεύετε βέβαια πόσον ἐπιθυμοῦμεν νὰ μετριάσωμεν τὰς θλί-
 «ψεις σας κατὰ τὸ δυνατόν· ἀλλὰ τὸ δυνατόν τοῦτο περιορίζεται μεγάλως
 «ἅπὸ τὸ ἀπαραίτητον χρέος κάθε πολίτου νὰ πείθεται εἰς τὸν νόμον καὶ
 «νὰ ὑποτάσσεται εἰς τὴν διοίκησιν, τὴν ὁποίαν ἐνέκρινεν ἡ θέλησις τοῦ
 «ἔθνους· καὶ ἐπειδὴ ἐκ πρώτης ἀρχῆς τῆς συνελέουσέως μας κατεκρίναμεν
 «καὶ κατηράσθημεν κάθε ἔνοπλον κίνημα κατὰ τῆς διοικήσεως, δὲν ἡμπο-
 «ροῦμεν νὰ διανυθεντεύσωμεν καμμίαν ἀπὸ τὰς ἀρχάς, τὰς ὁποίας δημο-
 «σίᾳ κατεδικάσαμεν. Ἐκ τούτων λοιπὸν συμπεραίνετε ὅτι δὲν ἡμποροῦμεν
 «νὰ σᾶς δώσωμεν ὑπόσχεσιν ἄλλην παρὰ νὰ μεσιτεύσωμεν ὑπὲρ ὑμῶν εἰς
 «τὴν σεβαστὴν διοίκησιν. Ἡ ἐθνικὴ συνέλευσις δὲν ἤξεύρομεν πότε γίνε-
 «ται. καὶ διὰ τοῦτο ἐὰν ἀποφασίσῃτε ἀφ' ὅπου εὐρίσκεσθε νὰ ἔλθῃτε ἐδῶ,
 «ἡμπορεῖτε μὲν νὰ ἔλθῃτε, ἀλλὰ πάντοτε γνωρίζοντες ὅτι ἐὰν ζητηθῇτε
 «ἀπὸ τὴν διοίκησιν, πρέπει νὰ ὑπακούσετε καὶ νὰ ὑπάγετε. Ἐὰν δὲν ἀμ-
 «φιβάλλετε εἰς τὴν εὐγνώμονα διάθεσιν τῶν δυτικοελλαδικῶν, καὶ εἰς τὴν
 «προθυμίαν των τοῦ νὰ πράξουν ὅ,τι εἶναι δυνατόν εἰς αὐτοὺς, συγχωρη-
 «τέον ὅμως ἀπὸ τοὺς νόμους, διὰ νὰ παρηγορήσουν τὰς θλίψεις σας, δὲν
 «θέλετε δυσαρεστηθῇ ἀπὸ τὴν εἰλικρινῇ ἐξήγησίν των, ἡ ὁποία μόνη τοὺς
 «συγχωρεῖται ἀπὸ τὰ ἱερὰ χρέη, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ νόμος ὑποβάλλει κάθε κα-
 «λὸν πολίτην.

«Ἐὰν ἀποφασίσετε νὰ ἔλθῃτε κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον, πρέπει νὰ μᾶς
 «ἀποκριθῇτε πρότερον ἐγγράφως.

«Τὴν 21 Δεκεμβρίου 1824, ἐν Ἀνατολικῷ.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΒ΄

(α.)

Ἰδοὺ τὸ ὑπόμνημα.

«Μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν κατὰ τὴν μεσημβρινὴν Εὐρώπην ταρα-
 «χῶν, αἵτινες τόσον ἐπικινδύνως προώδευσαν, ὁ Αὐτοκράτωρ φρονεῖ ὅτι
 «ἦλθεν ἡ ὥρα καὶ τῆς εἰρηνοποιήσεως τῆς Ἑλλάδος· ἡ παῦσις τῶν ταρα-
 «χῶν αὐτῆς εἶναι ἀναγκασιότατη, διότι ἐξ αἰτίας αὐτῶν βλάπτεται καιρίως
 «τὸ κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐμπόριον τῆς Ῥωσσίας καὶ παραλύεται ἡ βιομη-
 «χανία μεγάλου μέρους τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ ὤωσσικοῦ κράτους.

«Χάρις εἰς τὴν ἱκανότητα τοῦ λόρδου Στραγγφόρδου, ἡ Πύλη παρε-
 «δέχθη τὰ αἰτήματα τῆς Ῥωσσίας, καὶ ἐπὶ τῇ παραδοχῇ αὐτῶν ἔστειλεν ὁ
 «Αὐτοκράτωρ εἰς Κωνσταντινούπολιν τὸν σύμβουλον τῆς ἐπικρατείας Μιν-
 «τσιάκην· ἂν δὲν ἔστειλε πρέσβυν, εἶχε λόγους ἰσχυροὺς· τὴν παρουσίαν τοῦ
 «πρέσβεως θὰ ἐξελάμβαναν οἱ Τοῦρκοι θιρίαμβον κατὰ τῶν Ἑλλήνων· ἂν
 «ἐνίκων οἱ Ἕλληνες, ἡ Πύλη θὰ ὑπώπτευε τὸν πρέσβυν, θὰ ὑπέθετε σχέ-

«σεις αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀποστάτας, καὶ ἡ θέσις του θὰ ὁμοίαζε τὴν ἐπὶ «τοῦ ἀξιοκατακρίτου κινήματος τοῦ πρίγκηπος Ὑψηλάντου θέσιν τοῦ βα-
«ρῶνου Σρογονόφου ἀναγκασθέντος ν' ἀναχωρήσῃ ἐκ τῆς Κωνσταντινου-
«πόλεως, διότι δὲν εἰσηκούσθησαν οἱ λόγοι του· ἂν δὲ ἐξ ἐναντίας ἐνίκων
«οἱ Τοῦρκοι, πῶς ἐδύνάτο ὁ πρέσβυς τῆς Ῥωσσίας νὰ μένη θεατὴς τῶν
«ἀναποφεύκτων κακουρηγμάτων βαρβάρου λαοῦ; θὰ ἐδίδεν ἡ παρουσία
«του ἀφορμὴν εἰς συκοφαντίας κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος, ὡς σκοπεύοντος
«νὰ θέσῃ τοὺς Ἑλλήνας ὑπὸ ἐξουσίαν ἀναρχικὴν καὶ βάρβαρον, καὶ ὡς
«θεωροῦντος ἐξίσου τοὺς Μωαμεθανοὺς καὶ τοὺς Χριστιανούς. Ἀναγκαῖον
«εἶναι πρὸς τούτοις νὰ φροντίσωσιν αἱ καταπαύσασαι τὰς ταραχὰς τῆς
«Ἰταλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας Δυνάμεις, ἵνα μὴ ὑποστηρίξεται ὁ ἐλληνικὸς
«ἄγων ὑπὸ τῆς ἐπιρροῆς τῶν ταραχοποιῶν τῶν τόπων ὅπου ἐπανῆλθεν ἡ
«εὐταξία· διὰ μόνης δὲ τῆς ἐτοίμου συμπράξεως τῶν συμμάχων εἶναι δυ-
«νατὸν νὰ προληφθῶσι νέα δυστυχήματα καὶ νὰ παύσῃ ἡ δι' ὅλης τριε-
«τίας ἐπικρατήσασα αἵματοχυσία. Καθ' ὅλας τὰς εἰκασίας καὶ ἡ ἐπὶ τοῦ
«δ' τούτου ἔτους ἐκστρατεία δὲν θὰ παύσῃ τὸν ἄγωνα. Ἡ Πύλη ἀλαζο-
«νευομένη διὰ τὰς ἄλλοτε νίκας τῆς θέλει νὰ ἐπανορθώσῃ τὴν πεσοῦσαν
«ἀπόλυτον ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων ἐξουσίαν τῆς. Ἐν τῷ μέσῳ τῶν δύο ἄκρων
«εὐρίσκεται ἡ λύσις τοῦ προβλήματος. Ἡ Αὐλὴ τῆς Ῥωσσίας προβάλλει
«ὡς μέσον ὅρον τὸν ἀκόλουθον τρόπον τῆς εἰρηνοποιήσεως παρέχοντα τοῖς
«μὲν τὰς ἀναγκαίας ἐγγυήσεις, τῇ δὲ ὠφελείας πραγματικὸς ἀντὶ κυριαρ-
«χίας σαλευούσης. Φρονεῖ λοιπόν, ὅτι κατὰ τὰ παραδείγματα αὐτοῦ τοῦ
«τουρκικοῦ κράτους συμφέρει νὰ συστηθῶσι τρεῖς ὑποτελεῖς τῇ Πύλῃ ἡγε-
«μονεῖαι ἐπὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ἡ μὲν ἐκ Θεσσαλίας, Βοιωτίας καὶ Ἀτ-
«τικῆς, ὅ ἐστι τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ἡ δὲ ἐξ Ἡπείρου καὶ Ἀκαρνα-
«νίας, ὅ ἐστι τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος, τῆς ἄλλοτε ἐνετικῆς παραλίας, ἐξαι-
«ρουμένου τοῦ ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῆς Αὐστρίας μέρους· ἡ δὲ ἐκ Πελοπον-
«νήσου καὶ Κρήτης, ὅ ἐστιν ἐκ τῆς μεσημβρινῆς Ἑλλάδος· αἱ δὲ νῆσοι νὰ
«διοικῶνται δημογεροντικῶς, καθὼς καὶ μέχρι τοῦδε. Ἐν ἔτει 1465 οἱ
«Τοῦρκοι, κυριεύσαντες τὴν Βλαχίαν, τὴν κατέστησαν ἡγεμονείαν ὑπὸ τὴν
«κυριαρχίαν των, καὶ ἀπηγόρευσαν τὴν εἴσοδον τουρκικῶν στρατευμάτων.
«Ἐν ἔτει 1536 Σουλεϊμάνης ὁ Α', νικήσας τοὺς Μολδανοὺς, τοῖς ἐχώρισε
«τὰ αὐτὰ προνόμια. Τὰ προνόμια ταῦτα ἐτροποποιήθησαν, τοῦ καιροῦ
«προϊόντος, ηὐξήθησαν, καὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῆς Ῥωσσίας.
«Ἐν ἔτει 1774 Μουσταφᾶς ὁ Γ' ἠθέλησε νὰ καταστήσῃ τὴν Πελοπόννη-
«σον ἡγεμονείαν· ἀπέθανε κατὰ δυστυχίαν τὸ αὐτὸ ἔτος καὶ τὸ σχέδιόν
«του δὲν ἐπραγματοποιήθη. Ἴσως ἀντίπουν αἱ Δυνάμεις ὅτι ἡ Πύλη
«ἐδείχθη πάντοτε ἐναντία πρὸς πᾶσαν ξένην μεσολάβησιν ἐπὶ τῶν τελει-
«ταίων διαπραγματεύσεων· ἀλλὰ, κατὰ τὰ χρονικὰ τῶν παρελθόντων και-
«ρῶν, ἐδέχθη ἄλλοτε τὴν ξένην μεσολάβησιν, καὶ ἐν ἔτει 1774 ἐπὶ τῆς εἰ-
«ρήνης τοῦ Καϊναρτσίου, καὶ ἐν ἔτει 1779 καὶ 1802. Φρονεῖ δὲ ἡ Ῥωσ-

«σία, ὅτι καὶ αἱ ἑλπίδες τῶν Ἑλλήνων περιορίζονται εὐλόγως ἐντὸς τούτων «τῶν ὄρων, διότι ὑπ' αὐτοὺς ἐλεύθεροι θὰ εἶναι καὶ αὐτοὶ καὶ ἐλεύθερον «διόλου καὶ τὸ ἐμπόριόν των ὑπὸ τὴν ἐθνικὴν σημαίαν των· ὁ δὲ πατρι- «άρχης τῶν Ἑλλήνων, ὅστις θὰ ἐδρεύῃ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἐν Κωνσταντινου- «πόλει, θ' ἀντιπροσωπεύῃ κατὰ τινὰ τρόπον τὸ Ἔθνος. Φρουραὶ τουρκι- «καὶ θὰ κἀθηνται μόνον ἐντὸς τινων φρουριῶν ἐν ὥρισμένη περιφερείᾳ, «ἀλλ' οὔτε πασᾶς οὔτε διοικητῆς Τοῦρκος θὰ στέλλεται· πᾶσα δὲ ἡγεμο- «νεία θὰ δίδῃ φόρον ἀνάλογον ὡς πρὸς τὴν ἔκτασίν της καὶ τοὺς πόρους «της· δευτέρα δὲ σύσκεψις τῶν Δυνάμεων θὰ κανονίσῃ τὰ τοῦ ἐσωτερι- «κοῦ διοργανισμοῦ τῶν ἡγεμονειῶν. Ἀληθῆ ὠφέλειαν παρέχει ὁ συμβι- «βασμὸς οὗτος· ἡ ἐπὶ τοῦ δ' τούτου ἔτους ἐκστρατεία δὲν θὰ εἶναι πιθα- «νῶς εὐτυχεστέρα τῶν παρελθουσῶν, ἐν ᾧ ὁ προβαλλόμενος συμβιβασμὸς «ἀσφαλίζει τὴν εἰρήνην, τὴν ἡσυχίαν καὶ τὰ τακτικά εἰσοδήματα τῆς Πύ- «λης διὰ τῆς πληρωμῆς τῶν φόρων τῶν διαφόρων ἡγεμονειῶν. Μέχρι «τῆς σήμερον οἱ ἀπειθεῖς πασάδες ἐτάρατταν ἀδιακόπως τὴν ἡσυχίαν τῆς «Πύλης, καὶ ἰδιοποιοῦντο τὰ συναζόμενα πλούτη· αἱ ἀνταρσῖαι αὐταὶ καὶ «αἱ παρεπισπάρξεις τῶν ἀπλήστων καὶ φιλάρχων πασάδων θὰ παύσουν.

«Μωάμεθ ὁ Β' ἀνέδειξε τὰς νήσους ἀπλῶς ὑποτελεῖς φόρου· τὸ σχέδιον «τοῦτο εἶναι τόσῳ μᾶλλον ἄξιον τῆς παραδοχῆς τῶν συμμάχων, καθ' ὅσον, «ἐγγυώμενον τὴν λύτρωσιν τῶν Ἑλλήνων ἐμμένει ἐντὸς τῶν ὄρων τῆς πο- «λιτικῆς τῶν συμμάχων, καὶ δὲν φαίνεται ἐνισχύον τὰς περὶ πλήρους ἀνε- «ξαρτησίας ἀξιώσεις τῶν Ἑλλήνων.

«Προβάλλει λοιπὸν ἡ Ῥωσσία, α', νὰ παραδεχθῶσιν αἱ Δυνάμεις τὰ «ἐν τῷ ὑπομνήματι τούτῳ ἐνδιαλαμβανόμενα· β', νὰ δοθῶσιν ἀνάλογοι «ὁδηγίαι τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπροσώποις των· γ', νὰ δοθῇ αὐ- «τοῖς ἡ περὶ τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ἐν αὐτῷ ὄρων ἀπαιτουμένη ἐξου- «σία· δ', νὰ κοινοποιήσωσιν ἐκ συμφώνου τῷ Σουλτάνῳ ἀλληλοδιαδόχως «ὅλους τοὺς περὶ εἰρηνοποιήσεως τοῦ σχεδίου τούτου ὅρους· ε', νὰ εἰδο- «ποιήσωσιν αἱ Αὐλαὶ τοὺς ἀντιπροσώπους των, ὅτι περὶ πολλοῦ ποιοῦνται «τὴν παρὰ τοῦ Σουλτάνου παραδοχὴν τῆς μεσολαβήσεως τῶν Αὐλῶν· στ', «νὰ παραστήσωσι τῷ Σουλτάνῳ, ὅτι ἡ σύστασις τριῶν ἡγεμονειῶν διαιρεῖ «τὰς δυνάμεις τῆς Ἑλλάδος, καὶ ἐπειδὴ θ' ἀνατεθῇ εἰς αὐτὸν ὁ διορισμὸς «τῶν ἡγεμόνων, θ' ἀποβλέπουν εἰς αὐτὸν αἱ ἐπισημότεραι οἰκογένειαι τῶν «Ἑλλήνων.»

(β.)

Ἡ Ῥωσσία ἐπίστευεν, ὅτι ἡ Μολδοβλαχία θ' ἀπηλλάττετο εὐθὺς τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων, καθ' ἃς ἔδωκεν ἐπανειλημμένας ὑποσχέσεις ὁ Σουλτάνος. Τὰ πλεῖστα τῶν στρατευμάτων ἀνεχώρησαν ἔκτοτε· ἀλλ' ἡ κέ- νωσις δὲν ἐπραγματοποιήθη εἰμὴ τῆς μὲν Βλαχίας τὸν Ἰούλιον, τῆς δὲ Μολδαυίας τὸ τέλος τοῦ ἔτους τούτου, ἀλλ' οὐδὲ καὶ τότε ὀλοτελής.

(γ.)

«Ὁ πρέσβυς ὁ ἡμέτερος φίλος» (ἔγραψεν ἡ Πύλη πρὸς τὸν πρέσβυν τῆς Ἀγγλίας τὴν 28 Μαρτίου) «δὲν παύει ἐπαναλαμβάνων πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην, ὅτι οἱ νόμοι τοῦ τόπου τοῦ ἀπαγορεύουν νὰ ἐμποδίσῃ ἡ «Αὐλή του τοὺς Ὑγγλους τοῦ νὰ βοηθήσωσι τοὺς ἀποστάτας Ἑλληνας «καὶ πολεμήσωσι τοὺς Μουσουλμάνους, καὶ ὅτι δὲν ἔχει τὴν ἄδειαν νὰ «παιδεύσῃ τόσον ἀδίκους πράξεις. Ἐάν ἄλλος τις, ὅχι τόσον συνετὸς ὅσον «ὁ πρέσβυς, ὁ ἡμέτερος φίλος, ἔλεγε τοιαῦτα, θὰ ἐνομιζάμεν ὅτι ἤθελε νὰ «μάθῃ πόσον εἴμεθα εὐπιστοι. Ἀτοπώτατον νὰ λέγῃ τις, ὅτι μία Κυ- «βέρνησις, ὁποῖοι καὶ ἂν ἦναι οἱ περὶ τῆς ἐσωτερικῆς διοικήσεως νόμοι «της, δὲν ἔχει ἄδειαν νὰ ἐμποδίσῃ τοὺς ὑπηκόους της τοῦ νὰ πράττωσιν «ἔργα πολέμου κατὰ τὴν ἀρέσκειάν των, καὶ παραβαίνωσι τὰς μεταξὺ τῆς «Κυβερνήσεως των καὶ ἄλλης Δυνάμεως συνθήκας. Οἱ ἐσωτερικοὶ νόμοι «τῆς Ἀγγλίας ἀφοροῦν μόνους τοὺς Ὑγγλους, καὶ δὲν δύνανται τις, ἐπὶ «λόγῳ τῶν ἰδιαιτέρων διατάξεων τινος κράτους, νὰ δικαιώσῃ τὴν διαγω- «γὴν τῶν ὑπηκόων μιᾶς Δυνάμεως πρὸς ἄλλην. Ἡ διαγωγὴ αὕτη πρέπει «νὰ κανονισθῇ κατὰ τὸ δημόσιον δίκαιόν, βάσιν ὅλων τῶν σχέσεων Κυ- «βερνήσεως πρὸς Κυβέρνησιν καὶ Ἐθνους πρὸς Ἐθνος, καὶ ὅχι κατὰ τοὺς «ἰδιαιτέρους νόμους καὶ τὰ ἔθιμα ἐνὸς τόπου. Ἄς ὑποθέσωμεν, ὃ μὴ γέ- «νοιτο, ὅτι ὑπῆκοοί τινες τῆς Μεγάλης Βρετανίας ἐπανίστανται κατὰ τοῦ «βασιλέως των, καὶ ὅτι ὑπῆκοοι ἄλλου βασιλέως ἔχοντος εἰρηνικὰς καὶ φι- «λικὰς σχέσεις πρὸς τὴν Ἀγγλίαν, ὥς οἱ τῆς Ὑψηλῆς, φέρε' εἰπεῖν, Πύ- «λῃς, ἔστελλαν ἀναφανδὸν πρὸς ἐκείνους παντὸς εἶδους βοηθήματα, ἡγουν «πολεμεφόδια, τροφάς, χρήματα, προσέτι καὶ ἀξιοματικοὺς ἐν ὑπηρεσίᾳ «τῆς Πύλης· θὰ ἱκανοποιεῖτο ἄρα ἡ Ἀγγλία, ἂν ἡ Πύλη τῇ ἔλεγεν, ὅτι δὲν «εἶχεν ἐξουσίαν νὰ ἐπαγρυπνῇ τὰς ἀξιοκατακρίτους ταύτας πράξεις τῶν «ὑπηκόων της, διότι κατὰ τοὺς νόμους τοῦ τόπου πᾶς Μουσουλμάνος ἐδύ- «νατο δικαιωματικῶς νὰ κινήσῃ πόλεμον καθ' οὔτινος ἢ θρησκείαν δὲν «ἦτον ἡ αὐτή;

«Ἐάν ἐνεκρίνοντο τὰ τοιαῦτα, ποῖα θὰ ἦτον ἡ θέσις τῶν ἐθνῶν πρὸς «ἄλληλα; Ἡ γενικὴ εἰρήνη, περὶ ἧς ἡ Ἀγγλία, κατὰ τὸ λέγειν της, τόσον «φροντίζει, δὲν θὰ ἐκρέματο πλέον ἀπὸ τῶν συνθηκῶν καὶ τῶν ἀρχῶν τοῦ «δημοσίου δικαίου, ἀλλὰ θ' ἀφίετο ὅλως διόλου εἰς τὰς ὁρέξεις καὶ τὰ «πάθη τῶν λαῶν. Πᾶσα Κυβέρνησις θὰ ἐνόμιζε τότε, ὅτι ἔπραξε πᾶν ὅ,τι «ἐκρέματο ἀπ' αὐτῆς, ἂν διετήρῃ τὴν φιλίαν κατὰ τὸ φαινόμενον, καὶ ὅτι «ἐπραξε πᾶν ὅ,τι ἐκ τῶν καθηκόντων της, ἂν ἔλεγε πρὸς τὴν γείτονά της, «εἶμαι ἀφιλοκερδὴς φίλος σου, εἶμαι ὅλη εἰς σὲ ἀφοσιωμένη, εὐαρεστή- «σου εἰς ταύτην μου τὴν ὁμολογίαν καὶ μὴ μὲ μευφθῆς ἂν ἀφίνω τοὺς «ὑπηκόους μου νὰ κόπτωσι τὸν λάρυγγα τῶν ὑπηκόων σου. Μᾶς νομίζει «τάχα ὁ πρέσβυς, ὁ ἡμέτερος φίλος, τόσον μωροὺς ὥστε νὰ πιστεύωμεν ὅτι «ἡ Κυβερνήσις του δὲν ἔχει ἐξουσίαν νὰ ἐπαγρυπνῇ τὴν διαγωγὴν τῶν ὑπη-

«κόων της ; Εἶχε βεβαίως ἡ Ἀγγλικὴ κυβέρνησις τὴν δύναμιν καὶ ἐπρο-
 «θυμήθη εἰς χρῆσιν αὐτῆς, ὅτ' ἐπρόκειτο νὰ ἐμποδίσῃ τὰ ἀγγλικά πλοῖα
 «τοῦ νὰ φέρωσιν ὀλίγα ἄλευρα εἰς τροφὴν τῶν ὀθωμανικῶν φρουρῶν, αἱ
 «τινες ἀπέθνησκαν τῆς πείνας καὶ εἶχαν τοῦλάχιστον τὴν πεποίθησίν των
 «εἰς τὴν φιλανθρωπίαν παλαιοῦ φίλου. Τοιαύτην δύναμιν εἶχε τότε ἡ ἀγ-
 «γλικὴ Κυβέρνησις, καὶ ὁ ὀδυνηρὸς θάνατος τόσων Μουσουλμάνων εἶναι
 «τρανὴ ἀπόδειξις τῆς ἀδιαφορίας της. Ἄν ἔχωμεν εἰρήνην μετὰ τῆς Ἀγ-
 «γλίας, ἔχομεν ἀναμφιβόλως καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαιτήσωμεν παρὰ τῆς
 «Αὐτῆς τῆς νὰ μὴ ἀφίνη τοὺς ὑπηκόους της νὰ μᾶς πολεμῶσιν. Ἄν ἀπο-
 «δοκιμάζῃ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐχθρὰν διαγωγὴν τῶν ὑπηκόων της, διατί δὲν
 «τοῖς λέγει ἅπαξ διὰ πάντα : Ἡ Πύλη εἶναι φίλη μας πρὸ αἰώνων, δὲν
 «ἔχομεν παράπονα κατ' αὐτῆς, εἶναι λοιπὸν δίκαιον νὰ μὴ τῇ δώσωμεν
 «αἰτίαν νὰ ἔχῃ καὶ αὕτη παράπονα καθ' ἡμῶν. Ἐκτελεῖ τὰς μεθ' ἡμῶν
 «συνθήκας, δίκαιον εἶναι νὰ τὰς ἐκτελῶμεν καὶ ἡμεῖς. Διατί νὰ μὴ λα-
 «λήσῃ πρὸς τοὺς ὑπηκόους της τὴν γλῶσσαν ταύτην ; διατί δὲν τοῖς εἶπε
 «ποτὲ λόγον φιλικὸν ὑπὲρ ἡμῶν ; ὁ πρέσβυς, ὁ ἡμέτερος φίλος, ἀπορεῖ
 «διότι δὲν ἀκούομεν τὰς συμβουλὰς του· διατί ἀπορεῖ ; πάντοτε μᾶς λα-
 «λεῖ φιλικώτατα, ἀλλὰ νομίζει τάχα ὅτι δὲν ἠξεύρομεν πόσον οἱ συμπα-
 «τριῶταί του ἀγωνίζονται νὰ μᾶς βλάψωσι ; πῶς συμβιβάζονται σὶ λόγοι
 «τούτου πρὸς τὴν διαγωγὴν ἐκείνων ; θεωροῦντες τὰς τοιαύτας ἀντιπά-
 «σεις δὲν καταλαμβάνομεν τῇ ἀληθείᾳ τί τρέχει. Ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἀπαιτεῖ
 «ὅ,τι ἔχει δίκαιον ν' ἀπαιτῇ, καὶ ὅ,τι ἡ Ἀγγλία δὲν ἔχει δίκαιον νὰ ἀρνη-
 «ται· ἡγοῦν τὴν ἀπαγόρευσιν τοῦ νὰ πράττωσιν οἱ Ἀγγλοὶ κατὰ τῶν
 «Μουσουλμάνων ἔργα πολέμια εἴτε διὰ τῆς προσωπικῆς συνδρομῆς των,
 «εἴτε δι' ἀποστολῆς χρημάτων καὶ πολεμεφοδίων, ὥς ἐπὶ τοῦ παρόντος,
 «καὶ τοῦ νὰ ἐπιβουλεύωνται τὰ συμφέροντα αὐτῶν ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς
 «τῆς Ἰονικῆς κυβερνήσεως. Φανερόν εἶναι ὅτι ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις δύνα-
 «ται νὰ ἐμποδίσῃ ὅλα ταῦτα ἂν θελήσῃ καὶ εἶναι καιρὸς νὰ θελήσῃ.»

(δ.)

Ἐπιστολὴ τῆς ἑλληνικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὴν ἀγγλικήν.

«Οἱ Ἕλληνες πρὸ τεσσάρων ἐτῶν θαρροῦντες ἀδιασείστως εἰς τὴν
 «θειάν πρόνοιαν ὑπερασπίζονται μὲ καλὴν ἐκβασιν τὸ ἔδαφος τῶν προ-
 «πατόρων των· λέγω ὅτι ὑπερασπίζονται τὸ ἔδαφος, ἐπειδὴ ὀλίγον φρον-
 «τίζουν διὰ τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία, διὰ τὰς οἰκίας καὶ ἰδιοκτησίας των·
 «τοῦτο ἀπεδείχθη εἰς τὰς διαφόρους λεηλασίας τῶν ἐχθρῶν των, καθ' ἃς
 «οἱ Ἕλληνες ἐθυσίασαν μὲ μεγάλην γενναιότητα καὶ μεγαλοψυχίαν ὅσα
 «εἶχαν ἀκριβώτερα καὶ πολυτιμώτερα, ἐπροτίμησαν τὴν ἐλευθερίαν ὑπὸ
 «τὰς σκηνάς των, εἰς τὰς κοιλάδας των, καὶ ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων
 «των παρὰ τὰς λαμπράς κατοικίας τῆς δουλείας· αὕτη ἡ ἀξιοσημείωτος πε-
 «ρίστασις τῆς ἱστορίας τοῦ ἐπιμαχικοῦ πολέμου τῶν Ἑλλήνων δὲν πρόπει

«νὰ γεννήσῃ εἰς ὅλας τὰς χριστιανικὰς ψυχὰς τὴν πεποιθήσιν ὅτι οἱ Ἕλ-
 «ληνες ἀρχίζοντες τὴν πάλην διὰ νὰ ἀποκτήσουν νὰ δικαιώματά των, ἀπο-
 «σεύοντες τὸν ἀφόρητον ζυγὸν αὐτῶν εἶχαν πρὸ ὀφθαλμῶν τὸν ἱερὸν σκο-
 «πὸν τοῦ νὰ σώσουν τὴν πίστιν των, τὴν πατρίδα των, τοὺς ἱεροὺς ναοὺς
 «των, τὰ μνημεῖα τῶν προγόνων των, τὰς γυναῖκας καὶ τὰ παιδία των,
 «καὶ ὅχι ἔκείνα τὰ πολιτικὰ τέλη, τὰ ὅπου ἐτάραττον τότε τὴν Εὐρώπην,
 «ἀπέχοντες πολλὰ ἀπ' αὐτά; Ὁδηγούμενοι λοιπὸν ἀπὸ ταιαύτας ἀρχὰς
 «εἰς τὴν ὁποίαν ἠναγκάσθησαν πάλην δὲν ἔλειψαν ἐπικαλούμενοι τὴν συμ-
 «πάθειαν τῶν χριστιανῶν ἀδελφῶν των. Ἀλλ' ἡ πολιτικὴ τῆς Εὐρώπης
 «συλλαβοῦσα ἄλλας ἰδέας περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς συμφορᾶς μας ἀπεφάσισε
 «νὰ περιορισθῇ εἰς τὴν οὐδετερότητα. Οἱ Ἕλληνες δὲ μὴ βλέποντες τε-
 «λειωμένην τὴν ἐπιθυμίαν των ἐβιάσθησαν νὰ ἀφοσιωθῶσι μόνοι των μὲ
 «ἀμοιβαίαν πίστιν εἰς τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ἱερῶν δικαιωμάτων των, ἀφί-
 «νοντες εἰς τὸν καιρὸν νὰ φανερώσῃ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας των.

«Μολοντοῦτο τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος, ὥς καὶ ἡ διοίκησίς του, τῆς ὁποίας
 «λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ γένω τὸ ὄργανον, παρῶνσιάζον τὴν ὑπόκλι-
 «σιν τοῦ πρὸς τὴν Βρεττανικὴν Μεγαλειότητά του σέβας των μέσον τῆς
 «ἐξοχότητός σας διακηρύττει πανδήμως ὅτι προτιμᾷ θάνατον ἔνδοξον παρὰ
 «τὸν αἰσχιστον ζυγόν, εἰς τὸν ὁποῖον θέλουν νὰ τὸ κάμουν νὰ ὑποκύψῃ.
 «Εἶναι ἀπίθανον ὅτι ἡ Βρεττανικὴ Μεγαλειότης του, ἡ ὁποία ἔδειξε φιλαν-
 «θρωποτάτην διάθεσιν πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς νοτίου Ἀμερικῆς, θέλει ἐπι-
 «τρέψει ὥστε οἱ Ἕλληνες νὰ ἐξαλειφθοῦν ἀπὸ τὸν κατάλογον τῶν πεπολι-
 «τισμένων ἐθνῶν, ὥς νὰ ἦσαν ἀνάξιοι διὰ νὰ ἐγκαταριθμηθοῦν προτοῦ νὰ
 «συστηθοῦν ὡς ἔθνος. Οἱ Ἕλληνες ὅμως ὑπὸ τὴν ἀναφορὰν τῶν δικαιω-
 «μάτων των εὐρίσκονται εἰς θέσιν εὐνοϊκωτέραν παρ' ἐκείνην τῶν λαῶν
 «τῆς μεσημβρινῆς Ἀμερικῆς. Αὐτοὶ ἠτίμασαν καὶ ἐταπείνωσαν τὴν ἀδυ-
 «ναμίαν τῆς τουρκικῆς διοικήσεως, ἀπέδειξαν ὅτι ἦσαν ἄξιοι τῆς ἐλευθε-
 «ρίας· δὲν πολεμοῦν τὴν μητέρα πατρίδα των, ἀλλ' ἐν ἔθνος, τὸ ὁποῖον
 «ἤρπασε καὶ κατέξουσίασε τοὺς τόπους των μεταχειριζόμενον τὰ τέκνα των
 «ὡς δούλους. Οἱ Ἕλληνες ἀπετίναξαν τὸν βαρβαρικὸν ζυγὸν μὲ μεγάλην
 «ἐκπληξιν τῆς Εὐρώπης καὶ ὅλων τῶν ἐθνῶν· ἐπεχειρίσθησαν τὸν πόλεμον,
 «χωρὶς νὰ ἔχουν τοὺς τρόπους διὰ νὰ τὸν κάμουν, ὅντες πεπεισμένοι ὅτι
 «ἄλλως δὲν ἐδύναντο νὰ ἀπολαύσουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των παρὰ μὲ πο-
 «λυαρίθμους θυσίας· ἀνέκτησαν φρούρια, πόλεις καὶ μέγαν ἀριθμὸν
 «θέσεων, αἵτινες εὐρίσκοντο εἰς χεῖρας βαρβάρων δεσποτῶν αὐτῶν· εἰς
 «διαφόρους μάχας κατέστρεψαν μὲ μερικὰ ἐμπορικὰ πλοῖα τὸν πολυἀριθ-
 «μον καὶ φοβερὸν στόλον τῶν Τούρκων· ἐσύστησαν νόμους ὁμοίους μὲ
 «τοὺς τῶν πολιτισμένων ἐθνῶν, ἐσχημάτισαν διοίκησιν ὑπὸ τὰς διαταγὰς
 «τῆς ὁποίας ἐτάχθησαν. Ἐμπορεῖ τις πλέον νὰ ἀμφιβάλλῃ τὴν σήμερον
 «ἐὰν οἱ Ἕλληνες εἶναι ἄξιοι τῆς ἐλευθερίας; Ἴσως ἡ Βρεττανικὴ Μεγα-
 «λειότης του παρετήρησεν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἐλευθερωθεῖσα, διὰ τὸ τὸν λαὸν

«αὐτῆς ἐμψυχοῦν πνεῦμα καὶ διὰ τὴν γεωγραφικὴν τῆς θέσιν, ἡμπορεῖ
«νὰ γίνῃ ὠφέλιμος εἰς τὰ συμφέροντα τῆς μεγάλης Βρετανίας. Τὸ ἐμπό-
«ριον εἶναι ἡ ζωοδοτικὴ ἀρχὴ τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν· καὶ τοῦ ἄλλου
«ἡμπορεῖ νὰ λάβῃ μεγαλητέραν ἀσφάλειαν, παρὰ εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα
«τῆς Εὐρώπης, ἣτις κατὰ τινα τρόπον σχηματίζεται ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος·
«Ποῖον ἄλλο σημεῖον ὠφελιμωτέρας ὑποστηρίξεως διὰ τὴν διατήρησιν
«τῆς εὐρωπαϊκῆς ἰσοσταθμίας ἡμπορεῖ ἢ Ἑγγλία νὰ εὕρῃ παρὰ τὰ φυσικὰ
«ὄχυράματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ Ἑλλάς εἶναι θεμένη; αὗται εἶναι
«ἀλήθειαι ἀναντίρροτοι, τὰς ὁποίας ὁ καιρὸς θέλει ἀνακάλυψαι.

«Ἡ Ἑλλάς λοιπὸν δι' αὐτὰς τὰς αἰτίας ἔχει, νομίζω, ἡθικῶς καὶ πολι-
«τικῶς τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἐλπίσῃ πᾶν εἶδος βοηθείας καὶ ὑποστηρίξεως
«ἀπὸ τὸ ἀγγλικὸν Ἔθνος τὸ τόσον φιλοῦν τὴν ἀνθρωπότητα, καὶ ἐξαιρέ-
«τως ἀπὸ τὴν Βρετανικὴν Μεγαλειότητα του, τῆς ὁποίας ὁ κόσμος ὅλος
«γνωρίζει τὰ ἀξιοσέβαστα φρονήματα. Ἐκ τούτου δὲν εἶναι ἀμφιβολία·
«ἐὰν ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος εἶναι σύμφωνος μὲ τὰ συμφέροντα τῶν
«εὐρωπαϊκῶν ἐθνῶν, αὕτῃ ἡ περίστασις εἶναι μία ἰσχυρὰ ἀφορμὴ διὰ νὰ
«μὴ στερηθῇ τὸ ἐλληνικὸν ἔθνος τὰ ἱερά του δικαιώματα· τὸ δὲ ἀγγλικόν,
«οὗτινος ἡ πρὸς τὴν τῆς Εὐρώπης πολιτικὴν ἰσοσταθμίαν ἐπιρροὴ εἶναι
«τόσον γενικῶς ἐγνωσμένη, νὰ μὴ σταθῇ ἀδιάφορον εἰς τὸ οἰκτρὸν θέαμα
«τῆς τόσον ἀναξίως καὶ ἀδίκως ὑπὸ τῶν ποδῶν καταπατουμένης ἀνθρω-
«πότητος.»

(ε.)

Ἀπάντησις τῆς ἀγγλικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὴν ἐλληνικὴν.

«Ἡ πρὸς ἐμὲ ὑμετέρα ἐπιστολὴ τῆς 24 Αὐγούστου δὲν ἔφθασεν εἰς
«χεῖράς μου εἰμὴ τὴν 23 Ὀκτωβρίου· περιέχει αὕτη παρατηρήσεις τῆς προ-
«σωρινῆς κυβερνήσεως τῆς Ἑλλάδος περὶ τινος ἐγγράφου Δημοσιευθέντος
«διὰ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐφημερίδων ὡς σχεδίου τῆς Αὐλῆς τῆς Ῥωσσίας
«περὶ εἰρηνοποιήσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἀναμφίβολον εἶναι, ὅτι ἡ δημοσί-
«ευσις αὕτη ἐγενεῖν ἄνευ ἀδείας, καὶ ἀγνοῶ ἂν ἔχῃ τινὰ ἐπισημότητα.
«Ἄλλ' ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις φρονεῖ, ὅτι πᾶν σχέδιον τῆς Ῥωσσικῆς κυ-
«βερνήσεως, τεῖνον εἰς εἰρηνοποίησιν τῆς ἀνατολῆς, δὲν ἡμπορεῖ νὰ μὴ
«ῆναι εὐνοϊκὸν πρὸς τοὺς Ἕλληνας, οὐδ' ἐπρωτίζεται ἡ κυβέρνησις ἐκείνη
«νὰ δώσῃ τὸν νόμον αὐτοῖς ἢ τῇ ὕθωμανικῇ κυβερνήσει· ὁ δὲ μεγαλειό-
«τατος αὐτοκράτωρ πασῶν τῶν Ῥωσιῶν, ὅπως καὶ ἂν ἐθεώρῃ τὸ περὶ
«οὗ ὁ λόγος σχέδιον, θὰ ἔκρινε πρέπον νὰ τὸ κοινοποιήσῃ τοῖς συμμάχοις
«του πρὶν τὸ προβάλλῃ τοῖς διαμαχομένοις. Ὁ Αὐτοκράτωρ τοῖς ἐκοινο-
«ποίησε τῷ ὄντι σχέδιόν τι, δι' οὗ ἐπρόκειτο νὰ προταθῇ συγχρόνως ἀνα-
«κωχὴ καὶ τῇ ὕθωμανικῇ Πύλῃ καὶ τῇ προσωρινῇ κυβερνήσει τῆς Ἑλλά-
«δος, ἐπὶ σκοπῷ νὰ δοθῇ καιρὸς εἰς μεσολάβησίν τινα φιλικήν, ἡ δὲ ἀγ-
«γλικὴ κυβέρνησις δὲν θὰ ἐναντιοῦτο, ἂν τὸ σχέδιον ἐπροτείνετο ἐν καιρῷ
«δέοντι· δὲν πρέπει δὲ νὰ ἀποκρύψω, ὅτι τὸ ἐγγράφον, τὸ κινήσαν εἰς

«τόσην ἀγανάκτησιν τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν, ἐκίνησεν εἰς ἄλλην τόσην «καὶ τὴν ὀθωμανικὴν. Ἐν ᾧ οἱ Ἕλληνες φαίνονται ἀνένδοτοι πρὸς πάντα «συμβιβασμὸν μὴ στηριζόμενον ἐπὶ τῆς ἐθνικῆς τῶν ἀνεξαρτησίας, ἡ Πύλη «ἀπορρίπτει ἐπίσης πάντα τρόπον συνδιαλλαγῆς μὴ χαρακτηρίζοντα τὸν «Ἕλληνα ὡς ῥαγιαῖν. Οὕτω διατεθειμένων τῶν πνευμάτων, ὀλίγη ἐλπίς «ἀναμφιβόλως ὑπάρχει μεσολαβήσεως δεκτῆς καὶ εὐτυχοῦς. Ἄν ἡ Ῥωσ- «σία ἐπρότεινε τοιοῦτον συμβιβασμὸν πρὶν καταντήσωσιν αἱ ἀπαιτήσεις «τοῦ ἑνὸς καὶ τοῦ ἄλλου ὅπου κατήντησαν τὴν σήμερον, ἂν τὸν ἐπρότεινε «καθ' ὃν καιρὸν αἱ περιπέτειαι τοῦ πολέμου ἐφαίνοντο παρέχουσαι ἰσχυ- «ρὰς ἀφορμὰς συμβιβασμοῦ φιλικῷ τῷ τρόπῳ, οὔτε ἡ Ῥωσσία οὔτε ἄλλη «τις δυνάμεις, θεωροῦσα τὸ σχέδιον τοῦτο ἄξιον τῆς σκέψεώς της, θὰ ἐφαί- «νετο μεμπτή. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο, θεωρούμενον ὡς ὑπόμνημα ῥωσικόν, «περιέχει στοιχεῖα εἰρηνοποιήσεως, ἂν καὶ τὰ στοιχεῖα ταῦτα δὲν φέρουν «τοὺς ἄρμοδιούς ἵνα τεθῶσιν ὑπὸ τὰς ὄψεις τῶν διαμαχομένων τύπους. «Ἄν ἡ κυριαρχία τῆς Πύλης ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος δὲν πρέπη ἀφεύκτως νὰ «ἐπανέλθῃ, ἂν ἡ ἀνεξαρτησία τῶν Ἑλλήνων δὲν πρέπη ἀφεύκτως νὰ ἀνα- «γνωρισθῇ (καὶ τὰ δύο τοῦτα ἀντίκεινται πρὸς τὸν συμβιβασμὸν), ἂν οἱ «μεσιταὶ δὲν δύνανται ν' ἀποφασίσωσιν ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν «ἀντιφερομένων, δὲν μένει παρὰ νὰ τροπολογηθῇ καὶ ἡ κυριαρχία τῆς «Πύλης καὶ ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἑλλάδος, καὶ τότε νὰ συζητηθῶσιν ὁ τύπος «καὶ ὁ βαθμὸς τῶν τροπολογιῶν· οἱ διαμαχόμενοι ἐδύναντο ἀναντιρῶντως «νὰ ματαιώσωσι πᾶν σχέδιον συμβιβασμοῦ, ὅσον εὐλογον καὶ ἂν ἦτον ὡς «πρὸς τὰς ἀρχάς του, καὶ ὅσον ἀμερόληπτον ὡς πρὸς τοὺς ὅρους του· «Ἄλλ' ἡμεῖς ἤξεύρομεν ὅτι οἱ διαμαχόμενοι εἶναι ἐπίσης τῆς γνώμης νὰ «ἀπορρίψωσιν ὅποιονδήποτε συμβιβασμὸν, καὶ ματαίᾳ φαίνεται ἐπὶ τοῦ «παρόντος ἡ ἐλπίς πάσης εὐτυχοῦς μεσολαβήσεως.

«Περὶ δὲ τῆς ἀγγλικῆς ἀντιλήψεως, ἣν ἐπικαλεῖσθε ὑπὲρ τῶν Ἑλλή- «νων εἰς ἀνάκτησιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῶν παραλληλίζοντες τὰ δικαιώματά «των πρὸς τὰ τῶν πολιτειῶν τῆς νοτίου Ἀμερικῆς, αἵτινες ἐχωρίσθησαν «ἀπὸ τῆς μητροπόλεώς των, ὀφείλω νὰ σᾶς παρατηρήσω, ὅτι ἐν τῇ «μεταξὺ τῶν πολιτειῶν τούτων καὶ τῆς Ἰσπανίας πάλῃ ἡ Ἀγγλία ἐκή- «ρυξε καὶ διετήρησεν αὐστηρὰν οὐδετερότητα. Τὰ αὐτὰ ἔπραξε καὶ ὡς «πρὸς τὸν καταστρεπτικὸν πόλεμον τῆς Ἑλλάδος, καὶ πάντοτε ἐσεβάσθη «τὰ πολεμικὰ δίκαια τῶν Ἑλλήνων. Ἄν δὲ ἠναγκάσθῃ πρὸ ὀλίγου νὰ «ἐμποδίσῃ τὰς καταχρήσεις τοῦ δικαίου τούτου, ἐλπίζω ὅτι δὲν θὰ εὐρεθῇ «πλέον εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγκην. Ἡ προσωρινὴ κυβέρνησις τῆς Ἑλλάδος «ᾧς εἶναι βεβαία, ὅτι ἡ ἀγγλικὴ θὰ διατηρήσῃ καὶ εἰς τὸ ἕξῃς τὴν αὐτὴν «οὐδετερότητα, καὶ δὲν θ' ἀποπειραθῇ νὰ βιάσῃ τοὺς Ἕλληνας ἐπὶ λόγῳ «εἰρηνοποιήσεως εἰς παραδοχὴν σχεδίου συμβιβασμοῦ παρὰ τὰς εὐχὰς των, «ἂν ποτε γενῇ λόγος περὶ τοιούτου. Ἄλλ' ἂν οἱ Ἕλληνες, ἢ ἐπὶ τοῦ παρόν- «τος ἢ μετὰ ταῦτα, νομίσωσι πρέπον νὰ ζητήσωσι τὴν μεσιτείαν μας,

«τὴν προσφέρομεν τῷ Σουλτάνῳ, καὶ ἂν τὴν δεχθῇ, οὐδὲν θὰ παραμελή-
 «σωμεν εἰς καρποφορίαν τῆς διὰ τῆς συνεργείας καὶ τῶν ἄλλων Δυνά-
 «μεων, ὧν ἡ συνδρομὴ καὶ τὸν συμβιβασμὸν θὰ εὐκολύνῃ καὶ τὴν δια-
 «τήρησιν αὐτοῦ θὰ ἀσφαλίσῃ. Ἴδου ὅ,τι δύναται ἡ Ἑλλὰς, καθὼς ἡμεῖς
 «κρίνομεν, νὰ ζητήσῃ παρὰ τῶν Ἀγγλων ὑπουργῶν. Οὔτε ἐμμέσως οὔτε
 «ἀμέσως ἐρέθισαν οὗτοι τοὺς Ἑλληνας εἰς τὴν ἑναρξιν τοῦ ἀγῶνος τῶν,
 «ἀλλ' οὔτε διὰ τινος τρόπου παρενέβαλαν ἐμπόδια εἰς τὴν προόδον του·
 «οὐδεὶς ἔχει δίκαιον νὰ ὑπολάβῃ ὅτι ἡ Ἀγγλία, ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὰς μεταξὺ
 «αὐτῆς καὶ τῆς Πύλης ἐνυπαρχούσας φιλικὰς σχέσεις καὶ τὰς παλαιὰς συν-
 «θήκας, αἷς ἡ Πύλη δὲν παρέβῃ, ἡμπορεῖ ν' ἀναδεχθῇ πάλιν μηδόλως
 «παρ' αὐτῆς προκαλεσθεῖσαν, καὶ νὰ οἰκειοποιηθῇ διαφορὰν ἄλλοτρίαν.
 «Ἐλπίζω ὅτι οἱ λόγοι μου θὰ διασκεδάσουν πᾶσαν ἐξ ἀγνοίας ἢ ἐκ πνεύ-
 «ματος ῥαδιουργίας ὑπόνοιαν, καὶ πᾶσαν κατηγορίαν διὲν δυσμενῶς διέκειτο
 «ἡ ἀγγλικὴ κυβέρνησις πρὸς τοὺς Ἑλληνας, καὶ θὰ ἴδωσιν οὗτοι ἐν τοῖς
 «λόγοις μου τούτοις τὴν καθαρότητα τῶν φρονημάτων μας, ἅτινα δὲν
 «διστάζομεν νὰ ἐκφράσωμεν καὶ παρῶσιν.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΓ.

(α.)

Ἐν τῇ κατεγινόμην εἰς τὴν τύπωσιν τοῦ γ' τούτου τόμου, ἐξεδόθη
 δίτομος ἱστορία τοῦ κυρίου Φινλάη περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Μὲ μέμφεται ὁ συγγραφεὺς οὗτος ἐν σελίδι 69 τοῦ β' τόμου ὡς μη-
 δεμίαν ποιήσαντα μνείαν τοῦ κόμητος Σανταρόζα ἐν τῷ ἐκ' ἐκκλησίας ἐπι-
 κηδεῖ μου λόγῳ εἰς τοὺς ἐν Σφακτηρίᾳ πεσόντας ὠρμήθη δὲ εἰς τὴν
 μομφὴν ταύτην ἐκ τινων τῶν ἐν τῷ ἡμερολογίῳ τοῦ Ἰταλοῦ κυρίου Κολ-
 λένιου λόγων

Οὐδέποτε ἀπήγγειλα ἐπικήδειον λόγον εἰς τοὺς ἐν Σφακτηρίᾳ πεσόν-
 τας. Ὁ λόγος, ὃν αἰνίττονται καὶ ὁ κύριος Κολλένιος καὶ ὁ κύριος Φιν-
 λάης, εἶναι ὃν ἀπήγγειλα τὴν 10 Μαΐου 1825, καθ' ἣν ἡμέραν ἐκηρύχθη
 γενικὴ ἀμνηστία· εἶχε δὲ ὁ λόγος θέμα τὴν ὁμόνοιαν· παρενίρεται δὲ τὸ
 ἐν Σφακτηρίᾳ πάθημα ἐν παρόδῳ, ἀλλ' οὐδεὶς τῶν ἐκεῖ πεσόντων Ἑλλή-
 νων ἢ φιλελλήνων μνημονεύεται ὀνομασί· εὐφημον ὁμῶς καὶ δικαίαν μνή-
 μιν ἐποίησα τοῦ ἀρίστου ἀνδρὸς καὶ θερμοῦ φιλέλληρος Σανταρόζα ἐν
 τῷ κειμένῳ τοῦ ἀνὰ χεῖρας κεφαλαίου τῆς ἱστορίας μου πρὸ πολλῶν ἐτῶν.

Λέγει ὁ κύριος Φινλάης ἐν σελίδι 180 τοῦ α' τόμου ὅτι, ἐπειδὴ σπα-
 νίως ἀναφέρω τὰς πηγὰς, ὅθεν ἀρύομαι, λαμβάνω τὴν ἐλευθερίαν ν' ἀν-
 τιγράφω τοὺς συγγραφεῖς, ὁσάκις εἶναι Ἕλληνες, καὶ νὰ τοὺς μεταφράζω
 κατὰ γράμμα, ὁσάκις εἶναι ξένοι· φέρε δὲ καὶ παραδείγμα φράσιν τινὰ
 δίστιχον ἐκ τῶν ὑπομνημάτων τοῦ ἀοιδίμου Γερμανοῦ λέγουσαν· «Συγ-
 «χρόνως ἄλλοι Κιλαβρουτινοὶ ἐφόνευσαν δύο σπαχήδας Τριπολιτώτας εἰς

«τὸ χωρίον τοῦ Λιβερτσίου, καὶ πάλιν ἄλλοι εἰς τὸν Φενεὸν τοὺς γυφτο-
«χαραιοτῆδας.»

Οἱ πρὸ ἐμοῦ συγγράψαντες διηγήθησα / τὰ ἐν τῇ φράσει ταύτῃ συμ-
βάντα· γνωστὰ δὲ τοῖς πᾶσι καὶ ἀναμφισβήτητα, καὶ οὐδεμία χρεία μαρ-
τυρίας εἰς ἐπιβεβαίωσιν πασιγνώστων καὶ πανθομολογήτων συμβάντων.
Σημειωτέον δέ, ὅτι ὁ κύριος Φινλάης παρενόησε τὴν σημασίαν τῆς λέ-
ξεως, γυφτοχαραιοτῆδας. Δὲν ἐννοεῖ ἢ ἐν τῇ ἀνωτέρω φράσει λέξις αὕτη,
ὥς αὐτὸς καὶ ἐν τῷ χωρίῳ τούτῳ καὶ ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ συγγράμματός
του ἡμαρτημένως ὑπολαμβάνει, ὅτι οἱ χαραιοτῆδες ἐκαλοῦντο οὕτω πρὸς
χλευασμόν, ἀλλ' ὅτι ἐχαράτσωναν τοὺς τῇδε ἀκείῃσε περιφερομένους φε-
ροοίκους γύφτους· ἐκ τῆς τάξεως δὲ ταύτης ἦσαν οἱ φονευθέντες· χαρ-
αιοτῆδες δὲ ἀπλῶς ἐκαλοῦντο οἱ χαραιοτῶντες τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων
καὶ χωρίων.

Ποιῶν λόγον ὁ κύριος Φινλάης ἐν σελίδι 335 τοῦ α' τόμου περὶ τῶν
κατὰ τὸν Βαρνακιώτην, καὶ διψῶν νὰ εὕρῃ αἰτίαν μομφῆς κατὰ τοῦ Μαι-
ροκορδάτου καὶ κατ' ἐμοῦ, λέγει· «Ἐγνώριζαν καὶ ὁ Μαιροκορδάτος καὶ
ὁ Τρικούπης» (ἀνάγνῳθι Ἰωάννης Τρικούπης, ὁ πατήρ μου, ὥς αὐτὸς ὁ
κύριος Φινλάης ἐπιδιορθῶναι τοῦτο ἐν τῷ τέλει τοῦ τόμου ὡς ἡμαρτημέ-
νον) «τὰς ῥαδιοφυρίας τοῦ Βαρνακιώτου καὶ τὰς ἐνεθάρδυναν ἐπὶ ματαίᾳ
«ἐλπίδι ὠφελείας ἐξ ἐπιπλάστου προδοσίας, ἀλλ' ἠττήθησαν ἐν τῷ ἀτίμῳ
«τεχνάσματι τῶν.»

Παράδοξον πῶς ὁ κύριος Φινλάης δὲν συστέλλεται ἀποκαλῶν ἄτιμον
τέχνασμα τὸ εἰς ἀναβολὴν τῆς εἰς τὴν Αἰτωλοακαρνανίαν ἐπικειμένης ἐχ-
θρικῆς ἐισβολῆς ἐν τῇ δεινῇ ἔκλεινῃ ὥρᾳ στρατήγημα τοῦτο. Ἄν οὕτως
ἔχῃ, ἄτιμον τέχνασμα εἶναι καὶ τὸ τοῦ Μάρκου Μπότσαρη ἐπὶ τῆς πρώτης
πολιορκίας τοῦ Μεσολογγίου πρὸς τὸν Ἄγον Βασιάρην καὶ μυρία ἄλλα·
ἀτιμότερον δὲ τούτων, κατὰ τὸν κύριον Φινλάην, εἶναι καὶ τὸ τοῦ Θεμι-
στοκλέους πρὸς τοὺς Λακεδαιμονίους ἐπὶ τῆς κατασκευῆς τῶν Μακρῶν
τειχῶν.

Ἐξ ὧων ἀπηντήσαμεν ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω ἐπικρίσεων τοῦ κυρίου Φιν-
λάη ἀποδεικνύεται σαφέστατα, ὅτι καὶ τὰ τοῦ λόγου μου περὶ τῶν ἐν
Σφακτηρίᾳ πεσόντων, ὧν τὴν ἀποσιώπησιν καλεῖ ὁ κύριος Φινλάης τρα-
νὸν δεῖγμα τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς ξένους ἀχαριστίας, εἶναι
τρανὸν ψεῦδος, καὶ ἡ ἐπανόρθωσίς του περὶ τῶν γυφτοχαραιοτῆδων φα-
νερὰ παραδιόρθωσις, καὶ οἱ περὶ τῶν ἐπὶ Βαρνακιώτου λόγοι του αὐτό-
χρημα παραλογισμοί.

Ἡρανίσθη βεβαίως ἢ, ἂν θέλῃ ὁ κύριος Φινλάης, μετέφρασα κατὰ
γράμμα τεμάχια τῆς Ἱστορίας τοῦ Γόρδωνος· δὲν ἠρέμισα δὲ νὰ τὰ πα-
ραφράσω, ὥς ἄλλοι τινὲς ἱστοριογράφοι, διότι ἐθεώρησα τοῦτο παιδα-
ριῶδες. Ἰδοὺ δὲ ὁ λόγος, δι' ὃν ἀπεσιώπησα ἐκ προμελέτης πόθεν τὰ
παρέλαβα.

Ἄλλο τὸ συγγράφειν τὰ προγενέστερα συμβάντα καὶ ἄλλο τὸ συγγράφειν τὰ σύγχρονα. Ἐν ἐκείνοις ἡ μαρτυρία ὅθεν πορίζεται ἡ ὕλη εἶναι ἀπαραίτητος, ἀλλ' ἐν τούτοις εἶναι ἀδύνατος, διότι πορίζεται ἐκ πολλῶν στομάτων, καὶ ἡ ἀξιοπιστία καταντᾷ ἀνεξέλεγκτος, διότι οἱ λόγοι εἶναι πτερόεντες· ἐγγύησις δὲ τῆς ἀκριβείας τῶν ἱστορουμένων εἶναι κυρίως ὁ χαρακτήρ τοῦ ἱστορικοῦ. Ἄλλ' ὅσάκις ὁ σύγχρονος ἱστορικὸς παραλαμβάνει τι παρὰ συγχρόνου ἱστορικοῦ ὀφείλει νὰ μὴ τὸ παραλαμβάνῃ εἰμὴ ὑπὸ τὴν ἐξέλεγξιν αὐτοπτῶν καὶ αὐτηκόων, καθ' ὅσον εἶναι τοῦτο ἐφικτόν, ἢ ὑπὸ τὸ κύρος ἀνεκδότων ἡμερολογίων ἢ ἀξιοπίστων ἐγγράφων· τοῦτο ἐγὼ ἔπραξα συνήθως· ἡρῡσθη δὲ συχνάκις καὶ ἐκ τῶν αὐτῶν πηγῶν ὅθεν ἡρῡσθησαν καὶ οἱ σύγχρονοί μου συγγραφεῖς.

Ἀρκοῦντα νομίζω ταῦτα εἰς ὁρθὴν ἐκτίμησιν καὶ τινων ἄλλων μικρολογιῶν τοῦ κυρίου Φινλάη περὶ τῆς ἱστορίας μου· λέγω μικρολογιῶν, διότι οὐδὲν ὅπως οὐσιῶδες τῶν ἐν τῇ ἱστορίᾳ μου προσβάλλει, ἂν καὶ φαίνεται μικροσκοπικῶς καταγινόμενος εἰς ἀνεύρεσιν ἡμαρτημένων. Τοῦτο μόνον λυπούμενος προσθέτω, ὅτι ὁ διερχόμενος τὴν βίβλον τοῦ ἀδύνατον νὰ μὴ τὴν θεωρήσῃ ἀποκύημα ἀκρισίας, δυστροπίας καὶ ἀγενοῦς πάθους πρὸς τοὺς ἄνδρας τοῦ Ἀγῶνος.

(β.)

Ὁ ἐπίσκοπος Μοιθώνης, καταμηνυθεὶς ὡς ὑποκινήσας τὰς ἀδίκους σφαγὰς τῶν ἐν Νεοκάστρῳ ἐπὶ τῆς πτώσεώς του, ἐβασανίσθη καὶ ἐτελείωσε τὰς ἡμέρας του ἐν σκοτεινῇ φυλακῇ πανωλόβλητος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΔ.

(α.)

«Τὸ στρατιωτικὸν μας» (ἔγραφε τὸ νομοτελεστικὸν τῇ ἐν Λονδίῳ ἐπιτροπῇ τὴν 11 Ἰουνίου) «κατήντησεν ὅχι πλέον ἀνοικονόμητον, ἀλλὰ «καὶ ὁ λυμεὼν τῆς πατρίδος αἱ καταχρήσεις του εἶναι ἀπερίγραπτοι· διὰ «νὰ λάβετε μίαν ἰδέαν αὐτῶν ἀρκεῖ νὰ σᾶς εἴπωμεν ὅτι πολλάκις χάνομεν «τὴν νίκην καὶ κινδυνεύει ἡ πατρίς, διότι, ἐν ᾧ ἡ διοίκησις νομίζει ὅτι ἔχει «εἰς μίαν θέσιν πέντε χιλιάδας στρατιωτῶν, ὅταν πρέπη ν' ἀντιπαραταχθῶσι, «δὲν εὐρίσκονται οὔτε χίλιοι, καὶ αὐτοὶ σπανιώτατα εὐρίσκονται σύμφωνοι «καὶ πολλάκις χαρίζουν διὰ τῆς διαιρέσεώς των τὴν νίκην εἰς τὸν ἐχθρόν. «Ἀλλὰ τὰς καταχρήσεις αὐτὰς ποῖος νὰ τὰς ἐμποδίσῃ; ὁποίους καὶ ἂν «μεταχειρισθῇ ἡ Κυβέρνησις εἶναι τῆς αὐτῆς ζύμης, καὶ ἂν κάμουν καμ- «μίαν δούλεισιν εἰς αὐτήν, ἀφ' οὗ διὰ μέσου τῶν ταπεινώσει ἡ διοίκησις «τοὺς ἐναντίους της, αὐτοὶ γίνονται χειρότεροι καὶ θέλουν νὰ δώσουν νό- «μοις, ἡ δὲ διοίκησις ἀναγκάζεται νὰ τοὺς οἰκονομῇ. Αὐτοῦ τοῦ στρα- «τιωτικοῦ ἡ κακοήθεια ἐξήντησε τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ δανείου χω- «ρὶς νὰ ὠφελῇ τὴν παντελῶς ἡ πατρίς, καὶ εἰς τὸν παρόντα κίνδυνον δὲν «ἔχει οὔτε μέσα οὔτε στρατιώτας νὰ ἀντιτίξῃ.»

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΕ.

(α.)

«Τὸ δὲ ἄντρον τὸ Κωρύκιον μεγέθει τε ὑπερβάλλει τὰ εἰρημένα, καὶ «ἔστιν ἐπὶ πλεῖστον ὁδεῦσαι δι' αὐτοῦ καὶ ἄνευ λαμπτήρων· ὃ τε ὄροφος «ἔς αὐταρκες ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἀνέστηκε, καὶ ὕδωρ τὸ μὲν ἀνερχόμενον ἐκ «πηγῶν, πλέον δὲ ἔτι ἀπὸ τοῦ ὁρόφου στάζει, ὥστε καὶ δῆλα ἐν τῷ ἐδά- «φει σταλαγμῶν τὰ ἔχνη διὰ παντός ἐστι τοῦ ἄντρον. . . . Ἀπὸ δὲ τοῦ «Κωρυκίου χαλεπὸν ἤδη καὶ ἀνδρὶ εὐζώνῳ πρὸς τὰ ἄκρα ἀφικέσθαι τοῦ «Παρνασοῦ. . . . Σπηλαίων δὲ ὧν εἶδον θέας ἄξιον μάλιστα ἐφαίνετο «εἶναί μοι.»—Ἐκ τῶν τοῦ Πausανίου.

«Ἱεροπρεπὴς δ' ἐστὶ πᾶς ὁ Παρνασός, ἔχων ἄντρα τε καὶ ἄλλα χω- «ρία τιμώμενά τε καὶ ἀγιστευόμενα, ὧν ἐστι γνωριμωτάτον τε καὶ κάλλι- «στον τὸ Κωρύκιον, νυμφῶν ἄντρον » - Ἐκ τῶν τοῦ Στράβωνος.

«Σέβω δὲ νύμφας, ἔνθα Κωρυκίς πέτρα

«κοίλη, φίλορnis, δαιμόνων ἀναστροφή,»—

Ἐκ τῶν τοῦ Αἰσχύλου,

(β.)

Θέλων ὁ ἀντιναύαρχος Δεριγνῆς νὰ βεβαιωθῇ περὶ τῆς σκανδαλώδους διαγωγῆς τοῦ πλοιάρχου τούτου, ἔστειλε τὴν κορβέτταν Victorieuse εἰς Ὑδραν, καὶ τὴν γολέτταν Estafette εἰς Αἴγιναν, καὶ ἔμαθε παρὰ τοῦ Τομπάζη, τοῦ Κριεζῆ καὶ τοῦ Κανάρη, ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος γαλλικὸν βόικι ἔρῳψε τῷ ὄντι ἐπὶ τὴν λέμβον τοῦ Κανάρη τέσσαρας κανονίας.

(γ.)

Ἐπειδὴ ὁ κύριος Κρητοβουλίδης λέγει ἐν σελίδι 331 τῶν ὑπομνημάτων του, ὅτι παρεμόρφωσα τὰ περὶ ἧς ὁ λόγος καταλήψεως τῆς Γραμβούσης, δηλοποιῶ εἰς πίστῳσιν ὧν διηγῆθην, ὅτι εἶχα πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπ' ὄψιν, γράφων ταῦτα, καὶ τὸ περὶ οὗ προανέφερα καὶ εἰσέτι ἀνὰ χειρὰς μου ἰδιόγραφον ὑπόμνημα τοῦ κυρίου Ἀναγνώστη Παναγιώτου, ὃχὶ κατὰ τὸν κύριον Κρητοβουλίδην ἀπόντος ἀλλὰ παρόντος ἐπὶ τῇ καταλήψει τοῦ φρουρίου τούτου καὶ πρωταγωνισθέντος. Τὸ ὑπόμνημα τοῦτο διηγεῖται καὶ τὰ τῆς ἐπὶ Τομπάζη ἀποτυχούσης ἐφόδου τῆς Γραμβούσης καὶ ἄλλα συμβάντα. Τῶν δύο τούτων συμπολιτῶν καὶ ὑπομνηματιστῶν ἡ διήγησις ἐν πολλοῖς διαφέρει· προτιμότερα δὲ βεβαίως ἡ τοῦ αὐτόπτου, τοῦ καὶ ὡς πολιτικοῦ καὶ ὡς πολεμικοῦ διακριθέντος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΣΤ.

(α.)

Τὸ αὐτὸ ἔτος ἀπεστάλη παρὰ τοῦ Μαυροκορδάτου ἰδιαιτέρως εἰς Βαναρίαν καὶ ὁ Ῥεῖνέκος ἐπὶ παραγγελίᾳ νὰ μάθῃ παρὰ τοῦ ἐκεῖ διατρί-

βοντος καὶ ἀξίως διὰ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὰς ἀρετὰς τοῦ τιμωμένου Εὐ-
γενίου Βωαρναίσου, ἂν ἐδέχετο τὸν θρόνον τῆς Ἑλλάδος· ἀλλ' ὁ ἀνὴρ οὗ-
τος ἀπέθανε πρὸ τῆς ἀφίξεως τοῦ ἀπεσταλμένου.

(β.)

Καθ' ὃν καιρὸν ἐπεριμένετο ὁ Μεττερνῆχος εἰς Παρισίους, ἠρώτησεν
ὁ ἐκεῖ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας, Γραμβίλλος, τὸν ἐπὶ τῶν ἐξωτερικῶν ὑπουργ-
γὸν Κάννιγγα τί νὰ τῷ εἴπῃ. «Μάθε πρῶτον,» ἀπήντησεν ὁ Κάννιγγ,
«ὅτι θεωρῶ τὸν Μεττερνῆχον ὡς τὸν ἀχρεϊέστατον καὶ τὸν ψευδέστατον
«τῶν ἐν Εὐρώπῃ καὶ καθ' ὅλον ἴσως τὸν πολιτισμένον κόσμον ἀνθρώ-
πων.»—George Canning and his Times.

(γ.)

Ἴδου τὸ ἔγγραφον ὁλόκληρον.

«Ὁ κλῆρος, οἱ παραστάται, οἱ ἀρχηγοὶ πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοὶ
«ξηρᾶς καὶ θαλάσσης τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους Ἀοῦ· παρατηροῦντες ὅτι, διὰ
«τὰ ἀνεξάλειπτα δικαιώματα τῆς ιδιοκτησίας καὶ κυριότητος, διὰ τὰς ἐπι-
«κρατούσας ἀρχὰς τῆς θρησκείας καὶ ἐλευθερίας καὶ διὰ τὸ ἐκ φύσεως ἔμ-
«φυτον τοῦ νὰ διατηρῇ καὶ διασφαλίζῃ ἕκαστος τὴν ἰδίαν ὑπαρξιν, οἱ
«Ἕλληνες ἐνωπλίσθησαν μὲ τὰ ὅπλα τῆς δικαιοσύνης, καὶ εἰς διάστημα
«πλέον τεσσάρων ἐτῶν ὑπέστησαν ἀποφασιστικῶς καὶ σταθερῶς κατὰ τῶν
«δυνάμεων τῆς Ἀσίας, τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῆς Αἰγύπτου πεζῶν τε καὶ ναυ-
«τικῶν, καὶ εἰς ὅλους τούτους τοὺς κινδύνους, τώρα ἠφάνισαν καὶ τώρα
«ἄμπωσαν τὰς κολοσσαίας δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ, καὶ τελευταῖοι στερημέ-
«νοι παντὸς μέσου ἀνήκοντος εἰς τοιοῦτον ὑψηλὸν ἐγγεῖρημα καθιέρωσαν
«οὗτοι διὰ τοῦ αἵματός των τὰ πολύτιμα αὐτῶν δικαιώματα, καὶ ἔδωκαν
«εἰς τὸν ἐκπεληγμένον κόσμον ὅχι τόσον κοινὰς ἀποδείξεις δι' ὅσον εἶναι
«ἱκανὸς ἓνας λαὸς ἐκ φύσεως γεννημένος διὰ νὰ ζῇ ἐλεύθερος, καὶ ὅστις
«ἤδη ἐδυνήθη νὰ διασπάσῃ τοὺς βερόχους μιᾶς ἱκανῶς πολυχρονίου κατα-
«θλιπτικῆς δουλείας. Βοῦ· παρατηροῦντες ὅτι ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων μιᾶς
«πάλης οὕτως ἀνομοίου ἀπέκτησαν οἱ Ἕλληνες τὴν ἀπαράμιλλον ἀπόφα-
«σιν τῆς πολιτικῆς αὐτῶν καταστάσεως· Γοῦ· σκεπτόμενοι ὅτι πράκτορές
«τινων ἡπειρωτικῶν Δυνάμεων, ἂν καὶ χριστιανῶν, δὲν διεφύλαξαν ὁδη-
«γίαν συνεχομένην μὲ τὰς ἀρχὰς τὰς ὁποίας αὐτοὶ ἐστερέωσαν, ἀλλ' ἀπὸ
«μέρους τῶν αὐτῶν δὲν ἔλειψαν νὰ ἐκβῶσι συνεχῶς ἀντιρῶνται πολιτικαὶ
«πολυμόρφου οὐσίας καὶ χαρακτῆρος· Δοῦ· παρατηροῦντες ὅτι τινὲς τῶν
«πρακτόρων τούτων παίζουν διὰ τῶν ἀπεσταλμένων των ἐντὸς τῆς Ἑλ-
«λάδος, ὥστε νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τινὰς Ἕλληνας ἢ κλίσεις τοῦ νὰ συστήσουν
«νέους σχηματισμοὺς πολιτικούς ἀρμοδίους πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ τὰ τέλη
«τῶν τοιούτων παρακινήτων· Εοῦ· παρατηροῦντες ὅτι ὅχι ὀλίγους κατα-
«τρεγμοὺς καὶ παραβάσεις ὑποφέρει ἡ νόμιμος καὶ τακτικὴ κίνησις τοῦ ἑλ-
«ληνικοῦ ναυτικοῦ ἀπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν θαλασσίων δυνάμεων τινων

«Βασιλειῶν, οἵτινες κατὰ πάντα τρόπον πειράζουσιν τὸ καθήκοντα τῆς δια-
 «κηρυχθείσης οὐδετερότητος ἀπὸ τὰς Αὐλὰς τῶν εἰς τὰς συνελεύσεις τοῦ
 «Λαϋβὰχ καὶ τῆς Βερώνης· Σ'Τον· παρατηροῦντες μὲ μεγάλην θλίψιν αὐ-
 «τοὺς τοὺς χριστιανοὺς ὀπλιζομένους ἐναντίον τῶν ὁπαδῶν τοῦ Εὐαγγε-
 «λίου καὶ εἰς βοήθειαν ἐκείνων τοῦ Κορανίου, εἰς τρόπον ὥστε στρατιῶ-
 «ται Εὐρωπαῖοι, ἐναντίον πάσης ἀρχῆς ἀληθοῦς πολιτικῆς καὶ ἠθικῆς,
 «σπεύδουσιν νὰ διδάξουν, διορίσουν καὶ ὁδηγήσουν τὰ σίφη τῶν βαρβά-
 «ρων διευθυνόμενα νὰ λεηλατήσουν τὴν ἱερὰν ἐκείνην γῆν, ἣτις σκεπάζει
 «ἀνάμικτα καὶ συγκεχυμένα τὰ ἀθάνατα κόκκαλα τῶν Κιμώνων, τῶν Τσα-
 «μαδῶν, τῶν Λεωνιδῶν, τῶν Μποτσάρων, τῶν Φιλοποιμένων, τῶν Νι-
 «κηταραίων καὶ Κολιαίων, ὅπερ ἐμποδίζει τὰς προόδους τῆς ἱερᾶς ὑπο-
 «θέσεως τῆς Ἑλλάδος· Ζον· παρατηροῦντες ὅτι ἡ διοικήσις τῆς Μεγάλης
 «Βρεττανίας, εὐτυχῆς εἰς τὸ νὰ διενθύνῃ λαὸν ἐλεύθερον, εἶναι ἡ μόνη
 «ἣτις διετήρησε μέχρι λεπτοῦ καθαράν τὴν οὐδετερότητα περιφρονοῦσα νὰ
 «μυμηθῇ τὰς ἀναφανδὸν βίας ἢ τὰς νεφώδεις διαχειρήσεις, αἱ ὁποῖαι ἀπὸ
 «ἄλλους ἀδιακόπως ἐπράχθησαν καὶ πράττονται εἰς τὴν Ἑλλάδα, Κωνσταν-
 «τινούπολιν καὶ Αἴγυπτον· Ηον· σκεπτόμενοι ὅτι ἡ Βρεττανικὴ ἀδιαφορία
 «δὲν ἀρκεῖ νὰ ἀντιῤῥωπῇ τὸν ἤδη ἐπηρεζήμενον ἐξωτερικὸν κατατρεγμὸν
 «πρὸς βλάβην τῆς Ἑλλάδος Θον· παρατηροῦντες ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὄχι ἀπὸ
 «χαύνωσιν δυνάμεων οὔτε ἀπὸ ἀδυνατισμένην ἀπόφασιν δὲν ἐδυνήθη μέ-
 «χρι τοῦδε νὰ προεπιχειρῇ, ἀλλὰ διὰ τὰ προῤῥηθέντα αἵτια καὶ μάλιστα
 «τὴν πηγάζουσαν ἀπὸ τοῦ νὰ μὴν ἔλαβε ποτὲ διοικήσιν ὑπερέτεραν τῶν
 «παθῶν καὶ σχέσεων· Ιον· παρατηροῦντες ὅτι οἱ Ἕλληνες εἰς τοιαύτην
 «γενναίαν μάχην ἢ πρέπει νὰ ἐκβῶσιν ἀπὸ ταύτην νικηταί, ἢ θέλουν εἶ-
 «σθαι τελείως ἀφανισμένοι, ἐπειδὴ οὐδὲν μέσον εἶναι τὸ ὅποιον νὰ δύνα-
 «ται νὰ τοὺς ἀποσπᾷ ἀπὸ ταύτην τὴν ἀπόφασιν, ἣτις ἤδη κατήντησεν
 «ἀπὸ τὴν φουρὰν τοῦ πολέμου καὶ τοῦ χρόνου ἄφενκτος· ΙΑον· παρατη-
 «ροῦντες τέλος πάντων ὅτι, ἂν ἀπὸ ὑπερτάτην χάριν τῆς Προνοίας εὐρί-
 «σκωνται στερεωμένοι πλησίον μας αἱ Βρεττανικαὶ δυνάμεις, χρεωστεῖ ἡ
 «Ἑλλὰς εἰς τὴν παρούσαν αὐτῆς κατάστασιν νὰ ὠφεληθῇ ἀπὸ τοῦτο ἐγ-
 «καίρως ὥς καὶ νὰ ἐλπίσῃ ἀπὸ τὴν εὐθύτητα καὶ φιланθρωπίαν τῆς ἰσχυ-
 «ρᾶς αὐτῆς διοικήσεως· ὅθεν πρὸς ἀσφάλειαν τῶν ἱερῶν δικαιωμάτων τῆς
 «τοῦ κράτους ἐλευθερίας καὶ ἱκανῶς στερεᾶς πολιτικῆς ὑπάρξεως ἡ Ἑλλὰς
 «διὰ τῆς παρούσης δημοσίου πράξεως προσδιορίζει, ἀποφασίζει, θεσπί-
 «ζει καὶ βούλεται τὸν ἐπόμενον Νόμον :

«Αον· Τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος δυνάμει τῆς παρούσης πράξεως θέτει ἐκου-
 «σίως τὴν ἱερὰν παρακαταθήκην τῆς αὐτοῦ ἐλευθερίας, ἐθνικῆς ἀνεξαρ-
 «τησίας καὶ τῆς πολιτικῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως ὑπὸ τὴν μοναδικὴν ὑπεράspi-
 «σιν τῆς Μεγάλης Βρεττανίας Βον· Ἡ παροῦσα αὐτὴ ὀργανικὴ πράξις
 «τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους συνοδεύεται μὲ ἐπὶ τούτου διπλοῦν ὑπόμνημα πρὸς
 «τὴν σεβασμίαν διοίκησιν τῆς αὐτοῦ Βρεττανικῆς Μεγαλειότητος κατ' εὐ-

«θεϊαν εἰς Λονδῖνον, καὶ συγχρόνως ἀποστέλλεται ἐμμέσως διὰ τῆς αὐτοῦ «ἐξοχότητος τοῦ λόρδου μεγάλου Ἀρμοστοῦ τῆς Α.Μ. εἰς τὰς ἡνωμένας «ἐπαρχίας τῶν Ἰονικῶν νήσων.

«Γον· Οἱ προέδροι τῶν ἐκτάκτων βουλευτηρίων τοῦ κράτους ξηρᾶς «καὶ θαλάσσης θέλουν ἐτοιμῶς ἐκπληρώσει τὸν παρόντα νόμον. Ἐν. τὴν λ' αὐκέ.»

(δ.)

Ὁ Κωλέττης λέγει τὰ αἷτια, δι' ἃ δὲν συνυπέγραψε τὸ ἔγγραφον, ἐν μιᾷ τῶν πρὸς τὸν θεῖόν του, Τουρτούρη, ἐπιστολῶν του καταχωρισθείση ἐν τῷ περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως συγγράμματι τοῦ πρωτοσυγγέλου Φραντση. Ὁ δὲ Κουντουριώτης δὲν συνυπέγραψε, διότι ὑπεγράφη τὸ ἔγγραφον ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Μιαούλη καὶ τοῦ Κολοκοτρώνη καὶ ὅχι αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΖ.

(α.)

Ὅρα Κεφάλαιον Μ.

(β.)

Τὸ μνηοειδὲς τοῦτο πρόφραγμα κατεσκευάσθη δαπάνῃ τοῦ λόρδου Καρόλου Μουράη, υἱοῦ τοῦ δουκὸς τοῦ Ἀθόλλου, ἀξιοτίμου νέου, ἐλθόντος εἰς Ἑλλάδα ἔν' ἀγωνισθῇ, καὶ ἀποθανόντος ἐν Γαστούνη τὴν 30 Ἰουλίου 1824.

Ὁ τειχοποιὸς Κοκκίνης ὠνόμασε κατ' ἀρέσκειαν τὰ διάφορα ὄχινα μέρη τοῦ «είχους» εἰς ἀκριβῆ δὲ κατάληψιν τῶν ὀνομασιῶν, ἃς παρεδέχθη ἐκ τῆς ἐφημερίδος τῶν ἑλληνικῶν χρονικῶν τοῦ Μεσολογγίου, σημειῶ ἐνταῦθα τὰς ἀντιστοιχοῦς γαλλικάς.

Τετραγωνικὴ τάφρος	Redoute.
Κανονοθυρεῖς	Embrasure.
Προμαχῶν	Rempart.
Εὐθύβολος φωτιά	Feu rasant.
Καρκινοειδὲς πρόφραγμα	Tenaille.
Πρόχωμα	Cavalier.
Κανονοστάσιον	Batterie.
Προτείχισμα	Bastion.
Ἀντιχαράκωμα	Contrevallation.
Μηνοειδὲς πρόφραγμα	Lunette.
Μεσότειχον	Traverse.
Πρόταφρος	Avant fossé.

(γ.)

Ὅρα ἐφημερίδος τοῦ Φίλου τοῦ Νόμου Ἀριθ· 121, 122, 125, 126.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΗ.

(α.)

Παρόμοιον ἀνδραγάθημα διηγείται ἡ ἑφημερίς τοῦ Μεσολογγίου ὑπ' ἀριθ. 88.

«Τὰ ἀπὸ τὸν κόλπον τῶν Π. Πατρῶν χθὲς (31 Ὀκτωβρίου) ἐκπλεύσαντα ἐπὶ ἐχθρικά καράβια ἀπηντήθησαν σήμερον ἀπέναντι τοῦ ἁκρωτηρίου τοῦ Πάπα μὲ τρία μικρὰ ἔνοπλα ἐδικά μας πλοῖα, διοικούμενα παρὰ τῶν κυβερνητῶν Κωνσταντῇ Τρικούπη, Χρυσάνθου Μωραϊτάκη καὶ «Δημητρίου Παναγιώτη. Ἦλθον λοιπὸν εἰς ναυμαχίαν, ἣτις ἐπεκράτησε «δύο περίπου ὥρας. Ἀπίθανον ἤθελε φανῇ ἴσως νὰ διακηρύξωμέν ὅτι ἡ «νίκη τῆς ἀνίσου ταύτης ναυμαχίας ἔκλινε εἰς τὸν ὀλιγάριθμον στολίσκον «μας, καὶ ὅτι τὰ ἐχθρικά καράβια συνιστάμενα ἀπὸ μίαν κορβέταν, δύο «βρίκια καὶ τέσσαρας γολέττας διέλυσαν τὴν γραμμὴν των καὶ ἠναγκάσθησαν μὲ κατασχύνην των νὰ εἰσέλθωσι πάλιν ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν φρουρίων τῶν Π. Πατρῶν πυροβολοῦντα ἀπὸ τὴν πρύμνην.»

Ἴδου ἡ τελευταία αὕτη ἀνταπόκρισις ἀπαράλλακτος.

«Ἰμπραήμ Πασᾶς Βαλῆς
«Τσεδᾶ καὶ Μωρέως καὶ Σερα-
«σκέρης (Τ. Σ.).»

«Μεχμέτ Ῥεσὴτ-Πασᾶς Βαλῆς
«τῆς Ῥούμελης καὶ Σερασκέρης
«(Τ. Σ.).»

«Σὲ σᾶς ὁποῦ βρισκόσασθε στὴν πολιορκίαν τοῦ Μεσολογγίου μι-
«κροὶ μεγάλοι σᾶς φανερόνομεν διὰ ὁμιλίας τοῦ ῥάγι ὁποῦ ἐζητήσατε ἄν-
«θρωπον ἀπὸ μέρους μας ἐστάλθῃ, καὶ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ὁμιλήθησαν
«μερικά καὶ σὲ αὐτὸ ἀπάνω ἀπέρασαν μερικαῖς ἡμέραις. Ὅμως τὸ ῥάγι
«ὁποῦ ζητεῖτε θέλει ἄλλον, μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ὁποῦ σᾶς φανερόνομεν
«ἄνωθεν· πρῶτον νὰ δῶστε τὰ ἄρματα μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ὁποῦ νὰ μὴν
«ἔχῃ κανένας μικρὸ μαχαῖρι· δεύτερον ἀπὸ μέρος τῆς Τουρκιᾶς σὲ ὅ,τι
«τόπον θέλετε νὰ κατοικήσετε· καὶ οἱ καθ'αυτοὶ Μεσολογγίταις ἂν θέλουν
«νὰ μισεύσουν σὲ ἄλλο μέρος σὰν καὶ σᾶς τοὺς δίνομεν τὴν ἄδειαν· ὅχι
«καὶ ἂν θέλουν νὰ καθίσουν στὸν τόπον τους, γενῇτε μοσάδες νὰ καθί-
«σουν στὰ σπήτια τους καὶ σιὰ ὑποστατικά τους, καὶ ὅλον σας τὸ ἔχει καὶ
«ἔρξι καὶ ζωὴν σας ὥς τὸν παραμικρὸν δὲν θέλει πειραχθῇ· σὲ αὐτὸ σᾶς
«βεβαιόνομεν· καὶ ἂν κλίνετε σὲ αὐτά, σᾶς δίνομεν τὸ ῥάγι, καὶ αὕτῃ εἶναι
«ἡ τελεία ἀπόκρισίς μας καὶ τόσον· τῇ 21 Μαρτίου 1826 ἀπὸ τὸ στρατό-
«πεδον.»

Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ὑποθέτει ὅτι οἱ ἔγκλειστοι ἐζήτησαν πρῶτοι συμβιβασμόν, ἀλλ' ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἀποδεικνύεται ψευδὴς ἐκ τῆς ἐξῆς ἀπαντήσεως.

«Πρὸς τοὺς ὑψηλοτάτους Βεζηράδες Μώρα Βαλησῆν καὶ Ῥούμελη
«Βαλησῆν.

«Ἐχετε λάθος· ἡμεῖς δὲν σᾶς ἐζητήσαμεν προτιήτερα κουβέντα, τοῦ λόγου σας μᾶς ἐζητήσατε.

«Εἶδαμεν τὸ ἔγγραφοι τσεβάπι σας καὶ εὐχαριστοῦμεν ὅπου μᾶς γράφετε τὴν ἀλήθειαν γυμνὴν, διότι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους σας δὲν ἠμπορέσαμεν νὰ πληροφορηθοῦμεν ἕως τώρα, διότι μᾶς τὰ ἔλεγαν μπερδευμένα. «Δὲν ἠλπίζαμεν ποτὲ νὰ σᾶς ἀπεράσῃ μιὰ τέτοια φαντασία ὅπου ὀκτώ χιλιάδες ἄρματα αἱματωμένα νὰ τὰ ζητήσητε καὶ νὰ σᾶς τὰ δώσωμεν μὲ «τὰ χέρια μας, τὰ ὅποια ἄρματα συμφωνοῦν μὲ τὴν ζωὴν. Ὅθεν, καθὼς «βλέπομεν τὸν σκοπὸν σας καὶ τὴν ἀπόφασιν ὅπου ἔχομεν ἡμεῖς, θὰ γίνῃ «ἐκεῖνο ὅ,τι ἀπεφάσισεν ὁ Θεός, τὸ ὅποῖον δὲν τὸ ἤξεύρετε οὔτε ἡ ὑψηλότης σας, οὔτε ἡμεῖς, καὶ ἃς γίνῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ.

«1826, Μαρτίου 21, Μεσο- | «Οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ Μεσολογ-
λόγγι.» | γίου.»

(γ.)

Ἡ κοπεῖσα εἰς δύο αὕτη σπάθη ἀνετέθη μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ Μεσολογγίου εἰς τὸν κατὰ τὴν Κλείσοβαν ναόν.

(δ.)

Ἐκ τῶν δύο ἄλλων μελῶν τῆς διευθυνούσης τὰ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος ἐπιτροπῆς, ὁ μὲν Θέμελης ἀπέθανεν ἐν Μεσολογγίῳ ἐπὶ τῆς πολιορκίας, ὁ δὲ Καναβὸς δὲν συνεπολιοκρήθη.

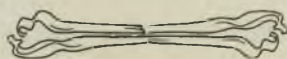
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΝΘ.

(α.)

Ἴδου ἐν περιλήψει ὁ λόγος, ὃν ὁ ἀρχιβεξίρης ἀπήγγειλεν ἐν τῇ συνελεύσει ταύτῃ τῶν μεγιστάνων. Ἐκδίδω δὲ αὐτὸν ὡς δεικνύοντα πόσον κατετάραττε καὶ ἐταπείνωνε τὴν ἀλαζόνα Πύλῃν ὁ ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων.

«Χάρις εἰς τὴν προστασίαν τοῦ Ὑψίστου καὶ εἰς τὴν ἀνδρίαν τῶν «ἡμετέρων στρατιωτῶν ἡ ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία ἀνεδείχθη ἐν τοῖς ἀρχαίοις χρόνοις παντοῦ νικητρία καὶ κατέπληξε τοὺς ἐχθρούς της· ἀλλ' οἱ «καιροὶ δὲν εἶναι πλέον οἱ αὐτοί· οἱ στρατιῶται ἐξετράπησαν τοῦ καθήκοντος των, ἐξεφασμύνησαν, καὶ ὀδηγούμενοι ὑπὸ ἀναξίων ἢ ἀνάνδρων «διασκορπίζονται ἐνώπιον τῶν ἐχθρῶν. Ὅποιων λυπηρῶν σκέψεων παρ- «ραίτιον εἶναι τὸ θέαμα τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων! Οἱ ἄνταρτοι οὗτοι, οἱ «ὥς κάλαμοι ἀσθενεῖς, ἐματαίωσαν τοὺς μέχρι τοῦδε ἀγῶνάς μας· ἐν ἀκα- «ρεῖ ἔπρεπεν ἡ ἀκάθεκτος ὀρμὴ τῶν ἀνδρείων Μουσουλμάνων νὰ τοὺς κα- «ταστρέψῃ, καὶ ὅμως δὲν ἐδυνήθημεν εἰσέτι νὰ σβέσωμεν τὴν φλόγα τῆς «ἀνταρσίας των! Ἡ ἱστορία διηγεῖται τίνι τρόπῳ κατεφρόνουν ἄλλοτε οἱ «Μουσουλμάνοι καὶ ζωὴν καὶ περιουσίαν διὰ τὴν πίστιν, καὶ πόσον διέ- «πρεπαν ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης κατ' ἐξοχὴν δὲ οἱ γενίτσαροι· ἀλλὰ τὰ

«τάγματα τούτων δὲν εἶναι πλέον ὅ,τι ἦσαν· παρεισέδυσαν ἀνεπαισθήτως «τιχοδιῶνται καὶ κατέστρεψαν τὸ οἰκοδόμημά των· πλήθουν τὰ στρατο-«λόγια ὀνομάτων ὑπομισθίων γενιτσάρων, ἀλλὰ ζητεῖ τις ἐν αὐτοῖς μαχη-«τὰς καὶ σχεδὸν δὲν εὗρίσκει· ἂν διαταχθῇ τάγμα τι νὰ ἐκστρατεύσῃ, κα-«θάρματα στρατολογοῦνται καὶ κατάσκοποι τῶν ἐχθρῶν παρεισδύουν καὶ «μάλιστα Ἕλληνες μῖσος ἄσπονδον τρέφοντες κατὰ τοῦ ἰσλαμισμού, καὶ «διαφόρως μετασχηματιζόμενοι ἀναμινγνύονται ἐξάπτοντες τὰ πάθη εἰς πα-«ράλυσιν τοῦ στρατοῦ. Ἀνεπιτήδειοι δὲ οἱ γενίτσαροι νὰ διακρίνωσι τὸ «ψεῦδος τῆς ἀληθείας, καὶ ἐκτρεπόμενοι τοῦ ὁρθοῦ λόγου διατείνονται ὅτι «ὁ κατὰ τῶν Ἑλλήνων πόλεμος δὲν ἦτον ἀναγκαῖος, ὅτι σκοπὸν εἶχε τὴν «καταστροφὴν τῶν γενιτσάρων, καὶ ὅτι δωροδοκοῦμενοι οἱ ὑποίργοι τοῦ «Σουλτάνου παρέδιδαν τὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους εἰς τοὺς ἐχθρούς. Πό-«σον ἄτοπον νὰ ὑποθέσῃ τις ὅτι Κυβέρνησις ἀναδέχεται πόλεμον ἐπὶ οκο-«πῶ καταστροφῆς τοῦ ἰδίου στρατοῦ της, ἥτοι τῶν μελῶν τοῦ ἰδίου σώ-«ματός της, καὶ ὅτι διασκορπίζει τοὺς θησαυρούς της ἐπὶ σκοπῶ νὰ πα-«ραδώσῃ τὰς ἐπαρχίας της εἰς τοὺς ἐχθρούς της! Ἡ τοιαύτη συκοφαντία «εἶναι ἀληθὴς παραφροσύνη. Ἡ ἐλάττωσις τοῦ θρησκευτικοῦ ζήλου καὶ «ἡ παράβασις τῶν στρατιωτικῶν κανονισμῶν εἶναι τὰ κύρια αἷτια τῆς «παρακμῆς τοῦ στρατοῦ· δὲν αἰσθάνεται σήμερον ὁ στρατιώτης τὰ θρη-«σκευτικὰ καθήκοντά του, ἀγνοεῖ ὅτι εἶναι ἀθλητὴς τῆς πίστεως, καὶ ὅτι «ὀφείλει κατὰ τὸν θεῖον νόμον τελείαν ὑπακοὴν εἰς τὴν φωνὴν τῶν ἄρ-«χηγῶν του. Ἄς παρατηρήσῃ ὅστις θέλει τοὺς ὁργανισμούς τοῦ στρατοῦ «τῶν γενιτσάρων ὑπὸ τοὺς πρώτους Σουλτάνους καὶ θὰ εἰδῇ ὅτι τὴν σή-«μερον δὲν τηροῦνται. Ἐξησκοῦντο οἱ γενίτσαροι ἐπὶ τοῦ Σουλτάτου Σου-«λεϊμάνη τοῦ Α' εἰς πᾶν εἶδος ὅπλου ἐν χρήσει τότε, καὶ τὰ τάγματά των «δὲν συνεπληροῦντο ὑπὸ τυχόντων. Πόθεν ἡ τοιαύτη μεταβολή; ἂν ὁ μι-«σθὸς καὶ τὸ σιτηρέσιόν των δὲν ἐπαρκῶσιν, ἡ Πύλη ἀφθόνους ἔχουσα «πόρους ἐτοίμη εἶναι νὰ ἐπιχορηγήσῃ. Ἡξεύρετε πόση ἡ δύναμις καὶ «ποῖος ὁ σκοπὸς τῶν ἐχθρῶν τοῦ ἰσλαμισμού· ἡξεύρετε ὅποια ἡ ἐπικρο-«τοῦσα ἐν τῷ στρατῷ τῶν γενιτσάρων ἀταξία ἦν ἱλιγγία τις πιστῶς νὰ «περιγράψῃ· εἰς σᾶς λοιπὸν ἀπόκειται ν' ἀποφασίσετε σήμερον τί ποιη-«τέον εἰς διόρθωσιν τοῦ κακοῦ. Πρόκειται νὰ ταπεινώσωμεν τὴν ὀφρὺν «τῶν ἐχθρῶν, ν' ἀπονίψωμεν τὸ ὄνειδος τῶν ἐν πολέμῳ συμφορῶν μας· «λαλήσατε παῖδ' ἡμῶν, δείξατε τὴν ὁδόν, καὶ ἔτοιμοι εἴμεθα νὰ τὴν ὁδεύ-«σωμεν· στενῶς συνδεδεμένοι διὰ τοῦ δεσμοῦ τοῦ ἱεροῦ νόμου ὅλοι ἄς συ-«νεργασθῶμεν ἐκ συμφώνου διὰ τὴν δόξαν καὶ τὴν εὐημερίαν τῆς Αὐτο-«κρατορίας.» — Ἐκ τῶν τοῦ ἱστοριογράφου τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατο-
ρίας Ἀσαὰδ Ἐφένδη.

ΛΕΞΙΚΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

- LIDDEL et SCOTT. ΜΟΣΧΟΥ-ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ. *Μέγα Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης*, τὸ νεώτερον, τὸ πληρέστερον καὶ τὸ τελειότερον τῶν νῦν ὑπαρχόντων Ἑλληνικῶν λεξικῶν ἐν ἀπάσαις ταῖς γλώσσαις τῶν πεφωτισμένων Ἑθνῶν. Σχῆμα μέγα· τόμοι 4 ἄδ. Δρ. 850 δεδ. 1000.—
- ΓΙΑΝΝΑΡΗ Α. *Ἐπίτομον Ἑλληνικὸν Λεξικὸν* μετὰ μακρᾶς εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ φιλολογίαν. Ἐκδοσις 1912, τόμοι 2, σελ. 2784. δεδ. Δρ. 500.—
- ΖΗΚΙΑΔΟΥ Δ. *Λεξικὸν ἀπάντων τῶν Ῥημάτων* τῆς Ἀττικῆς πεζογραφικῆς διαλέκτου. περιέχον τύπους ἐξ Ἀττικῶν ἐπιγραφῶν, τὴν ἐτυμολογίαν ἐκάστου ῥήματος καὶ ποιήσεως παρατηρήσεις. Σχ. μέγα Σελ. 704 ἄδ. Δρ. 80 δεδ. 110.—
- ΠΑΝΤΑΖΙΔΟΥ Ι. *Ὀμηρικὸν Λεξικόν*, περιέχον πάσας τὰς παρ' Ὀμήρῳ καὶ Ὀμηρί-
δαις εὑρισκόμενας λέξεις. Ἐκδοσις νεωτάτη ἐπὶ λαμπροῦ χάρτου μετὰ παραρτή-
ματος ἄδ. Δρ. 80 δεδ. 110 —
- ΚΥΡΙΑΚΟΠΟΥΛΟΥ ΔΗΜ. *Ὀρθογραφικὸν Λεξικὸν* τῆς τσέπης, ἔκδοσ. 1926, περιέχον
πάσας τὰς ἐν χρήσει λέξεις τῆς νέας καὶ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικ. γλώσσης. Πω-
λεῖται κομψῶς δεδεμένον Δρ. 40.—

ΛΕΞΙΚΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ

- ΒΛΑΧΟΥ ΑΓΓ. *Ἑλληνογαλλικὸν Λεξικόν*, τὸ πληρέστερον τῶν ὑπαρχόντων. Ἐκδ.,
δευτέρα, διορθωθείσα καὶ συμπληρωθεῖσα διὰ 6000 νέων λέξεων· ἄδ. Δρ. 100 δεδ. 150. —
- ΒΑΡΒΑΤΗ Κ. *Γαλλοελληνικὸν Λεξικὸν πλήρες*, ἐπεξεργασθὲν ὑπὸ Ε. Καραθινου
καὶ ἐκδοθὲν τὸ 1922. Σελίδες 1552 ἄδ. Δρ. 100· δεδεμ. Δρ. 150 —
- ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ Σ. *Γαλλοελληνικὸν Λεξικόν* κατ' ἑγκρίσιν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παι-
δείας. Ἐκδοσις νέα. Σελίδες 520 ἄδ. Δρ. 60 δεδεμ. 85 —
- ΠΑΝΤΑΖΗ Δ. *Γαλλοελληνικὸν Λεξικὸν τῆς τσέπης*, περιλαμβάνον ὑπὲρ τὰς 25000
λέξεις. Ἐκδοσις 1926. Πανόδετον Δρ. 30.
- ΠΑΝΤΑΖΗ Δ. *Ἑλληνογαλλικὸν Λεξικὸν τῆς τσέπης*, συντεταγμένον εἰς τὸ σχῆμα
καὶ τὸ μέγεθος τοῦ πρώτου. Ἐκδοσις 1926. Πανόδετον Δρ. 30 —
Δεδεμένα ἀμφότερα εἰς ἓνα τόμον Δρ. 60.—
- ΣΧΙΝΑ & ΛΕΒΑΔΕΩΣ *Γαλλοελληνικὸν Λεξικόν* (ἔκδοσις νέα) κατὰ τὰ πληρέστατα
Γαλλικά Λεξικά. Σχῆμα μέγα, τόμοι 3, σελ. 2508 μετὰ συμπληρώματος
. ἄδ. Δρ. 500· δεδεμ. 650.—
- Ἰδιαιτέρως τὸ συμπλήρωμα Δρ. 60.—
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΟΥ Μ. *Ἑλληνοαγγλικὸν Λεξικόν*· ἔκδοσις ἄρτι συντελεσθεῖσα ἐπὶ λαμ-
προῦ χάρτου. Τὸ ἄριστον καὶ τελειότατον τῶν ὑπαρχόντων· ἄδ. Δρ. 60· δεδ. 85.—
- ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΥ Ν. *Ἀγγλοελληνικὸν Λεξικόν* πλήρες μετ' ἐπεξηγήσεως τῆς προφο-
ρᾶς τῶν δυσκολωτέρων λέξεων. Ἐκδ. ἐνάτη 1925 . . . ἄδ. Δρ. 100· δεδ. 140.—
- *Ἑλληνοαγγλικὸν Λεξικόν* π. ἥρες. Ἐκδ. ἐνάτη 1925· ἄδ. Δρ. 100 δεδ. 140 —
- ΕΘΝ. ΚΗΡΥΚΟΣ *Ἀγγλοελληνικὸν καὶ Ἑλληνοαγγλικὸν Λεξικὸν τῆς τσέπης* μεθ
εὔρητρίου, ὁρθῆς προφορᾶς. Γραμματικῆς κλπ. κομψῶς δεδεμένον . . Δρ. 225 —
- ΣΙΔΕΡΗ ΙΩΑΝ. *Λατινοελληνικὸν Λεξικόν* πρόχειρον, τὸ πρῶτον ἐμφανιζόμενον εἰς
μικρὸν σχῆμα, εὐμέθοδον καὶ πλήρες. Πωλεῖται κομψῶς δεδεμ. Δρ. 60.—

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΙΟΥΛΙΟΥ ΒΕΡΝ

ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΗΜΕΝΗ

ΒΡΑΒΕΥΘΕΙΣΑ ΥΠΟ ΤΗΣ ΓΑΛΛΙΚΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ

Ἐξεδόθησαν εἰς ἀρχαιολογικὴν ἔκδοσιν, κοσμουμένην μὲ καλλιτεχνικωτάτας εἰκόνας, τὰ κάτωθι:

20000 λεῦγαι ὑπὸ τὴν θάλασσαν· σχῆμα μέγα 8 ^{ον} , σελίδες 488, εἰκόνες 111 ἄδ. Δρ. 50 δεδεμ. 70	
Ἡ Δεκαπενταετής Πλοίαρχος· σχῆμα μέ- γα 8 ^{ον} , σελίδες 418, εἰκόνες 94 . » » 50 » 70	
Ρωβῦρος ὁ Κατακτητής· σχῆμα μέγα 8 ^{ον} σελίδες 220, εἰκόνες 45 . . . » » 30 » 50	
Τύχαι 3 Ρώσων καὶ 3 Ἀγγλων· σχῆμα μέγα 8 ^{ον} , σελίδες 236, εἰκόνες 53 . » » 30 » 50	
Ἡ Λαχνὸς ὑπ' ἀριθ. 9672· σχῆμα μέγα 8 ^{ον} , σελίδες 184, εἰκόνες 41 . . » » 30 » 50	
Ἡ Σχολὴ τῶν Ροβινσώων· σχῆμα μέγα 8 ^{ον} , σελίδες 206, εἰκόνες 52 . . » » 30 » 50	
Ἡ Σανσελλώρ· σχῆμα μέγα 8 ^{ον} , σελίδες 190, εἰκόνες 45 . . . » » 30 » 50	
Ἡ Μεσημβρινὸς Ἀστὴρ· σχῆμα μέγα 8 ^{ον} , σελίδες 260, εἰκόνες 63 . . » » 30 » 50	
Τὰ Πεντακόσια Ἑκατομμύρια· σχῆμα μέγα 8 ^{ον} , σελίδες 190, εἰκόνες 43 . » » 30 » 50	
Αἱ Μέλαιναι Ἰνδαί· σχῆμα μέγα 8 ^{ον} , σελίδες 200, εἰκόνες 45 . . . » » 30 » 50	
Ἀπὸ τῆς Γῆς εἰς τὴν Σελήνην· σχῆμα μέγα 8 ^{ον} , σελίδες 208, εἰκόνες 48 » » 30 » 50	
Περὶ τὴν Σελήνην· σχῆμα μέγα 8 ^{ον} , σε- λίδες 204, εἰκόνες 48 . . . » » 30 » 50	

